

АБУЛҚОСИМ ФИРДАВСИЙ

ШОҲНОМА

ТАНЛАНГАН ДОСТОНЛАР

ТОШКЕНТ

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1984

**«ЖАҲОН АДАБИЕТИ ДУРДОНАЛАРИ»
СЕРИЯСИНИГ ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ**

Сарвар Азимов
Муҳаммад Али
Барот Бойқобилов
Одил Ёқубов
Жуманиёз Жабборов
Зулфия
Саъдулла Кароматов
Мирмуҳсин
Асқад Мухтор
Марат Нурмуҳамедов
Назир Сафаров
Рубен Сафаров
Иzzат Султон
Ҳасан Тўрабеков
Ўйғун
Александр Удақов
Ўкташ Үсмонов
Раҳмат Файзий
Нирмат Шермуҳамедов
Шоислом Шомуҳамедов
Комил Яшин
Азиз Қаюмов
Матёқуб Кўнжонов
Ҳамид Ўзлом

АБДАЙ БАРҲАЁТ АСАР

Абулқосим Фирдавсий номи жаҳонга машҳур. Унинг Европа китобхонлари қалбини мафтуни эттагига ҳам икки асрдан ошиди. Шарқда эса у минг йилдан бери кишилар завқи-шавини кўзғаб, физуру ўйи, орзу-умидларига мадад бериб келмоқда. Шоирга бўқий умр, номига безаволлик баҳш этган асар унинг «Шоҳнома»сидир. У факат форсий тилда сўзлाशувчилар орасидагина эмао, балки бутун Ўрта ва Яқин Шарқ, бора-бора эса, бутун жаҳон шуҳратига муяссар бўлди.

«Шоҳнома» дўйёдаги кўптина тилларга тўлиқ ёки қисман таржима этилди. Унинг достонлари асосида мўзика асарлари, драма ва либреттолар ёзилди, кинофильмлар қўйилди, тасвирий санъат асарлари яратилди.

Шуниси ажойибки, минг йил давомида кишилик жамияти бир неча марта тубдан ўзгаришларни бошидан кечирди, бўроңчи замоцлар ўтди, кишилар бутунлай бошқа бўлиб қолди. Аммо «Шоҳнома»нинг шуҳрати сўймади. Аксинча, бу шон-шуҳрат барқ уриб яшиаб бормоқда, у янги-янги тилларга таржима этилмоқда, ҳозирги замон санъат асарларига илҳом манбаи бўлмоқда.

Абулқосим Фирдавсий 940—941 йиллар атрофида Хуросонда Тус шаҳри яқинидаги Таборон қишлоғида дунёга келди. Унинг ота-боболари ер-сувини йўқотиб, камбагаллашиб қолган дехқонлардан эдилар. Шундай қилиб, Фирдавсий эндилиқда ўзининг иқтисадий қудрати билан бирга мамлакатда сибсий мавқеини ҳам қўйдан бериб бораётган феодал аристократиясининг вакили эди. Бу эса, «Шоҳнома»нинг гоявий йўналишида доимо сезилиб туради.

Бу давр сомонийлар салтанати ишқирозга юз тутган, унинг оғир куилари башланган давр эди. Бир тарафдан юксак даражада ғарақий топган феодал давлатининг иқтисадий асосини ташкил этган дехқонтилик мулкларига кетма-кет бўлиб турган ҳужумдар аввалига мингай бўлса, иккичидан сомонийлар империясининг ўз ички қарама-қаринликлари, жумладан ҳеким синифлар билан маҳкум синифлар — катта ер эгалари билан оддий қишилор мөхнатчанинги орасидаги муносабатлар кескин тус олиб бормоқда эди. Фирдавсий таъбири билан айтганда:

Замона боиндан обқ жанг эди,
Тежу тахт деганига жаҳон танг эди.

Фирдавсий достони мана шу даврда Ўрта Осиё ва Хуросонда юз бериб турган таҳт талашлари, синифий курашларининг бадиий

ифодаси сифатида юзага келди ва шу давринг фалсафий мағкуравий устқурмасини ўзида тўлиқ ва чуқур инъикос эттириди.

Аммо «Шоҳнома»нинг бутун бадиий бойлиги унинг ранг-багралгири фақат ватанпарварлик ва оддий меҳнат аҳлига бўйланган меҳру муҳаббатдангина иборат эмас. Фирдавсий яратган улкан достонни турли-туман гоявий, мағкуравий ва бадиий жавоҳирларга бой улкан бир денизига қиёс этигуаники, унга шўғигига ҳар бир гаввос ўзига хос дурдона, ақиб жавоҳир олиб чиқади, аммо бу хазинанинг туби кўринмайди. Унинг ағсонавий, тарихий ривоятлари, ишқий-романтик поэмалари, лирик чекинишиларида бадиий бойликлар сони саноқсиадир.

«Шоҳнома» қарийб тўрт минг йилини ташкил қилувчи жуда катта тарихий даврни ўз ичига олади. Бу даврда ағсонавий ва тарихий шахслар «ҳарикат қизлаблар». Сўнгги бўлимда ифодаланган 500—700 йиллик тарихий воқеялар гоит катта аниқлик ва изчиллик билан тасвириланади.

Улуғ немис шоир Гёте ўзининг «Гарби-шарқий девон»ига ёзган шарҳларида Фирдавсий ҳақида ҳаяжон билан ниҳоятда юксак баҳо боради. Бу осиё Фирдавсийнинг дунё миқబидаги туттаган мавқеининг кўрсатувчи биргина мисолидир.

Фирдавсий ўзининг бу ажойиб асарини ҳозир тамомлаган вақтда, ўз ички қарама-қаршиликлари натижасидан замфлашган сомонийлар давлати қориҳонийлар ва гланавийлар ҳужумига бардош беролмай, смирилни эди. Қарид қолган шоир, умрининг энг яхши даврини сарф қилиб ўзиги бу асарини тортиқ қилиши учун муносиб киши қидириб йигитма йилча кутганини кўредаби:

Поёпсан ҷекиб ранж бисёр йил,
Бу ишни тугатга ҳамон шод дил.

Вале баҳш әтарга муносиб одам
Топилмай, дилимни босиб қайту гам...

Йигирма зимиштон, йигирма баҳор
Қидирдим бу ганжга лойиқ тождор,—

Дейди ва ортиқча кутишга тоқати қолмаган пайтда Газнада Маҳмуд шоҳининг таҳтга ўтирганини ёвади.

«Шоҳнома»даги буюк орзу ва умидларни, олижанобликни, ишонишарварликни, севги ва бирордларликни куйлаган сатрлар Маҳмуд Газнавийнинг талончиллик сиёсатига қарши фош қилувчи куч эди. Шунинг учун ҳам Маҳмуд бу асарни қарам билан эмас, алам билан кутиб олди. Ривоятларда айтилишича, Фирдавсийга Маҳмуд гўёв ваъда қалинган олтиплар ўрнига қумуш ташалар берини эмиси.

Улуғ шоир бутун умрини сарфлаб ёзган шоҳ асарининг қадрига етмаган Маҳмуднинг бундай пасткашлигига жавобан у берган пуллорни учга бўлиб, бир бўлдагини ҳаммом ҳодимига, бир бўлагини шарбат сотувчига ва бир бўлагини хонининг пуллини олиб келтиаш мулозимларга тақсимлаб берган. Шунинг ўзи ҳам Маҳмуд шаънига катта ҳақорат эди. Аммо ривоятларга кўра мөхнати эвазига қаттиқ таҳқирлапган шоир бунга ҳам қаноат

қилмай, Маҳмуд ҳақида ўткир ҳажв ёзди. Унда шодни наст-
калинида, ҳасислинида, зоти настлинида айланади ва у тахта
полойиң эканлигини кўрсатади.

Ривоятда Маҳмуд бу ҳажв учун муаллифни фил сўғи остига ташшаш ҳақида фармон берганлиги айтилади. Умуман бу ҳажвдан сўнг Маҳмуд Газнавий қўл остидаги жойларда юртниш имконидан маҳрум бўлган шоир узоқ юртларда қочиб юринга мажбур бўлади.

Улуғ шоир умришинг сўнгги йиллари камбағаллинида ўт-
гани матълум. Бу ҳақида «Шоҳнома»да Фирдавсийнинг ўзи ҳам
гапиради.

Қарилек ва дарбадарликда яшанига мажбур бўлгач, уининг
ахволи яна ҳам оғирлашади. Ватанига қайтиш оразуси билан
ёнган, 80 дан спиб қолган ҳорғин шоир Багдодда яшар экан,
қуръондан олинган ривоятлар асосида «Юсуф ва Зулайхон» дос-
тонини ёзади. Бу достоннинг бошланғич қисми «Тавбанома» деб
аталади. Унда шоир энди қадимий паҳлавонлар ҳақида ориз оч-
маслика қасамёд қиласи. Бутун умрини сарф этиб вужудга
келтирган фарзанди «Шоҳнома» ва ундаги ажойиб қаҳрамон-
лардан юз ўтириб:

Энди Фаридунни васф этмоқ қайдা,
Заҳҳок тахтини олса, менга не фойда!

Кайқубод тоғидан жонимга озор,
Ковус тахтидан ҳам қолмади осөр.

Шоҳдардан ёзмайман энди мен асло,
Даргоҳи кўнглимга урди мутлақо,

Беҳуда гапларни айтмай энди ҳеч,
Ақл дер, беҳуда лоф урмоқдан кеч!

Бу достонлар бари қип-қизил ёлғон,
Бир сиқим тупроққа арзимас чунон,

каби мисраларни ёзди.

Агар бу сўзлар ҳақиқатдан ҳам Фирдавсийники бўлса¹ бун-
дай оғир фожия ҳеч кимнинг бошига тушмаган. Аммо бу мисра-
лар Галилео Галилей ишқизация зуғуми остида ернинг сайёра
еканлиги ҳақидаги ўз китобини товтаб туриб, «Барibir ер айла-
нади» деган гапларини эслатиб туради.

Кекса ва ҳорған шоир умрининг охирида ўз ватанига келиб,
Тусда вафот этган бўлса-да, руҳонийлар унинг жасадини қўйини
учун мусулмонлар қабристонидан жой бермадилар. Фирдавсий-
ниги жасади отасидан қолган богиниг бир чеккасига кўмилди.

Халқ ўзининг севикли шоирини упутмади. Жаҳон адабиёт-
тининг шоҳ асари бўлган «Шоҳнома» мана минг йилдан бери
севилиб ўқилмоқда. Бундай мудаффақиятга сабаб — унинг халқ-
чиллигига, унда халқ орезу-умкадари таранимум этилганилигидадир.

¹ Баъзи олимлар жумладан эрон олимлари А. Фарид, М. Ми-
новий ва Сайд Нафисийлар бу достоннинг Фирдавсийники экан-
лигини шубҳа билдирадилар. Совет олимлари Е.Э.Вертельс ва А.Т.
Тоҳиржонов унинг муаллифи Фирдавсий эканлигини айтадилар.

«Шоҳнома»даги одил шоҳлар образи, ёрларига ҳақиқий дўст, ватанларига содиқ фидойи хотицлар образи ва ишинг ўшаш достонлардаги ажойиб хислатлар бу китобни чинакам ҳалқ мулкига айлантириб юборган.

Улуғ сапъаткорларда ҳар доим бўлгацидек, Фирдавсийнинг ҳам реализми, унинг ўз даври билан боғлиқ бўлған түтёқарани чегарасидан чиқиб кетади. Ҳайёт ҳақиқати унивр тор сипфий қарашлари доирасига сигмай қолади.

Шоҳномда эллик подшолик таснир этилади ва достоннинг композицион қурилиши шу билан белгиданади. Бунда батзай шоҳликлар бир неча йил давом этган бўлса, батзилари неча юз йиллаб давом этди, батзиларига шоир 10-20 байт багишласа, батзиларига миғлаб байтлардан иборат айрим достонлар багишлайди. Масалан Суҳроб ҳақиқидаги минг байтдан ортиқ достон, Сиёвуш ҳақиқидаги уч минг байтдан ортиқ достон, Кайковуёш шоҳлиги давридаги воқеаларни ўз ичига олса, бир неча минг байтдан иборат бўлған Исфандибр ҳақиқидаги достон Гуритаси шоҳлиги давринини бир қисминигина тасвирилайди. Ҳар бир шоҳлик даврининг тасвифи ҳам, ҳар бир достон ҳам «Шоҳнома» учун қонунилаштирилган услубда ёзилаш бўлиб, уларниң ҳар бири дебоча, исосий қисм ва хотимадан иборат.

Барча Ўрта иср адабиётида бўлғанидек «Шоҳнома»да ҳам қисса муаллиф тилидан олиб борилади.

«Шоҳнома» қадим қабилалар тўқиган ағсоналар, қаҳрамонлик достопларини ва Эрон, Ўрта Осиёнинг Искандар Зумқарнайп давридан тортиб то араблар бостириб келгунгача, яъни охирги сосонийлар шоҳи Яздигирд III ишинг ўзимигача (651 йил) бўлған тарихини ўз ичига олади. «Шоҳнома»нинг ўзида кўрасатилган тарихга қаратада ҳам у тўрт минг йилга яқин воқеаларни аке ёттирган улькан солнома.

«Шоҳнома»га формал қараганда, унданаги қиссалар шоҳликларга бўлинниб олиб борилади. Узи ҳам «Шоҳлар ҳақида китоб» деб аталади, аммо унинг мазмунига хувёроқ назар ташланса, унинг ҳалқ хаблида яратилган ва ҳалқ қалбида ардоқланиб келётган қадимий қаҳрамонлар, энин баҳодирлар оддий меҳнат аҳли вакиллари ҳақиқати қиссалардан иборат эканлигини идрок этиш учунлик мунискул эмас.

«Шоҳнома»нинг били қаҳрамонлари — Рустам, Суҳроб, Кова, Исфандиёр, Баҳром, Гив, Сиёвуш, Бежап, Маадак, Лумбак қабилярдири. Шоҳлардан эса, фақат Искандар ва Баҳромнингина бу қаҳрамонлар спрасига киритиш мумкин. Қолган шоҳлар шоҳлик қиласидилару, иммо ҳаракатда бўлмайдилар ва ҳикоя қилиниётган воқеаларга катта таъсири таъсир кўрсата олмайдилар, батзан эса, фақат моненлик қиласидилар, холос.

Абулқосим Фирдавсий ҳалқ яратган ағсоналардан улардаги қудратли характерлардан ўз гоясини очишига ёрдам берадиганларни таълаб олиб, батартиб композицияни муаззам бир ғонопея бунёд этади.

«Шоҳнома»нинг бош қаҳрамони сейстошлик баҳодир Рустами Достонидир. Рустам Эрон ҳарбий кучларининг таяничи, у ўз ватани ва шоҳига чекенз садоқати билан яққол кўзга ташланниб туради. Фирдавсий Рустам портретини ёрқин бўёқларда тасвирилайди, уни йирик плацда кўрсатади. Масалан, у бўкирса тоглар ларзага келади, юрганида залзоридан оёғи тошга ҳам ботиб кетади, ўтирган чотига ҳам бўйи ҳаммадан баланд ва ҳоказо.

Рустам енгилмас ва магрур табиатли баҳодир, аммо ўз подшоҳига чин дилдан садоқатли, у ўз ватани, ўз халқининг балоғардони. Бу йўлда у қаттол жангдан ҳам таш тортмайди.

Фирдавсий Рустамни қанчалик севмасин, уни фақат яхшиликлар йиғинидиси қилиб тасвиirlамайди, уни камчиликлардан ҳоли бўлмаган жонли одам сифатида тасвиirlайди. Рустамнинг олдига қўйган олий мақсади эзгу мақсад, бу — ватан истиқболи, халқининг эрк ва мустақиллиги.

Рустамнинг ҳар бир хатти-ҳаракатида биз инсон қадр-қимматининг, щахсий озодлик гонларининг хорлик, ҳокимларга сўёзсиз бўйсуниш гояларидан усту турганлигини кўрамиз.

«Шоҳнома»нинг бош гояси — ватанини улуғлаш, халқ қудратини кўз-кўз қилиши, халқ баҳодирларини васф этишдир.

«Шоҳнома»нинг халқчиллиги бирдан кўзга ташланмаслиги мумкин, унда бу гоя очиқдан-очиқ юазда ётмайди, бунда бутун ишма халиқчиллик руҳи билан сугорилган. Поэманинг айрим бўялаклари, айрим достон ва байтларигина эмас, унинг руҳи халқчил.

Ишор подшоларни ўз раияти ҳолидан огоҳ бўлишга, унга меҳрибонлик кўрсатишга чақиради, халиқни ортиқча солиқлардан озод этиш, золимлар зулмидан ҳимоя этиш лозимлигини уқтиради.

Фирдавсий халқ исёни бошида турган Маздак ва маздакийлар ҳаракатига ўзининг хайриҳоҳлигини бекитмай, очиқ-ойдин ифода этади. Барча ўрта аср ёзувчилари, тарихчи олимлари Маздак ҳақида ёзар, уни «муттаҳамлик»да «коғир» ва «қотиллик»да айблаб, лаънатлар эканлар, фақат икки улуг шахс — Абу Райхон Беруний ва Абулқосим Фирдавсийгина бу социал воқеага ҳолис ижобий баҳо бера олдилар.

Дунёда яшарди Маздак помли зот,
Потиқу билимдон, тадбирли устод.

Улуг, аслзода, доинишманд кини,
Қубодга маслаҳат — хунари, иши...

Бу сўзлар ўрта аср тарихчиларнинг Маздакка берган баҳоларини батамом инкор этади.

Фирдавсийнинг ёзишига кўра, оч кишилар Маздак ёнига келиб, уларни ўз ҳимоясига олишини илтимос қиласидилар. Маздак уларга ваъда бериб, шоҳ ёнига йўл олади. Маздак подшога шундай савол беради:

— Илон чаққаш кишидан тарёкни аяб, бермаган кимсанинг мукофоти не бўлур?

— Бундай золимининг жазоси — ўлим! — дейди шоҳ Қубод. Бундай жавоб олган Маздак халиқни тинчлантиради. Эртаси кун у яна шоҳга савол беради:

— Аё шоҳ, қўл-обғи боғлиқ кишига иш бермай, унинг очдан ўлишига сабаб бўлган кишининг мукофоти не бўлур?

— Бундайшиг жазоси — ўлим! — дейди шоҳ.

Бу сўзни ёшитган Маздак саройдан чиқиб, очларга мурожаат этади ва бадавлат кишилар, шу жумладан шоҳлик омборларидаги дониё талаб олаверин кераклигини уқтиради.

Шоҳ Маздакни чақириб, уни жавобгарликка тортади.

Маздак шоҳга ўз савол-жавобини эслатади:

Маздак жавоб берди: «Саодатли шоҳ,
Ҳар сўзинг бекиёс ақлдаш гувоҳ.

Сенинг сўзларингни айтдим улусга,
Неки деган бўлсанг ҳар бир хусусда,

Дедингки, бирорни чақсаю илон,
Бирор тарёкини гар тутса циҳон,

Баробардир дединг, ютиллик билан,
Шундай ҳукм этдинг одиллик билан.

Он қолган кишининг поидир тарёки,
Буни ҳис этгайми тўқининг идрози.

Шундай қилиб, Маздак келтирган масал ҳам, унинг қаҳрари сўзлари ҳам, меҳнаткаш ҳалқ ионини тортиб олиб, ўзини очликка маҳкум этган золимларни фош қилувчи вайнома бўлиб жараглайди.

Темирчи Кона ҳақидаги қисса ҳам «Шоҳнома»нинг энг ихши эпизодлари ҳисобига киради.

Кона образи Фирдавсийнинг энг катта ижодий ютуғи деб ҳисобланса бўлади. Фирдавсий оз сўз билан йирик бўёқларда ҳалқнинг улугнор образини чизиб беради.

Аммо бу сўалар Фирдавсий ижодида қарама-қаршиликлар йўқ деган гап эмас. Бундай ижодий таҳлилиниг ёрқин намунасини В. И. Ленин ўзининг Лев Толстой ҳақидаги мақолаларида кўрсатиб берган.

Тарих саҳнасидан тушиб кегинига маҳкум этилган ярим патриархал ва ярим феодал ор әгалари синфининг идеологи ва уларниг гоявий ҳаммаслаги бўлгани Абулқосим Фирдавсий ўзининг улкан эпохенасида ҳалқ орзу-умидлари билан бир қаторда, мана шу сипф дунйқаранини ҳам ишъикос эттириди. «Шоҳнома»нинг асосий гояларидан бири олий ҳокиминт — подшоликниң отадан болага мерослиги гоянеким, Фирдавсий бу гоянинг илоҳийлигига, азалий ва абадийлигини асло шубҳа қилмайди ва бунга ҳеч шак келтирмайди. Факат худо ато қилган шуъла (Farr) эгасини таҳт кориси бўла олинига унинг имони комил.

Шоир ҳокимиятнинг подшоликдан бошқа шаклларини тап олмайди. У социал тузумини бойлар ва камбағалларга бўлинишидан ўзга шаклларини кўра олмайди. Унинг фикрича, ҳалқни феодал шоҳ идора қилиб туриши керак.

Аммо «Шоҳнома»нинг бугунги қиммати муаллифнинг тарижий ва сипфий чекланганилигига эмас, балки иносон ҳаёти кўринишларини моҳирона тасвирида, кишиларнинг ўзларига хос өзгулик ва ёвузликлари, ижобий ва салбий характерлари тасвиридадир.

«Шоҳнома»нинг асосий гояси яхшилик ва ёмонлик орасидаги азалий ва абадий кураш гоясидир. Мутахассислар бу гоя зардуштий динидаги ҳалқларнинг «Авесто» китобига кирган қадимий диний ақидалари, Афсона ва ривоятларидан бошлиланганини қайд қиласадилар.

Фирдавсий 50-60 минг байт, 100 мингдан ортиқ мисрадан изборат улкан эпохенасида жаигу-жадал ҳақида ёzáди, аммо мен

Бу китобни тинчлик жарчиси деб атагим келади. Суҳроб ва Сиёнуши ҳақидағи достонлар фикримиз гувоҳи бўла олади. Умумай «Шоҳнома»ни қанча ўқисанг урушга қарши қайфият шунча орта боради.

Рустам ўз ўғлининг қотили бўлганлигини билгач, Суҳробни кўтариб йинглаб юрар экан, буни ўқиган китобхонда урушга қарши чуқур нафрат ҳислари уйғонади.

Кўп ҳолларда Фирдавсий урушга қарши чақириқлар яратади:

Хар кимнинг ўз номи, шон-орзуси бор,
Жангдан сулҳ афзалроқ келади минг бор...

...Билиб қўй, яхшимас қон тўкиш асло,
Бегуноҳларга ҳеч келтирма бало!

Сабабсиз жаңг боллар экан қай ипсон,
Бўлур жигари қон, рағги заъфарон...

...Инсондан яхшилик, пур ва равшанлик
Инсониз дунёда йўқ фаровонлик...

...Ким одамийликдан чекинса агар,
Уни дев, жин дегил, одаммас дигар.

Ана шундай инсоний ҳислари, гоялари, фикр ва туйгулари учун унинг асари асрлар бўйи севслиб ўқилиб келинмоқда. Тиляҳон тилга таржима қилинмоқда.

«Шоҳнома» Эронда Сосонийлар ҳокимиётининг тор-мор келтирилиши Эрон шоҳи Яздингрд Ш нинг ҳалокати билан туғайди. Аммо китобхон дилида маҳкумлик ва бадбонлик қайфияти чўкиб қолмайди.

«Шоҳнома» истиқболга чорловчи китоб. Уни ўқиган кишида одамзод ёмонлик, қоронғилик, зулмат панжасида узоқ қолмаслигига имон келтиради. Кеча орқасидан кундуз келиши, ёрганикнинг қоронғилик, эзгуликнинг ёвузлик устидан тантана қилиншига ишонади.

«Шоҳнома»да:

Дилинг шод этмаклик келса гар қўлдан,
Қўлингдан келганча қайтма бу йўлдан.

Кўрмайсанми, бойлик тўлиқ бу дунё,
Ҳар ёнда яхшилик, ҳар томон зиё.

Камайиб қолмагай эгам карами,
Шод яша, эзмасин бору йўқ гами —

каби оптимистик мисралар кўп.

«Шоҳнома» муаллифи меҳнат аҳлига улкан меҳру муҳаббат билан қараб, одил шоҳлик гояларни изгари суради. Барча тоҳхлар тахтга чиқиш муносабати билан бўлган нутқларида ва ё ўлим олдида ворисларга қилган васиятларида ҳукмдорларни қашшоқлар ва меҳнаткашларга зулм қилмасликка ундайдилар. Лашкарбешилар ҳарбий юришга отланар эканлар, уруш бўладиган жойларда экинзорларни пайҳои қилмаслик, оддий халқни ранжитмасликни буюрадилар.

«Шоҳнома» олий даражада тартибга солинган асар. Ком-

позицияси жуда ҳам пухта. Фирдавсий ўзининг бу улкан аса-рида жуда кўп фалсафий гоялар, социал проблемаларни илгари суради, кўп характерлар яратади, пейзажлар чизади. Жанг саҳ-наларини тасвирлайди.

«Шоҳнома»— Ўрта Осиё ва Эрон халиқларининг миллий ифтихори ўсиб келаётган даврда араб босқинчиларининг икки юз йиллик ҳукмронлигига қарши кураш галаба билан якунланадиган даврда яратилди.

Бу давр Ўрта Осиё ва Эрон халқлари миллий марказлашган давлатини ташкил қила билган сомонийлар даврида ижтимоий ва маданий ҳаётнинг ҳамма соҳаларида жуда катта ютуғларга эришган замон эди. Бу вақтда илму фан ва фалсафий фикр юқори погонага кўтарили. Мамлакатининг турли жойларида етишиб чиққан Мұхаммад ибни Закариё Розий, Абу Наср Форобий, Абу Раҳимон Беруний, Абу Али ибни Сино каби Ўрта Осиё олимларининг фаолияти бунинг далилидир.

Бу олимлар реакцион фалсафа намонидалари, мутаассиб уламолар билан баҳслашадилар, ҳаёт ҳақиқатини излайдилар ва илгор гояларни тарғиб қиласидилар, илм-ғанни тараққий эттирадилар, ислом дормаларига ҳам оркин қараб, уни инсоний мантиқ ўлчови билан текшириб кўрадилар. Улар инсонни ҳурмат қилишига, диний өзтиқодлардан қоттий пазар, кипиларни тинчлик ва ҳәмкорликда шашинга, хорижий босқинчиларга қарши биргалашив курашинга чақирадилар. Бу олижапоб гоялар «Шоҳнома»да ҳам ўзининг Өрқин ифодасини тоғди.

Ана шупдай юқори маданият меваларидан баҳраманд бўлган Фирдавсий ҳам замондошлари — буюк олимларнинг илмий жасоратига тоғиб келадиган улкан бадний асар яратди. «Шоҳнома» буғунги кунда ҳам ўз актуаллигини йўқотмади. Тинчлик утун курални нюхоятда авж олган бизнинг куиларимизда улуг Фирдавсий ҳам бизнинг сафимида туриб, эгуликининг ёвузилик устидан галабаси учун курашмоқда.

Мана биргина мисол.

Афғон ҳалқининг озодлиги учун кураш қизиб бораётган даврда Афғонистон демократик республикасида «Шоҳнома»дан ташланган нарчалар алоҳида бир китоб ҳолида нашр этилди. Китоб муқовасида «Ла Фирдавсий биомузим»—«Фирдавсийдан ўргапомиз» доб валиған. Эрон революционерлари ўз матбуотида чет ёл босқинчилари Америка империализмини «Захҳок» доб атадилар. Буларнинг ҳаммаси улуг Фирдавсий достонининг безаволлигидан гуноҳлик беради.

«Шоҳнома» асарини кўни шоир ва адабиётшунослар бадний фикр ҳазинаси, янги янги бадний асарларининг тужудга келишида уммондек тубенуз маибаъ ҳисоблайдилар. Бу ҳақ гап албатта.

Умар Хайдум, Саъдий, Ҳофиз, Низомий, Ҳомий, Навоий, Гёте, Жуковский ва боница улкан санъаткорлар асарларида бизни мафтуни отгуви чиғигина бадний дурдоналар манбанини биз «Шоҳнома»дан тоши оламиз. Бинобарий F. Гулом помидаги Адабиёт ва санъат науриёнти жаҳон классиклари силсиласини бошлилар экоп, бу хайрли ишни Фирдавсий «Шоҳнома»сидан бошлини ҳам бекизз эмас.

Поислом Шомуҳамедов
Филология фанлари доктори, Ҳалқаро
Фирдавсий мукофоти лауреати.

КАЮМАРС

Нақлин бошлаб дейди сўзамол деҳқон,
Жаҳон тожин илк бор киймиш қай инсон?

Илк бор шоҳлик тожин кийган қиши ким,
Тарихин эслолмас бирорта ҳаким.

Ота сўзип такрор этади ўғил,
Бободан отага ўтади нақл.

Улуғлик аввало кимга бўлди ёр?
Ким бўлди бундайин номга сазовор?

Қадим номаларни ўқиган доно,
Ботирлик қиссасин айлабон ифшо,

Дейди: «Одат қилмиш тахту тож, кўлоҳ
Қаюмарс номли шоҳ, саодатли шоҳ».

Ҳамал буржга кириб қолганда офтоб,
Жаҳон ёриб кетди, нурланарди об.

Осмон шодлигидан кулиб боқарди,
Ер юзи ёшариб, чечак тақарди.

Қаюмарсга жаҳоншоҳлик буюрди,
Илк бора манзилин төғ ичра қурди.

Тахту бахтин топиб тоғдан фаровон,
Йўлбарс терисидан қиласарди чопон.

У бошлаб инсонни қилди парвариш,
Янгиланди кийим-кечак ва емиш.

Ўттиз йил оламда шоҳлик қилди у,
Нур сочиб, қуёшу моҳлик қилди у.

Қаро тунда сарзининг учидағи ой
Мисоли олганди тахти узра жой.

Не турли жондор бор оламда, бари
Ором истаб келар Каюмарс сари.

Одамлар эгилиб ўпар тахтини,
Барчаси шу тахтдан топар баҳтини.

Саждага әгилар барчанинг боши,
~~Чумки тақтам узра баҳти күёши.~~

Бир ўғли бор әди чиройли юзи,
~~Хұмара, аңда отасин ўзи.~~

Саодатманد номи Сиёмак әди,
Каюмарс дил-жөни шу гүдак әди.

Дунёда шодлиги шунинг дийдори,
Дунёдан толғани меваси бори.

Унинг меҳри билан гирён ҳам әди,
Жудалыкни ўйлаб бирён ҳам әди.

~~Барни жетим йиллар ўта бөннади,~~
Шахмайр давлати гуллаб, яшиади.

Дүмёда йўқ әди ушниг душмани,
Аммо пашхон әди дев — Ахримани.

Ахриман дилида лоымиз ҳесад,
Емонлика аста қўтарарди қад.

Бўри боласидек ўғли бор әди,
Талону йиртиқчилик унга ёр әди.

Синъю ғўплади-ю юрши боянлади,
Кайниёҳнинг тоғига ҳуруши боянлади.

Кўрса Сиёмак ҳам, шоҳ ҳам баҳтиёр,
Девбачча мўзига дунё бўлди тор.

Ким қўришса дардин сўзларди тоза,
Жаҳонни тўлдирди бу шум овоза.

Ва лекити Каюмаре саудатли шоҳ,
Бу хил бадниятдан эмасди очж.

Шунда етиб келди Фаронига Сурум,
Парн суротидан, ўзи таланишүни.

Каюмарсга тўкиб сонди бор сўзини,
Бадниятни очди ул бўрникўзни.

СИЕМАКИНГ ДЕВ ҚУЛЛАДА ҲАЛОК БЎЛГАНИ

Палид дев ишидан Слёмакка ҳам
Бу мудҳиш овоза етишгани дам,

Шаҳзодапинг дили хурушга келди,
Қўшипларин йиғди, қулоқ динг бўлди.

Елкага ёнди барс тери, шер келбат,
Хали совут кийин эмасди одат.

Девини қаршилашга тайёр чиқар у,
Қўшиплар келишар шунда рў-барў

Ялангоч ташланди жангга Слёмак,
Девбаччага тикка чиқди шерюрак.

Шаҳзодага чаңгал уриб Ахриман,
Мижгиди, эзилди гулдайин бадан.

Ерга уриб бошин хок айлади, хок,
Панжа уриб, қилди дил жигарин чок.

Дев қўлида ҳалок бўлди Сиёмақ,
Раҳнамосиз қолди черик лаку лак.

Үргиб ўлтимидан хабер тонтиб шоҳ,
Ён-ёруг жаҳони бўлди сомасиёҳ.

Додлаб тажидан тундии отга бечори,
Тирноқлаб, ташаси тайшгар минг широ-

Бетлар қин-қизиги қони, дилнида мотам,
Ҳаётда шодигити ўринич босдин кам.

Сиpoжда ҳар кипи зор гирёп бўлди,
Бу мотамда барм дил бийрон бўлди.

Сиpoж келаверди йиглаб зору зор,
Подшоҳ ҳузурига саф чекиб бисёр.

Нилдек иўк либосда алар барчаси,
Кўзларда қонли ёш, вовайло саси.

Дарранда, шарранда бўлиб тўпу тўп,
Қичқириб атрофни босиб келди хўн.

Бари жондор мотам тутар, дилда дард,
Кайшоҳ даргоҳидан кўтарили гард.

Бир йил мотам тутди дардли подшоҳ,
Адолат пайғомин юборди илоҳ.

Сўзпи олиб келди хўжаста Суруш,
Деди: «Тинчлан эиди, йигиб эсу ҳуш.

Сиpoж йигиб, қулоқ ос бу фармонга,
Ул тўда кулипи совур осмонга.

Бадкор дев нишонин ер юзидан қув,
Дилда ўч оловин ўчириб сув».

Номдор Кай қўл чўзиб осмонга томон:
Ёмонлик ёғилсип, дерди ким ёмон!

Шукрони қўяркан саждага бошин,
Киприкдан аритди аламли ёнин.

Кечакундуз тоимай орому уйқу,
Сиёмак қасоси учун шошиди у.

ҲУШАНГ ВА ҚАЮМАРСНИНГ ҚОРА ДЕВРА ҚАРШИ ЮРИШ ҚИЛГАНИ

Сиёмакнинг ёлрез ўғли бор эди,
Бобоси ёнида ишга ёр эди.

Ҳушанг леб аталар әрди у ўрлон,
Ақлу ҳуш унга ёр, жуда билимдон.

Бобога ўрилдан бўлиб ёдигор,
Бобо ётагида ўсар гулрухсор.

Ўғлин ўрнин босган йигитдан бобо
Бир дам кўзин узмас, қилур жон фидо.

Дили хоҳици этгач интиқом жангин,
Чақиришиб келди ўша Ҳушанггин.

Ўтган ишнинг барин сўзлади унга,
Асло жой қолмади дилда тугунига.

Деди: «Тўплаб аскар, юриш ниятим,
Жаҳонга ғулгула қилиш ниятим.

Ўзинг бўл уларга энди бошу қош,
Менинг тўрим яқин, сен баҳтиёр ёш».

Йигилди пари-ю, паланг, парранда,
Арслону қоплону шеру дарранда.

Бари йўлга тушди бўлиб аламон,
Бундай синоҳдорни кўрмаган жаҳон.

Лашкар орқасида Каюмарс подшоҳ
Набира олдинда, ўртада синоҳ.

Чанг-тўзон кўтариб юрган йўлида,
Қаро дев келарди қўрқув дилида.

Хайвонлар товушидан, шоҳ кўз ўпгига,
Дев сустлашиб қолди йўлин сўнгига.

Ҳар иккала лашкар уруш бошлади,
Жаҳондор девларга хуруш бошлади.

Паника урди девга мисли шер Ҳушанг,
Қаро девга шул он жаҳон бўлди танг.

Бошдан-оёққача терисин шилди,
Бошин кесиб ери баробар қилди.

Топтади тупроққа қориб лошини,
Ўзоққа прегитди чиркин босини.

Ўринлагач дилда барит интиком,
Каюмаре умри ҳам тугади тамом.

Ул кетди жаҳонни қолдириб сабзи,
Жаҳон инш асли ўтар шу зайн.

Фирғубар давлатни йиғиб подио,
Фойда кутди, аммо этмади вафо.

Бонидан-оёги афсона дунё,
Яхши ёмони барқ бебақо.

ХУШАНГ

(Подшолиги 40 йил давом этади)

Жаҳондор ул **Хушанг адолатпамоҳ**,
Бобоси ўрнига бўлди подишоҳ.

Бу гумбаз бошидан **айланди қиёқ йил**,
Хушга тўлиқ боши, адолатга дил.

Узувлик тахтига ўлтиргани он,
Шундай сўзни деди ул соҳибқирон:

«Етти иқлимга мен бўлдим шадишо,
Ҳар жойда галаба менга раҳнамо.

Яздон хоҳинши-ла ёр бўлса зафар.
Адолат, карамга боғладим камар!»

Обод бўлди дунё бошидан аёқ,
Ҳаққу адолатта тўлди ҳамма ёқ.

Бир гавҳар киритди қўлга у бонидан:
Илми-ла айирди темири тошдан.

Ривожнинг мояси бўлди бирма-бир,
Қаро тошдан чиққан ярқироқ темир.

Темирчиликни шоҳ айлабон неша,
Ясад берди болта, арпа ва теша.

Сўнг чўлга дарёлар сувин чиқарди,
Ариқ қазаб чўллар чувин чиқарди.

Ариқларга йўллаб зилол сувин шоҳ,
Илони уқубатин айлади кўтоҳ.

Мардум эҳтиёжин **қопламоқ** учун,
Энгиге, ўрнига ўргатди бутун.

Ҳар ким әкиб топар әнди ўз попин,
Кўчмапчилик әнди қийнамас жонин.

Илгари бу ишилар эмасди одат,
Ёввойи мевадан ўзга йўқ овқат.

Бўлавермас доим кинни қорни тўқ,
Бир теридан ўзга ёништиги йўқ.

Бобосидек әди дину одати,
Язданга суюмоқ — чин саодати,

Йўқ эрди то бу дам отани хубраинг,
Эронлик меҳроби әди оддий сапг.

Тошдан ҳам чиқорди у оташ-олов,
Жаҳонга равшанилик сочди бу партов.

САДА БАЙРАМИГА АСОС СОЛИНГАНИ

Подишоҳ бир гурӯҳ кишилар билан
Тоғ сари бораиди, шупда тўсатдан

Бир парса дуч келди, узуи бағоят,
Танаси баҳайбат, қора касофат.

Икки қўзи ёнар, иккаласи қоп,
Даҳани дудидан қоронги жаҳон.

Уига назар ташлаб шерюрак Ҳушанг,
Дадил чиқди пешвоз кўтариб харсанг.

Қаёний куч билан отди тошини,
Илон қочиб қолди сургаб лошини.

Қоя тошга тегди отган тош дадил,
Бу зарбадан тош ҳам бўлғанди чил-чил.

Тошлар орасидан чиққанда учқун,
Учқундан ҳатто тош қин-қизил гулгун.

Илон ўлмадиу аммо ўт сирии
Билиб олди Ҳушанг, бу ишидан кейин.

Энди билди тошга урилса темир,
Олов чақнар экан бундан ҳам ахир.

Жаҳондор яздонга дея оғарин,
Шукронда саждага әгиб қоматин,

«Бу оловмас — деди — худо ҳадяси,
Энди шунга бўлсин юрак саждаси!»

Шундан бери оташ қибласи бўлди,
Шуъласидан дилга ёруғлик тўлди.

Кеч киргач, ўт ёқиб айлади гулхан,
Гулхан атрофида атъёнлар билан

Ўлтириб бошлади базм ва байрам,
Сада деб ном берди дилдан ариб **ғам**.

Сада базми ундан қолди ёдгор,
Ҳупангдек бўлсайди бари шаҳриёр.

Одоб этиб қилди жаҳонни у шод,
Жаҳон яхшилик-ла, этар уни ёд,

Ақлу ҳуш берганди унга хўп яздон,
Юртида не ҳайвон борки фаровон,

Барчасин ажратди биридан бирин,
Халқа тушунириб миридан сирин,

Қулон, кийик, архар, қўй каби зотни,
Ажратди ҳўқизу эшак ва отни.

Кучи кўпин қўшига қўшинг, деди у,
Бир томон шудгор ер, бир томонда сув.

Жаҳондор Ҳунарг деди ҳуш билан:
«Сайданг ҳайвонларни жуфтинг-жуфт **билан**.

Ҳайвон билан экинг, ҳайвон-ла ўринг,
Хазина бояни ҳам топшириб туринг.

Қай жондор териси келур дидга **мос**,
Шилдириб ўргатди қилмоқни либос.

Савсану олмакот, тулки териси,
Либосга ярайди штупдан бериси.

Шу зайл жондорлар пўсти ишланиб,
Ишга яраб қолди кийим қыланиб.

Барча яхшиликни айлади инъом,
Кетди, ундан қолди фақат яхши ном.

Кўп фикр юргузиб, кўрсатиб ағсун,
Бу дунёда заҳмат чекти туну кун.

Энди этгапида юртин фаровон,
Техти сабил қолди, таслим этди жон.

Унга ҳам замона этмади вафо,
Хўшингдек хумли шоҳ қолмади баҳо.

Жаҳон меҳри сенга бўлмас пайваста,
Сирин оча олмай кетурсап хаста.

ТАҲМУРАС

(Девбанд подшолиги 30 йил давом этади)

Бир ўғли бор эди оқил, хирадманд,
Дер эдилар уни Тахмурас девбанд.

Отаси таҳтига чиқди ёш ўғил,
Бел боғлаб, шоҳликда турди ўттиз йил.

Лашкардан йигилди мұъбад, бошлари
Мазмундор ва гўзал сўзлар бошлади:

Дедиким: «Бу таҳту, бу баҳту, бу шоҳ,
Менга ярашарқан гурзи-ю кўлоҳ,

Ёмонликдан ювай жаҳонни буткул,
Даргоҳим безатай, ёвни қилиб қул.

Девлар дастин қўтоҳ этай аввало,
Жаҳонга мен ўзим бўлиб раҳнамо.

Жаҳонда фойдали ҳар нимаки бор,
Банддан ечиб уни этайнин ошкор!»

Сўнг халқни ўргатди қўй жунин олиб,
Йигирмоққа уни урчуққа солиб.

Ўргатди йигирмоқ, тўқимоқни ҳам,
Жундан ясамоқни мато ё гилам.

Тез юрар иконивор бўлса боқиши,
Арна, сули йигиб ўтказмоқ қишини.

Хайвонлар таъбини ўрганиб аввал,
Кучук ва мушукни ажратди бу гал.

Тоғу даштдан чорлаб қўлига олди,
Тўдадаң ажратиб йўлига солди.

**Құннлардан қай бири яхни шыға соғ,
Лочину қарчигай, бургут ёки боз.**

**Түтиб көлиб, сабоқ берарди сұлатон,
Хайрат күзи ила боқарди жаңон.**

**Гоҳ илиқ сұза билан, гоҳ меҳр билан
Құннларни ўргатмоқ инини этди фан.**

**Одамға ўрганды товуқ ҳам хүроә,
Айниқса субҳидам чақирмоги соғ.**

**Неким көлтиаркан фойда оламға,
Барчасин ўргатиб берди одамға.**

**Деди: «Бу иннларни өд олинтіз, өд,
Шукр этиб, яздонши шод этишгіә, шод.**

**Ү берминиң жондорлар раъйни инсонға,
Шукр этинг, раҳнамо холиқ яздонга».**

**Вазири бор эди покиза юрак,
Үнда топылмасди ёмон хулық андақ.**

**Оти Шедас, әлда топмиш эътибор,
Қайга қадам босса, шунда ўнглик ёр.**

**Күндүзи овқаттаға лаблари бекни.
Түплар ибодатта қомати букик.**

**Барча дүст күрарди уни бағоят
Намозу рўзани ул этмини одат.**

**Шоҳга ёруг юлдуз — осмон эди у,
Ёмонларга банду тўғон эди у.**

**Шоҳни фақат яхни ишларга қистар,
Фақат ростликдан у уруғлик истар.**

**Шоҳга иокизалик бўлгач мұяссар
Бешига нур ёғиб бўлди мунаввар.**

**Аҳриман девини енгиб у жаангда,
Минди жилов қилиб ёлни чалгда.**

Ишундан сўнг эгарлаб хоҳлаган замон,
Миниб кезар эди подшоҳи жаҳон.

Девлар, жинлар кўриб бу ажиб ишни,
Исёни кўтардилар бошлиб хуруший.

Деву жин йигилди бисёр, алҳазар,
Тортиб олмоқ бўлиб ундан тоҷу зар.

Таҳмурас бу ишдан бўларкан огоҳ,
Жаҳли қайпаб, қилди бозорин кўтоҳ.

Бел боғлади подшо, худо унга ёр,
Елкасида оғир шоҳона чўқмор.

Нарра девлар билан жодугар жинлар,
Саф-саф чиқаверди улкан бир аскар.

Наъра тортиб келар Қора дев пешвоз,
Осмонга етарди гала-гув овоз.

Ҳаво қоп-қоронги, ер бўлди қаро,
Кўзлар хира бўлди, бу не мажаро

Жаҳондор Таҳмурас, унга шон-шараф,
Камар боғлаб турар бўлиб бир тараф.

Бир тараф аскари турар жангга шай,
Бир тараф деву жин бўкирар тинмай.

Кўп узоқ чўзилмай тамом бўлди жанг,
Шиддатли сўкинидан девлар боши ганг.

Учдан бир қисмининг боласи есир,
Роғанинг эса айлади аспир.

Боглаб, тортиб кетди барни хору зор,
Илтижо қилишар бари зору зор.

«Бизни ўлдирмасанг янги бир ҳунар
Ўргатиб қўярмиз, кунингга яар».

Барчасига ҳаёт баҳш айлади шоҳ,
Янги синоатдан бўлай деб огоҳ.

Фармон-ла очилгач оёқдан занжар,
Ўтишар подишиоҳ томонга ахир.

Шоҳга ўргатинди хат ёзини сирии,
Дилига тўлдирив матрифат нурни.

Биргиниа хат эмас ўттиз ёзувни,
Арабий ва румий, форсий ўқувни.

Суғдию, чини-ю, паҳлавийни ҳам,
Шоҳ ёзиб, ўқирди барчасин младам.

Фақат ўттиз йил у шоҳ бўлди охир,
Ким бунчалик ҳунар этолди зоҳир?!

Оlamдан кўз юмиб кетди тоҷидор,
Яхши шилар қолди ундан ёдигор.

Эй чарх, ўриб ташлаш гар бўйса одат,
Экмоқ, ўстирмоқлик бизни не ҳожат?!

Букун кўтарарсан бирорни юксак,
Эрта тупроқ аро жонсиз бир кесак.

ЖАМИИД

(Жамиид подшолиги 700 йил бўлган)

Асилзода Жамиид унинг фарзанди,
Бели боғлиқ, дилда отасин наанди.

Саодатли ота тахтига минди,
Каёний тож кийди, баҳтига минди.

Шоҳлик шукуҳи-ла боғлади камар.
Унга тобе бўлди жаҳон сар-басар.

Хўкмидан осуда жаҳоннинг бари,
Хўкмида ваҳний, қуш, одам, дев, пари

Жаҳонда синарди обрў кундан-кун,
Тахти ёриб кетди гўё чиқиб кун.

Дер: «Менга подшолик фарри эзаддан,
Кучим шоҳдан каммас, ақлни мұъбаддан.

Ёмонлик-ла кесай ёмонлар қўлни,
Рұҳимга ёр этай яхшилик йўдин».

Аввало ясатиб ҳарбий тиф-олат,
Ботирларга деди: «Изланг шон-шуҳрат.»

Каёний оловда юмшатиб темир,
Зирӣ, қалқон, қалпоқ ясарди бир-бир.

Сарбозлар, отларга совут ясарди,
Ҳупари кундан-кун равоплашарди.

Бу соҳада ярим аср чекиб ранж,
Қўлига киритди қанча ҳунар-ганж.

Кийимни ўйлади яна эллик йил,
Разму базм либосин бичди хилма-хил.

Ишакдану жуандан, канондан газмол
Тўкишия ихтиро этди у дарҳол.

Ип йигириб қўйиб, ўрину арқоқ,
Матолар тўқиндан берди у сабоқ,

Бичиб-тикишини ҳам сувда ювшинни,
Халиқ ундан ўрганди яна кўн инни.

Сўнг бошқа ишларга ўғирди юзин,
Шодон замонида шод кўрди ўзин.

Ҳар табақа аҳли пимага мойил,
Уларни ажратиб ўтди эллик йил;

Котузий аталмиш гуруҳ дунёда,
Ташламиш ибодат йўлини афтода.

Бу гуруҳни халқдап ажратиб подишо,
Жойларни кўрсатди тогу тош аро.

Тоғларда яшайди ундаилар ҳамон,
Оҳу илтижода ўтказиб даврон.

Иккинчи гуруҳни сўнгра сафлар шоҳ,
Нисорий аталур баҳодир синоҳ,

Жанговар қаҳрамон, паҳлавон шунда,
Лашкарлар шукуҳи, юртга шон шунда.

Шоҳлар тожи таҳти шулар қўлида,
Мардлар шуҳрат бахти шулар қўлида.

Учинчи гуруҳни Насудий деди,
Қани, ким уларнинг гомини еди?

Ўзи әкіб, ўзи пиширас, ўтар,
Беминнат, бедакки ўз купин кўпар.

Бирорга қараммас, әгинда жаңда,
Кўнгли тўқ, қулоқ тинч, лабида хаңда.

Озод кенса демини доғиниманд оқил:
«Озодни таибалик қўл отмини нуқул».

Тўртинчи гуруҳни Ахтуҳуши дер,
Булар ҳунарига қойил осмон, ер.

Хунарда тинимсиз, ишчан, донишманд,
Тоза рухи доим фикру ўйга банд.

Шоҳ бундан сўнг яна ярим аср шод,
Кўп нарса баҳш әтди, әл бўлди обод.

Шундай табақалаб ҳалқини бўлди,
Мақсад — ҳар ким йўлин белгилаш бўлди.

Ҳар ким насибасин билсин қўпу кам,
Ўз апдоғаси-ла ташласин қадам.

Нопок девларга ҳам иш топди ҳумой,
Сувга тупроқ қориб, тепиб қиласин лой.

Сўнг лойни қолипга урмоқ бўлсин иш,
Қўритиб, тахласин бир текисда тиш.

Девлар тошу ғанҷдан қуришар девор,
Жаҳон ҳандасани билар илк бор.

Ҳаммом, уй, саройлар бўлади бунёд,
Халқи паноҳ топар, шаҳарлар обод.

Тошдан гавҳар излаб ўтди бир муддат,
Улардан равшанлик истарди фақат.

Қўлига киритди неча тур гавҳар,
Ёқуту забаржад, феруз, кумуш, зар.

Афсун бирла топидан ундирап барин,
Тугунлар калиди қўлда, оғарин.

Лиа хунбўйликлар истар кишилар,
Атру анбару мушк қилириб ишлар.

Атрлару кофур ҳамда мушки ноб.
Ихтиро қилинди уд, анбар, гулоб.

Табиблик очилди, касалга даво,
Ҳар иллатга чора, ҳар дардга шифо.

Табиблик сирип ҳам вилади онкор,
Унингдек сиычков йўқ жаҳонда бирор.

Сўнг иема исади, сулиб жетди у,
Кишвардал кишварга сувдан отди у.

Шу тахлит ўтказди яна эллик йил,
Ақлдан, ҳумардан қирқ бўлинар қил.

Меҳнати мевасми фаровон өлди,
Ўзидан бошқани кўролмай қолди.

Ишлари гуриллаб, бергандя мева,
Яна улуғинки айлади шева.

Битта тахт қурдирди бари сийму зар,
Шукуқи Каёний, безаги гавҳар.

«Дев кўтариб учсин», деб бўлди фармон,
Тахт кўтарилганда паст бўлди осмён.

Тахт кўкда чарх ураг мисоли қуёш,
Фармондор ўтирас, унда иргаб бош.

Барча жам, одамлар ҳарар тахтига,
Жаҳон қойил бўлиб шукуҳ-бактига.

Жамшидга сочишар олтину гавҳар,
Шу кунни яиги йил — байрам дейишар.

Йил боши Ҳурмузу әди Фарвардин,
Дилда на гам қолди, на адован-кин.

Улуғлар шодлик-ла базм қурдилар,
Іозларни чолғуга, майга бурдилар.

Бу баҳтиёр куни ўшандан буён,
Шоҳлардан ёдгор деб билурлар ҳамон.

Яна ўтди уч юз йиллар баҳтиёр,
На ўлим, на бир дард кўрмас бу диёр.

На дард, на ёмонлик кўрмас бир мисон,
Девларни ҳам банди қизлганди султон.

Фармонига барча бўйсунарди шод,
Мусиқа, кулкудан ҳамма ёқ обод.

Шундай ўтар йиллар фаревон, масрур,
Шоҳ фарридан ҳар ёқ равнган, эмар нур.

Жаҳон ундан ором тонар ва шоджом,
Яздондан келади кетма-кет жайғом.

Неча йиллар шундай ўтади ҳаёт,
Эзгуликдан ўзга иш бу шоҳга ёт.

Жаҳон унга тобеъ бўлди сар-басар.
Жаҳондор шукуҳ-ла тахтда ўлтирас.

Улуғлик тахтига кўз ташлаб гоҳ-гоҳ,
Ўзидан бошқани кўрмай қолди шоҳ.

Ўзлигин улуғлаб яздонишунос шоҳ,
Хақдан юз ўтири, ношунур, эй воҳ,

Казо-казоларни чорлаб лашкардан,
Улар ҳузурида бошлиди сухан.

Кекса, улуғларга сўзларкан сulton,
Дер: «Менсиз нимага арзир бу жаҳон.

Мендан ошкор бўлди жаҳонда ҳуниар,
Тахт менингдек шоҳни кўрмаган дигар.

Жаҳонни ҳунарга кўмиб ташладим,
Хоҳлаган йўлимга уни бошлидим.

Емоқ, ичмоқ, уйқу, оромингиз — мен,
Кийим-кечак, орэу ва комингиз — мен.

Улуғлик шукуҳи ва шони — ўзим,
Жаҳоншилг ягона сultonи — ўзим.

Дору дармонимдан созланди дунё,
Инсондан чекинди, ўлим, дард, башо.

Үлимни маҳв этмини мендан ўзга ким,
Кани ким бўлолгай дунёга ҳоким?

Бошда ҳуш, тандаги жонипгиздурмап,
Ким менга бўйсумас ўша Аҳриман.

Ҳамон мендан кўриб бу ишлар барин,
Энди мени атанг жаҳонофарин».

Бошиң қуийи солди муъбад ва аъён,
Бирор ғўз дёйишга ожиз тил — забон,

Бу сўздан шоҳ фарри, хин-хира бўлди,
Жаҳон бошдан-оёқ миш-мишга тўлди.

Барча қетди шоҳдан ўгириб юзин,
Улуғлар ҳам четга олишди ўзин.

Учу йигирма йил ўтмайин синоҳ
Барни тарқаб қетди, бўш қолди боргоҳ.

Манманлик, такаббур келтириди ташвиш,
Шундан сўнг орқага кетаверди иши.

Демишки ширин тил кекса донишманд,
«Шоҳ бўлгач назаринг баланд тут, баланд.

Яратгувчига ким бўлмини нопикур,
Типимсиз балодан дили тирналур».

Жамшиидни тарж этди ҳаловат ҳузур,
Шоҳлик партавидан сўна бошлар нур.

Кўз ёшип тўқару, фойдасиз фақат,
Не тавбалар қиласр тоцмас ииобат.

Яздон фарри ундан кундан-кун жудо,
Кундан-кун сезилар яқиндир бало.

ЗАҲХОҚ ВА УНИНГ ОТАСИ ҲАҚИДА ҚИССА

Бир ҳукумдор яшар әрди ул замон,
Найзадорлар чўли унгадир макон.

Таги тоза, ўзи кўп яхши кипи,
Шоҳликда яздондан чўчимоқ иши.

Мардос әрди унинг мусаффо номи,
Әҳсон, яхшиликка жўшар илҳоми.

Сут бергувчи эди чорваси апинг,
Кундан-кунга ўсар ғизоси апинг.

Шунингдек қўй, туя, эчки галасин,
Чўпонларга бериб қўйган ул покдин.

Сутли қора моллар бўлиқ ҳар ёқда,
Тоза аргумоқлар тўлиқ ҳар ёқда.

Кимда агар сутга бўйса эҳтиёж,
Олар керагича бебој, бехирож.

Бир ўғли бор эди мисоли заҳра,
Меҳру муҳаббатдан дили бебаҳра.

Дунё излар эди номи ҳам Заҳҳок,
Дадил ва енгилтак эрди қўн попон.

Беварасп ҳам деяр эдилар ани,
Паҳлавий сўзи бу, нима дегани?

«Бевар» паҳлавийда, бўлсанг қулок-кўз,
Ўн минг деганидир дарийда бу сўз.

Бадавий отлари бўлганчун ўн минг,
Номи ҳам Беварасп бўлганди унинг.

Туну кун эгарлоқ учдан иккиси,
Жаңг әмас, шуҳрат деб турар йилқиси.

Бир куни пок ният бир иссоқсифат,
Даргоҳига келди иблис — касофат.

Ўсирии дилини тойдирди йўлдин,
Сўз билан боинини айлантириди жин.

Иблис сўзи унга жуда хуш ёқди,
Кир пиятин билмай, меҳр ила боқди.

Иблислага эс-ҳушин топшириб Заҳҳок,
Ўз азиз боинига сочли қора хок.

Кўнгил берганини тушунгач иблис,
Шодлапиб, авжига миуди галамис.

Ўз ишин қиласарди иблис жовраши,
Илмдан холийди Заҳҳокининг боши.

Деди: «Сенга айттар бор неча сўзим,
Уни ҳеч ким билмас, айтурмал ўзим».

Ингит дер: «Тезроқ айт, айлагил кўтоҳ,
Мени барча сирдан айлагил отоҳ».

Унга деди: «Аввал ёд айла қасам,
Сўнгра маъқул бўлур ростип сўйласам».

Дили пок ўсирини қасам этар ёд,
Иблис айтганларин ижро этиб бот.

Деди: «Сўзларингга солурмав қулоқ,
Лек оғиз очмасман ҳеч кимга ҳеч чоқ».

Иблис дер: «Эй помдор, оқил паҳлавон,
Не учун таҳт узра бошқа бир инсон?

Сенингдек ўғилга ота не ҳожат,
Қулоқ сол пандимга айтай бир ҳикмат.

Ҳа демай бу чолдан холидир замон,
Сен эса қудратга тўлган навқирон.

Бу даргоҳ жиловин олгил қўлингта,
Тахту тож мунтазир сенинг йўлингга.

Менинг сўзим типглаб, айласанг вафо,
Бўлурсан жаҳонга ягона подшо».

Яхши-ёмонликда фарзандга эсло,
Совуқ шабодалии кўрмасди раво.

Үстирди неъматда чскиб қанча ранж,
Үглидан шодланиб, бериб бойлик, ганж.

Ёмонликка кетди фарзанди укинг,
Номусни ушутди пайванди ушинг.

(Отаси қонига булғанди ўзи,
Дега тушди доно кексанинг сўзи:

«Фарзаид бўлса ҳамки шер каби гушна,
Отасин қонига бўлмагай ташна.

Агар бошқачароқ бўлиб чиқса иш,
Сирин опасидан керакдир билиш».

Таги наст, адолат билмаган Заҳҳок,
Тахтга минди ота қалбин этиб чок.

Бошига қўпидирди арабий тоҗин,
Кўзлаб юрт инқироз ёки ривожин.

Иблис қўриб нопок ишин ўнгини,
Яна ўйлаб кетди хийла сўнгини.

Иблис Заҳҳокка дер: «Мен томон чопиб,
Етдинг бу жаҳонда мақсадинг топиб.

Агар яна мен-ла қилсанг аҳд-наймон,
Сўзимдан бosh тортмай, айласанг фармон

Бўлурсан саросар жаҳонга подшо,
Қуш, қумурсқа, ҳайвои, инсонга подшо».

Шуни деб жўнади бошиқа ёқ қараб,
Бошиқча иш тутиб кетди во ажаб.

ИБЛИСНИНГ ОШИАЗЛИК ҚИЛГАНИ

Йигитга айланди Иблис бир поктаи,
Зийрагу ҳушёр дил, сўзга ҳам чечан.

Бирдан пайдо бўлиб Заҳҳок ёнида,
Мақтовордан ўзга сўз йўқ забонида.

Деди: «Яраб қолсам, шоҳим, хизматга.
Дастурхонинг тўлар шаҳду лаззатга».

Заҳҳок бундай сўзни эшитган замон,
Ошхона солинсин, деб қилиди фармон.

Ошхона қалитин Иблисга берди,
Фақат ул пиширган таомин орди.

Ул вақт одам ўзин қилиб парвариш,
Одатмасди жондор гўштини ейиш.

Фақат мева-чева еярди одам,
Ина ердан чиққан кўкат, донни ҳам.

Сўнгра ўтказиб бадният Аҳриман,
Жонвор гўштип ишқи жой олди дилдан.

Иблис ошпаз турли қуш бирла ҳайвон
Гўштидан пиширар овқат фаровон.

Қон ичган шерсиёқ кундан-кун подшо,
Кучга тўлсин деяр қиличи бурро.

Ошнаズ ҳар не десса хўп десин дарров.
Иблисга дилини қўйсив у гаров.

Авнал боқди тухум сариги билан,
Үндан қудрат олар қўл, оёқ, бадан.

Подшога хуш келиб бундайин таом,
Ошпазга офарин ўқирди мудом.

Уига шундай дерди Иблис пайрангбоз,
«Абадий омон бўл, шоҳим, сарафroz.

Эртага пиширай шундай бир овқат,
Үндан тонар тану коминг хўп лаззат»,

Қайтиб туви бўйи хаёлга толди.
Эрта не қилсан, деб ўйланиб қолди.

Эрта тоиг ложувард қўйнидан осмон
Еқутин чиқориб кўрсатган замон,

Каклик, қирғовулдан ципириб таом,
Умид билап кириб айлади салом.

Қўлини таомга чўзиш билап шоҳ,
Ақлсиз бошидан чекли ўғли оҳ,

Учинчи кун Иблис қуш ва қўзидан,
Таом қилди безаб кўкат, сабзидан.

Тўртинчи кун шоҳки ёзи дастурхон,
Буқа гўштдан овқат келтириди чаққон.

Хурушига берди заъфарон гулоб.
Ёнида кўп ийллик ёқут ранг шароб

Шоҳ овқатдан олиб тотиган сари,
Эс-ҳушин оларди ошпаз ҳунари.

Унга деди: «Орзунг не? Қани, гапир
Не истагинг бўлса айлагум ҳозир».

Ошпаз унга аста дер: «Эй подшо,
Абадий яшайвер шод, фармонраво.

Ожиз юрагимга меҳринг тўлиқдир,
Фақат меҳринг ила тапим бўлиқдир.

Шоҳдан фақат битта истагим бордир,
Истак бажо бўлса, омадим ёдир.

Фармон этсанг, шул он ўрнимдан қўниб,
Кўзга суртсан икки кифтларинг ўниб».

Заҳҳок эшитибоқ бундай гуфторни,
Тагига етмасдан бундай бозори.

Деди: «Мен берайин комингни сенинг,
Кўкларга кўтарсан номингни сенинг».

Фармон этди Иблис жуфтидек келиб,
Икки кифтин ўнди, шодлидан кулиб.

Ўнди-ю, шу онда бўлди у гойиб,
Бундай инни кўрган борми гаройиб.

Икки слкасида икки чўиг илон,
Шоҳ чора тополмас ҳайрону нолон.

Қилич-ла иккисин кесиб ташлайди,
Илонлар қайтадан ўса бошлайди.

Дарахт шохи каби тебраниб туар,
Елкаларда икки қоп-қора аждар.

Фарзона табиблар тўпланиб келди,
Чорасин билолмай ҳар томон елди.

Турли найранглар ҳам қилиб кўришди,
Илож топилмади, охир сўлишди.

Иблис яна келди шоҳ ҳузурига,
Бу гал табиб бўлиб чиқди тўрига.

Деди: «Бўлтапича бўлмиш әнди иш,
Ҳозирламоқ лозим уларга емиси.

Тинчиттил вақтида берибон таом,
Бошқа ҳеч чора йўқ, топмассан ором.

Инсон миясидан хўрак бер фақат,
Уларни ўлдирса зора бу овқат».

Дев пима мақсадни кўзламиш, қара,
Қандай мақсадига изламиш чора.

Е инсондан холи қолсин деб жаҳон,
Чора кўрмоқдами барчадан ниҳон?

ЖАМШИДНИНГ РЎЗҒОРИ ҚАРО БЎЛГАНИ

Эронда нима гап? Ҳар ёқда хуруш,
Ҳар томонни босиб кетди жангут жўш.

Жамшид ёруғ куни бўлганди қаро,
Уни ташлаб кетмиш фозил, умаро.

Эаид ғарри әпди нур сочмас сира,
Эгрини дер, ақли бўлганими хира?

Ҳар томондан чиқар янги-янги шоҳ,
Ҳар қабила боши кўтарар сипоҳ.

Ҳар бири жанг қилди, ё лашқар туади,
Ҳаммаси Жамшидлан меҳрипи узди.

Эрондан аскарлар чиқиб келди мўл,
Араб шоҳи томон барча олди йўл.

Эшитмишлар унда бор бир улуғ зот,
Барча ҳайиқармиш, ул аждар сифот.

Шоҳ қидириб елган Эрон сипоҳи,
Заҳҳок томон тушди уларнинг роҳи.

Бари унга бориб «офарин» деди,
«Сенга бўлсин Эрон бу заман» деди.

Аждар сифатли шоҳ тез келди елиб,
Шоҳлик тожин кийди Эронга келиб.

Эрондан, арабдан йиғди чўнг лашкар,
Паҳлавон юборди унга ҳар кишвар.

Жамшид тахти томон у йўлга тушиди,
Дунёни Жамшидга узундек қисди.

Жамшиддан юзини ўғирди бахти,
Чора йўқ, қўлидан чиқмоқда тахти.

Чекинди, Заҳҳокка қолди тож-кўлоҳ,
Улуғлик, шон-шавкат, хазина, сипоҳ.

Бекинди, ҳаёти бўлди сим-сиёҳ,
Заҳҳокка буюорди тахту тож-кўлоҳ.

Юзинчи йил Хитой дарёси ёқда,
Барчанинг кўзидан бўлганди ниҳон.

Юзинчи йил Хитой дарёси ёқда,
Топилгапмиш Жамшид, қариган чоқда.

Заҳҳок уни қўлга туширмиш ногоҳ,
Бир дам фурсат бермай унга нопок шоҳ,

Арра солиб қилмиш қоқ икки бўлак,
Жаҳон ундан холи, қасд олмиш фалак.

Аждаҳо домидан беркиниб чапдин,
Аммо тополмабди омонлик йўлин.

Шоҳлик дов-даскагин тортвөлди замон,
Сомон тортилгаңдек қаҳрабо тамон.

Тахтда ундан ортиқ ўлтирган ким бор?
Меҳнати бўлдими, қани унга ёр?

Етти юз йил бўлди Жамшид ҳукумрон,
Бошдан ўтказди кўп яхшию ёмон.

Не керак жаҳонда яшашлик узоқ,
Буюрмаса дунё сирини очмоқ?!

Парваришлар бериб гоҳ шаҳду шакар,
Қулоққа етишар юмшоқ овоалар.

«Меҳр ёр бўлди» деб өтасан хаёл,
«Меҳр юз кўргувар» дейсан өҳтимол.

Шодланиб кетасан бу шодлик чоғинг,
Юрак сиринг каби очиқ қучоғинг.

Бир ўюн кўрсатар бевафо фалак,
Дилинг хун, шодлигинг битар бедарақ.

Бепи кунлик дунёга ишончим барбод,
Худоё бу рапждан тезроқ қил озод.

ЗАҲҲОК

Миниб тахтга Заҳҳок, бўлиб шаҳриёр,
Давр сурди минг йил жуда баҳтиёр.

Бўйсунди ул шоҳга гамоми жаҳон,
Шу аҳволда ўтди узун бир замон.

Тутиб ҳар томонни қаро деву жин,
Битиб яхши одат, олиб авж кин.

Хунар хору, жоду бўлиб аржуманд,
Адолат йўқолди, ёмонлик баланд.

Узайди ёвузлик — Аҳриман қўли,
Чин сўзга қисилди инсонлар тили.

Асира әдилар Жам авлодидан
Гўзал икки қизки, ларzon икки тан,

Иккиси Жамшидга сингил әдилар,
Аёллар тоғи-ю, хушдил әдилар.

Ниқобли гўгалнинг бири — Шаҳриноз,
Ўзгасининг исми эди Арнавоз.

Суриб келтиришиб Заҳҳок ёнига
Топшириб аждаҳо жигилдонига,

Ёмонлар қўлида кўриб царвариш,
У қизларга жоду бўлиб қолди иш.

Илон шоҳ ишидир ёмонлик, хуруш,
Урун қатлу, қирғин ҳам ғорат қилиш.

Илонларга ҳар кун луқма икки ёш
Ҳар кеч икки тутқун ёш кўзида ёш.

Агар мискин, ожиз ва гар паҳлавон,
Тутиб келтиурлар бериб шоҳга жон.

Кесиб бошларин ҳам чақиб миясии,
Пипиурлар таом илонлар учун.

Бор эрди бу алда икки ҳушиёр,
Оқил, муруватли ва покизакор.

Биттасининг поми Армоил покдии,
Яна бири эса, Гармоил пешбии.

Учрашиб ундану бундан, сўзлашиб,
Заҳҳок шоҳ зулмидан куйиб, бўзлашиб.

Бири леди: «Борсак ўшал даргоҳга,
Пазандалик қиласак у золим шоҳга

Бир резка тузармиз, қиласак илоје,
Иложи **топилса**, қулар қошли томъ.

Қилурмиз биз унда халоскорлик,
Агар чора тоисак, кетар хорлик.

Ҳар кун икки нафар бўлса гар асир
Бирип қутқаролсак, бул иш ҳам ҳайр».

Оҳиста бордилар қонли даргоҳга,
Ажойиб **таомлар** қилиб подиоҳга.

Елланиб пазанда бўлиб олдилар
Халоскорлик фикрии дилга солдилар.

Етишди яна қон тўқим фурсати,
Қаро эрди икки гариб қисмати.

Икковини қўлини бояглаб жаллодлар,
Азиз умрин **этмоқ** бўлиб барбодлар.

Оипазлар олиб етдилар,
Юқори тешикдан тик иргитдилар.

Бу ишдан оипазлар дилида алам,
Кўзи лиқ тўла нам, лилида чидам.

Шоҳининг қилмишидан кўпириб газаб,
Аммо бир-бирига жимгина қараб,

Асирлардан бирип омон қўйдилар,
На чора, бирини олиб сўйдилар,

Бирин ўрнига қўй миясин тониб
Қовурди, устига сенти ўт чопиб.

Бирига бериб эрк, дедилар: «Ҳигит,
Кўринма, ўзинг эл кўзидан бекит.

Шаҳру қишлоқ томон рост айлама йўл,
Сенинг баҳранг энди бўлур тогу чўл».

Қўю эчки бошин чақиб, **миясин**
Таом этардилар, илонлар есии.

Ҳар ой тириқ қолди ўттиэ чоқ қиши,
Уларни бекитмоқ ошпазлар иши.

Етиб **икки юзга йигилгач** улар,
Хеч кимга билдирамай тог томон сурар.

Қўй эчкига чўпон қилиб барчасин,
Юбориб тураг тог ичра, офарин.

Бу кун курд **аҳлига жад-аждод** улар
Шаҳарни қилишмас ҳечам ёд улар.

Намат уй **макони**, чўлу тог ўёли,
Худодан ҳайиқмас уларнинг дили.

Заҳҳокининг япа бир ёвуз хоҳими:
Элда бўлса агар машҳур ҳар кини,

Тутиб **келтиурлар**, сарвинаозми у,
Паҳлавон баҳодир, жилвасозми у.

Кесар бошин агар бўлса **паҳлавон**,
Элат ичра машҳур девбанди жаҳон.

Агар ёш гўзалдир, **канизак қизур**,
На Кай расми, на Кен мақолин билур.

ЗАҲҲОКНИНГ ФАРИДУННИ ТУШИДА КЎРГАНИ

Хаётидан яна қолганда қирқ йил,
Нималар бошига келди, энди бил:

Гўзал қаср ичида ётар, уйқу соз,
Қўйпида нозланиб ётар Арнавоз.

Уйқу аро кўрди қўрқинчли бир туш,
Қилур қасдида уч баҳодир уруш.

Иккиси кексамиш, бириси ёшпроқ,
Қаёний чехрада кўзлари чироқ.

Белин bogлагan шоҳ мисол паҳлавон,
Қўлида ҳўқиз бош гурзиси равон.

Келар эди золим бошига шигаб,
Уради Заҳҳокни аёвсиз саваб.

Кичик ёшли ботир келиб устидан,
Қолдирмайни шилиб олди иўстидан.

Кейин икки қўлин кесиб, bogлашиб,
Каманд бўйнида, тог йўлини чоглашиб.

Кинан солиб, қўйнаб уни хору зор,
Этиб гарду гард ул кичик шоҳсувор,

Илониоҳни судраб, бермайин омон
Юармиш Демованд чўққиси томон.

Хиёнатчи Заҳҳок инграб шул замон,
Жигар қони тенди бопнига чунон.

Чўчиб уйғониб шоҳ, тортди ўтли оҳ,
Келди ларзага юз устусли даргоҳ.

Товушидан чўчиб уйғонди шу дам
Шап уйқуда ётсан Арнавоз санам.

Инграган Заҳҳокка деди Арнавоз:
«Аё шоҳ, не бўлди, сўзла, очиб роз!

Ором ётар эдинг пар тўшакда хуш,
Нелар пайдо бўлди? Кўрдинг нечук туш?

Сенинг фармонингда букун кенг жаҳон,
Қуш, йиртқич, деву жин сенга посибон.

Бу етти иқлимга ўзинг шаҳанишоҳ
Балиқдан ойгача сен пушти паноҳ.

Нечун чўчиб турдинг ором уйқудан,
Сўзлаб бергил; шоҳим, сабаб не экан».

Ой юзли гўзалга дер шоҳи жаҳон:
«Лозимдир бу тушни тутмоғим ниҳон!

Бул тушим мазмунин эшитсанг агар,
Жонимдан умидинг бутун узилар».

Шунда жаҳоншоҳга деяр Арнавоз:
«Жонинг бизга азиз, сўйла, очиб роз!

Жаҳонда ҳеч иш йўқ бўлмасин тадбир,
Бир чора топармиз, сўйласанг бир-бир».

Юрак сирини шоҳ очиб ташлади,
Тушни бир-бир айтиб, дилин ғанилади.

Шунда подишоҳга деди парирўй:
«Буни шундай қўйма, бўлгил чоражўй.

Узугинг муҳрида жаҳон қисмати,
Қуши-ҳайвон, пари-дев, одам исмати.

Ҳар кишивар юборсип олиму доно,
Таъбирчи, муъбадлар берсиплар ғатво.

Уларга тушингни айт, изла чора,
Бунда не сирлар бор, печун дил ёра.

Хушинг олмоқ бўлган ким, билиб олгин,
Одам наслиданми, дев, пари ё жин?

Билиб олиб, сўнгра чорага кириш,
Ҳадикни дилингдан қувиб, бошли иш».

Не демиш сарви қад, соchlари сунбул,
Бадандиша шоҳга бўлганди мақбул.

Зор қаноти мисол жаҳон ҳам шу чор
Тоғ ортидан аста кўрсатиб чирот.

Ложувард осмонга гўёки қуёш
Зар сочиб, айлади ёқутга подош.

Қайда бўлса агар муъбади зукко
Билимдон, ақлу дил уйғоқ ҳар дено

Барин ҳузурига чорлади подшо,
Мудҳин тушни билан айлади ошино.

Барини сўзлади подшоҳи жаҳон,
Улардан иалади дардига дармон.

Ва деди: «Сирдан тез огоҳ айлангиз,
Тўғри йўлига мени ҳамроҳ айлангиз»,

Улардан туш сирин талаб айлади,
Яхшидан, ёмондан сўраб, сўйлади:

«Айтинг, қачон, нечук бўлғуси баҳтим,
Кимга насиб этар бу тоҷу таҳтим?

Ё бу сирин менга очиб соласиз,
Ё хор бўлиб, бунда бөшсан қоласиз!»

Муъбадлар юзи ҳўл, лаби қуруқшоҳ,
Ничир-ничир гандан ғасиди қулоҳ.

«Агар ростин айтсан, бу ҳам бир бало,
Жонимиз биргила, ҳаёт бебаҳо.

Яширин маънини этмасанг зуҳур,
Ҳаётдам қўл юниб, қўлтиғинига ур!»

Ҳеч кимса сўзини этолмай ошкор,
Уч кун ўтиб кеңди, қандай чора бор?

Муъбадларга шоҳнинг ғазаб учкуни
Алангалаб кетди тўртинчи кути.

Деди: «Этмасағиз туш сирип ошкор,
Барчага еткулик қурдираман дор».

Муъбадлар бош әгган, чиқмасди бир ун,
Дил икки бўлинган, кўздан оқар хун.

Бор эрди донолар ичра бир қари,
Эс-ҳуш бутун, ростлик эрди ҳунари.

Билимда, ақлда барчадан илдам,
Доно, зийрак турди ўрнидан шул дам,

Дил жўш уриб, қадам ташлади бебок,
Доно қарписида турарди Заҳҳок.

Деди: «Ёмонликни унут шаҳриёр,
Туғилишнинг охир ўлими ҳам бор.

Сендан олдин қанча жаҳондор ўтди,
Улуғ таҳт соҳиби хўп бисёр ўтди.

Ғаму шодлик кунин кўриб, ҳар бири,
Ўзоқ умри охир бўлди охири.

Пўлатдан бўлсанг ҳам асло қилма дов.
Кемириб, йўқотар фалак беаёв.

Бошиқаларга қолар таҳтинг охири
Қаро ерга кирав баҳтинг охири.

Номини сўрасанг, Фаридун бўлур,
Ер юзи ул била хумоюн бўлур.

Опадан ҳали у туғилганча йўқ,
Ҳали сенинг баҳтинг бўғилганча йўқ,

Пурҳунар опадан туғилган замон
Мевадор дараҳтдек юксалар чунон.

Мардлик билан боши ойга етади,
Тожу тахту камар истаб кетади.

Чипордек қомати, бўйи мақ осмон,
Елкасида пўлат гурзиси гарон.

**Хўқиз бош гурзиси тушар бошингга,
Тахтдан улоқтирас боқмай ёшингга».**

**Нопок Заҳдок унга беради савол
«Нечун у менга ёв бўлади қаттол?»**

**Дилонар унга дер: «Бўлса ёс-ҳуши,
Сабабсиз ёмонлиқ истамас кини.**

**Кипа-адовати сабаб бўлгуси,
Дастингдан отаси бир кун ўлгуси,**

**Отасин этарсан қўлингда ҳалок,
Шундан у ёв бўлур, дили дардиок.**

**Бир сигир келади уни боққали,
Дея — она бўлиб жонга ёққали.**

**Фаридунга келгай муқаддас сигир,
Сутидан парвариш топар жаҳонир.**

**Дастингдан муқаддас сигир ҳам ўлур
Хўқиз бошли гурзи насибанг бўлур».**

**Заҳдек хабар тониб фалак ишидан,
Тахтидан йиқилди, кетди ҳушидан.**

**Зийрак бу даҳплатни кўрган замони,
Тура қочди ширин кўриниб жони.**

**Бўлди қайтиб келгач, подишо ҳуши,
Каёний тахтига чиқмоқлик иши.**

**Оlamda Фаридун яотидан вишон
Кечакуидуз излар ошкору никон.**

**Оромин йўқотди, ўтмайди емини,
Равшан куни бўлди қаро; серташвиш.**

ФАРИДУНИНГ ТУГИЛГАНИ

**Уазун қаро йиллар сўнгига етди,
Аждаҳо подшопинги хўти бигди.**

Фаридун ҳаётга қўйдию қадам,
Еришиб кетгандай бўлди бу олам.

Ўсар қомати, тик бир сарви равон,
Чеҳрасида шоҳлик муҳри намоён.

Улуғликда мисли жаҳондор Жамшид,
Нур сочишда худди кўқдаги хуршид.

Жаҳонга ёмғирдек хуш ёқар эди,
Кишига билимдек мўътабар эди.

Фаридунда эди фалак меҳри ҳам,
Лутфи әҳсони ҳам, севги сеҳри ҳам.

Кўринди Бармоя исмли сигир,
Сигирлар ичра ул эди беназир.

Опадан туғилган мисоли товус,
Товланар ҳар мўйда ўзгача бир тус.

Муъбадлар йигилди, оқил ва зарапг,
Юлдузшунослар ҳам бўлди ҳангуманг.

Бундай сигирни ҳеч кўрмагай олам,
Е қарнилардан эшитмас одам.

Бу ҳақда ҳар томон тараалди миш-миш.
Шум Заҳҳок: «изланг» деб берди фармойиш.

Фаридун отасин номи Отибин,
Отибинга ҳам тор бўлди бу замин.

Қочиб юриш унга қуч келди охир,
Аждарпинг домига дуч келди охир.

Илон подишининг шум кишилари,
Изғишар тууу күп, шумлик ишлари.

Отибинни тутиб, бойлашиб, попок
Заҳҳокка әлтдилар, айлади ҳалок.

Фаридун онаси — Фаронак шу дам,
Ўз жуфти бошига тушган бу алам,

Фалокатдан огоҳ бўлиш билапоқ,
Ўйлаб кетди ўғлини асрасин қандоқ!?

Ўғлини яшириб оқила хотун,
Тўқайзорга кетди, кўздан оқар хун

Шуҳратли Бармоя шу ерда эди,
Фаридун ризқи шу сигирда эди.

Фаропак чорвадор ёнига борди,
Жигару багри хун, дардини ёрди.

Деди: «Сутга тўймай қолур бу гўдақ,
Бир муддат сен асраб бермогинг керак.

Бармоя сути-ла этиб парвариши,
Кўрсатгил бир муддат оталарча иш.

Агар ҳақ истасанг тикканиман жоним,
Шунга аталгандир бор хонумоним».

Яйлов ва тўқайлар эгаси молдор
Пок дилли аёлга хизматга тайёр,

Деди: «Қолсин бунда сенинг фарзандинг,
Оғишмай бажарай ўгиту пандинг».

Фаропак тоғишириб унга фарзандин,
Бирма-бир сўзлади ўгиту пандин.

Меҳр билаи боқиб, уч йил кечирди,
Муқаддас сигирнинг сутин ичирди.

Ҳамон қидирмоқдап тўймасди Захҳок,
Ёвуз пиятини қўймасди Заҳҳок.

Оlamга ёйилиб кетганди мини-миш:
«Фалончида бормиш, муқаддас говмиш!»

Фаропак яйловга югуриб келди,
Чорвадор ва говга югуриб келди.

Деди: «Яздан солди дилимга гулув,
Бирор кун зинлас бу оламин гинтув,

Ўглим бу дунёда жону дилимдур,
Ўглимдан айрилмоқ менга ўлимдур.

Чора излай, сабил қолсип Жодустон,
Ўглим олиб, қиласи Ҳиндустон.

Кўздан гойиб бўлиб кетганим чоги
Маконимиз бўлғай Элбурс тоги».

Тез чопар кийикдек она ҳам бола,
Тоғ томон жўнашди нақ азоп палла.

Тоғ аро яшарди тақводор киши,
Ибодатдан ўзга йўқ эди иши.

Фаронак у чолга дер: «Эй покдин,
Мен ҳам ғамтип она, нақ Эронзамин.

Бу ўғилдир менинг, қимматли болам,
Бунга тобе бўлур бир купи олам.

Кесар бу Заҳдоқнинг машъум бошини,
Тупроққа тиқақжирканч лошини.

Сеп бўлсанг болага меҳрибои пособон,
Бағрингда бир муддат асраса ул жон».

Пок киши болани бағрига олди,
Шамол ҳам теккизмай қаровлаб қолди.

Заҳҳок шум яйловдан тонганди хабар,
Муқаддас ул товдан тонганди хабар.

Келди у маст фидек адноват билан,
Бармояни ҳалок әтди аввалан.

Сўнг бутун қўтоппи айлади якосон,
На унда мол қолди, на моядор чўпон.

Фаридун уйига айлади шитоб,
Бирор зот тополмай бўлди хўни хуноб.

Аламдан ўт қўйиб барин қиласи жуд,
Хоки туроб бўлди саройи буткул.

**ФАРИДУННИНГ ЎЗ АЖДОДЛАРИ
КИМЛИГИНИ ОНАСИДАН
СҮРАГАНИ**

Икки саккиз бўлгач Фаридун ёши,
Тоғдан пастга тушди битиб бардоши.

Опасин қидириб топиб, унга дер:
Яширган сирингни әнди очиб бер.

Аждодларим ким, айт, кимдур падарим,
Қайси тухумданман, недур гавҳарим.

Ҳикоя қилиб бер аслимдан, кимман?
Сўраса не жавоб берай анжуман?

Фаронак ўғлига дер: «Номдор болам,
Сўзлаб берай, дилдан кўтарилсии ғам.

Сеп дуниёга келган шу Эронзамин,
Бунда яшар әрди помдор Отибин.

Каёний тухмидаи әди у ҳушёр,
Хирадманд қаҳрамон, аммо беозор.

Паҳлавон Таҳмурас унгадур аждод,
Ота-боболарин қиласи әди ёд.

Сенга ота, менга, ёри жонона,
Усиз кечакуним пурдан бегона.

Илондор подишиҳ Заҳҳок, жодугар,
Жонингга қасд этиб, қувди ситамгар.

Мен юрдим дарбадар сени яшириб,
Дил ўтии сўндириб, кўздан ёш уриб,

Сени деб павқиён баҳодир отанг,
Ширин жондан ажраб, кетди, юз аттанг.

Заҳҳок елкасида икки аждаҳо,
Эронли бошига битган бир бало.

Отанг миясини олиб бетоқат,
Илонларга ундан қилдилар овқат.

Сени сени оидиму қочдим түқайга,
Беркни 6, етказдим одамсиз жойга.

Бир сигир учратдим хўп аввойи ранг,
Баҳордек гўзалу, баҳордек башанг,

Сигирнинг әгаси кўп жўмард экан,
Фаросатли соқчи, ботир, мард экан.

Сени унга бердим, неча йил ўтди,
Сенга неъмат берди, парвариш этди.

Товус ранг сигирнинг сутидан башанг,
Ичиб тез ўсадинг мисоли наҳанг.

Яйлову сигирдан шоҳ тонди хабар,
Умриигга хавф солди яна жодугар.

Ундан олиб қочдим сени ногаҳон,
Эрон қолди, қолди бутун хонумон.

Келиб қирибди шоҳ унда ҳаммани,
Бозабон энаганг сигир момани.

Сўнгра уйимизга уриб шум чангин,
Қаро гўр қилибди, чиқариб чангин».

Фарид қулогига бу сўзки етар,
Қони қайнаб, бирдан тутоқиб кетар.

Бошида қасосу дилида ғазаб,
Қовоги ўюлган, кўзлар хунталаб.

Фаридун опасин жавобига дер:
«Жангга киришмаса, чипиқмайди шер.

Жодугар шумлигин қилар эрта-кеч,
Энди шитиқомга мен олай қилич.

Яздон ёзмининг борайин тикка,
Заҳдок тахти кулин совурай кўкка!»

Она аста сўзлар жигарбандига:
«Қулоқ сол, азизим, онанг пандига.

Заҳҳокниң қўлига тобеъдир жаҳон,
Лак-лак сипоҳ ундан кутади фармон.

Ҳар кишварда минглаб қўшип муҳайё,
Жаңг истаб келишар, қилса бир имо.

Бундаймас адоват, интиқом йўли,
Кўз ўнгинг тўсмасин ёшликининг гўли.

Ким ёшлик майини ичар чаманда,
Ўзидан бошқани билмас арзанда.

Шу мастиликда бошин берар шамолга,
Азизим, ёш умринг тутма заволга,

Дилбандим, азиз тут опанг папдили,
Машварат билан ет жаҳон бандини».

ЗАҲҲОК ВА ТЕМИРЧИ КОВА ДОСТОНИ

Илон шоҳи Заҳҳок даҳшатда тун-кун,
Тинмай қайтарарди: «қайдা Фаридун?»

Тожу тахт әгаси, ҳисобсиз қудрат,
Лек Фаридуң номи соларди даҳшат.

Бошига қўйибон ферузали тож,
Фил суюк тахт узра қидириб илож,

Улуғларни чорлаб ҳамма томондан,
Шоҳлигига паноҳ излаб ҳар ёндан.

Муъбадларга деди: «Аё, помдорлар,
Сизларга маълумдир барча бор ҳунар.

Менда бор яширин, хавфли бир душман,
Бу гап дополарга кундан ҳам равшан:

Ёвни қичик билиб, кутма омошлиқ,
Кунинг битар, тақдир қилса ёмошлиқ.

Шупинг-чуп беҳисоб лашкар қилдим жам,
Үнда ӯдам ҳам бор, дев ҳам, пари ҳам.

Бир лашкар тузайин, дев билан мардум —
Биргалашиб қиссин ёвларимни гум.

Бу ишда сиз менга бўлгайсиз таянч,
Бўлмаса хатардан аҳволим аянч.

Халққа қараб ёзинг бу кун бир нидо:
Эзгулик тухмини сочар подино.

Сўзласа, сўзлари рөстликдир фақат,
Хукмдор мулкида ҳоким адолат!»

Илониоҳ бўлса-да қанчалар жирканч,
Катталар қўрқувдан бўлдишлар таянч.

Мақтов ёрлиғига имзо чекдилар.
Қари-ёш дилга ғаш тухмин экдилар.

Шу топда эшикдан фарёд-ла қирди,
Бир кини дод дерди, адолат дерди.

Уни яқин суриб шоҳ ҳузурига,
Ўтказиб қўйдилар сарой тўрига.

Шоҳ унга юзланди осилиб қабоқ:
«Ким ситам қилди?» — деб айлади сўроқ.

Қўлларин бошига уриб, дер: «Эй шоҳ,
Менинг номим Ёва, адолат, додхоҳ.

Сендан ситам кўрдим, сендандинг разо:
Одил бўлсанг қилмоқ дардимга даво.

Адолат қўргазмоқ бўлса кор-боринг
Билки, бу дунёда ошар миқдоринг.

Менга сендан етди зулм, ҳам ташвиш,
Жонимга кетма-кет санчавердинг ниш.

Гар менга зулм қилмоқ бўлмаса ишинг,
Недур фарзандларим тортиб олининг?!»

Ўн саккиз ўғлимдан тўлгандир исаҳон,
Шулардан биттаси колмити бу замон.

Ўша бирини ҳам қўймасанг агар,
Дилимда аланга, эзилмиш жигар.

Аё шоҳ, гуноҳим нимадир, ганир.
Бўлмаса баҳона қидирма, ахир.

Эй тождор, айлагил дардимга даво,
Келтирмагил яна бошимга бало.

Тақдир мени шундай эзиз ташлади,
Дил ноумид, гамдан кўзим ёшлиди.

Ёшлигим ўтдию қолмади фарзанд,
Жаҳонда фарзанддан ўзга йўқ пайванд,

Ситамга ҳам чегу карона бордир,
Ҳар зулм, ҳар ишга баҳона бордир.

Қани, келтир, кўрай — қандай баҳонанг,
Тақдир-ку мен билан қилур қаттол жанг.

Мен сир темирчиман безарар, бегаш,
Сен шоҳдан бошимга ёғар бу оташ.

Сен шоҳсан, бўлсанг-да аждаҳо пайкар,
Шоҳ бўлиши керак адолатпарвар.

Агар етти иқлим шоҳлигингда жам,
Нечун бизга қисмат фақат дарду ғам.

Эиди ишларингдан менга бер ҳисоб,
Жаҳон ҳайратидан танг қолсин шу тон.

Магар ҳисобингдан бўлади маълум,
Фарзандимдан нечук айладинг маҳрум.

Нечук фармон этдинг, илонлар есин,
Гуноҳсиз ўғиллар тоза миясин?»

Темирчи сўзига шоҳ қулоқ солди,
Бу сўяларни тинглаб, ҳайратда қолди.

Қайтарилисин деди уига фарзанди,
Отага қўшилисин дилини пайванди.

Бу яхшилик билан мугамбир подшоҳ,
Қўймоқ бўлди уни ўзига ҳамроҳ.

Сўнг Ковага қараб деди подишо:
«Қани, бу номага сен ҳам чек имзо!»

Ёрлиқни ўқигач Қова темирчи,
Кўзидап ўт чақнаб, ўртанди ичи.

Кексаларга деди: «Худо бехабар
Девга малай бўлиб қолибсиз аксар.

Ахриман сўзига берибсиз дилни,
Дўзахга тўп-тўғри олибсиз йўлни.

Бу номага исмим чекмасман асло,
Ҳеч қўрқув сололмас менга аждаҳо».

Газабидан қалт-қалт титрай бошлади,
Ёрлиқни йиртдию ерга ташлади.

Арзанда фарзанди билан икковлон
Газаб билан чиқди кўчага шул он.

Аъёнлар подшога айтиб офарин,
Дедилар: «Сендуурсан Султони замин.

Бонингдан ўтолмас жанг куии ҳатто,
Фалак бўронлари vale, ажабо,

Нечун хузурингда қизишиб Қова,
Тенгдошлардек қилур хом сўз илова.

Сенга садоқатдан аҳд-поймонимиз —
Номани топтади, куйди жонимиз.

Дил тўла адсоват югура кетди,
Фаридга садоқат югура кетди.

Кўрмадик оламда бундай хунук иш,
Қотиб қолдик, дилу жонда зўр ташвиш!»

Номдор подшо бериб буларга жавоб,
Деди: «Холим ажаб бўлди, дилим об.

Кова бу эшикдан кирини билан,
Овозини қулогум туйинни билан,

Мен билан темирчи ўртада бирдаи
Бир тоғ пайдо бўлди гўёб темирдан.

Ура бошлагандага бошага мунитин,
Кўчириб юборди нақ дилим гиштин.

Билолмам не кечар бундан сўнг ҳолим,
Киши била олмас фалакнинг фолин».

Шоҳ олдидаи Кова чиққани ҳамон
Ўраб олди уни бозор, аламон.

У ҳамон хурушда, фарёд деб борар,
Адолатга қўзгал, ҳар зот, деб борар.

Дош берар пешбандин олов учига,
Юлдию боғлади пайза учига.

Байроқни кўтариб юргани ҳамон,
Бозор жойда чақди фалакка тўзон.

Ўкириб темирчи дер: «Эй аламон,
Эй дилда яхшилик, кўпглида яздан —

Бор кипи Фаридун помини десун,
Бош кўтариб, Заҳҳок шомини десун.

Фаридун қонига йигилиб бир-бир,
Упинг соясидан топайлик ҳузур.

Қўзгалинг бу подшо асли Аҳриман
Яратувчига у дилида душман!»

Теңгиз ўша пешбанд, ўша чарм байроқ,
Ажратарди ким ёв, ким дўсту ўртоқ.

Баҳодир темирчи босар илгари,
Қўшуп тўпланаар мўр-малаҳ сингари.

Фаридун йўлшини билди тусмоллаб,
Ўшал томонг қадам сурди жадаллаб.

Янги раҳбар томон келингиди етиб,
Уни оғарин-ла олишди кутиб.

Найза учидағи Кова пешбанди,
Шоҳ байроқ атади, ясатиб чандин.

Дебога ўради, зардан безатди,
Гавҳару олмосдан мунчоқ қадатди.

Тўлинн ойдек балқсан бу тугдан иқбол
Ва баҳт бўлиб боқди шоҳга истиқбол.

Бир томон сариқ, кўк, қизил бир ёғи,
Шоҳ уни атамиш «Кова байроғи».

Бундан буён кимда тож киймоқ баҳти,
Кимга насиб этса Каёний тахти,

Чатар бу байроққа аввойи гавҳар,
Дурри самин билан уни безатар.

Темирчи пешбанди — бу оддий байроқ
Кундан кунга янги гавҳардан порлоқ.

Дёбодан ялтираб, порлаб олтиндан,
Қаёний юлдузи бўлди у чиндан.

Қоронги кечалар мисоли хуршид,
Жаҳонга нур берар, кўнгилга умид.

Яна куплар ўтди истиқбол ниҳон,
Ҳеч кимга сирини сўйламас жаҳон,

Фаридун наздида бу янги олам,
Заҳҳок шоҳ зулмига қўзғалмиш боқсам.

Она ҳузурига келди бел боғлаб,
Қаёний қулоҳин бошига чоғлаб.

Деди: «Мен кетарман, майдон муддао,
Сенинг ишининг бўлсин куну тун дуо.

Жаҳон эгасидан бошқани унут,
Хар яхши-ёмон кун унинг барин тут.

Она дили қону кўзида ёши,
Пок яздан ёдида эгилди бопи.

Тангрига дедиким: «Ўглимни зинҳор
Сенга тоширидим, эй пок нарвардиғор.

Жонини узоқ тут ханғу хатардан,
Дунёви поклагил ақлсизлардан».

Оламиа овоза қылмайин, беүн,
Юриш ҳозирлигигү кўрар Фаридун.

Фаридунда икки ака бор эди,
Иккисига баҳту иқбол ёр эди.

Каёнуш улардан бирининг поми,
Бошқаси Пурмоя, шодникдур коми.

Фаридун уларга лаб очиб кунид,
Деди: «Бўлаверинг, баҳодирлар, шод.

Бизга саодатдан келмоқда дарак,
Улуглик кўлоҳия атамиш фалак.

Чорлаңг, темирчилар келсин билимдон,
Бизга ясад берсан гурзий гарон».

Акалар бу сўзни энитган ҳамон,
Югурап темирчи раствари томон.

Ким эпди жаҳонга ишон солмоқ бўлди,
Фаридун томонга йўл олмоқ бўлди.

Жаҳонгир қўлинга олиб тез наргор,
Гурзи шаклини қилиди туироққа нигор.

Текис ерда расми бўлғанди пайдо
Хўқиз бопили гурзи, баҳайбат бало.

Темирчилар бериб қўлинни қўлга,
Ботир буюртмасин солишар йўлга.

Келтирилди гурзи помдор қонига,
Порлаши дов солар кўк қуёнига.

Гурзи маъқул тушди маҳкам ва зебо,
Тухфа берди олтин, кумуш ва сарпо.

Уларга ваъдалар берди диловар,
Улуғлик, хуррамлик, фаровонлик, зар.

Деди: «Аждаҳони тупроққа қувай,
Дилингиздан алам гардини ювай.

Яздан помин дилда қайтариб тақрор,
Жаҳонда адолат этай барқарор».

ФАРИДУННИНГ ЗАҲҲОКГА ҚАРШИ ЖАНГГА ЧИҚҚАНИ

Фаридун боши тик, қуёшни чорлар,
Ота қасди учун белини боғлар.

Хўрдод қуни жангга отланиб шодон,
Бўлди нек фол ила йўлига равон.

Қўшин билан тўлиб кетди даргоҳи,
Булутга етарди упинг боргоҳи.

Карвон бўлиб борар туж, фил, ҳўқиз
Қўшун ризқи рўзи, озиқ-овқат, туз.

Каёнуш, Пурмоя шоҳнинг ёнида,
Кичик укаларин меҳри жонида.

Шамолдек ўтишар манзил-баманзил,
Қасос дея йўлни босишар енгил.

Арабий отларда хўп шитоб әтиб,
Художўй бир жойга келишди етиб.

Яхшилар жойида тўхтаб аввало
Офарин сўзини йўллади подшо.

Қон-қаро чодирга буркангач олам,
Яхшилик қўзлабон келди бир одам.

Оёққа тушади қаро мушк мўйи,
Жиннат ҳури эди унинг ранг-рўйи.

Бу осмондан туыған суруш фарисита,
Яхши-ю ёмонни биләр ҳар ишда.

Пари қиёфада учради шоҳга,
Сир афсан ўргатди заррин кўлюҳга.

Таки-тугуцларни ечолсин осон,
Яширип сирларни очолсин осон.

Фаридун тушунди бу яздон иши,
На Аҳриман ва на ёмон қилимни.

Фаридун юзлари ёнар, аргувон,
Ўзи шоду тани, баҳти павцирон.

Дастурхон ёздирди гўзал, фаровон,
Асилиздалардан чорлади меҳмон.

Её-ичиб қувонди, кайфи ҳам ортди,
Хоргиллик шоҳ ратъими уйқуга тортди.

Кўрдилар, ҳалитдан яздон унга ёр,
Кўрдилар, Фаридун шоҳ баҳти бедор.

Акалар уйқуси қочиб турдилар,
Ёмонликни ўйлаб секин юрдилар.

Жойининг бир томони Бурзкуҳ помли тоғ,
Иккови тоғ томон кетди дилини дөғ.

Тоғ этакда ётар ноз уйқуда шоҳ,
Тун ярмидан оққан, кечча симсиёҳ.

Яқин келди ёвуз икки биродар,
Ҳеч ким топмас эди булардан хабар.

Тоғдан қўпоришиди катта бир харсанг,
Шоҳ бошин яшмоқчи бү икки давсанг.

Қулатдилар шоҳни мўлжалга олиб,
Бутун тоғ, дарага ғулгула солиб.

Эпди шоҳни ўлган ҳисоб этдилар,
Мажақ-мажақ бўлган ҳисоб этдилар.

Қасир-қусиридан шоҳ бўлди бедор,
Ўзип сақлаб қолди пок парвардигор.

Афсун билан ул тош ўз жойин олди,
Йомалаб тушимади ёпишиб қолди.

Акалар тушунди: бупга худо ёр,
Энди қанча қилма, бариси бекор.

Фаридун даниомдан тийиб тилини,
Йўлга ҳозирланди боғлаб белини.

Синоҳни сурниди, олдинда Кова,
Илгари юриниди, олдинда Кова.

Баландда ҳиллираф Ковиён ялов,
Шоҳона; ҳумоюн, нурафишон ялов.

Арвандруд томонга мардона қараб,
Ташлади шиддатли қадам тоқталаб.

Паҳлавий сўз сенага бўлса тар дудмол,
Арвандни арабча — Дожла дея қол.

Бу озод шоҳ Дожла қирғозидан тез
Богдодга от суриб етади шу кез.

Арванд қирғотига етгани ҳангом
Дарёчиларга у йўллади салом.

Арабча: «Барчани ишга сол, деди
Қолмасин битта ҳам кема, сол, деди.

Ҳаммасини сурноб келиб қирлоқча,
Барчани ўтказинг шариги ёққа!»

Дарёбон бу сўзга қулоқ илмади,
Шаҳанишоҳ сўзига нарво қилмади.

Жавоб берив деди: «Менга пинҳона
Шупдай фармон келиб етган шоҳона:

Менинг муҳрим билан келмаса фармон,
Бундан суримасин кема ҳеч қачон!»

Фаридун ғазабдан ботди ғарқ терга,
Ваҳший дарё ваҳм сололмас эрга.

Шоҳона бел боғлаб, ярогин осди,
Шер сиёқ отига қамчими боеди.

Сардори кетидаи барча лашкари,
Ўзип сувга урди ҳамма яксари.

Отлар бўронидан дарё ҳам тошиб,
Сув гоҳ от боши, гоҳ әгардан ошиб.

Ўқдек кетар оғлар, сувга тегмас ёл,
Отлардан ҳам тезроқ учади хабл.

Қирғоққа чиқишиди, қуритиб ҳўлини,
Байтул муқаддасга буриниди йўлини.

Паҳлавийда этсанг изоҳотини,
Дижхухт дейишарди унинг отини.

Араблар муқаддас уй дерлар уни,
Заҳҳок қурган эди аслида буни.

Чўл босиб шаҳарга яқин кёлдилар,
Зафар истаб, мисли чақин келдилар.

Бир мил жойдаи ташлаб Фаридун нигоҳ,
Шаҳар ўртасида сарой кўрди шоҳ.

Айвони, пепитоқи Кайвондан баланд,
Гўёки қилмоқчи юлдузларни банд.

Осмонда муштарий каби нур сочар,
Орому шодликлар йўлини очар.

Шоҳ билди: аждаҳо саройи шунда,
Улуғлик тоҷку таҳт чироий шунда.

Дўстларига деди: «Ҳаро гунроқдан
Шундай дангиллама уй қурган экан.

Қўрқаменки унинг бирла бу жаҳон,
Бирор сирни сақлар жаҳонда виҳон.

Демак бунда турмай жанг қилмоқ керак,
Зуд бориб ёв ҳолин танг қилмоқ керак!»

Шундай деб қўлини гурзига урди,
Жилов қўйиб, отиш йўлга тез бурди.

Саройбонлар ҳайрон, бу қандай ялов,
Еирдан пайдо бўлди гўё зўр олов.

Гурзиси зарбидан қиёмат қўпти,
Қанчаки соқчи бор бари ер ўпди.

Еш подшо от билан кирди саройга,
Дунё кўрмаган эр етди бу жойга.

Эшикда соқидан ҳеч ким қолмади,
Шукрдан Фаридун тили толмади.

ФАРИДУНИНГ ЖАМШИД СИНГИЛЛАРИГА ДУЧ КЕЛГАНИ

Заҳдоқ қурғаң мудҳиш сеҳрли тилсим,
Осмонга бўй чўзиб турар эдл эким.

Яздан иоми унда этилмасди ёд,
Фаридун этди бу қасри барбод.

Бирор ким шоҳ йўлин тўсмоқ бўлган чоқ,
Хўкиз бош гурзи-ла айларди начоқ.

Сеҳргарлар тўлиқ эди саройда,
Нарра девлар қуюқ эди бу жойда.

Отир гурзи билан бошларин эзди,
Жодугар тахтига оёғин чўзди.

Заҳдоқ шоҳ тахтига қўйганида пой,
Каёнин тож истаб топгани бу жой.

Заҳдоқдан бўш эди, нишони аскар
Кўринимасди, ҳар ён ташларди назар.

Унинг ётогидан чиқди икки қиз
Кўзлари симсиёҳ, офтоб эди юз.

Қизлар танасини ювдириб аввал.
Сўнг бердилар хира руҳига сайқал.

Уларга ҳақ йўлип намоёни этди,
Сехру жоду йўлини қатоғон этди.

Уларни ўстирган эди бутпараст,
Доим саросима, мисоли бадмас.

Жамшид сингилларин иккаласи ҳам,
Наргисдан оқизди қизил гулга нам.

Фаридга дедилар лаб очиб ҳандон:
«Кекса жаҳон борки, сен тур павқирон.

Юлдузинг қаёқдап чиқди, эй некбахт,
Бул мевани бермиш қайси бир дараҳт?

Йиртқич уясинг сен дадил келдинг,
Ситамгар ўринига равшан дил келдинг.

Ҳисматимиз эди бунда ранж, бало,
Эгамиз жиизода, золим аждаҳо.

Ақлсиз, девзода бермай омонлик,
Жаҳон иши бўлди бизга ёмонлик.

Кўрмагандик сендеқ диловар киши,
Сенингдек баҳодир, пурҳунар киши.

Ҳеч қила олмасдик тоғи ораусин
Айдаҳо юртининг божи орзусин!»

Фаридун дер: «Қолмас ҳеч кимсага тахт,
Кимга насиб этмиш ул абадий баҳт?

Менинг отам эди некбахт Отибий,
Заҳдоқка ром бўлди бу Эроизамий.

Бармоя — әнага-онам эди у,
Таваси ялтироқ аввойи инжу.

Тилсиз шу жонивор қони билан лек
Қизил бўлди, бупдан пе топди попон?

Охир жанг қидириб бөгладим белим,
Эрондан бул томон йўлладим йўлим,

Хўкиз бошли гурзим янчар бошини,
Шафқатсиз оқизай кўздан ёшини!»

Сўзларин тинглагач, гўзал Арнавоз
Лаб очди, қуйилди пок дилидан роз.

Унга дер: «Сенмасми Офариудун шоҳ,
Жодугар рўагорин этгувчи табоҳ.

Заҳдок салтапатин этурсап барбод,
Корингдан жаҳоннинг иқболи кушод.

Қаёний тухмидап қўш покиза гул,
Кўрқувдан аждарга бўлган эдик қул.

Бўлмаса илонига ёстиқдошиликни
Ким орзу қиласадур бу бебошликни».

Фаридун жавобда деди: «Аввало
Менга гардун мадад айласа ато.

Аждаҳо қадамии қуритай ердан,
Жаҳон покизалик топсин бу эрдан.

Энди ростин айтинг, қайди жағогар,
Кайдан топиб этай мен зеру забар».

Аждаҳо заволин этиб ихтиёр,
Гўзаллар бор сирни этишиди онкор.

Дедилар: «Танлаган йўли Хипдустон,
Хинд ерини айламини энди жодустон.

Замон инсларидан дилида қўрқув,
Минг-минглаб бегуноҳ бонини кесар у.

Бир доно қилганди унга башорат;
«Сендан бўшаб қолар тахту яморат,

Фаридун олажак сендан тахtingни,
Сўлдирап ул куни кулган бахtingни.

**Дилин оташ ўртар бу мудҳини фолдан,
Ўртанар истиқбол, аччиқ заводдан.**

**Парранда, дарранда, одам қонини
Тўкиб у сақламоқ бўлуғ жонини.**

**Бадан, юз-кўзини ювиб хуп билан,
Ўзгартирмоқ бўлди фолини тубдан.**

**Яна елкасида икки аждаҳо,
Дунёда ҳеч кимса кўрмаган бало.**

**Юртдан-юртга кўчар, уйқу ҳам ҳаром,
Илонлар жабридан тополмас ором.**

**Яқин келиб қолди қайтиш фурсати,
Бир жойда турмоққа йўқ қапоати».**

**Шул эди аёллар пақли бирма-бир,
Сўзларига қулоқ осди баҳодир.**

ФАРИДУН ВА ЗАҲДОК НОЗИРИ ҲАҚИДА ҚИССА

**Заҳҳок кишваридан қилганда сафар,
Бир вакил қолдирар эди ҳар сафар.**

**Жопин аямасди Заҳҳок йўлида,
Тахту газна қолар упинг қўлида,**

**Кундарав дейишар эди номин ҳам,
Евузликка дилдан қўярди қадам.**

**Саройга югуриб келди, Кундарав,
Ячи подшо тураг упла баҳарпав.**

**Тағт узра хотиржам олган әрди жой,
Гўё сарв учидаги ўп тўрт куплик ой.**

**Бир ёнда қомати арап Шаҳриоз,
Бир ёнда юзлари ойнек Арнавоз.**

**Шаҳарни босибди упинг лашкари,
Эшикда туришар бет бўргаб бари.**

На ваҳима қилди, на сўради роз,
Шукроналар айтиб, бошлади намоз.

Фаридунни қутлаб дер: ««Эй шаҳриёр,
Дунё тургунча тур, зафар баҳти ёр!

Фаридун, жаҳонга таратавер нур,
Шоҳлик сенга лойиқ, абад порлаб тур,

Етти иқлим этгай сени интихоб,
Баҳор булутидек сероб бўл, сероб!»

Фаридун буюрди, яқинроқ келди,
Не синоат ўтди, барини билди.

Диловар шоҳ берди каёний фармон;
«Ҳозирла шоҳона базму дастурхон!»

Йигилсин раққоса, машшоқ, хонанда,
Ҳар нарса мўл бўлсин чўнг дастурхонда.

Сўнгра доингдорларни базмга чорла,
Менга тенг борларни базмга чорла.

Барин йигиб келтир менинг тахтимга,
Кувнаб, қўшилишсин менинг баҳтимга!»

Унинг фармонини тинглаб Кундарав,
Сўзин икки қилмай баҳарди дарров.

Ноз-чеъмат, май, машшоқ муҳайё қилди,
Шоҳ базмига лойиқ киши йигилди.

Фаридун май ичиб, чалғу тинглади,
Тоингача шоҳона базмади.

Тоңг отар-отмасоқ чиқиб Қундарав,
Иўлга равон бўлди, остида бедов.

Отиши қамчилаб, шошириб баттол,
Заҳҳок сари елди мисоли шамол.

Заҳҳок ҳузурига бориб, сар-басар,
Бутун кўрганидан еткурди хабар.

Деди: «Эй шоҳимиз, шоҳлар дуркуни,
Орқага кетмасму ишинг бул куни

Уч сарафроз қиши пойи тахтинга
Келиб чанг солмишлар тахту баҳтинга.

Улардан кичиги сарви қомат шер
Чеҳраси қаёни, шерни этар зер.

Ёшда кичик, аммо нуғузи ортиқ,
Фалак улуғликни айламиш тортиқ.

Гурзиси мисоли тогдан бир парча,
Унинг зарига тоб беролмас барча.

Унинг билан яна икки баҳодир,
От бостириб келди, ҳар ишга қодир.

Тахтинга ўтирди, тоғинги қийди,
Сехру найрапгингни қиймалаб қийди.

Саройингда ким бор — ботир-баҳодир,
Барчасин жойидан қулатиб бир-бир,

Бошларини кесиб, урди қўргонга,
Мияларин қоқиб, белади қонга!»

Заҳдоқ деди: «Шояд меҳмондур улар,
Меҳмон бўлгач, баҳтдан нишондур улар».

Кундарав жавобда дер, «Эй шаҳриёр,
Иле меҳмонки қўлда ҳўқиз бош чўқмор?

Тахтинга мардана келиб ўтирди,
Тожу камарингдан номиңг ўчириди.

Кинваринг юргизар ўзрайига шер,
Шундан сўнг сен «меҳмон» десанг, деявер».

Унга Заҳдоқ дейди: «Нолима қўпам,
Гўстоҳ меҳмон фолда келар искқадам».

«Сўзларинг эшитдим,— дейди Кундарав,
Сўзимга қулоқ ос сен ҳам, эй хусрав,

Бу баҳодир бўлса меҳмонинг агар,
Ичкари хонангдан эшишт бу сафар,

Жаҳондор Жамшиднинг сингиллари ҳам
Уништ буйргуда бўйинлари ҳам.

Бир қўлида силар, Шаҳрпозинг у,
Бирида эркалар Арнавозинг у.

Қаро тун келганда бундан ҳам баттар,
Естуини тоза мушкиндан қиласар.

Не мушк, ул, жононинг қаро зулфи у,
Севган эрканг, жопинг қаро зулфи у».

Заҳҳок ғазабидан мисли каркидон,
Бу сўзлардан ўлим кўринди осон.

Бу шўрбаҳт шоҳга не ёмонлик этди,
Устига сўкинлар ёғила кетди:

«Саройимда энди номинг бўлмасин,
Иқадаминг қирқилсип, жоминг тўлмасин!»

Уига сарой ога дерди ошикор:
«Гумонимни эшишт энди шаҳриёр,

Ўзинг тополмасанг шаҳрингдан нишон,
Нечук қилгунг мени унда шаҳарбон?

Хазинанг хамирдан қил сугургандай
Кестса, мени газиачи бўламан қаандай?

Букун иенопашингга ёғилибди шўр,
Давлатинг кетмоқда, ўз чораңгни кўр.

Ўз чораңг кўр, дей келдим қонинингга,
Йўқса, мудҳиш ишлар тушар бошишга!»

ФЛРИДУШИНГ ЗАҲҲОКНИ БАНДИ ҚИЛГАНИ

Заҳҳок қулогига етиб бундай сўз,
Газибга келди-ю ишга бурди юз.

Деди: «Отларга тез эгар урилсин!»
Отларки тезликда мисоли чақин.

Аскарин тезликда йигди Заҳҳок шоҳ,
Барчаси нарра дев, жанговар сипоҳ.

Аскари бошида жангга йўл олди,
Аскарин шоширди, ўр-қирга солди».

Фаридун сипоҳи тонгандада хабар,
Йўлсиз адрларга тўпланди аскар.

Жанг, бошланди бошлар тўкилар дўлдек,
Таңг жойда ўликлар, қон мавжи кўлдек.

Кимга жанговарлик руҳи бўлса ёр,
Деворда, томларда шаҳр аҳли бисёр.

Ҳаммаси Заҳҳокдан бўлмиш жигархун,
Барчасин орзуси, раъти Фаридун!

Қўчаларда ўткир қилич кесар бош,
Томлардан ёғилар ёвга кесак-тош.

Ёғилар мисоли баҳордаги дўл,
Ёғилади бермай ҳеч кишига йўл.

Шаҳарда неча ёш барниолар бўлса,
Жангни билган кекса доиолар бўлса,

Заҳҳок пайрангидан чиқиб шул замон,
Келдилар Фаридун ланикари томон.

Гурдлар товушидан тогларда ларза,
Отлар туёғидан кукун ер, марза.

Бошда қаро булат гард-чанг қуюни,
Хатто том дилларда наиза ўйини.

Бир овоз янгради оташкадада:
«Фаридун» деяр халқ, Заҳҳокдан зада.

«Фаридунга тобеъ бўлур кекса ёш,
Ҳеч ким фармонидан товламайди бош.

Истамаймиз Заҳҳок салтанатини,
Илон шоҳ оғати, касофатини».

Шаҳр аҳлию аскар бирлашиб яхлит,
Қилт этмай жанг қилди қояй тош таҳлит.

Ёруғ шаҳар бўлди чангдан қоронғу,
Қўёш юзи хира, кўринмас ёғду.

Барча интиқом дер, барча газабнок,
Лашкарини ташлаб қочди шоҳ Заҳҳон.

Совут, дубулғага ўралиб олди,
Кўрган киши уни танимай қолди.

Олтмиш қулоч арқон олиб қўлига,
Пинҳона тушади қалъя йўлига.

Девор тепасида кўрди Шаҳрноз,
Кўзларида жоду, чехрасида ноз.

Икки ёноқ кундуз, икки зулфи тун,
Лаб очиб Заҳҳокни қаргади маҳзуни,

Яздон ишин қилиб ўзича идрок,
Қутилолмаслигин тушунди Заҳҳок.

Рашқдан ёниб кетди кўзларида қон,
Сарой деворидан ташлади арқон.

На тахти ёдида, на азиз жони,
Арқонидан шуваб тушди шул они.

Кескир ханжарини сугуриб қиндан,
Номин айтмай, парда очмай юзиндан.

Паричсҳраларнииг қонига ташна,
Ташланди газабнок, попок ва гушна.

Аммо оёқ ерга тегмасдан бурун,
Қоплондек ташланди унга Фаридун.

Бошига гурзи тушиб, дубулғаси чок,
Ўзин ўнглайлмай қулади Заҳҳок.

Пайдо бўлди Суруш кужаста шул он,
Дедики: «~~ўзди~~ирма, етмади замон.

Яхшилаб боғласанг, тоққа сургасанг,
Иккни төғ ораси келур тору таш.

Ўша ерда уни айласанг бацди,
Йўл топиб беролмас хену шайвацди».

Фаридун бу сўзни эшитган ҳамон,
Йўлбарс терисидан эшдириди арқон.

Сиртмоқлаб беъланди қўл, гардан, бел ҳам,
Ечолмасди ҳатто қутирган фия ҳам.

Шавкатли Фаридун зар тахтга чиқди,
Нопок қонуназарин тупроққа тиқди.

Буюрди жарчилар шундай солсии жар:
«Эй оқил ҳалойиқ, помдору лобар,

Уруш аслаҳасин иргитинг — ўқтам,
Урушдан яхши ном қозонмас өдам.

Аскар ва ҳунарманд бир хилда ҳунар
Изласа, уларта нима ҳам унар?

Барида ҳунару бари гураидор,
Ҳар кимнинг ўнга яраимиқ или бор.

Бул қилса ул ишин, ул бувинг ишин,
Ости-уст бўларни саросар замин.

Букун банди бўлди жодугар Заҳҳок,
Ҳалойиқка кўркув солган ул ишон.

Абад омол бўлинг, яшашлиз хуррам,
Ишиңгизга қайтинг барчаниз боҳам!»

Мардум қулоқ осиб шоҳнинг сўзиага,
Дуо қилини, изми суртиб юзига,

Кейин шаҳардаги барча аъёллар,
Кумуш-зар эгаси барча боёнлар,

Ҳар томондан келди фармонига зор,
Барчасин қўлида тухфа-тортиқ бор.

Феридун уларни кутар, қўйиб иқ,
Барчасин эркалар ақлга лойик.

Ҳаммага панд этар, дилдан шод ҳамма,
Яратгувчи номин қиласар ёд ҳамма.

Деди: «Бундан буён жойимдур бу тахт,
Бундан сўнг чарақлаб боқар сизга баҳт.

Кўп ичидан мени жаҳонофарин,
Албурадан ташлаб айламиши тайин.

Яздан фармонини мен этиб бажо,
Жаҳонни покладим сизга, фуқаро.

Яхнилик юбормиш бизга пок әгам,
Фақат яхшиликка қўяйлик қадам.

Жаҳонга сар-басар бўлсам шаҳаншоҳ,
Доимо бир жойда бўлмас қароргоҳ.

Сиз билан бўлмоқни истар ҳамон дил,
Аммо туролмасман бунда муттасил».

Улуглар таъзимда, барча ер ўпди.
Атрофдан ногора товуши кўпди.

Бутун шаҳар аҳли хурушга келди,
Саройга шоҳ-ла хайр ва хўтига келди.

Илон шоҳни олиб чиқиб ташқари,
Маҳкам боғладилар, этиб сарсари,

Шаҳардан-шаҳарга олиб ўтдилар,
Охирги тог сари суриб кетдилар.

Заҳҳок борар, бўйин-қўли боғлиқ, хор,
Тева орқасидан сургалиб зор-зор.

Бир жойга боришди Шерхон аталур,
Нечук жаҳон, кўдна ақл таш толур...

Дашту саҳро узра неча туну кун
Ўтмиш, яна қанча ўтмоғи мумкин,

Боғлоқлик Заҳҳокни қилишиб улоқ,
Шерхонга келтирди ул баҳти уйгоқ.

Дара ичра олиб кириб жо-бажо,
Бошин қилмоқ бўлди танидан жудо.

Яна товуш келди юксак самодаи,
Қулогига бир сир ташиб қазодан.

Деди: «Бу бандини Демовардга сур,
Қўшунни қолдириб, ёлғиз ўзинг юр.

Ишончли бир гуруҳ кини ол фақат,
Қаттиқ кунда бунга қилмасин шафқат».

Чонардек тез елиб кетди шаҳашиоҳ,
Бандини сурдилар бир печа ҳамроҳ.

Боғларин қилдилар яна чамбарчас,
Дунёда топилмас бундан бадбаҳт кас.

Ному нишонаси итиб, бўлди хок,
Бадҳоҳ, ишларидан жаҳон бўлди пок.

Қариндош-уруғдан бўлиб мосиво,
Бандда якка қолди золим төғ аро.

Дарадан топибди бир жой, тору таңг,
Таги кўриимасди қанча боқмасаңг.

Мия йўқ жойидан михлади бошин,
Сўпдириб кўзидаи ҳаёт қуёшин.

Қўлларин михлади катта харсангга,
Қоя тошин бўяб қоп-қаро рангга.

Тубсиз жар устида осилиб қолди,
Дил қони чакиллаб, замин бўялди.

Жаҳонни бермайлик, келинг, ёмонга,
Барчани бошлайлик яхши томонга.

Яхши ҳам, ёмон ҳам қолмас пойидор,
Яхшиси: «яхшилик қолсин ёдигор.

Муҳташам саройинг, хазинанг, пулинг
Бефойда ул томон тушганда йўлинг.

Ниҳоят яхши сўз қолур ёдгор,
Сўзни хўп авайла, хор айлама, хор!»

Фаришта эмасди Фаридун шунқор,
Мушку анбардан ҳам эмасди, зинҳор.

Саховат, адолат кўтармиш уни,
Фаридун сендиран қилолсанг шуни.

Бўлди у саховат билан рахнамун,
Саховатли бўлсанг, сен ҳам Фаридун.

Яратгувчи измин тутиб шоҳ Фарид,
Ёвузликни сурди жаҳондан муғид.

Аввало: банд этиб ташләндү Захҳок,
Азобда кўз юмди у золим нобою.

Иккиламчи: ота ўчини олди,
Адлдан жаҳонни пок йўлга солди.

Учламчи: кўп ишдан дунё ювилди,
Ёвузлик, жаҳолат Нари қувилди.

Эй дунё, ишларинг печук беўхшов,
Ўзинг парваришлаб, ўзинг қилсанг ов.

Қани ул Фаридун, қайда, кўзинг оч,
Қариган Захҳокдан тортволганди тоҷ.

Жаҳонга шоҳ бўлиб турди беш юз йил,
Охири ундан ҳам таҳт қолди сабил.

Кетди-ю дунёни ўзгага берди,
Элтгани ҳасратдан ўзда не эрди?

Кетарсан гадо бўл ва ё султон бўл,
Хоҳ гала бўлгилу хоҳи чўпон бўл.

Шундан сўнг, Фаридун адолат билан давлатни бошқариб
баҳтили ва фаровон умр кечиради. У беш юз йил шоҳлик қилиади.

РУСТАМ ДОСТОЕВСКИЙ «ОНДАР ТУГИЛГАНИ

Шоду хуррамлиқда вакт ўтарди соз,
Бошқоронғи бўллиб қолди сарвниоз.

Хусни баҳорига тушгудек ҳазон,
Дилин алам босди, ранж этди макон.

Фавқулодда оғир әрдими юки,
Қон йиглар, машаққат чекар ҳар туки.

Кундан-кунга оғир аҳволи чупон,
Юзлар аргувони энди заъфарон.

Онаси кўриб дер: «Айтчи, жон қизим,
Нима бўлди, шочун сўлди гул юзинг.

Рудоба беради онага жазоб:
«Онажон, сўрама, ҳолим кўп ҳароб.

Үйқусиз сўягулан, тавам пажмурла,
Тирик кўринисам-ла, мурдаман, мурдал

Ҳаёллимда умрим тугаб қолгудек,
Юким оқибатда жоним олгудек!»

Азобда, үйқусиз ўтиб туну кун,
Ниҳоят ой-куни етишди яқин.

Қорнидаги тошми ё катта ҳарсанг,
Е қуйилган яхлит темирдан яланг.

Қийналла-қийналла ҳушидан кетди,
Сарой оҳувой фалакка етди.

Синдўхт қиз бошида фигон бошлади,
Юз тирнаб, мушк мўйин юлиб ташлади.

Достонга стинди қайту овози,
Ковжираб қолмоңда ул сарвигози.

Рудоба ёнига келди Золи зар,
Күзда ёш, дили гаш, хун тўла жигар.

Мотам ичра қолди яшнаган ҳарам,
Соч юлиб, додлашар, дилда дард-алам.

Бир нарсани эсга туширди Достони,
Бу фикрдан бўлди мушкули осони.

Ул Симурғ патини айламишиди ёд,
Синдухтга ҳам айтди, ич-ичидан шод.

Олов олдиришиди, келтириб маңқол,
Симурғ патин ўтга туташтириди Зол.

Қоронгилик бўлди зум ўтмай ҳаво,
Симурғ учиб келди у фармонраво.

Булутки, томчиси дур маржон эрур,
Маржон эмас, балки шавқи жон эрур.

Тавозе билан Зол айлади салом,
Анга кўреатиб кўп иззату икром.

Симурғ унга дейди: «Бу алам недур,
Шер баччасин кўзи ичра нам недур?»

Бу кумуш танали мөҳимиқодан
Бир ўғил тутилгай шер юрак, филтам.

Шер унинг ўшажак хоки пойни,
Чиқарар булатнинг оҳу войни.

Чангалини тигратган йиртқич арслон,
Панжа тишлаб қолар бу бўкирган он.

Елкасини кериб келса нахлавон,
Кўтарса зарбага гурси ё гаврон,

Жойидан туролмас ботирлар ларсон,
Ўзин энлаёлмас юрак-багри қон.

Ақлда мисоли Соми санг бўлур,
Қаҳрда мисоли шери жавғ бўлур.

Қомати сарв бўлур, аммо кути фил,
Найза отса, учиб борар икки мил.

Эл қатори келмас дуниёга аммо,
Унга мадад бергай раҳмдил худо.

Топиб келтиринглар олмосдек пичоқ,
Билимдон кимсанни топингиз шу чоқ.

Санамни май билди аввал масти қилинг.
Дилидаги алам шаштин паст қилинг.

Табиб ул тиф билди афсун айласин,
Сандуқдаги шерни берун айласин.

Она қорни тадбир ила чок ўлур,
Оғригин ўзи ҳам туймай пок ўлур.

Бир муддат бўялгай қонига тани,
Қориндан олурлар у шербаччани.

Сўнг кесилган жойни тикиб солар чоқ,
Дилингдан қувилсин қўрқув, ваҳму боқ.

Бир гиёҳ әтаман, мушк ҳамда оқ сут
Билин қўшиб, туйиб сояди қурут.

Эзид, суртиб турсанг яра жойига,
Кўтарсан, жуда тез келур жойига.

Сўнг менинг шатимдан сурт ўни жойига,
Соимдан сиҳатлик етар ул ойга.

Гам ема, камдан-кам сендеқ баҳтиёр,
Сўнг шоҳ Манучехр ҳузурига бор.

Чунки у бермишdir сенга тоҷу таҳт,
Кундан-кун қулғуриб, гуллаган дараҳт.

Асло ғам солмасин дилингга бу кор,
Дараҳтинг шоҳлари бўлур мевадор».

Шундай дебон уади елкәсидан пат,
Ҳанот қоқиб учди, сочиб шарофат.

Ул патни олдию бориб Золи Сом,
Бажо қилди Ҷимурғ амрии батамом.

Барча кузатарди даволаш ишин.
Кўзлари пурхуну кўпгиллар ҳазин.

Синдўхт кўзларидан тўкар қаро қон:
«Нечук чиқар, дея, биқиндан инсон?»

Етиб келди шул он бир доно ҳаким,
Рудобага май-ла берди у тиним.

Махлиқо биқинии ёрди оғритмай,
Чақалоқни олди аста ранжитмай.

Бола туғилганди безарар, осон,
Таажжубда қолди бутун хонадон.

Ажойиб ўғилки, шер сиёқли шер,
Кўрганлар: «қўёшдан равшан чехра» дер.

Таажжуб қиласарди мардум кализак,
Ҳеч ким кўрмаганди филтанли гўдак.

Она ухлар тун-кун шаробдан сархуш,
Юраги сезилмай ётарди беҳуш.

Ярасини тикиб, даво қилдилар.
Симурғ айтганиларни байко қилдилар.

Уйқудан қўз очиб у сарви суман,
Лаб очиб Синдўхтга боплади сухан.

Сочиқилар сочиниди гавҳару тилло,
Шукронга ўқиниди, сақла, раббапо.

Онага бердилар у шербаччани,
Бола эмас, балки само гулшани.

Бир кунда бўлибдур бир яшар бола,
Гўё бир гулдаста, совсану лела.

Кулдю, кўринди тишлар садафи,
Чехрада намоён шоҳлик шарафи.

Бирустам -- қутилдим -- бирустам деяр,
Шу боис ўғил исми Рустам деяр.

Бир қўртоқ тикишар, атласдан тоза,
Шербачча бўйидан олиб андоза.

Ичи совсан жуни, манглайда похид,
Нур сочиб туроди ёноги хуршид.

Билакда аждаҳо зўри муҳайё
Қўлда шер панжаси тополмас даво.

Қўлтуғига олган пайзаю, ялов,
Бир қўлида гурзи бирида жилов.

Остида саман от гўё ўйноқлар,
Кетидап саф чекиб кетмоқда лашкар.

Ишлар тугаллангач суратга кўра.
Аждодлардан қолган одатга кўра,

Тева миниб йўлга тушди бир чопар,
Халойиққа сочиб жавоҳиру зар.

Рустамнинг гурзидор сувратип шул он
Олиб кетишдилар Сом бобо томон.

Улуғ бир байрамга тўлди гулистон,
Кобул ерларидан то Зобулистон.

Ҳар даштда хонаңда пай, чангу рубоб,
Тўкин позу неъмат, шаробу кабоб.

Кириб келди Мехроб Кобулга хўп шод,
Дарвешларга динор, нул сечар зиёд.

Зобулининг четидан-четига қадар,
Созанд, хонаңда ҳам ўйинчилар.

Каттаю кичикни йўқдир фарқ қилиш,
Бари бир ўлтирас арқогу ўриш.

Сўнг Рустам тимсоли бўлган қўғирчок,
Сом бобога олиб келинди қувноқ.

Бу тимсолни кўриб, кекса ботир Сом,
Ниҳоятда бўлди хурраму шодком.

Иргиб туриб, ундан узмайин кўзин,
Дер эди: «Бу бола нақ менинг ўзим.

Келса ҳам гар бунинг ярим белидан,
Булутлар қутулмас унинг қўлидан».

Хабарчини чорлаб келтирди шул дам,
Бўйипи кўмгунча сочдилар дирҳам.

Даргоҳни безанди мисоли хўroz.
Чалинди ногора, ҳар томонда соз.

Сангсоридан тортиб то Мозандарон,
Буюрди безансин, хурраму шодон.

Шаробу хонанда, созандалар жам,
Барчаси сочдилар жавоҳир, дирҳам.

Базму тўй бир ҳафта этади давом,
Сўнгра бош хаттотни чақирипар Сом.

Бахтиёр Золига ёзар жавоб хат,
Мактубни безатар мисоли жанинат.

Аввало тангрига деяр оғарин,
Айламиш шод-хуррам бандаси дилин.

Сўнг паҳлавон Золга деяр шон-шараф,
Ул ўзи бир тараф, лашкар бир тараф.

Сўнгра чақалоққа этади павбат,
Нуру файз шоҳона, паҳлавон келбат.

Буюрди: «Сақлангиз фидо айлаб жон,
Бир шикаст кўрмасин гўдак ногаҳон.

Туну кун худога сиғинган эдим,
Ўғилга ўғил сен ато қил, дедим.

Кўрай дедим Золнинг фарзандини ман,
Ўзим сингари мард дилбандини ман.

Буқун белимиз рост, бағримиз бутун,
Қылсии худо унинг узун!»

Чопар уча кетди мисоли бўрон,
Золга етиб келди равшандил, шодмон.

Сомнинг шодлигидан сўзлади бир-бир,
Нечук тўй-томошо қилди баҳодир.

Хатин берди ота хирадмандининг,
Бир-бир айтиб берди унилг пандини.

Бу яхши сўзларни эшитгани чоқ,
Терисига сигмас, Зол димоги чоғ.

Шодлигига шодлик қўшилиб кетди,
Шодлигидан боши осмоига етди.

Талай ою қуплар ўтиб галма-гал,
Неча сирлар ошкор, неча жумбоқ ҳал.

Рустамга сут берди ўп доя бирдан,
Гўдакнинг мояси жапговар шердан.

Охир етди сутдан ажралмини вақти,
Шербачасинг энди ион-гўнитга боқди.

Бир йўла бўлпатар элликта товоқ,
Одамлар ҳайратдан деяр: «Ё халлоқ!»

Саккиздап-тўқизга қўйганда қадам,
Бир сарви озода бўлганда Рустам.

Ё нур сочиб турган ситора бўлди,
Жаҳон аҳли унга назора бўлди.

Набира бобосига фарзанд эди,
Қоматда, билимда Сом монанд эди.

СОМНИНГ РУСТАМИИ КҮРГАНИ КЕЛГАНИ

Сом эшитган сайин хушлар дилини,
Шерсиёқ бўлганин Золинг ўслини.

Ундеқ чақалоқни инсон кўрмаган,
Бундай шерсиёқни жаҳон кўрмаган.

Эшитгани сайин ортарди завқи,
Дилда набирасин кўрмаклик шавқи.

Лашкарни топшириб қўмондонига,
Неча навкарларин олиб ёнига,

Зол ўғлининг меҳри тортиб Зобулга,
Йўлга тушди, илҳақ у кичик филга.

Достон огоҳ бўлди, чалди ногора,
Лашкардан ер юзи бўлди қоп-қора.

Зол билан бирликда паҳлавон Меҳроб,
Сом истиқболига айлади шитоб.

Карнаю сурнаю ногора, довул
Товуши билан тўлиқ шаҳару овул.

Тоғдан тоққа қадар лашкару камон,
Қаёққа қарамай: қизил, зард қалқон,

Филлар бўкириши, отлар кишпави,
Беш милдан эшитилар, йўқдир ўхшави.

Бир жанговар филга бердилар оро,
Устига қўйилган таҳти соғ тилло.

Таҳти ўтқазилди Зол ўғли Рустам,
Ана қомату ёл, кифт ҳам билак ҳам.

Бошида тавҳар тож, белида камар,
Қўлда заррин камон, олдида сипар.

Сом уни узоқдан кўрибоқ ашраф
Ва қўшиларини қилди икки сағ.

Пиёда бўлганди Мәҳрәб билан Зол
Ва барча акобир, ёшу қари чол.

Барчасен саломда ўпдилар замин,
Ян Сомни шарафлаб, дерлар: «Офариз».

Баҳодир фарзандин кўргач бобо Сом,
Гулдек яшинаб кетди чехраси тамом.

Фил устида кўриб ёлдор бир йигит,
Ханда қилди, гумон дилидан соқит.

Филни яқинига олиб келдилар,
Кўрди ёқут тоҷу, тахти бутун зар.

Шарафлар ва дуо қиласар кекса Сом:
«Шербачча паҳлавон, иша бар давом!»

Бобо тахтин ўшиб, саломда Рустам,
Бобосин шарафлай бошлади бул ҳам:

«Жадон паҳлавони бобоюн, шод бўл,
Мен сенинг ниҳолинг, асл — бунёд бўл.

Сенинг содик қулиниг бўла олсам бас,
Ором, ётавериш менга келинимас.

Менга зирҳ бўлсаю, пайзаю қалқон,
Садоқ тўла ўқу, от, камон, арқон.

Барча душманларни этай тору мор,
Одил яздон бўлсан ментга мададкор.

Сенга монанд менинг ҳоматим, чехрам,
Сеникидек бўлса кошкийди эҳрам»,

Сўнг пиёда бўлаб, қўйиб Филини,
Бобо шабирасин олди қўлни.

Бобо тўнмай ўнап кўзи-ючини,
Барча ҳайрон, катта очиб кўзини.

Сўнгра йўл олишди Гуроба сари,
Суҳбат қизиқ, шодон борарди бари.

Сарой бозатилган, жавоҳирли таҳт,
Ҳамма шоду ҳандон, ажаб таҳту баҳт.

Базму сұхбат қизиқ ўтиб жетди ой,
Барча дили хуррам, барча хушчирой.

Барча тинглар эди най, чангу рубоб,
Барча куйлар эрди хурсанду шодоб.

Таҳтнинг бир ёғида ўтирап Достон,
Бир ёқда гурзили Рустам паҳлавон.

Үртада Сом бобо дошишманд қари,
Бошдаги тоқида ҳумонинг пари.

Бобо ҳүнни олган Рустам паҳлавон,
Хар замон деб қўяр, «Ё халлоқ, яздоп!»

Бу қандай билагу, қад мисли алам,
Бу пе кенг кўкрагу, бел нозик қалам.

Оёқларда бузрук туя қуввати,
Дилда шер қудрати, йўлбарс шиддати.

Чехра шундай бўлса, бундай фарру ёл,
Оlamда тенги йўқ, ўзи бемисол.

Сўнг Сом Золга дейди: «Ўтиб юз авлод,
Ҳеч ким бундай ишни қилолурми ёд.

Гўдакни биқиндан олсалар телиб,
У бўлса шундай бир баҳодир ўсиб,

Минг оғарип бўлсин Симурқча абад,
Яздопга минг шукр, айлади мадад.

Буқун май ичамиз, дилимиз обод,
Май ила андуҳни қизурмиз барбод».

Шундайдир аслида беш қуиллик жаҳон,
Бири қарир, бири келар павқирон.

Маст бўлишди ичаб шароб пайдар-пай,
Гоҳ Рустам, гоҳ Золга кўтаришар май.

Сурунка сипқарди Мехроб тоза май,
Ўзидан бошқани қолди танимай.

Деди: «Таң тортмайман Золу сипоҳдан,
Дилда зарра кўрқув йўқ Сому шоҳдан.

Тигу от бўлсаю, набирам Рустам,
Соя сола олмас бизга булут ҳам,

Буқун тиргизайин бобом Заҳҳокни,
Түёқдан мушк мисол қиласайин хокни

Рустамга аслача ясатай шу тоб...»
Шундай мазах сўзлар деярди Мехроб.

Кула-кула ўлди Золи вару, Сом,
Кайфи чоқ Мехробнинг сўзидан тамом.

Бошлиғани чоқда янги ой боши,
Сом сафарга чиқди, ўғли йўлдоши.

Отасин қузатиб Зол борди манзил,
Навкарлари берар сафарга табдил.

Фил устида борар паҳлавон Рустам,
Бобо ҳижронидан дилида алам.

Сом ўғлига дейди: «Кўрма фалокат,
Дилинг мулки бўлсин доим адолат.

Шоҳлар фармонидан чиқмайин андақ,
Илму доинини эт ақлинига безак.

Емонликдан қўлинг тортилсин мутлоқ,
Йўлингни ёритсан доимо халлоқ.

Ҳеч кимга қолматай охир бу дунё,
Ичу тошинг бир хил бўлсин доимо.

Пашду насиҳатим ҳамон этиб ёд,
Тўгри йўлдан асло тойма умрбол.

Сенга очиқ айтсам гумоним менинг,
Охирга етмоқда замоним менинг».

Упутмангиз дея ота пандини
Кучоқлаб ўпар у қўш фарзандини.

Карнайлар чалинди, қоқилди довул,
Юришга чорлади, сипоҳдорни ул.

Садо берди карнай, ногора ва занг,
Ердан осмонгача кўтарилиди чаңг.

Дили тўла ҳикмат, тилда ширин сўз,
Сипоҳдор ўтириди мағриб томон юз.

Икки фарзанд борар у билан боҳам,
Дилда бобо панди, кўзларида нам.

Уч манзил кузатиб сўнг ажралиши,
Сом йўли узундан-узоққа тушди.

Рустам ўғли билан сипоҳдор Достон
Сипоҳ билан етиб келди Сейистон.

Кўлда қадаҳ, ёнда шердек Рустами,
Зол яшар, дилида йўқ дунё ғами.

РУСТАМНИНГ ОҚ ФИЛНИ УЛДИРГАНИ

Бир кун дўстлар билан йигилди улфат,
Бода ичиб, боғда қизиди сухбат.

Созанда, хонанда, кабобу рубоб,
Дилларда хурсандлик, қўлларда шароб.

Биллур қадаҳларга қуйиб лаълин май,
Бошлилар айлангуича ичиб пайдар-пай.

Фарзандига шундай дейди Золи зар:
«Эй номдор, бошингда ярақлайди фар.

Баҳодирларингга созла мукофот,
Ҳар гарданфарозга улаш молу от».

Рустам совға қилди жавоҳиру мол,
Арабий отларки, рози қолди Зол.

Туҳфаю совгалар олиб бирма-бир,
Кайф билан тарқалди барча баҳодир.

Достон ҳам йўл олди шабистолига,
Қуюқ жимлик чўқди бог-бўстонига.

Таҳамтап ҳам майдап кўзида уйқу,
Етоғига кетди, тўшаги парқу.

Уйқу олди бошга тегмаёқ ёстук,
Шул замон ҳовлидан келди қичқириқ.

Банддан бўшаб кетмиш шоҳнинг оқ фили,
Ҳар ёқни маҳақлар унинг ҳазили.

Қулогига **етгач** бундай шум хабар,
Қони қайнаб кетди Рустами лобар.

Сакраб туршиб олди бобо гурсисин,
Эшикка уринди, қўймади зулфин.

Ғуломлар, чокарлар тўсиб йўлини,
Қўйишмас, ушланишиб енгу қўлини.

Ваҳима қилишар қутурган филдан,
Ваҳимамас, кўрқув бор сидқи дилдан.

«Қаро туп, сен филга бўлсанг рў-барў,
Шоҳ бизга **чақирап шул он мурдашў!**»

Бу сўздан Таҳамтап қайнаб зардаси,
Мушт урди кимгадир тушди зарбаси.

Гардандан узулиб боши гувалак,
Юмалаб кетганди мисоли контак.

Сўнгра бошқаларга ўғирди юзин,
Кутди, не бўйлар деб бошқалар **сўзини**.

Бири ҳам келишга этмай шизкоат,
Паҳлавон эшикка келди шу соат.

Гурзи уриб, пора қилди замжириин,
Майдаланиб ерга тўкилди зулфин.

Ховлига югурди мисоли шамом,
Гарданида гурзи, яхшилик хаёл.

Қаршиисида пайдо бўлди жанда фил,
Ғайрати жўн урага нақ дарёйи Нил.

Олдида қимирлаб турган төғ кўрди,
Қозондек қайнаган ҳовли боғ кўрди.

Кўрган ботирлар ҳам қочар паноҳжўй,
Мисоли бўридан қочгап гала қўй.

Бўкириб, қутурган шердек Ташамтан,
Оқ филга ташланди ҳадик билмаёдан.

Маст фил Ташамтани кўргани замон,
Унга боенб келди улкан тогсизмон.

Фил етказгунича Руэтамга зиён,
Хартумидан ушлаб силтар паҳлавон.

Сўнг бошига солар гурзиси билан,
Зарбидан буқчайиб тушар төғдек тан.

Ларзага келгандек бўлди Беҳистун
Фил ерда ётарди жонсиз, хор, забун.

Қимирламай қолгач қутурган оқ фил,
Еш баҳодир қайтар ётоқда енгил.

Мамнун ухлаб қолди, Шарқдан офтоб
Кулиб боқди дилбар юздек беникоб.

Золга хабар етди — не қилди Рустам,
Гардани чиқорди жанда филим ҳам.

Бир зарбда букибдир унинг гарданин,
Қаро ер қилибдир оппоқ фил танип.

Бу гапни эшитиб Зобул сардори,
Дилдан опшиб унинг шон ифтихори,

Деди: «Ҳайф кетибдур оннок жанда фил,
Жангларда жўниарди бир дарёйи Нил,

Жуда кўп жанггоҳда бу фил бўлиб маст,
Ганимлар сағиға берганди шикаст.

Талашу савашда бўлмай бўйни хам,
Уни паст айламиш ўсирипп Рустам».

Рустами чакириб, ўрнидан қўпди,
Кифтига қоқди, юз манглайин ўнди.

Унга дер: «Эй ботир, нарра шер бола,
Чангалинг қудратга тўлмиши, эр бола.

Ёш бўлсанг ҳам келмас сенга баробар
Ҳеч кимса мардликда, кучда, эй лобар.

Дунёни тутмасдан буқуи овозаанг,
Ошкор бўлмасидан мақсад, мавозаанг,

Наримон хунини сен этиб талааб,
Отинг қўйсанг Сишанд тоғига қараб.

Бир қалъя қўрарсан боши осмонда,
Бургут ҳам етолмас, қанот қоқканда.

Тўрт фарсанг келади бўйин ўлчасанг,
Кенглиги ҳам келар худди тўрт фарсанг.

Унда тўлиқ қўкат, сув, динору зар,
Унда кўп мардуму аввойи жонвор.

Дарахтлари бисёр, кенг-кенг экинзор,
Ҳеч ким қўрмагандир бундайин диёр».

Ҳар мева дарахти, ҳар ҳунардан бор,
Барчасин яратган нок парвардиғор.

Чиқадиган йўли битта ташу тор,
Осмон бўйи унинг дарвозаси бор.

Биринчи наҳлавон, ботир Наримон
Борида Фаридун берганди фармон.

Қалъага бостириб қўйганди қадам,
Аммо ундан бўшаб қолганди олам.

Жанг қилди уида у баҳодиропа,
Ҳийлалар ишлатиб ошкор, пинҳона.

Уруш давом этди кўп йил, кўп замоц
Қалъани қурновда тутар Наримон.

Қўргон тепасидан ташладилар тош,
Сипоҳдор дунёдан олиб кетди бош.

Сардорсиз орқага қайтди зўр қўшин,
Шоҳ олдига келди, мотамда беун:

Наримон урушдан бўлибди сероб,
Бу хабар келганда, Сом бағри кабоб.

Додлаб йиглар әди, йиглар зори зор,
Кўз ёшин тўкарди аби; и павбаҳор.

Бир ҳафта мотамда қилди оҳу воҳ,
Кейинги ҳафтада жамлаб зўр синоҳ,

Мустаҳкам қўргонга юриш бошлади.
Лашкирин ҳар томон ёйиб ташлади.

Ўраб ётди уин неча ою йил,
Аммо тополмади қалъа ичра йўл.

На қалъага кирар бирор тирик жон,
На уидан чиқарди, вақт ўтар ҳамон.

Ишлаб берк бўлса-да, қалъа мутлақо,
Муҳтоҷлик сезинимас бир доинга ҳатто.

Ота қасосини ололмай ноком,
Қайтиб келган әди шунда бобонг Сом.

Энди сенга навбат етди, жон ўғлим,
Бир чора тонасан, ишлатиб билим.

Сен хуррам етаклаб борсанг гар карвои,
Сени танимайди бирорта посбои.

Кириб олгач, кучинг намоён қилғил,
Ул баттоллар шоху томирии юлғил.

**Ҳали ҳеч ким билмас сенинг помингни,
Балки бу иш берар юрак комингни».**

**«Бөш устига — дейди Рустам — бу фармон
Албатта топарман бу дардіа дармоң».**

**Унга Зол дер: «Үглим, йығыб эс-хушинг,
Сүзимдан чиқмаслик бўлсин ҳар ишинг.**

**Даштдан туючиқар, жам айла карвон,
Ўзинг либос кийиб, унга бўл сарбон.**

**Туялар барига туз юқласанг бас,
Ҳақиқий кимлигинг билмасин ҳеч кас.**

**Унда ҳеч шима йўқ оши туздан азиз,
Унда ҳар нарсадан қиммат турар туз.**

**Қалъа эшиклари ёниқ кўп маҳал,
Емишлари тузсиз, бўлганда қамал.**

**Кўрсаларким карвон юки туз-намак,
Югуриб чиқишар ёш, қари бирдак».**

РУСТАМНИНГ СИПАЛД ТОҒИГА БОРГАНИ

**Зол сўзларин бир-бир эшитган ҳамон,
Юришга ҳозирлик кўрар паҳлавон.**

**Кўтарар бошини, ёяр кифту ёл,
Туз ичра беркитар гурзию қурол.**

**Хешларидан олар бир неча иши,
Баря ҳушёр, марду ботирлик иши.**

**Улар яроги ҳам туз ичра пиҳон,
Яшириб қўйганди номдор паҳлавон.**

**Тоңгац чорасидан лабида кулку,
Синанд томонга от қўйди беуйқу.**

**Етиб боргач қалъа остонасига,
Посбон кўриб кирди ўз хонасига.**

Бошлигига деди: «Келур бир карвон,
Өлдидә келадур ажойиб сарбон.

Агар сўрасангиз, гумоним шуки,
Туз бўлса эҳтимол унинг бор юки».

Бошлиқ юборади карвонга чопар:
Дер: «Бориб билгил, ким карвонга раҳбар.

Унинг юки недур тезроқ билиб кел.
Анқайма, мисоли бўрон елиб кел!»

Қалъадан шамолдек тушади чопар,
Чангдек босиб келиб, Рустамни топар.

Ва унга дейдиким: «Эй карвөнбоши,
Недур ортган юкинг ниҳону фоши?»

Билиб, бориб айтай бошлиққа шул ои,
Сўнг олиб келурмен ке бўлса фармон».

Рустам дер: «Бориб айт номдор бошлиққа,
Көпларим туз билан тўладур лиққа.

Лашкарбошингга айт, барисин бир-бир,
Теваларнинг юки фақат ош туздир».

Чопар қайтиб кетди, чиқди баландға,
Етиб борди бошлиқ турган дарбандға:

«Карвон юкин бориб кўрдим, эй сардор,
Туздан бошқа парса йўқ унда зиндор».

Бошлиқ эшишибоқ жойидан турди,
Жилмайди, юзини подликка бурди.

«Дарвоза очилсин!» деб берди фармон,
Токи кўтарилисип қўргонга карвон!»

Жаңжў Рустам буни эшиитган замон,
«Юр!» деди, юқори ўрлади карвон.

Карвон дарвозадаи кирин биланон,
Халиққа тўлиб кетди яқину йирод.

Бошлиқнинг ёнига кириб Таҳамтан
Ер ўпид, қутлади тавозет билан.

Совға қилиб қўйди неча қопда туз,
Барчасига бир-бир деди илиқ сўз.

Сардор: «Абад омон бўлсин,— дер,— бошинг,
Доимо ярақлаб турсин қуёшинг!

Совғанг қабул этай ташаккур билан,
Художўй кишининг ўғли экансан».

Бозорига кириб келди цаҳлавон,
Паҳлавон кетидан бутун бир карвон.

Ҳар тарафдан уни ўрашди дарҳол,
Гўдак болалару эркагу аёл.

Бири кийим берар, бири сийму зар,
Ҳадиксиз булардан туз харид қилас.

Қош қорайиш билан Рустами тезчанг,
Қўргоннинг ичидан барпо этди жанг.

Посбонбоши томон тунда суриб от,
Жангчилари билан босиб кирди бот.

Хабар топиб, хобдан очганида кўз,
Рустамга ташшапди бир ўзи ёлгиз.

Бошига туширди гурзи Таҳамтан,
Ер билан баробар бўлди бошу тан.

Қўргон аҳли бари топшишиб хабар,
Бадхоҳ ёвга қарни бари қўзгалар.

Қаро тунда тифлар дарахшон бўлди.
Ернинг сатҳи лаъли бадахшон бўлди.

Қон мавжидан қизил тепа-ю хапдақ,
Гўё кўқдан ерга тушганди шафақ.

Таҳамтан гурзи-ю, тиф, каманд билан
Ботирлар бошини уаарди тандан.

Қуёнп бош чиқарыб кўкка йўл олди,
Ердан юлдузгача ёришиб қолди.

Қалъада қолмади бирор соглом тан,
Жондан айрилмаган, яра бўлмаган.

Ботирлари ҳар ён қочиб кетишиди,
Кўлга тушгаиларин қатл этишиди.

Рустам бир уй кўрди, девор, том харсанг,
Тоғ оралигида йўли тору танг.

Биргина эшиги темирдан ул ҳам,
Муҳандис беркитиб қўйибди маҳкам.

Гурзи билан уриб эшигин ўйди,
Сўнг хона ичига оёғин қўйди.

Шипни кўрди, гумбаз жуда ҳам баланд,
Ердан-шишигача жавоҳир тирбанд.

Қотиб қолди Рустам ҳайратидан лол,
Лабин ташлаб турад, бу қандай сир — ҳол.

Баҳодирларга дер: «Бундай мўъжиза
Кўфармиз деб хаёл қилмөвдим сира.

Гўёки конларда ҳеч зар қолмабди,
Денгизларда дурру гавҳар қолмабди.

Қайда агар бўлса қандай жавоҳир,
Барин йигиб шунда қўймишлар бир-бир».

РУСТАМНИНГ ЗОЛГА ЗАФАРНОМА ЕЗИЙ ЮБОРГАНИ

Отасига Рустам юборди хабар,
Номада бор шини ёзиб сар-басар.

Аввал вассф этилди покиза яздон,
Барчанинг эгаси — хоҳ мўр, хоҳ илон.

Хоҳ Ноҳиду Баҳром, хоҳ қуёшу меҳр,
Хоҳ ёстапиб ётган замину спехр.

Сўнгра оғаринлар ёғилар Золга,
Зобул паҳлавони, бемисол «чолға».

Қўтослар паноҳи, Эроига фарзанд,
Каёний туғини кўтарган баланд.

Тахту тоҷ, шоҳликлар әтади эҳсон,
Фармони ой-қуёш каби пуралашон:

«Фармонинг-ла келдим Сипанд тогига,
Ер юзин осмондек баланд тогига.

Тогининг этагига етганим ҳангом,
Носбонлар амири йўллади салом.

Амир фармони-ла кирдим ичкари,
Хоҳишнимдек бўлди иниларим бариг.

Тунда баҳодирлар билан бошлаб жағг,
Битта қўймай, барин айладим саранг.

Ким ўлди, ким қочди судраб оёғини,
Йўл-йўлакай ташлаб қурол-ярогини.

Ўлжамиз бўлади беш юз минг ҳарвер,
Үнда тоза кумуш, ёмби, жавҳар бор.

Гилам, полос, мато ё кийим-кечак,
Барчасини агар ҳисоб айласак,

Ҳисобласак ётиб йил, ой туну кув,
Ҳисобига етмоқ эмасдир мумкин.

Букун қандай фармон этар паҳлавони,
Сўзи қутлуг, ўзи равшан дил ишон».

Чопар етиб келди мисоли бўрон,
Мактубни топшириди Достонга шодон.

Хатни ўқиб Достон ёноги гулгуни,
Офарни ўқиди, ўғлидан мамнун.

Муждадан қувончга тўлди паҳлавони,
Гўё у қайтадан бўлди павқирон.

Жавобига бир хат ёздири Достон,
Мактоб, оғаринлар уида ғаровон.

Худо номига наът ҳаммадан олдин.
Сўнг ёзар: «Дилкушо хатингни олдим,

Саодатли онда ўқидим хатинг,
Менга жон багишлар баҳт-саодатинг.

Сенга ярашиқдир шундай кори зор,
Гўдакликдан мардлик қилдилг ошкор.

Наримон руҳини шод айладинг, шод,
Душманин этдинг барчасин барбод.

Энди ўлжаларни ташимоқ учун
Минг тева юбордим, борар тууну кун,

Хатимни олибоқ енгил отга мин,
Сенсиз паришон дил, юрагим гамгин.

Теваларга ортгил яроқли не бор,
Сўнгра ҳисорига ўт қўй қасоскор».

Бу номани олиб ўқигач Рустам,
Қувонч ошиди, дилдан кетди қайғу-рам.

Нимаким керакли қўринса агар,
Мұхрми, қиличми, кўлоҳми, қамар,

Марварид, гавҳарми, кумушми, олтии,
Ё Хитой шоҳиси, бош-оёқ нақшин,

Ташлаб отасига жўнатди сиртлон,
Йўлга равон айлаб улкан бир карвон.

Ўт қўйиб юборди, ёнарди Сипанд,
Тутуп кўтарили фалакка баланд.

Қайтиб йўлга тушди, дили шодмон,
Йўлда учиб борар мисоли бўрон,

Хабар тошиш билан Нимрӯз султони,
Оламни ёритиб қайтар ўғлони,

**Фоллбни кутмодқа барча шайтанди,
Кўчалар ясанди, алам бойлапди.**

**Карнайлар чалинди, қоқилди довул,
Қўзголди шаҳару қишилогу онул.**

**Тўғри келиб тушди Зол айвонига,
Йўл ойдин, комиёб паҳлавонига.**

**Азвало онаси Рудоба томон,
Келиб юзин ерга суркади ўғлон.**

**Киғту юзларидан ўпарди она,
Мардига оғарин деярди янга.**

**Ўглини маҳкам қучиб ўпарди сардор,
Халққа совға беринг, деяр, неки бор!»**

ЗОЛНИНГ СОМГА МАКТУВ ЕЗГАНИ

**Жангчи Сомга мужда юборди бу гал,
Мактуб ёзиб, сўзга Зол бериб сайқал.**

**Яздон номи билан бошланди нома,
Сўнг баён этилди барча ҳангома.**

**Нома билан чонар юборди елдек,
Совғолар жўнатди, қуялар селдек.**

**Найрам ўғли Сомга нома етган кун,
Шодликдан яшиади юзлари гулгун.**

**Ўта шодлигидан паҳлавон номдор,
Бир базм йигдирди, қулф ургаи баҳор.**

**Чопарга ҳам сарно айлади инъом,
Тўхтовсиз Рустамдан сўзлар эди Сом.**

**Котибларга бериб мукофот, жома,
Музатфар ўғлига ёздириди нома**

**Золга шундай сўзлар айлади рақам:
«Ажабмас шердан шер туғилса ўқтам.**

Уни гўдаклиқда олиб кетсалар,
Қўй галаси ичра муқим этсалар.

Аммо чиққанидан кейин тишлари,
Шерсиёқ бўлади унинг ишлари.

Кўрмаган бўлса-да она кўкрагин,
Худди отасидек керар кўкрагин.

Ажаб эмас Рустам бўлса паҳлавон,
Зероким отаси номдор Достон.

Куч тўлиб, вояга етганда гўдак,
Шернинг ўзи ундан сўрайди кўмак».

Мактубга муҳриши босгандা Сом ял,
Чопар турар эди жўнашга маҳтал.

Олиб елдек учиб, йўл босди чопар,
Сарпо ва мактубни олди Золи зар.

Навқирон ишидан барча шодмон,
Ўғлига суқланиб қарап паҳлавон.

Умид билан боқар унга ср юзи,
Ерию осмони, деңгиз, юлдузи.

Бу кун сўз юритай, Манучехрдан,
Адолатли подшо, ишқу меҳрдан.

Кўз юмиб кетмоққа етганда фурсат,
Ўғлига қилмиш у қандай насиҳат.

МАНУЧЕХРНИНГ ЎЗ ЎҒЛИГА ВАСИЯТ ҚИЛГАНИ

Манучехр ёни икки бор олтмини,
Шоҳ ўзи туниунди — йўл тугаб қолмиш.

Атрофин ўраган муъбад — мунажжим,
Осмон сирларига излашиб ечим,

Кўрдилар шоҳ умри сўнар шу йўсин,
Дунёдан кўз юммоқ муддати яқин.

**Хабар бердиларки: «Яқин қаро кун,
Ярқироқ пешонанг босар қаро тун.**

**Яқин қолмиш ўзга саройга сафар,
Яздоп жойинг аъло қилсии бу сафар.**

**Букун ишлариниги ўтказ пазардан,
Ўлим келса, шошиб қолма хатардан.**

**Ишларнинг битмасдан — кўпинг битгуси,
Қаро ер остида ташанг йитгуси».**

**Донолар сўзини эшитиб подио,
Иш измани ўзгартди, ажал бедаво.**

**Муъбадлар барчаени чорлаб қонига,
Дил розини очди қариндошига.**

**Катта ўғли Наузар наҳлавонига,
Васиият боинади шер ўглонига,**

**Деди: «Шоҳлик тахти елдек, бебақо
Унга абад меҳр қўймоқлик хато.**

**Яшадим дунёда юз йишни маънга ўйл,
Яхши-ёмонига маҳкам бояглаб бел,**

**Кўн орзуга етдим, шодлик кўрдим ман,
Қаршимда титрарди бадиият душман.**

**Фариудун сўзларин ёд тутганим он,
Фойдага айланди ҳар қандай зиён.**

**Шиширдим Салму Тур буциёд асосин,
Ёвдан олдим бобом Эраж қасосин.**

**Ёмонлардан холи айладим жаҳон,
Ерда қурдим қашча қалъяю қўргон,**

**Лек яшамагандек дунёда бир он,
Ўтган ўйллар зумда бўлдишлар ниҳон.**

**Аччиқ бўлса охир дарахт меваси,
Нимага арзийди ўсмоқ шеваси.**

Бонимдан ўтказгач басе дарду ранж,
Сенга бермоқдамен шоҳлик, тахту ганж,

Бир замон Фаридун бергандек менга,
Сипалган бу тожни берурмен сенга.

Шуни бил, тотирсан басе ширинлик,
Аммо ўтажакадир бари беҳадик.

Агар яхшиликтан қолдирсанг нишон,
Элда помисиг порлаб турар кўп замон,

Кетингдан десинлар фақат оғарин,
Эй, пок аждодлардан тарқалган покдин.

Имоциингдан тойиб кетмагил, ўғлоц,
Эзгуликка бошлар кишини имон,

Адолат янгидан бўлур жилвагар,
Жаҳонга келажак янги пайғамбар.

Маприқдан чиқажак бу ганий сийна,
Хушёр бўл, қўзгатма адоват-кийна.

Үига әргаш, ўшал яздон динидур,
Эзгулик асоси, дин заминидур.

Яздон чизигидан чиқма ҳеч замон,
Унинг ҳукмидадур яхшию ёмон.

Кейинроқ Турондан келур зўр синоҳ,
Орои таҳт-тоҷига кўтаргай салоҳ.

Кўп қийин даврлар олдингда, ўғлим,
Гоҳ бўридек голиб, тоҳи қўйдек жим.

Турондан зўр чиқар отаси Пашанг,
Ўниандан бўлажак дунё сенга таңг.

Ўғлим, неча келса қўшин беадад,
Фақат Золу Сомдан истагил мадад.

Ҳам Зол илдизидан унган навниҳол,
Корингга ярайди, истаганча ол.

Турон ери унинг ётар пойида,
Евларинг жазосин берар жойида».

Шу сўзларни дея, юзи нам бўлди,
Устида ёш тўкиб, ўғли хам бўлди.

Подшо дард тортмади, бўлмади бемор,
Касаллик бермади унга ҳеч озор.

Оҳиста тугатиб Каён сўзини,
Бир совуқ оҳ чекиб юмди кўзини.

Ўтиб кетди шундай номдор шахриёр,
Жаҳонда сўз ундан қолди ёдгөр.

РУСТАМИНГ ЕТТИ САРГУЗАШТИ

БИРИНЧИ САРГУЗАШТ

РАХШНИНГ ШЕР ИЛА ЖАИГ ҚИЛГАНИ

Паҳлавон отасин бу оламга нур,
Нимрузда қолдириб Рустам қўзгалур.

Тунии-кундуз билиб, от чопар эди,
Ҳар кун икки кунлик йўл босар эди.

Шундай йўл босар Раҳш, тўхтамас ипчა,
Еруғ кундузлару, қоропғи кеча.

Очликдан меъдаси қилгацда нолоп,
Бир даштга етишиди, атрофда қулоп.

Рахшин тезлаб, шундай бир қамча солди,
Чопишда қулоплар етолмай қолди.

Камон, Раҳш туёғи ва Рустам сувор,
Ваҳшийлар қутула олмасди зипҳор.

Шоҳона арқониши отиб узоқа,
Дадил бир қулонни солди тузокқа.

Олов чиқариб ўз найзаси билан,
Шоху шабба йигиб, ёндириди гулхан.

Қулонни бепўсту бежон айлади,
Сўнг гулханга тутиб, бирён айлади.

Егач, ҳар томонга отди устихон,
Шул эди қозону ҳамда дастурхон.

Рахш бошидан олди юганин поққа,
Сўнг қўйиб юборди яқин ўтлоққа.

Ўзига тўқайда ётоқ жой қилди,
Фалокат эшигин омонлик билди.

Шер гўшаси әрди ушбу қамишзор,
Хаттоғ фил бир қамиш узмори душвор.

Бир налладан кейин бир дарранда шер
Борарди ўз ини томонга абжир.

Кўрди, қамиш аро ётар бир филтан,
Атрофига бир от, опуфта саман.

«Аввал ўзим урай, деди, дулдулга,
Сўнг суворий ўзи тушади қўлга».

Яшиндек ўзини урди Рахш томон,
Рахш ҳам ўтдек ёниб кетди шул замон.

Иккала оёғин даст кўтариб от
Шер бошига солди шер каби, ҳайҳот.

Гардонига солди ўткир тишини,
Бир ўзи бажарди шернинг ишини.

Ерга уриб, уриб юз иора қилди,
Даррандани шундай бечора қилди.

Үйқудан уйғониб Рустами тезчанг,
Кўрдинки, ваҳшийга жаҳон бўлмиш танг.

Деди: «Эй Рахш, ақлинг әкан бунча хом,
Ким айтди шер билан жанг қил бу айём?!

Агар шер қўлида сен бўлсанг абжак,
Бу йўлбарс териси, дубулға садақ,

Гурзи, арқоп, қилич, найзаю камон,
Мозандарон томон элтардим қай сон?»

Шу сўзларни айтиб номдор баҳодир,
Анча вақт ухлади, бамайлихотир,

Тоғ ортидан бошин кўтаргандга кун,
Рустам хуш уйқудан уйғонди гулгуи.

Рахш танин сийпалаб, әгарин урди,
Худони ёд этиб, ўрнидан турди.

ИККИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМНИНГ БУЛОҚ СУВИГА ЕТИШГАНИ

Зарурат йўлидир олдида пайдо,
Кўр-кўронга борар бенур, безиё.

Биёбон, кўринмас жонивор зоти,
Күш учса, қуяди пару қаноти.

Жазирама, куяр чўлу биёбон,
Ўстидан ўтгандек оловли бўрои.

Рахш ва отлиқ тили бундай ташвишдан
Осилиб тушигау чиққанди шидан,

Отдан тушиб, қўлда пайзаси билан,
Гандпраклаб борар, сув деб Таҳамтап.

Ер юзидан петаб, тоимай йўлини,
Осмонга кўз тикиб, очди қўлинни.

Деди: «Парвардигор, эй одил худо,
Бешимга келтирдиг печоғлик бало.

Гар бўлмасаңг шунича қийноқдан рози.
Тоқатим тоқ бўлди энди, эй қози.

Лек йўлдан толмайман, то, парвардигор.
Шоҳ Ковусни озод этмасанг, зинҳор.

Дев чангалидаги эронларни ҳам
Кутқариб бермасанг, эй холиқ эгам!

Сен юзинг ўтирган гуноҳкор улар,
Сенга баңда, мутеъ bemador улар».

Шу сўзларни айтиб филтап йиқилди,
Ташналик алпга ҳам ўз ишин қилди.

Оловдек турироққа йиқилди Рустам,
Ёрилиб кетганди лаби, тили ҳам.

Ўша пайт думбадор чиройли бир қўй
Кўрсатиб ўтарди Таҳамтанга бўй.

Ёввойи қўй йўлип кўриб Таҳамтан,
Сувлоги қайда, деб ўйлади бирдан.

Яздон инояти — атойи худо,
Худди шу маҳалда бўлди ҳувайдо.

Қиличи дастасин ушлади маҳкам,
Жаҳондор зўр ила тикланди шахдам.

Бир қўлида қилич, бирида жилов,
Кўй йўлига ўнглаб тушволди дарров.

Йўлда наидо бўлди бир зилол чашма,
Мағрур қўй ҳам шунга ютурди ташна.

Таҳамтан қўзини тикиб осмонга,
Деди: «Эй адолат сочган жаҳонга,

Бу ерда кўринимас ҳеч қўймар изи,
Менга хеш әмас бу ёввойи кўзи.

Таңг аҳволга тушиб қелсанг бандогоҳ,
Фақат нок яздондан излагил паноҳ.

Ҳим юсин ўтирга одил худодан,
Ақли жойидамас, буни олсин тан».

Алқорни ҳам чандон айлади дуо,
Деди: «Чарх бошингга солмасин бало.

Йўлингда ўт кўм-кўк бўлсин, илойим.
Бўри юзи сендан терс бўлсин доим.

Ким сенга ўқталса ўқ ила камон,
Камони синсину дили бўлсин қон.

Сеп туфайли тирик қолди Ташамтаи,
Бўлмаса хаёли бўларди кафан.

Аждаҳо кўкси жой бўлмаса агар
Бўри чангалига мубтало бўлар

Либос пора-пора, сургалиб бежон,
Ев топарди шуида Рустамдан нишон».

Забони бўшади чу шукронадан,
Эгарни бўшатди Раҳш дурдонадан.

Покиза сув билан тации ювди пок,
Баҳор қуёшидек бўлди у тобнок.

Ташнасин қондириб, овни пойлади,
Камонии тортиб, ўқин жойлади.

Йиқитди қутурган филдек бир қулон,
Бошини кесди, пўстин сидирди чаққон.

Нақт ўтказмай ёқди қубшдек гулхан,
Ўтда кабоб қилди, чиқариб сувдан.

Хозирлаб тўштларин ея бошлиди,
Ҳатто иликларин қоқиб ташлади.

Пок булоқдан яна қониб ичди сув,
Сероб бўлгач, босди кўзини уйқу.

Жапговар Раҳшига деди Ташамтаи:
«Дўстлашма, урушма ҳеч кимса билан,

Агар ёв кўринса, мен томон югур,
Шеру девлар билан кўтарма душур».

Сўнг хотиржам кетди уйқуга бадар,
Рахш айланиб, ўтлаб юрди то саҳар.

УЧИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМНИНГ АЖДАҲО БИЛАН ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Фил ҳам омон толмас чўнг бир аждаҳо
Дашт томондан ярим тун бўлди пайдо,

Шу жойларда ором олар эди у,
Ҳатто дев келолмас эди рў-барӯ,

Келиб кўрди, ухлар бир бегона зот,
Ёнида турибди ҳаяжонли от.

«Нима бўлди» дея фикрга толди:
Қандай журъат билан бунга келолди,

Журъат этмас эди келмоққа ҳеч эр,
Хоҳ филу, хоҳ деву, хоҳи нарра шер

Бу ерга ҳар кимки келибдур ҳамон
Қонхўр аждаҳодан тополмас омон,

Аввало Рахш томон юзиши бурди,
Рахш ҳам тоғигир томон ўзини урди,

Депсииди, ер ёрди у руйин туёқ,
Киннади, овози момақалдироқ.

Таҳамтап уйқудаи кўзини очди,
Билимдон бошда жанг, хаёли қочди.

Енёбон гирдига ташлади назар,
Кўриимай қонганди девсифат аждар.

Қаттиқ қичқирди у Рахнга: «Бекор!
Бекор айладинг деб уйқудан бедор».

Қайтадан уйқуга ботди Таҳамтан,
Аждаҳо иўрипди қоронги чўлдан.

Рустам ёстуғига Рахш келиб тепди,
Тупроқни тепкилаб, юзига сенди..

Үйқудан дубора уйгоиди аранг,
Ғазабдан юзлари елди гулгун раңг.

Чўлни бошдан-оёқ айлади назар,
Қаро тунда бир шай кўрмади дигар.

Мехрибон Рахш эса, устида бедор,
Деди: «Тун қаросин йўқотмоқ душвор.

Үйқумин исча бор айладинг хароб,
Менинг уйготмоққа этурсан шитоб.

Гар яна кўтарсанг, шундай қиёмат.
Ўткир шамширир бўйиниг узар оқибат.

Мозандарон йўлини тутгум ишёда,
Майли гурзи оғир, ўзим афтода.

Сенга дедим, агар жангга келса шер,
Сен туфайли унга солурман шамшири.

Демовдим-ку ҳар дам менга эт шитоб
Шундай юрки, уйқум бўйласин хароб».

Учиичи бор уйқу кўз ўнгни тўсди.
Кўкракда ёниичи — йўлбарениниг пўсти.

Навъра тортиб келди аждар басма-бас,
Оташ уфурарди олганда нафас.

Алини уйготмоққа этмай жасорат,
Ўтлоқда югурап Рахш бехаловат.

Бундай ҳаяжондан дил тилим-тилим,
Аждардан, Рустамдан қўрқув лиммо-лим.

Яна хавотирда Рустамхондан,
Рустам томони силиб кетди жопидан.

Хуружга келдию тепиб, сочди хөж,
Тақосидан замин бўлди чок-чок.

Рустам уйқусидан уйғониб, бехос,
Яна отга ғазаб қўзғалди паққос.

Ҳатто отга раззоқ раҳмин қўзғатди,
Бу сафар аждарни унга кўрсатди.

Қаро тунда уни пайқаб паҳлавон,
Ўткир тифин қиндан чиқарди чаққон.

Баҳор булутидек наъра тортган чоқ,
Замии жанг майдони, ўт бўлди тупроқ.

Аждаҳога деди: «Айтиб қол номинг,
Бундан сўнг жаҳонни кўролмас коминг».

Яхшимас, ажралса менинг дастимдан
Ширин жонидан гар бундай қаро тан».

Хурушга келиб нарра аждар чунон,
Деди: «Кимса мендан тоғмади омон.

Бу дашт бошдан-оёқ менинг жойимdir,
Баланд осмони ҳам соғ ҳавоийимdir.

Бунда йўл йўқ бургут паст учишига,
Бу чўл кирмас ҳатто юлдуз тушига».

Сўнг паҳлавонга дер: «Номингни билай,
Туққанинг тепангда не деб йиғлагай».

Жавоб бериб деди: «Отимдур Рустам,
Аждодларим Достон, Сом ҳамда Найрам».

Бир ўзим татијман бутун лашкарга,
Жаҳонни тенг этгум рўзи маҳшарга.

Кўурсан исчук мени қилурмеш пабард,
Жирканч боининг букуни этай гард-гард».

Манфур аждар унга ташманди ёмон
Ва лекин оқибат тоғмади омон

Филтанга ёнишиди шундай аждаҳо.
Рустам мақақланган кўринар гўё.

Аждаҳо шиддатин кўриб қолди Рахш,
Остида қолганди баҳодир тоибахш.

Қулоғин чимирди Рахш, бу не ажаб,
Аждар пўстин пийди тепиб ва тиялаб.

Терисини шундай пийди, ҳатто шер,
Баҳодирлар упга мисг тасанио дер.

Шамшир-ла бошини танидан жудо
Айлади Тахамтан, қон оқди дарё.

Гавдаси тагида кўринимас тупроқ,
Фақат хуп отилиб турган бир булоқ.

Рустам нигоҳ ташлар ул аждаҳога,
Тиг дандон, таш жиркапч ичи қарога.

Танаси остида қолмиши биёбон,
Тупроқни бўямини иссанқ қизил қоп,

Тахамтап ҳайратдан қотиб қолди лол,
Худо номин тилга олди у дарҳол.

Сувга тушиб юз-қўл ювди авъало,
Издон кўмагисиз татимас дунё,

Сўнг худога деди: «Эй одил эгам,
Сен бердинг менга куч, билим, шуҳрат ҳам.

Олдимга не келса шеру деву фил,
Қақраган биёбон ё дарёйи Нил,

Ёвларим биттами ё кўпми охир,
Қаҳрим қўзиб кетса, менга бари бир».

ТЎРТИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМНИНГ ЖОДУГАРНИ УЛДИРГАННИ

Тамомлаб шукрене ибодатини.
Келтириди агарлоқ Рахши отиши,

Отга миниб, йўлга бўлди равона,
Йқоду диёрига кирди мардона.

Узоқ йўлга жадал қўйди от бошин,
То уфқда кўрди осмон қуёшин.

Дарахт, гиёҳ, кўрди ва оби равон,
Марданалар юрти дегудек макон.

Қирғовул кўзиdek бир чашма — кўлоб,
Кўрди қирғогида зағрич илом шароб.

Қовурилган кийик гўшти ила ион,
Атрофда пишлогу ёнида туздон.

Рустам кўриб шундай мувофиқ жойни,
Минг шукр билан ёд олди худойни.

Отдан сакраб тушди, эгарни олди,
Нону гўштга қараб лол бўлиб қолди.

Овқат вақти эди, Рустам келган чоқ,
Дев беркипган эди уни кўрибоқ.

Чашма атрофига чўкди таш тортмай,
Гўлга олди ёқут коса тўла май.

Май ёнида кўрди бир ажаб танбур,
Гўё биёбонда базм уйи машҳур.

Таҳамтаи қўлига олиб торини,
Куйга солиб деди дилда борини:

«Ёмон вабоси Рустамдир, Рустам,
Хуррамлик кунлар унда жуда кам.

Жанг майдонидир унинг майдони,
Биёбон, төглар унинг бўстони.

Рақиби деву нарра аждаҳо,
Дев, биёбондан бўшамас асло.

Маю жому тул ва кўкаламзор
Бахш этмагандир менга рўзигор.

Ҳамиша наҳанг бирла қилдим жанг,
Еки палангга солдим дадил чанг...»

Ашулани тинглаб жодугар кампир,
Рустам овози, тор қуини бир-бир,

Юзин безатди мисоли баҳор,
Бўлмаса ҳамки унча гулрухсор.

Таҳамтап худога сано бошлади,
Унга офарину дуо бошлади.

Упа-элик бурғисиб, сўраб ижозат,
Рустамниң ёнига келди касофат.

«Мозандарон чўли ичра ластурхон,
Топмадим май, чалгу ёш соқий» дебон.

Рангу буй тегида ифлос жодугар,
Ахрималигидан Рустам бехабар.

Қўлига бир коса май олиб кушод,
Айлади ул одил қези номин ёд.

Қулогига яздон номики етди,
Шу онда чеҳраси ўзгариб кетди.

Дилида шукрона, гумони қайдा,
Тилида мадҳона, дармони қайдা.

Худонинг номидан ранги қув ўчди,
Рустамниң игоҳи тез унга кўчди,

Таҳамтап ногаҳон ташлади каманд,
Жодугар бошини этиб олди банд.

Деди: «Кимсан ўзишг, ҳозир бер жавоб,
Ҳақиқий башаранг кўрсат, иш ҳароб...»

Камандда кўринди жиркапч блр хотин,
Тургани ҳийлаю, пайрапгу, ажин.

Хапжар-ла белидан қоқ икки бўлди,
Жодугарлар дили қўрқувга тўлди.

БЕШИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМНИНГ АВЛОДИИ АСИР ОЛГАНИ

Хаётда йўл излар кишилардек у,
Йўл томон беҳадик яга бурди рў.

От сакратиб етди охир бир жойга,
Билмас жаҳон нури йўқолмиш қайга.

Зангилар юзицек ҳар ён қоп-қора,
На ой кўринади, па бир ситора.

Гўёки офтоб ҳам тушмиш арқонга,
Юлдузлар йўқолмиш қай бир томонга.

Рахш жиловин қўйиб, олга югурди,
Зим-зиё! На тепа, на ариқ кўрди.

Қаро тунга келди ёруғлик бадал,
Яшил экинзорлар мисоли бахмал.

Жаҳон кексалиқдан бўлди навқирон,
Ҳар томон кўкалам, ариқлар равон.

Устида либоси бўлиб кетди сув,
Кўзларини босди чарчақдан уйқу.

Йўлбарс терисини ечиб солди шер,
Босиб кетмиш ҳатто дубулгасин тер.

Ҳар иккисин ёйди офтобга шу топ,
Ўзи дам олмоққа, уйқуга шитоб.

Рахшидан олинган югану эгар,
Боши оққанича ўт чимдиб юрар.

Шамоллагач, кийди йўлбарс пўстинин,
Йўлбарсдек гиёҳдан этди ёстуғип.

Бош остида қалқон, олдида қилич,
Қилич дастасидан олмас қўлин ҳеч.

Кўкат узра отни кўриб посибон,
Дўқ уриб сўкарди, алвону алвон.

Югуриб келди Рахш ва Рустам сари,
Лёққа чўп урди, қолди асари.

Уйқудап уйғонгап замони филтап
Боғбон унга деди: «Лё Аҳриман,

Нечун экинзорга отингни қўйдиганг,
Меҳнатин қилмайин ҳосилга тўйдинг?»

Оқил мард ғазабга келса ҳам тўзди,
Қўриқчининг икки қулоғин чўзди.

Яхши-ёмонликдан бир сўз демаёқ,
Қулоқларин узиб айлади чиноқ.

Посбон қулоқларин олиб қўлига,
Ҳайратда дод солиб, тушди йўлига.

У жой наҳлавонин деярди Авлод,
Шуҳрати тараған, павқирон, шаддод.

Посбон борди Авлод олдига шул чоқ,
Қўлида узилган иккала қулоқ.

Унга деди: «Девдек одам келмиш бир,
Совути теридан, қалпоги темир.

Аҳримаппинг ўзи у бошдап-обёқ,
Е совутли аждар қилибди ётоқ.

Бордим, экинзордан ҳайдай деб отиғ,
Йўлимга бўлди у тогдайни тўсқни.

Турди, қулоқларим узди бенидо,
Яна уйқусига кетди аждаҳо.

Авлод сайилгоҳи эди бу ўтзор,
Баҳодирлар бунида қиларди шикор».

Ҳайратда эшилди қўриқчи сўзия
Ҳам ўтлоқда кўрди наррашер ишни.

Ботирлар билан от жиловин бурда,
Таҳамтан нишони томонга юрди.

Билмоқ бўлди, келмиш қандай зўравор,
Ёмонлиқ, газабга нима сабаб бор?

Жўлов тортиб, кескир қиличин олди,
Момақалдироқдек бир шовқин солди.

Яқинлашиб келгач бу икки сарбоз,
Лаб очиб, сўради бир-биридан роз.

«— Номинг недур,— аввал сўради Авлод,—
Паноҳингни айт, ким сени этар ёд?

Бу ерга келибсан, валламат, нечук?
Девлар маконига бу журъат нечук?

Посбон қулоқларин юлмогинг недур?
Отинг экинзорга қўймогинг недур?

Дар-дунёйинг қилсам қаро, не бўлур,
Бўркинг қолса тупроқ аро, не бўлур?»

«Номим булат,— деди, жавобан Рустам,—
Гар булатда бўлса шер чаңгали ҳам.

Бошлиқлар бошини әгадур ерга,
Ўқ, пайза ёғдирар жанговар эрга.

Қулоғингта номим етиб борса гар,
Қонинг тўнгигб, муздек нағасинг ўчар.

Ҳар бир анжуманда филтанли шаҳбоз
Қамон, камандидан тарқалмиши овоз.

Энди сени туққап онанг бечора,
Каған бичиб, сочин юлса, не чора?

Қошимга келибсан қўшиш-ла бу чоқ
Осмон гумбазига сочибсан ёнгоқ».

Шундай деб суғурди қиличин қиндан,
Бало наҳангини чиқарди индан.

Арқони, сиртмоғи эгар қошида,
Қўзларида олов, газаб бошида.

Кўй сурувига шер ўзини урди,
Атрофда ким бўлса, барини қирди.

Қаттол қиличини сиятаган ҳамон,
Кўш-қўни боши узарди гулқайчисимон.

Бешлиқлар кўзидан тўкиб ёнлариц,
Оёқ ости қилди мағрур бошларин.

Баҳодир дастидан қўшин тору мор.
Бари қочди ҳар ён, димида тубор.

Отлиқлар чангидан ҳаво тим қора,
Тумтарақай бўлди, тўлди тоғ, дара.

Қутурган фил -- Рустам сурар ина от,
Қўлида арқони, остда тулиор зот.

Рахш Авлодга стиб боргандада яқин,
Жигадор бошига тушиб қаро кун.

Уауз арқонини отгандада Рустам,
Авлод мағрур боши ерга бўлди хам.

Отдан сакраб тушиб, боғлади қўлин,
Ўзи миниб, унга кўрсатди йўлин...

Дедики: «Кўргузсанг сен менга ростлик,
Сўзингда бўлмаса ҳеч каму қўстлик,

Менга берсанг Оқ дев жойидан нишон,
Қайдада тутмиш Ганиди, Нўмод, Бед макон,

Ковус қайда банди бўлганин охир,
(Бу балолар шуидан бўлганди зоҳир)

Кўрсатиб, ростликни қилсанг ихтиёр,
Сўзингда тўғрилик бўлса сенга ёр.

Мозандарон шөхим тураи, тоғжини,
Тортуб олаjakкман бойлик, божини,

Садоқатли бўлсанг, адолатга ёр,
Пасибанг бўлур тахт ва тојку даёр.

Агар сўзларингда бўларкан риё,
Кўзларингдан оқар қип-қизил дарё».

Авюд уига деди: «Жаҳолатдан қоч,
Хушинг йигиб олиб, кўзинг катта оч.

Газабдан кўр бўлиб тўкма қонимни,
Истасанг, берурман сенга жонимни.

Этай сенга қайда Ковус шоҳ асир,
Кўрсатай бу ўлка йўлин бирма-бир.

Дилим айласанг шод, ул Оқ дев уйин,
Кўрсатай Пўлод, Бед ва Санжа йўлин.

Ковус маконага етмоқлик гумон,
Юз фарсангга чидам бермаса раҳмон.

Ул жойдан Девгача яна юз фарсанг,
Етарсан кўп қийин йўлни ўтолсанг.

Икки тоғ ораси — ваҳимали жой,
Кўкидан ўтолмас ҳаттоки ҳумой.

Икки қоя аро танг қоларли жар,
Тагига қарасанг, бошдан хуш учар.

Жанговар девлардан ўп икки минги
Тоғу дараларда пойлоқчи тунги.

Пўлод, Ганди улар сипоҳдоридур,
Беду Санжа эрса нигоҳдоридур.

Барча нарра девга Оқ дев қўмондон,
Тоғ уидан теракнинг баргидек ларзон.

Кўрсанг азим тоғдек баҳайбат бадан,
Яғринин кенглиги келар ўш расан».

Бу гардан, бу бозу, бу отиш билан,
Бу наиза, бу гурзи гиротиш билан.

Неча паҳлавонлар ҳолин этдиш танг,
Аммо яхши бўлмас Оқ дев билан жанг.

Ундан нари тошлоқ, йўлсиэлик қиё,
Еввойи такалар ўтолмас ҳатто.

Ундан ўтсанг келар мавжли бир дарё
Саҳни икки фарсанг, ундан ортиқ ё.

У ерда инидаткор соқчи бир дев бор,
Неча парра девга ўша фармондор.

Уч юз фарсанг юргач, келади бир жой,
У жойларнинг оти Бузгўшт, Нармпой.

Бузгўзаштдан ўтади Мозандарон йўл,
Бу ҳам жуда оғир, мاشаққати мўл.

Ҳар ён кезиб юғар суворий аскар,
Минг-мингдур сонига етолсанг агар.

Тиш-тириоги қурол, чўйтакда дижам,
Бўлмас бирортасин дилида алам.

Жанда филлар билан лиммо-лим шаҳар,
Уларнинг сони ҳам бир мингдан ошар.

Ёлғизсан, бўлсанг ҳам гар темир бадан,
Аҳриман эгови айлагай шикан».

Кулди бу сўзлардан Рустам хаҳоғаб
Ва Авлодга шундай деди очиб лаб:

«Агар чиидан бўлсанг сен менга йўлдин,
Аён кўрадурсани, бу сўққабони.

Ва филташ жаҳонда неларни ҳодир,
Алларнинг болигига нелар солодир.

У зафарбахин яздон этса гар кўмак,
Хунару тин ила ушалур тилак.

Бир бор кўрса агар дасту зарбимни,
Гурзиму, шамириим, моҳир ҳарбимни.

Юраги ёрилиб баъдар ючар ёв,
Ажратолмай қайди узанги-янимиз.

Қани, Ковус қайда, кутар зориқиб,
Бошлагил, қолмасин пойинг толиқиб».

Шундай деб Рахшига миниб олди шод,
Шамолдан тез учиб борарди Авлод.

Тўхтамай қаро тун ё ёруғ кундуз,
Етишди бир тоққа иоми Испаруз.

Шу ерга Ковус шоҳ тортганда лашкар,
Шунда малъун девлар төпганди зафар.

Ярим тундан оғиб, яқинлашибди тоңг,
Чўл жумбушга кирди, эшитилди бонг.

Зўр гулхан ёқилди Мозандаронда
Шагамлар ёқилди ҳамма томонда.

«Бу қандай жой экан,— деди Таҳамтан,—
Ўт шуъла кўринар ҳамма томондан».

Авлод жавоб бериб, дер: «Мозандарон,
Тун бўйи сергакдир унда посибон.

У ерда Аржанг дев то отгунча тоңг,
Ўкириб чиқади, урар кучли бонг».

Ётиб уйқу олди урушқоқ Рустам,
То офтоб ярқираб чиққанда бу ҳам,

Ўрнидан турдию йўлни чоғлади,
Авлодни дарахтга маҳкам боғлади.

Бобосин чўқмори қўлда муҳайё.
Тушар йўлга, дилда жасорат зиё.

ОЛТИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМИНИГ АРЖАНГ ДЕВ ИЛА ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Бошда дубулғаси, қўлда амуди,
Йўлбарснинг териси, ҳарбу зарб дуди.

Аржанг дэв томонга буриб юзини,
Ёв лашкаргоҳида күриб ўзиши,

Жанговар наърасин тортгашца гүё,
Тоглар ағдарилди, кўпирди дарё.

Қулогига стгач бундайин сурон,
Аржанг чодиридан чиқди шул замон,

Рустам этип қўйди мисоли чақин,
Бир зумда Аржанга етди у яқин.

Қулоқ, бош, гарданга солиб у чаңгал,
Шердек узиб олди бошини даингал.

Қаро қонга ботгани девнинг бошини
Иргитди тўдага, йиқиб лошини.

Даҳшат солди дэвга Рустам билаги,
Чўхморини кўриб чиқди юраги.

Қочишарди ўсган ерин этмай ёд,
Ота этар ўғли устида фарёд.

Ер, сувин унугиб, қочишар нөлон,
Отаси ўғлига қидирап омон.

Таҳамтан сугуриб қасос шамширии,
Девдан тозалади шу злат ерии.

Ботганди жаҳонни ёритгани талъат,
Испаруз тогига келди валламат.

Авлоддан арқонини очиб ташлади,
Яна ундан савол сўрай бошлади.

Ковус жойин билиб, Рустами помдор,
Югарди вақтини кетказмай бекор,

Олдинда югуриб борарди Авлод,
Уига йўл кўрсантиб дамодам дэвзод.

Шаҳар эннигидан кирганда тоижбахш,
Момақалдироқдек овоз берди Раҳш.

Қулогига етгач бу таниш товуш,
Ишлари анжомин пайқади Ковус.

Эронийларга дер: «Бўлинг хотиржам,
Тақдир ёвуэлиги томоқда барҳам.

Қулогимга Рахшдан етди своза,
Овоэдан бўлди руҳ-дилим тоза.

Шундай кишинар эди Қубод замони,
Рустам Турон ила сурушган онъ».

Эрон лашқаридан кетди дув-дув гап,
Шоҳ бу асирикка беролмабди тоб.

Қийпоклар олганими ғурур, эс-ҳушин,
Е сувга айтарми шоҳимиз тушин.

Бу оғир аҳволдан қутулмоқ қайдা,
Баҳт тескари бўлса, барни бефойда.

Аммо ўқдек етиб келди инул замон
Ёвни ёндирувчи филтан пашлавон.

Шоҳ ёнига етиб келганда қайсар,
Севинч, йигилди барча сараекар.

Гударзу Тусу Гев, Баҳром шерюрак,
Густахму Шедушлар олди тўғарак.

Рустам кўп ўкириб, шоҳга урди бош,
Ҳол-аҳвол сўради, кўзда ишқида ёш.

Ковус шоҳ Рустами қучоқлаб дарҳол,
Йўл мاشаққатидан айлади савол.

«Жодугарлар гиж-гиж қайнар бу даргоҳ,
Рахшнингни беркитмоқ зарур,— деди шоҳ,—

Аркангдан бўшади дунё деб хабар,
Оқ дев қулогига етиб борса гар,

Филтан келди деса Ковус ёнига,
Ўт туташар барча девлар жонига.

Жаҳонни тўлдирап девлар аскари,
Бекор кетар қилган ишинг аксари.

Шу ондаёқ йўл ол дев маконига,
Ўқу пайза бирла бориб ёнига,

Худо ёрипг ўлса, ол ундан қасос,
Жодугар бошини қаро ерга бос.

Ўтмоқ керак бўлур қапча тог-дала,
Ҳар ерда учрагай дев гала-гала.

Олдингдан чиқади қўрқинчли бир гор
Эшитдимки, унда хавфли ер бисёр.

Посбон девлар жилимас горнинг оғзидан,
Ким келса, қоплондек олар бўгзидан.

Шу гор ичида оқ девининг даргоҳи,
Қора дев лашкарии пушти наноҳи.

Балки пасиб этар сенга бу зафар,
У ўлса сардорсиз қолади аскар.

Сипоҳим кўзи кўр бўлди аламдан,
Менинг кўзим хира бу қайгу-ғамдан,

Табиблар дедилар бу дард дармони —
Оқ девининг юраги, мияси, қони.

Шундай дегани әди Фарзона табиб:
Оқ девни ўлдириб қонидан тотиб,

Томизсанг уч қатра кўз ичра агар
Хираликдан асло қолмагай асар».

Жангга ҳозирланди филтанли қўтос,
Жойидан жилиди алларга хос.

Әронийларга дер: «Бўлишгиза ҳушёр,
Оқ дев қасдин бу куп қилгум ихтиёр.

У жанговар филу уста жодугар
Атрофин ўрамин бесаноқ лашкар.

Гардалим қўлида әгилса ногоҳ,
Сиз узоқ қолурсиз тақдири сиёҳ.

Агарда пок яздан бўлса мададкор,
Менга бахт юлдузин айласа у ёр,

Қайта насиб этар бизга еру таҳт,
Қайта барг ёзади шоҳона дарахт,

ЕТТИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМНИНГ ОҚ ДЕВНИ УЛДИРГАНИ

Жанговар камарин боғлабон маҳкам,
Жанг хаёли ила йўл олди Рустам.

Олдида борар йўл кўрсатиб Авлод,
Рахши елиб борар эди мисли бод.

Рахши етиб келган жойи Ҳафти куҳ,
Атрофида девлар гуруҳу гуруҳ.

Тагсиз горга етиб келгаида Рустам,
Кўрди, дев лашкари атрофида жам.

«Эй Авлод, ҳар неки сўраган бўлсан,
Жавобинг рост чиқди,— дер эди Рустам,—

Йўл кўрсатиб, сирни очиб бер Авлод,
Энди Оқ девни ҳам этайлик барбод».

Авлод аста деди: «Қачонки офтоб
Кўтарилиса Оқ дев кўзин босар хоб.

Сен Оқ дев устидан тоپурсан зафар,
Бир оз сабр қилиб, туролсанг агар.

Шунда ёриниг ўлса гар парвардигор,
Шубҳасиз зафар ҳам бўлур сенга ёр».

То кўтарилигунча баланд офтоб,
Рустам ҳам ҳамлага қўлмади шитоб.

Дарахтга боғлади Авлодни маҳкам,
Рахига ортди камон, камандини ҳам.

Наъра тортди номин айтиб, раъд мисол,
Кидан сугурилди наҳаиги қаттол.

Сиюҳга гирдибод шамолдек кирди,
Кескир нўлат ила бошларин қирди.

Ҳеч бири келолмай қолди рӯ-барӯ,
Дуч келгани ундан тенолмай обрӯ.

Бундан Оқ дев сари айлади шитоб.
Мисоли мунааввар оловли офтоб.

Бир чоҳга дуч келди худди жаҳашнам,
Девлар кўринимасди қоронгӣ, пастқам.

Бир дам ҳайрон турди қўлида қурол,
Бунида на урушмоқ, на қочмоқ маҳом.

Киприкларин ишқаб ювиб кўзини,
Фор эшигин топди ростлаб ўзини.

Қоренгуда кўрди тогдек бир таша,
Фор йўлини тўсиб, ётар росмана.

Таши туцдек қора, сутдек оқ сочи,
Жаҳонни тўлдириб, ётар қулочи.

Фор ичидаги ухлаб ётарди сокини,
Рустам ўлдирмоққа шошмади, локини.

Наъра тортди Рустам мисоли паланг,
Дев чўчиб уйғонди ва бошлади жанг.

Рустамга ташланди қаро тоғсимон,
Темирдан кулоҳи, темирдан қалқон.

Тегирмон тошидек тош юлиб азот,
Булутдек сурилди Рустам сари бот.

Филтанининг юраги шигиллаб кетди,
Гўёки ҳаёти сўнгига етди.

Ғазаб ўраб олди гушина шер дилин,
Қилич солди девга, мўлжаллаб белин.

Таҳамтан зарбидан узулиб тушди,
Бир оёги яна бўкеасин гўшти.

Олишаверни у жароҳат билан,
Қутурган фил, шердек важоҳат билан.

Бир оёқда туриб чунен жанг қылгар,
Бутун ғорниг айлаб у зеру забар.

Таҳамтанини йиқмоя бўлиб пойидан,
Сиқиб олди маҳкам гардан жойидан.

Ваҳшиёна гўштин узар бир-бираш,
Бўлиб кетди балчиқ саросар замин.

Таҳамтан дер: «Агар қололсам омон,
Абад кўрмагайдур завоз жисму жон».

Ўзича дер эди у деви Сафид:
«Наҳотки узармен ҳаётдан умид!

Узилгани оёғим, нора пўст билан,
Бўшатса эди гар мени филбадаи,

Мени катта-кичик, қылса ҳам ҳавае,
Қочардим, тополмас эди бирор кас».

Шу сўзларни Оқ дев зикр этиб сенин,
Синиқ дилга таскин берар шу йўсин.

Қизишдан-қизирди ҳамон олишув,
Қизил қони дарё, тер оқар дув-дув.

Таҳамтана мадад худо қуввати,
Узоқ вағт олишди, ёниб нафрати

Ва охир бу нафрат, бу қувват бари
Қизитди Таҳамтан балокуш сарин.

Ўзидан ачиги келиб парра шер,
Девни узди ердан ва тишлатди ёр.

Суғурди қинидан иўлат ханижарин,
Ўйиб олди девнинг сиёҳ жигарин.

Тўлиб кетди ғорнинг ичи лошига,
Ва айланди қопли булоқ бошига.

Келиб счди Авлод қўлин бандини,
Ўраб жойлади Кай шоҳ камандини.

Бериб дев жигарин Авлод қўлига,
Тушиб кетди Ковус шоҳи йўлига.

Шу пайт Авлод деди: «Ки эй нарра шер,
Тиф бирла жаҳонни забт этолган эр,

Ташамда арқонинг шипонаси бор,
Борурман сиртмогинг судраб бемадор.

Мени әзгу ишга чорлаган эдинг,
Дилимин умидга ёрлаган эдинг.

Уришқоқ арслон изидан тоймас,
Сенингдек, шоҳсиёқ сўзидан тоймас».

«Мозандарон ерин,— дер эди Рустам,—
Сенга топшираман, бўлғил хотиржам.

Билиб қўйки шернинг яна қасди бор,
Бу ишинг ҳали кўп баланд-пости бор.

Мозандароп шоҳин тахтидан йиқиб,
Қаро гавдасин ҳам чуқурга тиқиб,

Ҳазор-ҳазор девлар уйини бузиб,
Қилич бирла зор-зор бошини узиб.

Кейин сени бунда ҳукмрои этай,
Ўз сўзимни бажо айлабон кетай».

Кейин борди Ковус подниоҳ томони,
Изи баҳт ташувчи бу шери жаён.

Алилар тортди қувонч наърасини боз,
Соф-омон келди, деб Рустами шаҳбоз.

Уни мақтаб бари чопди қонига
Сухан дурларини сочди бошига.

Баҳодир деди: «Шоҳи дониш қазир,
Жазосини олди ёмонлар ахир.

Ўйиб олдим ўшал Оқ девдан жигар,
Шоҳи энди ундан умидин узар.

Жигарни келтирдим, ҳашаматли шоҳ,
Не фармон бўлур эмди, эй доддоҳ».

Деяр офарин унга Қовус шоҳ:
«Сенингсиз кетиб эрди тожу синоҳ,

Сенингдек ўғилни этолган ато,
Онангнииг бошига нур сочсин худо.

Ҳазор офаринким, отанг Золи зар,
Тутар Зобулистон ерин безарар.

Сенингдек баҳодир топилмас чуноп,
Агар ғардиш этсанг, саросар жаҳон.

Равон ўзгалардан бу баҳтим меним,
Жаён филдан обод шу тахтим меним».

Қачон офариндан халос ўлди Қай,
Деди: «Энди кел, эй баҳодир атай.

Ўшал девнинг қонин кўзимга кетур,
Бутун аижуманинг кўзлари сўқур.

Агар кўролсак биз дийдоринг яна,
Жаҳондор бўлгайдир ҳамкоринг яна,

Кўзга суртиб девнинг хунин кекса-ёш,
Ярақлар шигоҳи мисоли қўёш.

Тагига қўйилган баланд тахти ож,
Тахт узра нур сочиб ёнар зарли тож.

Мана Қай Қовус боз етди баҳтига,
Чиқиб олди Мозандарон тахтига.

**Фарибуразу Гударэ, Тусу Гев, Баҳром
Ва Гўргину, Гиву, Фарҳоду, Руҳом**

Бутун ҳафта қурди базм шоҳи Кай,
Бутун ҳафта тору қўниқ ҳамда май.

Кейин барча минди эгарга чунон,
Жаҳонжўй баҳодир, черик беомон.

Тутиб бари қўлда гурзию гарон
Бўлур Мозандарон йўлига равон.

Чу шоҳ буйруғи-ла кўчиб от-улов,
Қуруқ тўқай ичра тушганди олов.

Аёвсиз қиличлар тилип қоидириб,
Шаҳру қишлоқ қўймай, барин ёндириб.

Ҳамон тигдан ўтди печа жодугар,
Хунидан шариллаб ариқлар оқар.

Қоронғу тушиб бу жаҳон бўлди танг,
Аллар дам олди, тиниб қолди жанг.

Черикка деди: «Шоҳ фармонига хос
Золимларга етди бу вақти қасос.

Бари бошқаларга не қилди, кўриб,
Жаҳон арасасига не экди, ўриб.

Қасоскор қиличидан қирилди қўни,
Қириш тўхтатилени оломон тўпин.

Керак битта оқил ботадбир киши,
Шитоб ва секинлик бўлур қилмиши,

Бориб шоҳи Мозандарон ёнита,
Оро кирсан унинг ҳушу иконига.

Бу иш маъқул ўлди Зөл ўлига ҳам,
Аъёнлар, яқинлар шод бўлди бирам.

Жўнатмоқ керак ул ёвуз шоҳга хат,
Дилидан жой олсин надомат фақат.

КОВУСИАНГ МОЗАНДАРОН ШОҲИГА МАКТУБ ЙЕБОРГАНИ

Оқ шоҳига қаро ҳарфлар қалаб,
Насиҳат битилди, ўмид ҳам талаб.

Битиб берди хатни ақлли дабир,
Этиб чиқди насту баландни зикр.

«Ул одил язданга минг-минг оғарин,
Унинг қудрати-ла яралмиш замин.

Ҳунар ҳам баланд-наст, ақл ҳам само
Яралмиш унинг зотидан мутлақо.

Қуёш, ойни кўкда юритар худой,
Ато өтди бизга ёмон яхши рой.

Адолатли бўлсанг ва имони пок
Дилинг бўлмагай ҳеч маҳал чок-чок.

Агар бадқилиқсан, заҳар бедаво,
Фалакдан бошингта келар минг бало.

Адолатли бўлса, жаҳондор агар,
Унинг буйругин ҳамма бирдек ўтар.

Ёвузлик касофатга яздани фард
Жазо берди, девлар бўлиб гарду гард.

Фалак ишларидан бўлса хабаринг,
Ақлу ҳуш бўланжак сенинг раҳбаринг.

Буюрсин ўзингта диёр, тахту тоҷ,
Буқун бизга бўйсун ва келтири хироҷ.

Қилолмайди кимсанг Таҳамтанга дов,
Демак айтганимча тўларсан тўлов.

Агар Мозандарон тахтин қилсанг ўй
Бизлар айтган йўлга букун қадам қўй.

Йўқ десанг, қўшилур қон кўз ёшингга,
Оқ дев куни тушур подон боинингга!»

Битирганда хаттот тўкиб меҳрини,
Шеҳлар шоҳи босди амир муҳрини.

Шаҳаншоҳ чақирди, етушди ботир,
Ўзи ел каби тез, ҳар ишга қодир,

Исми әди Фарҳод, табиати соз,
Юрти улуглари ичинда мумтоз.

«Бу мактубни әлит девбошга дарров,
Насиҳату пандин ўқисин ул ёв!»

Шаҳаншоҳ сўзларин эшитган замон,
Ўниб ерни, бўлди йўлига равон.

Етар бир жойга у Нармой шаҳри,
Пўлатни чайнашар, гар келса қаҳри.

Аёқлар суюкесиз ва ё тасма ной,
Шунинг чуни лақаби әди Нармпой.

Мозандарон шоҳин макони шунда,
Урушқоқ паланг шер фаррони шунда.

Бир кинини олдин юбориб Фарҳод,
Келиши хабарин өтур шоҳга ёд.

Ковус шоҳ олдидан ақлли чопар
Келганин эшитиб шоҳи жодугар,

Мозандарон шери паҳлавонидан,
Қўшинини сафлади, бари алп бадан.

Улардан ташлади ўзи бирма-бир:
«Хунар кўрсатинг, деб буюрди амир,

Деди, эмди кетмас ҳеч бегоналик,
Кўрсатингиз бугун бир марданалик.

Кўрсатингиз эди паланг одатин,
Ўшал ақли бўшининг букинг қоматин!»

Қовоқ уйиб, кутиб олиди Фарҳод,
Мозандарондан ҳам у бўлмади шод.

Бир баҳодир олиб қўлини чунон,
Сиқдини, сингудек бўлди устихон.

Фарҳод бу синовға этолди тоқат,
Ранги ўзгармади, букилмас қомат.

Шоҳ ёнига олиб боришди дарҳол,
Иўлдан ва Ковусдан айлади савол.

Сўнг номани олиб очганда дабир,
Мунік иси тарқади, шоҳиси ҳарир.

Муъбад хатни ўқиб, эшитдирган чоқ,
Шоҳ юзи ғазабдан бўлганди оппоқ.

Таҳамтсан ишидан бўлиб у огоҳ,
Кўзидан тўкиб қон, чекди ўтли оҳ.

Дилида дедики, ботар офтоб,
Кеч кириб, босар-ку ҳамма кўзни хоб.

Вале ҳеч тинчимас Рустамдан жаҳон,
Унинг номи ўчмас ва бўлмас пиҳон.

Дилида Аржангу Оппоқ дев гами,
Пўлоди Ўандию Бед дев мотами.

Ковус номасини ўқитди яна,
Кўзда ёш, дилда гам гўё пўртана,

Уч кунгача тутди элчини меҳмон
Шунда казо-қазо кичигу калон

Тўртинчи кун деди: «Энди жўнаб қол,
Ўшал ақли ожиз шоҳинг йўлини ол.

Билиб қўйсинг ўша шоҳи беҳаё,
Хира шинша ичра май ҳам безиё.

Агар тоҷу тахтдан менингдек киши
Кечиб сенга бошин урса не иши?

Биласенми менинг қайдা боргоҳим,
Сонсиз-саноқсиздир менинг сипоҳим.

Қаён гар урушга буар юзини,
Қолдирмас на рангу бўю изини.

Ҳөзирик кўравер, ўтирма бегам,
Уруш бошламоққа кўттардик алам.

Шеренгат суворий солса алоло,
Ўйқингдан уйтотар бундайин ғавғо.

Фақат урушқоқ фил мингу икки юз,
Сенда бир нафари топилмас ҳануз.

Кўтаратай Эроннинг хоку губорин,
Билолмай қолурсан тепаю ғорин».

Бу даъвони Фарҳод эшитган ҳамон,
Хат жавобин олиб, чопди шоҳ томони.

Келиб Фарҳод, айтиб берди бирма-бир,
Не кўриб, эшитди — ҳеч қолмади сир.

«Осмон фаҳмлайди ўзини бу хас,
Аммо иши пастлик, раъйи ундан паст.

Сўзим эшитмади бир дам бериб тоб,
Назарида жаҳон ҳеч нарса ҳисоб».

Жаҳондор тўплаб бор баҳодирларин,
Етиштириди Фарҳод берган хабарин,

Юзин бурди Ковус томонга филтан:
«Уятдан қутулсан букуни аникуман,

Үзим элчи бўлай, элитаи наём,
Қиличим қинидан чиқарай тамом.

Бир нома битилсин, шаҳанишоҳга хос
Ҳар ёёзи япиндек ё кескир олмос.

Букуни элчиликка жўяйини ўзим,
Арвиқдек оқизсин хупни ҳар сўзим».

Жавобида шундай деди Ковус шоҳ:
«Сен ила жилвадор тоҷу тахт, синоҳ.

Ҳам элчим ўзинг сен, ҳам урушқоқ шер,
Курашда чиниққан сен — сарафroz эр».

Буюрди: «Боринг, тез дабир ёнига,
Қаламиин ўғирсин ўқ пайконига.

Десинким: бундайин сўзни, нобакор,
Галирмайди ҳеч ким, агар ақли бор.

Буқун буйругимга итоат этиб,
Бўйин товламасдан ишорат этиб,

Бўйин эгмас бўлсанг, қўшин тортаман,
Черик ила бошга бало ортаман.

Ўлиб ётар Оқ дев тани мисли тог,
Сенинг миянгни ҳам чўқир энди зор!»

**РУСТАМПИНГ МОЗАНДАРОИ ШОҲИ
ХУЗУРИГА
ЭЛЧИЛИККА КЕЛГАНИ**

Хатни шоҳ муҳурлаб бергач қўлига,
Жаҳонижӯй Рустам ҳам туниди йўлига.

Эгари қошида гурзиси гарон,
Йўл мақсади тўғри у Мозандарон.

Хабар шоҳга етмиш, Қайковус яна
Юборганин элчи, қўлида пома.

Элчи — бамисоли қутурган паланг,
Олтмини ҳалқа арқон әгарда башанг.

Остида кенг қадам аргумоқ оти,
Шиддатда шер мисол, қилдек қомати.

Етгач Мозандарон шоҳига хабар,
Ажратилди неча ботир, диловар:

«Биз томон йўл олмиш жанговар тимсоҳ,
Тўпланиб қаршилаб олинг», деди шоҳ.

Катта қўшин шайлаб мисоли баҳор,
Истиқболга чиқди ўзи ҳам бедор.

Таҳамтан уларни кўриб қўзғолди,
Улкан бир дараҳтни қучоқлаб олди.

Дараҳтни тагидан узиб олди даст,
Етмайин ўзига бу индан ишикаст.

Азим дараҳт упилг қўлида хаданғ,
Бутун лашкар қотиб қолди, ҳангуманг.

Яқин келиб, аскар устига солди,
Қанча суворийни шоҳ босиб қолди.

Мозандаронлик бир саркарда, полвон,
Келиб сиқди Рустам қўлинин чунон.

Шу йўсип синамоқ бўлди Рустами,
Шиддатли арслон турди аъзамни.

Ундан кулар эди Филтали Рустам,
Бутун саф олдида сардори мулзам.

Рустам қўла-кула қўлинин сиқди,
Пайлари узулди, раиги синикди.

Чидаш беролмади куч синағаи зўр,
Тушди ерга отдан судралиб базўр.

Подшо ҳузурига бири тез қайтди,
Бўлган воқеали бирма-бир айтди.

Бир отлиқ бор эди исми Калохўр,
Мозандароншинг энг вўрларидан зўр.

Феъли-хуйи билан қутурган паланг,
Оразуси доимо ҳарбу зарбу жанг.

Уни шоҳ қошига чақирди навкар,
Мақтовин чиқарди осмонга қадар!

«Кутиб чиқ, келибдур Эрон наҳағи,
Хунар намойиш эт, янги ва янги.

Шундай қилки, бўлсан элда шарманда,
Кўзидан ёш тўкиб, қайтсан зорманда.

Қалохўр ҳам келди бу шер қошига,
Балолар солай деб унинг бошига.

Аввал берди унга одатий савол,
Сўнг қовоғин ууб, қўл олди баттол.

Жаҳди билан сиқди Рустам панжасин,
Нилдек кўкарса ҳам панжа ҳаммаси,

Аммо қилт этмайин бера олди тоб,
Чидам ва мардликда худди офтоб.

Қалохўр панжасин сиқди у қувноқ,
Қузги япроқ каби тўкилди тирноқ.

Қалохўр осилиб қолган қўл билан,
Шоҳ олдига етди таҳаммул билан.

Қўйлип чўзиб деди: «Эй шоҳи жаҳон,
Энди тутолмайман оғриқни ниҳон.

У билан истама адовату жанг,
Яраш яхшироқлур, дилинг этма танг.

Бундай паҳлавонига дош бериш мушкул,
Яхшиси қутқарсин бизни божу пул.

Йигармиз ўлкамиз фуқаросидан.
Катта-кичигидан, оқ-қаросидан.

Тадбир ила осон қутулмоқ мумкин,—
Ахир жонни хавфга солмоқлик нечун?»

Таҳамтан етиб ҳам келди шу замон,
Шаҳаншоҳ ёнига ул фили жаён.

Кўришиб, ўтқазди ҳурмати билан,
Сўроқлаб қўшин ҳам Қовус ҳолидан.

Сўзлаб олис йўлнинг жонга қасдидан,
Тоғидан, даштидан, баланд-пастидан.

Кейин деди: «Сенми Рустами Достон,
Елкаси ёр кўрмас ўша паҳлавон?»

Рустам жавоб берди: «Мен битта павкар,
Унга навкарликка ярасам агар.

Қайдаким у бўлса, менга йўл бўлсин,
Улуғ паҳлавоннинг умри мўл бўлсин».

Кейин берди унга Ковус номасин,
Етурди паёмин ва ҳаигомасин.

Деди: «Инга тушар бўлса гар шамшир,
Кеккайган бошларни узар бирма-бир».

Бу сўзу номадан шоҳ бўлиб тажаанг,
Қаҳри келиб, қотиб қолди ҳангуманг.

Рустамга дедиким: «Маълум сир-асор,
Ади-бади сўзниг не кераги бор?

Бориб айтки, бўлса у Эрон шоҳи,
Шер юрак, шер панижа, бўлса сипоҳи,

Мепам Мозандароп подиҳоҳимап,
Сипоҳим, кулоҳим, тоҷ-таҳтим билан.

Қаршиигга чорламоқ беҳуда юмиш,
Шоҳлар одатига тўғримас бу иш.

Улуглар тахтини бекор истама,
Хўрлик қелур ишга раъйниг қистама.

Эрон тараф бургил жиловиниг алҳол,
Бўлмаса тақдириниг ҳал этгай қурол.

Гар устинигга лашикар тортсак бесаноқ,
Тополмай қолурсал қайда бош-оёқ.

Бекорчи хаёлинг, орзу, гумонинг,
Тузукроқ ўйлаб кўр, ташла камонинг.

Агар етиб борсам бошинигга бу кун,
Ғуруру лоғининг кул босар бутуни».

Таҳамтани ташлади равишан бир нигоҳ,
Қаринисида не бор: тахту тоҷ; сипоҳ.

Сўзлари келмади Рустамга маъқул,
Унинг озорини ўйларди нуқул.

Ҳозирлашган эди бир зарбоғт хилъат,
Қайрилиб боқмади бу азиз хилқат.

Қўнглига сиғмади тухфа, аспу зар,
Ғашига тегарди кулоҳу камар.

Ғазабин қўзгатди олий саройи,
Нурсиз кўринарди юлдузи, оий.

Бу гапдан баҳодир дилида зилтош,
Девлар шаҳаридан олиб кетди бош.

Қовуе шоҳ ёнига кириб келган кун,
Адоватли дилда қайнар тоза хун.

Не кўриб, эшитди, барип паҳлавон
Шоҳи ҳузурида айлади баён.

Сўнг дедики: «Энди қилмай юз-хотир,
Девлар билап жангга бўлайлик ҳозир.

Улда неча бўлса гурди паҳлавон,
Назаримда бари заифу нимжон,

Наздимда барчаси бир кафтгина ҳөж,
Оғир гурзим зарби айлагай ҳалок».

КОВУСНИИГ МОЗАНДАРОИ ШОҲИ ИЛА ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Ҳузуридан Рустам кетгани замон,
Уруш ҳозирлади жодугар султон.

Боргоҳии шаҳардан ташқари сурди,
Бутуни лашқарини саҳрого бурди.

Лашқар чувиб, чўлда кўтаргач тўзон,
Хатто қўёш кўздан бўлганди ниҳон.

На дашт кўринарди, на ёбон, на тор,
Филлар залваридан замин кўкси дор.

Қўшин суриб келар мисоли бўрон,
Ҳатто дам олмоққа тўхтамас бир оп.

Яқин етиб келгач девлар сипоҳи,
Оѓоҳ бўлини билан Эроннинг шоҳи,

Фармон айладиким, Рустам Золи зар,
Энг аввал урушга боғласин камар.

Ҳам, Тусу ҳам Гударз ва Гошводалар,
Гургину Гив каби асилзодалар

Урушга сафлансан отлик сипоҳим,
Жангга ҳозирлансан жиҳоз, салоҳим.

Подшоҳ чодирин ҳам илдам қўзгатди,
Мозандарон дашти узра ўриатди.

Үнг қанотда туарар Навзар ўғли Тус,
Карнай овозига тўлди тоғ, улус.

Тогии темир қоплаб олмишdir гўё,
Чап қанотда Каишвод, Гударз муҳайё.

Марказдан жой олмиш Ковус сипоҳдор,
Унинг ҳар ёнида қўшин сафи бор.

Қўшиннинг олдида валламат филтаи,
Жангларда елкаси ҳеч ер кўрмаган.

Мозандаронликлар ичра наҳлавон,
Бир зўр бўлар әди, гурзиси гарон.

Исми Жўё әди, ўзи жўянида,
Гурзиси кушандада, тили гўянда.

Шоҳ фармони-ла Жўё от чопиб,
Келганди шаҳаншоҳ Ковусни тошиб,

Совутин кўргаплар оловцамо дер,
Қиличин тафтидан ёпар қаро ер.

Бўкириб эронлар ерига етди,
Овозидан даниту тоглар дарз кетди.

Деди: «Ким истайди менинг билан жаңг,
Қани ким қўзғатар сув юзидан чанг?»

Эрон лашкаридан чиқмас бирор зот,
Ботирлар жумбушга келмади, ҳайҳот.

Баланд овоз билан деди шаҳриёр:
«Дөвюраклар, печун қолдингиз ночор?»

Нечун дилда яра девнинг сўзидаи,
Не учун қон қочди кўплар юзидан?»

Аммо жавоб сўзин эшитмади шоҳ,
Гўё қарписида сўлмишиди сипоҳ.

Рахш жиловин бирдан тортди Таҳамтани,
Шоҳ ёпида пайдо бўлди тўсатдан:

«Фармон этгил энди менга, шаҳриёр,
Бу мурдор дев ила бошлий кори зор».

Ковус унга деди: «Бу ини сенга хос,
Биздан чиққалий йўқ бирор ёвга мос.

Майли, нарвардигор чин ёринг бўлсин,
Жодугару девлар шикоринг бўлсин».

От бошини қўйди Рустам баҳодир,
Қўлида боштешар найзаси ҳозир.

Майдонга от сурди сармаст фил гўё,
Остида паланту қўлда аждаҳо.

От жиловин тортди, кўтарилиди чанг,
Бонгидан ларзага келди тогу санг.

Жўёга ул деди: «Эй тухми фосид,
Ўчар энди номинг, бўлурсап побуд.

Хотиржам ўтирма, солур дилга ғаш,
Фурсатинг борида садақанг улами.

Мотаминг тутажак букуп туққанинг,
Ўстиргунча сени суюб-суққанинг».

Жўё унга деди: «Бўлма хотиржам,
Жўёдан, бошкесар ханжаридан ҳам

Энди пора бўлур ошаиг жигари,
Сабил қолгач ўғлии гурзи, сипари».

Таҳамташ эшишиб Жўё каломин,
Бир наъра тортдию айтди ўз номин.

Кўзғалди, тог каби бошлади ҳужум,
Жўё кайфи учиб, қотиб қолди зум.

Жиловини буриб, терс ўгрилди у,
Таҳамтан урушин қилмасди орзу.

Белига ўқталиб найзасин чуюп,
Кетидан қуварди ел ёки бўрои,

Зирҳига найзасин уриб як бора,
Совут ҳалқаларин қилди юз пора.

Эгаридан узиб, кўтарди азот,
Сихига тортилган бир жўжасифат.

Отдан олиб ерга урган кезида
Совут пора-пора, тупроқ бўғзида.

Мозандарон гушна гурдлари алҳоя.
Хафақон қолдилар ва паришон ҳол

Сипоҳ юзи сўлғуц, шикаста қўпгил,
Қўшинда миши-миш гаш, дилларда табдил.

Этди Мозандарон сардори Фармони:
«Бутун жабҳам бўйлаб қўшинлар чунон,

Бош кўтариб, мағрур бошласинлар жанг,
Бу шер жангиг бўлсин ва ёки палаанг».

Барча бирдек қалич сугуриб қиндан,
Бир-бирга ташланди аловат-киндан.

Ҳар икки қўшинида ногора саси,
Ҳаво нил, кўринмас ернинг қораси.

Ўт ёғдирадар гуран, цилич ва совут,
Гүё баҳордаги чақинли булат.

Кўтарилиб байроқ, найза хилма-хил,
Хаво бўлди қаро, кирмизи, яниш.

Оlam тўлди девлар наъра сасига,
От кишнапши, урун ногорасига.

Ер ёрилиб, тоғлар дарз кетар чандони,
Жаҳон ҳеч кўрмаган бундайин сурон.

Ханжару гурзидан чако-чўк садо,
Ботирлар қонидан кўл бўлди пайдо.

Отлар дарё ичра бир кема ҳисоб,
Фарқ бўлаётгандек этишар шитоб.

Дубулғага дўлдек ёғилар яроқ,
Гүё хазонрезги пайтида япроқ,

Икки лашкар сочиб дунёга ўлим,
Бир ҳафта жанг қилди, бўлмади ажрим.

Саккизинчи қуни Ковус подињоҳ,
Ечиб ўз бошидан каёний кулоҳ,

Жаҳонни яратган қудратли худо
Номин олиб тилга, қилур илтижо.

Юзин ерга суртар, саждада боини,
Эй оқил қози дер; кўзида ёши.

Амринг-ла яралмини сув, олов ва, хож,
Юзизи бу девларнинг боинин айла чоҳ,

Бахы айлагил менга шукуҳу зафар,
Шаҳаншоҳлик таҳтип ато қил дигар.

Сўнг яна боинига кийиб зар кулоҳ,
Қўшишлар сафига стиб келди шоҳ.

Яна ногораю карнай зўр олди,
Яна бутун лашкар тогдай қўзғолди.

Геву Тусға қилди синоҳдор тайин:
«Қўш ногора борсип қўшинидан кейин».

Жанговар Гударзу, Шоворон Гўргиц,
Зангю Руҳҳому Гуроза Барзин,

От қўйиб келишди қубидек балиқиб,
Саккиз қулоч байроқ қўлларда қалиқиб.

Мубориз Густахму, Гев ҳамда Фарҳод,
Сарафроз Баҳрому баҳодир Ҳаррод —

Майдолга киришди авбош шамолдек,
Жанг истаб келишди, кўкрагида иек.

Қўшиннинг қалбидан Рустам олди жой,
Дадиллар қонидан ерни қилди лой.

Үиг қанотда Гударз, Кешвод бор яна,
Олиб борар салоҳ, ногора бўча.

Гив жойи майсара, гоҳи маймана,
Қўй ичра бўридек югурап ана.

Эрта топгдан токи ботгунича куи,
Ариқ-ариқ бўлиб, сувдек оқди хун.

Раҳму шафқат кетди, ҳаёх охири,
Кўқдан ёгар фақат гурзи ёмгири.

Тепа-тепа ётар ўликлар лоши,
Мия қатигида гиёҳлар бопи.

Осмоний гулдирак — ногора карнай,
Қуёш юзин қаро парда тўсгандай.

Қайда девлар шоҳи тутмишди макон,
Қўшин-ла йўл олди Рустами Достон.

Шоввоазлар сафин тарқ этмай бирор он,
Ев истаб, майдолга кирди наҳлавон.

Барча филу девки, қиличи заққум,
Таҳамтап томонга бурилди шу зум.

Бошлиқлар чиқарди гурзи ва тигип,
Қўйинлар қорилиб, бўлди бир йигин.

Парвардигор номин ёд этиб Рустам,
Найзасин маҳрамга тутқазиб шул дам.

Гурзисин кўтарди, ёвга бурди юз,
Болг урди, титради дала, тогу туз.

Наъра тортганида сардоркўш полвои,
На филда ҳуш қолди, па девларда жон.

Ҳар ёнда қалашган филлар хартуми,
Ўликлар ҳисобсиз, гўё чўл қуми.

Сўнг Рустам қўлига найзасин олди,
Мозандарон шоҳи томон от солди.

Иккисин наъраси момақалдироқ,
Жодулар шоҳию Рустам шерсиёқ.

Рустам найзасига тушгач назари,
Ўзипи ўқотди девлар сардори.

Дилига ғаш солиб қасос ҳоҳини,
Ўкирди, қутурган шердек товуни.

Найза солди, пойлаб камарбацдини,
Пора-нора қилди соғут бацдии.

Тоғ қояси бўлиб қолди жодугар,
Ҳайратда боқарди эроний лашқар.

Таҳамтан бу ҳолдан бўлиб ангу танг,
Найзаси елкада турарди саранг.

Етиб келди бунга Ковус подиноҳ,
Кетида ногора, байрогу синоҳ.

Келиб Таҳамтанга дер: «Эй Гулёнок,
Нечун бунда қолдинг уезундал-узок?»

Деди Рустам унга: «Сўқиш бўлди сахт,
Вале бу қулингга кулиб боқди баҳт.

Мозандарен шөхү жөдугар, олчои,
Оғир гурзи билан дуч келгани чоң,

Диловар Рахшимнинг жилювин олдим,
Шоҳ камарбандига пайзамни солдим.

Отдан агдарилиб, қулар дегандим,
Боши тупроққа тенг бўйлар дегандим,

Менинг нам-кўстимдан тошмайин хабар,
Қаримимда тош бўлиб қолди жөдугар.

Лашкаргоҳга шундай элитгум уни,
Бу тошдан чиқар-ку ахир бир куни».

Шоҳ буюрди қўшини оломонига,
Элтинг, деди, буни чодир ёнига.

Қўшин ичра кимки бўлса зўравор,
Келиб, кучин синаб боқди неча бор.

Бош бермади қоя алилар кучига,
Тош жилмас, жөдугар подишо ичида.

Келиб даст кўтарди филтанли буқа,
Барча ҳайратидан ушлади ёқа.

Пиёда кетарди кўксизда қом,
Қўшин қий-чувга қилмай риоя.

Дерлар: «миғ ташакур» э тангри додгар!»
Таҳамтан устидан сочишарди зар.

Келтириб ташлади боргоҳ поёйига
Эрен соқчилари турган жойига.

Деди: «Е сен тошдан чиқасан ҳозир,
Хийладан кечасан, жөдугар-соҳир.

Е бўймаса вўлас, болта ва босқон
Реза-реза қилгай тошнингни осон».

Эннитибоқ бўлди у нарча булат,
Боинда нўлат қалқон, танида совут.

Таҳамтан қўлидан маҳкам умлади,
Шоҳга қараб кулиб, кўнглни хутилади.

Дедики: «Келтирдим бу қоя тоини,
Босқонимдан қўрциб чиқарди бонини».

Унга разм солиб, боғди Қөвус шоҳ,
Лойиқ эмас унга на тахт, на кулодж.

Юзи бир таъвия, бўйи кўн найнов,
Бўйни, тишни тўнғиз, ўзи беўхинов.

Кўрган ташвишларин этганида ёд,
Дилдан оҳ, оғандан чиқди совуқ бод.

Жаллодга буюрди, олиб тиги тез,
Танасин қиймалаб, этсии рез-рез.

Соқолидан тутиб шунда Таҳамтан,
Суриб кетди уни подшо ёнидан.

Шукуҳли подишо амрига кўра,
Танасин қилдилар дарҳол юз иора.

Дев лашкаргоҳига юбориб чопар:
«Бойлигин тўпланг» деб берилди хабар.

Хар не бор — хазина, тоҷу, таҳт, камар,
Оту тиг, аслаҳа, зар, кумуш, гавҳар,

Тепа-тепа қилиб уюлсин бари,
Тарқалмай, тўп юрсин подшо лашкари.

Барчага яраша берилди тортиқ,
Қўпроқ иш берганга мукофот ортиқ.

Ашаддий, девларни йигиб барчасин,
Одамларга қўрқув солтан қашасин.

Калласи олинди, шу бўлди фармон
Ва элтиб ташланди катта ўйл томон.

Сўнг бориб, бошлиди ибодат-намоз,
Пок яздонга очди дилдан бутун роз;

«Поко-парвардиғор, халоскор ўзинг,
Балодан сақловчи ва созкор ўзинг.

Сен ошпо айладиң бу қийиц фатхим,
Қайтадан ёшарди қариган баҳтим.

Бутун ҳафта давом этди ибодат,
Бир ҳафта саждага әгилди қомат.

Хазинасин очди саккизинчи кун,
Садақа улашди, ким ҳоли забұн.

Яна ҳафта ўтиб, кетди шу зайл,
Барчага улашди тұхфа хилма-хил.

Учинчи ҳафта иш бўлгач сарашком,
Талаб қилди соғ май тўла ёқут жом.

Мозандарон ичра яна етти кун
Туриб қолди, қўлда қадаҳ лолагун.

Ковус ўз тахтига ўлтиаркан боз,
Сарафрозд Рустамга деди: «Хей шоввоз,

Жаҳон паҳлавони, мана сар-басар,
Ҳар жабҳада этдинг намойиш ҳунар.

Сен туфайли тоғдым бул куни тахтим,
Сен туфайли равшан дил, дилу баҳтим».

Таҳамтани дедиким: «Лё шаҳриёр,
Ҳар ким ишга яраб қолса, баҳтиёр.

Бу ҳунари менга ўргатди Авлод,
Ҳар ишда түғри йўл кўрсатди Авлод.

Мозандарон — дилда ғулуси унинг,
Ваъда берганим, шу орзуси унинг.

Букуни унга лозим шоҳона либос,
Муҳр бирла ёрлик, подиоларга хос.

Бўлса Мозандарон шоҳи сарвари,
Катта-кичик бўлсан унинг чокари».

Шоҳпараст сўзларин эшитган замон,
Шоҳ қўли қўксиди қовушди чандон.

Йиёди Мозандарон савдогарларин,
Авлоддан сўз очиб, сўзлади барин.

Сўнгра бошига тоҷ қўйди шоҳона,
Ундан бўлди тўғри Форсга равона.

**КОВУСНИНГ ЭРОНЗАМИНГА
ҚАИТГАЛИЙ ВА РУСТАМНИНГ НИМРЎЗ
ВИЛОЯТИГА КЕТГАНИ**

Ковус шоҳин қайта кўрганда Эрон,
Кўринмаеди қўшин гардидан жаҳон.

Кишилар севинчи қуёшдек юксак,
Шодликдан қичқирар аёлу эркак.

Келиндек ясангаи бутун мамлакат,
Ҳар ёқда шаробу чолғу зиёфат.

Ени шоҳдан бутун эл ёшарган мисол,
Эрон осмонида чиққандек ҳилол.

Тахтига ўтиргач музafferу шод,
Хазина эшигин ланг очди кушод.

Хазиначилариң қўйдириб қатор,
Барчага тарқатар дирҳаму динор.

Филттан эшигидан наъра келади,
Сарборлар тўдаси сара келади.

Тахт ёнига бари иподмон келур,
Шоҳин қутлай-қутлай, хиромон келур.

Таҳамтан бошида шукухли кўлоҳ,
Ёнига ўтказди уни подишоҳ.

«Э ҳумоюн тоҷвар,— дер эди Рустам,
Рұҳсат бўлса, Зол-зар ёнига қайтсан».

Лейинқ тұхфа берінб ғолдаптағы заман,
Немисін таңрор этиб, деяр! оғарашы.

Төзө фирузадан қүй бөлтлюп бир тахт
Ешінде шоқонта тоғж, дүрріг гавәшар рахт.

Саруно зарбоғт түйн, ғолдаптағартас хос,
Баһор қүёштідек нур сөчар отмое.

Хинча белда камар юз нағар мөхруй,
Ясаныб безантан жөтә мұннаны мүй.

Күкка сапчир юз от, олтиңдан эгар,
Яна юз бош хачир, юғаллары зар.

Барласиппің юқіт шоқонпа дебо,
Хитойи, Румий ва нақлавий ашё.

Бир хүмі ёқутқан түлә мұншкі ноб,
Боңқаси забарқад, лиммо-лим гулоб.

Яна келтирилди юз халта дынор,
Хуллас, атир, бүёқ ҳар парсадан бор.

Бир ёрлық ёзилди, қоғозш шохи,
Анбардан мұаттар мұншкін спёхші.

Бетирлар сардорат Рустамга абад,
Мукоғот этилди Нимруддек сархад.

«Рустамдан ўзға ҳеч, деңғы Көзус шох
Бу тахтта тиқмагай, киіммагай күлөх».

Сүйг яна оғарашы ёғдырады шох,
Сенсиз нур сөтмасын на қүётті, на мөх.

Номдерілар мәхри сеншга умроод,
Рухинг деңғы тоза, дыл бүлсепті обод».

Рустам турғыб ўшын тахт шойин сенши,
Күшины айлағыб, йигиди ийүт южын.

Кекилди ҳар ёқда мөнора, донузул,
Шодланарды ҳар дыл, шөдлеллар күнгил.

**Жаҳонда мислсиз шаҳар пардози,
Ҳар томонда дафу қарнай овози.**

**Рустам жўнаб кетди, шөҳ Қовус қолди,
Адолат-ла халиқин жўнглини олди.**

**Мозандарон юкин ким тортди боҳам,
Инъом этди ер-сув барчасига ҳам.**

**Тусга тоширилди қўшишу қалқон,
Шоҳ деди: Эроига бўл балогардон.**

**Гударзга берилди Исфаҳон ери,
Бунда ҳоким бўлсин шерларпинг шери.**

**Сўнгра май ҳавоси кўнглида голиб,
Тантана зафарин шарафлар голиб.**

**Адолат шамшири ғам бошин қесди,
Ўлим эсдан чиқди, баҳт ели эсди.**

**Ер юзи яшиади худди қўкламдек,
Ҳамма ёқ ясангай боди Эрамдек.**

**Адолат-тишчиликдан қувватга тўлди,
Ёмонлиқ йўқолди, Ахриман ўлди.**

**Мозандарон таҳтин Қовус сар-басар
Олди, деб дунёга тарқалди хабар.**

**Барча бу хабардан ҳайратга тушди:
«Бу улугликка Кай қапдай эришди?»**

**Барча иш кипилар ҳадя ва табриқ
Билан тураг Қовус эннингинда тик.**

**Ҳар томонга тўлди ҳиммат, адолат,
Жаҳон обод бўлди мисоли жанинат.**

**Мозандарон жангни этдим ҳикоят,
Ҳамоварон жангни қиласай ривоят.**

Рустам Кайковусни қутқариб олиб келади. Ковӯс япа таҳтга ўлтириб, мамлакатин идора қилади. Аммо унинг турори ҳали ҳам босилмаган яиги-яиги ҳарбий юришилар режасини тузади. У Ҳамоваронга юриш қилади ва шоҳ қизи Судобага уйлаанди. Аммо қайнотаси уни алдаб чақириб, асир тушариб олади. Бу сафар ҳам наҳдавон Рустам қўшиц тортиб бориб, уни бандиликдан қутқариб келади.

Аммо мутакаббир ва очкўз Ковус осмонга учиб чиқиб ўз ҳокимиятини ўнатиш, шон-шуҳратини ошириш фикрига тушшиб қолади. Кайкова ясаб, тўрт чеккасига тўрт оч бургутни бойлатади, улар устига тўрт бўлак гўшт осдиради, гўштга интилган бургутлар каковани осмонга кўтарадилар. Лекин ҳолдан тойиб бир ўрмон устига йиқиладилар. Ковусни у ердан ҳам Рустам топиб келиб таҳтга ўтказади.

СҮХРОВ

Недур жаңгу Сўҳроб ва Рустам,— эшилт,
Кўп эниитдинг, энди буни ҳам эшилт.

Бу шундоқ достонким, тўлур кўзга ёш,
Ва Рустам ишидан дил бўлур харош.

Изгирии горати бўлсаю тайин,
Юлса гўр мевани ҳали пишмайин,

Ситамкор десамми, ёхуд додгар,
Хунарманд десамми ва ё беҳунар?

Ўлим-шафқат бўлса, педур ғам-ситам?
Недур доду фарёд, не оҳу алам?

Бу сирдаи жонгинанг то огоҳ эмас,
Парда орти сирии этмагил ҳавас.

Бул эшик олдига киши борди кўп
Ва лекин очилмай, солар кўзга чўи.

Ўлим яхшироқми, магарким йўлинг,
Дигар жойда ором тополмас дилинг.

Ажал кишиларни олмаса нари,
Ер узра сигарми жавону қари.

Баногоҳ авж олса оташ ва тутун,
Ажабмас, чор атроф бўлса кул-кукун.

Куяр қўиса ўрмоп ичинда бу ҳол,
Ундаги тўпгаку яна навниҳол.

Ўлим вақти эсса ажалининг ели,
Қари-ёшини элтар аёвсиз сели.

Бу дунёда ёшлар қувончи нечун,
Кексалик ўлимга сабабмас бутун.

На тулки қоладир ва на парра шер,
У на қўрқоқни дер, на ботирни дер.

Кетар жойнинг охир ўшал жой башанг,
Қазо отига мин, дилинг әтма таңг.

Билиб қўй ўлим ҳақ, билиб қўй: бу чин,
Агар ҳақ бўлса дод-надомат нечун?

Қарими, ёшгами етгани маҳал,
Барин битта билгай аёвсиз ажал.

Имон бўлса кўксинг гар арзаандаси,
Надомат недур, эй худо баандаси?

Бу олам тақозо қилур ишни бил,
Неки лозим эрса, сен ўшани қил.

Қазопинг ишига тушумоқ қийин,
Агар кўксинг ичра киролмабди жин.

Бу дунёда шунга этиб қол жадал,
Элит яхши номинг, элитса ажал.

РУСТАМНИНГ ОВГА ЧИҚҚАНИ

Азалдан етмишдир бизга бу достон,
Айтиб берган эди кекса бир деҳқон:

Бериб эрди муъбад бу ҳақда хабар:
Таҳамтан кўзини очиб тонг — саҳар,

Кўнглида қўзгалди овга иштиёқ,
Бел боғлади, ўққа лиқ тўлди садоқ.

Филдек отга миниб, қамчи уриб тез,
Тушиб Рахни йўлга этарди ситеz.

У дарранда шердек қидирмишди ов,
Туронлар срига бориб қолди дов.

**Етиб борганида Туров ерига,
Кулонлар келиб дуч эрон шерига.**

**Таҳамтани юзи гул каби яшнади,
Кувиб Рахшини, ов қила бошлади.**

**Қўлда камону ўқ, наиза-ю каманд,
Неча-неча овни этиб олди банд.**

**Йигиб хору хониок, шоху шаббани,
Чақиб чақмогини ёқди гулхани,**

**Қўриб бир дарахтни ўшал филтап,
Юлиб олди тагу томири билан.**

**Ани сих этдию тортилди қулон,
Кабоб қилди ўтга тутиб бир замон.**

**Еди устихондан этии ажратиб,
Иликларин ютди бирма-бир чақиб.**

**Етиб сув лабига, бўлиб хўи сероб,
Қониб ташпалиги, тортди уйқу-хоб.**

**Хабарсизди нирии уйқуда тоқбахш,
Чаман ичра ўтлаб юрар эрди Рахш.**

**Бувдан ўтиб қолди нақ сақкиз нафар,
Туркий суворийлар эрди бу сафар.**

**Қўриб ўтлоқ узра Рахшининг изини,
Қўлга олмоқ бўлиб отининг ўзини,**

**Данитда қуришаб унга каманд отдишлар,
Тутарга этиб азм, от ўйнатдилар.**

**От улар сиртмогин кўрибоқ бу дам,
Қутурган арслондай урар эрди дам.**

**Тениб иккисин айлаб ерга паст,
Бирин бошии узди тиши бирла даст**

**Үлди от зарбидан зумда уч кини,
Бароридан келмай тўркларининг иши.**

Улардан утасин қучдию ажал,
Рахшни мушкул әди этмоқлик қамал.

Яна ҳар томондан отишди каманд,
То сиртмогъи Рахши этгунича банд.

Шаҳарга тутиб юз, суринидилар от,
Қутарди ҳар бирин улкан мукофот.

Кўзин очиб Рустам уйқудан шул он,
Билолмасди Рахши кетибдур қаёни.

Атрофин айланди туриб наҳлавон,
Топмади отидан бир пому нишон.

Таҳамтаи аланглаб саросимавор,
Самонган ўёлини этди ихтиёр.

Ўзига дер: «Бул кун ииёда равон,
Уятдан қутулгум қочибмен қаёни?

Кўп оғир юк — гурзи, пайзаю қурол,
Пиёда элтмогим маҳолдир, маҳол.

Биёбон кезарди не ёро қиласай,
Йўлиқса агар ёв не чора қиласай?

Дегайларми, Рахшини бериб җўлидан,
Наҳот кетди Рустам уйқу йўлидан?

Не чора-ки, йўқсул керак кетмогим,
Аlam бирла манзил сари етмогим.

Тақиб белга гурзи, қилич ва камар,
Юрай то топайин Рахшимдан асар.

Шу ўйлар билан дил-жигар лахта қон,
Самонганга бўлди букик қад равон.

РУСТАМНИНГ САМОНГАН ШАҲРИГА КЕЛИШИ

Яқин етди Рустам Самонган томон,
Хабар тонди ундан аъблар ва хон.

Қелармиш пиёда ўшал тојбахш
Чамандан қочганиши тулиш оти — Раҳш.

Улурлар чиқишиди кутиб олгали,
Таҳамтап дилига меҳр солгали.

Дерди паҳлавонни кўриб кекса-ёш,
«Бу Рустамми ёхуд балқиган қүёш?»

Яёв чиқиб кутди Таҳамтани шоҳ,
Қутлади чекиб саф упи кўп синоҳ.

Самонган шоҳи дер: «Бу нечук аҳвол,
Ким әтмиш сенинг-ла олишмоқ хаёл?»

Бу юрт аҳли сенга бари хайриҳоҳ,
Йўргунинг кутишгай, кутишгай паноҳ.

Буларниңг барчаси сенга мунтазир,
Магрур бу таш, бу бош асиринг, асир!»

Бу ганин баҳодир эшиштан замон,
Дилидан йўқолди шаку бадгумон.

Деди шоҳга таъзим ила паҳлавон:
Қўйдан чиқиб кетмиш отим ногаҳон.

Унда на эгар бор, на бордир юган,
Сўлиқ ҳам қолибдур, тўқим ҳам кишан.

Ариқ ва тўқайдан изи аҳсани,
Самонган етаклаб келибдур мани.

Қилиб ошнолик, тоцилса гар от,
Тегар ҳаммангизга лойиқ мукофот.

Тоюлмас экаиман агарда Раҳини,
Кимнинг боши бор, кутмасин баҳини».

Шоҳ унга демиш: «Эй сарафроз киши,
Раъйингизиз бўлурми кимсанинг иши.

Бўлиб бизга меҳмон, сен қўрсликини қўй,
Сенинг раъйингиз билан янграп созу куй.

Бу кеч дилини майдан ғап шод этайлик,
Юракни аламдан күшиод этайлик,

Беролмайди шонимоқ ишнингга ривож,
Илон чиққай индан тонаилса илож.

Нечук Рустам оти қолар ёнирин,
Номин айтар әди әл бирин-бирин.

Аё эй ҳунарманд, эй зўр паҳлавон,
Бил, отингни топиб берурмиз амон».

Инонди бу сўзга шу дам Рустам ҳам,
Дилидан ғам жетиб, бўлди хуррам ҳам.

Қабул әтди шоҳнинг даъватин ўглон
Ва хуррам базмга бўлишди равон.

Сарой әрди бул қуп баҳодирга жой,
Туради оёқда тамоми сарой.

Шаҳар ҳам қўшиндан келишиди чаандон
Қўноққа муносиб бузурги замон.

Улуғлар бир ажиб мажлис қурдилар,
Емёнларни бундан нари сурдилар.

Хуш айлаб Таҳамташ дилин руду сөз,
Жаранглар ўйинда Турону Тароз.

Паричехраларки тутса жоми май,
Тароз қизлари рақс этар тўхтамай.

Баҳодирни охир босиб қайф, уйқу,
Қўзголди жойидан аста-аста у.

Муҳайё әтишди бир жой шинам, бон,
Сепиб тўшакларга мушкила гулёб.

САМОИГАН ШОҲИНИНГ ҚИЗИ ТАҲМИНАНИНГ РУСТАМ ЁНИГА КЕЛГАНИ

Тун оғиб яримдан, нақ саҳар кези,
Чақнаб чиққанида ул тоиг юлдузи,

Қулеққа чалинди майин бир ишивир,
Энник ҳам очилди, эвоҳ қандай сир?

Рұломбачча олдда шам бор қўлида,
Етиб келди аибар сочиб йўлида.

Кетидан келарди гўзал моҳрўй,
Қуёшдек ярақлаб келар ҳусну бўй.

Гажак соч каманду яна қош камон,
Баланд қадли эрди у сарви равон.

Яноқлар Ямандин олинган ақиқ,
Даҳан эса ошиқ дилидек сиқиқ,

Санам бошдан-оёқ ақл-идрок эди,
Яралганми нурдан, чунон пок эди.

Кўриб ҳайрон қолди, лол қолди Рустам,
Худо помин олди тилига шу дам.

Деди қизга шунда: «Номинг недур, айт,
Бу қаро тун ичра, коминг педур, айт!»

Қиз дерки: «Гаҳмина — иссимидир маним,
Куяр инқ ўтида жон ила таним.

Самонгани днёрин шоҳидур отам,
Наланг наслидантур менинг бувам ҳам.

Бу оламда йўғидир менингдек санам,
Малаклар сафида менга тенги кам.

Мени пардасиз ҳеч кўрмаган одам,
Овозим эшитсан топилмагай ҳам.

Фасона помингни эшитган эдим,
Сенинг достонингни эшитган эдим.

Налаигу деву жин, шер, аждар, наҳанг
Қилиб жанг барчасин этмишдирсан танг.

Коронву кечада бу Турана сен,
Келибдурсан танҳо ва мардана сен.

Қулонларни овлаб ва бирёй этиб,
Қиличинг фалакни ҳам гирёй этиб,

Тилиб шер дилини ҳам паланг пўстини,
Кўттаргандা гурзинг само устини.

Ялангоч кўраркан қиличинг уқоб,
Қилолмайди овга мутлақ у шитоб.

Камандингта бўлиб шер доим нишон,
Тифингдан булут ҳам тўкар лахта қон,

Эшигдим ҳақингда шу хилда достон,
Лабим тишлаб, ўйлаб юрдим кўп замон.

Кўксимда хаёлиниг әди доимо,
Насибанг бу ердан қилибдур худо.

На бир қуш кўрибдур мени, на балиқ
Буқун мени сенингмен, истасанг, аниқ.

Келдим ишқингга ман бўлиб мубтало,
Олиб ақл-идрокни ушибу можаро.

Агарда замона этса лутф ажаб,
Келдим хузурингга мен фарзаңд талаб.

Бўйлур сендек балки бир соҳиб ҳунар,
Сенингдек анинг ҳам нујкуми унар.

Япа бир сўзим шул, энит, наҳлавоц,
Рахимиш тошиб бергум албатта, инон».

Ул ой сўзи бўлди шу тахлит адоқ,
Таҳамтани эшигдид бошидан-обик.

Баҳодир тушунди, пари дилрабо,
Ҳамма бобда буту ақли ҳам расо.

Яна чеҳрасидан тозалик аёп,
Ҳам топар Рахимидан аниқ, бир нишон.

Буюорди: «Бир мульбад айтиб келингиз,
Бўлиб қизга завчи, қуллуқ қилингиз!

Бу сўздан ғоят шод бўлди подишо,
Дегил сарви озод бўлди подишо.

Расм-русми бирла бериб ош-тузин,
Ўшал Достонга узатди қизин.

Бўлиб тўй, фазлидан обод бу жаҳон,
Бўлиб юрт чароғон, элат шодмон.

Бажо ўтказиши никоҳ тўйларин,
Ҳамма наҳлавонга айтар оғарин.

«Рустамга муборак бу моҳилиқо,
Дейиши,— ёвлари бўлишсии фано».

Чўкиб тун, қолдилар келин ва қуёв,
Қаро тунда гўё ой — офтоб — иков.

Бўлди у ғунчайи гул шабнамга нур,
Ё лаъли ҳуққага тўлган эрди дур.

Садаф коми ичра тўлиб қатралар,
Пайдо бўлди ушинг бағрида гавҳар.

Қачон тоиди Рустам бу сирдан хабар,
Юракка меҳр тўлди, дили жилвагар.

Ниҳоят камандин ташлагач қуёш,
Уфқдан қизил нур этганида ғош,

Баҳодир бўшатди билакдан гавҳар,
Гавҳарким, жаҳонни безаб нур тўқар,

Бериб унга айтди: «Буни ол гул юз,
Агар ато қилса даврон бизга қиз.

Тақиб қўй буни сен ушинг зулфига,
Фарогат етургай дилин қулфига.

Билакка тақиб қўй, ўғил бўлса гар,
Қўлидан сочар нур нишони падар.

У Сому Наримон сифат бўлғуси,
Саваш шуҳратига жаҳон тўлғуси.

Хавода бургутни у қўймас тирик,
Қуёш шуъласига бўлур у шерик...»

Бу сўзлар ила томг отиб, келди кун.
Ширин ўтди сухбат ила баҳтли тун.

Қуёш ҳам ярақлаб чиқаб кўж тамош,
Замин сари қилди меҳрини равон.

Қизни оғушига филиб шаҳлавом,
Ўнгар юзу кўзин қўймай ҳар замон.

Паричехра йиглар ўқсаб, ёш силиб,
Бу ҳижрон юрагип-бағрини тилиб.

Келиб ул паҳлавоя ғомшига поздиҳоҳ,
Хол-аҳвол сўрарди у оламинаоҳ.

Бериб Рахшидам ҳам ашта хумикабар,
Рустам дилини равшан айлади надар.

Тўғрилаб жабдугу эгар шаҳлавом,
Севинчидан етиб боши то осмон,

У ердан Сейистони сарни йўл филиб,
У достони кўп вақт эсида қолиб,

Сейистонга етган дамнайр ул шеираод
Бу ишдан кўп достон этар эрди ёд.

Бўлган ишми дилда тутиб наҳом сифр,
Зобул сарига йўл олганди, бир-бир.

СҮҲРОБНИНГ ТУҒИЛГАНИ

Тўққиз ой ўтганда тугди шоҳ қизи,
Бир ўғлонки, тўлин ой эрди юзи.

Киши кўрса дерки, «Рустаммидир бу
Ва ё Сомми, ёки Найраммидир бу?»

Юзи тоза гулдек, кулумсар мудом,
Шу бобдан бўлганими балки Сўҳроб ном.

Бир ой ўтиб бир ёш улвайди ўтия,
Мисоли Рустаму Сом ё Золи зиж.

Уч ёнда маидонны элди у ташаб,
Бешида шашмашта чинадар таша қараб,

Ким билаш ўн ёнда апар қылса жаңиг,
Бўлди ҳар шаҳлавонг жонит таниг.

Онаси ёнага келиб бир куни
Деди: «Менга айтинг, сяжхоне шунти,

Нечун бошикалардан ўсимтой бўйим,
Етар осмонга ҳам узатсан қўдим.

Ойи, айт-чи, қай бир гавҳардан ўзим,
Даданг ишм дечашга не бўлшай сўзим.

Қачонки, этаарлар отамдан савол,
Жавобни берошимай тилитм бўлтур лој.

Агар қопшар эрса сир мендан ниҳон,
Қонур сендаш жони, аниш, бу жаҳон».

«Кудоқ сол, сўзимга,— деди Таҳминга,—
Кувони, бўлам, душда қосидигриш гина.

Отанг эрур сенинг Рустами Достон,
Аждодинг Сом, Найрам каби шаҳлавон.

Сен ул Рустам ўёли ва беҳзоди сен,
Наримон, Соммарини чин авлоди сен.

Шунингчун осмонига етар беннига, били,
Алар номи ишларим, фахр қили.

Бу олам то бино бўлгандин буён,
Отантдек шаҳлавон кўрганимас жаҳон.

Фалак кўрмаган Сом ва Найрамни ҳеч,
Улардек сен ҳам бик бу оламини ҳеч!»

У шундаги сўнаг берди ажиг бомани,
Юборганда Рустам ўтилди ани.

Хат бирла уч ёқут ва уч халта зар,
Эрондин юборди ўғлига падар.

Эшитганда ўғил туққанин хотин,
Юборган совғалар бирла бу хатин.

«Азизим, сен буни сақлагил ёдгор,
Юбормишdir сенга Рустами номдор.

Азиз тутсанг арзир тумордек буни,
Кунингга ярагай охир бир куни.

Яна бир сўзим бор, эшит бобма-боб,
Хабар тоғмасин бундан Афросиёб.

У Рустамга душман, абад ёв әрур.
Турон иши ундан дод, ингрев әрур.

Мабодо у сенга бўлсаю ғаним,
Бошингта ғам солса, менинг ўлганим.

Яна гар хабар тоңса мендиц отанг,
Ки, бўлмиш ишингдан хариф ҳоли танг,

Сени чорлаб олгай, менинг жон-дилим,
Дилимни ҳижрошинг қилур юз тилим».

Деди унга Сўҳреб: «Бу дунё аро,
Буни сир тутмоқдан педур муддао?

Улуғлар қилурлар қадимдин баён,
Отам ишларидин талай достон.

Муяссар экан бу баҳодир насаб,
Буни беркитишга, она, не сабаб?

Букун мен баҳодир Турон эрларин,
Йигиб, лашкар эткум жаён шерларин.

Этай холи тахтдан ўшал Йовусни,
Эрондан пайини қириқай у Тусни.

На Гўргини қолгай, на Баҳром, Гударз,
Этай Густаҳаму Гев боини дарз.

Саройдан қувилгай Кай Ковус шоҳ ҳам,
Отам насибаси тож ҳам — кўлоҳ ҳам.

Бундан кейин азми Турон қилайнин,
Шоҳга қараб жазми майдон қилайнин.

Зўримдан қулагай тахт, Афросиёб,
Тигим олдида паст бўлур офтоб.

Қилиб мисли шер жанг, йиқиб барчани,
Эронга мен бекач айлагум сани.

Мен ўғил ва отам Рустами шомдор.
Бу оламда қолмас бирор тоқдор.

Чиқар эрса равшан ой бирла қуёш,
Қўринмайди юлдуз, беројмайди дош».

СҮҲРОБНИНГ ОТ ТАНЛАГАНИ

Шунда Сўҳроби гурд деди, «Онажон,
Гал келибдур охир менга бул замон

Демак бир яхши от лозимдур бу чоқ,
Тошдан ўт чақнатар тўрт пўлат туёқ.

Чиқолсин баланд тоғ сари ел каби,
Адирлардан ўтсин бўрон, сел каби.

Ҳавода — учар қуш, сув ичра балиқ,
Саҳрова югуруени мисоли кийик.

Кўтарсингурзимни фил каби бадан,
Кўтарсингурзимни камоним билай.

Пиёда қиласи меп нечук гушина жанг,
Ёв келса юзма-юз печук ташна жанг».

Эшитгач ўғилдан бу сўзни она,
Қуёшдан баландроқ бўлди бош яна.

Чўпонларга буйруқ юборди шул кун,
Иилқи келсин босиб мисоли тутун.

Ўғил тапласин от, синааб бемалол,
Миниб жангга кирсин Таҳамтани мисол.

Чўлу тогу саҳро аро ҳар на бор,
Ҳамма йилқиларни қувиб азмикор

Шаҳар сурдилар, бунда Сўҳроби шер,
Камандини ташлаб, «қаёнда от?» дер.

Қаю отга ташлар эди у каманд,
Бўлур эрди шул он арқонига банд.

Қўйиб кўрса отга қўлини ногаҳон
От бели қайишар мисоли камон.

Зўридан қилиб у майиб отни қўп,
Топмади лойиқни синааб, миниб хўп.

Чиқмади йилқидин бирор лойиқ от,
Туриб қолди Сўҳроб ҳам ҳайрону мот.

Орадан чиқиб бир қари йилқибон,
Келиб паҳлавонга йўлиқди шул он.

Деди: «Рахш зотидан бордир бир қулун,
Қудратда ўтади шердан у бутуни.

Қулунким, келбати улкан тог сифот,
Учар қуши столмас, қоқиб қўш қапот.

Унинг зўридан сўз юритмоқ қийин,
Унингдекини ҳеч ким этолмас тайин.

Туёги пўлатдан, кўкси тог магар,
Чақмоқ чақар, кўкка сакраган сафар.

Учар елдек озод биёбонда у,
Балиқдек сузадур гар уммонда у.

Учар ўқдек у чўл ва саҳро аро,
Ёв бошига солиб ажаб можаро».

Эшишиб бу сўзпи бўлди Сўҳроб шод,
Дилга қувопч тўлиб ҳаддидан зиёд.

Дарҳол келтиридилар ботир Сўқробга,
Ўшал марди майдон ва комёбга.

Шул ондаёқ синааб кўрди тойни бот,
Неча босмасин ҳеч әгилмасди от.

Навозиш-ла урди жабдуғин силаб,
Эгар қўйди, минди анга шон тилаб.

Эгар узра чиқди кўҳи Бесутун,
Кўлга олиб найза мисоли устун.

Севинчидан Сўҳроб ўқир офарин,
Буқун қўлга кирди бунингдек қулин.

Раводурки отга минай бул замон,
Ковус шоҳга айлай тангү тор жаҳон.

Шу сўзларни айтиб, уйига келиб,
Уруш аслаҳасин муҳайё қилиб.

Келур ҳар томондан сонсиз сипоҳи,
Гавҳари ҳам бордир, бордир салоҳи.

Бобо ҳузурига келди ул етиб,
Сўроқлаб йўл-йўриқ, ҳам иззат этиб.

«Фотиҳа берсангиз,— деди,— бобожон,
Бу черик-ла юрай мен Эрон тамон».

Самонган шоҳ кўрди, ҳақлидур бу ком,
Офарин деб, берди саввою салом.

Қўлоҳу тојку тахт ҳам олтин камар
Ҳамда оту улов, ҳам ёқуту зар.

Яна берди қанча қуролу яроқ,
Йигит кайфи бўлди ниҳоятда чоқ.

Мукофоти бирла шоҳлигин аён —
Этиб, лашкарини қилди шодмон.

АФРОСИЕБНИНГ БАРМОН ВА ҲУММОННИ СҮХРОБ ҲУЗУРИГА ЙОБОРГАНИ

Афросиёб хабар топдики, шитоб
Сўҳроб йиғар әмиси черик беҳисоб.

Унинг лашкари-ла тўлибдир ватац,
Бари шоду магрур ва сарви чаман.

Оғзидаш кетмайин ҳануз сут ҳиди,
Қилич, тиф, урунда баҳодир дади.

Титар ҳанижари-ла буқун ер юзин,
Ҳалитдан қувармиш у Қовус изин.

Йигилмиш азадсиз сипоҳу черик,
Бирор ботир унга бўлолмас шерик.

Асил сўз доимо бўлур муҳтасар,
Гавҳардан асилоқ әмасми ҳупар.

Эшигтіач бу хилда сўз Афросиёб,
Бўлиб шод, қилди қўшини птиҳоб.

Қўшиндан ташлаб хўп олди паҳлаон,
Диловар, ҳадикен қилич беамон.

Сипоҳнинг бошлиғи әрди Ҳуммон мард
Ва Бармонки, шерни өтар жапгда гарди.

Қўшини ўн икки мингтacha стиб,
Йигилди алар ер ва кўкини тутиб.

Деди: «Чора айланг шоҳи турк ҳамон,
Бу гапларни тутгил пиҳон, эй Ҳуммоӣ.

Ўғил тополмасин отадан хабар,
Зурётидан хабар билмасин падар.

Агар жапгда бўлса булар рў-барў,
Гумон йўқ, Таҳамтан бўлар чоражӯ.

Ажаб әмаски, ул Рустами достон,
Шербачча дастидан таслим этса яон.

Агар кетса Рустам Эрондин ютиб,
Ажамни олурмиз шул он жанг этиб.

Сўнгра Сўҳробга ҳам топиб бир илож,
Уйқуда гум айлаб, этурмиз тарож.

Ота фарзандини гар этса ҳалок,
Бу ҳам яхши, Рустам бўлур спичак».

Шу мақсадда турқдан икки наҳлавон,
Самонгали тарафга бўлиниди равон.

Юриб икки хоши Сўҳроб турд тамон,
Етиб келдилар нақ тонг отган замон.

Ўи оту, ўп хачир юки сийму зар,
Юбормишиди Сўҳроб учун тожвар.

Яна тахт, фируза ила фил тини,
Яна тоғки, олтин, гавҳардан иши.

Булар ёнида бор эди нема ҳам,
Андай этмини неча сағсата рақам:

«Агар қўлига олсанг Ёрон тахтини,
Жаҳон тонгай тинчлик ҳамда баҳтини.

Бу срдан у ерта масофа яции,
Самонгани Турун, Ёрон бир замин.

Кийиб тож, ўлтири тахт узра шодон,
Кераклича лашкар юборғум ал он.

Бу Турун элида Ҳуммону Бармон,
Тоймас қаҳрамон йўқ эрур бегўмон.

Юбордик уларни идораиг учун,
Мехмоннинг бўлгуси улар неча кун.

Улар жанг деганлар билан жанг қилур,
Жаҳонни ёмонлар учун таңг қилур».

Бу туҳфалар ила мактуб ҳаммаси,
От-улов устида юклинг барчаси,

Етиб келди, Сўҳроб чу тонди хабар,
Кутиб олди, маҳкам қиличу камар.

Бобоси ила у чиқиб мисли бод,
Сипоҳларни кўрди, дили бўлди шод.

Хуммон кўрди ягрили алп паҳлавон,
Туриб қолди ҳайрат ила бир замон.

Берди шоҳнинг хатин, қилиб эҳтиром,
Кейин ҳадъяларни бирма-бир тамом.

Ҳам ул икки ботир — Хуммону Бармон,
Подишуҳ саломин етказди шул он.

Ўқиб кўргач ул помани паҳлавон,
Суриб аскар, бўлди тез йўлга равон.

Довул қоқиб, йўлга бурганди юзин,
Жаҳон сиёдиролмас лашкари изин.

Қилолмасди ҳеч ким унинг бирла жанг,
Магар барси келсип ва ёки паҳанг

Қўйиб ўт, ободни айлашиб кукун
Тортди Сўҳроб Эрон ҳаддига қўшин.

СҮҲРОБНИНГ ОҚ ҚАЛЪАГА ЕТИБ КЕЛГАНИ

Бу қўргонни «Оқ» деб, айтишар эди,
Эронийлар умид тутишар эди.

Ҳажир помли одам эди қалъабен
Тираандозу оқил, жўмард, паҳлавон.

Гаждаҳам ул замон ҳали бор эди,
Адолат, важоҳат, пўлат ёр эди.

Ӣизи бор — қўп гушпа, баҳодир, гўзал,
Нақ учар ел эди от мингап маҳал.

Етиб келди Сўҳроб оқ қалъа тамон,
Ҳажир бул қўшиндан хабар тоғлан он,

Ўзин олди елдек учар отга тез,
Чиқиб бўлди Сўхроб билан юзма-юз.

Кўриб гурд Сўхробни, Ҳажир этди дов,
Ғазаб тигин чекди унда беаёв.

Шамолдек чиқаб у ўз сағидан бот,
«Ўлим истаган ким?!» дей солди от.

Келибсанми таизо талаш истабон,
Букун тақдиринг сахт, сен бунга ишон.

Насибанг не, исминг, айтгил, пе дейй,
Ўлик лошинг узра кимнинг йиглагай.

Ҳажир найза солди хўп көр жойига,
Вале найза тушди унинг пойига.

Қайтариб найзасин дадил, мисли шер,
Ҳажирнинг белига суқуб найза эр,

Эгардан юлиб олди мисли шамол,
Уриб ерга солди буюқ тоғ мисол.

Нағас ростлаёлмай Ҳажирдек ганим,
Дилу жон аламда ётиб қолди жим.

Тушиб Сўхроб отдан, кесай деб бошин,
Кўриб қолди ётган Ҳажир кўз ёшин.

Ҳажир зор тўлғаниб, аганаб ўлг тамон,
Дейди: «Эй паҳлавон, бер менга омон!»

Қўлини тортди тигдин бу Сўхроби ял,
Ўлимдан бўшатди, насиҳатга гал...

Қўлу бўйини боялаб, юборди шул он,
Узоқдаги аскар ва Ҳуммои тамон.

«Оқ» қалъа ҳам билди: посибон Ҳажир
Тушубдур ганимлар қўлига асир.

Бутун қалъа аҳли бари эр-аёл,
Хуришга келиб, дод айлашар беҳол.

СҮХРОБНИНГ ГУРДОФАРИД БИЛАН ОЛИШГАНИ

Бундан хабар топди Гаждаҳам қизи,
Ҳажир паҳлавоннинг йўқолмиш изи.

Қайгу ҳасрат этиб қаддини камон,
Дилидан чиқарди совуқ оҳ-фиғон.

Чавандозу ботир эди бу аёл,
Урушда қилур жанг арслон мисол,

Ўз исмига монанд у Гурдоғарид,
Бутун қалъя упдан қиласарди умид.

Ҳажир қисматидан ғазабда шу чоқ,
Сафсарга айланди лолараңг ёноқ.

У жангга кирмоққа ҳозир турдию,
Либосин эркакча ўзгартиридию,

Бекитди дубулға аро соchlарин,
Қалам қонлар узра печа солди чин.

Шамолдек саманга миниб олди «эр»,
Чиқиб келди қалъя ичиндан чу шер.

Яшин яшглиғ тушиб бу майдон аро,
Чекиб наъра, бошлиб буюк можаро,

Деди: «Қайда аскар ва сардор қани?
Қани жапгчи номдор ҳам агёр қани?»

Келур ким менишиг-ла айламоққа жанг,
Агар бўлса шери жаён ё паҳалиг?

Сарағроз қўшиндан қаши бир киши,
Чиқиб кўрсатарми эронлар ишин?»

Ани қўрди Сўхроб, ул шери жаён,
Тутар кулкисини лаб тишлаб аён.

Деди: «Яхши, келмиш яна бир қулон,
Қилич домига ўз аёги билан».

Совутин кийди-ю белин бойлади,
Дубулгасин кийиб отин шайлади.

Гурдофарид тамон етиб келди тез,
Кўрибоқ камонин тараанг қилди қиз.

Камон ичра жойлаб ўқин шу замон
Тополмасди бирор қупп үндан омон.

У Сўхробга айлаб тирандозлик,
Қилур ҳар томондан чавандозлик,

Буни кўрди Сўхроб кўп келди гаши,
Қўйди зўр таленгта тулпори бошин.

Изга тутиб олди қалилонни тез,
«Йганг» излаган қизга бўлиб юзма-юз.

Жаҳолатдан ёпиб ул Гурдофарид
Деди: «Узгил, эй мард, жонингдан умид!»

Қўлида этиб шай камону каманд,
Отиши ўйнатиб булутдай баланд,

Найзасини базарб урди Сўхробга,
Ярақлаган учни ўҳшар оғтобга.

Фазабдан тутоқди Сўхроб ҳам шу чок,
Кириб жангга шердек сурниб аргумоқ.

Тутиб қўлда пайза, қалқону қурод,
Шитоб ётди ёвга бир ҷаҳмоқ мисол.

Камарбандига урди шиддат бўдан,
Сўкиди совути, кетди чоқидан.

Эгардан кўтарди ани мисми тўй,
Деярдинг чавғонига уста экан хўй.

Кўлига олибон тиғ Гурдофарид,
Эгардан узилмай, соларди шадид.

Урди, найза бўлди нақ икки бўлак,
Учиб кетди отдин мисоли кесак.

Гурдофарид яна минди отига,
Уриб наиза Сўҳроби шерзотига,

Билдиким, бу жангда толгай шербилак,
Мипиб қочди отга, чанг ичра фалак.

Бериб тизгинини аждар қўлига,
Сурди отин Сўҳроб қизнинг йўлига,

Унинг жаҳлидан қоп-қаро бўлди кун,
Дубулғасин бошдан юлиб олди чун,

Бўшаб қизпинг зулфи ёйилган замон,
Юзидаи ёриди қаронги жаҳон.

Кўриб қизпинг Сўҳроб гул каби юзин,
Ушиб ақли бошидаи йўқотди ўзин.

Таажкубда Сўҳроб деди, бу сипоҳ,
Қизи шундай бўлса, эрлар нечук, воҳ.

Чавандозлари гар қиласар эрса жанг,
Булутдин офтобга кўтаргайму чаанг?!

Эгари қопидан олди-ю каманд,
Жангчи қиз бўйнига ташлаб қилди банд.

Деди: «Энди мендан тоғмассаи раҳо!
Нечун жамига кирдинг, айт, эй маҳлиқо?

Сепингдек кийикини кўрмагани каманд,
Қимир әтма, бўлдинг, камандимга баанд».

Охир қутулмоқдин узилгач умид,
Юзин очди офтоб қиз Гурдофарид.

Юзланиб дедики: «Эй мардона шер,
Баҳодирлар ичра шер чаңгалли эр.

Ҳар икки томонда қўшин туг тикиб,
Жангимиз тамонио қилур энтикиб,

Юзим очиб қилдим намоён сочим,
Бўлур дув-дув гап-сўз қўшин иҷраким,

Қилай деб шу бир қиз бола бирла, жанг
Кўтаришиши Сўҳроб булат сори чанг?..

Агар бу урушида камон тортасен,
Елкага уятлиқ юкин ортасен.

Бекит сирни, билмай бирор чет киши,
Ақл-ла иш тутмоқ оқиллар иши.

Кетимдан этмагил ҳечам оҳу воҳ,
Биз-ку бу майдонда, икки ёқ сипоҳ.

Бу қўргону аскар кутар бўйруғинг,
Уришмай, ярашга ярат бор-йўғинг.

Хазина, дафина ва ҳам қалъабон,
Барини измингда бил бундан буён».

Қараб қолди Сўҳроб, кетар маҳлиқо,
Ўсмаган бунингдек сарв боғ аро.

Чирой беҳиштми, рўйи офтобми?
Бу тиник ёноқми ва ё унобми?

Кийик кўзи шаҳло, қалам қош камон,
Чарақларди худди тонг Зухросимон.

Деди уига Сўҳроб: «Аё дилрабо,
Синаб боқдинг энди мени жанг аро.

Қалъянга ишониб ема тагин панд,
Бу қалъянг бўлолмас фалакдан баланд,

Менинг гурзим они қилур гарду гард,
Уролмайди найза менга бирор мард».

Гурдофарид жилав тортди шу замон,
Сарафроз от бурди қўргони томон.

Унинг бирла юрган эди Сўҳроб ҳам,
Дарбозага келиб етди Гаждаҳам.

Дарбон дарбозани очгани замон,
Гурдофарид кириб слди хастажон.

**Яна ёпдилар зич дарбозани,
Қари-ёш эшитди бул овозани.**

**Гурдофарид Ҳажир бирла ҳолидан,
Аларнинг бунингдек ёмон фолидан,**

**Қари-ёш дили хун лиммо-лим чунои,
Бари дард-аламдин ютиб лахта қон.**

**Қизининг бошига келди Гаждаҳам,
Яна қанча ботир паҳлавон боҳам.**

**Деди: «Тозарў, пок кўнгил, шерсиёқ,
Дилим ғамга тўлди сени пойлабоқ.**

**Сеҳр, якоду, қудрат намоён қилиб,
Қабиланг иснодни сен гумдои қилиб,**

**Ажиб қаҳрамонлик айладинг аёи,
Худога шукур қил, қололдинг омон».**

**Бу гапларга кулиб аёл паҳлавон,
Кўшилни жўрмакка бўлди тез равон.**

**Чиқиб қалъа узра, боқиб кўрди жим,
Туар әрди Сўҳроб тўбанди муқим.**

**Дедиким: «Туронлик паҳлавон, эшит,
Нечун бунчалик раиж чекибсан унит.**

**Қамал фикрини қўй, йўлинг тои, жўна,
Бу ерга ёпишма мисоли сўна!»**

**Деди унга Сўҳроб: «Аё маҳлиқо,
Бутун тоғи-тахтинг билан мутлақо,**

**Баробар этурман бу гал ер билан,
Тушарсан қўлимга, ситамкора сан,**

**Тўлғанурсаиг бўлиб чорасиз эсиз,
Пушаймонинг ичга тушар, бетамиз.**

**Кўлоҳинг юлиб олса гардун шу чоқ,
Пушаймон бермагай унда фойда, боқ.**

Ҳаёсиз, ваъдани бузиб бевафо,
Ўзингдин кўр эмди, кўрарсен жадор

Гурдофарида деди унга шод қулиб:
«Эронлик оларму сени жуфт қилиб,

Мени этмай орзу, кетингга бурил,
Аламим босмайни, тўлмай қонга дил.

Ё сен эмасмисан турк авлодидин,
Тугилдингму алилар чўнг аждодидин?!

Бу қудрат, бу шиддат, бу кифту бу жон,
Сенга тенг келолмас бирор паҳлавон.

Вале топса буидан хабар подишаҳ,
Ки Туризамидан келибдур сипоҳ,

Шаҳаншаҳ аъёилар тинчимас туриб,
Рустам етиб келур тез лашкар суриб.

Аскаринг қолмагай тирик битта ҳам,
Билолмам бошингга тушар пе алам.

Бу қудрат, бу шиддат, бу ҳиммат билан
Паланг чангалидан қоч, ҳали ёшсан.

Кучим-қудратим деб, юриб бетамиз,
Тешар ўз ёнин, бил, қутурган ҳўкиз.

Ақл бўлса Сўҳроб, бергил йўриғинг,
Тури ёққа бурсин йўлин черигинг».

Бу сўздин баҳодир дили шармисор,
Нақ қўлга кирганди қиз ҳамда Ҳисор.

Ҳисор ости обод жуда гўзал жөй,
Ҳисор ҳудди шунда бўлганди барпой.

Буриб юзни Сўҳроб ёмонлик сари,
Деди: «Торој ҳайлант буларнинг барин...

Бир оздан кейин дер: «Қўй, бегоҳ букун,
Талошда ҳам жалгда қўл кўтоҳ букун.

**Туриб әрта қилгум буюк бир набард,
Бү ёрларни гурзим қилур гарду гард».**

Кейин бурди тизгии чодири томон,
Елиб кетди-ю зуд етушди равон.

ГАЖДАҲАМНИНГ КОВУСГА МАКТУБ ЁЗГАНИ

**Қачон қайтди Сўҳроб, Гаждаҳами пир
Хузурига чорлаб келишди дабир,**

**Битиб нома Эрон шаҳаншоҳига,
Чопар олиб кетди шоҳ даргоҳига.**

**Хат бошида шоҳга дуойи салом,
Кейин барча ишлар баёни тамом.**

**Баён этди улкан синоҳ келганин,
Бари кўп уришқоқ, салоҳ келганин.**

**«Келиб қаршимизда турап паҳлавон,
Ўну тўртда ёши, ҳали навқирон.**

**Қомати мисоли бир сарви равон,
Қуёшдан ёргудир чеҳра бегумон.**

**Унинг наликаси шер ва чўқмориқ тоғ,
Эрон ичра йўқдур бу даст, бу яроқ.**

**Ҳиндий қилич бирла ул жангта келур,
У чоқ тогми, депгиз хўш тангга келур.**

**Сасидек унинг йўқ момақалдироқ,
Топилмас қўлидек ўлимга иноқ.**

**Унингдекни билмас Эрон ҳам Турун,
Йўқ асло унга тенг келар паҳлавон.**

**Унинг номи Сўҳроб, урунида тетик,
На шеру на девдан этар ул ҳадик.**

**Уни сен мисоли Рустам деявер,
Аждодини худди Найрам деявер.**

Жадалу жангига Ҳажир бел бөглаб,
От мишиб майдонга тушди ёш чоглаб,

Етиб унга солмоқ әди можаро,
Ва лекин бермади фурсат аждаҳо.

От устида кўрдим уни лаҳза ман,
Бўлиб чирпирак шул замон учди тан.

Эгардан юлиб олди Сўҳроб уни,
Тушиб бошига энг қаронги куни.

Букун ул ганимлар қўлида асир,
Аlamli дилидин чекар оҳ Ҳажир.

Турондан жуда кўп суворий қўриб,
Бундекни билмадим ҳечам ўй суриб...

Йўқ оламда ундеқ урушиқоқ киши,
Тани фил кабидур рушнолик иши.

Бу оламда унцинг аждоди магар,
Бўлмасмикан Сому, Рустам, Золи зар.

Агар икки сафда тураг қўшиноҳ,
Бу қоплои дастидан барча кори оҳ!

Тоту саҳро упинг зарбидин баҳам
Чекар оҳу ағғон, чекар нола ҳам.

У бир тоф кабидур минса от магар,
Тўлғанар замин йўл бериб сар-басар.

Ишин солса пайсалга гар подиноҳ,
Агар йўлламаса вақтида синоҳ.

Эрон бошига бул қиёмат дегил,
Тигидан жаҳонда надомат дегил.

Агар бермасак биз ўлим зарбани,
Бу қўлни букарга баҳодир қани?!

Ундеқ жилавдорни билмас ҳеч киши,
Наримон, Сом эрур туриш-турмуши.

Саваш қилса Сўҳроб бермайдир омон,
Унинг гурзиси ҳам, тиги ҳам ёмон.

Жангида ботирлар бошин тош дегил,
Унинг баҳти ёрқин ёш қуёш дегил.

Букун қаро тунда чекимоқчимиз,
Диёр қўйнида жим бекимоқчимиз.

Кечиксак бу ерда агар биз бир оз,
Келиб барчамизни қираф шоҳбоз,

Кечикмоқ бу онда ўлимдур, ўлим,
Чекимоқдин ўзга кўринмас йўлим...»

Ярим тунда битди, муҳрлацди хат,
Чопарни юборди бескатма-бекат.

Деди: «Бор авайлаб азои наллада,
Сени сезмасин ёв, сипоҳ толада».

Хатин йўллаб, қилди буйруқ ҳам равон,
Қўшин йўлга тушсин кечикмай шул он!»

Ҳисор остида борди шинҳона йўл,
Бу йўл Гаждаҳамга келиб қолди қўл

Бўлдинар ўшандиң чиқиб гум алар,
Сабр бирла тоимоқ бўлишиди зафар.

Тун оққаида шул йўл ила Гаждаҳам
Чиқиб кетди, лашкар унинг-ла баҳам.

СЎҲРОБНИНГ ОҚ ҚАЛЪАНИ СИРДИ

Чиқорганида офтоб уфқдан бўшин,
Бор ёқни ўради туроний қўшин.

У сипоҳдор Сўҳроб қўлида тиги,
Тагида тезоб от, кумуш сувлиги.

Хаёлида қалъа баҳодирлариц
Асир айлаб олса бирма-бир барин...

Келибоқ кўрмайин қалъада касе,
Қутурган қоплондек бўкирди басе.

Келиб очди қалъа эшигига куниод,
Кўринмади унда бирор жашгчи зот.

Бари кетгаи эрди, ўжар Гаждаҳам
Олиб кетди ботир суворийни ҳам.

Қалъанинг йўли бор эди бир ниҳон,
Ворлигин билмасди ҳеч аҳли Турон.

Етиб келди Сўҳроб оқ қалъа тамон,
Гаждаҳамдан асар топмади ҳамон.

Хисорда ким бўлса этиб оҳу воҳ,
Гуноҳкорми майли ва ё бегуноҳ.

Барчасин йиғдилар ботир қошига,
Не қунларни солғай алар бошига.

Гурдоғаридни ул излар бенишон,
Упинг ишқидин жон тополмас омон.

Кўнглида леярди юз минг дардувой:
«Булут ичра биздин бекимиши ул ой.

Дилим сайдини бу фалак ногаҳон,
Кўз ўнгимдан тортиб олмиш беомон.

Камандимга тушди бир оҳу ажабиб,
Мени банди қилди ул ўзи қочиб,

Жамолин кўрсатиб ногаҳ ул пари,
Дилим олди, кўнглим суриб гам сари.

Мени доғи ғамга этиб мубтало,
Баногоҳ йўқолди қаён дилрабо.

Қиприкларин фусун бирла тиғ этиб,
Тиғин қиндин олмай, қонимни тўкиб,

Ҳаётим этиб шўр, танамни асири,
Қилибдур шакарлаб, тани сийм ҳарир.

**Фусунгар на қизди билолмам не ҳол,
Тилим сўзга келмас, бўлиб қолди юл.**

**Ул жангур, ул чехра, ҳам ўшал сухан,
Эсимда, ундеекни тонарманиккан?**

**Эсимга тушиар ҳар сўзи дам-бадам,
Ёдидан дилимда ўсар догоғ таш.**

**Раво йиғласам бул куни зору зор,
Билолмай қолибисен ким ул ёр, ёр!»**

**Шу сўзлар дилда куярди басе,
Билмасин дардими деяр бир касе.**

**Вале ишқи дардин тутолмас ниҳон,
Кўзи ётуда бўлса, фигонда забон...**

**Ишқида куярди кўнгил ҳам жигар,
Зийрак Ҳуммон топди бу ҳолдан хабар.**

**Фаросат-ла билди Сўҳробла тугал
Хаёли паришон, фикрлар чигал.**

**Қилибдурку тутқун уни бир каманд,
Салам зулфи бўлмиш оёғига банд.**

**Дили хууу дардин яширгап билаш
Ҳаяс йўлга бошлар, оёқда кинсан.**

**Ҳуммон топди Фурсат ва сўз бошлади,
Не бор дилда барин тўкиб ташлади:**

**«Боболар одатда бегоналардан
Қариндош-уругни яқинроқ детан.**

**Бекор ҳар кишига кўнгил қўймайин,
Мехр бодаси маст қилиб, тўймайин.**

**Юз оҳуйи мушкини айлаб каманд,
Ва лекин қилишмай юракларин банд.**

**Парилар фириби этолмас зиён;
Агар кимки бўлса дадил, паҳлавон.**

Магар кимки сарвар, баҳодир эрур,
Фалак меҳри унга бадастир эрур.

Жаҳонгиру сарвар ва ботир киши,
Гўзаллар ишқида куймоқмас иши.

Сени чин «фарзандим» дер Афросиёб,
Хўкмингдадир бул кун қуруқлик ва об.

Улуг ишга Туров заминдан чиқиб,
Бу жойга келибмиз неча қон кечиб.

Таңг этиб Эронийиг ичу тошини,
Олиб қўрговин жўн, эгиб бошини.

Вале бу билан иш бўлурми тамом,
Ҳамон олдимиизда бутуни ранижу ком.

Келур шоҳи Ковус туман лашкари,
Етиб келур Рустам, Достон сарвари.

Сипаҳдор Гударзу Геви биз сари,
Фаромурзу Баҳром, Руҳоми бари.

Етиб келур Гўргин, Мелоду Фарҳод,
Гурозаси келса филдан ҳам зиёд.

Келишар барчаси жанг қилгали кўп,
Келиб ҳолимизни танг қилгали хўп.

Булар ичида сен мард-майдон эсанг,
Ҳайфдор парилар фирибин есанг.

Гар эрта шарманда бўлмайин десаңг,
Бул оташни дилдан ўчир, эй паҳанг.

Сен эй павқироним, дадиллик билан,
Қийин ишни осон бу деб ўйлаган.

Билиб қўйки, бу иш этар кўп давом,
Шараф тоғтай исминг бу ишдан тамом.

Ниҳоятга етмай сенинг ўз ишининг.
Биронинг ишига недур қилмишинг?

**Салобат, қудрат-ла бу дунёни ол,
Шаҳаншоҳлар тахти сенга ҳам ҳалол.**

**Бўлиб ўлка номинг била сарафроҳ,
Ўқир барча номингга хутба — намоз**

**Дилбар кимнинг дилин овласа агар,
Тонгай унинг тоқат ва қурби зараб.**

**Каттаю кичикка этса, эътибор,
Фақат ўшандоққа баҳт бўлади ёр».**

**Хуммондан бу сўзларни Сўҳроби ял
Чуқур ўйга толди эшитган маҳал.**

**Бундай сўзлар билан бўлди бедор ул,
Адашганилигидан этиб хўп ор ул.**

**Деди: «Эй, ботирлар пири-сарвари,
Ҳазор оғаришим, сўзиниг чип барни.**

**Оқил гапиниг бўлди дору дармоним,
Бу кун япгиланди аҳду паймоним»**

**Жаҳонда неча бор эса еру сув,
Афросиёб учун солай шову-шув».**

**Аритди дилини ишқ савдосидин, у,
Қутулди паричеҳр гавосидин у.**

**Чиқиб, тахтга ўтди ва Афросиёб
Тараф фатхидин хат юборди шитоб.**

**Мактуб олди шоҳи Турони замин,
Деди турд Сўҳробга минг-минг оғарин.**

**Бу аспода келди Козусга ҳам хат,
Ўқиб дилда бўлди алам қатма-қат.**

**Чақирди ланикарда кимлар каттакон,
Хабар бердиким, не бўлди бу достон.**

**Эрон шоҳ ёнинга бўлишилар жам,
Қанча лашкарбоши бўлса кўну кам.**

Ўшал Тусу Гударз ва Кашибоду Гев,
Гўргину Баҳрому Фарҳод каби дев.

Сипоҳдор ўқитди ул мактубчани,
Аҳволидан огоҳ этиб барчани.

Деди-ки ботирларга: «Турон тамон
Юбормишдир букун янги паҳлавон.

Агар Гаждаҳампилг сўзи бўлса чин,
Дил куйиб, пешонам босмишдир ажин,

На қилгаймиз эмди, нечук чора денг,
Эронда баҳодир қани унга тенг?»

Дедиларки: «Алъон Геви паҳлавон
Жадаллик-ла олсин йўл Зобул тамон.

Бориб Таҳамтанга етурсин хабар,
Шаҳанишоҳ таҳтига тупиди деб ҳаттар.

Кутар бунда уни қизиқ размгоҳ,
Эронга фақат ул таянчу паноҳ»!

Котибин чақирди. Чўкиб ёнма-ён,
Тутинди ёзарга қороз ул тамон.

КОВУСНИНГ РУСТАМГА МАКТУБ ИУЛЛАГАНИ ВА УНИ ЗОБУЛИСТОНДАН ЧОРЛАГАНИ

Битинг нома тезроқ деди шаҳриёр,
Хабар топсин бундан Рустами номдор.

Мактуби бошида оғарин дебоп,
Ёзди: «Бул бедор дил ва равшаправон.

Яна бил, биз ёққа Турон әлидин
Чекиб келди лашкар адув йўлидан.

Сипоҳ бирла қалъя ичра кирди ул,
Эропликларга ҳеч қолдирмади йўл.

Чиқиб Турондвы бир инги ботир эр,
Тани жаңда фындар, дили варра шер.

Эрон мулкыдаш бас келолмас кипи
Фақат сен қалууреас у сиртлов ишиш.

Билиб қўй, жаҳонда сенингсиз бирар
Киши йўқ Эронга налоҳу падэр.

Эрон ботирларни налоҳи ўзинг
Шеру ваҳнинилар дил сиёҳи ўзинг.

Қўлингда фатх ўлди Мозандарон ҳам,
Йўлингда кашф ўлди Ҳомоварон ҳам.

Агар гурэн урсанг қуёш бағри об
Тигингда Аторуд ва Мирриҳ кабоб.

Рахши кўтарса тўзон бўлур қаро Нил
Сенинг зарвариңни кўтаргайми фил?!
Сенинг зарвариңни кўтаргайми фил?!

Камандингга банди неча шери нар,
Пўлатинг тешадир тоққа урсанг гар.

Қийин кун Эронга ўзингсан налоҳ,
Сени кўп донгдорлар билар хайриҳоҳ,

Букун оғир ишилар келиб бошима
Дили гаш алилар келиб қонима.

Не ёзиб юбормийш жасур Гаждаҳам
Ўқишидик, буюклар менинг-ла баҳам.

Дедилар жаҳонда йўқ сендеқ зўри,
Келмасанг қурниди Эроннинг шўри.

Баҳодирлар ўйлаб, қилиб маслаҳат,
Жасур Гевга бердик йўл аижом ва ҳат.

Хузурингта боргай олиб номэни,
Балолардан отгай хабардор сави.

Ярим туими, қундуз етар бу хитоб,
Суриштирма ҳеч, эт бу ёққа шитоб.

**Мабодо қўлингда шу тон даста гул,
Ани искамай кел, шитоб эт нуқул.**

**Келтир Зобулистон қўшинин бу ёқ
Мубориз чавапдоз арслон сиёқ.**

**Чунон Гаждаҳам хат ила ёд этар.
Келмасант Эронни ёв барбод этар».**

**Уриб иома узра муҳр муҳтасар,
Шамолдек учар Гев қўлига тутар.**

**Дейди шоҳ: «Жилов қўй бундан буёғи,
Ейилиб кетса ҳам отинг туёғи.**

**Етушсанг Таҳамтаи ёнига омон
Дам олма у ерда, ўтирма бир он.**

**Кечин тар етурсан, йўл ол эрталаб,
Тушунтири Рустамга бу ишлар — ажаб,**

**Детил ёв қўшини жуда ҳам яқин,
Кетур гушна шерни мисоли чақин.**

**Ғанимпи заиф деб ўйламоқ хато,
Кичик бир хатодан қўпар зўр бало».**

**Тутиб номани Гев этарди шитоб,
Бу йўлда на ором биларди, па хоб**

**Туну кун югурди мисоли бўрои,
На сув истарди у, на хўрак, на нон.**

**Зобулга келди у нац вақти саҳар,
Таҳамтанга етди шу пайти хабар.**

**Рустам хабар берди, аъёнлар бари,
Чиқиб кутди Гевни қўшии сарвари.**

**Гев отидан туниб қилди эҳтиром,
Тушиб отдан барча беришди салом.**

**Рахидан тушди сакраб Рустами номдор.
Суриштириди Эрон тарафда не бор?**

Келдилар Рустамнинг шап айвонига,
Дўстлари сўзи жон қўшиб жонига

Нафас ростлагач Гев, унга бериб хат,
Сўҳроб ишни қилди тугал ҳикоят.

Гевга қулоқ соғиб, қараб номага,
Қулди, бўлди ҳайрон бу ҳангомага.

Деди: «Сомга ўхшар бу ёш паҳлавон,
Жаҳон ичра пайдо бўлиб ногаҳон.

Бу озодалардан ва олий пасаб,
Қаён келди Турон ерига ажаб?

Самонгтан шоҳ қизи у Таҳминадан
Бир ўглим бўларди, ҳали ёни гунаи,

Ҳануз билмагай ул уруши не ўзи,
Қўшипларни ҳар ёқ суруни не ўзи.

Самонганга борған эди бир павкар.
Унинг-ла юбордим олтин ва гавҳар.

Келтирди онаси сўзин аржу манд,
Ўсар тез, қаддию қомати баланд.

Сути оғзида, лек сўрайди шароб,
Зарбига дўстлари беролмайди тоб.

Келиб вақти овга чиқар мисли шер.
Паҳлавонларни икъун ул айлайди зер.

Сўзингга мувоғиқ, аёш паҳлавони,
Агар жашингга келса Эронлар тамон.

Агар этмаса ул Ҳажирин нисанд,
Йиқиб отдан отса саросар каманд.

Нечук уdda қилгай шер ўглон буни,
Нечоғлия ўсимтой бўлса бул куни.

Юр эмди кирайлик сарой ичра биз,
Муҳтарам падар Зол ҳузурига тез.

Билайлик бул ишлар әлтар қай тамон,
Ким экан Турапдан ўшал паҳлавон?»

Кириб келди Достон кенг саройига,
Сипоҳдор, жавонмард ўз-ўз жойига.

У Найрам саройи ичинда шинам,
Вақт ўтди, эсидан чиқиб қайғу ғам.

Эсига Тушиб, Гев Таҳамтаига дер:
«Жаҳон паҳлавони, эй забардаст шер,

Тахту тожbezаги, Рустами некбаҳт,
Яна бор, мунаввар этиб тожу тахт.

Мени йўллаҳ деган эди шоҳ Ковус:
— Зобулда ухлама, сўнг ема ағсус.

Агар тоғда борсанг, кечин қайт деган
Үруши вақти яқин келган, айт» деган.

Букун, эй сарафроз, букун бообрӯ —
Ўниа ёвга бўлсанг эди рӯ-барӯ».

Деди Рустам унга: «Лабас қайғурниш,
Ерга киргачтина саранжом ҳар иш.

Букун ўлтирайлик зиёфатда шод,
Этмайлик на Ковус, на иблисни ёд.

Бирор кун бу еда олайликчи дам,
Қуруқшоқ даҳанг берайликчи пам.

Кейин тез кетурмиз, кутар близни шоҳ,
Кутар бизни йўлдан адашган сипоҳ.

Агар ғафлат ичра эмас бизнииг баҳт,
Буниингдек урунилар кўнам эмас саҳт.

Агар тўлқин урса, қутурса нахр,
Жаҳонни ўт олса, босолмас ахир.

Узоқдан кўринса менинг яловим,
Тўй куни ҳам мотам тутадир ёвим.

Агар жангда бўлса у Рустам сифат,
Ё шамшир худоси, ё Найрам сифат.

Агар Сом каби ул урушқоқ экан,
Баҳодир, ақлли тиришқоқ экан.

Ҳеч кирмайди жангга шошиб, бемаҳал,
Сену биз жадаллаб бўлурмиз ўсал.

Бу ишда жадаллик келишмас эрга,
Масал бор, шошилган ёлчимас эрга».

Қадаҳлар қуйилди, ичиб пайдар-най,
Сому Зол шаънига қутаринтар май.

Саҳар уйқусидан турибоқ хумор,
Таҳамтани яна май қилиур ихтиёр.

Букун ҳам ўтар май тутиб кўнгил шод,
Яна айламай шоҳ сўзин асти ёд.

Ўтиб кетди уч кун зиёфат қуюқ,
Қўёшдай ярақлар дастурхон тўлиқ,

Ўтиб кетди уч кун беўй, беқайғу,
Қадаҳ қўлда пайваст, қулоқда чолғу.

Тушмас эрди унинг ёдига ҳамон,
На Эрон, на Турон, на шоҳи жаҳон.

Яна ўтди, бир кун, зиёфат қизиқ,
Гев деди Рустамга: «Вақт жуда зиқ!

Шоҳ эса ҳаволи, ҳуши ёр эмас,
Агар чиқса жаҳли сену мен демас,

Бўлиб Гев кўп хомуш, дилин олди ғам,
Упуди емакни ва уйқуни ҳам.

Узоқ қолма, деган эди, Зобулда,
Сиқилиш, ваҳима кўпаяр дилда.

Эрон шоҳи биздан ғазабионк бўлур,
Адоватга ўтса, жигар чок бўлур».

Деди: «Этма қайғу жаҳон ичра кас
Менинг-ла олишмоқ этарми ҳавас!»

Буюрди Раҳшига қўйилсин эгар,
Довуллар садосин эпнитсин шаҳар.

Чақириқ таралған замон довюрак
Баҳодирлар сафға келишди бирдек.

Синоҳ бирла Рустам чиқар баҳтиёр,
Синоҳ бош — укаси баҳодир Завор.

КОВУСНИНГ РУСТАМГА ГАЗАБ ҚИЛГАНИ

Етиб келмагига қолганда бир кун,
Истиқболга чиқди алплар ва қўшин.

Гударз, Кашибоду Тус ва қўп олий зот,
Пиёда бўлишиб, етаклашиб от.

Таҳамтан ҳам отдан лиёда бўлиб,
Хол-аҳвол сўрашди меҳрга тўлиб.

Жадал кетдилар шоҳ даргоҳига,
Севинч ила Ковус қароргоҳига.

Келиб эгдилар шоҳ ҳузурида бош,
Ғазабидан жавоб бермас бағри тош,

Подишо ғазабнок, пешона тириш,
Қутурган арслондек тажалг, ғичир тиш.

Қўриб Гевни аввал тутолмай ўзин,
Ҳаёдан, уятдан ювиб оқ юзин.

Деди: «Ким у Рустам, бузиб паймонни
Оёқ ости қилур олий фармонни.

Қилич бўлса эрди қўлимда шу дам,
Кесардим бошини нақ лишган карам.

Тутиб ол-да, ҳозир тирик дорга ос,
Унинг ёдидан сен бизни эт ҳалос!»

Гев деди бу сўздан бўлиб хаста дил:
«Этмагил Рустамни бекорга хижил».

Ғазабга йўлиқди Геву Таҳамтаи,
Бу ишга бўлмади ризо анжуман.

Баҳодир Тусга Кай беради фармони,
Иккозни ҳам оссин дорга шул замон.

Тахтдан иргиб-иргиб кетарди Ковус,
Худди тўқайда ўт, тутарди Ковус.

Тус келиб Таҳамтан қўлинин олди,
Атроф сув қўйгандек жимиб, танг қолди.

Рустамни чиқариб шоҳ ҳузуридан,
Келиштирмоқ бўлган эди Тус зидан.

Лек шоҳга газаби қўзгаб Таҳамтан,
Деди: «Бекор бунча тутаб ёиасан.

Ишларинг биридан-биридур баттар,
Расволик шоҳликка нечук ярашар?!

Бор, тирик Сўҳробни тутиб, дор қил!
Жаҳлиинг чиқса ёвинг осиб, хор қил!

Бутун Руму Саксор ва Мозандарон
Мисер бирла Чину ул Ҳомоварон,

Бари менинг Рахшим олдида банда,
Кескир қилинчимдан бари шарманда.

Ўзинг мен туғайли жаҳонда ҳаёт,
Нечун адоватда бунча хурофот?»

Бир уриб Тус қўлин узиб юборди,
Жанг довулин гўё фил тениб ёрди.

Ётган Тус устидан бир сакраб ўтди,
Рустам қовоқ солиб Рахш сори кетди.

Отга миниб, жаҳли билан дер: «Эй Рахш,
Мен ким, шер сайёди, мен ким, тоҷбахш!»

Газабин қўтарай?! Шоҳ Қовуси ким?!
Менга қўл қўтартган ўшал Туси ким?!

Билагим кучидан меним зафарим,
Шоҳлигимдан эмас, ҳам йўқ лашкарим.

Рахш эгари тахтим, фуқарам — замин,
Дубулға тожиму чўқморим — нигин.

Найза, ўқ-ёй, гурзим — паноҳим менинг,
Кўшибилагим, дилим — подшоҳим менинг.

Қаро тунни тифим қилур шуъладор,
Бош экиб, бош ўриб, этаман шудгор.

Мен асилзодаман, қулмас, арзаңда,
Фақат яратганга эрурман банда.

Баҳодирлар менга «шоҳ бўл» дедилар,
Эрон тахту тожи ғамин едилар.

Мени қизиқтирмас тожу тахти шоҳ,
Одобу одатни этурман нигоҳ.

Қабул этганимда агар тожу тахт,
Қаёқдайди сенга бу шукуҳ, бу баҳт.

Вале ҳар не дединг менга сазоми?
Яхшилигим учун шулар равоми?

Шу тахтии Қубодга топширган ўзим,
Назарга илайми Қай Қовус сўзин?!

Ул ўзи нимаю ғазаби нима?
Унинг роҳатию азоби нима?

У ҷоқ Элбурздан ўшал Қубод шоҳ,
Атрофида сарсон-саргардон синоҳ,

Гар бошлаб келмасам Эронзаминга,
Қилич қўтармасам адват-кинга,

Еу шукуҳ қайдайо қайдайди Қовус,
Энди мени койиб туарар беномус!»

Эронийларга дер: «Сўҳроб келса гар,
На кексани қўяр, на ёшни аяр.

Ўз бошингиз ўйланг, ҳолингиз аянч,
Бу ишда ақлингиз этингиз таянч.

Тополмассиз мени Эронзамиnda,
Эвди мен ҳавода, сизлар заминда».

Ғазабдан пўстига сигмайин қолди,
Отга қамчи уриб кўздан йўқолди.

Дилида дард билан ботирлар ҳайрон,
Бу галага эрди Таҳамтan чўпон.

Дерлар: «Таважжух эт, валимат Гударз,
Фақат сен уларсан кўнгил кетса дарз.

Рустам фақат сенга солмасми қулоқ,
Бу иш чорасози сен бундан бўёқ.

Аввал у девона шоҳ ёнига бор,
Керак эса, айла сўзимиз такрор.

Тушунтири хатарда тоҷу таҳтимиз,
Зора қайтаролсанг гумдан бахтимиз».

Улуғлар ўтирас қилиб машварат,
Саросар баҳодир, бари басавлат.

Хирадманд Гударз, Гев, шерюрак Баҳром,
Дадил суворийлар Гўргину Руҳҳом,

Ганиришар бир-бир ёмонлаб шоҳни:
«Қадр этмас на ботир ва на синоҳия.

Ботирлар султони Рустами Достон,
Маҳкум Кай Ковусга аямовди жон.

Оғир кун жон фидо әтган ким эди,
Доду фарёдига стган ким эди?!

Мозандаронда у қасоскоримиз,
Оғир асирикда ҳалоскоримиз.

Не хавфу хатарда девларни бοглаб,
Жигарин кетурди шоҳпи сўрoglаб.

Севиниб ўтказди таҳтига уни,
Улуғлар саломга келди шул куни.

Хомоваронда ҳам шоҳ тушди асир,
Рустамни билмаса бўлгуси басир.

Шоҳни деб у қанча қайсағни қирди,
Елкаси ер кўрмай жангларга кирди.

Ўтказди Қовусни таҳт устига боз,
Подшога сажда ҳам қилганди шоввоз.

Энди барчасининг мукофоти дор,
Биз ҳам кетайликми? Ўзга не йўл бор?

Лекин бу кун бошга иши тушган вақти,
Бизнинг уҳдамизда ватанинг бакти...»

Шундоқ Гударз кириб шоҳ ҳузурига
Зиёлар қўшолди қалби нурига.

Шоҳга дер: «Рустамни не айби учун
Бул замон чиқардинг Эрондан тутун?

Эсингдан чиқдими ул Мозандарон,
Унда девлар иши ё Хомоварон?

Рустамни осмоққа буюрдинг, абас,
Лоғ сўзу қаллоблик қоҳга келишмас.

У кетди атрофда лашкар беҳисоб,
Турон, паҳлавони бир бўри ҳисоб.

Киминг бордир яна бақувват бебок,
Уни срга уриб айласа ҳалок?

Ботирларнинг барин ўшал Гаждаҳам,
Яхши билади-ку барчасини ҳам.

Гаждаҳам сўзларин эсингга солгум:
«Сўҳробга дуч келган ўлимга маҳкум.

**Рустамдек жаңгчига ким берар озор,
Үндай киши ақл ва идрокка зор».**

**Гударзни гижиниб әшиитди Корус,
Күрди бу сўзларда ҳақиқат, помус.**

**Айтган сўзларидан бўлди хижолат,
Билди хира қилмиш ақлини жаҳолат.**

**«Сўзинг ҳақ — деди — эй, пири хирадмалд,
Не ҳушдир оламда кексалардан панд.**

**Шоҳ бошида ақл ҳаммадан керак,
Сераардалик ишга бўлолмас тирак.**

**Сиз энди Таҳамтап ёнига етишт,
Меҳрибонлик билан хуни сўзлар этинг.**

**Ёдидан чиқарсни шоҳ тезлигини,
Яхшиликка жўйисин тунд сўзлигиши,**

**Яраштири, олиб кел уни қошима,
Кўнглим ёрит, сочгил ёғду бошима!»**

**Гударз аста чиқди қўксида қўли,
Таҳамтан тарафга бурилди йўли.**

**Саркардалар борар атрофин ўраб,
Бари йўлга чиққан Рустами сўраб.**

**Йўлда борар эди филтапли Рустам,
Бутун помдор зодлар келиб жамулжам.**

**Паҳлавонга мақтов сўз бошладилар;
«Умринг боқий бўлсин, ўзинг музофтар.**

**Зери пойинг бўлсин сар-басар дунё,
Зафар тахти узра жойинг муҳайё,**

**Биласан, Ковуснинг ақли сал оқсоқ,
Ғазабда сўзлари худди пуч ёнгоқ.**

**Сўз айтиб, кетидан бўлар нушаймон,
Яна яхшиликка қилади паймон.**

Таҳамтани хафә этган эрса шоҳ,
Биздаю Эронда, айт-чи, не гуноҳ?

Наҳотки Эронинг ташлаб кетарсен,
Еруг юздан бизни маҳрум этарсен?

Ковус пушаймондан бошини қашиб,
Ўлтиромас ҳатто таҳтда ўрнашиб».

Жавобида деди Рустами номдор:
«Менинг Ковус билан нима ишим бор?

Эгарим менга таҳт, тўғрилик йўлим,
Тўним совут, дилда йўқ ваҳми ўлим.

Менга Ковус недур, бир ҳовуч тупроқ
Ким қўрқар ғазабда бўлса бебошвоқ?

Дурустми Ковуснинг деган сўзлари,
Менга ғазабдан ёқиб кўзлари?

Неча бор бўшатдим асирилик куни,
Неча бор таҳтига қайтардим уни.

Гоҳи Мозандарон девларин урдим,
Гоҳи Ҳомоварон томонга юрдим.

Қачон шоҳни асир айласа душман,
Уни қутқармоққа чопар Таҳамтан.

Кўнглим қолди эмди, баридан тўйдим,
Худодан бошқадан қўрқмаёқ қўйдим».

Ҳасратини тўкиб солгач Таҳамтан,
Филтанлига Гударз бошлиди сухан:

«Кетсанг, иодиоҳу бари наҳлавон,
Бошқа бир нарсани этмасин гумон.

Сўҳробдан чўчиди саркарда Рустам,
Миш-миш таралмасин қўшипларда ҳам.

Гаждаҳам сўзларин эсласак агар,
Ўлимга маҳкумдир барча сар-басар.

Гар Рустамнинг дили қўрқувга тўлсин,
Бошқалар дер: «Энди бизга йўл бўлсин!»

Сенинг кетишинггу шоҳнинг газаби,
Бўлмоқда саройда ган-сўз сабаби.

Сўҳроб ял ҳақида сўз кетган маҳал,
Шоҳдан юз буринга айлама жадал.

Шуҳратга эгадир номинг жаҳонда,
Бул иш-ла маҳв этма уни бир онда.

Яна шуни билки, яқин ёв — бало,
Айлама салтанат қисматин қаро.

Турон тамонидан келса фалокат,
Кимдаки бут имон, бўйсунмоқ уят».

Гударв тугатаркан бу достопин,
Таҳамтап эшишиб ўртарди жонин.

Деди: «Дилда қўрқув гар бўлса андак,
Хозир тандай чиқсан бу жон, не керак!

Билурсен, мен жангдан тоймас аждаҳо,
Лекин менинг ерга урди подишо...»

Вале билди Рустам бундай новик он —
Саройга қайтмаса имкон йўқ, имкон.

Номус кучли келиб ортига қайтди,
Қовус саройига бормогини айтди.

Шоҳ уни узоқдан кўрингни билди,
Пенивоз чиқди сакраб — тушиб тахтидан.

«Афв айлай қизитидим», деди унга шоҳ,
Ладон шундай қормини лөттими, эвоҳ!

Боинимда қаттол ёв бир қилич мисол,
Юратим емирилди мисоли ҳилол.

Сендан чора кутдим, титроқ асабим,
Кечикдинг-ку, толиб келди ғазабим.

Дил тоғдими озор, филтап шерсиёқ,
Пушмоним ичимда, оғзимда тунроқ».

Жавоб берди Рустам: «Шаҳриёр ўзинг,
Бизлар чокарингмиз, ҳукмдор ўзинг.

Бошқалар қатори навкаринг мен ҳам,
Агар навкарликка қиттак арзисам.

Туарман амрингга букун мунтазир,
Ақл, қудрат сенда ва сўз сендаадир».

Шоҳ Қовус дедики: «Балли, эй шоввоз,
Юзинг ёргу бўлсиз, умринг кўп дароз.

Яхшиси, бул кечта базм қурайлик,
Эрта қаттол ёвта қарин юрайлик»,

Оқшомда қурилди базми шоҳона,
Баҳор боғи эрди бунда ҳар хона.

Иигилди ажобир, чолғути, раққос,
Подшо шоддигидан сочар дур, олмос.

Чиқар авжига пай, чилдирма саси,
Чириллаб айланар қизлар галаси.

Улуглар шательнита қадаҳ пайдар-пай,
Саҳаргача тинмас ташибур, рубоб, пай.

Ичдилар то жаҳон бўлди кўп хира,
Ичдилар ссу ҳуш қолмади сира.

Ботирлар тарқалди суюб жисмини,
Үйқу олди туннинг қолган жисмини.

КОВУС БИЛЛАР РУСТАМИНИНГ ЛАШКАР ТОРТГАНИ

Катрон пардасини поралаб қуёни,
Жаҳонга юз очиб чиқаргандা бони:

«Довултер қоқилсин!» деди Кай Қовус,
Қўшишлар бошида туар Геву Тус.

**Лашкарга сарф ўлди анча дағина,
Қўшинлар кетида каттакон бўна.**

**Очиб хазинани, ҳашлади сийм, зар,
Қўшинлар отланиб йўлга тушдилар.**

**Юз минг аскар келди совути пўлот,
Барчасин остида ўйнап тулпор от.**

**Катта лашкар келди яна чап ёндан,
Кун кўринмай қолди гарду тўзондан.**

**Икки мил жойгача қурилди чодир,
Ер юзин қоплади оту фил, хачир.**

**Ҳаво хиралангани, дашт ола-була,
Довул овозидан ерда зилзила.**

**Манзилдан-манзилга қўчади сипоҳ,
Хатто қуёш юзин этар симсиёҳ.**

**Тўзон ичра қилич, ойболта, ялов.
Гўё тим-кўй парда ортида олов.**

**Анвойи найза-ю анвойи байроқ,
Заррин совутлару анвойи садоқ.**

**Бир қарасанг, қаро қатрон булутлар
Ёгдираётгандек гўё сариқ зар.**

**Билиб бўлмас әди кечами, қундуз,
Қайда кўм-кўй осмон ва қайдада юлдуз.**

**Малаҳдек қўшиндап ер-кўй кўринмай,
Қалъага ҳам етиб келди қўшин шай.**

**Турон соқчилари пайқаб қолдилар,
Шу онда Сўҳробга беришди хабар.**

**Сўҳроб бу хабарни эшитиш билан,
Чиқиб назар солди қалъа буржидан.**

**Қўл чўзиб Ҳуммоңга қўрсатди қайсар,
Мавжланиб турарди саноқсиз лашкар.**

Ҳуммонга кўринди қўшин ҳаммаси,
Қўрқувдан ичига тушди нафаси.

Ҳуммонга дер эди Сўҳроб баҳодир,
«Андиша, қўрқувни дилингдан сидир.

Қўрмайсанми, кети узилмас лашкар,
Ичинда йўқ бирор марди жанговар.

Оғир гурзи билан чиқиб майдонга,
Ким келар баробар мен паҳлавонга.

Дуч келганин қиласай қўзин жиққа ёш,
Ҳатто ёрдамига келса ой-қуёш.

Салоҳу сипар кўп, кўп камону ўқ,
Лек минглаб аскарда сарафрози йўқ.

Бахтдан ризо бўлсин шоҳ Афросиёб,
Бу кун бу чўл багрин айлагум хуноб».

Ғамга жой бермайди дилидан Сўҳроб,
Бурждан тушар пасгга сингил ва шодоб.

Соқийга буюрди: «Бир жом май кетир!»
Ҳайиқмасди майдон недур, жанг недур.

Ул томонда қалъа қаршисида шоҳ
Қурди ўз чодирин, атроф лашкаргоҳ.

Ҳар томонда чодир, хийма — пойма-пой.
Тоғ, чўлда қолмади бир энлик бўпп жой,

РУСТАМНИНГ ЖАЦДАРАЗМИИ УЛДИРГАНИ

Кун бетига қаро тун ёйиб домон,
Қўёш қўзин кўрмай қолганда жаҳон,

Шоҳ ёнига келди Рустами номвар,
Дилида ёв қасди, белида камар.

Деди: «Ижозат бер, эй шавкатли шоҳ,
Ез ўрдугоҳига кирай бесалоҳ.

Ўзим бир кўрай-чи, ёп жаҳондор ким?
Улуғлари киму унда сардор ким?»

Шоҳ деди: «Эй ҳушёр қўрқув билмас мард,
Ихтиёр ўзингда, қўрма ғаму дард.

Яздан бўлсин доим паноҳинг сенинг,
Ниятинг йўлдошу ҳамроҳинг сенинг».

Таҳамтан либосин қилиб туркона,
Ҳисор тараф аста бўлди равона.

Биқиниб қалъага кирди, турклар маст,
Сўҳроб базми авжда, ҳар ёқда куй, сас.

Ичкарироқ кирди ваҳм билмас эр,
Оҳулар ичинда гўё нарра шер.

Немдорлар барини қўтарар бирма-бир,
Шод эди, мақсадга етди нағсамбир.

Ўшал дамки, Сўҳроб жангга отланди,
Бу иштиёқда ёш шер қапотланди,

Таҳмина чақиртиб деди: «Эй Жанда,
Рустамии кўргансен базм-анжумандა,

(Жанда Таҳминага туғишган оға,
Паҳлавон Гўҳробга бўлади тога)

Еш ботир билан эт сафар ихтиёр,
Енидан жилма ҳеч, ҳушёр бўл, ҳушёр!

Қачоп навкар бориб етса Эронга,
Дуч келганда хил-хил жангчи полвонга,

Сен яқинида бўл бошлилаганда разм,
Отасин ўғлига кўрсат, Жандаразм».

Алқисса Таҳамтан кўрди қизиқ базм,
Тўрда Сўҳроб, ёнда ботир Жандаразм.

Бир ёнда ўлтирас чавандоз Ҳуммон,
Ундан сал нарида шерюрак Бармон.

Гўё бутун уйни тўлдириб шодоб,
Офтобдек ярқираб ўтиар Сўҳроб.

Оёқ-қўли отдек, филдек муаззам,
Чеҳраси тоза гул, юз тарам-тарам.

Атрофида юзга яқин ботир эр,
Бари ёш, сарафroz мисли нарра шер.

Кийими келишган әллик ёш ғулом,
Ёрқин тахт ёнида хизматда мудом.

Барча қўлга олиб май бирин-кетин,
Муҳру турзисига айтар оғарин.

Туронлик базмини бир-бир узоқдан
Кузатиб туради пусиб Таҳамтан.

Хожатга равона бўлиб чиқди Жанд,
Эшикда туради бир қадди баланд...

Лашкарда ҳеч бундай киши йўқ эди,
Унинг бу эшиклик иши йўқ эди.

Жанда ушлаб унинг ёқасин маҳкам,
Савол берди, қайдан билсинки Рустам.

Деди: «Кимсан? Бизга бир қандай сўзинг?
Номинг айту очиб, кўрсатгил юзинг».

Таҳамтан туширди мушт гарданига,
Шу заҳот жон сабил бўлди танига.

Тупроққа қорилиб ётар Жаидаразм,
Унингчун энди йўқ на разм ва на базм.

Анча вақт ҳам ўтар, кейин Сўҳроб дер;
«Нечун узоқ қолиб кетди Жанда шер?

Базм гули қайда санғираб юрар?
Базм ичра унинг жойи бўш турар?»

Чиқиб қарасалар, йиқилиб ётар,
Базму ҳангомадин қутулиб ётар.

Қайтишиб келдилар, йиғлаб, дод солиб,
Аламдан дил-жонни ўт-оташ олиб.

Сўҳробга дедилар: «Кетмиш Жандаразм,
Энди унга бефарқ разм ёки базм».

Сўҳроб эшитибоқ сапчиб турди зуд,
Тогаси бошига келди мисли дуд.

Гуломлар келишди шам тутиб қўлда,
Ўлиб ётар эди Жанда қоқ йўлда.

Буни кўриб дили чўчиган Сўҳроб,
Ботирларни чорлаб айлади хитоб:

Эй баҳодирларим, ақли бутуслар,
Садоқатли дўстлар, бахти гулгунлар,

Бу тун бўлсин уйқу кўзларга ҳаром,
Қўлларда шай турсин аслаҳа-анжом.

Қўтанга оралиб кирганда бўри,
Соқчи ит ухласа, барчанинг шўри.

Хайф кетди сағимиз қўчқор аркони,
Бўлди бу ҳийлаю найранг қурбони.

Парвардигор бўлса напоҳим маним,
Ер хокиқиётини иштагим саманим,

Ўлим камандини притиб қийғос,
Жандаразм учун олайин қасос!»

Қайтишиб кирди Сўҳроб саройга караҳт,
Паришон жўралар йигилишида таҳт.

Деди: «Сағ бўш қолди Жандаразмдан,
Аммо дил тўймади ҳали базмдан».

Таҳамтаи борар шиҳ ҷодири томон,
Бул томонда шердил Гев турар посбон.

Филтанли соясин қўрибоқ йўлда,
Маст филдек ташланар қиличи қўлда.

Қоровулда Гевни таниб Таҳамтан,
Рустамона кулиб боңг урди бирдан.

Гев ҳам таниб наъра саломатидан,
Қаршисига келди тушиб отидан.

Деди: «Эй бемисол жанғчи дунёда,
Қаро тун келурсан қайдин пиёда?»

Сўзлади ярим тун қаёда бўлганин,
Кимларни кўрганин, нелар қилганин.

Гев яна Рустамга ўқиб оғарин,
Деди: «От, аслаҳанг доим бор бўлсин».

Келиб шоҳга бир-бир айлади баён,
Не қўриб, не билди жаҳон паҳлавон.

Гапирди Сўҳробнинг зўр қоматидан,
Унинг билак, киғти ва суратидан.

Турон қўрмаганди бундай бўй, савлат,
Паҳлавон жуссао сарвдек тик қомат.

Эрону Туранда ўхшамас ҳеч кас,
Гўё Сомминг ўзи от мингдану бас.

Мушт ила Жанданинг йиқилганидан,
Энди базму жангни тарк қилганидан.

Сўзлаб бўлиб талаб этди чалғу, май,
Тун бўйи этдилар қўшинларни шай.

**СЎҲРОБНИНГ ҲАЖИРДАН
ЭРОН БАҲОДИРЛАРИ НОМИНИ
СЎРАГАНИ**

Қуёш кўтарганда заррини қалқон,
Чархдан бош чиқориб ёришгач замон,

Жанг жомасин кийиб, шайланиб Сўҳроб,
От ўйнатиб чиқди мисоли офтоб.

Ёнда кескир пўлот, ҳиндавий ҳанжар,
Бошида ярақлар шоҳона миғфар.

Олтмиш ҳалқа арқон, учида сиртмоқ,
Қошлари чимирилган, уйилган қавоқ.

Бир тепага чиқди, эрон ўрдаси
Кафтдек кўринарди лашкар тўдаси.

Ҳажирни чақирди. Келгач қилди дўқ:
«Нишонга етмайди эгри бўлса ўқ.

Балодан қочайин десанг аввало,
Тўғри айт, бўлмаса бошингда бало.

Қутулмоққа чора истасанг агар,
Мени ҳақиқатдан айла бохабар.

Қутулмоқ **истасанг менинг дастимдан**,
Сарафроз айласин десанг аижуман,

Эрондан сўрарман, дегил рост сўзинг,
Тўғриликдан бир дам ўгирма юзинг.

Гар тўғри сўзласанг инъом олурсан,
Бойлик, сархил сарпо тамон олурсан.

Агар әгрилигу ёлғондир ройинг,
Абад асирилигу анидондир жойинг!»

Ҳажир дейди: «Истар эрса шоҳ агар,
Эрон ўрдусидан берайин хабар.

Барин сўзлаб берай ҳар на билсан ёд,
Ёлғондан бўлурми сұҳбат ҳеч обод.

Менга бўлур фақат тўғрилик пеша,
Эгриликни дилим қилмас андеша.

Жаҳонда ростлиқдан соз иш бўлурми?
Эгриликдан баттар юмуш бўлурми?!»

Деди: «Бор саволим сенга ҳар ёқдан,
Шаҳ, аскар, саркарда, яқин-йироқдан.

Сўэлаб бер менга сен шоҳ Кай Ковусдан,
Хабар бер Гевдану Гударзу Тусдан.

Баҳрому барчасин кўрсат нишонин,
Санаб бер Кашводу Рустам Достонин.

Анов катта чодир нечун ранго-ранг,
Бошқалар аро ул мисоли паланг?

Атрофида юз фил турар таша-тахт,
Кўзни қамаштирас нилдек феруз тахт?

Қуёш нақш ялови, матоси зарбофт,
Бошида қизил ой, гунафша гилофт.

Сипоҳ марказида адирдаги ким?
Барчадан шукуҳли чодирдаги ким?

Ҳажир жавоб берди: «Эрон шоҳидур»,
Филу шерлар аро шоҳ даргоҳидур».

Қониқ бўлиб деди: «Баён эт яна,
Маймана тарафда бисёр фил, бўна,

Унда катта чодир, ранги симсиёҳ,
Атрофин ўрамиш ҳисобсиз сипоҳ.

Теграсида катта-кичик кўп ўтов,
Енида филлари, ортда шери дов.

Пештоқига илган филсурат байроқ,
Барча навкарида тиллорали бошмоқ?»

Деди: «Туси Навзар эрур у номдор,
Унинг байрогида фил сурати бор».

Деди: «Боқчи, анов чодир лолагун,
Атрофин ўрамиш отли кўп қўшин.

Шерсурат бинафша байроқ ҳиллирас,
Байроқ ўртасида шуъладор гавҳар.

Чодир орқасида каттакон черик,
Бири найза тутган, шуҳратга шерик

**У кимнинг чодири, номин менга айт,
Фақат тўғрисин айт, эгриликдан қайт!»**

Деди: «Ул чодирни айламиш макон,
Озодалар бопи Гударз паҳлавон.

**У тарбият қилмиш кўп ботир ўғлон,
Қирқтаси фил бўлса, яна қирқ қоплон.**

Тушар эрса майдон филлар ҳоли танг,
Бас келолмас унга на шер, на паланг».

Суриштириди сабза чодир соҳибин:
«Олдида тик туар бутун бир қўшин.

Ўртада безакли тахти бор ёлғиз,
Пештоққа урилган каёний юлдуз.

Тахт узра ўлтирур ажиб паҳлавон,
Бор шер шинжоати, вишордан нишон.

Ендида павкарлар тик туришар, боқ,
Ўлтираса ҳам бўйи бир бош ортиқроқ.

Ўзи боп оти ҳам турар қошида,
Олтмиш қулоч арқон эгар қошида.

Ҳар замонки кишиаб айласа иола,
Гўё баданд тогдан тушар шалола.

Филлар устида ҳам ўқ ўтмас сопут,
Паҳлавон кўзлари худди ёнап ўт,

На Эронда кўрдим бундай навча зот,
На бошқа бир ерда бундай катта от.

Айдарсурат байроқ унинг йўлдоши,
Найзаси учида олтии шер боши».

Бу орада Ҳажир ўтказар дилдан:
«Ундаги паҳлавон Рустами филтан.

Ростин айтсан, ногоҳ Сўҳроби шерманд
Анвало Рустами этса гарду гард.

Яхши бўлмасмикан номин беркитсан,
Холимиз не кечар маҳв ўлса Рустам?!»

Деди: «У ёлланиб келган бир номдор,
Чин тарафдан эмиш, ҳа, хабарим бор».

Исмини сўрарди, айтмасди Ҳажир.
«Эсимда йўқ» дерди бамайлихотир.

«Уни ҳузурига чорлагандо шоҳ,
Мен бу узоқ қўргон ичра эрдим, оҳ»

Ҳеч ердан тополмай ота нишонин,
Ғам-алам ўртади Сўҳробнинг жонин.

Отаси ишонин айтган-ку модар,
Ҳозир кўриб туриб қилолмас бовар.

Ҳажирнинг оғзидаи кутгани ул ном,
Дили жигарини ўртарди тамом.

Аммо ўзга эди қазо ёзмиши,
Тақдирни озу кўп қилолмас киши.

Лекин дилдан ўчмай умид учқуни,
Яна савоҳ этди жўшиб дил хуни:

«Жоннингдан умидинг бўлса, баҳодир,
Ростин айт, кимники четдаги чодир?

Атрофида филлар, фил мингани сарбоз,
Карнайлар таратур ҳар тараф овоз.

Булутни тешгудек байроқ тикилган,
Унда бўри боши зардан тикилган

Тахти теграсида чекиб саф-қатор,
Гуломлар туришар мисоли баҳор?»

Деди: « У Гударзниң севған ўғли Гев,
Уни баҳодирлар дейди асл нев.

Гударзлар авлодин мардонавори,
Учдан икки қисм лашкар сардори.

Бахтиёрни куёв қилгандир Рустам,
Бундайлар Эронда кам топилур, кам».

Деди: «Ху кунчиқар томонда ошноқ
Бир чодир турибдур парчадан қуроқ.

Олдида аскарлар пиёда, сувор,
Сағ чекиб турышар ҳазору ҳазор.

Сардор ўлтирибди, тахти филсүяқ,
Курси саңдал ёғоч, гавҳардан беzaқ.

Ҳарир пардаларда төвланур садаф,
Хизматда гуломлар турар чекиб сағ».

Деди: «Унинг асл исми Фаребурз,
Шаҳзода, жанг чоги қутурган ҳўқиз».

Деди: «Шоҳ ўғлими, улқап наслдан,
Бахт учун тугилган дегил аслдан».

Ява деди: «Анов сап-сариқ чодир,
Ўнгида ярқироқ байроғи ҳозир.

Атрофда бинафша, сариқ, қизил, оқ,
Ҳилпираб туради анвойи байроқ.

Энг узун байроқда ёнвойи қобон,
Ўчида ярим ой бор кумушсимон?»

Деди: «Унинг поми алда Гуроз дов,
Жангда ҳатто шерга бермайди жилов»,

Отаси нишонин истарди ўғил,
Ҳажир эса ундан яширар нуқул.

Нима истасанг ҳам ул парвардигор
Ўзи истаганин қиласи ошкор.

Бошқачароқ әди замон хоҳиши,
Ўзгарта олурми уни ҳеч киши.

Беш кунлик дунёга бино қўйсанг гар,
Кўрганинг дарду ғам, ҳаётинг заҳар.

**Сўҳроб ота юзин кўрмоқча мунтоқ,
Мунтоқликдан яна айларди сўроқ:**

**Яна ул кўк чодир ва аспи баланд,
Яна ул улкан шахс, яна ул каманд.**

**Шунида ҳам сардорга дер эрди Ҳажир:
«Сендан сир беркитиб бўлурми ахир.**

**Айтмасмидим сенга агарда билсам,
Кимлигин билмайман менинг ўзим ҳам».**

**Сўҳроб дерди: «Инсоф бўлганими барбод,
Айламадинг Рустам номин бир бор ёд.**

**Кимки, бўлса агар жаҳон наҳлавон,
Шунча қўшинин келса, бўлмас у гумдон.**

**Айтганингдек қўшин султони, қани?
Юрт паноҳи, кишвар поебони қани?**

**Ковус фил устида, таҳти равонда,
Лашкар тортса мисли йўқ ҳеч жаҳонда.**

**Рустам Достон пешрав бўлмоги лозим,
Бу ҳангомда ялов бўлмоги лозим».**

**Бунга шундай жавоб топғанди Ҳажир:
«Эҳтимол, вақтинча кетган ул шергир,**

**Балки, ўлтиргандир Зобулистонда,
Е бирар базмда ё гулистонда».**

**Унга Сўҳроб деди: «Ўйлаб кўр ўзинг,
Қандай сардор жангдан ўгирад юзин?!**

**Шаҳаншоҳ ҳурмати ҳар бир музофот,
Юбормиш саркарда, сарбоз, фил ва от.**

**Базм этиб, товласа маъракадан бош,
Ундайдан кулмасми барча қари-ёш.**

**Узоқ сўзга йўқдир букун вақтимиз,
Қулоқ сол, бир бўлсин паймон-аҳдимиз.**

Таҳамтани менга кўрсатсанг агар,
Сарафroz этайин, бошга сочиб зар.

Жаҳонда мухтожлик кўрмагайсан ҳен,
Ғазнам очиб берай, сарф эт эрта-кеч.

Фақат Таҳамтандан айла боҳабар,
Хазина сеники — гавҳар сийму зар.

Бу сирни беркитсанг мендан ва лекин,
Дилингда сақласанг адовату кин,

Тандан бошинг кетар, онанг бағри хун,
Икки йўлдан бирин танлаб ол бу кун».

Шоҳга муъбад бир сўз баён айламини,
Сўз ҳикмати сиррин аён айламини:

Айтмаган сўз дилда гавҳари иобб,
Тош қобиқ ичида олмасдир беоб.

Қобигин парчалаб кўрсатса дийдор,
Қўёшдек дарахшон, қиличдек обдор».

Ҳажир унга дерди: «Эй озода шоҳ,
Кўнгилга урдими тоҷу таҳт, боргоҳ?»

Истарсен шуидайни қўтос ила жанг,
Жангда қилур ҳарбий физлар ҳолин таиг.

Сандоншикан гурзи зарбидан осон,
Икки юз аскарни этадур бежон.

Ким Рустам жангини қиладур армон,
Баланд бошин этар ер билан яқсон.

Унга дуч келмоқдан қочар жангда фил,
Оти туёгининг тўёзони юз Нил.

Агар қаҳр айласа жанг куни бу эр,
Зарбига чидолмас на филу на шер».

Сўҳроб деди: Отаиг бахти қародур,
Агар сендек ўғил унга атодур.

Шу билим, шу қудрат, шу ҳунар билан
Сенга ота бўлган қалбида тикан.

Сен қайдан биласан мардлар жангини,
Айт, қачон кўргансан бедов чангини?

Шундай алп қўринса сенга Рустаминг,
Эрта-кеч ўшани мақтамоқ ғаминг?

Агар дengиз турса секин шовуллаб,
Ўт-ўлов қутуриб кетар ловуллаб.

Гупириб келганда тўлқинли дengиз,
Қутурган оловдан қолармиди из?

Шуъласи тифини чиқорса офтоб,
Қоронгулик қочар чаққону шитоб».

Иш кўрмаган Ҳажир сирдан бехабар,
Ўйларди: «Ростини айтсан мен агар,

Шундай маҳобатли қомати билан
Тенг кела олурми бунга Таҳамтан?

Рустам чодиғига лашкар тортмасми;
Филдек отин сурса, ситам ортмасми?

Бу кифту бу билак, бу ёлини кўр,
Рустамни ғип бўғар, чанголини кўр!

Ким келар рў-барў гар ўлса Рустам,
Чўчиб қолар унда бошқалари ҳам.

Ким жангга киради қўриқлаб баҳтип,
Осон босиб олар бу Ковус таҳтип.

Яхшимасми шараф билан ўлганим,
Тириқ қолиб, шодон бўлгаидан ганим.

Бир мен ўлсам кундуз туи бўлармиди,
Ё мени деб дарё хун бўлармиди.

Отам ҳам бу дардни қўтарар дадил,
Яна етмиш олти ўғли бор шердил.

Бири Гев баҳодир ўзи бир ланикар,
Ҳар жангда қўшинилар олдида борар.

Яна Шергир, Шердўш, баҳодир Баҳром,
Яна қўрқув билмас сарафрөз Руҳҳом.

Мен ўлсам отамга шулар меҳрибон,
Менинг қасдим учун ёвдан олур жон.

Гударздек паҳлавон ўғиллар билан,
Ёв қўлига тушиб ўлиб кетгаидан,

Майли менинг бошим олсин бу жаллоҳ,
Пок муъбад сўзлари юрагимда ёд:

«Сарв бошин кўтарса, кўрсатиб викор,
Ерда хор-хашакка кимнииг иши бор».

Сўнг Сўҳробга деди: «Бунчалик алам,
Оғзингдан аrimас Рустаму Рустам!

Фосид юрагингга адсоват пеша,
Беҳуда нарсани қилма андшина.

Мақсадинг жонимни тандан сидириш,
Бошим кес! Не даркор далил қидириш?!

Қон тўкишга топмоқ бўлиб баҳона,
Хувоб бўлаверма, ўлдир мардона.

Билиб қўй, сен киму ким Рустам Дестон?
Упдай шер тушарми қўлинига осом?!,

СЎҲРОБНИИГ КОВУС ЛАШКАРГОҲИГА ХУЖУМИ

Эшитиб Ҳажирдан бунча кескин сўя,
Бетирлар сардори бурди упдан юз.

Бир нима демади Ҳажирга охир,
Эвди у на даркор, очилмади сир.

Айланиб Ҳажирга тушурди бир мушт,
Оғдириб, чодирга йўл олди хомуш...»

Үйлари чалғиди узуидан узок,
Нечук жанг бошлагай... шубҳа бесаноқ.

Бир фикр пайида боғлади камар,
Бошдап заррин тожин айлади бадар.

Танига зериҳли совут кийди шод,
Дубулғасин қўйди бошига шерзод.

Кўлга олди найза камону каманд,
Оғир пўлат гурзи, арқони девбанд.

Газабдан танида қийналиб жони,
Тугёндан жўш ураг томирда қони.

Отга мишиб, найза олди қўлига,
Маст фил каби тушди душман йўлига.

Ҳисордан чиқди у шиддат-ла учиб,
От туёғин гарди нақ ойни қучиб.

Отии қўйиб келди шоҳ боргоҳига,
Найза ниқтаб кирди қароргоҳига.

Шер чангалзоридан чиққан эр каби,
Ботирларни жангта чорлар шер каби.

Аммо эроплиқдан бирор беобрў
Баҳодир келолмас унга рў-барў.

Узапгода оёқ, қўлида жилов,
Хайбатидан яқин келолмас биров.

Ботирлар йигилиб тузиб анжуман,
Дердилар: «Мана бу ҳақиқий филтап.

Бумга дуч келмоқдан асрасин худо,
Бир ҳамлада қилур жонингдан жудо».

Наъра тортиб келиб Сўҳроб бу маҳал,
Ковус шоҳни тошиб, сўз бошлар дагал:

«Эй шаҳаншоҳ, қани паҳлавонларинг,
Қани майдонга туши, кўрсат ҳунаринг!

Агар қочар әсанг мардлар жангидан,
Номингни ўзgartир, қўйгили янгидан.

Агар найза солсам, эй Ковуси Кай,
Шул онда лашкинг кўр тумтарақай.

Ўшал тунки, фидо бўлди Йаңдаразм,
Қасамим шоҳиди бўлди бутун базм.

Эропликдан қолмас бирар найзадор,
Ковусини тирик дор қиласман, дор!»

Қани, ишонурсан қай паҳлавонга,
Мана мен, қай бири тушар маїдоңга?»

Шундай деди Сўҳроб, сўзин қилди бас,
Эрон томонидан чиқмасди бир сас.

Шоҳчодирга Сўҳроб пайзасин урди,
Етмиш бир қозигин бирдан сугурди.

Шоҳ чодири қулааб тушди оёқдан,
Карнайлар овози келди ҳар ёқдан.

Ковус ҳар томонга дод солди забун:
«Эй ботирлик даъво этганлар, нечун,

Бу туркни кўрибоқ учди ҳушингиз,
Рустамга ютурмоқ бўлди ишингиз.

Паҳлавоним йўқми бунга келур бас,
Наҳот бас келолмас бу туркка ҳеч кас!»

Эннитиб равона бўлди йўлга Тус,
Бориб айтди ҳар не демишиди Ковус.

Рустам унга деди: «Ҳар бир шаҳриёр,
Мендек паҳлавонни чорлашга тайёр,

Хоҳи разм чоғи ва хоҳи базм,
Ковус мени эслар бўлса фақат разм».

Сайсларга деди: «Рахшим әгарланг!»
Сарбозларга деди: «Яқин қаттол жапг!»

Чодиридан чўлга ташлади назар,
Гевнинг ўзи отга уради эгар.

Уни бўл-бўл қилиб туради Гўргин,
Руҳом отга ортар оғир гурзисин.

Тус берар зирҳ ила Рахшга пардоз,
Рустамга етишар бу шов-шув овоз.

«Қиёмат қўпармиш шу биргина тан,
Бу оддий жангчимас, бу бир Аҳриман».

Деб ўйлбарс терисиң кўксига ташлар,
Белига боғлайди каёний камар.

Йўлга тушди миҳиб Рахши отига,
Завора бош бўлди қўшип зотига.

Унга деди: «Оғигил сўзимга қулоқ,
Жойингдан қўзғолма мендан бесуроқ».

Олдинда боради каёний ялов,
Қаҳри олиб борар аланига, олов.

Сўҳроб ялни кўрди, ҳайратда Рустам,
Ягрини әмасди Сомниқидан кам.

Рустам унга деди: «Чиқайлик бир ён,
Олишайлик олиб ёки бериб жон».

«Сўҳроб ҳам ишқалаб кағипи кағфа,
Бир чеккага юрди қарамай сафга.

У ҳам Рустамга дер: «Четга чиқамиз,
Бунда фақат сен, мен — икки мард ҳўкиз.

Эрону Турондан ҳеч ким керакмас,
Бу жангда сену мен бўлсак стар, бас.

Аммо сен бекорга жангга чопасан,
Бир мунит урсам, абад тупроқ қопасан.

Кифтинг кенг, бўй узун, осмонда бошинг,
Аммо анча ўтиб қолибди ёшинг».

Рустам бекар, отда туарар барзанги
Рисоладан анча узун узанги.

Рустам дер: «Эй йигит, сўзла секинроқ
Ер қаттиқдир, осмон илиқ ва юмшоқ.

Қанча жанг кўрдим ман кексаликда ҳам,
Қанча паҳлавонлар бўйнин қилдим ҳам.

Дастимдан етиб кўп девлар ажали,
Енгиллини томон йўл олмадим ҳали.

Яхни боқ, ман қандоқ қиладурман жанг,
Тирик қол, сўнг қўрқма дуч келса паланг,

Турон юмдорлари билан жанг қилдим,
Тоғу дарё гувоҳ, нечук танг қилдим.

Яна шоҳидим дур кўқдаги юлдуз,
Бу дувё мардларин чўктиролдим тиз.

Ёш жонингга раҳмим келадир, аммо
Сени ўлдирмоқлик эмас муддао.

Туронда йўқ сенек паҳлавон бир қас,
Эронда ҳам сенга тенги топилмас».

Рустамдан бу сўзни эшишиб Сўҳроб,
Юраги шигиллаб, жигар бўлди об.

Деди: «Бир сўзим бор, очигими айт,
Очиқ гаплалымоққа келмадими пайт,

Аждоҳларинг менга бирма-бир ёд эт,
Эзгу сўзлар билан дилимни шод эт.

Букун гумоним шу: сенмасми Рустам,
Аждоҳлият эмасми шарафли Найрам?»

Жавоб берди: «Мену у Рустам қайда,
Бизимни аждоҳ қайда ва Найрам қайда.

Мисли йўқ ботир у, мен оддий сарбоз,
Ундаги тахту тоғ мепда йўқ, паввозда».

**Сўҳробнинг охирги умиди сўниди,
Тонги тун бўлди-ю тақдирга кўнди.**

**РУСТАМНИНГ СУҲРОБ БИЛАН
ЖАНГ ҚИЛГАНИ**

**Бориб найза олди сўниқ журъати,
Она сўзин эслаб ортар ҳайрати.**

**Тўқнашув майдонин танлаб тору танг,
Кисқа найза билан бошладилар жанг.**

**Найзалардан қўлда қолганда даста,
От жиловин чапга бурди бир пасда.**

**Энди ишга солиб ҳинду қиличин,
Ҳарён сочишарди оловли учқун.**

**Бир-бирин емириб тиф темир тўкар.
Гўёки жаҳонда қиёмат қўпар.**

**Сўнгра қўлга олиб залварли гурзи,
Бир-бирин савади, бир-бирин эзди.**

**Гурзилар ушалиб кетди бу зарбдан,
Отлар ҳолдан тойди bemisol ҳарбдан.**

**Гандираклаб қолди отлар бечора,
Совутлар йиртилди, зирҳлар пора.**

**Аммо совумади гурдлар гайрати,
Натижা бермади бари шиддати.**

**Тана терга гарқу даҳан тўла хок,
Ташниаликдан тиллар бўлиб чоку чок,**

**Ахир ажралишди икки муқобил,
Дард тўла отаю, аламли ўғил.**

**Ажиб ишларингга дилим лол, жаҳон,
Ўзинг бор этасан ҳам ўзинг ниҳон!**

**Нечун бу диллардан муҳаббат йироқ,
Ақл юз кўргизмас, ҳақиқат йироқ...**

Биёбонда ваҳший, дарёда балиқ,
Таний биладику фарзандин аниқ.

Фақат одам кўзин ҳирс номли олов,
Кўр қилиб, танитмас ким ўғил, ким ёв.

Кўнглидан ўтказар Рустам: «Ҳеч наҳаванг
Кўрмадим бунингдек эта олсин жаңг.

Кўкка чирмашганда оқ дев ноласи,
Бу кун ҳушим олди инсон боласи.

Ҳали таралмаган бунинг шуҳрати,
Ҳали маълум әмас ҳеч кимга оти.

Ўлим яхши бундан енгилсан агар,
Қараб туарар икки тарафдан лашкар».

Ҳар иккисин оти олсада ором,
Үруш топмаганди ҳали сараником,

Ҳар иккиси тенгдан тортишди камон,
Кекса жангчи билан гурди павқирон.

Иккисига ҳам ўқ дўлдек тўкилди,
На барс тўп тешилди, на зирҳ сўкилди.

Иккисин ғазаби қайнади, тошди,
Бир-бирин белидан олишига шошди.

Таҳамтаи қўлини узатса тоққа,
Тош қўпарар эди, урди белбоққа.

Сўҳроб пўтасидан кўтарди азот,
На Сўҳроб қўзғалди ва на жилди от.

Қилт этмагач Сўҳроб паҳлавон бели,
Шалвиради қолди Таҳамтан қўли.

Сўҳробнинг белидан қўлини олди
Дилига яна кўп шубҳалар солди.

Курашдан мириқди икки шери мард,
Тапада хасталик, юзларида гард.

Сўҳроб оғир турзи олиб эгардан,
Тушурди мўлжалга олиб нақ гардан.

Қаттиқ зарбдан қалқиб кетганди Рустам,
Ўзин тутди киғти зирқираса ҳам.

Кулиб, «Эй баҳодир! — дер эди Сўҳроб,
Мардона зарбага беролмадинг тоб!

Чол қадди сарвдек тик бўлса ҳам гар,
Ёш қилиғин қилса бетамиз, овсар!»

Иккиси бир-бирип этди ҳақорат,
Жаҳон тор келганди буларга ғоят.

Бирдан иккаласи ўгириб юзин,
Ҳариф қўшинига уришиди ўзин.

Таҳамтан кўтариб тиф Турон томон,
Соларди овдаги қоплондек қирон.

Эрон сипоҳига бостириди Сўҳроб,
От жиловин қўйди, тортилди рикоб

Сипоҳга ўзини урганда бу шер,
Несу нобод бўлди қанча помдор эр.

Бўридек лашкарга кириб келган чоқ,
Катта-кичик бари бўлди тумтароқ.

Охир Рустам ўйлаб қолди баногоҳ,
Унга дуч келмасин тағин Ковус шоҳ.

Хунари баркамол турки павниҳол,
Қўлидан қутулмоқ шоҳга кўп маҳол.

От бошини бурди ўз лашкаргоҳига,
Дил амри шул: яқин тургай шоҳига.

Сипоҳ ўртасида Сўҳробни кўрди,
У тўккан қонидан замин лой эрди.

Найзаси учидан томар эрди қон,
Гўё ови барор келган бир қоплон.

Қаҳри келди Рустам уни кўрибоқ,
Наъра тортди, титраб кетди дашту тор.

Унга деди: «Эй турк, беақл хунхор,
Бўлардан ким сен-ла уришгани бор?!

Нечун бор кучингни менга кўрсатмай;
Қон тўкасан қўтан ичра бўридай?»

Унга деди Сўҳроб: «Туроний сипоҳ
Бу жангдан узоқда эди бегуноҳ.

Хеч ким истамайин сен билан уруш,
Сендан бошланди-ку устига юриш».

Рустам деди: «Майли, энди бўлди кеч,
Эрта тиг чеккаида олам ёритгич,

Бу майдонда бўлгай ҳам минбар, ҳам дор,
Тақдиримиз ечар нок парвардигор.

Она сут оғзингда, қўлингда қурол,
Хунарингга балли, кўрмагил завол!

Энди кетдик, эрта тонг отган замон
Яздан иродаси бўлур намоён».

РУСТАМ ВА СЎҲРОБНИНГ ҮЗ УРДАЛАРИГА ҚАЙТГАНЛАРИ

Шом чўқди кетгаида улар ҳар тараф,
Гардун ҳайрон эди Сўҳробга қараб.

Гўё фақат жанг деб яралмиш осмони,
Чопгани чопган у тинмас бирор он.

Тинмай чаққон елар остидаги от,
Хеч нима ўтмайди танаси пўлот.

Лашкаргоҳга келди тун чўккани чоқ,
Бели жангда толган, билаклар чарчоқ.

Хуммонга дедиким: «Бу эрта қуёш
Чиқибоқ бошланди қиёмат талоши.

Нима ини кўрсатди шердил баҳодир,
Нелар қилди бунда нимага қодир?

У кўи етказдими бунда талофат,
Менга тенг келари фақат шу, фақат.

Эрон сипоҳини кўриб сар-басар,
Унингдек қоплонни тоғмадим дигар.

Худли қутурган шер, овниң қўймайди,
Кексайиб қолгану жангга тўймайди.

Қидирсанг жаҳонни кезкб саросар,
Ҳеч ким жангга ундеқ боғлолмас камар!»

Хўммон унга деди: «Ба фармони шоҳ
Жойидан қўзғалмай турганди сипоҳ.

Мустаҳкам туради сафда қилт этмай,
Лозим эрса қаттол жангга бари шай.

Рақиб томонидан чиқиб бир тимсоҳ,
Маст шердек ташланди биз томон ногоҳ.

Бутун бир қўшинига қарши бир ўзи,
Маст қоплондек қонга тўлғанди кўзи.

Хар томон ташланди, қилмай ҳеч писанд,
Бир зумда ҳар ёқда мурдалар тирбанд.

Яна бирдан қўйиб от жиловини,
Қайтиб чопа кетди, ташлаб ёвина».

«Бизнинг сардорлардан,— деди паҳлавон,—
Қурбон бўлмадими ҳеч ким ногаҳон?

Эронликни мен ҳам қирдим пойма-пой,
Тупрогин қонига қориб қилдим лой.

Буни кўрибоқ тез қайтди ул қўтас,
Йўлимни тўсарга йўқ әрди бир кас.

Агар шер дуч келса менга ногаҳон,
Оғир чўқморимга таслим этар жон.

Қоплону йўлбарсни қилмайман қиров,
Найзам-ла булатдан чиқаргум олов.

Ботирлар қаҳрамон кўрганилари кез,
Совут, зирҳлари бўлур реза-рез.

-Кунларнинг улуғи бўлур эрта куни,
Ёғолиб келурмиз, ё кунпаякун.

Ичай парвардигор номига қасам,
Мен бўлмай бирорта ёвни қолдирсан.

Энди, соқий, чорла, базм қурайлик,
Май ила дилимиз додгин ювайлик».

Унда ўрдусига етишди Рустам,
Гёви билан сухбат айлади ул ҳам.

«Ҳани, айт, не қилди урушқоқ қасоб,
Унинг зарбасига ким беролди тоб?»

Гев деди: «Сўрама, Рустами Достон,
Бундай зўрни асло кўрмамиш жаҳон.

Қўшин ичра кирди мисоли шамол,
Тус йўлда туради қўлида қурол.

Чаққонликда йўлбарс, қудратда шер-да,
Бир зумда эгарда, бир зумда ерда.

Келиб Тусни пайза тутганин кўрди,
Қутурган қоплондек сапчиб, бўкирди.

Эгилиб, гурзисин эгар қошидан
Олиб урди, учди қулоқ бошидан.

Тоб беролмай чекинди Тус беҳаловат,
Сўнг ҳеч ким чиқишга этмади журъат.

Унга тенг чиқмади ҳеч ким синоҳдан,
Унга бас келадур фақат Таҳамтан.

Ҳам қадим одатин тутиб мўътабар,
Ёлғиз гурдга қарши сурмадим лашкар.

Майдон ичра жавлон уриб у танҳо,
Қанча бошни қилди танидан жудо.

Қарнисида кўрмай бирон паҳлавон,
Гоҳ чапга югурди, гоҳи ўнг томон.

Ким унга дуч келар ажал қучарди,
Остида оти ҳам ўқдек учарди».

Бу хабардан Рустам бўлди кўп гамгин,
Ковус томон юрди кўзида гам, кин.

Очиқ чирой билан кутиб олди шоҳ,
Ёнида жоӣ билан кутиб олди шоҳ.

Таҳамтан Сўҳробдан очаркан оғиз,
Дер эди: «Оlamда бу ботир ёғиз.

Она сут оғзидан аrimай тамом,
Этмоқда не алплар ишин сарашком.

Боши етиб борар юлдузга яқин,
Ер инграб, кўтарар ўхшовсиз танин.

Оlamга ваҳима солар чаигали,
Тева келур ундаи кучга қонгали.

Қиличим, камандим, гурзим бериб иш,
Уни ҳар тарафдан қилдим азмойиш.

Шунда ўйлаб-ўйлаб ўзимга дедим,
Қанчаларни отдан ирғитган эдим,

Шу хаёлда тутдим камарбандидан,
Қисдим ажратгудак банди-бандидан,

Эгаридан узиб олмоқчи эдим,
Бошқалардек ерга солмоқчи эдим.

Бўрондан қимиirlаб кетар азим тоғ,
Аммо у қилт этмай узулди белбоғ.

Ажралишиб кетдик кирганида кеч,
Осмон ойсиз эди, нур кўринмас ҳеч.

Эрта тонгда яна дуч келармиз, дуч.
Янка олишувда куч сикармиз, куч.

Эрта маълум бўлар, зафар кимга ёр,
Тақдирга не битгай пок парвардигор,

Хаётга, мамотга қаратган ўзи,
Қуёшли ҳам ойни яратган ўзи».

Новус шоҳ дедиким: «Ул яздани пок
Емонлар дилини этур чоку чон.

Бу тунни ўтизгум саждада боиним,
Пок тангрим олдида имон йўлдошим.

Гумроҳ турк устидан велиблик тилий,
Сенинг зафарингни илтиҳо қиласай,

Бу гал ҳам лиммо-жим тўлсинг дил коминг,
Қуёшдин ҳам баланд порасин поминг!»

Унга Рустам деди: «Улуғ шоҳ номи
Ер бўлса ўринлар яхшилар коми».

Лашкаргоҳга қадам ташлар басавлат,
Боши риж-гиж хаёт, динда адонат.

Завора қаршилаб беради савол:
«Жаҳон наҳлангим, недур ҳол-аҳвон»

Аввал ундан овқат сўрайди Рустам,
Сўнг ювилиб нетар дилидан алам.

Ва биродарига дерки: «Бўл бедор,
Шопицалоқлик қиласа, ҳушёр бўл, ҳушёр.

Қуёш тигин ургач кечак жонига,
Борурман ўшал он ғаним ёнига.

Сипоҳимни сафлаб, туғим эт ҳозир,
Тахтим, зар этигим, аслаҳам бир-бир.

Оламга илк шуъла ёйганда қуёш,
Чодирим ёнида бўлгил бошу қопи.

**Агар раббим зафар бахш этса ул чок
Урун майдонида қолмағум узоқ.**

Агарда бошқача бўлиб кетса ин,
Оҳу воҳ айлама, қилма ҳеч нолинш.

**Майдонга ҳен жимни яборма бекор,
Бекор чўқимасин қонни жору зор.**

Зобулистон сари йўл олинг бир-бир,
Достон ҳузурида бамайлихотир.

Сабр сувин сепиб, отам совутинг,
Юмшоқ сўзлар билан онам овутинг.

Үлимим додига дили чўқимасин,
Тинимисиз бехуда кўз ёш тўқимасин.

Дунёда барчага шудир паймона,
Руссан үлимига япмас баҳона.

Қанча дев, ипер, йўлбарс, қоплону наҳанг
Нобуд бўлиб жетди жиганимда жанг.

Қанча қўргонларни этганимда паст,
Ҳеч ким өтолмади мени зери даст.

Ким жангга шошилса агар миниб от,
Үлим эшигини лақиллатар бот.

Агар яшасанг-да минг йилдан ортиқ,
Охири шу бўлур фалаҳдан тортиқ.

Назар сол Жамшидек подшоҳи баланд,
Еки Тахмурасдек ҳадикесиз девбанд.

Дунёда улардек бўлганимиди шоҳ,
Уларни ҳам ўлим тинчитди, э воҳ!

Уларсиз айланур вафёсиз фалақ,
Ноҳақлик бўлурми биз ҳам жўиасак!

Дунё ўртанимасин Достон оҳидан,
Юзин ўғирмасин экаҳон шоҳидан.

Сусткашлиқ айлама, бошласа уруш,
Яхшимас шоҳ сўзин иккита қилиш.

Қарими-ёш, охир ютадур лаҳад,
Ҳеч ким бу дунёда қолмагай абал».

Ярим туи Сўҳробдан қизиди сұҳбат
Қолган ярмида уйқу — ҳаловат.

СЎҲРОБНИНГ РУСТАМНИ ИИҚИТГАНИ

Қанотин ёзганда олам қуёши,
Қўйига әгилди тун зогин боши.

Барс тўнип барига илди Таҳамтаи,
Аждар эгарида ўлтирас бўйчали.

Сипоҳдан уч фарсанг нарида майдони,
Орада кўрипмас бирор тирик жон.

Жанггоҳга етишди ботирлар шоҳи,
Қўлда гурзи, бошда пўлот қулоҳи.

Беҳад орзу дилга бўлмасин йўлдош,
Дил·ҳирсига бало келадур подош.

Ул тамон базм этиб Сўҳроби гулру
Ақиқ шароб ичиб, тингларди чалгу.

Хуммонга дер әди: «Ажиб шери мард,
Мен билан баробар қиласур пабард.

Бўйи менинидан кам әмасдур, кам,
Қўрқув нима билмас, қаттол жангда ҳам.

Менингдек кенг елка, менингдек ёлдор,
Қолипимиз бирдек, ё парвардигор!

Бошдан-оёқ мени ўйга солади,
Синчилаб қарасам, ақлим толади.

Онам айтган эрса не турли нишон,
Дилим туяр бари бунда намоён.

Гумоним шулдирки, балки у Рустам,
Оламда бунингдек жанг қилувчи кам.

Ўз отам билан жанг қилсам, не бўлур?
Юзи қаро бўлиб, ўлсам не бўлур?!»

Ҳуммон унга дер: «Жанг қургандা бозор,
Кўп марта Рустамга дуч келганим бор.

Мозандаронда у нечук жанг қилди,
Гурзиси барчанинг ҳолин танг қилди.

Рахшин ҳам бу отга ўхшашлиги бор,
Аммо Рахш ғайрати бунига эмас ёр».

Саҳар билан офтоб урганида дам,
Баҳодирлар турди уйқудан бардам.

Сўҳроб жанг либосин кийгани дами,
Бошда уруш ғами, дилда базм пами.

Гуркираб майдонга кириб келди тез,
Қўлдаги турзиси зарби мислсиз.

Рустамга гап қотар, лабида қулку,
Гўё ўтказгилар туни тинч, тотув:

«Кечанг қандай ўтди, кундан не мурод?
Жангга киришарсен кўнглингда не ёд?

Балки иргитарсен чўқморинг осон,
Адоват панжасин ер билан яксон.

Бир коса май тутиб, ўлтирасак боҳам,
Базм этиб унутсак қаҳру кинни ҳам.

Жаҳондор олдида қилиб аҳд-паймоц,
Кечаги суришдан қилиб нушаймоц.

Майли гар бошқалар қилса ҳамки разм,
Сен билан ўлтириб, биз тузайлик базм.

Дилим меҳри сенга тушмиш бағоят,
Сен-ла олишиноқда қўймас диёнат.

Паҳлавонлар бўлса гар сенга ажодод,
Ҳаршимда айлагил барин бир-бир ёд.

Менинг ила бул кун бўлдинг ҳамнабарид,
Номингни беркитмоқ нечунг, бўлсанг мәрд.

Бобонг Сом эмасми, падаришт Ҳостон,
Сенмасми Зобулилк Рустам паҳлавони?

Унга Рустам дер: «Эй шуҳрат қувган эр,
Қай баҳодир бундай бекор гапни дер,

Очиқ белганитмоққа келгаш эрдим мен,
Менга фириб йўлиниг ахтарурсен сен.

Мен гўдақ эмасман, сен ёш бўлсанг гар,
Гушналилкка боғлаб келганимен камар.

Талон майдопигда гайрат қилийлик,
Тангри хоҳлагани недур, билайлик.

Хўи кезиб кўрганимен кўп пасту баланд,
Лофт сўзлаб, ҳеч кимса беролмади панд».

Сўҳроб унга деди: «Эй кекса одам,
Сўзимни олмасант, жойинг ол шулг дам,

Ҳаётингни қонти урушга эмас,
Типчиликда тугат доб қийғанидим ҳавае.

Сендекларни қабр ютар бир онда,
Руҳинг учиб кетар, тапаниг зинданда.

Найлай, бу кун жонинг қўлимда чиндан,
Чиқариб юборгум, тақдир шул экан».

Жанговар отлардан тушдилгар ерга,
Совут пўлотларда тушдилар ерга.

Отларини тошга боғлаб келдилар,
Адоватдан дилни доклаб келдилар.

Олиша кетдилар нақ қутурган шер.
Терга қон қотдилар, қарғ қонга тер.

Саҳардаи тунитача тоҳ бу, тоҳи у
Зўр келиб, олишди қилиб ҳою ҳу.

Бир замон маст фидек ташлани Сўҳроб,
Сапчиди, зўрига шер беролмас тоб.

Рустам бешбонидан авот жўтарди,
Зўридан гўёки ер дарз кетарди.

Сўҳроб шашра тортиш, овозида жин,
Рустамни иргитди айлаб ерпарчин.

Шер зарбидан ерга идулаган қулои,
Мажолсиз ётарди ерда Таҳамтан.

Фидек босиб Сўҳроб ётар устида,
Ханижар олар жонин олмоқ қасдида.

Рустам назар ташлаб сўз очар базўр:
«Сен ҳали навқирон, ҳали қўзинг кўр.

Мем сенга очайми, знеримр баҳодир,
Жавонмардлар аро бор қандайин сир.

Бониқача багзатни очиу одат,
Тантлиикдан имон топадур зийнат.

Янка озинчунда биринчи бора
Евни йиқса, ерда ётса бечора,

Биринчи бор ерга урса лоиними,
Адоватдан дарров кесмас бошини.

Агар яна бир бор йиқса змери маст,
Қаро тупроқ ичра яна этса наст,

Майли бомонин қўйисин ташидан жудо,
Расму одат шуни этар тақозо».

Шундай ҳийла бинан андар комидан
Омонлик тополди ночор Таҳамтан.

Еини именни риди тих ёргани кекса,
Бу сўзлар беҳуда эдиқу йўқса.

Ёшлик бу на ажиб мардлик ва поклик
Ёшиликка йўлдошdir софлик бебоклик.

Бўшатиб юбориб, кетди дашт тамон,-
Ўтлаб юришарди оҳу ва қулон.

Шикорга берилди, чиқди ёдидан,
Кўкси кинга тўлиқ, ер қучган душман.

Кўнгина вақт ўтди Хуммон мисли чанг,
Пайдо бўлиб деди: «Нима бўлди жанг?»

Хуммонга айтаркан жанг тағсилотин,
Бирма-бир сўзлади рақиб најотин.

Хуммон деди: «Дариғ, эсиз иавқирон,
Жонингдан тўйибсан, сабил бўлиб жон!»

Эсиз, бу бўю баст, эсиз дасту но,
Эсиз бу ягрину бу тиги бурро.

Йўлбарсга қўйибсан моҳирона дом,
Лек бўшатмоқ нечун? Бу иш жуда хом.

Боқ, бундай беҳуда ишингдан тагин
Бошингга келмасин балодан ёғин.

Доно шоҳ сўзлари ёдимда ҳамон:
«Заиф ёвни писанд қилмаслик ёмон».

Шуни деб жим қолди юраги куйиб,
Ғам чекди, балони олдиндан туйиб.

Унга дер бепарво Сўҳроб паҳлавон:
«Хушвақт бўл, дилингда қолдирма гумон.

Эртага жанг чоғи етган маҳали,
Чилвирим бўйнида кўярарсан ҳали».

Лашкаргоҳи тамон елиб борарди,
Ғанимга ғазабдан дили ёнарди.

Рақибин қўлидан қутулгани дам.
Пўлот тогдек оғир қўзгалди Рустам.

Тўппа-тўғри юрди оқар сув тамон,
Қайтиб келган эди чиқиб кетган жон.

Сув ичди, сўнг ювиб юз-кўз, қошини,
Тангри саждасига қўйди бошини.

«Ёв устидан зафар тилар, кўзда ёш,
Билмас не «мукофот» берар ой, қуёш.

Қўйнидан қўёши кетишин билмас,
Бошидаги тожи итишин билмас.

Эшитгандим унга ёшлиқдан худо
Қувват берган экан тенги йўқ асло.

Агар тошга оёқ қўяр бўлса ҳам
Залвордан оёғи ботарди маҳкам.

Юришга қийналиб, жондан тўярди,
Ҳар қандай орзуни четга қўярди.

Худога ёлворди, қидириб даво,
Фақат бир орзуни қилди илтижо:

Кучин бир қисмини қайтариб олсин,
Бу ҳам бошқалардек осон юролсин.

Шунда илтижоси бўлиб ижобат,
Анча камайганди ундаги қудрат.

Мана энди бошга тушиб мушқул иш,
Сўҳроб ваҳмасидан дили ришу риш.

Ёлвориб дер эди: «Қудратли илоҳ!
Бу бандангга ўзинг бўл пушту паноҳ.

Букун истагим шул, пок парвардигор,
Илк кучим қайтмаса аҳволим душвор».

Яна илтимоси тангрига мақбул,
Йигитлик кучига тўлди оёқ-қўл.

Ариқбошдан келди жанггоҳга тўғри,
Ранг сариқ, хаёлчан, ёнарди бағри.

**Маст филдек Сўҳроб ҳам келди қўйиб от,
Бир қўлда камону бирида пўлот.**

Шердек паъра тортиб келар паҳлавон,
Отидан ларзада замину осмон.

Рустам уни қўриб, тикилиб қолди,
Сўҳробдан ажабда хаёлга толди.

Яна қоматидан олиб андоза,
Ҳайратда, паришон ғам чекар тоза...

Сўҳроб эса уни кўрган замони
Шўх кулар, қулф уриб ёшлик жавлони.

Кўрди ўзгаргандек Рустам ўзаги,
Шукуҳи, келбати, савлат, билаги.

Деди: «Шернапжамдан базўр қутилдинг,
Бу не журъат, келиб қайта тутилдинг?

Айтчи, келдинг яна не хаёл билап,
Ҳа, айтмоқчи рост сўз чиқмайди сендан».

СЎҲРОБНИНГ РУСТАМ ҚУЛИДА ҲАЛОҚ БУЛИШИ

Яна отларини боялашиб маҳкам,
Толе сипамоққа қўйдилар қадам.

Қачонки қаҳр этса гар тақдирни шум,
Ҳархисида ҳатто харсанг бўлур мум.

Яна бел ушлашиб бошладилар жанг,
Бел боғлаб, бир-бирини ҳолин этиб танг.

Сипоҳдор Сўҳробнинг қудрати қўлин,
Фалак боғлаб қўйиган кўринар йўлин.

Қаҳрли чўзилди Рустам чангали,
Гарданидаи олди қонга қонгали.

Ёши қаддини эгди Рустам бехалај,
Куни битгач тақдир тополмас бадал.

Олиб ерга урди нарра шерсиёқ,
Аммо билар Сўҳроб, жим ётмас узоқ.

Қиндан тез чиқарib мисоли аждар,
Ота урди ўғил кўксига ханикар!

Кимки тиғ кўтарса бирор жонига,
Замон ташна бўлур унинг қопига.

Сўҳроб бир тўлғаниб тортди саринъ оҳ,
Унга энди бирдек савобу гуноҳ.

Пичирлар: «Не бўлса ўзимдан кўрдим,
Фалокат калитин қўлингга бердим.

Сенда ҳеч гуноҳ йўқ, бу қингир фалаҳ,
Ўлимимга сени айламиш дастак.

Ўйнаб юришади барча тенгдошим,
Тунроққа кўмилур павқирон бошим.

Отам нишонасин айтганда онам,
Бу мұхаббат солди бошимга алам.

Падарим дийдори жонимга армон,
Шу армон деб тандан кетар шириң жон.

Минг афсус заҳматим бермади ҳосил,
Отам дийдорига бўлмадим восил.

Энди сен дарёда балиқ бўлсанг ҳам,
Қаро тундек гар ноаниқ бўлсанг ҳам.

Ё осмонга чиқиб, бўлсанг-да, юлдуз,
Покиза бул ердан умидингни уз.

Отам билса — тунроқ менинг ёстугим,
Хуним истаб келар, кўтарар тутим.

Шунча номдорлардан бирорта одам,
Бориб айтса, хабар топарку Рустам

Деярку «номингни тилида такрор,
Такрор айтиб ҳалок бўлди у саркор».

Гангиб қолди буни эштиб Рустам,
Қоп-қоронғу бўлди кўзин ўнги ҳам.

Қўл-оёқ бўшашиб тоби ҳам қочди,
Ҳушдан кетиб ётди, сўнг кўзин очди.

Қайта ҳушга келгач, айлади савол,
Нола билан деди: «Қани айта қол,

Борми Таҳамтандан сенда бир нишон?
Номи ўчсин унинг бу қундан буён!

Мен Рустам, ер ютсии мени шул замон,
Мотамимни тутсин Сом ўғли — Достон!»

Наъра тортиб, қони қайнаб, чекар оҳ,
Сочларини юлиб айлар оҳу воҳ.

Рустамни бу ҳолда кўрибоқ Сўҳроб,
Яна ҳушдан кетди юрак-багри об.

Сўнг оҳиста деди: «Сен бўлсанг Рустам,
Бадхулқингдан ўлдим, дилимда алам.

Неча кўшиш айлаб бўлдим раҳнамо,
Меҳр уйғонмади дилингда асло.

Энди еч ташамда совут богичин,
Сипчиклаб қараб, топ қалава учин

Уруш ногараси чалингап замон,
Онам етиб келди юрак-багри қон.

Билагимга боғлаб қўйди бир гавҳар,
Дедиким: «Мана бу отангдан асар.

Сенинг билан кетар руҳи равоним,
Керак бўлар, уни асра, ўғлоним.

Букуп тақдир экан қолди бу бекор,
Ўғил ўз отасин оёғида хор!»

Ечиб тошини кўрди Рустам бечора,
Ўз кийимларин ҳам айлади пора.

Дод солар: «О, ўе́лим, жону жаҳоним,
Дастимдан ўлдингми, гурд паҳлавоним!»

Юзларин юмдалар, тупроқ ичра бош,
Сочин юлиб, кўздан тўкар қопли ёш.

Сўҳроб дер: «Йиғлама бундай, жон отам,
Фарёдинг дилимни ўртар яна ҳам.

Энди ғамдан ўзни ўлдирмоқ нечун,
Тақдир шундай экан, бўлма жигар хун».

Кўкин тарқ этса-да хуриди тобон,
Таҳамтсан майдондан қайтмасди ҳамон

Йигирма айгоқчи келди шу замон,
Билайлик, майдонда не хабар дебон.

Икки от туради, усти чанг, тупроқ,
Рустам кўринмасди ҳеч ерда бироқ.

На эгар устида, на майдон аро,
Кўринмасди филтан, бу пе можаро.

Ўлган ҳисоб этиб тўкиб кўз ёши,
Келган сарбозларнинг айланди бонни.

Югуриб Ковусга бердилар хабар:
«Тахting бўшаб қолди Рустамдан дигар?»

Лашкарнинг фигони чиқди фалакка,
Алами ўт солиб лак-лак юракка.

Довуллар чалинсин!— деди шоҳ Ковус,—
Кўшинлар саф тортсин, этиб келсин Тус.

Айёрлар юборинг жанг майдонига,
Туронийлар ўнгу сўл томонига.

Бориб билсин Сўҳроб не билан машғул,
Ҳолимиз бўлмасин йигламоқ нуқул.

Рустамдек жангидан айрилсак агар,
Сўҳробга юзма-юз энди ким чиқар?

**Бу аждарга қарни тўрмаган яхши,
Бу жанітоҳга яқин юрмаган яхши».**

Кулоққа бу шов-шув етушгач Сўҳроб
Филтапга пичирлаб қиласадур хитоб:

**Энди менинг қуним битгаңдан-битди,
Туронликлар иши чапнага кетди.**

Бор меҳрингни тўплаб шундай қилики, шоҳ
Туронийлар сори сурмасин сипоҳ.

Мен уруш қидирдим, улар жетимдан
Мепи деб чиқишида она юртимдан.

Мен кўп ваъда қилдим севинчу шодлик,
Ҳар бири истади кўнгил ободлик.

Биз қайдан билардик наҳлавон Рустам
Бўла туриб олар жоним ўз отам!

Йўлда бехавотир ётиб олишисиц,
Яхшироқ пазар қил, рози қолишин.

Қалъада Эроннинг бир ботири бар,
Камандимга тушган эди зору зор.

**Ундан сўрагандим сенинг нишонинг,
Кўв ўнгимда доим номи раҳшонинг.**

Адаштириди мени унинг ёлғониц,
Ер юзидаў ўчсин ному нишони.

Ёлғон сўзлаб солди башга монкаро,
Умидим пуч бўлди ёруғ кун қаро.

Ким экан биларсан ўшал әрони,
Лек менингчун азоб чекмасин жони.

Онам айтган нишон кўвим ўнгиде
Турса ҳам ишонмай, мава сўнгиде

Фалокат бошимда, шум акан ёзиц,
Отам дастидан мен ажалга озиц.

Чақиндеқ келдиму кетдим мисли бод,
У дунёда юзинг кўролсан, дил шод».

Аламдан нафаси бўғилди Рустам,
Дилида дуд-олов, кўзларида нам.

Рахши эгариға қўнди мисли гард,
Дили хун, лабида учар оҳи сард.

Дод солиб лашнарга келди Таҳамтани,
Қылмишидан дардга тўлди Таҳамтани.

Эронликлар уни кўриш биланоқ,
Саждада тупроққа суртдилар яноқ.

Шукрона айтдилар тангрига минг бор,
Жаңгдан тирик қайтмиш Рустами номдор.

Кейин кўрдиларким, бош-кўзида хок,
Кийимлари пора, сийна чоку чок.

Сўрай бошладилар: «Ким ҳушиғ олмиш?
Ким сени бундайнин аҳволга солмиш?»

Сўзлаб берди қилган гариди ишини,
Ўзи олганин ўз ўғли ҳушини.

Бутун қўшин шунда хурушга келди.
Рустам ҳушдан кетди ва ҳушга келди.

* * *

Сўнг соҳибдилларга гапирди Рустам:
«Дилим пора бўл кун, эзилди танам,

Турон жангни эниди қилмангиз ҳавас,
Мен букун кўрсатган ёвузлигим бас».

Завора филтанга келади яқин,
Яқоси йиртилган, юзлари сўлгин.

Укасин бу ҳолда кўриб баҳодир,
Сўҳроб сўзин айтиб берди бирма-бир!

«Пушаймонда қолдим иштимдан бул кун,
Мукофоти оғир бўлди, бағрим хун.

Ўғлимни ўлдирдим қариган чөгим,
Илдизин қуритдим, шу юрак доғим.

Тигимдан ўз ўғлим таслим этди жон,
То қиёмат унга йиғлагай осмон!»

Ҳуммонга юборди пайгом чопқиндан,
«Адоват қиличин чекмасмиз, қиндан!

Турон лашкарига сен қолдинг сардор,
Хушёр бўл, пособон бўл, туну кун бедор.

Сен-ла жаңг пиятим йўқдир, вассалом,
Ортиқчаси ортиқ, гапим ҳам тамом.

Ҳақиқатни ундал бекитиб ёмон
Жонимга ўт солдинг, бағрим тўла қон!»

Сўнг биродарига дер: «Эй паҳлавон,
Буни тез олиб бор, эй оқил инсон.

Дарё лабигача бирга қил шитоб,
Улардан ҳеч кимга айлама итоб».

Завора от чопиб кетди шул замон,
Рустам сўзин ундан әшидти Ҳуммон.

Үнга жавоб берди: Турк паҳлавони
Сўҳробимиз бўлди фириб қурбони.

Дилида ёмонлик сақлатан Ҳажир,
Атайлаб айтмади, ёпиқ қолди сир.

У отасин сўтар, бу товларди бош,
Қалбига жоҳиллик, ёмонлик йўлдош.

Ўшанди етишди бизга шум ўлим,
Бошини кесишга ҳозир ўрг қўлим»

Завора Таҳамтан ёнига келиб,
Бир-бир айтар келмиш ҳар иеки билиб.

Дили тўла ғараҳ Ҳажирнинг ишин,
Замон орттирганинг Сўхроб ташвишин.

Рустам қаҳри қайнағ мисоли оғу,
Кўз ўнгида ёруғ жаҳон қоронғу.

Ҳажир тепасига келди дилда кин,
Еқасидан олди, қилди ерпарчин.

Чиқорди ёнидан обгун ханжар,
Бир силтаса, бошсиз қолур иғвогар.

Катталар орага тушиб шул замон,
Ўлим чангалидан олдилар омон.

Яна ул айланиб чўл бўронига,
Етушди ярадор ўғли ёнига.

Аъёнлар ҳам келди у билан боҳам,
Хирадманд Тус, Гударз, ботир Густаҳам.

Сардорлар бергали Рустамга таскин
Кетма-кет сайдилар тиллар боғичин.

Бу дардингга даво бергувчи яздон,
Мушкулингни ўзи айлагай осон.

Рустам қўлга олди испиҳон пўлот,
Ўз бошин кесмоқчи бўлганди у бот.

Сардору сарбозлар қилиб илтико,
Туришар кўзда ёш, юраклар бежо.

Гударз унга дейди: «Энди бўлмас суд,
Жаҳонга ўт қўйиб, чиқорсанг-да дуд.

Ўзингга урсанг-да юз тиғу ханжар,
Кўз қораңг бўлурми ундан баҳравар.

Сен қапча уринма, ҳеч фойда бермас,
Агар паймонаси тўлган бўлса, бас.

Жаҳондан буқун ул йигит йўқолур,
Қаний айт, ким бунда абадий қолур.

**Барчамизни охир ўлим қилур өз,
Жойимиз хоҳ сарой, хоҳ оддай ўтев.**

Куни битгач барча ҳаётдан кетар,
Сўнг не бўлур, ҳеч ким тонолмас хабар.

Ҳеч кимни қолдирмас бу ўлим гами,
Ҳар кимниг болшида бор ўз мотами.

Йўлимиз узоқdir ё бундоқ иўтөҳ,
Борар жойимиз бир, барчамиз ҳамреҳ.

РУСТАМИНГ КОВУСДАШ НУШДОРИ СУРАГАНИ

Гударэга юз буриб, дейди шул замен:
«Эй аскарлар фахри, Гударз наҳлавон,

Ковус шоҳга етказ менинг пайғомим,
Бошимга тушган бу қаро айғимим.

Ўз ўғлимта харажар урдим афтода,
Узоқ қолмагайман мен ҳам дунёда.

Менинг хизматларим агар этсанг ёд,
Нажоткорим бўлиб, гамим эт барбод.

Газицагда нуцидори тураг муҳайё,
Ҳар қандай касалга бўладур даво.

Наздимга юборсалг бир коса шароб,
Зора шу даводан кўз очса Сўҳроб.

Агар у даводан очса кўзини,
Тахтингга багишлар мендек ўзини»,

Сипоҳдор келади мисоли шамол,
Ковусга тоғиширар пайғомни дарҳол,

Ковус унга деди: «Рустами филтан,
Обрўси наздимда баланд ҳаммадап,

У кўрсатди менга саноқсиз хизмат
Ниятим — тушмасия унга мусибат,

Ва лекин давони унга юборсам,
Еш ўглин тузатиб, кучайса Рустам,

Сени ҳам бир зумда этадур ҳалок,
Менинг ҳам бағримни этур чоку чок,

Агар менга етса бир дам ёмонлик,
Уидайга не учун берай юмонлик.

Кичқирғаңын күрдинг: «Көвус ким ўзи?
У шоҳ бўлса недур унда Тус сўзи?»

Сўҳроб бу важоҳат, маҳобатда бас,
Ҳатто бир ўзи кенг дуниёга сигмас.

Бу қудрат тахтимга қилурми хизмат,
Ҳумой соясини қилурми ҳурмат?

Эсингдами менга берганди дашиом,
Шукуҳ, обрў барі бўлганди ҳаром.

Багрини тўлдирса бундайни ўғил,
Унда шон-шавкатим кул бўлади, кул.

Эй кўпни кўрган мард, аси бут одам,
Хулоса қил, Сўҳроб сўзларидан ҳам,

Демиси: «Ҳирғин солиб Эрони зорга,
Ковусин осурман тириклай дорга».

Агар у қўларкан жаҳонда тирик,
Ундан ғозор тенар калтаю-кичик.

Уз ёвни парвариш қилиган одам ҳом,
Жаҳонда чиқорар аҳмоқ деган ном».

Гудара қайтиб кетди, тевлаб қуюндеқ,
Рустам ҳуазурига келди тутундек.

Деди: «Шоҳнинг таъби бир ҳанзал дарахт,
Хосили заҳарли мева ҳамма вақт.

Тўнгликда етмолмас унга бирор кас,
Мардлар хизматин ҳам қадрига етмас.

**Сенинг ўзинг борсанг унинг ёнига,
Бир оз нур тушарми қаро жонига».**

**РУСТАМНИНГ СЎХРОБ ЖАСАДИ
УСТИДА НОЛА ҚИЛГАНИ**

Рустам фармонига биноан чокар,
Тўн келтирди зарбоғ авраю астар.

Рустам тўнни ўғли устига ёпиб,
Бормоқ бўлди подшо ёнига чониб.

Узангига оёқ қўйгани замон,
Қулоғига етди дил ўртар фиғон:

«Сўҳроб кўзин юмди бу кенг оламдан,
Даво эмас, тобут қидир, Таҳамтан!»

«Ота» иомин айтиб чекди совуқ оҳ,
Бир жовдираф кўзи юмилди, э воҳ!

Рустам ерга сакраб тушаркан титроқ,
Қулоҳсиз бошига сочарди тупроқ.

Лашкар катталари бари зору зор,
Гирён йиглашар чун абри наўбаҳор.

«Эй ёш паҳлавоним,— дер эди Рустам,—
Жувонмард тухмидан эдинг-ку сеп ҳам.

Сенингдекни кўрганмас ою офтоб,
На тоҷу, на тахту, на қалқон, ниқоб.

Бундай иш тушганми ҳеч кимсага, боқ!
Ўз ўғлим ўлдирдим, сочга тушиб оқ.

Ўша машҳур Сомга зуриёт эди,
Она томондан ҳам машҳур зот эди.

Мендекни кўрганми дийдаи жаҳон,
Гўдак тепасида бўлсан зўравон.

Кесилса бўларди ҳар икки қўлим,
Қаро ер сарига йўналса йўлим.

Ер узра бўлиб паст у тик қоматинг,
Жаҳондан ўчарми сенинг шуҳратинг.

Лабинг сутга тўймай бўлиб бенишон,
Сенингдекни қайдан топар бу жаҳон?!

Қўлимдан чиқордим, юрак тўла дард,
Қаёқдан топарман, олийжаноб мард!

Не дерман гар хабар тонса онаси,
Хабар бергали ким бор афтодаси?

Не дерман, нечун у ўлди бегуноҳ,
Нечун қилдим ёруг айёмим сиёҳ?

Қайси ота қилмиш бундай мудҳиш иш?
Сазоварман қанча олсам сарзаниш.

Қай ота ўлдирмиш жонажон ўғлин?
Ақлли, баҳодир, навқирон ўғлин?

У тождор бобоси эшитса магар,
Покиза онага не бўлур хабар?

Сом наслига пафрат ёғилур осон.
Дерлар мени бедин, беақлу имон.

Ким билибди дейсан, кечаги гўдак,
Букун баланд қомат худди сарвдак.

Ким ўйлабди, тузиб келур деб сипоҳ,
Ким ўйлабди рўзим қилур деб сиёҳ?

Буюрди, ёпдилар шоҳона дебо,
Сўҳробнинг юзига хешу ақрабо.

Орзуси ўлкаю тахту тож-ёқут,
Насибаси бўлди тангу тор тобут.

Тобутни елкага олиб кетишди,
Ота чодирида елкадан тушди.

Сўҳроб чодирига ўт қўйиб шу чоқ,
Навқарлар бошига сочарди тупроқ.

**Анвейи кимхобдан раҳт қуидирилди,
Чодиру аслаҳа, тахт қуидирилди.**

**Янгради тогу тоңг, чўлу толаси,
Ўғил мотамида сиртлон поласи:**

**«Разм чоғи сендеқ мардни бу дунё
Минг йил истаса ҳам тополмас асло!»**

**Эсиз шунча мардлик ва дарёдиллик,
Эсиз девқоматлик ва залварқўллик!**

**Онажонинг сендан узоқда, эсиз!
Стангдан дилинг доғ бу ёқда, эсиз!»**

**Дийдадаң қон тўкиб, сочар болгга хок,
Шоҳона кийимин қилди чоқу тоқ.**

**«Лаънатлагай ўғлини,— дердит,— Золиг зар,
Ҳам онам Рудоба ноку пурхуниар.**

**Дерлар бир гўдакка етибдур кути,
Кўксини тилибдир ханжарин учি,**

**Бу таъната борми оқил бир жавоб,
Ким ишонар, қанча бўлмайин хунөб?**

**Шаънимга дор бу сўз тарқалса нуқул,
Қандай кутар менинг ватаним Зобул?**

**Нечук ҳазони этдим бу тоза боғни,
Нечук кўнайтирдим кўнгилда доғни.**

**Ковус сардорлари ҳаммаси бирдак,
Рустам атрофида бўлиб тўгарак.**

**Баробар лаб очар, сўзлар панд эди,
Таҳамтан ўз дарди билан банд эди.**

**Ажаб иш кўрсатар бу чархи баланд,
Бир қўлида тожу бирида каманд.**

**Тожу тахт эгаллаб, қувнаб турган чоқ,
Бирдан келиб тушар бўйнига сиртмоқ.**

**Бу дунёти ташлаб кетишинг аниқ,
Бунга меҳр қўймоқ печун, қўп ёниқ...»**

**Ўлимни эста ҳам олмайсан, бироқ
Муҳлатинг тугабди, ютадир тупроқ.**

**Ким фатак ишита чўзмоқ экан даст,
Уни оқил дема, унинг ақли наст.**

**Фалак испларипи билолмас эсанг,
Яхшироқ эмасми кару гунг бўлсанг?**

**Агар шундай экан йигламоқ нечун?
Бекордан-бекорга бўлма жигархун...**

**Сўҳроб ўлимидан хабар топиб шөх,
Тезда етиб келди, теграда синоҳ.**

**Сўз бошлаб Рустамга деди шоҳ Ковус:
«Албруздан оддий ўтгача, афсус.**

**Барин олиб кетар айланган фалак,
Богламоқ хатодур дунёга юрак.**

**Олдинми, кейинми жулласи қалом,
Барча ҳам ўлимдан тонур саранижом.**

**Кўйма кўп, тик қара җандуҳ қўзиға,
Ҳиссинг тий, қулоқ бер ақл сўзиға.**

**Нўкни ерга уриб тия олсанг ҳам,
Бутун жаҳонга ўт қўя олсанг ҳам.**

**Кетган яна қайтиб келмас ҳеч ғачон,
Руҳи ўзга жойда тутмишdir макон.**

**Мен узоқдан кўрдим важоҳатини,
Қадди-қоматию, салобатини,**

**Тақдир ўзи уни бу томон сурди,
Ажалин отаси қўлига берди.**

**Кўксингни этсанг-да агар юз пора
Энди то қиёмат топилямас чора».**

Рустам пичирлади: «Энди мен йўқман,
У кенг чўлда ёлғяз қолибдур Ҳуммон,

Келгинидилар юрти Турон билан Чин,
Уларга кўрсатма адовату кин.

Заворажон борсин уларга ҳамроҳ,
Худо ҳаққи, шундай фармон этсин шоҳ!»

Шоҳ деди: «Типчлан, эй шуҳратли қўтос,
Фалак ўзи олди улардан қасос.

Келдилар бу юртга ёмонлик истаб,
Эрон ерларидан тутун бурқсаб.

Менинг дилим, сенинг бағринг бўлди хун,
Лек адоватга юз тутмаймиз бул кун».

РУСТАМИНГ ЗОБУЛИСТОНГА ҚАЙТИШИ

Шоҳ лашкарин Эрон йўлига солди,
Рустам сипоҳи-ла майдонда қолди.

Сипоҳни кузатиб кетган Завора,
Қайтгунича кутди Рустам дилпора.

АЗОН ПАЛЛА ҚАЙТИБ КЕЛДИ ЗАВОРА,
ТАҲАМТАН АЙЛАДИ ЙЎЛГА ИПОРА.

Тўғри йўл олиниди Зобулистонга,
Мудҳиш хабар етди Золу Достонга.

Пешвоз чиқди бирдак Сейстон бутун.
Дилда дарди, оташи оғзида тутун.

Тобути олдида борарди аскар,
Аъёнлар бошига тупроқ сочишар:

НАГОРА ТЕРИСИ ШИЛИБ ОЛИНГАН,
ОТЛАР ДУМИ КЕСИБ, ЮЛИБ ОЛИНГАН.

СУХРОБ ТОБУТИНИ КЎРГАНИ ҲАНГОМ,
ЗАРРИЯ ЖИЛОВ ОТДАН ЕРГА ТУШДИ СОМ.

Енига югурди Рустам бечора,
Либоси, совути, дили минг пора.

Атрофин ўрашиб ботирлар турар,
Бошларида тупроқ, ечилган камар,

Тобутин елкадан қўйдилар ерга,
Диллари ачириди Сўҳробдек эрга.

Отаси ёнига келиб кўзда нам,
Тобути ёпқичин олдирди Рустам.

«Буни кўр, мисоли Сомп чавандоз,
Тор тобутда ухлаб ётар шу алфоз».

Қонли ёш оқизиб кўзидан Достон,
Дер эди: «Ё халлоқ, ё одил яздан!»

Таҳамтсан ноласи қулоққа етар:
«Нечун мен хору зор, нечун ул кетар!»

Зол таңг қолиб дерди: «Бу ишлари ажигб,
Шу гўдак келса чўнг турзи кўтариб!

Номдорлар ичра бу бўлибди номдор,
Энди бундай ботир тугилмас, зинҳор!»

Киприклари оғир кўз ёши.— обдан,
Тили бўшамасди васфи Сўҳробдан,

Келтирдилар Рустам кошонасига,
Фалак титрар унинг оҳ-ноласига.

Рудоба кўрди, не аҳволда Сўҳроб,
Кўз ёш бўлди ариқ, юраги хуноб.

Зору зор дер эди: «Эй сарафroz Гов,
Бошинг бу сандуқдан чиқоргил бирров!»

Оҳ урса, ҳар ёқни олар совуқ бод,
Набира устида дод соларди, дод:

«Эй паҳлавонзода, нарра шер бола,
Энди тугилмайди сендеқ эр бола!»

Айт гўдаклик онинг не бўлди сенга,
Хуррамлик замонинг не бўлди сенга?

Ёшлиқ айёмида зиндан бўлибсан,
Еруғ бу саройдан гумдан бўлибсан.

Бир сўз айт, ше ~~нилмиш~~ сенга падаринг,
Нечун пора бўлди, гўдак жигаринг?!»

Фигони айвондан чиқар юсмонга,
Ларза солар бутун жону жаҳонга.

Ичкарига леирди, дилда мотам-дард,
Кўнгил тўла ғаму, ёногида гард.

Рустам ёса, ўзип тутолмайди вор,
Икки кўздан оқар қон тўла анҳор.

Кўрғон дерди гўё тўшумни ~~чишт~~ ёнёмат,
Дилларда шодлиқдан қолмай асорат.

Яна жам бўлишиб бутун паҳлавон
Тобутни ўртага олдилар шу он.

Тахтасин очдилар, яиртдинар мағац,
Кўёш чеҳра чиқди ва гулдек бадан.

Номдорлар оҳ чекиб, лол қолди бутун,
Гўёки фалакдан чиққандек тутун.

Унга кўзи тушган ёрканими-аёл,
Коксами-ёш бари бўлиб қолди лол,

Барин рағги саривқ, ёқалари чок,
Барин дилида дард, бошларида хок.

Гўё тобут эмас шоҳона сарой,
Бунда паҳлавон шер олиб ётар жой.

Худди Сом бободек яириндер, ёлдор.
Дам олиб ётарди урушдан безор.

Анбарин ёндишар, кўзларида назм,
Тобут қопқогин ҳам ёпишиди маҳкам.

Рустам дер: «Кўрайлик бир даҳма олтин,
Мушқу авбар ичра хотиржам ётсин,

Аммо мендан кейин олтин сагана
Таланиб кетарми, қолмай бошпана!»

От туёгидек зич қурдилар даҳма,
Мотамдан, кўз ёшдан кўр бўлди ҳамма.

Уд огочин йўниб этдилар тобут,
Занжирип олтиндан айладилар бут.

Жаҳонга тарқалиб кетди бў достон:
«Ўғлин ўлдирмиш... деб буюк паҳлавон».

Бу хабардан тўлди андуҳга олам,
Дили гаш бўларди эшитган одам.

Рустамнинг кунлари зиёсиз ўтар,
Дилидан қувноқлик кетгандек бадар.

Охири қилди у қўникоқ пеша.
Бўлмас-ку мотамда яшаб ҳамиша.

Аслида шундай-ку бу дунёниши,
Фақат азоб чекар келган ҳар кипи.

Кимнинг эси бутуни бўлса дунёда,
Дунёниши фирибидан бўлмас афтода.

Туронга ҳам етди бу мудҳини хабар,
Мотамга ўралди диёр сар-басар.

Турон ўлкасига етишиб Ҳуммон,
Бор гапни подшога айлади баён.

Афросиёб бундай ишдан лол қолди,
Лекин бундан сабоқ чиқора олди.

СҮХРОБ ЎЛИМИДАН ОНАСИНИНГ ХАБАР ТӨНГАНИ

Ағон қўтарили бутуни Туронда:
«Сўҳроб ҳалок бўлмиш уруш майдонда!»

Саманғон шоҳига бундай шум хабар
Етушгач мотамда қолди баҳру бар,

Онасига хабар етди шул замон:
«Ўғлин ўлдирибди Рустами Достон».

Кийимиши йиртиб, юзга чанг солди,
Марварид бадани лаълип тус олди.

Отанинг ўғлига мудҳини ишидан,
Оҳ уриб йиқилди, кетди ҳушидан.

Юздан қон ариғин оқизиб она,
Гоҳ туриб дод солар, йиқилар яна.

Бошга тупроқ сочиб қўзгайди маҳшар,
Билакларин тишлаб гўштларин узар.

Ўтли оҳдан боғига отаи уғуар,
Ҳамма мушкини мўйин оловга берар.

Дод солар эрди: «Эй, онаси жони,
Не учун тупроқда қорилмиш қони?!

Икки қўзим йўлда дердимки магар,
Рустаму Сўҳробдан стурми хабар?.

Отанинг истабсан бу кун топибсан,
Топибсану яна қайта чопибсан?

Болам, қайдан билай, келур шум хабар,
Ота хашкаридан тилиниур жигар!

Раҳмин қўзгамабди юзларинг гулдак,
Сарвдек навиҳолинг, паҳлавон билак.

Бола қоматингга раҳм этмай, дариф,
Навқирон қўксингга қандай урмиш тир!

Танангга парвариш бердим, диловар,
Тинимсиз кунлару уйқусиз тунлар.

Бола қоматингга раҳм этмасдан,
Покиза тананинг либоси кафан.

Энди дардлашмоққа чорлагум кимни,
Кимга бўшатурман энди ичимни?

Тану жоним эрдинг, равшан чироғим,
Гўрга кетдинг, бўм-бўш қолдими боғим?

Дариғо, сардорим қидириб отанг,
Ажалга рў-барў келдингми, аттанг!

Поумид кўз юмдинг бу дунёдан зор,
Тупроқ ичра қолдинг, ахир зору хор!

Устингда ханижарин ўйнатган дамда,
Жигаринг тилмоққа қилганда ҳамла,

Нечун кўрсатмадинг унга нишонинг
Мен бергап тош эрди оройи жонинг.

Бергап эдим сенга отангдан нишон.
Нечун эслатмадинг, бўлдинг паришон?

Букун онанг дарду аламга асир,
Дилида андуҳу ёноги заҳир.

Нечун мен бормадим бирга урушга,
Нечун чек қўймадим бу ёвуз ишга?!

Узоқдан танирди мени Таҳамтан,
Навозиш этарди мени сен билан.

Тигин иргитарди Рустами ёлдор,
Бўлмасди ўғлига отаси хунхор!»

Яна сочларини юла бошлади,
Яна оҳу нола қила бошлади...

Ким эшитса унинг ҳазин иоласин,
Тиёлмасди кўздан оққан жолосин.

Хушдан кетди андуҳ жонга қасд этди,
Барчанинг юраги әзилиб кетди.

Ерда ётар эрди мисоли мурда,
Гўё танди қони тўйған, афсурда,

Хунга чөлгач яна боплади нола,
Хаёлу фикрида ўлган ёни бола.

Сұхроби тожига солғанда назар,
Күз ёшин лаъл этиб, қонига бўяр.

Кўрганда бўш қолган унинг таҳтини,
Чорлайди Сўхроби — сарв дараҳтини.

Равшан қунда чоған мисоли шамол,
Отни талаб этди, келтирди дарҳол.

От бөшинни қулоқлаб кўтарди фигон,
Барча лол ва жимжит, ҳайратда жаҳон.

Гоҳ ўпар ёлидан, гоҳи ёноқдан,
Қонли ёши оқиб тушар туёқдан.

Кўз қонидан хокни бўяб лаълига.
Изларин суртарди туёқ наълига.

Шоҳона либосин олиб келган чоқ,
Ўглини олгаңдек очалди қулоқ.

Келтирилди каманд, садогу камон,
Найзаси, ғиличи, гурамси гарон.

Келтирилди эгар, юған ва қалиқон,
Қалқонга бош уриб қўтарар фигон.

Келтирилди арқон нақ саксон қулоч,
Уни кўриб она яна юлар соч.

Дубулға, совутин устига борди,
«Шерим қайдасан?» деб дилларини ёрди.

Сугуриб қениндан Сўхроб ақынини
Кесди от ёли-ю думин ёртисин,

Дарвешларга сўнгра үлсанди инъом,
Кийим-бош, зар-кумуш, от-учов, анжом.

**Сўнгра чикортириб унинг тахтини,
Настга ташлаттириди ул бадбаҳтини.**

**Сарой эшиклариг қилдирди юра,
Пештоқу равоқиг бузди минг нора.**

**Дабдала бузилди базмхонаси,
Шундан жангта кетган эрди боласи.**

**Сўнг устига кийди пилдек кўк либос,
Бир дамда қон ёшга яна гарқ пакъос.**

**Кечакундуз йиғлаб, кетганди пурт,
Сўҳробдан сўнг бир йил этмади умр.**

**Фикру ўйи интиқ Сўҳроби томон,
Жоноп ўғли томон руҳ бўлди равон.**

**Шундай деган эди ширинсўз Баҳром:
«Мурдалар аламида бўлмагил мудом.**

**Ўзинг ҳам қолмассан, кетурсан охир,
Бу абадий йўлга ҳозир тур, ҳозир.**

**Отаиг ўз навбатинг берса ҳам бу гал,
Унинг ҳам навбати етушгай тугал.**

**Дунё шу, бу сирга топилмас калит,
Қидириб ўзингни айлама кўп хит.**

**Берк эшик бу, ҳеч ким очолмас кушод,
Беҳуда этмагил умрингни барбод».**

Бундан сўнг Сиёвуш достони бошланади. Бу асар «Шоҳнома»нинг энг яхши достонларидаи ҳисобланади. У бундац олдици китобларга киритилганилиги ва юз минг нусхада пашр этилганилиги назарда тутилиб, бу тўпламга киритилмади. (Қаранг: «Шоҳнома», биринчи китоб. Тошкент, 1975, 527-709-бетлар; Фирдавсий Шоҳномасидаи, Сиёвуш. Тошкент, 1979).

Афросиёб Сиёвуш ўғли Кайхусравни болалигидаёқ йўқотмоқчи, шундай қилиб, келажакдаги қасоекордан қутулмоқчи бўлади. Аммо Пирон уни бундай ёвузиликдан қайтаради.

Рустам эса Сиёвушнинг ўлимидан хабар тошгач, саройга бос-тириб киради ва Судобанинг танасини бошидан жудо этади. Сўнг Рустам Туронга юриш қилади, унда катта қирғин уюштириб шаҳарларга ўт қўяди. Афросиёб ўз мамлакати Туронни ташлаб, қочиб кетади. Рустам бир неча йил мамлакатни ўзи бошқаради. Рустам ўз она юртига Эронга жўнайди. Афросиёб Туронга қайтиб ўз тахтини згаллайди.

Бу вақтда Гударз туш кўриб Туронда Сиёвушнинг ўғли борлигини тушунади. Гударз ўз ўғли Гевни Туронга юборади. Гев кўп саргузаштлардан кейин Сиёвушнинг хотини Фарангисни ўғли билан Эронга етказиб келади. Сиёвуш ўғли Кайхусравни аёну акобир, паҳлавонлар, бутун мамлакат халқи шоҳона қарши олади. Жуда кексайиб қолган подшо Кайковус эса, ўз ўғли Фарибурз қолиб, Кайхусравни тахтга ўтказади.

КАЙХУСРАВ

Олтмиш ыйл подшолик қилган

Достоннинг бошлиниши

Ҳикоячи бошлаб қадимий достон,
Ўзга ривоятни айлади баён:

Нечук тахтда даврон сурди Хусрав шоҳ,
Нечук Турон томон сурди у сипоҳ.

Дунёни яратган айлаб марҳамат,
Соф қўйса, ҳаётим кўрмаса кулфат.

Қадим номалардан ёзай бир достон
Жаҳонда қолсии у абад навқирон.

Заминдан юксалса сарв гуркираб,
Шоҳи кўк пештоқин қучади ўраб.

Тобора юксалиб шод ўсгай дараҳт,
Бағри яйраб, унга кулиб боқса баҳт.

Ҳаёт парваришлаб ўсдирса омон,
Унинг мевасидан баҳраманд жаҳон.

Тоза бўлса агар подиноҳ зоти,
Яхшиликда қолур жаҳонда оти.

Унга уч шимарса бўлади орзу,
Агар учдан ўтса, тўрт бўлади у.

Пок зоту ҳунару пасабинг агар
Бирлашса ажойиб мевалар берар.

Насаб ҳам фойдасиз гар йўқ ҳунари,
Покиза бўлса ҳам зоти — гавҳари.

Яздан ишагти киши гавҳари,
Емонга йўлзимас, қочар у нари.

Ота тухмидандир аслида насаб,
Мева берар ул ҳам тухмига қараб.

Хунар ўрганурсан ҳар хил кишидан,
Қочмасанг меҳнату ранж ташвишидан.

Бунга соҳиб бўлса қайси бир гавҳар,
Зеболик кўркига бўлар муюссар.

Бу учликни топсанг сўнг керак ақл,
Уни паст-баландни ажратгувчи бил.

Бу тўрт парса тапда бўлса мужассам,
Тамаъдан қутилгай, тортмас ғам-алам.

Ўлим ҳақдир, унга топилмас чора,
Увдан гўрроқ офат бўлмайди сира.

Жаҳонжўй бу тўртдан әди бениёз,
Унга толе кулиб, бўлди сарафroz.

УЛУГЛАРИНИНГ КАИХУСРАВГА ОФАРИН АЙТГАЦЛАРИ

Кайхусрав кўшкига келгани замон,
Огоҳ бўлди унинг ишидан жаҳон.

Тахтига ўлтирди келиб шаҳаншоҳ,
Бошида ярқирап хусравий кулоҳ.

Жаҳонда адолат, ҳақ барно қилди,
Ҳақсизлик томирин заминдан юлди.

Насиб әди унга зеб-озодалик,
Худованди тоҷу ва шаҳзодалик.

Жаҳонда орзуманд шаҳриёр әди,
Шуҳрати тарқалган, улугвор әди.

Жаҳонда йўқ әди унга ҳеч бир зот
Тобе бўлмай четда кечирса ҳаёт.

Қаер вайрон бўлса, айлади обод,
Этди ғамгишларни аламдан озод.

Баҳор булутидан қўйди ёмғир-нам,
Кўчди ер юзидан ғам занги, алам.

Ер бўлди биҳиштдай ораста, гўзал,
Адолат инъомдан зар кўчди тугал.

Тўлди яхшилигу типчликка жаҳон,
Боғланди девларким, нияти ёмон.

Не машҳур зотлардан, не улуслардан
Элчилар келдилар кўп олислардан.

Келди етиб хабар Нимрўз сардорга,
Жаҳонга нур сочган у синоҳдорга.

Келиб ўтирганда тахтига ногоҳ,
Буюклик кўкини яратган подниоҳ.

Уқтириди синоҳга ҳар жойда доим,
Шоҳга айлангиз деб итоғ, таъзим,

Шоҳ томон ўғирди юзин Таҳамтсан,
Шодлигин билдириб сидқидилидан.

Наремон Соми Зол ёнида ҳамдам,
Кобул диёрининг буюклари ҳам,

Даштда кўрингандага қўшини қораси,
Янгради ногора кучли наъраси.

Зол кипиларини олдинга бошлар,
Бинафша туғ филтаси ортида яшиар.

Шоҳнинг қулогига етди бир хабар:
Келар эмиш Рустам у эзгунарвар.

Лашкар бирданига жойдан қўзролди,
Кутиб олмоқ учун дарҳол йўл олди.

**Шоҳ дили мұжқадан бўлганди шодмон,
Хабарчига деди: «Бўл доим омон!**

**У әрур отамнинг қудрат-мадори,
Үндадир жаҳонда ҳунарнинг бори».**

**Буюрди: Гев, Гударз ва Тус якбора
Боришип, олишиб сурнай, ногора.**

**Шоҳ кўшиқидан янграб ногора саси,
Бошга кийди кулоҳ мардлар ҳаммаси.**

**Давра ясаб дарҳол чиқишди пешвоз,
Ҳамманинг қўлида туғ, ногора, соз.**

**Учрашув жойгача икки кунилик йўл,
Борағли синоҳлар, мардлар қўл-бақўл,**

**Таҳамтаи байробги кўриниган замон,
Лашкар чашни ўрлар қўёнига томон.**

**Авжга минди янграб ногора, сурнай,
Гев, Гударз, Тус пешвоз чиқиб пайдар-пай**

**Филтан ботир томон чопдилар улар,
Қувонч-ла ҳаммаси филтапни қутлар.**

**Учовин бағрига олишиб хунҳол,
Шерзод шаҳриёрдан сўрашиб аҳвол.**

**Келишди Рустамдан Зол томон улар,
Очиқ кўпгил, бари шод чунон улар.**

**Фаромарз томонга юз ўгиришибди,
Унинг дийдоридан хурсанд бўлишибди.**

**У жойдан келишди сўнг шоҳ қошига,
Бир шоҳқи, баҳт тоғин кийган бошига.**

**Филтан мардга тушгач Хусравнинг қўзи,
Киприкдан ёш томиб, порлайди юзи.**

**Таҳтдан тушиб келиб айтди оғарин,
Таҳамтаи элгашиб ўнади замин.**

Рустамга бундай дер: «Сен, эй паҳлавон,
Ҳамиша бўлгайсан мулкимда шодон!

Ўзингсан Сиёвуш бузруквори,
Жаҳонда доною, мардлик мадори».

Кўучиб Золи Зарнииг бошини силар,
Мехр билан унинг отасин эслар.

Баҳодирларга жой қўрсатди ёпдан,
Деди: Бахт ёр бўлсин сизга яздондан.

Рустам қарар унинг кийим-бошига,
Ўлтириши, сўзи, ўй, қарашига.

Юзига қон уриб, дил тўлиб дардга,
Сиёвуш ишларин келтирди ёдга.

Жаҳон шоҳига дер: «Сен, эй шаҳриёр,
Отадан жаҳонга қолгансан ёдгор.

Отаигга ўхшаш чўлг шуҳратли, доно
Тоқидорни жаҳонда қўрмадим асло».

Кейин улар таҳтдан туниб, юришди,
Давра қуриб, кайғу сафо суринди.

Тун ярим бўлса ҳам шоҳ олмай ором,
Ўтмиш нақлларин этарди давом.

КАЙХУСРАВНИНГ МАМЛАКАТНИИ АЙЛАНГАНИ

Қуёш тортганида ёлқин шамширик
Қора тун кўтарди ердан чодирии.

Даргоҳдан янгради ногора шу дам,
Буюклар шоҳ томон қўйдилар қадам.

Юрди Тус, Гударз ҳам Гев — у қўрқмас әр,
Гургину Густаҳму ҳам Руҳҳоми шер.

Шуҳратли у зотлар келдилар шоҳга,
Келдилар шарафли улкан даргоҳга.

**Йиғилди кўп одам айвон-бороғоҳга,
Жаҳон шоҳи бундай деди сипоҳга:**

**«Кўрмоқ истар эдим мулкни саросар,
Қутлуг Эрон әлии барин баробар.**

**Кейин ов раъйига айлаб иштиёқ,
Ўтсин шу алфозда вақтимиз қувноқ».**

**Буюклар бу раъйга қўшилиб яксар,
Жаҳондан баҳраманд бўлишни истар.**

**Жаҳон шаҳриёри овга қўзголди,
Паҳлавон Рустамни ёнига олди.**

**Лашкарлардан келди шуҳратли зотлар,
Геву Гударз, Кашвод каби чўпг мардлар.**

**Қиличбоз баҳодир Шоцуру Баҳром,
Гургину Бежапу — қанча улуғ ном.**

**Фарҳоду Зангай Шоварлар ҳам бор,
Гурозаки, голиб жангчи шиддаткор.**

**Лашкардан қорайди қуёш билан моҳ,
Барида совуту гурзи-ю кулоҳ.**

**Оянинг ҳисоби йўқ, юрган йўл эса
Тўлди ўлжаларга жанггоҳдек роса.**

**Бутуни Эрон ерип айланиб кўрди,
Ободу вайронга жойлардан юрди.**

**Қанча юртлар, абгор, нообод эрди,
Хақизиликдан вайрон ва шикаст ерди.**

**Обод әтмак бўлди подшоҳ бериб ганж,
Туҳфаю ишъомдан у тортмади ранж.**

**Ҳар бир юртда яшаб, қурди унда таҳт,
Тонсин деди у юрг аҳолиси баҳт.**

**Ҳамён очар эди, шароб ичарди,
Элга динор сочиб, йўлда кечарди.**

Яна йўл оларди ўзга шаҳарга,
Маю таҳт, тож билан чиқиб сафарга.

Озарободагон ерига етди,
Буюк зотлар билан мулоқот этди.

Шароб ичиб юрди, от чопиб-елди,
Кейин Озаргушаси уйига келди.

Оташкадада у қилди ибодат,
Тангрининг йўлига хайри саховат.

У жойдан қўзгалиб, юришиб чаққон,
Сўнг етиб келишди Ковусшоҳ томон.

Ўтиришди бирга у билан шодон,
Шодликдан бўшамас эди бир замон.

Бошлар қалқигандада тиниқ гулобдан,
Уйқу ва оромга кетдилар ўбдон.

КАИХУСРАВ БИЛАН КОВУССИНГ АФРОСИЕБГА ҚАРНИИ АҲД-ПЛЙМОНИ

Дурахшон кун тоигда яшнаб боққан чоқ,
Қора ер ёришди мисоли чароқ.

Жаҳондор ўтирас, Ковус шаҳриёр,
Сарафroz икки шоҳ бирга, баҳтиёр.

Кўриб Рустам Достон етиб келганин,
Сўзлар эди унга Ковус билганин.

Ул Афросиёбдан очганда сўзин,
Қонли ёни билан юварди юзин.

Деди: «Нелар қилди Сиёвушга у,
Эронга келтирди не қулфат, қайғу?

Ісанча паҳлавонлар қурбон бўлдиilar.
Аёлу гўдаклар гирён бўлдиilar.

Эрон шаҳарларин кўрсанг, кўи ҳароб,
Ҳароб этди барим ул Афросиёб.

Яздан ато этган ҳамма нарсанг бор,
Баҳодир, допосан қўлиниг қудратдор.

Толеинг порлаган, улуғ зотдан сен,
Шоҳлардан улугсан куч-қудратда сен.

Истар эдим: сендан бир аҳди паймон,
Кечмагинadolat, ҳақдан ҳеч қачон.

Дилни ўчга тўлдир Афросиёбга,
Сув сепма оташга, келтиргин тобга.

Она қариндошлик сенга ёт бўлсин,
Ҳеч кимдан сўз олма, ўч қанот бўлсин.

Бойликка берилиб, алданма яна,
Паст, баланд дуч келса, чекинма яна.

Гурзию қиличу тахту кулоҳдан,
Сўзлардан ўзгариб, қайтма сен роҳдан.

Қасос пималигиги сўзлай, қулоқ сол,
Қасос — ақлу танга мазмун, билиб ол.

Он ич қуёш, ойни яратганга сен,
Ҳам муҳру кулоҳга, тожу тахтга сен;

Фаридун иисофи, эзгу одат, роҳ,
Сиёвуши қонину жонинг учун, шоҳ.

Яздан баҳт юлдузи, эзгулик ҳақи,
Билгайсан яхшидан ёмоннинг фарқин.

Мададкоринг бўлсин тиғ, гурзи қўлда,
Бўлсин кўркам қаддинг, чўнг азмипг йўлда».

Ёш шаҳриёр тиғлаб унинг сўзини,
Оташга ўғирди жону юзини.

Адолатнапоҳга ичди ул қасам,
Оппоқ кундузга-ю қора тунга ҳам,

Қуёшу ойга ҳам, тахт, кулоҳга ҳам
Муҳру қилинча ҳам, тожи шоҳга ҳам:

**«Алданмайман унинг сеҳрига асло,
Ҳатто тушимда ҳам меҳрига асло!»**

Шоҳона дафтарга мушк-ла ниҳоят
Ёздилар шу маҳал паҳлавий бир хат.

Унга гувоҳ бўлди Рустами Достон,
Ҳамма буюклару лашкарлар шу он.

Кейин хатни онту адл, инсоғ учун
Сақлагин деб берди Рустамга бутун.

Ундан сўнг ёздилар маю дастурхон,
Сўнг ўзгача суҳбат қуришди шодон.

Бир ҳафта май ичиб, тинглашиб куйлар,
Қовусинг қасрида қолишди улар.

Саккизинчи куни туриб шаҳриёр
Ювипиб, намозни этди ихтиёр.

**Тангрига сигиниб, у қилди дуо,
Яратган ҳақига ўқиб мадҳ-сано.**

Қаро туи ёришиб чиққупча офтоб,
Оҳ чекиб, ёш тўқди кўздан беҳисоб.

Деди: «Бир ўзингсан, эй одил худо,
Жаҳондору ризқбахш йўлчисан танҳо.

Ёшлиқда қутқаздинг мени балодан,
Якка бу бошимни у аждаҳодан.

Турон сарлашқари сенга аёпдир.
Гуноҳга ботгандир — ҳоли ёмондир.

Ҳар ерда айтишар нафратлар унга,
Гуноҳсизлар дили тўлган ўч-хунга.

Бу обод диёрни у вайрон қилди,
Ботирлар юрагин ғамдан қон қилди.

Сиёвуш қонини зулукдай сўрди,
Жонимиз гавҳарин кўкка совурди.

Шаҳриёрлар дили ундан ларзада,
Тожидап омон йўқ ҳеч бир марзада.

Бил, уким ёмондап яралган зурёт,
Ўзи афсунгару асли покас зот».

Қайта-қайта ерга сурди у юзин,
Яратгаига айтиб дилдати сўзин.

Кейин қайтди яна тахти томонга,
Шаҳлавонларига, мағрур аъёнга —

Деди бундай: «Сиз, эй баҳодирларим,
Хапжаркашларимни, жаҳоннорларим.

Бу Эрон әлидан от миниб ўтдим,
Бупдан Озаргушаси жойига етдим.

Кўрмадим бирорта кимсани дилшод,
Ҳатто кучлиларким ерлари обол,

Ҳамма Афросиёб дастидан безгап,
Дилларга қон тўлиб, кўздан ёш сизгап.

Мен ундан жабрдийда бўлғапларданмен,
Жону тани ғамга тўлганларданмен».

Шундай деб бобо шоҳ, мўътабар писон,
Дилидан чиқарар ғамли оҳ ҳамон:

«Эрон әли ундан қайғуда, безор,
Горату жанг жўш тўғопи кезар.

Чиндан сиз дўстларим бўлсангиз агар,
Менга ачинсангиз дилдан сарбасар,

Отам ўчи учун белни боғлайман,
Эронни кулфатдап халос айлайман.

Агар сиз бирлашиб бопласангиз жанг,
Ҳужумга ташланилг мисоли паланг.

Мендан чиқса жапни боплашга садо,
Ботирлар жашидап тоғ бўлар саҳро.

Майдонда тўкилган ҳар томчи қон-чун —
Ким бўлса гуноҳкор, осилар бутун.

Агар сипоҳимдан ким бўлса шаҳид,
Жойи жаниатдадир — шу эзгу умид.

Бунга нима дерсиз? Жавоб қай йўсун?
Ўйлаб кўрсин ҳамма яхшилик учун.

Билинг: у қўлини кўтарди аввал,
Тортмоги керакдир жазо мукаммал».

Буюклар жавобга юз ўғирдилар,
Дилдаги дард билан жойдан турдилар.

Сўнг дедилар: «Эй шоҳ, дилингни шод тут,
Машаққатдан уни доим озод тут.

Бу тапу жонимиз измингда бутун,
Ғаму севинчимиз сендандир букун.

Онадан тугилдик бизлар ўлим-чун,
Гарчи биз озодмиз, қулингмиз бутун».

Шу хил жавоб олди шоҳ аникумандан,
Тусдану Гударздан, ботир филтандан.

Қизил гулдай бўлди шаҳаншоҳ юзи,
Навқирон әди у баҳтиёр ўзи.

Уларга кўпдан-кўп айтди оғарни,
Деди обод бўлсин ботирдан замин.

МАИХУСРАВНИИГ ПАҲЛАВОИЛАРИ САНАБ КЎРГАНИ

Сунбула ортидан боққанида кун,
Неча бор айланди кўк чархи гардун.

Ҳамма муъбадларни ёнга чақирди,
Уларга шоҳ зарур сўзлар гапирди.

Икки ҳафта ёпди қабул эшигин,
Айтди янга дафтар тутишин.

Хусрав ҳисобдорга буюрди ишини,
Буюк ва кичиклар номин айтишин.

Еэди у полвонлар ичра полвонин,
Уларга лойигин, чўнг паҳлавонин.

Ковус хешларидан баҳодир, ўқтам,
Юзу ўн саркарда қўйишиди қадам.

Ковус Фарибурзи олдинда юрди,
У янги подшоҳга амаки эрди.

Нўзар уруғидан у саксон нафар
Ташлади гурзидор, жанговар лашкар.

Зарасп саркардадир уларга сардор,
Ҳар ишда гамхўру доим мададкор.

Шоҳлар тожи эди у Тус фарзанди,
Гурзию ногора, қилич тутганди.

Учинчиси Гударз — Кашвод ўғли у,
Раъий билан лашкар қучди шон, обрў.

Етминш саккиз ўғил, набираси бор,
Тоғларда ўқтаму дашт, чўлда савор.

Кова байроғига шараф-шон элтикан.
Шоҳлар тоҷу бахтии пурафшон этган.

Гаждаҳам тухмидан олтминш уч ўқтам,
Буюклар ташлапди, бошлиқ Густаҳам.

Мелод хешларидан юз отлиқ эди,
Гургиндай музaffer, саботлик эди,

Тавоба тухмидан саксон беш нафар,
Жанговар отлиқлар ганжни қўриқлар.

Барта бўлмини эди уларга посбон,
Жангларда уларга келтиради шон.

Ўттиз уч жангари Пашаиг тухмидан,
Улар чиқмас эди Жўупин ҳукмидан.

Уларга Рев бўлди сеэгир нигоҳбон,
У ҳамиша ғолиб, ўқтам паҳлавон.

Жанг куни ногора олдида турди,
Мардлар Тус қуёвни қўриқлаб юрди.

Барзин хешларидан етминн ботир эр,
Майдонда ёвларин енгар мисли шер.

Уларга нигоҳбон Фарҳод бўлмишиди,
Жанггоҳда сандону пўлод бўлмишиди.

Гуроза тухмидан юзу беш полвон
Уларнинг олдида бўлди нигоҳбон.

Куноранг полвонлар ичра энг мумтоз,
Допиншманд, буюклар қутлар сарфароз.

Зебу фарли, кўркам помдорлар шу тоб —
Кўшилигидан муъбад йўқотди ҳисоб.

Ҳамманинг номини ёзишди бутуп,
Подиоҳ дафтарига жанг-ҳамла учун.

Буюрди шаҳардан чиқсинлар дея,
Даштга етиб, чўнг саф чексинлар дея.

Авжга кирсинг,— деди,— бошлангандо ой,
Хинди қўнгироқлар, беҳисоб карнай.

Ҳамма борсинг,— деди,— жангга Туронга,
Ҳамма шодлик билан юрсинг у ёнга.

Шоҳ олдида бошлар ерга эгилди,
Лашкар томондан шоҳ табрик этилди.

Дедилар: «Эй зебу фарли шаҳриёр,
Тожу камар бўлди сендан ихтиёр.

Ҳаммамиз бандамиз, сен шоҳ эрурсан,
Еру кўкда доим паноҳ эрурсан!»

**КЛИХУСРАВНИНГ ПАҲЛАВОИЛАРГА
ҲАЗИНАЛАР ТОРТИҚ ЭТГАНИ**

Атрофда турарди отлар бир гала,
Ҷўпон лашқаргоҳга юрди бир йўла.

Шоҳ буюрди: кимки, ташлашда каманд,
Жаңг аро ботири бўлса метинтан,

Чопагон отларга ташласин каманд,
Бошларига арқон салиб, этени банд.

Кейин у музaffer жаҳондор турди,
Гурзи билан олтин тахтга ўлтириди.

Ганж, дипор эшигни очиб дер хушҳол:
«Буюклардан ганини беркитмоқ маҳол!

Гөзидада майдонда қаттиқ жанг борса,
Ганж, дипор кўринар кўзга ҳеч нарса.

Мардларга ҳадъамдир бор тоҷу тахтим,
Қуёшга етгай у ҳосил дарахтим.

Нега бу хил талони жаҳонда ҳардам,
Ганик мардлар илкида кўрсатар ёрдам».

Келтирилди юз тай Рум матолари,
Безалган гавҳару зар бирла бари.

Келтирилди мўйна, ишак буюмлар,
Шоҳона бир жомда лиммо-лим гавҳар.

Тўқдилар барини шоҳ шойгоҳига,
Жаҳон шоҳи бупдай дер синоҳига:

«Бўлар у аждаҳо, жаллод Налонион,
Бебаҳо бошниниг баҳоси чунон.

Уни Афросиёб билмини паҳлавон,
У бедор чорида дам олар ҳар он.

Бошу тифу олтин ким мисли қуюн,
Келтирас бу ерга жанг боилланган куни?»

Ўқтам Гев Бежани қалқиб оёққа,
Турди аждаҳони чавақламоққа.

Олди у жомани ҳам жоми зарни,
Жом ичра тўлган у қанча гавҳарни.

Сўнгра қуллуқ қўлди у шаҳриёрга,
Мангулик тилади улуғ тоҷдорга.

Кейин у жойига келиб ўлтирди,
Гавҳар тўла жомта тикилиб турди.

Гашкурга буюрди кейин шаҳриёр,
Келтир, деб, икки юз жома зарнигор.

Юз той шоҳи, мўйна, ипакли кийим,
Зуннор таққан икки гулозни кейин.

Бундай деди: «Мен бу тортиқни бергум,
Кейин яна унга қутлуғ билдиргум.

Ким Тажов тожини келтирса менга,
Ёки шуҳрат қучгап бу апижумалга,

Тожки, Афросиёб унга кийдирмиш
Ва Тажовни баҳтли куёв деб билмиш».

Яна Гев Бежани қўзғолди шу дам,
Жантга ташлангандай жаҳонда илдам,

Тортиқларнинг барин қўлига олди,
Унинг бу ишидан эл ҳайрон қолди.

Шоҳга қутлуғ айтиб, сўнг ўлтирди шод,
Жаҳон Хусрав билан бўлгени деб обод!

Буюрди: камарли ўнта қул шу он,
Зарнигор апномли ўн от чонагон,

Ой юзи пардали ўн соҳибжамол
Келтирилсиз, дея ганжурга дарҳол.

Бундай деди элга ҳушёр шаҳриёр:
«Отлару бу тенгиз гўзалларки бор,

Насиб бўлгай кимки, Тажковга томон
Наъра тортиб борса мисоли арслон

Ва этса банд унинг аспрасини,
Ўчириб арслондай чўпг патрасини;

Юзи баҳор каби, бўйи сарв чунон,
Бели қамишдаю товусдек равон.

Ой юзли тўзал ул, исми Испанўй,
У сумай пайкару дилбару мушкўй,

Аммо унга тифни ўқталмоқ маҳол,
Бундай ой юзлига тиф урмоқ увол,

Арқоп ташлаб ёки тутиб камарни,
Олиб келмоқ даркор пари пайкари!

Қўл уриб кўксига Бекани илдам
Келди голиб шоҳининг ёнига шул дам.

Жаҳон шоҳига у офарин деди,
Танғри саждасига сокин әгилди.

Улдан хурсанд бўлди улуғ шаҳриёр,
Кейин бундай деди: «Эй буюк помдор.

Сендаи наҳлавониниг душмани бўлмас.
Жони омон бўлгай, ҳеч қачон ўлмас!»

Хазиначига шоҳ кейин бундай дер:
«Хазинадан ўнта зар жомни келтир».

Зар жомга солдилар сўнг мушки анбар,
Ўн ҳовуч кумушу ҳам асил гавҳар.

Бир жом ёқут билан мушкика лиқ тўла,
Бошиқа жом фируздан сочади шуъла.

Ақиқу зумуррад унга тўкилди,
Кейин мушкику гулоб унга қўшилди.

Тайёр бўлди ўн қул, ўн нафар ҳур зот
Ва олтин жабдуқли ўнта асил от.

Дер: «Тажов-ла жашга кимки зўр келгай,
Булар бари унга армуғон бўлгай.

Шарт шуки, у ғолиб чиқиб тўдада,
Тажов бошин олиб келсип ўртада».

Гударз Геви бунга қўл урди шу он,
Кишанланар жангла ўша паҳлавон.

Қошига келтириди дилраболарни,
Зебу зийнат бўлмиш у матоларни.

Кейин шаҳриёрга айтди офарини,
«Сенсиз бўлмасин деб кулоҳу нигин!»

Сўнг хазиначига шоҳ берди фармон:
«Тахт олдига ёзгин ўп зар дастурхон.

Келтир бизга мушку гавҳару динор,
Кулоҳу камарли ўн парирухсор.

Икки юз мўйнаю шоҳи мато, зар,
Бир шоҳлик тожию ўнта зар камар».

У деди: «Бу тортиқ, гапж шуҳрат учун,
Ранж тортмай сўнг унга етганга бутун.

Бу ердан Косаруд томонга юрсин,
Сиёвуш руҳига дуо ўқисин.

Чангалдан кўринар сарбаланд бир төр,
У төр юз арқондан келар баландроқ.

Уни Афросиёб этмишdir макони,
Унга етар сувдап ўтолган инсон.

Истайди, юрмаса бирор у ёнга,
Эрондан ўтмаса кини Туронга.

Эрондан ботирлар унга юрсинлар,
Бутун Косарудни ўтга кўмсиллар.

Агар жанг бошланса у жойда ногоҳ,
Чангаль орасида қолмасин сипоҳ».

**Ўшал Гев дейди: «Бу шикорим эрур,
У тогни ёндириши қарорим эрур.**

**Агар лашкар келса, жангдан қўрқмайман,
Жангда калхат билан мен базм қургайман».**

**Барча хөҳлаганин Гевга бериб шөх,
Бундай дер: «Эй сипоҳ марди, бўл огоҳ,**

**Сенинг тифингсиз тож бўлмайди равшан,
Бўлмаганидек ул бутсиз бираҳман!»**

**Буюорди ранг-баранг юз хил матопи,
Ганжурга деди у: «Келтир сарпони!»**

**Истади у ганждан юз дона соф дур,
Тиниқлиқда гўё бекиёс биллур.**

**Келтирилди бені қиз, кўшик чўрилари,
Елкага сочилган ипак сочлари.**

**«Кимниг пок жонига ақли ҳокимдир,
Бу совға,— деди у,— унга лозимдир.**

**Ўзи ботир бўлсин, равшан дил, ютиқ,
Шерга голиб келса, унга бу тортиқ.**

**Афросиёбга ким элтолса дарак,
Қўрқмаса, қалиқмаса сийнада юрак,**

**Ўша төғдан ҳабар келтирса менга!
Номдор аижумандан ким борар унга?»**

**Мелод ўғли Гургин ўзин чотлади,
Сўнг йўлга чиқинга белин боғлади.**

**Олди чўриларин, зарбафт жомасин,
Сўнг шоҳлик тортигин ҳамма, ҳаммасин.**

**Подишёга оғарин айтди наҳлавон,
Шоҳ ақли жоними сақласин омон.**

**Ер бўлгай қоразоғ қапоти сиёҳ,
Тоглар чўққисидан кўринди тироғ.**

Саркарда қайтди сўнг ўз саройига,
Ботирларниң бари юрди жойига.

КАИХУСРАВИНГ РУСТАМИИ
ХИНД ТУПРОГИГА ЮБОРГАНИ

Қуёшдан төг бўлди сарғиши, каҳрабо,
Хўроз товушидан янгради само.

Подиоҳ яқинига келди Таҳамтаи,
Эрондан, тоҷ-тахтдан юритди сухан.

Завора, Фаромарз у билан бирга,
Суҳбат давом этиб, борди бир ерга.

Бундай деди Рустам шоҳи заминга,
«Эй номдор, сазоворсен оғаринга.

«Бир шаҳар бор эди Забулистанда,
Баҳраманд эди Тур ўша маконда,

Турклардан қутқарди уни Машучеҳр,
У жой бир ажойиб кўнгил очар ер.

Кексайиб Ковуснинг кетгач қуввати,
Йўқолгач шавкати, шону шуҳрати.

Олишди шаҳарни у туронийлар,
Қолмади диёрда мард эронийлар.

Элтишар у ернинг божин Туронга,
Боқишимас Эроннинг шоҳи томонга.

У әлда кўп эрур филлар билан ганиж,
Улардај тортишар гуноҳсизлар ранж,

Босқину ўлдириши ва таламоқдап...
Боли тортмиш Туронга бож тўламоқдап.

Эрон подиноҳлиги сеники букун,
Чангалинг шер каби, тапинг фил йўсун.

Энди тузиб бир чўнг қўшиниш қудратвор,
Шонли саркардани юбормоқ даркор.

Бу кун келтиргайлар божини шоҳга,
Еки келтиргайлар бошини боргоҳга.

У элши биз агар киритсак қўлга,
Шикаст етказмаймиз у Турон элга».

Рустамга бу хилда жавоб берди шоҳ:
«Омон бўл, тўғридир сен танлаган роҳ.»

Қанча аскар етар бу ишга, қара,
Танла қўшинимдан, бўлсин мард, сара.

Элингга қўшилган ернинг қиммати,
Қадрингга тенгдир у азминг хизмати.

Фаромарзга тошири сен катта синоҳ,
Баҳодир мардлардан у жангда огоҳ.

Бу ишни бошқариш қўлидан келур,
Чангаги наҳағининг бўғзига етур».

Бу сўздан тер босди паҳлавон юзин,
Подшога айтди у оғарин сўзин.

Сарой сардорига буюрди Хусрав:
«Келтирипг таому дастурхон дарров».

Май келди, келдилар қўшиқчилар ҳам,
Жим қолди ҳаттоки булбуллар шу дам.

КАИХУСРАВНИНГ ЎЗЛАШКАРИНИ САФАРГА ТАЙЁРЛАГАНИ

Қуёш тоғ устига чиққанди ёрқин,
Ҳикоячи шунда тўхтатди нақлин.

Янгради ногора шоҳ даргоҳидан,
Аъёнлар жой олди кўшк, бороғоҳидан.

Филга бояладилар мис ногорани,
Карнайлар кўтарди шу чоқ наърани.

Филлар сағринига ўрнатишди тахт,
Гўё яшиаб кетди шоҳона дарахт.

Бошига қўндириб гавҳарли кулоҳ —
Кўшқдан чиқиб, филга ўлтирид подшоҳ.

Бўйнида шоҳона безак порлайди,
Хўқизбош гурзиси йўлга чорлайди.

Тожда дурри ёқут беради жило,
Бўйнида бир ҳалқа сочади зиё.

Билакда қўш дастбанд икки ёқут зар,
Жило берар заррин, забаржад камар.

Фил сипоҳ оралаб босарди қадам,
Тиллодан жабдуғи, ёпинчиғи ҳам.

Бир мўҳрали жомни шоҳ тутган қўлга,
Ётганди сипоҳнинг бонги Зуҳалга.

Тиг, гурзи, ногора, ўрлаб чанг-тўзон,
Ларзада замину ложувард осмон.

Офтоб қайга кетди деб қилманг гумон,
Гўй сув остига бўлди у пиҳон.

Равишан кўзларига қўриимас жаҳон,
Қўриимас кўк, юлдуз ҳам пайзасимон.

Гўёки дарёда мавж урди тўлқин:
Гуруҳ-туруҳ бўлиб қўзғолди қўшин.

Чодирни элтдилар кўшқдан дашт томон,
Тинчлигин йўқотди ғавғодап осмон.

Филнинг орқасига ул шоҳи помвар
Жомга муҳра ташлаб, боғлади камар.

Подшоҳ хизматидан бошқа кор йўқдир,
Ўзга машмашага ихтиёр йўқдир.

Ахир ундан ортиқ ҳукмдор йўқдур,
Фақат ундан фармон, унда ҳуқуқдир.

Филда етиб келди улкан даштга у,
Деди: «Барча сипоҳ турсин рў-барў».

Баҳодир Фарибурз олдда борарди,
Жаҳондор олдида эпчил юрарди.

Барча гурзи, тифлик; олтип ковушда,
Ортида байроби қуёш нақшида.

Ўтирди у отга, бир отки, саман,
Қайиш билан уни айламиш каманд.

Борарди гурур-ла, пурвиқор, сипо,
Кумуш тақинчогу зарлар сержило.

Унга оғариплар айтди юрт шоҳи:
«Буюклар шавкати бўлсин ҳамроҳинг.

Ҳамма ишда бўлсин баҳтири барқарор,
Кечирган ҳаётинг бўлсин навбаҳор!

Боргани жойда бўлгни согу саломат,
Орта қайтгил голиб, кўрма маломат.

Ортидан боради Гударзи Қашвод,
Қадам босган ери бўлганди обод.

Ортдаги байроқда пақш этилган ёшер,
Пашжасида тутар гурзи ва шамшөр.

Гударздан чап ёнда Руҳҳом борарди,
Үиг ёнида эса Гев гоз юрарди.

Ортида боради Шедуш байроқдор,
Шерона раңгдан ер чиң бинафшазор.

Ортидан борарди минглаб сарфароз —
Отлиқлар, қўлларда найзалар дароз.

Яна бўри сумбат бир қаро байроқ
Гев ортидан болқар қўлларда порлоқ.

Руҳҳом байробининг белгиси арслон,
Ҳутарилган баланд булутга томон.

Етмини саккиз ўғил, набираси бор,
Уларга жой етмай, кепт дашт келди тор.

Ҳар бирин ортида ўзга бир байроқ,
Ҳамма тифли, тайёр, заркавш ялтироқ.

Гударз қўл остида деярдинг жаҳон,
Ботирлар хизматда бўларди ҳар он.

Яқин келганида тахтга, подшоҳга,
Офариллар айтди тоҷу боргоҳга.

Гударзга у айтди мадҳу оғарин,
Гев лашкарларига қутловлар тайин.

Гударадан орқада Густаҳм бораради,
Хушёр Гаждаҳмга фарзанд бўлағди.

Жанғда чаңгалида найза бор эди,
Камон билан ўткир ўқи ёр эди.

Ей ўқи қўлидан бўлганда паррон,
Дош бермасди унга на тоину сапдөн.

Иуроллалган қўнип бораради сиқиқ,
Ҳамма ёқ бойлигу гузи, ўткир тир.

Бир ой шакли тушган байроқ остида,
Ярқирайди кўқда, боши устида.

Шаҳриёрга айтар эди оғарин,
Яширмас шоҳ ундан хурсанд бўлганин.

Густаҳам ортидан Ашиқаш ҳушёрдир,
Қалби чўпг, зийрагу зўр кучи бөрдир.

Ҳумой авлодидап улур гурзидор,
Тайинланган жойда бўларди тайёр.

Кўчу Балучлардан эди қўшини.
Жанғга болта тутиб, кутарди уни.

Упинг чекинганин ҳеч ким кўрмаган,
Папжаси бирон дам холи турмаган.

Арслон пусха байроқ тутган қўлига,
Чорларди у байроқ зафар йўлига.

Шаҳриёрга айтди оғарин такрор,
Этди у тақдирдан шодлигин изҳор.

Фил устидан йўлга Хусрав тикилди,
Қўшин икки милга чўзилган эди.

Унга маъқул бўлиб айтди тасанно,
Деди: баҳти кулсин тургунча дунё.

Сипоҳидан мамнун ул жаҳондор шоҳ
Шод эди, тиларди баҳтинй огоҳ.

Яна ташлагани ботири — Фарҳод,
Ундан эди Хусрав лашкари обод;

Сипоҳ учун эди мураббий, ҳамкор,
Унинг хизматига ҳар сарда тайёр.

Оҳу сурат байроқ ҳилпирав баланд,
У бошлар устида кўкиш сояваанд.

Сипоҳни барида ҳинду тифи бор,
Туркони совету суғди эгардор.

Қубод уругидан шаҳзодлар бари,
Уларниг барида бор яздон фарри.

Чеҳрада ҳар бири ой каби тобон,
Жанггоҳда қуёшдек бари дурахшон.

Янги тожу таҳтни кўргандан кейин,
Янги шоҳга айтди беҳад оғарини.

Борар эди улуғ паҳлавон бир эр,
Фарҳод орқасидан мисли нарра шер.

Гуроза, у Гевнииг лойиқ авлоди
Боради интилиб, тапг эди ёди,

Эгардаги арқон ҳалқалардан шоҳ
Шод эди, буларни хуши кўрар ҳар гоҳ.

Тўнғиз сурат байроқ элтар лашкари,
Арқонда моҳиру ҳарбда жангари.

Шоҳга суворилар, дашт мардумлари
Офарин айтишиб, ўтишди бари.

Теалаб Ҳумой сурат ортидан шу он,
Жойидан қўзғалиб борар тогсимон.

Кейин Занга шоҳни қутлади бутун
Ўша қадду кўрку тиг, узук учун.

Ҳар кимки аслида бағдодлик эрди,
Найзадор, қиличи пўлодлик эрди,

Ул Ҳумой остида ўтишди бари,
Шоҳ филда туради жилмай илгари.

Фаромарз турарди шоҳ орқасида,
Шавкату азму қўрк балқиб ҳуснида.

Ногораю филу сипоҳи чунон,
Ҳамма жанг истару ҳамма паҳлавон.

Барча сарфарозлар офтоб йўсун
Кашмиру Кобулу нимрўзлик бутун.

Ботир отасидай бир соҳиб ҳунар,
Киши этолмасди Рустамдан гузар.

Аждаҳо бошидай етти бош, улкан,
Гўёки тушовдан чиқиб қутулган.

Мевали дарахтдай эгилиб, кейин
Шаҳриёрга айтди беҳад оғарин.

Фаромарздан шоҳпинг дили бўлди шод,
Унга насиҳатлар айтди у күшод.

Унга деди: «Филтан парварини бу,
Олий аниқуманинг оройини бу,

Сен ҳушёр Рустамнинг ўғлонидурсан,
Найрамдан бўлган Сом достонидурсан.

Энди сеникидур Ҳиндистон эли,
Каннуждан тортиб то у Сейстон эли.

Қасдингга ҳеч киши тутмасин миён,
Бир иш қилки, ундан келмасин зиён.

Хар қайси жойда сен дарвиш ёри бўй,
Қариндошга сахий, мададкори бўй.

Ким сенга дўст бўлса, айла эътибор,
Бил, ким дошишманд ва кимдир ғамгузор?

Сен ишни қолдирма эртага зинҳор,
Бил буни: Кечиккан ишга ёғар қор.

Сенга бердим мен бу подшоҳликни, тут,
Бекордан бекор жанг қилишни унут.

Ёшлидан бўлмагин ганиж кетидан хор,
Озор етказмагин, ким тортса озор.

Афсуслик қасридан бўлма хотиржам,
Бир хилда турмас у, ўзгарар ҳар дам.

Сендан ном қолгуси, қолур баланд ном,
Дилингни боғлама дунёга тамом.

Менинг ҳам, сенинг ҳам кунимиз битар,
Чарх-фалак пафасни ҳисоблаб ўтар.

Дилинг шод бўлсину бадапинг соглом,
Керакли нарсангни ўйлагин мудом.

Жаҳонни яратган сендан шод бўлсин,
Ёмонларнинг дили дудга кўмилсин!»

Насиҳатни тинглаб япги тоҷдордан,
Ўзип ерга ғлди учқур тулпордан.

Япги шоҳга айтди офарип бисёр:
Янги ойдек бўлгин жаҳонда пойдор!

Ерни ўпиб, шоҳни дуо айлади,
Олис йўлни кўзлаб, сўнг жадаллади.

Рустам икки фарсанг у билан юрди,
Упинг боришидан фикри жўш урди.

Ўргатган уни жант, базму ақлга,
Истарди доимо ором ўғлига.

Қўзгалди у ердан дилда дард чунон,
Қайтиб келди даштдан чодири томон.

Саркарда масти билдан тушиб, турди тик,
Тезюар отига минди у тетик.

Чодирга келди у кўркида виқор,
Қалбидан дард кўпу бошда ўйи бор.

Рустам келгандан сўнг май келтирилди,
Улкан жомга шароб лиқ тўлдирилди.

Деярди: шодмонлик сенга бўлсин ёр,
Эртадан сўз очмас доно зот зинҳор.

Қаерда у Туру Салму Фаридун?
Ҳаммаси хок бўлди, йўқ бўлди бутун.

Еламиз, ранжиймиз, тўплаб ганижни чўнг,
Дил нима истаса, қопдирлимиз сўнг.

У қисмат охири хок бўлмоқ фақат,
Ҳеч киши тақдирни четолмас ҳеч вақт.

Май ичиб яйрайлик биз қаро тунда,
Тоиг отса, навбатин кун санар шунда.

Тус най павосили диллар англасин,
Сурнаю ногора, созлар янграсин.

Қарайлик бу чарху фалак қўлига,
Жангда меҳр-ла чўзар кимининг йўлига.

Интилармиз, ундан нима фойда бор,
Нима қисмат бўлса, ўша барқарор.

Яхши-ёмон бизда ўтади ҳамон,
Доно киши нега бўлмагай нолон?

Жаҳонни яратган бўлса бизга ёр
Ота қөни учун қасос олмоқ бор.

СИЕВУШНИНГ ҮГЛИ ФУРУД ДОСТОНИ

Жаҳсадор гар бўлса мумтоз, наҳлавон,
Сипоҳни топширмас ёвга ҳеч қачон.

Ҳасаддан киприкка ёш қўнса бир он
У ёшга табиб ҳеч тополмас дармон.

Буюклардан бўлса зотӣ ким агар,
Ортиқлиқда ўзин тенгсиз ҳис этар.

Истаксиз дил тутқун бўлмоғи бордир,
Мақсадли кишига шон-шараф ёрдир.

Саркарда уни дўст деса ўзига,
Дили эса кирмас ақл сўзига.

Гар фалак кундузни қайтаргандা ҳам,
Қуёшга оғарни айтмайди у дам.

Унинг-чун яхшилик истамас дилда,
Истаклари кетмай дилдан шу хилда.

Агарки, кишида бўймаса ақл,
Доно уни элга қўшмайди буткул.

Тингласанг гар бутуни бу достонни сен,
Биларсан бадғеълилк асосини сен.

ТУСНИНГ ТУРКИСТОНГА САФАР ҚИЛГАНИ

Чўққидан ранг бериб кўк чиройига,
Кўтарилди қуёш баланд жойига.

Кўксига олди у ҳамал буржини,
Ёритди бир йўла жаҳон юзини.

Янгради ноғора Тус даргоҳидан,
Ларзага келди дил сурнай оҳидан.

Элдан кўтарилди гавго саросар,
Кўк ҳам авжга минди, ер эса қайнар.

Отлар кишинаши-ю, қўшин чангидан
Ёруглик йўқолди ой, кун рангидан,

Қурол жарангию филлар сасидан,
Жаҳон ранг олгандай Нил нусхасидан.

Кованинг байрогин ярқирашидан,
Кўк, сарғиш, бинафша, қизил пакшида.

Атрофда Гударзпиг суворилари,
Ўртада Коваён туғи юқори.

Сипоҳдор бошда тоҷ, гурзи пай чуноп,
Келди шоҳ чодирии даҳлизи томон.

Тус Кова байрогин ёнида бўлди,
Олтин, кавшида у жадаллаб келди.

Билагузук таққан тоҷдор улуғлар,
Нўзар уруғидан помдор улуғлар.

Сипоҳнинг олдида боришиди улар,
Подпоҳга таъзим қилишиди улар.

Фил сурат байроқни тутгаш қўлида,
Олтин туғин боши булут белида.

Манучехр зотидан бўлгаш ҳар одам,
Дилу жони Тусдан шод эди шу дам.

Қора тоғдек кўчиб боришиди бирдан,
Айрилгандай ою қуёш нуридан.

Шоҳ қошига ҳамма шоввазлар келди,
Кулоҳли, байроқдор сарбозлар келди.

Буюрди қўнинида бўлгаш паҳлавон
Номдорларни элтгни дея шоҳ томони.

Зийрак шоҳ сўнг бунидай деди серзарда:
«Қўшип олдидаги туслик саркарда,

Тураг Кова туғин тутганча қўлда,
Ҳамма ҳам боради у айтган йўлдан».

Кейин берди муҳрин сипоҳ олдида:
«У бошлиқ, фақат у сизга саркарда».

Кейин деди: «Ўтма паймонимдан сен,
Қўл тортма одату фармонимдан сен.

Озор берма бирор кишига йўлда,
Тож — кулоҳ одати эрур шу хилда.

Деҳқон бўлса ёки ҳунарманд киши,
Қасдимга бўлмаса унинг хоҳиши,

Эсмаслиги даркор унга оғат ел,
Ўзингга тениг билан сен фақат бас кел.

Бечора дуч келса раижитма асло,
Кишига мангулас бебақо дунё.

Калотдан ўтишини ўйлама ҳеч бир,
Гар унга йўл олсанг, хуш кўрмас тақдир.

Қуёшга айлансин Сиёвуш жони,
У дунёда бўлсин умид макони!

Пирон қизидан бир ўғли бор эди,
Борлиги отага кўп ўхшар эди.

У менга ўхшаган биродар эди,
Ени эди, тенгдону шод яшар эди.

Энди Калотда у, она-ла бирга,
У жаҳондор — эга қўшину фарга.

Билмас эронликлар исмини ҳеч бириц,
Юбормапг у ерга от-уловларин.

Қўшини бор унинг номдор, жангари,
Йўлда тор дара бор, қийин ўйлари.

Ўзи ҳам жаңг марди, отлиқ паҳлавон,
Авлодда буюгу кучда қучган шон.

Биёбон ичидан ўтсангиз маъқул,
Шерлар йўлларидан ўтмоқ помақбул».

Кейин бундай деди Тус шаҳриёрга:
«Ҳисматимиз олгил сен ихтиёрга,

Борурмиз сен берган фармонга тобе,
Фармонинг баҳш этгай бизларға толе».

Саркарда шошилди, шоҳ ортга елди,
Рустам ҳам қўшин-ла саҳойга келди.

Филтан билан бирга ўтказди йиғин,
Йиғди доно, мұъбад хуравлар барин.

Шоҳ апча гапирди Афросиёбдан,
Ўз дарди ва ота берган азобдан,

У ёндан Тус билан қўшин борди, ул
Қаршидан чиққунча токи икки йўл.

Бир томони биёбон, йўқдир қатра нам,
Қалот бошқа ёқда, ўзга йўл Чарам.

Қолишди жойида филлару созлар,
Тусдан, сипоҳлардан кутиб овозлар.

Қайси бирин ташлар, икки йўл бордир,
Қайси ўнг ва қайси қийин, почордир.

Улугларга келди Тус типч, яқинроқ,
Сувсиз, иссиқ йўлдан сўз очиб шу чоқ,

Гударзга деди: «Бу қақроқ биёбон,
Гар бўлса гард анбар, хоки мушк чунон,

Ўтиш даркор бўлар ўнгайроқ, тезроқ,
Зарурдир бизга сув, тез-тез дам олмоқ.

Маъқулдир қўзгалиб Қалот, Чарамга,
Дам олиб, тўхтасак сўнг у Маямга.

Ўнгу сўл ободу сувлари равон,
Саҳрони истасак қийшалмасми жон?

Бу йўлдан ўтганимай мен ҳам, қўйингчи,
Қўшинининг олдида Гаждаҳам йўлчи.

Олис йўл азобин ундац тортмадик,
Бир қадам туюлди ўру тепалик.

Маъқулдир қўшини элтсак у томони,
Келмасин хаёлга фарсанг, биёбон».

Кейин деди Гударз: «Эй мўътабар шоҳ,
Бошлиқсағ эргашар сенга бу синоҳ.

У айтган йўлдан сен қўшини юргиз,
Етмагай ҳеч кимга хавф, зиёп ҳаргиз.

Подшоҳ айтганидан товламагил боши,
Унда сипоҳга ғам бўлмасин йўлдош».

Кейин унга дер Тус: «Номдор баҳодир,
Бу хилда ўй суриб, олма хавотир.

Чунки шоҳ дилини ғазаб қучмасин,
Юрагингга ундац ҳеч ғам қўчмасин».

Деди-ю буюрди ўтишларини,
Калоту Чарамга юришларини.

Хусрав фармонларин айламади ёд,
Тўс-тўнолон бўлиб бузилди ҳаёт.

ТУСНИНГ КЕЛИШИДАН ФУРУДНИНГ ХАБАР ТОНГАНИ

Хабар келганида Фурудга томони,
Порлоқ қуёш юзин қоплади тўзон.

Отлар тақасидан, филлар чангидан,
Замин қолинимасди Нилнинг рангидан.

Эронзамилик у оғанг қўшини
Туронга келади, истаб ўчини.

Калот йўлидадир унинг лашкари,
Билмам қайни босар жанг-жадаллари.

Иш кўрмаган у, ёш, тинглагач буни,
Татби хира, дили тортди қайғуни.

Бандни халос айлаб тушди қалъадан,
Келиб баланд тоққа боқди дафъатан.

Буюрди яйловни тез бўшатмоқни,
Туями, қўйларми, тез ҳайдамоқни.

Ҳамма подаларни қайтаринг, деди,
Ҳеч нарса доғдаю даштда қолмади.

Ҳаммасини элтди Сипадкўҳ томони,
Тушовлаб, тўдага қўшилар омон.

Сўнг келиб беркитди қалъа эшигин,
Бир учқур тулпорга минди у кейин.

Янгради ноғора саси Маямдан,
Қора гард ўрлади яқин Чарамдан.

Қалъа тепасидан Жарира кўрди,
Лашкар ўқларидан қалби тез урди.

Жарира — Фуруднинг ғамгин онаси,
Сиёвушдан дилда ёнар ноласи.

Жавон Фуруд келди опаси томони,
Бундай деди: «Эй сен, она меҳрибон,

Эрондан келмишдир қўшин ва филлар,
Буюклар олдида сардор Тус келар,

Нима дейсан, борми бунинг чораси?
Бошланмасин дейман бизга ҳамласи».

Жарира унга дер: «Эй жангчи ботир,
Унга дуч келмайсан, бўлма хавотир.

Эронда янги шоҳ биродаринг бор,
У зийрак Кайхусрав эрур жаҳондор.

Ному авлодингни яхши билар у,
Қондошсиз, бир ота зурёдисиз-ку!

Жаҳонда ботир йўқ Сиёвушсимон,
Мақтовор замонга ёйилган чунон.

Кейви ўнга берди мени у Пирон,
Туркларга уйланмас эди ҳеч қачон.

Онаю отадап аждодишг бари,
Тождордир, ҳаммасин машҳур номлари.

Биродаринг қасос истаса агар,
Сиёвушнинг руҳи сени шод этар.

Қасос учун олға, жангга борарсан,
Шайланиб, белингга камар боғларсан,

Боргни чопиб, жангга ўзни чоғлагин,
Қасос камариши белга боғлагин.

Эгнингта кийиб ол румий либосинг,
Уммондай тўлгоисин дилда қасосинг.

Гар у ўч истаса бобоси учун,
Сен ҳам ўтга ишлат ҳунаринг бутун.

Бу гамдан иолалар айласин паланг,
Дарёдан тўлганиб, отисин паҳанг.

Ҳаттоки қушлару сувда булбуллар,
Афросиёбга ўч билан тўлиқлар.

Жаҳонда белини Сиёвушимон
Боғлаган жаҳонбахши бўлмас ҳеч қачон.

Тенги йўқ мардлигу бахту натоижда,
Тахту ҳаққу виқор ҳам маърифатда,

Шундай буюк номдор зот ўғлонисан,
Каёнлар наслининг паҳлавонисан.

Ота ўчи учун камар боғлагил,
Нажот йўлига сен ўзни чоғлагил!

Қўшинга қарагин, ким у сардори,
У улуғ зотларни ким у номдори?

У магрур зотларни чорла шод, хапдон,
Маю совгалар-ла безат дастурхон.

Шамшеру қалногу совут кийкимлар,
Жанговар либосу ҳиндуча ханжар.

Дунёда оғант бор, сенга ганж эзур,
Гаразчи ётлардан у қасос олур.

Сипоҳ олдига бор, бу дам маъқул шу:
Сен янги қасоскор, лиги шоҳдир у».

Фуруд онасидан сўради аста:
«Эронликдан менла ким бўлур баҳсда?

Улардан ким бўлгай менга мададкор,
У ботирлардан ким жангда бўлгай ёр?

Улардан ҳеч кимнинг билмам номларин,
Қаңдай йўллай қутлов; дил каломларин?»

Жарира бундай дер ботирга шу он:
«Агар кўрсанг олис қўшиндан тўзон,

Қарагин сувори, баҳодирларга,
Баҳрому Зангаю ҳам Шоварларга.

Бу икки ботирни айла хабардор,
Мену сендан сириш яширмас зинҳор.

Доим омон бўлгил, доим баҳтиёр,
Сиёвуш руҳи ҳам бўлсин мададкор!

У иккисидан ҳеч бўлмасди жудо,
Улар саркардау у эди подшо.

Таҳор билан энди боргин бесипоҳ,
Сўзим дилга оғир ботмасин ногоҳ.

Магрур ботирлардан сўрасаниг шу он,
У баҳодир Таҳор айлагай баён.

Каттаю кичикни танир Эронда,
Билади белгини пода, чўпонда».

Ўғиз деди: «Она, насиҳатинг соз,
Авлодинг сўзингдан бўлгай сарғароз».

Кузатиш жойидан келди бир дидбои,
Эрон сипоҳидан айлади баён;

Дашту дараю тоғ тўла қўшинга,
Гўё кўз тушгандай парда, тутқинга.

Қалъа эшигидан томи даштга қадар,
Филу байроқлару жанговар лашкар.

ФУРУД БИЛАН ТАҲОРНИНГ ЛАШКАРНИ КЎРИШГА БОРИШГАНИ

Таҳор билап Фуруд чопишиб кетди,
У ёшлини бахт қуши, толе тарқ этди.

Баланддан ярқираб кўрипар осмои,
На ҳис, на тезликдан ҳоримас ўглон.

Ёшлиқда жон истар баландда учмоқ,
Ноилож қолади у кексайғани чоқ.

Юксак тоғ устига чиқишиди улар,
Ундан кўринарди эронлик лашкар.

У лашкар, яргу қуролдан озор —
Тортишиб турдилар Фуруду Таҳор.

Сўзамол Таҳорга уқтирас ўғлон:
«Нима сўрасам сеп сир тутма пидон.

Ҳов... у паҳлавон ким, олдда байроқдор,
Чўинг гураи әгаси, олтин кафши бор?

Айт, кўрган бўлсанг сен: оти нимадир?
Эронлик кишининг зоти нимадир?

Дарага тўлибди отлиқлар бари,
Гуруҳ-гуруҳ келган кимнинг лашкари?

Қалпоқлар олтину ҳам олтин сипар,
Гурзилар олтину ҳам олтин табар.

Деярдинг кон ичра қолмади деб зар,
Гўё булат чиқиб, сочарди гавҳар.

Ногора бонгида икки төг ора
Калхатлар юраги бўлганди пора.

Сипоҳдор, қиличбоз ўттиз минг лашкар
Бирлашиб даврада жангга хезланар.

Қўшин ўз сардорин кўргани замон,
Шаҳзода уларга сўз айтди шу он».

Бундай жавоб берди донишманд Тажор:
«Сенга билганимни айлайман ошкор.

Уларнинг белгиси — филсурат байроқ,
Бинағиша шамширлар, отлари ўйноқ.

Сарафроҳ Туснинг бу орқа қўшини,
Бахт тоғмас ким жангга чорласа уни.

Унинг орқасида бор бошқа байроқ,
Үндаги суратда қуёш ярқироқ.

Отанг оғаси у, шавкатли боком,
Саркарда Ковуси Фарибурздири ном.

Ортида ойсурат чўнг байроқ турар,
Улар паҳлавонлар, кучли ботирлар.

Уни Гаждаҳм ўғли Густаҳм санагин,
Үндан титрар ҳатто филнинг суюги.

Бўри сурат байроқ сочар зарбоғин,
Ўраган жангари лашкар атрофин.

Занга Шовароннинг байрогин тутиб,
Жўмардлар, ботирлар турар жанг кутиб,

Орқасида байроқ кўрки худди ой,
Зулфи қаро муниску тани лаъл чирой.

Уни Гев Бежани дер эл бус-бутун,
Жангга кирса кўкка шопиради хун.

Йўлбарс сурат байроқ бўлса қаерда
Синдиради шернинг белин у ерда.

**Узи ботир Шедуш олса қўлига
Ҳамма нарса тобеъ бўлур йўлига.**

**Тўнгиз сурат байроқ қўйида туар,
Гўёки фалакни тиги қайчилар.**

**Гуроза номли у ботир паҳлавон
Шер жангип ўйинчоқ ҳисоблар ҳар он.**

**Қўтос сурат байроқ остида туар
Энчил суворилар, жангда номдорлар.**

**Еекиёс паҳлавон, шуҳратли Фарҳод
Бўйи кўкка етар ҳамлада озод.**

**Бўри сурат байроқ бор жойда ҳар дам
Синоҳдор буюк Гев қўяди қадам.**

**Улкан шер суратли байроқ баҳайбат,
Гударз Кашибод тўқар пойида савлат.**

**Узун сурат әрур қоплонли байроқ,
Олдинда Ревниздир хушиуд ва қувноқ.**

**Оҳу сурат байроқ остида туар
Гударз ўғли Настую, ёнида лашкар.**

**Еввойи қўй сурат байроқ ҳилпирав,
Кашибод Гударз ўғли Баҳромга қарап.**

**Ана шерлар, мардлар, отлиқлар — бесон,
Уларни санамоқ эмасдир осон».**

**Хусравлар подшоҳи Фурудга ўғлон
Этди у мардларни бирма-бир баён.**

**Каттаю кичик у ҳаммага боқди,
Юзи яшнаб, дили завқ ўтиш ёқди.**

**Бундай дер Таҳорга ул жаҳон хони:
«Ота ўчи олмоқ — шу дил армони,**

**Чину Мочин аро қолмас сувори,
Қаҳримга йўлиқар жанггоҳда бари.**

Аждаҳони ишга солганим замон,
Улар бўлажақдир албатта яксон».

Эронилар тогнинг бағрида ногоҳ
Фуруду Таҳордан бўлдилар огоҳ.

Сипоҳдор Тус шунда газабга тўлди,
Соз тиниб, филлар ҳам ҳанг манг бўлди.

Тус деди: «Энг машҳур лашкардан бу дам
Керак менга йўлдош, сувори ҳамдам.

Бу тўда ичра у айласин жавлон,
Чиқсин төғ устига отида чаққон.

Билсин у: ҳов... икки ботир ким ўзи?
Нима излар бунда уларнинг кўзи?

Гар бизнинг лашкардан бўлсалар шу чоқ
Урилсин бошига икки юз таёқ.

Урушмоқ истаган зот бўлса агар,
Боглаб келтирингиз бунга муқаррар.

Гар улар жон берса кўмиб юборинг,
Улар қарписига қўрқмасдан боринг.

Агар улар бўлса сир олар ўғлон,
Синамоқчи бўлса қўшинни нинҳон,

У ерда танини икки бўлингиз,
Сўнг тоғдан бу ерга тушиб келингиз».

БАҲРОМНИНГ ТОҚҚА — ФУРУДНИНГ ЕНИГА КЕЛГАНИ

Гударз ўғли Баҳром бошлиқда деди:
«Бу ишни янирмоқ мумкинмас эди.

Төғ бошига борай — етай жойига,
Нима айтсанг уни элтай жойига».

От чопдириб келди тўда қошига,
Чўнг ўй-ла югурди тогнинг бошига.

**Бундай дер сўнг номдор Таҳорга шу он:
«Ким ўзи бу келган газабли ўғлон?»**

**Нега у ўйламас биз ҳақда бу дам,
Юқорига тезлаб қўяди қадам.**

**Остида ўйноқлар самани учқур,
Қайишда боғлоқлиқ арқоп кўрипур».**

**Маслаҳатчи дейди Фурудга бу хил:
«Буни тезда синани қийинлигин бил.**

**Ному пишонларин билмайман зинҳор,
Гударз зоти деган тахминларим бор.**

**Турондан Эронга келгацда Хусрав
Шоҳининг бир қалпоғин олганди бирор.**

**Балки, ўша қалиоқ унинг бонида,
Шоҳона совути порлар тўшида.**

**Гударз уругидан бўлар эҳтимол,
Қани, ўзига биз берайлик савол».**

**Баҳром тог устига кўтарилиган он,
Момақалдириқдек ҳайқирди чунон.**

**«Хой, кимсан,— деди у,— тоғдаги ўғлон,
Қарасалғ-чи, қўшин беҳисоб, бесон!**

**Най, ногора бонгии тинглаб яхнироқ,
Улуғ бопшлиқ Тусдан, солсанг-чи, қулоқ!»**

**Фуруд бундай жавоб қилди атайин:
«Тезликини билмайсан, тезлик қилмагин.**

**Мулойим сўз айт, эй жаҳон кўрган эр,
Совуқ сўзлар учун лаб очма ҳеч бир.**

**На сен жаңгари шер, на мен чўл қулон,
Маъқулмас келмоқлик бу хил биз томон.**

**Йўқдир мендан ҳеч бир ортиқча жойинг:
На шавкат, на мардлик, на тану пойинг,**

Бону дилу ақлу ҳушу қўл, оёқ,
Сўзловчи бу тилу кўз ҳамда қулоқ,

Боқ менга, ҳаммаси менда муҳайё,
Еор бўлгач, беҳуда уриима асло.

Сендан сўз сўрайман, жавоб берсанг гар,
Эзгу ўғит айтсанг шодман муқаррар».

Унга деди Баҳром: « Тез сўзлагин-да,
Сен бўлсанг ҳам кўкда, мен бу заминда».

Фуруд дарҳол савол берди: «Бошлиқ ким?
Жанѓда шуҳрат қучган, чўнг бардошлиқ ким?

Баҳром жавоб қилди: «Бошлиқ Тус бўлур,
Бирга Кова туғи погора урур.

Ботирлардан Гударз, Руҳом, Гевдек зот,
Шедушу Гургину баҳодир Фарҳод.

Шунингдек, Густаҳму Занга Шоварон,
Гуроза — ботирлар сардори чунон».

Фуруд деди: «Нега Баҳром номини —
Айтмасдан, бошладинг ишнинг хомини?»

Гударз уруғидан биз кўп эдик шод,
Сен уни ақалли айламадинг ёд».

Сўнг унга Баҳром дер: «Эй шермард, айтгили,
Ким сенга Баҳромдан сўз очди бу хил?»

Фуруд бундай жавоб қайтарди унга:
«Бу достонни онам сўзлаган менга.

У деган: ёв сенга бўлса гар зомин,
Пешвоз чиқу айтгин Баҳромнинг номин.

Ява бир ботир бор — бир марди майдон,
Унинг исми эрур Занга Шоварон.

Отангга эрурлар қардош, қадрдон,
Бориб сен улардан хабар ол, ўғлон».

Сўнг унга Баҳром дер: «Эй, баҳт эгаси,
Шоҳона дарахтнинг сенсан меваси.

Сен Фуруд аруреал, эй би шаэрлар!
Сен манку борсану доюю ҳушёр!

Фуруд деди: «Ҳамен Фурудман, бу дақ,
Яни ниҳол бергаш қулаган дарахт!»

Сўлг унга Баҳром дер: «Кўрсат елканини,
Сибваҳшдан қолган пишон-белгилгани!»

Баҳромга кўрсатди елканини Фуруд:
Гулдаги авбардек хол упда мавжуд.

Чин паргори билав ўхнатиб чунон
Холни чизолмайди бунчалик насон.

Қубод авлодидан әканин билди,
Сибваҳни тухмидав бўлганини билди.

Унга шараф, айтиб, дуолар, қилди,
Баланд тоғ устига сўнгра итилди.

Отдав тушиб келди ёш подпю шу лам,
Руҳи равшан, томда олди кейин дам.

Баҳромга делик: «Эй, сарфароз, мард эр,
Жаҳондор жавларда доим ҳушёр шер,

Гар кўзим отами кўрганида сор,
Бўлмас өдим хурсанд бундан ортиқроқ.

Кўрганимда сени шод руҳи равшан,
Ҳупарманду вийрак, баҳодир, ўқтам.

Келган өлим бу тоғ устига мен шу —
Сипоҳларга энди бўлиб рў-барў,

Сўраб билай девлим, ким у сардори,
Жангда жавлов урган ким у номдори?

Уюштиради бир виёфат чунон,
Хурсанд бўлар эди ундан паҳлавон,

Багишлардим унга кўп совга яксар,
Отлару қиличу турзи ва камар.

Кейин шаҳдам юриб шунда шоҳ томон,
Қасос-чун Туронга бўлардим равон.

Бу ўчни олишга мен сазоворман,
Эгарда гулхандай жангда тезкорман.

Сен бориб хабар қил у шаҳлавонга,
Келсийн руҳи равшан бу тог, довонга.

Бир ҳафта бу ерда бирга бўлармиз,
Режалар ҳақида ўйлаб кўрармиз.

Ноғора боғ урса саккизипчи қун,
Силоҳдор Тус отга ўлтирас бутун.

Ота қасди учун белни боғлармен,
Дилда дард-ла ўзни жангга чоғлармен.

Шер кўрсатар жангда неларга қодир,
Қалхат пари — нишон бунга гувоҳдир.

Буюклардан жангга бундай бир инсон
Жаҳонда боғламас белни ҳеч қачон».

Сўнг унга Баҳром дер: «Сен, эй шаҳриёр
Ешсану билимдон, баҳодир, савор.

Нима деган бўлсанг, айтаман Тусга,
Қўлларин ўпаман, ишонар сўзга.

Ва лекин саркарда эмас дошишманд,
Танига ботмайди қанча айтсанг панд.

Билиму бойлигу қўпу аслзод,
Лекин лабин очиб шоҳни этмас ёд.

Фарибурз баҳрию кулоҳи учун
Гев, Гудраз шоҳ билан тортиниди бутун.

Дерди доим: Нўзар наслидан зотим,
Жаҳонга шоҳ бўлсам — шудир мақсадим.

Сўзларимдан балки у озор чекар,
Бул ишимдан балки ғазабга келар.

Мендау бошқа сенга ким бўлса вакил,
Бошу қалпогингни қўрсатмагил — бил!

У бир ўзбилармон, инсоғни билмас,
Бошқа киши келса, балки, пок эмас.

Ўша бошқа киши қалби ёт бизга,
Шоҳликни истайди у Фарибурзга.

Менга деди: «Қара, у тогда ким бор,
Борсанг мақсадини сўрама зинҳор.

Унинг тогда нега юришлигин бил,
Гурзу ханжар билан муомала қил!»

Хушхабар-ла келгум гар бўлса у ром,
Сени әлтгум лашкар қошига шодком.

Мендау ўзга киши келса қўшинидан,
Ҳардам эҳтиёт қилил ўзингни ундан.

Сенга бир отлиқдан ўзга зот келмас,
Номдор бу одатда ўзгасин қилмас.

У келган чоғида яхши ўйлаб кўр,
Қалъани беркитиб, ўз жойингда тур».

Бир фируза даста олтин турзини,
Фуруд камардан тез ажратди упи.

Үнга бериб деди: «Бу мендан ёдгор,
Епингда олиб юр, бўй қолар даркор.

Саркарда Тус агар келса бу томон,
Бўлайлик равшан дил ҳам шоду хандон.

Бу тортиқдан ўзга бергум от, жабдуқ,
Сўнг олтин тож билан шоҳона узук».

БАҲРОМНИНГ ТУС ЁНИГА ҚАЙТИБ КЕЛГАНИ

Баҳром Тусга қайтгач, деди шу йўсии:
«Пок жонингга ақлиниг йўлдошинг бўлсин.

Билгинки, Фуруднинг отасидир шоҳ,
Сиёвуш сўйлаган эди бегуноҳ.

Зурёд белгисини кўрсатди менга,
Ковус Қайқубоддан қолгандир унга».

Бундай жавоб берди Туси ситамкор:
«Менинг шунча лашкар, турзи кўсим бор.

Сенга дедим, уни ёнимга келтири,
Ў-бу тўғрисида сўз очма ҳеч бир.

У шаҳриёр бўлса, мен ахир кимман?
Лашкар билан бупда нега юрибман?

Зог каби қоп-қора туркзода нечун
Тогда лашкар йўлини тўсади бутуни?

Ўзбилармон Гударз зурёддан бу он
Кўргаймиз қўшинга биз улкан зиён.

Сен қўрқдинг уқувсиз бир суворидан,
Ваҳший тоғ шеримас, қўрқма боридан.

Қўшинни қўрди-ю ўтди алдовга,
Нега қўйдинг уни тогу яйловга?»

Сўнг ботир зотларга бундай таъкидлар:
«Сиз, эй ёвни яксон этувчи мардлар!

Менга керак бир мард, машҳури жаҳон,
Бориши керак тоғ, ўша турк томон.

Бошини танидан айласин жудо,
Ўша ўлжа билан тез бўлсин пайдо!»

Белини боғлади бу ишга Ревниз,
У жангга интилар эди тоқатсанз.

Сўнг унга Баҳром дер: «Сен, эй паҳлавон,
Бекорданbekорга қийнамагин жон.

Қўрқин худованду қуёшу ойдан,
Уялмогинг керак шоҳу саройдан.

**У шоҳнинг авлоди, шоҳга биродар,
Номдору сувори, ўқтам жанговар!**

**Агар юз сувори тўдадан чиңиб—
У тоғ тепасига бореа ошиқиб,**

**Кўлидан келмайди унга қасд қилмоқ,
Унинг подмон дилини ғамла паст қилмоқ.**

**Саркарда ғам чекди унинг сўзидан,
Баҳром панди тигдай ўтди кўзидан.**

**Буюрди бир қанча помдор, паҳловон —
Югуриб борсин деб баланд тоғ томон.**

**Жуда кўп ботирлар чопиб кетинди,
Тогда жанг бошлишни орау этишди.**

**Уларга бундай дер Баҳром паҳлавон:
«Бу ишда камситиб, бўлманг пушаймон.**

**У тогда Қайхусрав қариндоши бор,
Юз мардга баробар унда эътибор.**

**Кимки кўрмоқ бўлса Сиёвуш юзи,
Унга боқса басдир, тиёлмас ўзин».**

**Фуруд таърифини айтганда Баҳром,
Баҳодирлар ортга қайтдилар тамом.**

РЕВНИЗИИПГ ФУРУД ҚУЛИДА ҲАЛОҚ БЎЛГАНИ

**Тус куёви яна қайта келган он
Фалак истеҳзо-ла илжайди хандон.**

**Сипадкўҳга борди Чарам йўлидан,
Кестмасди дарду ўч, газаб кўнглидан.**

**Тоғ устида Фуруд кўргани замон,
Шоҳ ёйин ростлади қўлида камон.**

**Жангари Таҳорга у бундай деди:
«Тус Баҳром сўзларин писанд қилмади.**

Сувори келди-ю келмади Бажром,
Дилимда жўш урар тазаб, интиқом.

Қара, эсга ол-чи, унинг ўзи ким,
Нега уст-бошида темирдан кийим?»

Бундай жавоб берди унга сўнг Таҳор:
«Бу ўша Ревниздир, паҳлавон, савор.

Бордири қирқ синглиси, мисли гулбаҳор
Улар ичра ёлгиз ўзи бор.

Айёр, қув, ҳаёсиз, хавфли, беаёз,
Ёшу баҳодиру Тусга у күёв».

У доно кинига Фуруд дер шу он:
«Бу қаттол жангда у қолмайди омон.

Мардлар билан жангда келса рў-барў,
Ухлатгум сингиллар этагида у.

Агар унга ёйим шамоли тегса,
Кор қилмай, сог қолса мени дўст демал!

Үқимдан от мушкар, йиқилар савор,
Бунга нима дейсан, иш кўрган Таҳор?»

Таҳор деди: «Очгин у мардга бағринг
Шояд сен эритолсанг Туснинг меҳрин.

Балки билмас дилдан йўл берганингни,
У билан ярашга сўнг келганингни.

Ўйламай сен билан агар жанг қилса,
Ажабмас уятдан ҳолинг таңг қилса».

Тиф билан яқинроқ келганди Ревнив,
Тортади ёйининг танобини тез.

Тепадан учирди унга ўқ шу чоқ,
Михланди бошига у румий қалиқ,

Йиқилди, оти ҳам чопиб кетди тез,
Бошини тупроқча қўйганди Ревнив,

Сардор Тус Маямдан боқди төғ томон,
Кўринмай қолди төғ кўзига шу он.

Бу ҳақда бир доно айтган бир калом:
Ёмон феълдан төғ ҳам олар интиқом.

ЗАРАСПНИНГ ФУРУД ҚУЛИДА ҲАЛОК БҮЛГАНИ

Зараспга паҳлавон кейин бундай дер:
«Озаргушасп каби дилни ўт олдир.

Жанговар мардларни тез қуроллаптири,
Дилинг нима деса — сен шу сўзга кир.

Хоҳласанг ўч олгин у номдор учун,
Бу бўлур менинг ҳам хоҳишим бутун».

Зарасп шиддат билан кийди қалпогин,
Дилига ўч тўлган, бошда ғурур, кин.

Ўгириб Сипадкўҳ томон юзини
Ғазабли шер сезди Зарасп ўзини.

Ҳайқириб, югуриб, дилда хавф-хатар,
Пастликдан юксакка чаққон югурап.

Буни кўрган Фуруд — у газабли шер,
Таҳорга: «Қара-чи, у ким экан?— дер.—

Қара ким әрур у әроплик шаввоз,
Төғ устига шошган, ҳайқирган овоз?»

Таҳор таниди-ю, лабини очди,
Яширмай, сўзларини бирма-бир сочди:

«Бу Тус ўғли әрур, номидир Зарасп,
Жангари филдан у қайтмагувчи асп.

Ревниз синглиснинг жуфтидир ўша,
Жаҳонжўй ўқидай келади шоша.

Мўлжаалга олади у қалиғингни,
Катта ёйингни торт, ростла чоғингни.

От устидан қулаб, ерга йиқилсин,
Сўнг тупроқ ичига боши тиқилсин.

Ўлим етганлиги унга бегумон,
Тус дили бўлғуси сўлган баргисимон.

Билгай тентак Тусга тобе сипоҳдор,
Ахир биз бу ерга келмадик бекор.

Яқин кўринганда торнинг чўққиси
Эронликлар боқди бақрайиб кўзи.

Ботир Фуруд қўйди отини илдам,
Зараспга ўқ узди, мўлжаллаб белдан.

Совуту эгарга танин босди у,
Жони пайзасидан сочди сўнг ёғду.

Йиқилди, оти тез кетди ёнидан.
Пишқириб кишинарди ўтиб жонидан.

ТУСНИНГ ФУРУД БИЛАН ЖАЛНГ ҚИЛГАНИ

Фавго тутди Эрон сипоҳларини,
Мардлар бошдан олди кулоҳларини,

Тус дилин қон босди, кўзларида ёш,
Совутин кийди тез, тугади бардом.

Жангари мардларга куйинди чунон,
Қалтиарди дараҳт япрогисимон.

Улкан фил устига буюк тоғ мисол —
Жойлашган эгарга миши бемалол.

Жиловни бурди тез Фуруд томонга,
Тўлди дили ўчга, боши тугёнга.

Сўзлагувчи Таҳор деди шу замон:
Шиддатли тоғ юрди тоғ бағри томон.

Сипоҳдор Тус эрур, келмоқда жангга,
Чидаш беролмайсан кучли наҳангга.

Юр, қалъа эшигин ёпайлик маҳкам,
Юрайлик, баҳт бизга нима дер бу дам.

Үглию күёвин жангда ўлдиридинг,
Эвди базм кутмагил, келолмайсан тенг».

Еши Фуруд қизишинб, Таҳорга деди:
«Гар жанг ҳарб менга дуч келса энди,

Тус нима, фил нима, нимадир арслон,
Нима йўлбарс жангни, нима тўполон?

Еотирга жанг учун берилар юрак,
Ўтви лойга урмоқ, айт, кимга керак?»

Бундай деди унга Таҳор билимдон:
«Шоҳлар маслаҳатга кирмас ҳеч қачон.

Сен бир суворисан, гарчи темирдан,
Кўчирмоқ истайсан тогтошни ердан.

Эрөвлеклар тураг — ўттиз минг помдор,
Сен-ла жангга тоққа келишга тайёр.

На қалъа қолуру на тошу тупроқ,
Текисланар ер-ла бирдай ҳамма ёқ.

Агар бундан Тусга етса-чи зарар,
Дардидан шоҳ Ҳусрав сўнг хафаланар.

Отаиг учун ўчинг келтирас зиён,
Сўнг ишини тузатиб бўлмас ҳеч қачон.

Бу иш оқибатин ўйламоқ даркор,
Қалъада бўлгину жанг қилма бекор».

Шундай деди, аммо бир сирни аён
Қилмасдан дилида, тутди у пинҳон.

Уқувсиз, фойдасиз дастурдан ҳар он
Уига жанг фойдадир, жон эса зиён.

Еши Фуруд қалъаси обод, соз эди,
Унда саксон чўри сарғароз эди.

Қалъа төмига у ой юзлар чиқиб,
Сўзланиб турарди ҳар ёққа боқиб.

Ёш Фуруд ортига жангдан қайтган
Улардан уялиб, бўлсанди мулазим.

Анжомни олдию келди югуриб,
Камонга янги ёй ўрнатди туриб.

Шаҳзодага шунда сўз қотди Таҳор:
«Жанг қилишини агар этсанг ихтиёри.

Номдор Тусга асло етказма зиён,
Отини қулатсанг басдир бегумон.

Шоҳлар асло яёв қилолмайди жанг,
Отсиз жангга кирса ҳоли бўлар танг.

Бошқа кимки келса, уни шу замон
Яқин келтирмасин қўлингда камон.

Тоғ устига келса саркарда қачон,
Ортидан тўдаси келгай бегумон.

У билан жанг қилсанг ҳолдан кетурсан,
Чимрилган қошига сен пима дерсан?»

Фуруд Таҳордан бу сўзни эшитиб,
Найзали ўқ тикикан камонин тортиб,

Саркарда отига ўқ узди шу он,
Отилди сувори камонисимон.

Тус оти йиқилиб дарҳол берди жон,
Тус дилин ўч қоплаб, бошида туғён.

Лашкаргоҳга қайтди, кифтда тўқмоғи,
Паришон, ниёда, чанг ҳамма ёғи.

Унинг орқасидан Фуруд сўз қотар:
«Нима бўлди бу чўнг мардга бу қадар?»

Елғиз суворидан чўчиб қолғач у,
Жанг сафига қандай келар рў-барў?»

**Чўрилар кўтарди ханда ҳар ёқдан,
Қаҳқаҳалар ўрлаб тошди қирғоқдан,**

**Бир ёш олдида бир кекса паҳловон,
Ўқдан қўрқиб, тоғдан қулади чунон.**

**Тоғдан тушиб келди пастга саркарда,
Руҳ деган қолмади ҳамма мардларда.**

**Лекин, илож борми демай офарин,
Ташвиш қопласа ҳам унинг лашкарин.**

**Яхшиям жанггоҳдан қайтдинг соғ-омон,—
Дедилар,— доимо бўлгил соябон.**

**Айниқса қайгурди Гев, шуҳратли зот —
Жанггоҳдан қайтди деб пиёда, беот.**

**Куйиб деди: «Бундай бўлмаган асло,
Номусни аংглағай ҳамма бенмо.**

**Бўлса исиргадор шаҳриёр агар,
Нега бундай улкан қўшинни четлар.**

**Ўйига келганини айласа аён,
Рози бўлолмаймиз бунга ҳеч қачон.**

**Агар Тус қизиниб, ўт олса қалби,
Фуруд бериб қўйди унинг адабин.**

**Жопни Сиёвушига фидо айлайлик
Қасосни унутмай, дилда сақлайлик,**

**Нўзар авлодидан, сувори, полвон,
Аслзода Зарасп ундан берди жон.**

**Ревниз тани қонга гарқ бўлди бутун,
Өртиқ яна нима кўрамиз бу кун.**

**У Жамшид ўғлию Қобуд мағзидан,
Кўп иодонлик ўтди жангда ўзидан».**

ГЕВНИНГ ФУРУД БИЛАН БЕЛЛАШГАНИ

Бу сўзни айтди у совутин кийиб,
Тоққа етиб келди шамолдай елиб.

Сиёвуш Фуруди уни кўрган дам
Қалбини қоплади оғир дардли ғам.

Жангари лашкарни ўйларди ҳамон:
«Пасту баланд йўлни билмас у томон.

Ҳамма бир-биридан зўрроқ, полвонроқ,
Лашкарлар бошида тожлари порлоқ.

Ва лекин ақл йўқ у баҳодирда,
Ақлсиз бош мисли бўм-бўш тапдир-да.

Туронга шоҳ Хусрав келмаса агар,
Майдонда бўлолмас улар музаффар.

Ота ўчи учун туриб ёнма-ён,
Ёвни муштда туийиб, этайлик яқсон.

Айт-чи, ким, қанақа ботир чавандоз,
Қўлида тигини этибди эъзоз?»

Баланд тепаликдан қаради Таҳор:
Ўнгир ичкариси тўла наизадор.

У Фурудга деди: «Бу шум аждаҳо
Қушни домга тортар осмондан ҳатто.

Удир бобонг Пирон қўлин боялаган,
Турон қўшинларин забун айлаган,

Кўп ёш гўдакларни этди бепадар,
Дарё, тогу чўлдан ўтди бехатар;

Қолди қанча ота ундан ўғилсиз,
Нар шернинг бўйинни эзди у эсиз.

Эронга инингни олиб кетди у,
Жайхундан қайиқсиз кечиб ўтди у.

**Уни Гев дейдилар, кучда худди пйл,
Даҳшат-ла қутурса гўё тошқин Нил.**

**Камонга ўқ жойлаб тортганинг билан
Ўқингни ўтказмас у совутли тан.**

**Сиёвуш қуролин жангда қўллайди,
У бир бало, бу ҳам уни симайди.**

**Камон торин тортиб, ўқ йўлла отга,
Шояд шунида етсанг айни муродга.**

**Пиёда қолса, у ортига қайтар,
Тус каби тўқмоғин киғтида элтар».**

**Камонга ўқ жойлаб жангари Фуруд
Торини бор куч-ла киғтга тортди зуд.**

**Гев отин кўксига ўқ узди шу дам,
Отдан учиб, ортга Гев қўйди қадам.**

**Синадкўҳ устидан ўрлади ханда,
Қизлар кулгисидан Гев кўп шарманда.**

**Ботирлар юришди шунда Гев томон:
«Яздонга шарафлар бўлсин, паҳлавон!**

**От шикаст тоидио, сен эса согсан,
Юришга қодирсан, сен бебойлоқсан».**

**Гев ёлига борди баҳодир Бекан,
Унга жанг ҳақида айтди кўн сухаи:**

**«Эй шерни енгувчи жасур наҳлавон,
Сенга филининг кучи етмас ҳеч қачон.**

**Нега бир сувори киғтингни кўрди,
Ахир, сенинг қўлинг жангда зўр эди?**

**Отинг шикаст тоиди бир турк қўлидан,
Кетдинг шоша-пиша сен жанг йўлидан».**

**Гев дер унга: «Шикаст топганда отим,
Тайёрман беришга бошу ҳастим».**

У ҳадеб тақрорлар пордон сўзини,
Бежан буни кўриб бурди юзини.

Гев келди газабга унинг кекидан,
Қамчии билав урди бошига бирдан.

Үнга дер: «Сен яхни булмоғинг лозим,
Жанг они керакдир андиша доим.

Сенда на мия бор, на ўй, на ақл,
Бундай сўз қасос деб этилар қабул».

Бежан дили ранжиб қаҳрдан шун дам
Қудрати олийга ичади қасам:

«Зарасп ўчи учун, то танда жон бор,
От устида доим турарман тайёр».

Густаҳамга ўчи қалбида тошиб
Ўша жойдан келди тутақиб, тошиб.

Иилақингда борми от — ўргатилган от,
Тоғлардан бемалол ўтиб юрган от?

Бер менга, ёпайин уруп жабдугин,
Баланд олиб борай мен зафар тугин.

Бир турк тог устига чиқиб олибди,
Ҳамма унга ҳайрон қараб қолибди;

Ҳаддидан ошгали жонимга тегди,
Үнга қарши ўзим борайин энди».

Үнга дер Густаҳам: «Бу эмас маъқул,
Ўйламасдан тоққа бундай олма йўл.

Агар бупдай жойдан кетмоқчи бўлсанс,
Жаҳонда кўндири тог, ўпгир, дашт-ялане.

Икки отим қолган, олишинг ўнгай,
Бири ўлдирилса, сўяг нима бўлгай?

Үнга ўҳшашини топмасман ҳеч он,
Сағрину рафтори бекиёс чунон.

Жаҳондор Зараспу ҳам ўша Ревниз,
Тус кимдир? Лаънатлар бор олам чексиз.

Отам кимдир? Ёвуз филни ийқитгай,
Чарху фалакка ҳам боқмагай қитдай.

Улар жангдан қайтди, диллар тўла там,
Чиқмаган қирра тош тоққа ҳеч одам.

Етмаган калхат ё хумоёй қаноти,
Етарми қалъага ҳеч одам зоти?»

Унга деди Бежан: «Эзма дилимни,
Кўтаргайман бошда елка, белимни.

Жаҳону тожу шоҳ яратган жойга,
Мен қаттиқ бир қасам ичдим у ойга,

Агар Зараси каби жангда ўлмасам,
Тоғдан қайтмасликка ичаман қасам».

Кейин деди Густаҳам: «Иш бўйлмас бу хил,
Бу тезлигингни ҳазм қилолмас ақл».

Кейин деди Бежан: «Зараси ўчи-чун,
От керакмас, яёв маъқул мен учун».

Унга жавоб берди шунда Густаҳам:
«Тушмасин дейман бир тола сочиниг ҳам.

Менда бўлганида юз минг от агар
Ва думи, ёлида шоҳонга гавҳар,

Қизгонмас эдим мен сендан мутлақо,
Ганижу тожу оту тиф ҳам бебақо.

Бориб отларни сен бир-бир қўра қол,
Қайси маъқул келса, шуни ола қол.

Буюр, эгарласин сенга маъқулин,
Жангда ийқилса ҳам сен тўсма йўлни».

Қилиғи бўридай бир от бор эди,
Йхчаму новчаю худди нор эди.

**Жаҳонжӯй ёш ботир хизмати учун
Ү отни эгарлаб, ясагди бутун.**

**У сўздан Гев дили чўнг олов олди,
Фуруд қудратини сўнг ўйлаб қолди.**

**Йўллар Густаҳамни хабар берипга,
Уруш либосини олиб келишга,**

**Юборди Сиёвуш зирҳли либосин,
Шоҳона қалпоги — мардлик асосин.**

**Келтирди Густаҳам либосин шу он,
Уни кийди Бежан ел каби чаққон.**

**Юзини ўтириди Сипадкӯҳ томон,
Дилда ўчи тошиб гўёки уммон.**

БЕЖАННИНГ ФУРУД БИЛАН ЖАНГ ҚИЛГАНИ

**Таҳорга бундай дер ул шоҳи жаҳон:
«Яиги бир баҳодир келар биз томон.**

**Қара, уни кўргин, ким экан ўзи,
Унинг-чун кимларнинг ёш тўкар кўзи?»**

**Синчков Таҳор дейди шоҳга шул онда:
«Топилмас бунга teng киши Эронда.**

**Гев ғарзанди эрур, баҳодир далер,
Жангларда тенгсиз у мисли эркак шер.**

**Гевда ўйқидир бундан ўзга бир ғарзанд,
Хаммадан азиз ва дилига пайванд.**

**Сен унинг отига ўқингни юбор,
Эрон шоҳин дили тортмасин озор.**

**Устида Гев доим кийган либос бор,
Метин совутига айла эътибор.**

**Уни олиб бўлмас найза, ёй билан,
Пиёда жанг қилсин, талаб эт ундан.**

Жангга кирса, унга бас келини душвор,
Қўлида олмас бор, бўй доим ҳушёр».

Бекон отига ўқ йўллади Фуруд,
Гўёки от жонин айлади унут.

Учиб кетди Бежан, отдан айрилди,
Тиф тутиб, тог томон кейин қайрилди.

Бир наъра тортди: «Эй сувори мард эр,
Билиб қўй, қай хилда жанг қиласди шер.

Билиб қўй, қанақа отсиз жанг қиласди
Ботирлар қўлига тутганди ханжар.

Кўрасап, жойингда қололсанг омон,
Жангни четлаб кетгуиг сен бошқа томон».

Бежан сўзи ўтди Фуруд жонидан,
У тезда шошилди ўз томонидан,

Евга қараб бир ўқ узди шунда шер,
Қалқон-ла бошини бекитди далер.

Қалқон тешилди-ю зирҳи қолди бут,
Бежан қимирамай қиласди сукут.

У тикроқ чўққига кўтарилган он
Суғурди қиличин қияидан чаққон.

Унга қарти борди Фуруд наҳлавон,
Қалъада бор одам қичқирди шу он.

Бежан четлаб қочди упинг ўёлидан,
Қиличин тупирилас эди қўлидан.

Жабдуққа тиф уриб этди уни чок,
Улкан от ийқилди, сочилди тупроқ.

Қалъанинг ичига югурди Фуруд,
Мардлар ёпди қалъа эшигини зуд.

Тепадан тўхтовсиз тошлар ёғилди,
У жойда туришлик хавфлигин билди.

**Бежай наъра тортди: «Тингла, эй номдор,
Бир яёв кишидан, сендей мард, савор,**

**Орқага қайтишинг шармандалиқдир,
Фуруд жанги қани, шони қайдадир?»**

**Қайтди у жанггоҳдан Тус даргоҳига,
Жангни сўзлаб берди ўз подшоҳига.**

**Бундай бир ботир-ла агар бир дашт шер
Жанг қилса айб эмас, тўқнаниса араиз.**

**Тоғу тошлар уиниг жангидан чунон
Сув бўлиб, дарё ҳам оқар тўла қон.**

**Саркарда бунга ҳеч бўлмасин ҳайрон,
Бундан ортиқ мардлик бўлмас ҳеч қачон,**

**Саркарда тангрига айлади қасам:
«Ҳалъа чангин кўкка совургум шу дам.**

**Қўшин мумтози у Зарасп ўчи-чун,
Жанг ичра мени жавлон урамап букун.**

**Бадният турк танин айлайман бежон,
Қонидан тошларни айлайман маржон»,**

ФУРУДНИНГ ҮЛДИРИЛГАНИ

**Қўринмай қолганда порлаб турган кун,
Чиқарди лашкарин кўкка қора тун.**

**Ҳалъа ботирлари, бир минг паҳлавон —
Сувори келишди Қалотга томон.**

**Беркитишиди ҳалъа эшигини маҳкам,
Қўнгироқ, занг саси янгради шу дам.**

**Пирон қизи — Фуруд момоси гирён,
Жони аламдаю дилида тугён,**

**Фарзандин ёнига келиб ухлади,
Қора туп дарду ғам ичра тўлғанди.**

Уйқуда ўт кўрди, қалъадан ўрлар,
Фарзандин бошида ловиллаб турлар.

Сипадкўҳ бўлибди остип ва устун,
Қалъаю чўрилар куйибди бутун.

Дилига дард тўлиб, уйгониб кетди,
Ранжиган танига янги дард етди.

Тепага чиқиб у боқди ҳар томон,
Кўрди тоғни совут, найзада чунон.

Юзига қон уриб, дили бўлди қон,
Югуриб келди у Фуруди томон.

Унга деди: «Ўғлим, уйғон, шаҳлавон,
Ёмонлик йўл олди бошимга ёмон.

Ҳамма ёқни душман ўраб олибди,
Тоғ совут, тиг, ханжар билан тўлибди»,

Уйғониб, онага деди шаҳлавон:
«Фамдан нега бўлдинг бундай нотавон?

Агар келган бўлса умримга якун,
Этолмайсан уни тақдирдан узун.

Отам ўлдирилди ёшлик пайтида,
Бу қисмат бор экан мени — фарзандида.

Гуруй қўлида у айрилди жондан,
Бекан жоним сари чопди у ёндан.

Тириклик охирп — умрдан қайтиш,
Тириклик — бу дамни санаш каби иш».

Сипоҳга бор гурзи, совутни берди,
Ўзи чўнг қалпоғин бошига кийди.

Румий кийим узра белини боғлаб,
Шоҳона камонни қўлида чоғлаб,

Тоғ ортидан қуёш қўрсатиб жамол,
Уфқ этаги нурдан бўлгач баркамол,

Ҳар ёндан ўрлади ҳайқириқ суроп,
Ҳайбатли гурзилар тўқнашди чунон.

Карнаю ногора овози янграп,
Ҳиндича сурнаю, нозик най инграп.

Фуруд тушиб келди қалъа устидан,
Ёв ларзага келди турклар дастидан.

Суворилар чанги тўэзида чунон,
Чўққидан қон тошди мисоли уммон.

Қири ўр жанггоҳга айланди бутун,
Отдан кўриб бўлмас тогу тош устин.

Бу ёндан, у ёндан ўрлар тўполон,
Жон-жаҳд-ла полвонлар уришар жавлон.

Қўшин олдида Тус боғлаб камарин,
Қўлга тутган ўткир қилич, сипарин.

Яёвлар атрофни ўраб олишди.
Қалъа тепасига қараб қолишди.

Шу йўсун жанг бўлди, ур-ийиқит бўлди,
Баҳодир Фуруднинг кучи кам қолди.

Ўру қирдагилар қирилиб битди,
Ёш ботир толеъи орқага кетди.

Унда шер ғазабин кўрмасдан бу он
Эронилар гоят бўлишди ҳайрон.

Фуруд кўрди: жангда ишидир расво,
Кўрдиким, баҳт унга боқмади асло,

Турклардан ёнида йўқдир мададкор,
Елгиз жанг қилмоқдан қандай фойда бор.

Жиловини бурдио бир ўзи кетди,
Қалъа тепасидан югуриб ўтди.

Руҳҳом билан Бежан пана бўлишди,
Тепа-ю пастликдан тез югуришди.

Бежан пастда пайдо бўйғаҳ, шу чоги,
Елдай учиб кетди ул аргумоги.

Ёш Фуруд Бежанинг кўргач қалпогин,
Белидан бўшатди гураи тўқмогин.

Ғазабли шер каби юрди Бежанаға,
Билмасди чарх нима йўллашин унга.

Бошига гуравни туширмоқ бўлди,
Бир зарб-ла пачақлаб ўпирмоқ бўлди.

Оҳ чекди Бежан ёш ботир зарбидан,
Гўё кетиб ҳушу жони танидан.

Руҳом буни кўриб орқадан келди,
Ғазаб билан ҳиндуда ханжарин олди,

Фуруднинг кифтига урди беомон,
Бир қўли узилиб чайқалди полвон;

Ёш мард яраланиб елкадан шу хил
Отини чопдириб чекинди дадил.

Үнга етди Бежан қалъя ёнида,
Қилич билан чопди отин сонидан.

Яёв қолди Фуруд. Неча мададкор
Душманлар зарбидан йиқилди ночор.

Беркитинди қалъя эшигин дарҳол,
Баҳодир Фуруднинг кўнглидир беҳол:

Чўрилари билан келди онаси,
Багрига олишди уни ҳаммаси.

Уни ётқиздилар филсуюк тахта,
Фарёд чекиб хазон бўлган ёш бахтга.

Чўрилар онани суюб туришди,
Сочларни юлишиб нола қилипиди.

Мумтоз Фуруд шундай берар экан жон,
Аҳли тахт дод солди, кўтарди фитон.

Кўзини сал очиб, она оҳ чекди,
Фамгин чўриларга қўзини тикди,

Лабин қимирлатиб, деди у аста:
«Энди иқболимиз мажруҳ, шикаста.

Энди эронилар қалъага кирап,
Талон-торож билан ҳаммани қирап.

Қалъа, девор, тогни этишар вайрон,
Чўрилар асира бўлар бағри қон.

Кимнинг дили менга ўртанса ҳамон,
Жонимдан айтаман: ишлари осон.

Тепадан ўзини ҳамма ташласин,
Шу тариқа жонин берга бошласин.

Ҳеч нарса қолмасин Бежанга бунда,
Ҳеч нарса топмасин бу тоғдан тунда.

Менинг пок жонимдан жудо этди у,
Муроду мақсадга шундай етди у».

Шундай дегач упинг юзи оқарди,
Дарду алам билан жонини берди.

Бу маст чархи ғалак доим алдамчи,
Етмиш қўл билан у ўйнатар қамчи.

Гоҳ ел билан ўйпар гоҳ булут билан,
Гоҳ ханжар, тиг билан, гоҳи дуд билан.

Бир разил қўли-ла маккорлик қилар,
Гоҳи осон ишда душворлик қилар.

Тахту тожу кулоҳ берар бир замон,
Фам-қайғу, кишан, чоҳ йўллар бир замон,

Кишида не бўлса, олар борини,
Тангдаст бўлиб, тортар дил озорини.

Туғилмаганда гар баҳодир, оқил,
У иссиқ-совуқни кўрмасди бу хиз.

Қийин, ноком умр қўрайлик, келинг,
Биз унга ёш тўкиб юрайлик, келинг.

Охири тупроққа қўйилади бош,
Аянчли бу йўлга берайлик бардош.

ЖАРИРАНИНГ ЎЗИНИ ҮЛДИРГАНИ

Сиёваҳш Фуруди бебахту беном —
Бўлди бу жаҳонда улгаймай тамом.

Чўрилар чиқишиди қалъя устига,
Ўзларин ташлашибди төғнинг остига.

Жарира бир улкан гулхан ёқтириди,
Ҳамма бор гапжларни буткул ёндириди.

Ундан бор қўлига бир қилич олди,
Отлар оғилига кейин қулғ солди.

Отларни чавақлаб, кесди бошларин,
Юзидан тўқди сўнг қонли ёшларин.

Кейин келди Фуруд бошига она,
Қўйнида ўткир тиф — ёниқ дурдона.

Қўйди икки юзин ўғлин юзига,
Жон берди сўнг ханжар уриб ўзига.

Эронилар очди қалъя қонқасин,
Талай бошладилар Фуруд қалъасин.

Қалъя деворига келганда Баҳром
Ғамдан дили пора бўлганди тамом.

Келди Фарруҳ Фуруд ёнига шу он,
Кўзига ёш тўлиб, бағри бўлди қон.

Эрониларга дер: «Отамдан кўра
Бу ўлди хору зор бўлиб минг карра.

Сиёваҳш бунчалик қатл этилганмас,
Бошида онаси ўлдирилганмас.

Гирдида саройи ёнибди буткул,
Унинг хонумони кўйибди буткул.

Ёмонга узундир оламнинг қўли,
Бедодларга эса тушмас меҳр йўли.

Кайхусравдан энди тортмайсиз уят.
Тусга айтди илиқ сўзларни ғоят:

Сиёвуш ўчи-чун келгапмиз бугун,
Сизга берди ўйриқ, маслаҳат бутун.

Балса тўкилганин биродар қонин,
Қай йўсни оқлагай номус, виждонин.

Руҳҳомдан ҳам тезроқ Бежандан бу дам
Жаҳонга келмагай яхши иш ҳеч ҳам».

Шу асли синоҳдор Тус етиб келди,
Колат йўлига сўнг Кўс жўнатилди.

Борди Гударз билан Геви паҳлавон,
Эрон мардларидан чўнг қўшин шу он.

Саркарда йўл олди Сипадкўҳ томон,
У етиб келдию, тинчланди шу он.

Келгач ўлдирилган Фуруд ёнига,
Ва она солинган тобут ёнига,

Баҳромни кўрди; у кўзи жиққа ёш,
Бошида ўлтирас, йўқ эди бардом.

Шу сенда туради Занг Шоварон,
Ёнида туради қанча паҳлавон.

Дараҳтдай ётарди таҳтда паҳлавон,
Юзи худди ойдек бўйи сарв чупон.

Зар таҳтда ётган у Сиёвуш эди,
Совут, гурзи, камар, тиги порларди.

Гударзу Гев йиглар тенасида зор,
Йигларди қанча мард, жангари помдор.

Тус юзи қонталаш жигар қонидаш,
Фурудин дардидаш, мард ўғлонидан.

Ҳамма кўзда жиқ ёш, дилга тўлган қон,
Ҷазларин ўғирди бошлиқ Тус томон.

Гударзу Гев деди Тусга бу йўсун,
Қанча паҳлавонлар, номдорлар учун.

«Тезлик келтиради сенга пушаймон,
Тезлик тухмип экма бўстонга ҳеч он.

Саркарда ишига тезлиkdir зиён,
Саркарда гар тезлик қилса, бу — ёмои.

Кайлар уругидан бўлса ён бу хил,
Бўлса бундай шавкат, қадду камар, б

Тезу шитоб билан йўқ этдинг бу дам,
Йўзар уругидан у Зарасни ҳам.

Ховлиқишдан Ревниз ҳам ҳалок бўлди,
Қаро баҳтдан бошқа унга пе қолди.

Шлошқин мард дилида ҳунар сермалол,
Занг босиб сўнг ўтмас бўлган тиғмисол».

Қанча сўз айтдилар, тўқдилар кўз ёш,
Тус эса газабдан ёни бебардош,

Бувдай жавоб берди: «Ёмои баҳт ҳар дам
Келтиргай мардумга қаттиқ азоб, гам».

Буюрди шоҳона даҳма қазишга,
Тик тоғда усталар тушдилар инга.

Кўйдилар остига олтип тахта-зар,
Тахтага совуту тиғ, гурзи, камар.

Шу хона пешига оро бердилар,
Гулу мунікү кофур, май келтирдилар.

Фурудининг бошига кофур ёйдилар,
Танини гулобу муин-ла ювдилар.

Тахтга ётқизишиб, сўнг кўтардилар.
Ботир Тус ёнида туриб қолдилар.

Ревниз билан Зарасп ўқтамни бирга —
Кўйдилар шоҳпинг ён томони, ерга.

Саркарда кафургун соқолга шу он
Кўзидан тўкарди ирмоқ каби қон.

Шундай бўлгач, қанча яшамайлик, ер,
Унда қолмас мумтоз на филу на шер.

Тошу сандон дили чўчир ўлимдан,
Дарахту япроқ ҳам қолмас йўлидан.

Фуруд ҳалок бўлгач, турошлилар ғалаба қипадилар. Эрон аскарлари ўз юртларига қайтадилар. Кайхусрав Сиёвуш қасосини олмоқ пиятида қўшун тўплаб яна Туронга юриши ўютиради. Аммо эронилар бу жангда ҳам мағлубиятга учрайдилар. Афросиёбга унинг қўл остидаги жуда кўп мамлакатлардан қўшиниён келиб мадад беради. Булар орасида ўшал замониниг энг улкани паҳлавонларидан Комус Кошоний ва Чин Хоқони ҳам бор эдилар. Эронилар бир тог чўққисида қамалда қоладилар. Атрофии турошлилар ўраган, на сув бор, на емиш, на отларга бирор гиёҳ. Ҳаммаёқ тош. Шундай оғир аҳволда алп паҳлавон Рустам Достон етиб келади. У яккама-якка жангда Комус Кошонийни ҳам, Чин Хоқонини ҳам маглубиятга учратади. Тури аскарлари саросимага тушиб, тумтарақдай қочиб кетишади. Рустам бошлиқ Эрон лашкарлари зафар билан Кайхусрав ҳузурига қайтадилар. Кайхусрав Рустамии Ақвон дев билан курапишга чақиради. У Ақвон девни излаб топади ва жангда ўлдириб қайтади.

БЕЖАН ВА МАНИЖА ДОСТОНИ

Достоннинг бошланиши

Юзин қатрон ила тун ювган маҳал,
Кўринмас Мирриху Аторуд Зуҳал.

Ўзгача кўрсатди кўкда ой юзин,
Азм айлаб пештоққа олди сўнг ўзин.

Бу потинч дунёда қораймишди ой,
Юраги зим-зиё, қадди мисли ёй.

Ой тоқининг учдан тўрти ложувард,
Ҳаво бўлиб учди ундан зангу гард.

Дашту тоғ бағрига ёзди қора тун —
Бир полос, эслатар у зор қанотин.

Занглагап пўлатга ўхшарди осмон,
Юзин бўягандек қоп-қора қатрон.

Қора илон каби очиб чўнг даҳан,
Кўрипди ҳар ёқда кўзга ахриман.

Совуқ пафасини уғурди осмон,
Бармоқлари сочди қоп-қора тўзон.

Ариқлар бўйи-ю, бофу роғлар ҳам,
Қора дарё каби мавж урди шу дам.

Чарх-фалак ҳайратда қотганча қолди,
Гўё кун жисмидан мадор йўқолди.

Ер ўша қоп-қора чодир бурчида
Гўёки, мудрарди уйқу ичида.

Бир қўрқув бор эди жаҳон дилида,
Посбонлар қўнғироқ чалар қўлида.

На йиртқич ўкирар, па қушдаң садо,
Ёмону яхшидан гапирмас дунё.

Кўринмас эди ҳеч пасту баландлик,
Дилимни танг этди бу тун гаранглик.

Ғам-ғуссада туриб жойимдан кетдим,
Үйдаги ёримни ихтиёр этдим.

Мен уни чақирдим, сўрадим чироқ,
Богдан чиқиб келди гўзалим шу чоқ.

Деди менга: «Нечуп сенга керак шам,
Қоронги кечада ётиб олгил дам».

Дедим: «О, санамим! Уйқу ёриммас!
Қундай бир шам келтир, туним ёримас!

Қаршимга шам қўю, базмпи соз айла,
Май тутиб, чалг чалиб дилнавоз айла».

Меҳрибон санамим шампи богидан,
Келтирди, таралди нур чирогидан.

Келтирди май, апор, беҳи ва лиму,
Шоҳона бир қадаҳ мисоли кўзгу.

Деди: «Тур ўрнингдан, кўнглигни шод эт,
Руҳингни қайғудан буткул озод эт.

Тақдирдан зорланма, бағрингни юмпат,
Ҳар хил ташвишлардан дилингни бўшат!

Оқил эркак учун ярашмас ғусса,
Кўярсан иимаики ёзилган бўлса».

Гоҳи май узатди, гоҳи чашг чалди,
Гўё Ҳорут мени сехрига олди.

Бу кўнгул шодлиқдан топшиб жўш урди,
Қора тун наврўздек яшнаб кўринди.

Мен сарвқоматимга дедим: «Моҳтобон,
Бу кеча сен менга сўзла бир достон.

**Сўзла, юрагимдан ҳасрат йўқолсин,
Қиссангдан осмон ҳам ҳайратда қолсин.**

**Висолда тўлғаниб совугач қоним,
Менга бундай деди моҳитобопим:**

**«Май ич, сўзлаб берай сенга бир достон,
Қадимий нақлии этайин баён.**

**Бу — меҳру жанг, тадбир, пайранг меваси,
Билимдон, аллома мардлар шеваси».**

**Дедим: «Майли, сўзла, эй соҳибжамол,
Нақлингдан ишқимиз топгуси камол».**

**Сўзла одамларнииг сарсонлигидац,
Шум осмон яхшилик, ёмонлигидац.**

**Фақат, койитмагил ўзингни, жонони,
Эҳтиёт бўлсанг ҳам қийналади жон.**

**Биздан йўлларини янирас дунё,
Дардини берару бермас у даво».**

**Деди: «Мендан қисса типглабон бир оз,
Паҳлавий услубда шеър билан ёз.**

**Меп сўалай, шояд сен миннатдор бўлсанг,
Шояд, меҳрибоним, баҳтиёр бўлсанг».**

ИРМОНИЙЛАРИНИГ ХУСРАВДАН ЕРДАМ СҮРАГАНИ

**Кайхусрав истагач ўч ота учун,
Жаҳон истар кўркин безатмоқ бутуни.**

**Ишоҳ токи қўёшга етиб олди жой,
Турондан йўқолди тожу тахт, сарой,**

**Осмен кулиб бокди Эрон пюҳига,
Эронийлар қонди меҳр-нигоҳига.**

**Замон бурунгидай кўриб ўзини,
Меҳр суви-ла ювиди Ҳусрав юзини.**

Сув оқиб ўтса гар жарликдан якбор,
Донишманд у ерда мизгимас зинҳор.

Май ичиб кунини ўтказди дилшод,
Лашкар бошлиқларин барин этди ёд.

Гулдор шоҳи билан ясатилди таҳт,
Бошиға шоҳона тож кийди, хушвақт.

Май тўла ёқут жом тутган қўлида.
Қулогу дили чанг, оҳанг йўлида,

Буюклар даврада ўлтирас хуррам,
Ковус Фарибурзи, ботир Густаҳам,

Гударз билан Кашибод, Гев билан Фарҳод,
Баҳодир Шопуру Гургин Мелодзод.

Нўзарлар шоҳию туслик ботирлар,
Руҳҳом билан Бежан, жанговар шерлар.

Ҳамманинг қўлида шоҳларга хос жом,
Ҳаммаси Хусравга содиқлир мудом.

Яман ҳақиқидай қадаҳларда май,
Ял-ял порлар гуллар, лолалар талай.

Хусрав ёнибошида паричеҳралар,
Зулфларидан суман бўйи тараалар.

Базм-ишират авж олган, йўқ унга қиёс,
Сардор давра кезиб кўрсатар ихлос.

Ичкарига кириб бир пособон секин,
Сардор қаршисида тўхтади кейин.

«Ирмонийлар кутар эшикда,— деди,—
Эрону Турандан келишган эди.

Улар шоҳ қошига киришни истар,
Адолат исташиб келмишdir улар».

Зийрак сардор тинглаб хабарни, турди,
Хусрав қаршисига у чаққон юрди.

Эшитганин айтиб, сўнг кутди фармон,
Келганларни кўшқка бошлиди шу он.

Улар шоҳ қошида таъзим этдилар,
Холи-зорларини йиглаб айтдилар.

Қўллари кўксида, ерда юзлари,
Дилни зирқиратар эди сўзлари:

«Эй голиб шаҳриёр, доим бўл омон,
Ҳаётинг ҳамиша бўлсин жовидон.

Бу одил шаҳарга келдик йироқдан,
Бу ёқда Эрону Турон у ёқда.

Ирмон диёридир юртимиизга ном,
Келтирдик у әлдан Хусравга салом.

Эй шоҳ, малгу яша, дейди у диёр,
Ёмонларни даф эт, айла хору зор.

Сен етти кишварнинг шаҳриёрисан,
Хавфдан қўриқлашда әллар ёрисан.

Юртимииздан ўтар Турон сарҳади,
Уларнинг дастидан тоқат қолмади.

Эрон томонида бордир бир ўрмон,
Тортар ўйимиини ўзига томон.

Ичида мавжуддир қанча әкинзор,
Бор унда дарахтлар, бари ҳосилдор.

Унда яйловимиз, қуту боримиз,
Эй, Эрон шоҳи, бўл мададкоримиз!

Қобонлар у ерга ёпирилдилар,
Ўрмону яйловни эгалладилар.

Тицлари филдайини, тоғдай танлари,
Нобуд бўлди Ирмон боғ-бўстонлари.

Чорвамиз топталди, әкинзор хароб,
Улар даҳшатидан чекамиз азоб.

Ииҳолларимизни қўпорди улар,
Қобонлар кемириб, дараҳтлар қулар.

Тишидан соғ қолмас ҳатто заранг тош,
Толе юз ўгириб, тугади бардош».

Хусрав арзиларнинг тинглаб сўзини,
Ачилиб, кўп ғамгин сезди ўзини.

Уларга ҳамдардлик билдириди Хусрав,
Магрур ботирларга сўз қотди дарров:

«Эй менинг шуҳратли паҳлавонларим,
Шоп-шараф қучмоққа борар қани, ким?

Қобонлар емирган жойга ким борар,
Шуҳрат қозонмоқ-чун ким жангга кирап?

Қобонлар бошини ким чопиб келса,
Арзигай мендан ганж-гавҳарлар олса».

Буюрди шоҳ заррип дастурхон ёзмоқ,
Уни жавоҳирлар билан тўлгазмоқ.

Унга турли гавҳар тошлиар тўқилди,
Тошлиарки, ҳар бири табассум қилди.

Келтирилди олтин жабдуқли ўи от,
Қовус тамгали-ю бари елқанот.

Румий шоҳилар-ла безаб барини,
Чақирдилар қўшин ботирларини.

Замин шаҳриёри деди уларга:
«Йўлингиз кўмилсин, мардлар, гулларга!

Ким билса ранжимни ўз ранжи дея,
Мен унга ганжимни этайин ҳадя».

Асилизод Бежандан бошқа ҳеч арбоб
Анжумандан унга бермади жавоб.

Ботирлар ичидан олдга ҳатлади,
Олло номи билан шоҳни қутлади;

«Ҳамиша омон бўл, ғолиб, баҳтиёр!
Адолат ҳомийси улуғ шаҳриёр!

Доимо қўлингда бўлсин олтип жом,
Кайхусрав шавқати мағудир мудом.

Сен абад, эй шоҳим, жаннатмакон бўя,
Жаҳон иқболига сен соябон бўл.

Жисму жоним билан амрингга бормен.
Сенинг фармонингга доим тайёрмен!»

Бежап шундай дегач, Гев четдан шу тоқ
Боқди-ю, ўзини сезди ўзгароқ.

Аввал шоҳга айтди таҳсии-офариц,
Насиҳатни айтди Бежанга кейин.

Фарзандига деди: «Нечун бу ёнилик?
Эмасми ўз кучин мақташ бебошлиқ?

Агар ёш бўлса-да, доно ва машҳур,
Тажрибасиз бўлса, у додга қолур.

Сипамоқ керакдир яхши-ёмонини,
Аччиқ-чучукни-ю қиммат-арзони.

Ўтмаган йўлингдан юрмагил асло,
Шоҳ қонида айниб бўлмагил расво».

Навқирон, билимдон, музaffer, ҳушёр
Бежап тортида ота сўзидан озор.

Шоҳга деди: «Тингла, эй мумтоз падар,
Ўйлама суст дея мени бу қадар.

Бу хил сўзларимга ишонч ҳосил қил,
Мени ишда ёшу ақлда кекса бил.

Қўшинга даҳшатман, Гевнинг ўғлиман,
Қўбон бошин тандан жудо қилгайман».

Бежап буни дегач, шоҳ бўлди шодмон,
Офаринлар айтиб, берди у фармон.

**Бундай деди Хусрав: «Сен чиндан мардсан,
Ёмонлик дуч келса, қалқон бўларсан.**

**Сендай жангчиларга соҳиб қўмондон
Душмандан ҳайиқса бўлади подон».**

**Кейин деди Мелод ўғли Гургинга:
«Бежан Ирмон йўлин билмайди. Сенга**

**Фармон шу: тўғонга қадар бирга бор,
Унга йўл кўрсатиб, бўлгил мададкор».**

БЕЖАНИНГ ҚОВОНЛАРГА ҚАРШИ ЖАНГГА БОРГАНИ

**Бежан дарҳол йўлга ҳозирлик кўрди,
Камар боғлаб, бошга кулоҳин кийди.**

**Мелод ўғли Гургин бўлди йўлдоши,
У Бежанинг дўсти, яқин қўлдоши.**

**Ҳасрдан чиқдилар қоплон, сор билан,
Олис йўл ўтилар ов, ширкор билан.**

**Бежан узиб қулон бошларин чаққон,
Лабдан кўпик сочиб борар филсимон.**

**Қоплонлар чапг солиб, чавақлаб ўтди,
Еввойи қўйларга дашт тўлиб кетди.**

**Қулонлар бўйнига сиртмоқ ташланган,
Бежан? Йўқ, Таҳмурас девни қилган банд.**

**Қирговуллар туниб сор чапгалига,
Хаводан қон томар суман баргига.**

**Ҳамма йўлини шу хил босиб ўтишиди,
Ҳатто даштни бор деб фараз этишиди.**

**Етганида улар ўша ўрмонга,
Бежанинг юраги келди түғёнга.**

**Ўрмонга Бежанинг кўзи тушганда,
Газабдан бор қони жўш урди танида.**

Бежан ўз отига урганда эгар,
Қобонлар ётарди бундан бехабар.

Мелод Гургинига деди: «Жангга кир,
Гар жангта кирмасанг бир чеккада тур.

Қобонларни этгани чогим тигборон,
Яқинроқ бор анов ҳовузга томон.

Үрмонда тўполон кўтарилиган он,
Кўлга гурзи олиб, сола кет чаққон».

Бежанга бундай дер Гургин паҳлавон:
«Бу хил әмас эди шоҳ-ла аҳл-паймон.

Сен ундан олгансаи гавҳар симу зар,
Бу жангта чоғланиб боғладинг камар.

Энди мендан кутма сен бу хил ёрдам,
Ўзи учун ўзи олишар одам».

Бу сўзни эшитиб Бежан тунд бўлди,
Кўзларининг олди қора тун бўлди.

Югуриб шерсимон кирди ўрмонга,
Ўқипи жойлади ботир камонга.

Ҳайқирди наибаҳор гулдуросидай,
Барглардай учирди ўқни найдар-пай.

Қобонлар изидан маст филдай чопди,
Тўгри келганинига у ханикар сапчди.

Қобонлар югурди унга ҳамлага,
Тишлари-ла тақир бўлиб дабдала.

Тишларидан учар ҳар ёнга учқун,
Гўё ўт кетарди жаҳонга бутун.

Чопиб келди қобон аҳримасимон,
Бежан совутини айлади вайрон,

Қобон тиши дарахт пўистлогин шилар,
Худди тошни пўлат әговдек тилар.

Жанг ўт-алангаси ўрлади чупон
У жойдан ўрлади кўкка чанг-тўзон.

Бежан ханжар тортди қобонга тикка,
Филдек бўлди танин иккӣ бўлакка.

Шунда шум йиртқичлар тулқидай ҳурқди,
Тигдан яраланиб, ҳамладан қўрқди.

Бошларини Бежан узиб ташлади,
Уларни отига боғлай бошлиди.

Йўлда қолиб кетар бошсиз тўшлари,
Подшога армугон бўлар тишлари.

Урушқоқ филларнинг боши узулгай,
Эроний полвонлар кучини қўргай.

Аравага уйди — тоғ бўлди улар,
Ҳўкизлар тортишдан ҳориб, мункиллар.

ГУРГИННИНГ БЕЖАНГА ФИРИБ БЕРГАНИ

Ёмон ният Гургин уятга қолди,
Чап бериб, ўрмонга аста йўл олди.

Кўк бўлиб кўринди кўзига ўрмон,
Бежанга оғарин айтиб у шодмон.

Лекин бу мардликдан у чекар қайғу,
Ўз бадномлигидан чўчир эди у.

Дилиши сеҳрлаб қўймини аҳриман,
Бежанга ёмошлик истади шундан.

Лекин ўзгачадир унинг қисмати,
У яратгани ҳеч ёдга олмади.

Киши агар йўлда қазса чуқур чоҳ,
Ўзини у чоҳда кўради иногоҳ.

Ўз шони, шуҳрати йўлида шу чоқ,
Навқирон йигитга қўйди у тузоқ.

Бежанга бундай дер: «Тингла, паҳлавон,
Баҳодир дилинг бор, ўйларинг равон.

Сенга яздон кучи, баҳтинг ёр бўлли,
Тенгсиз жасоратнинг барқарор бўлди.

Эпди сенга айтар бошқа сўзим бор,
Мен бунда бўлганиман тақрор ва тақрор.

Рустам, Гев, Густаҳам билан бўлганиман,
Тус билан, Гаждаҳам билан бўлганиман.

Бунда биз кўрсатған мардлик беҳисоб,
Давру даврон ўтди: ким қиласар ҳисоб?

Донгимиз кўкларга етди у замон,
Хусрав ҳузурида тоидик шараф-шон.

Шу яқинда бордир тўзал бир бўстон,
Икки кун юрилса, кўринар Турон.

Сен бир дашт кўрарсан, қаҳрабо, гулгун,
Мардлар у маконда шод бўлгай бутун.

Тўрт томон даҳаҳтзор, боғ, оби равон,
Паҳлавон сайр этса арзирлик макон.

Ери ипак янглиг, хушбўй ҳавоси,
Ариқ суви гулоб, дардлар давоси.

Тупроғи зар диёр, тоши дурдона,
Мушки аибар чаман мисли афсона.

Боғлар оҳанрабо, гуллар чорлайди,
Мевалар шоҳларда ёниб порлайди.

Сарвиянг шоҳларида булбул газалхон,
Гулзорда какликлар кезади равон.

Эпди бундан кейин ўтмай кўп мудлат
У ерлар бўлгуси мисли йўқ жанинат.

Ҳамма дашт, тоғларда гул юзлар бордир,
Тўда-тўда бўлиб кўп баҳтиёрдир.

**Афросиёб қизи гўзал Манижа
Боғда офтобмисол порлар ҳамиша.**

**Турон қизларининг юзи пардали,
Барчаси сарвқомат, хушбўй соchlари.**

**Юзлари гулгундир, кўзлари хумор,
Ширин лабларидагулоб ҳиди бор.**

**Агар биз сайлгоҳга истасак бормоқ,
Тез юрсак бир кунлик йўлди бечарочқ,**

**Қанча гул юзларни олиб келармиз,
Хусравга яна ҳам азиз бўлармиз».**

**Гургин ёш Бежанга сўзлади шу хил,
Паҳлавон бағрида тўлғонди ёш дил.**

**Гоҳ шухрат маст этиб, гоҳ истар сафо,
Ёш эди, ёшликни айлади раво.**

БЕЖАНИНИНГ АФРОСИЁБ ҚИЗИ МАНИЖАНИ КУРИШГА БОРГАНИ

**Иккиси қўзголди у олис йўлга,
Бири қисмат билан, бири ҳамлага.**

**Бир кунлик йўл, икки ўрмон ораси,
Отдан тушиб борди лашкар сараси.**

**Ирмон юртларида икки кун улар
Бургут, този билан ўйнаб-кулдилар.**

**Гургин билиб қолди келганини қиз
Хўроz кўзи каби данит бўлгач қирмиз.**

**Ўтган байрамлару шодмонликлардан
Гургин сўзлар эди, тингларди Бежан.**

**Тинглаб, у Гургинга сўз деди шу чоқ:
«У ерга борганим яхши олдинроқ.**

**Базм жойларин кўрай бориб олисадан,
Хабар өлай турклар қурган мажлисадан.**

Йўнилган пайзамни олиб елкага,
Қайтиб келажакман яна орқага.

Кейин биз сен билан кенгаш қурурмиз,
Кўз билан кўрганда яхни билурмиз».

Хазиначига у буюрди ногоҳ:
«Келтир базм учун менга зар кулоҳ.

Уларнинг мажлиси ярқираб кетсин,
Омадимиз келди, ишимиш битсин.

Келтир Кайхусравнинг гавҳар сирғасин,
Гев билагузуги келтир, порласин».

Кийди у ярқироқ румий либосин,
Тожга ҳумой патин ўринатди созин.

Қора от устига у дадил чиқиб,
Олди мардлик узук, камарни тақиб.

Оёгини отга қўйгани замон,
Чопиб кетди ўша манзилга томон.

Етиб келди ўша ўрмон ёнига,
Бир ҳаяжон тушиб қайноқ жонига.

Баланд сарв остида туриб қолди у,
Тушмасин деб куидап ўт пуркар ёғду.

Гулчеҳра чодири ёнига келди,
Юрагига олов — муҳаббат тўлди.

Даштии тутгап энди қўшиқ — кую соз,
Гўё жонни қутлаб этарди эъзоз.

Манижа чодирдан қиё боққан он
Кўрипди саркарда, гўзал паҳлавон.

Яман Суҳайлисил кўркидай юзи,
Япони бинафши яирогин ўзи.

Бошида паҳлавон кулоҳи порлар,
Румий кўйлак яшиар нурда худди зар.

Чодирда юзига парда солган қиз
Кўнгли юмшаб, ёнди мисоли нарғиз.

Доясин юборди чопардай дарҳол,
Деди: «Сарвқоматдан дарҳол хабар ол.

Билиб кел, ким экан ой юзли ўғлон?
Сиёвуш тирилиб келди, ё гулмон?

Сўрагил, бу ерга келмиш не сабаб?
Нега базмга кирмай, туради қараб?

Сўра: Сиёвушми ёки паризод,
Юрагим ишқидан тўлғанди, ҳайҳот.

У севги оташин ёқди не учун?
Еинки, қиёмат бўлдими букун?

Кўп йиллар бўлдики мен бу чаманда
Базмлар қураман баҳор келгандা.

Бу базмгоҳда кўрмам ўзгани асло,
Кўрганим фақат сен, эй сарви барно!»

Бежан яқинига доя келди-да,
Табриклади таъзим қилиб олдида.

Манижа сўзини айтди Бежангага,
Бежан юзи ёнди ўхшаб гулшангага.

Доя саволига берди у жавоб:
«Эй пари элчиси, билсин моҳтоб,

Мен на Сиёвушман ва на паризод,
Мен асилзодаман, эроилик авлод.

Мениман Гев Бежани, Эрондап келдим.
Қобонлар жангиги-чун югуриб-елдим.

Бошларини кесиб ташладим йўлга,
Тишларини олдим шоҳ учун ўлжа.

Бўйгач бу базмгоҳ чамандан огоҳ
Гударз Геви томон шошмадим ногоҳ.

Бу томонга келдим олис йўл босиб,
Бўлармикан дея чаманзор насиб.

Афросиёб қизин чехрасин кўрсам,
Худди тушдагидек баҳтиёр бўлсан.

Бунда бир чаманки, дафина кўрдим,
Чин бутхонасидай хазина кўрдим.

Агар менга қилсанг яхшилик, мадор,
Берурман олтин тоқ, исирға, камар.

Мени бошла ўша гул юз ёнига,
Жопимни пайванд қил унинг жонига».

Бежанинг сўзини доя эшилди,
Кейин Манижани хабардор этди.

Юзи бундай, бўйи бундай, деди у,
Тангри яратмишдир шундай, деди у.

Манижа тинглади доя сўзини
Ва дарҳол юборди яна ўзини.

Жавоб етказишга ўша ўглонга:
«Сен букуп етарсан орзу-армонга.

Қонимга келгайсан айлаб хиромон,
Қоронги дилимни этиб чарогон.

Дийдорингдан кўзим равшан бўлгуси,
Бу дашту манзилим гулшан бўлгуси».

Бу жавобдан Бежан дили яшнади,
Қиз ҷодири томон юра бошлади.

БЕЖАНИНГ МАНИЖА ҶОДИРИГА КИРГАНИ

Сарв остидан Бежан аста қўзголди,
Қиз ҷодири томон ўғлон йўл олди.

Афросиёб қизин ҷодири зебо,
Лиёда бормоқпинг гашти бир дунё.

Заррии камар билан белини боғлаб,
Чодирга кирди сарв ўзини чоғлаб.

Манижа яқин келиб уни қучди,
Шоҳона камарин белидан ечди.

Ҳол-аҳвол сўради йўлдан, жанглардан:
«Ким келди қобонга қарши сен билан?»

Не учун бу қадду ҳусну камолинг
Гурзидан қийналар кетиб мажолинг?»

Мушку гулоб билан ювиб оёгин,
Келтирдилар кейин ширин томоғин.

Ёздилар ноз-пельмат тўла дастурхон,
Ҳаддан зиёд эди тотли ошу поп.

Улар куй эшитиб, май синқардилар,
Кейин ҳамма кетиб, ташо қолдилар.

Чодирда чўрилар қолдилар фақат,
Энди чанг, ногора, шодликка павбат.

Парчадан ер яшнаб товус раңг эди,
Динору шоҳидан йўлбарс раңг эди.

Ял-ял ёнар эди чодир матодан,
Мушку анбар сочиб, сўзлар сафодан.

Биллур жомга қўдна май-шароб тўлди,
Бежан-ла Манижа баҳтиёр бўлди.

Уч кеча, уч куандуз чўзилди висол,
Манижа шодликдан йиқилди беҳол.

МАНИЖАНИНГ БЕЖАНИИ ҮЗ САРОИИГА ОЛИБ КЕТГАНИ

Бежав кетмоқ учун чоғланган замон,
Манижа кўрининистади чупон.

Чўринин чақириб шунда қошига,
Ўйқу дори солди йигит ошига.

Маст қилиб, оздириб унинг кўнглини,
Роса ром этдилар Гевнинг ўзини.

Бежаннинг уйқуга кетганин кўриб,
Қиз чўриларини йигди чақириб.

Ясатинглар, деди у, тахти-равон,
Унга ётқизйсан анави ўғлон.

Бир тахти-равонки, қўшалоқ ҳужра:
Ҳам сафо, ҳам уйқу у равон ичра.

Сепишди тўшакка хушбўй коғурлар,
Сандал дараҳтида ўйнайди пурлар.

Пойтахта етганда у тахти-равон,
Ёниб қўйди йигит чодирин ижонон.

Сўнг кўнишка ниҳоний кирди туида қиз,
Бегоналарга у очмади оғиз.

Айвонда ухлаш-чун ўрин тўшалди,
Манижа Бежани бағрига олди.

Бежан кўзин очиб келгандай ҳушга,
Сингиб ётар эди юмиюқ оғупига.

Қолиб Афросиёб кўникida Бежан,
Ётарди ой юзли бир пари билан.

Бежан ўз ҳолига ачиниб жопдан,
Аҳриманга деди: «Кутқар яздондан!

Балодан халос эт, эй парвардигор,
Бу ердан кетолмай мен қолсам ночор,

Гургиндан ўчимни олгин, у баттол,
Қаҳримнга учрагур этди bemажол».

Манижа унга дер: «Дилни айла шод,
Бўлмаган ишлардан ўзни эт озод.

Мардларга дуч келар турли имтиҳон,
Гоҳи базми жамшид, гоҳи жанг-майдон».

Гул юзлар ҳар ёндан чиқиб келдилар,
Румий кўйлакларда тайёр бўлдилар.

Торни қўлга олиб чалди гўзаллар,
Янгради тарона, байту ғазаллар.

Булар этар экан базмни такрор,
Бундан кўшк пособни бўлди хабардор.

Хушёрикни қўлдан бой берган инсон
Фалокатга дучор бўлади осон.

Ҳамма спрни билди яширип пособоп:
Қайси мамлақатдан келган бу ўглон,

Унинг бу келишдан надир мақсади,
Туронда не қилар Эрон фарзанди.

Билиб, қўрқиб кетди ўз жони учун,
Не даво дардининг дармони учун.

Хабар беришдан йўқ ўзга чораси,
Чодирдан йўқолди ушинг қораси.

Турон шоҳига у деди дафъатан:
«Қизингиз эр топмиш эронийлардан».

Ел урган мажнунтол каби қадди дол,
Шоҳ оллони тилга олди bemажкол.

У кафтига артиб қонли ёшини,
Ғазаб-ла кўтарди мағрур бошини.

«Кимнингки пардада сақланса қизи,
У тождор бўлса ҳам, бадбаҳтдир ўзи.

Кимки, ўғил кўрмай қиз кўтар экан,
Бу қизга энг яхши куёвдир кафсан».

Манижа ишидан дили қон бўлди,
Қораҳон сардорни чақириб олди.

Унга деди: «Нокас қиздандир сўзим,
Сен билан кенгашмай топай мен тўзим».

Будай жавоб айтди шоҳга Қорахон:
«Бу ишда этилур ақл имтиҳон.

**Воқеа юз бергач, сўзга жой қолмас,
Эшитган-кўргангта баробар бўлмас».**

**Афросиёб бу хил жавобни тинглаб,
Қорахон сўзидаш йўлини тезлаб,**

**Гарсевазга деди: «Қара булга бир,
Эрондан не кўрдик, не кутар тақдир.**

**У нега йўллайди бу ёмон бандни,
Ғамга солди Эрон ҳам бу фарзандни?**

**Хушёр суворийлар билан бора қол,
Кўшку том, эшикдан қараб, хабар ол.**

**Боқ, кўшқда сен кимни кўрсанг ҳаммасин,
Банд айлаб бу ерга келтир, қолмасин».**

ГАРСЕВАЗНИНГ БЕЖАНИИ АФРОСИЕБ ХЎЗУРИГА ОЛИБ БОРГАНИ

**Гарсеваз эшикка яқинлашган оп
Кайфу сафо билан янгаради айвон.**

**Янгарар чангуб рубоб, дилканг оҳангиги
Афросиёб кўшкни қучган жарапги.**

**Суворийлар шоҳнинг тому айвонини
Ўраб, беркитдилар унинг ҳар ёнин.**

**Гарсеваз эшикдан ҳалқани узди,
Ичкилик базмини дафъатан бузди.**

**Кўнгда чапак чалди, кирди ичкари,
Ўнга воқеанинг кўринди бари.**

**У хона ёнига тез етиб келди,
Ўнда бетона зот борлигин билди.**

**Эшикдан Бежанга ташлади кўзини,
Мони қайнаб, базур ушлади ўзини.**

Уч юз таниноз чўри ўйнар эдилар,
Рубобу тор чалиб қуйлар эдилар.

Зеболар ичида ўлтириб Бежан,
Шод эди қирмизи май тотиб жомдан.

Гарсеваз газабдан жўшиб ҳайқирди:
«Ўзини билмаган эй Эрон марди,

Тушибсан газабли шер чангалига,
Энди ким ачинар сенинг ҳолингга?»

Ўзининг ҳолидан қайғурди Бежан:
«Қуролсиз мен жангга қандай киарман.

У қора тулпорим, учқурим қани,
Қайтдими мендан кун, умрим равшани?

Қайда Гударз Геви, Кашводлар қайда,
Бошимни бергайман бунда бефойда».

У өтиқ қўнижидоим бир хапжар —
Сақларди, кўп ёрқин мисоли гавҳар.

Қўл чўзиб хапжарини қипидан олди,
Ўзини ташитиб у бундай деди:

«Кашвод набираси Бежан бўламан,
Ботирлар, буюклар бошлиги менман.

Бирор тиг уролмас менга — бу аён,
Боши тандан жудо бўлар бегумон.

Турса-да жаҳонда ур-йиқит, тўғон,
Қочмасман, елкамни кўрмас ҳеч инсон».

Кейин Гарсевазга деди у бундай:
«Олишсанг, қорайгай иқболинг тундай.

Биларсан аждодим, улур шөҳимни,
Ботирлар ичида пойгоҳимни.

Агар жанг истасанг, жангда кўтарсан,
Қўлимни ёв қони билан юварман.

Туронийлар ичра ким келса қарши,
Шу ханжарим билан кесилар боши.

Борай, элтги Турон бошлиги томон,
Айлагил сен унга бирма-бир баён,

Гуноҳим кечинин сўрагил ундаи,
Бу йўлда яхшилик келсин қўлинигдан».

Унинг зўр паникасин қўрган Гарсеваз
Хужумга ўтишни этмади гараз.

Биларди Бежанинг тезкор әканин,
Ёв қонин тўкишга тайёр әканин.

Оит ичди бўлишга унга вафодор,
Этди яхшилик-ла насиҳат изҳор.

Оит ичиб, қўлидан ханжарни олди,
Ширип сўзлар билан арқонга солди.

Боғланган қоплондек Бежанин элтди,
Мардликдан не фойда, гар омад кетди?

Кажрафтор фалакпинг иши шу янглиғ,
Сен кепглик сўрасанг, келади танглик.

Боши яланг, қўли боғлиқ паҳлавон,
Келтирилди шоҳнинг ёнига шу он.

Бежан шоҳга деди: «Сенда, шаҳриёр,
Рост сўзни эшитмоқ бўлса ихтиёр,

Агар тоқат қилиб тингласанг, сўзлай,
Фақат ҳақиқатни нақлимда излай.

Эрондан қобонлар жангига келдим,
Сўнг Турон базмида сарғароз бўлдим.

Йўқолган бир лочин туғайли бугун,
Авлоғимга испод келтирдим бутун.

Қўёшдан беркиниб, салқинланай деб,
Мен бир сарв остида дам олдим ётиб.

Пари келиб, ўраб қанот-парига,
Мени ухлоқ ҳолда олди бағрига.

Отимдан ажратиб, учиб кетди у,
Шоҳ қизи шу ерда келди рўбарў,

У билан чўрилар келган эканлар,
Оромни ихтиёр қилган эканлар.

Суворилар даштга ёйилиб чунон,
Ёнимдан ўтарди кўп тахти равон.

Турон суворилари ўраб ҳар ёқдан,
Бир ҳинди чодири чиқди йироқдан,

Ўртада турарди бир тахти равон,
Шамолда ҳилпираб чодири алвон.

Ичиде ухларди бир гўзал пайкар,
Болишга қўйилган тожи ярақлар.

Пари аҳримани ёд олиб шу он
Қуюп каби учди отлиқлар томон.

Мени ўтқазди у тахти равонга,
Сеҳрлар ўқиди ухлоқ жононга.

У гўзал саройга қадар ухлади,
Мен эса, аччиқ ёш тўкиб йигладим.

Заррача гуноҳим йўқ менинг бунда,
Манижа ҳам оппоқ — гуноҳ йўқ унда.

Ҳамма айб парида,— сен бунга ишон,
Парининг сеҳрига қилмайман гумон.

Ҳеч нарса қўшмадим, сўзим ҳақ тамом,
Бу ерда ҳеч кимим йўқдир, вассалом».

Афросиёб унга бундай сўз қотди:
«Шум қисматинг сенга тез келиб етди.

Эронлик бир зотсан, гурзи ва камон
Билан келган эдинг қучмоқ учун шон.

Энди қўли боғлиқ аёлдай иуқуя
Маст каби сўзлайсан бўлмагур нақл.

Қуруқ сафсатани вайсаб, келгииди,
Қўлимдан қутулмоқ бўласан энди».

Унга деди Бежаки: «Тингла, шахриёр,
Тинглагил, донолик сенга бўлсин ёр.

Қобоплар тиш билан, шер панжা билан
Олишиб келади ҳар ерда қўпдан.

Ботирлар ишлатиб шамшир, ўқ, камон,
Душманларга қарши уради жавлон.

Бунда бири боғлиқ, ҳимоясиздир,
Бошқаси пўлатдан қуроли тездир.

Дили жангни қанча истаса-да шер,
Панжаси бўлмаса, ҳоли нимадур?

Агар шюҳ бу ерда мендан жасорат
Истаса, десаки, кучингли кўрсат,

Битта от берсиллар ва оғир гурзи,
Келсин туркдан мингта бошлиқнинг ўзи.

Қолса ўша мингдан жангда битта сөғ,
Атамагин мени ботир деб у чоқ».

Бежандан бу сўзни эннитган замон
Афросиёб кеки ўт олди чуноп.

Гарсевазга қараб, ғазаби тошди,
Эронийлар шундай ҳаддидан ошди:

«Кўрмайсанми буни, ёвуз бадкирдор
Нималарни менга айтмоқда беор.

Қилган ёвузлиги ҳам эмиш гўё,
Шухрат қозонини этар ихтиёр!

Қўл-оёғи боғлиқ ҳолда тез судра,
У дунёга жўнат тўхтамай сира.

Дарвоза олдида тезроқ дор ўрият,
Йўл устида бўлсин, кўрсии юрт-элат.

Бу бахти қарони ос тириклайин,
Бу ҳақда сен бошқа сўзлама кейин,

То, эронийлардан бу кундан бошлаб
Туронга боқмасин бирор кўз ташлаб».

Уни шоҳ ёнидан тортдилар шу дам,
Кўзлари тўла ёш, дилда дарду ғам.

Эшикка хастадил Бежан олгач йўл,
Кўз ёшидан оёқ ости бўлди ҳўл.

Бежан йиғлаб дерди: «Олло, бешафқат,
Бошимга солибди шундай шум қисмат.

Мен дору ўлимдан қўрқмайман асло,
Эрон мардларидан қиласман ҳаё.

Шоҳона аждодлар токи қиёмат
Мени қўрқоқ деб қиласар маломат;

Улар билмасалар, бунда нетарман,
Хатто яралапмай, ўлиб кетарман.

Дариго, шод бўлгай менинг душманим,
Кўрисса дорда бу нокиза таним.

Афсус, йироқдаман отамдан, йироқ,
Афсус, мардларимдан, ватандан йироқ.

Эрон диёрига эсган, эй шамол,
Буюк шоҳга мендан хабар элта қол.

Бежангич дуч келди фалокат дегин,
Шер чангалида, у ҳалокаг дегин.

Гударзу Кашводга сўзлагин мендан,
Маломатга қўйган маккор Гургиидан.

Еалога дуч этди мени у, дунё —
Бу хия ситамгарни кўрмадим асло.

Гургинга айт: эй сен машъум паҳлавон,
У дунёда мендан қолмассан омон».

БЕЖАНИНГ БИР ҚОШИҚ ҚОНИДАН УТИШНИ ПИРОН АФРОСИЕБДАН СҮРАГАНИ

Бежан ёшлигига ачииди яздон,
Афросиёбда ҳам түғдирди гумон.

Гўрковлар қазирди дараҳт тубини,
Бежанинг баҳтига Пирон кўринди.

У жойга етганда Вис ўғли Пирон,
Кўрди бел боғлаган туркларни ҳар ён.

Тиклапиб қўйилган эди баланд дор,
Ундан туширилган йўғон ариқон бор.

Туронларга деди: «Нимага бу дор,
Турон шоҳи кимни бу дорга осар?»

Гарсеваз дер унга: «Осилар Бежан,
У Эрондан келган, подшоҳга душман».

От суриб келди у Бежанга яқин,
Дард уни урмишди гўёки чақин.

Икки қўйл орқага тошдек боғланган,
Юзидан ранг кетиб, багри доголанган.

Пирон ҳол сўради: «Ўзи нима гап?
Сени келтирибди ўлимнинг ҳайдаб».

Хамма гапни унга сўзлади Бежан,
Маккор дўст туфайли бу ҳолга тушган.

Пирон қулоқ солди Бежан сўзига,
Кўзидан оқизди ёшин юзига.

Буюрди олинг, деб дордан бир муддат,
Кейип деди: «Уни бу ерда тўхтат,

Мен шоҳга аҳволни айлайин баён,
Яхшилик юлдузин айлай намоён».

Отига миидию, чоидирди Пирон,
Юрди Турон шоҳнинг саройи томон.

Содиқ хизматкордай қасрга кирди,
Подшоҳга таъзим бажо келтирди.

У тахт қаршисига тез юриб келди,
Афросиёбга кўп таҳсиллар деди.

Тахт ёпида турди у анча маҳал,
Худди йўлбон, худди дастуриламал.

Пирон мақсадини билди ҳукмдор,
Унинг аҳволига кулди ҳукмдор.

Кулдию сўнг деди: «Айт, тилагипгни,
Обрўлик кипим деб билармен сени.

Сенга нима керак: зарми, гавҳарми,
Ҳокимлик керакми ёки лашкарми?

Аямайман сендан бор ганижимни мен,
Лён айла менга дил раңжингни сен».

Содиқ Пирон унинг эшитгач сўзин,
Заминни ўпдию, тик тутди ўзин:

«Абадий бор бўлсин ҳаётинг, бахтинг
Ва барқарор бўлсин салтанат тахтинг!

Бу жаҳон шоҳлари сени шарафлар,
Сени табриклаш-чун қуёш ярақлар.

Мендаги бор нарса сепинг бахтингдан,
Лашкару хазинам, қудратим сендан.

Қариндош-уругим омон, зор эмас,
Фуқаром давлат, асло хор эмас.

Мен подшоҳлигингдан тўкин, маъмурман,
Мартабам баланду мудом масурман.

Бузилмасин дейман менинг оромим,
Этмасин ҳеч кимга зиёни бу номим.

Илгари ҳар ишда шоҳга кўп муддат
Берганиман фойдали анча маслаҳат.

Лекин шоҳ сўзимга солмади қулоқ,
Шундан кейин бўлдим мен ундан йироқ.

Сўйма дедим Ковус ўғлини сенга,
Ёв бўларсан Тусга, ботир Рустамга.

Эрон филларида тонталмай замин,
Иттифоқлигимиз бўларди таъмин;

Шоҳларнинг авлоди Сиёвуш бу он
Хизмат қиласр эди сенга бегумон.

Лекин сен дорига қўшириб заҳар
Бекорга ўлдирдинг уни, алҳазар.

Унутгандирсан сен у Гевни бу дам,
Ботирлар сардори мард Рустами ҳам.

Балолар ёғилди эронилардан,
Улар қасос олди туропилардан.

От солди туркларнинг ерига улар,
Ичганимиз бўлди фақат оғулар.

Сом Достониш тиги ҳамон қўлида
Ҳамон кек сақлайди бизга кўнглида.

Рустам у тиг билан бошларни кесар,
Қоп мавжи уммондай тошар, алҳазар.

Осуда бир дамда жангни ўйлайсан,
Ўйламай заҳарли гулни ҳидлайсан.

Агар Бежап қонин тўйсанг, бил у оя
Туропни босажак уруш-галаён.

Донишманд ишоҳ сену биз сенга тобеъ,
Ақлипгии инилатгили, кетмасип толеъ.

Ўйлаб кўр, ёвлигинг ҳималар берди?
Эрон шоҳи бизни шунчалар қирди.

Сен ўша ёвликни истайсан ҳамон,
Офат дарахтидан кутасан эҳсон.

Уч икки бўлса ҳам бизда йўқ мадор,
Эй олам паноҳи, одил ҳукмдор!

Айт, Гевни ким сендан яхшироқ билар,
Фалокат наҳангига шу Рустам бўлар.

Кашвод ўғли Гударз кучда ягона,
Набира қасди-чун келар мардона».

У кучли оловга сув сенгани замон,
Афросиёб этди жавобин баён:

«Билмассап Бежанинг нима қилганиш,
Эрону Туронда мендан кулганиш.

Билмайсанми, палар қилди шум қизим,
Кексайганда ерга қаратди юзим.

Канизаклариминг шаънида бу дор
Оlamда ювишмай туради узоқ.

Бу шармандаликдан энди умрбод
Кишварим, лашкарим қилади испод.

Агар сақлаб қолсам унинг ҳаётин,
Тиллардан тушмайди уятли отим.

Расволикда қолиб, азоб чекарман,
Эзиларман, қонли кўз ёш тўкарман».

Шоҳга ҳамон таҳсин ўқийди Пирон:
«Бахти кулган, ростгўй шоҳ, бўлгил омен!»

Нима айтсан бўлсанг ҳаммаси ҳам роет,
Номусу шарафни ўйлайсан, холос.

Аммо қулоқ солғил ҳақ ниятимга,
Яхнилик тилаган маслаҳатимга.

Увта дор, ўлимдан оғирроқ бўлган
Яна бир жазо бор. Бу жазо — кинан.

Эронилар ундан олсингилар сабоқ,
Қўймасинлар ёмон йўлларга оёқ».

Сенинг зиндопинигга тушган гуноҳкор
Хатда тирикликдан ўчади зинҳор.

Пирон тили билан дили ягона,
У айтгандай қилди шоҳ одилона.

Тўғри йўл кўрсатган покиза дастур
Шоҳ шон-шарафига сочди яна нур.

АФРОСИЕБНИНГ БЕЖАНИН ЗИНДОНГА ТАШЛАТГАНИ

Гарсевазга шу дам фармон берди шоҳ:
Унга кишин уриб, қаздир чуқур чоҳ.

Қўллари, бўйинни замжирбанд этгил,
Эгри румий кишин билан банд этгил.

Катта михлар билан кишиналарни қўқ
Буткул михлаб ташла бошдаи то оёқ.

Бошин пастга қилиб сўнг чоҳга тушур,
На қуёш, па ойдал ола билсип нур.

Жаҳонгир деңгизнинг тубидан тортган,
Чинмочин даштига келтириб отган.

Акволдев тоши ва филларни келтир,
Шулар билан Бежап жазосини бер.

Филлар аравада тошни келтирсин,
Ва Аржанг чоҳининг оғзин беркитсин.

Шундай қилки, чуқур тамом ёпилсин
Гуноҳкор тубида бўғилиб ўлсин.

Кейин осий қизнинг саройига бор,
Жазосини олсан қўлинигдан беор.

Суворилар билан бориб торож эт,
У баҳти қорали бетахт, бетоқ эт.

Унга дегил: «Эй сен, лаънати, бадбаҳт,
Сенга ярашмайди шонли тожу тахт!

Сен кекса бошимга ёғдиридинг иснод,
Тожимга доғ солдинг машъума, ҳайҳот!

Қизни бўз қўйлакда чоҳга судраб бор,
Кўрсин қандай экан чоҳда тоҷдор ёр.

Дегил унга: ана сенинг баҳоринг,
Қоронги зиндоида ошиқ гамхоринг».

Гарсеваз шайланди тезда кетмоққа,
Шоҳнинг фармонини адо этмоққа.

Дор тагидан Бекан олиб кетилди,
Шоҳ фармони шундай адо этилди;

Бошдан оёққача темир урилган,
Қўлда кишан, белга запжир ўралган.

Темирчилар пўлат ҳалқалар тақди,
Каттакои михларни кишияга қоқди.

Бошили паст қилиб чоҳга солдилар,
Чуқурнинг оғзига харсанг босдилар.

У ердан шоҳ қизин саройи сари
Йўл олди Гарсеваз ва ботирлари.

Қизнинг ганжини торож этишиди,
Ҳамёнларни йиғиб, тожни элтишиди.

Манижа қўйлакчан ва оёқ яланг,
Бон яланг қалтираб туради аранг.

Уни судраб кетди чоҳга Гарсеваз,
Қиз юзу кўзидаи ёши тўхтамас.

Гарсеваз дер: «Мана сенинг уйинг, қол,
Маҳбусга умрбод оқсоч бўла қол».

Қиз у чоҳ ёнида қолди бир ўзи,
Икки булоқ бўлди иккала кўзи.

**Фарёд чекиб даштда кезди бутун кун,
Зулмат парда ёйиб келди қора тун.**

**Оҳ чекиб қиз чоҳнинг ёнига келди
Бир қўлини узатиб, настга эгилди,**

**Қуёш кўкка бошини кўтарган чоқда,
Манижа ноп сўраб юрди ҳар ёқда.**

**Узун кун йўл босиб топиб келди ион,
Интилди сўнг чоҳнинг туйнуги томон.**

**Бежанга узатиб, фарёдлар чекди,
Шўрликнинг кунлари шу хилда кечди.**

ГУРГИНИНГ ЭРОНГА ҚАЙТГАНИ ВА БЕЖАН ҲАҚИДА ЕЛГОН СҮЗЛАР АЙТГАНИ

**У ерда бир ҳафта Гургин йўл пойлар,
Жойига қайтмади Бежан, йўқ хабар.**

**Ахтариб ҳар ёққа урди ўзини,
Қонли ёши билан ювди юзини.**

**Пушаймон бўларди ўз қилмишига,
У ёмоилик қилди яқин кишига.**

**Ўша базмгоҳга борди у ташо,
Гев ўғли Бежанини томмади асло.**

**Чангалзорни кезиб, кўрмади бир зот,
Ҳатто қувилар сайраб, ёзмасди қанот.**

**Майсазорни узоқ айланди, бироқ
У ерда йўқ әди ҳамсафар ўртоқ.**

**Олисдан Бежанинг отини кўрди,
Ўша ўтлоқ томон у йўлин бурди.**

**Югани узилган, эгари оғган,
Туарди тулпори дардли, толиққан.**

**Бежан ҳоли иочор әкаани билди.
Эровга у етиб боролмас энди.**

Учраб Афросиёб қаҳрига бунда,
Бежан ё дордадир, ё ҷоҳда бандда.

Арқонни отди у ўғирди юзин,
Кўп надомат чекиб, тополмай дўстин.

Бежанинг отини етаклаб кетди,
Чодирда бир кеча дам олиб ётди.

У ердан от солди Эронга томони,
Туну куп толиқиб беуйқу, бенои.

Гургин қайтганидан хабар топди шоҳ,
Бежан йўқлигидан у бўлди огоҳ.

Шоҳ Гевни бу ҳолдан этди хабардор,
Гургинни сўроқ қил,— деди у,— якбор.

Гевга етиб келди шундай бир дарак
Унинг ботир ўғли кетмиш бедарак.

Уйидан кўчага чиқди отилиб,
Кўзидаи ёш оқиб, дили ситилиб.

«Бежаним қайтмади,— дерди у илони,—
Ирмонлар юртида қолибди ўғлон».

Тантаналар учун сақланувчи от —
Дарҳол эгарланди тулпори Кашвод —

Ҳаданг эгарини отига урди,
Дилида газаби шердай ҳайқирди.

Оёгин эгарга қўйиб шу маҳал
Қуюндай жойидан қўзғалди жадал.

Гургинга таниланди мисоли қуюн:
Бежанга не бўлди, қолди не учун?

Ўзича дерди у: «Гургин маккордир,
Бежанга хиёнат қилган айёрдир.

Бежаним юзини кўрмасам агар,
Айиргум танидан бошин муқаррар».

Лекин Гургин уни кўргани ҳамон,
Этилиб югурди мисоли илон.

Оёги остига ташлади ўзин,
Бош яланг судралиб ҳам тирнаб юзин.

Гевга жавоб берди: «Кўшип викори,
Эрон сипоҳдори ва шоҳ сардори!

Мени йўл устида кўрмоқ бўлибсан,
Кўзингда қопли ёш билан келибсан.

Менга керак әмас бу ширин жоним,
Мени нафратлагил, йўқдир виждоним.

Қай кўз билан қарай сенга, эй сардор,
Кўзларимда қайноқ ёним шаниқатор.

Қайгурма у ҳақда; жонига зиён —
Етмагин; ҳолини айларман аён».

Үглинииг отини Гургинда кўрди,
Тупроққа беланиб, ғамгин турарди.

Гургини сўзларини синчков эшитди,
Отдан ағдарилди, ҳупидан кетди.

Боини қоплади Гевнииг гард-тўзон,
Либосини йиртиб у ёқавайрон,

Сочу соқолини ўиглаб юларди,
Мўйсафид боини гардга буларди.

Деярди у ҳамон: «Эй парвардигор,
Мени сен бердиниг ишқ, ақл, иқтидор.

Агар фарзандимдан айласанг жудо,
Жоними ола қол, эта қол адo.

Мени ажоддларим ёшига чақир,
Сен хабардорсан-ку дардимдац, ахир.

Дунёда биргина ўғлим бор эди,
Кулфатда мададкор, ғамгузор эди.

Қаро баҳт айлади ўғлимдан жудо,
Домига тортади мени аждаҳо».

Сўнг яна Гургиндан сўради падар:
«Не воқеа бўлди шу кунга қадар?

Тақдир бир ўзгани ортиқ кўрдими,
Ё ўзи кўзингдан гойиб бўлдими?

Айт, қандай фалокат унга ёпишиди?
Фалакдан бошига не ишлар келди?

Ўтлоқда қандай дев дуч келди унга?
Енгган бўлса, пега қолди бу кунга?

Эгасиз бу отни қаердан олдинг,
Ўғлим Бежан билан қайда ажралдинг?»

Унга деди Гургин: «Қўлга ол ўзни,
Қулоқни динг айлаб, тинглагил сўзни.

Сенга воқеани айлай ҳикоят,
Қобонлар жангидан сўзлай ниҳоят,

Шунда, эй паҳлавон, огоҳ бўларсан,
Тожу тахтни мангутурга кўмарсан.

Қобонлар жангига шу ердан кетдик,
Ирмонлар юртига биз бориб етдик.

Қўрдик биз у ерда тап-тақир ўрмон.
Дарахтлар қирқилиб, майсалар пайҳон.

Ҳар жойда қобонлар қазибди уя,
Ирмонистон яйдоқ, егаңдай куя.

Қўлга наиза олиб ўрмонга кирдик,
Биз жангга чақириб, ўбдан ҳайқирдик.

Қобонлар келарди, тоғдай ҳайбати,
Тўда-тўда бўлиб, мудҳиш савлати.

Уларга шер каби ҳамла қилардик,
Кун ўтиб, биз яна жангни хоҳлардик.

**Фил қаби уларни ағдарар әдик,
Гурзи-ла тишларин қўпорар әдик.**

**У ердан биз юрдик Эронга томон,
Йўлларда ов қилиб, бораардик шодон.**

**Чиқди ўтлоқ жойда гўзал бир қулон,
Үндан нафисроғин кўрмаган ишон.**

**Гударз тўригига ўхшар сумбати,
Тумшуғидан дейсиз Фарҳоднинг оти.**

**Сёғи кумуш рапг, пўлат туёғи,
Худ Беканинг оти дум, бош, қулоғи.**

**Гардани шер қаби юрганда — шамол,
Рустаминг рахинидай зоти бемисол.**

**Беканга ташланди йиртқич филасимон,
Бекан эса унга ташлади арқон.**

**Арқонни тортганча у қочиб қолди,
Қулоининг ортидан Бекан от солди.**

**Қочган қулон, қувган отлиқдан тўзон —
Ўтлоқдан ўрлади, мисли дудсимон.**

**Замин дарё қаби тебраниб қолди,
Қулон билан овчи кўздан йўқолди.**

**Ҳамма даиту тогни ахтардим қараб,
Толди саман отим югуриб, чарчаб.**

**Ҳеч ердан Бекандан тоимадим иишон,
Этарии судраган отдан ўзга ион.**

**Унинг қайғусидан дилим ўртаиди.
Қулон билан жангдан қалбим тўлғанди.**

**Мен ўша ўтлоқда кўп туриб қолдим,
Дарак топарман деб хаёлга толдим.**

**У ердан қайтдим мен поумид бўлиб,
Қулонни бир ваҳний Оқ дев деб билиб».**

Дено Гев тингларкан нақлии бу он,
Гургин ҳақлигига келтириди гумон.

Гургиннинг сўзлари туюлди чалякаш,
Гевга тик боқолмай турарди яккаш.

Гургин турар эди юзи заъфарон,
Сўзлари кўп сохта, юраги ларзон.

Гев билдики, ўғли йўқолиб кетган,
Билди: Гургин ёлғон нақилар айтган.

Шунда йўлдан урди Гевни аҳриман,
Гургинни йўқотиш ўтди кўнглидан.

Азиз ўғли учун олади қасос,
Ўғил кўнгли таскин тошажак бир өз.

Кейин ўйлаб кўриб, андиша қилди,
Бунга аниқ жавоб йўқиягин билди.

«Не бўлгай мен уни ўлдирган билан,
Фақат хурсанд бўлар разил аҳриман.

Бундан нима фойда Бекан жонига,
Ўзга йўл топайлик дил армонига,

Ундан қасос олмоқ қийин иш эмас,
Найзамга ҳеч қандай девор дош бермас».

Аҳволдан мен огоҳ этаман шоҳни,
Англасин у Гургин қилган гуноҳни.

Гургинга даҳшатли ҳайқирди шу дам:
«Эй сен тубап кетган қаллоб, муттаҳам.

Сен йўлдан оздирдинг ой, қуёшимни,
Шоҳими, сезимли лашкарбошимни.

Сўнгсиз изланишга мени ташладинг,
Жаҳонда тентираш сари бошладинг.

Бу макру фириблик, ёлғондан кейип
Бу замонда ором топининг қийин.

Агар мей кўролсам шоҳ юзин бир бор,
Бўлмас сенга кейин зарра эътибор.

Жигарбандим учун сен тўлайсан хун,
Боплаб ўч оламан фарзандим учун».

ГЕВИНИГ ГУРГИНИИ ХУСРАВ ХУЗУРИГА КЕЛТИРГАНИ

Бу ердан у тўғри борди шоҳ томон,
Кўзида қонли ёш, дилда интиқом.

У шоҳга офарин деди: «Шахриёр,
Сенга шод-хуррамлик мангут бўлсин ёр.

Мудом барҳаёт бўл, доим бахтиёр!
Энди аҳволимдан этай хабардор.

Жаҳонда бор эди ташҳо ўглоним,
Усиз қоропгидир менинг жаҳоним.

Ҳаётини ўйлаб мен гирён бўлдим,
Жудолик жабридан дил бирёп бўлдим.

Келди, эй шоҳ, Гургин сафардан бу он,
Дили тўла гупоҳ, тилида ёлгои.

Дастуриламалим, шарафим мангут —
Ўғлимдан келтирди ёмон хабар у,

Эгари қийиштайдан бир оти қолди,
Фақат тушларимда ҳаёти қолди.

Бизларни ажрим қилганда, эй шоҳ,
Сенга бўлсип фақат адолат паноҳ.

Гургиндан қасдимни олгиз, шаҳриёр,
Дастидан жаҳонда бўлдим бундай хор».

Гев дилин дардидаи шоҳ чекди қайгу,
Ғазаб-ла бошига тоғии кийди у.

Тахтда шоҳининг юзи оқариб кетди,
Бежавнинг қайгуси жонилди ўтди.

Шоҳ Гевдан сўради: «Не дейди Гургин?
Қаерда қолдириб кетибди дўстин?»

Хусравга Гев Гургин сўзини айтди,
Бежан ҳақидаги нақлга қайтди.

Гевнинг сўзларини Хусрав эшишиб,
Сўнг деди: «Зорланима, қийналма ҳадеб.

Бежан соғ юрипти, ўзни шод айла,
Йўқолган фарзандни кутиб ёд айла.

Донишмандлар менга очмишдилар фол,
Муъбадлар тилайди тахтимга иқбол.

Эронлик отлиқлар билан Туронга,
Жангга йўл олурман, ўша томонга.

Сиёвуш ўчи-чун қўшин тортаман,
Туронни филлар-ла топтаб ўтаман.

У қасос жангига Бежан бўлармиш,
У ахриман каби жапгга киармиш.

Ғам ема сен ўғлииг учун ҳеч қачон,
Етарли, ёнигда турибман омон».

Кетди Гев дилда тўла дарду ғам,
Юзидан қон қочиб, кўзи тўла нам.

Хусрав саройига келганда Гургин,
Кўрмади у ерда шоҳ ботирларин.

Бежанинг дардида ҳамма паҳлавон
Қасрдан Гев билан кетганди у он.

Юзта хазинани йўқотган каби
Аламзада эди барининг қалби.

Диллар чок, хаёллар паришон бўлди,
Кўз ёнилардан замин бир уммон бўлди.

Гургин кўшк ичидан юрди шоҳ томони,
Қайғули ўйлардан ҳоли паришон.

Қайхусрав олдига келдию, Гургин
Ер ўпид, сўнг шоҳга айтди оғарин.

Қобонниң қайроқи ўткир тишларин
Тахт олдига қўйди таъзим-ла Гургин.

Деди: «Шоҳ, ҳар ишда келгай омадинг!
Умр бўйи наврўз бўлсин улфатинг!

Евларинг бошини кучинг хам қилгай,
Қобонлар бошидай боши қирқилгай!»

Қобон тишларига шоҳ нигоҳ қилди,
Кейин савол берди: «Йўл қалай бўлди?

Қайда қолди сендан ажралган Бежан,
Не кўйларга солди упи аҳриман?»

Хусрав шундай дегач, Гургин тик туриб,
Жойида қотди у, забушилик кўриб.

Тили айланмайди, ботиб гуноҳга,
Ранг ўчиб, қалтираб, қаролмас шоҳга.

У ўрмон, қулону ўтлоқдан айтган
Сўзлари қовуғмас, гўё тил қотган.

Унинг гўлдирашин кўриб турган шоҳ
Ғазаб-ла ҳайдади тахтидан ногоҳ.

Бошида ёмон ўй, дили қорадир,
Шоҳ унга шундайин данином берадир:

«Эшитганимисан, эски мақол бор:
Гударзларга чопган шер бўлур тор-мөр,

Яздан ғазабидан агар қўрқмасам,
Ёмонотлиқ бўлиб қолмайин десам,

Буюардим, шу он бошигни таңдан
Товуқдай шарт узар эди аҳриман».

Хусрав темирчига буюрди бу хил:
«Оғир кишан ясаб, бош учун мих қил.

Оёқларга сен дарҳол кишан ур,
Кўзларини мондай очсан бу манфур».

Кейин Гевга деди: «Ўзни ол қўлга,
Қидирғил ўғлингни, отланғил йўлга.

Мен ҳам отлиқларни йўллаб ҳар ёнга,
Дарак излаб боргум ҳамма томонга,

Бу ишига зудлик-ла киришсак агар
Бежандан албатта топамиз хабар.

Тезда топмасак ҳам унинг дарагиги,
Хушингни йўқотма, эзма юрагиги.

Кут, келгунча баҳор — фарвардин ойи,
Кулгунча жаҳонда қуёп чиройи;

У чоқким, чамаплар гуллар очганда,
У чоқким, гулларни еллар сочганда,

У чоқким, баҳмалга замин ўралур,
Ҳавода гуллардан таралар суур,

Ҳамма ерда бўлур амримиз вожиб,
Яздонининг каломи багишлагай зеб.

Жаҳон жомини мен шунда қўтаргум,
Хилватда тик туриб, каромат қўргум.

Жомда етти кишвар акс этар аён,
Ҳаммаси кўзимга бўлур намоён.

Раҳматлар айтарман аждодларимга,
Жаҳонга ҳукумдор авлодларимга.

Етти иқлимини мен жомда кўрарман,
Ўғлинг қайдалигини айтиб берарман».

Бу сўзни эшитиб Гев дилшод бўлди,
Фарзанд ташвишидан озод бўлди.

Жилмайиб, Хусравга айтди оғарини:
«Шоҳим, сенсиз йўқдир замону замин!

**Амринг-ла айланар бу ҷархи фалак
Асло дард кўрмасин сийнангда юрак!»**

Гев Ҳусрав қасридан чиққани замон
Отлиқ чопарлари кетди ҳар томон.

Бежан изларини қидириб улар
Куррайи заминни кезди тун-кунлар.

Ирмону Туронни роса титишди,
Аммо из тополмай ортга қайтишиди.

КАИХУСРАВНИНГ БЕЖАННИ ОИНАИ ЖАҲОНДА КЎРГАНИ

Етиб келгапида наврўзи олам,
Шоҳ жаҳон жомини эслади хуррам.

Дидига тўлдириб умид наҳлавон —
Гев ўғлини дардида келди потавон.

Ҳусрав Гевнинг сўлғин юзини кўрди,
Ғамгин дил, ёш тўла кўзини кўрди.

Шунда у ўралди румий чакмонга
Ибодат қилмоқни ўйлаб яздонга.

Яратганин эслаб кўтарди фарёд,
Ксийн у қуёшини анича қилди ёд.

Тангридан меҳр истаб қилди илтижо,
Ёвуз аҳриманга сўраб ҳақ жазо.

У ердан бориб шоҳ тахтга ўтириди.
Бопига тоқини шодон қўндириди.

Сўнг жомини қўлига олиб тикилди,
Унда етти кишвар намоён бўлди.

Унда аён эди фалак рафтори,
Ҳамма жумбоқларниг жавоб изҳори.

Жом ичра балиқдан юлдузга қадар,
Барча воқеалар кўринар яксар.

**Кайвону Ҳурмузу Мирриху ва Шер
Қуёш билан ою, Ноҳид ҳамда Тир.**

**Мавжудот у жомда бўлди намоён,
Ҳумдор ҳаммасин кўрарди аёни.**

**Жомга боқди, кейин олдига қўйди,
Унда кўп гаройиб лавҳалар кўрди.**

**Етти кишварга у ташлади назар,
Ва лекин Бежандан топмади асар.**

**Гургсор кишварига юзип ўгириди,
Яздан амри билан Бежанини кўрди.**

**Бежан чоҳда ётар эди кишапбанд,
Азобда, ўлимга ўта орзуманд.**

**Шоҳлар авлодидан тенгсиз бир зебо
Унинг хизматини ётарди адо,**

**Белини оқсоҷдай боғлаб олганди,
Чилдан ҳам Бежангага оқсоҷ бўлганди.**

**Шоҳ юзини ўгириди маъюс Гев томони,
Жилмайди, кўшик порлаб кетди чарогони**

**Бежанинг тирикдир, дилни шод айла,
Қалбингни қайгудан сен озод айла.**

**Ғам ема зиндону кишандадея,
Ўғлинг омон экан, бас, шу кифоя.**

**Кишапбанд Бежанинг Туронда омони,
Унга хизматдадир аслизод жонони.**

**У чеккан азоблар, қийноқлар улуг,
Бундан анденинага кўнглим лиқ тўлуқ.**

**Унинг куни шундай ўтиб турибди,
Оқсочи қон-зардоб ютиб турибди.**

**Бежан дўст, ёрондан умидин узган,
Япроқки, гирдобра қалтираб сузган.**

Кўалари ёмғирли кўкламга ўхшар,
Ҳаётдан ажални билади афзал.

Уни қутқармоққа ким ўзин чоғлар,
Буни бажармоққа ким белин боғлар?

Аждаҳо домига ким қарини борар,
Уни азобдан айт, ким қутқарар?

Бунга қодир фақат забардаст Рустам,
Денгиздан тортиувчи эчкемарни ҳам.

Белинн bogлаб, йўл ол сен Нимрӯз томон,
На кундуз, на тунда дам олма бир он.

Йўлда оғиз очма ҳеч бир одамга,
Менинг мактубимни етказ Рустамга!

Унга бу ишлардан бергайман хабар
Камайсин дейман, Гев, дардинг бир қадар».

ХУСРАВНИНГ РУСТАМГА НОМА ЕЗГАНИ

Номанависни шоҳ чақирди дарҳол,
Езгувчига баён этилди аҳвол.

У Рустам помига мактуб ёздириди,
Шоҳдан муҳлисина бу нома ёрди:

Эй мардлар фарзанди, забардаст, ўқтам,
Лашкарларга сардор бўлғаи Таҳамтан!

Сен шоҳлар юрати, тахт таянчисан,
Фармонларга тайёр, шоҳ ишончисан.

Улуғ аждодлардан сен менга ёдгор,
Ёвлар адабини беришта тайёр.

Осмон сенга йўлбарс қалбини берган,
Сен дурсан денгизда наҳангни қирган.

Девларни ҳайдалинг Мозандаропдан.
Шумларни йўқотдинг ёруғ жаҳондан.

Қанча төждорларни тахтдан қулатдинг,
Тахту кўшиклиридан узоққа отдинг.

Кўлингда қанчалар душман берди жон,
Қанча элу юрти айладинг вайрон.

Ботирлар бошлиги, қўшинга сардор,
Сен шоҳлар олдидаги топдинг эътибор.

Гураинг-ла қанчалар девларни янчдинг,
Шоҳларининг тозига шоя нурин сочдинг.

Бунда Афросиёб ва хоқон Чинда
Узукка номингни ёзмийлар чиндан.

Туккан тугуниянгга уринган одам
Уни еча олмай, чекади алам.

Сен еча оласан тугуни осон,
Сен — каёнийларга тангридан эҳсон.

Яздон сенга бермиш филлар қудратин,
Қаљбу ақл, билиму шону шуҳратин.

Буларни ёзишдан хайрли мурод:
Бежанини этасан сен чоҳдан озод.

Бу иннинг фурсати келди ниҳоят,
Сен у ерга бориб, хизматинг кўрсат.

Гев Гудраз умиди сенدادир бу он.
Чунки сен жаҳонда машхур паҳлавон.

Улар мартабаси сенгадир равшан,
Иккови мени билан бир жону бир тан.

Сен адиша қилиб ўтирма асло,
Айт: қанча мард керак, қанча мол-дунӣ.

Бу авлод чекмаган ҳеч вақт ранжу ғам.
Улардан зўрроқни билмаган олам.

Гевнинг ундан бошқа фарзанди йўқдир,
Бошқа бир мадәдкор дилбанди йўқдир.

Бобомнинг ҳамкори менга ҳам ҳамкор,
Иzzat-хурматимга доим сазовор.

Қаердан ахтарсам уни топгайман,
Шодлигу қайгуни бирга тотгайман.

Хатимни олибоқ сен дарҳол қўзғол,
Сен Геванинг ёнида мен томон йўл ол.

Токи, йиғилишиб ҳаммамиз бирга,
Ақлни нешлайлик улуғ тадбирга.

Мардлару ганжларни мен тайёр этиб
Сенинг келишингни тураман кутиб.

Қадаминг толебахш, юксак шуҳратинг,
Туронда амалга ошгай ишитинг.

Бежанин бандликдан қутқармоқ учун
Қуролу аижомни тайёrlа бутун».

ГЕВНИНГ КАЙХУСРАВ ХАТИНИ РУСТАМГА ЕТКАЗГАНИ

Кайхусрав номага муҳр босган он
Гев шоҳни улуглаб, қўзголди чаққон.

У Сейстон йўлига чиқинидан буруп
Саройга кирди ҳозирлик учун.

Яздоннинг номини олиб у ёдга,
Ҳамма эркакларни ўтиқазди отга.

Уларни бошлиди Хирмандчўл сари,
Учқур отлар билан босиб илгари.

Ёввойи қуни каби дили шошарди,
Ҳар қуни икки кунлик йўлни босарди.

Улар тог ошдилар, чўлдан ўтдилар,
Муштоқлик дардидা излаб кетдилар.

Уни минорадан кўриб нигоҳбон,
Қинчирди зобуллар диёри томон:

«Хирмандга отлиқлар елиб келмоқда,
Уларни ботир Гев олиб келмоқда.

Қўшиннинг ортида кумуш ранг байроқ,
Қўлида зобуллар қиличи порлоқ».

Нигоҳбон жарини әшитди Достон,
Отини эгарлашни буюрди чаққон.

Отга қамчи босиб чиқди рў-барў,
Келганилар тагин ёв бўлмасин деб у,

Аммо йўлда гамгин Гевни у кўрди,
Отда афтодаҳол елиб келарди.

Ичиди деди Зол: «Гев келмас бекор,
Демак, шоҳнинг менда муҳим иши бор».

Сипоҳ паҳлавони яқинлашган он
Уни қутладилар ҳар ёндан шоден.

Достон ҳол сўради эронийлардан,
Шоҳдан ва жанг қилган туронийлардан.

Гев айтди улуглар саломин унга,
Шоҳ ва паҳлавонлар каломин унга.

Достонга очди у кўнгил дардини,
Нақл этди йўқолган азиз мардини.

Деди: «Боқ, қайғудан юзим затъфарон,
Айрилиқдан оқиқан кўз ёшим уммон».

«Рустам қаерда?— деб сўради ундан.—
Айтгил, қаердадир ҳозир Таҳамтан?»

Достон жавоб берди: «Овидадир Рустам,
Қулон овидан у қайтар кечки дам».

«Овгоҳга бoramан,— деди Гев,— Хусрав
Мактубни унга бераман дарров».

Достон унга деди: «Бормак на ҳожат,
Ботир овдан қайтиб келар тез фурсат.

**То Рустам келгунча сен уйда дам ол,
Сен буқун биз билан яйра bemalol».**

Гев ўўлдан айвонга бурилар экан,
Жўрди: овдан қайтар әди Таҳамтан.

Гев отидап туниб, у томон келди,
Мақтоворин айтиб, дуолар қилди;

Қалбидা дарди кўп, юзи заъфарон,
Сел бўлиб оқарди кўз ёши равон.

Гев дил ярасин англади тамом.
Фарзанди туфайли йўқотмиш ором.

Дилидан ўтказди: «Холи кўп ёмон,
Эрону лашкарга турс боқмиш замон»

Уни қуча кетди туниб отидан,
Сўради Хусравиоҳ аҳволидан,

Кекса, ён мардларни сўради бир-бир:
«Гудразу Густаҳам ва Тус қайдадир?

Шопур, Фарҳод, Бежан омонми, соғми,
Руҳдом, Гургинларнинг кайфлари чоғми?»

Бежанинг номини эшитган замон
Гевининг юрагида ўрлади фигон.

Рустамга деди: «Эй мардлик байроги!
Жамъи подишоҳлар сунгган тоги!

Дийдорингни кўриб бўлдим мен масрур,
Меҳру ҳимматингта минг бор ташаккур.

Сен сўраган жонлар бари соғ, омон,
Сента йўлладилар салом бир жаҳон.

Фақат мени қисмат шу қўйга солди,
Кенсайган чоғимда оромим олди.

Кўз тегди Гударзлар наслига, ҳайҳот,
Заққумга айлаиди биз учун ҳаёт.

Бор әди жаҳонда ягона ўғлим,
Дастуриамалим, мардона ўғлим.

Мен уни йўқотдим — дунё қоронгу,
Авладим кўрмаган бу қадар қайгу.

Кўряпсан, эгардан тушмайман ҳамон,
Туну кув чопарман порлоқ қунсимон.

Мен Бежан туфайли тун-кун телбадай,
Уни сўроқлайман ҳар ердан тинмай.

Букун шоҳ кўтариб жаҳон жомини,
Дилда такрорлади тангри номини.

Тангри шарафига қилгач ибодат
Тахтга кўтарилиди мамнуни багоит.

Оташкададан сўнг тахтда ҳукмдор
У жомга тикилди ғоят умидвор.

Туронга ишора қилди шаҳриёр:
Унда Бежан бандда, тортарди озор.

Кайхусрав у жомни кўрсатди менга,
Сўнгра шитоб билав юборди сенга.

Дилда умид билав келдим мен бу он
Кўзларим жиққа ёш, юзим заъфарон.

Менга фақат ўзинг танҳо халоскор,
Эй сен, одамларга доим мададкор!»

Сўзлар, киприклардан кўз ёши оқиб
Оҳ тотар, айрилиқ жигарин ёқиб.

Рустамга тоғанириб шоҳ номасини,
Сўзлаб берди Гургини ҳангомасини.

Рустам ўқиб чиқди кўзи памланиб,
Шум Афросиёбга қарши шайлапиб.

Бежанинг дардида чекиб оҳ-фифон,
Рустамнинг кўзидан оқар әди қон.

**Ахир у Бежанга уруг-қариндош,
Ботир қизи эди Гевга ёстиқдош.**

**Гев синглиси филтан ёри бўлади,
Мард фаромарз ўғли — пори бўлади.**

**Филтанинг қизидан зурёддир Бежан,
Уни паҳлавон деб танир анижуман.**

**Рустам Гевга деди: «Чекма бунча ғам,
Эгардан оёғин бўшатмас Рустам,**

**Тоинки, Бежани озод этмаса,
Унинг дийдорига омон етмаса!**

**Мен сенинг дардингта чора қилгайман,
Барча кишапларни пора қилгайман.**

**Тангри-ю шоҳ амри бўлиб мададкор,
Мардни зулмат — чоҳдан хаолос этгум бор».**

РУСТАМИНИГ ГЕВ ШАРАФИГА ЗИЁФАТ БЕРГАНИ

**Рустам айвонига чиқдилар улар,
Йўл тадоригини ўйлаб кўрдилар.**

**Шоҳнинг мактубини ўқигач Рустам,
Хусрав сўзларидаи чекди раинку ғам.**

**Шоҳ анча мақтовлар йўллаган эди,
Кўп паҳлавонларни қўллаган эди.**

**Рустам Гевга деди: «Ҳаммаси аёи,
Шоҳ амри вожибдир, тайёрман шу он.**

**Менга аёи сенинг тортган заҳматинг,
Барча азобларинг, дарду кулфатинг.**

**Қалбимда чексиздир сенига эҳтиром,
Сен қанча ёвлардан олдинг интиқом.**

**Сиёвуш жанглари, Мозандаронда
Бел боғлаб, хўи жавлон урдинг майдонда.**

Бу олис йўллардан ўтиц осонмас,
Йўл босиб, манзилга етиш осонмас.

Дийдорингни кўриб мен бўлдим шодон,
Аммо, Бежан учун дилим кўп нолон.

Ўйламаган эдим сени бу қадар
Зобун этмогин қайгу ва қадар.

Мен шоҳнинг амрини бажармоқ учун
Йўлга ҳозирликни бошлайман бугун.

Аҳволингни кўриб жигархастамен,
Бежан иши учун камарбастамен.

Уни халос этмоқ учун боргаймен,
Мен тангри йўлида жоним бергаймен,

Бежан учун тортгум ҳар қашча ранжни,
Бергум ҳаётиму мардлару ганжни.

Камар боғлай яздон мададкор бўлгай,
Фолиб шоҳ иқболи менга ёр бўлгай.

Бежанини мен чоҳдан халос этгаймен
Ва улуг тахтгоҳга омон әлтгаймен.

Менинг уйимда сен уч кун шод бўлгил,
Май ичиб, ғамлардан пок-озод бўлгил.

Сенинг ўз уйингдир менинг уйим ҳам,
Ҳаёту хазинам кўрайлик баҳам.

Уч кун шу масканда биз бўлайлик шод,
Паҳловонлар билан шоҳни этиб ёд.

Тўртичи кун Эрон сари юрайлик,
Баҳодирлар шоҳни томон борайлик».

Рустам шундай дегач Гев шод қўзголди,
Паҳловонни севиб бафрига олди.

Қўл, бош, оёгини ўпар экан Гев
Мақтовлар ёғдирди унга бундай деб:

**«Сенга минг ташаккур, шонли наҳлавон!
Бахтимизга доим бўлгин сөғ-омон!**

**Оша берсин кучинг, шону шавкатинг!
Обрўйинг, азмойинг, иқбол, давлатинг!**

**АЗИЗ-АВЛИЁЛАР СЕНГА ЁР БЎЛСИН.
ФИЛЛАРНИНГ ҚУДРАТИ СЕНДА БОР БЎЛСИН!**

**Кўнглимни ғубордан айладинг холи,
Доим яхшилик қил, ёр бўлгай толеъ!»**

**Гев дили тасалли топди шу йўсун,
Рустамда ҳам ишонч чиниқди бутун,**

**Саройбонга деди: «Дастурхон ёзdir!
Мардлар, доноларни базмга чақир!**

**Завёра, Фаромарз, Гев билап Достон,
Рустам мажлисига келдилар шу он.**

**Мехмоnlар келиниди пешайвон сари,
Соқий, созандалар — жам бўлди бари.**

**Қирмизи май тўла қадаҳлар қўлда,
Чанг янграб, жаравглар жом ўнгу сўлда,**

**Лоларалг шаробдан қўллар лоларанг,
Уч куни деганда базм тугади аранг.**

РУСТАМНИНГ ХУСРАВ ҲУЗУРИГА КЕЛГАНИ

**Улар ҳушпёр тортиб тўртинчи кунда,
Сафар тараддуди бошланди шунда.**

**«Юкларни бейланг! — деб буюрди Рустам.—
Эрон шөхи томон қўйилсин қадам».**

**Кишварининг мағрур суворийлари
Қонқада сафлапиб турарди бари.**

**У чиқиб, Рахнига бир сакраб минди,
Камар боғлаб, румий совутин кийди.**

Эгарга ўнгариб бобо гурзисин,
Ўйлайди урушниң макру ҳийласии.

Рахшниң қулоқлари осмон сари динг,
Тожбахшниң бошини худди қубаш денг.

Үзи, Гев ва юз минг зобулик қатор,
Шундай улуғ лашкар жаңг учун тайёр.

Саройда ортиқча юк қолди, бироқ
Зол, Фаромарз олиб келар кейинроқ.

Эрон юрти томон йўлга тушдилар,
Диллар қасос билан ёниб жўшида.

Эрон диёрига етканда Рустам,
Ботирлар ерига қўйғандада қадам,

Осмон уни қутлаб заррин порлади,
Сарин сабо билан севиб чорлади.

Рустам яқинига Гев отда келди,
«Паҳлавон, сен энди тўхтагил! — деди. —

Мен бориб шоҳимга стказай хабар,
Айтай келганини Раҳшда музaffer».

Рустам жавоб қилди: «Майли, бора қол,
Шодлигингдан шоҳга хабар берса қол!»

Рустамниң рухсати билан паҳлавон
Отда йўртиб кетди шоҳ қасри томон.

Кайхусрав ёнига келганда яқин
Гев дуо ўқиди, айтди хўп таҳсив.

Гударз ўғли Гевга деди подипоҳ:
«Рустам қайда қолди, айлагил оғоҳ!»

Гев жавобан деди: «Эй шарафли шоҳ,
Иқболинг туфайли баҳт кулди ногоҳ!»

Рустам фармонингдан бош тортгани йўқ,
У онтига содиқ — ишондим тўлуқ.

**Мен шоҳлик номангни топширганим он
Юзи, кўзларига суртди паҳлавон.**

**Мен билан ёима-ён етиб келди у —
Хусравга содиқлар удумидир бу.**

**Рустам йўл устида кутар питизор,
Сенинг хузурингга киришга тайёр».**

**Шоҳ яна сўрайди: «Қайдадир Рустам,
Юртимиз тираги, энг содиқ одам?**

**Энг олий ҳурматга бўлсин сазовор,
Унинг-чун подишаҳ хизматга тайёр».**

**Буюрди Каёхусрав донишмандларга,
Шарафли зотларга, ғолиб мардларга.**

**Рустамни лашкари бирла қутинг деб,
Шоҳнинг фармони-ла эъзоз этинг деб.**

**Кашвод ўғли Гударз билан ёима-ён
Нўзарлар шоҳи Тус, Фарҳод паҳлавон**

**Магрур ботирларидан учдан икки зот
Рустамни қутишга қўзғолди озод.**

**Улар шайланишиди ва саф чекишиди,
Ковуслар расмини адо этишиди.**

**Ха, шундай қилдилар гурзидор мардлар,
Ёвларни қиришида шиндаткор мардлар.**

**Байроқлар яшиади, тиглар порлади.
Жаҳонни лоларанг тўзон қоплади.**

**Рустамнинг ёнига етиб келдилар,
Отларидан тушиб, таъзим қилдилар.**

**Жаҳон паҳлавони отидан тушди,
Айюҳаниос билан мардларни қучди.**

**Шоҳнинг аҳволини сўради Рустам,
Чархи фалак билан қуёш, ойни ҳам.**

**Улар озаргушасп — чақнаган ўтга —
Ўхшаб, ярақ-ярақ миндилар отга.**

**Одил шоҳ кўшкига Рустам кирган он
Таъзимга эгилди, кўтарди фигон.**

**Кейин тахт томонга илдам югурди,
Унда давлатпаноҳ Хусравни кўрди.**

**Бошини кўтариб, мақтовлар айтди:
«Ҳамиша омон бўй, эй давлат баҳти!**

**Тахtingда Хурмузддай порла умрбод
Тожбон Бахман сени мангу этсин ёд.**

**Дово Урдибиҳишт посбонинг бўлсин,
Ақлу идроки-ла дарбонинг бўлсин.**

**Сени улуг Шаҳриёр мудом қўлласин,
Шавкату ҳунарда тенгинг бўлмасин.**

**Сипандормиз сақлаб хазина-молинг,
Жонингга мададкор ақлу камолинг.**

**Дайингу Фарвардинг мададкор бўлсин,
Ёмонлик қоңғаси сенга ёпилсин».**

«БЕЖАН ВА МАНИЖА» ДОСТОНИДАН

**«Озарингдан равшан кундуз каби тун,
Сен шодсану тожинг порлар мисли кун.**

**Обонингдан ишинг бехатар бўлсин,
Толеъинг қуёши мунаввар бўлсин.**

**Чорваларинг бутуни, безавол бўлсени,
Тану баҳting доим барқамол бўлсени.**

**Авлоду аждодинг бўлсин баҳтиёр,
Яшнаб кулсин сенга тобеъ юрт, диёр.**

**Хурдод бўлсин мудом сенинг ҳамкоринг,
Мурод-ла шод бўлгай элу диёргинг.**

Худлас, шодлик мангу ҳамдаминг бўнгай,
Тожинг шуъласидан бор жаҳон кулагай!»

Рустам оғаринлар айтиб бўлган он
Шоҳ уни ўтқазди тахтга ёима-ён.

Кейин Хусрав деди: «Заб келдинг, ўғлон!
Балолар йўқолсин, доим бўл омон!

Сен — каёнийларнинг паҳлавонисан,
Сир очган, сир ёпган нуктадонисан.

Каёний лашкарнинг сардори сенсан,
Эроннинг таянчи, мадори сенсан.

Дийдорингни кўриб, бўлдим беҳад шод,
Руҳинг қанот ёзиб турибди озод.

Завора, Фаромарз ва Достоп сөғми?
Улар саломатми? Кайфлари чоғми?»

Рустам тахти ўшиб, эгилди ногоҳ:
«Тингла, эй донишманд, баҳти кулган шоҳ!

Баҳтингнинг пуридан улар омон, шод,
Боқийдир, кимни шоҳ шундай этса ёд».

КАИХУСРАВИНГ НАҲЛАВОНЛАР БИЛАН БАЗМ ҚИЛГАНИ

Саройбонга берди подишаҳ фармон:
«Йигилсии Гударз, Тус, жамъи наҳлавон!»

Кўшк сардори очди боғнинг қопқасин,
Шоҳона қандиллар сочди шуъласин.

Шоҳга ўрнатилди тўрда олтин тахт,
Гул сочиб яшиарди хилма-хил дараҳт.

Шоҳона матолар тортилган замон
Машъалистон бўлди тенгсиз гулистоң.

Тахтнинг нақ ёнида сершоҳ аргусон
Тахти кун пуридан сағларди омон;

**Тави онноқ кумуш, шохи ёқут, зар,
Еарғлар шеңда-шода тарапан гавҳар;**

**Хақиқу забаржад унинг гуллари,
Жаңжи исирғата ўхшар дурлари.**

**Лиму, беҳилариниғ ранги нақ тилло,
Бу хушбўй мевалар сочади жило.**

**Дараҳт ичи худди қамиш мисоли,
Хушбўй мисоли наъбаҳор боли.**

**Кимники сунага таклиф этса шоҳ,
Мушук-аибар сочилар упга башогоҳ.**

**Қосагуллар қатор кутиб туради,
Нақшин тожлар каби кулиб туради.**

**Чиний шоҳиларга ўралган соқий
Тахт олдиди туар, бир тахтни, боқий.**

**Соқийлар шу қадар пардоҳ қилишган,
Маржонлар тақишиб, зирақ изишган.**

**Румий парча каби қип-қизил юзлар,
Хушбўй аиқаб янграб чашлару созлар.**

**Диллар шу қадар шод, қўлларда қадаҳ,
Аммо маст йўқ, юзга тепади фараҳ.**

**Румий безаклардан юзлар олгач ранг,
Уддан куй жараанглаб, авжта киргач чаңг,**

**Давра сардорига тайинлади шоҳ
Тус билан Гударзни этгил деб огоҳ,**

**— Қелсип,— деди,— Рустам тахтга яқинроқ,
Дараҳт остидаги тахтга чиқиб шоҳ.**

**Рустамга сўнг буидай деди шаҳриёр:
«Яхнилиқ йўлида тоидинг эъгибор.**

**Дўстлик, иттифоққа содик ўглонисан,
Иқболи ёв бўлган мард наҳлавонисан.**

Симургдай юксалиб кездинг дунёни,
Сен — бало олдида Эрон қалқони.

Эрон, каёнларга сен камарбаста,
Ғовларни енгасан қудратли даста.

Хоҳ енгил, оғир иш, хоҳ паф, зиёндир,
Гударзлар мардлиги сенга аёндир.

Хизматимга тайёр улар доимо,
Яхшилик йўлида менга раҳнамо.

Айниқса, ботир Гев менга қадрдон,
Жамъи ёвузликдан у менга қалқони.

Бу авлод бошига энди ёғди ғам,
Ўғилнииг ҳижрони — энг қаттиқ алам.

Бу ишни бажармоқ сениниг бурчингдир,
Шер кучидан зўрроқ сениниг кучингдир.

Бежани қутқариш йўлини ахтар,
Туронда упга дуч келибди хатар.

Нима керак бўлса, ҳаммасини ол:
Паҳлавонлар, отлар, хазина, қурол».

Кайхусрав сўзини эшитгач Рустам
Ер ўпди ва кетди сукутга бир дам.

Кейин шоҳга деди: «Улуг подишоҳ!
Замин қуёшисан, сен олампеноҳ.

Сендан узоқ бўлсин балою офат!
Душманинг бошига ёғилсин кулғат!

Сен шаҳаншоҳдирсан, шоҳлар сардори,
Бошқа каёнийлар — кафшиниг ғубори.

Тахтга ўтиргаган ҳали сендеқ шоҳ,
Энг порлоқ қуёш сен ва энг нурли моҳ.

Яхшини ёмондан айирган сенсан,
Аждаҳо домини қайирган сенсан.

**Каёнийлар кучи, гурзиси билан
Мозандаронда дев қалбин юлганман.**

**Онам хизматингга туққандир мени,
Асло баҳт, шодлик тарқ этмасин сени.**

**Мудом фарздири менга сенинг фармонинг,
Овтини бузмагай содиқ ўғлонинг.**

**Тожингдан кўзимни узмайман, шоҳим,
Аҳду паймопимни бузмайман, шоҳим.**

**Гевнинг иши учун жонимдир фидо,
Кўкдан ўт ёғса ҳам қилмайман парво.**

**Агар санчилса ҳам кўзларимга тиф,
Хусрав фармонини кўраман ортиқ.**

**Сенинг иқболингни ўйлаб бораман,
На сардор керак, на лашкар оламан.**

**У чоҳга макр ила бармоқ керакдир,
На гурзи керак, на тўқмоқ керакдир».**

**Рустаминг сўзини эшитиб Гударз,
Гев, Фарҳод, Фарибурз, Шопур бир нафас.**

**Унинг мардлигига таҳсии дедилар,
Тангри мададкоринг бўлсин, дедилар.**

**Рустамга шу хилда қилдилар хитоб,
Қўлларга жом олиб, ичдилар шароб.**

**Баҳорда шодликни этиб нхтиёр,
Улар билан шароб ичди шаҳриёр.**

РУСТАМИНИНГ ШОҲДАИ ГУРГИНИИ СУРАВ ОЛГАНИ

**Рустамнинг дараги Гургинига келди,
У дардига чора топганин билди.**

**Рустамга юборди у шундай хабар:
«Эй сен ханжар қини ва қинга ханжар,**

Яъни адолатнинг ўткир шамшири!
Қадамп қутлуғ мард, улуг тадбири!

Буюклик дарахти, эй вафо ганжи!
Сендан даво топур одамлар раپжи!

Сен мардлик қопқаси бўлиб танилдинг,
Хавфу хатарларни валижирбанд қилдине!

Сўзимдан келмаса гар сенга малол,
Эътибор қилгин-да, менга қулоқ сол.

Қара у кайкрафтор ғалак ишага,
Қўймади дилимнинг қувонишига.

Зулматга дуч этди, қўёшим сўпди,
Тақдир шундай экан, ҳа, шундай бўлди.

Шоҳ учун тайёрман ўтга танилашга,
У ижозат берса, тутён бенилашга.

Балки улуғ номим яна тикланар,
Кексайганда чекдим шунчалар кадар.

Сен жаҳон шоҳидан ижозат олгил,
Бирга борай, мени архар деб билгил.

Бекан обигига йиқилай ётиб,
Висолдан қалбимни мусаффо этиб».

Гургин мактубини ўқигач Рустам
Оҳ чекди, дилини тимдалаб алам.

Эзилди Гургиннинг дард-қайгусидац,
Беҳуда армони ва орзусидац.

Хатчига деди у: «Тезда қайтиб бөр,
Унга де: «Эй аҳмоқ, подон побакор!

Сен арслон нақлини билмас экансан!
У чўнг уммондаги наҳанга деган:

Агар ҳирс зўр келса ақлдац, ишон,
Ҳеч ким тоғмас унинг ўтидац омон».

У ҳирси устидан толиб дониниманд
Мудом баҳтиёрдир худди шер монанд.

Үвга паррандавинг ҳожати йўқдир,
Йиртқичлар керакмас,— у доим тўқдир.

Сен қари тулкидай мақкорлик қилдинг,
Овчи тузогини кўрмай илинидиг.

Сенинг орзуларинг беҳуда, бекор,
Хусравга иномингни айтиш менга ор.

Лек шум иқболингни ҳисобга олиб,
Аянч аҳволингни ҳисобга олиб,

Хусравдан гуноҳнинг сўрайман, шояд
Ойнинг ойдинлашиб, ёринса зулмат.

Олампаноҳ тангри хоҳиши билан,
Чоҳдан хаолос бўлса паҳловон Бежан,

Сен ҳам қутуларсан зиндандаи омон,
Ўчидап воз кечар шунда паҳлавон.

Гар ўзга йўл тутса бу чархи фалак,
Умидингни узиб, бўларсан ҳалак.

Яэдон құдрати-ю, шоҳ амри билан
Энг аввал мен қасос олгумдир сендан,

Чунки мен олмасам Гударз билан Гев
Сендан ўч олурлар ботир ўғил деб».

Шундан бүён ўтди бир кеча-кундуз,
Ва лекин очмади Рустам шоҳга сўз.

Иккинчи кун қуёш жилмайған замоя,
Қумуш ёрдусидан кулганда жаҳон,

Паҳлавон Таҳамтан бағриши керди,
Қуёшга тенг шоҳнинг қасрига кирди.

Гургидаи сўз очди Таҳамтан шоҳга,
Енр мардки, шу тақдир, ботган гуноҳга.

Шоҳ деди: «Эй, менинг улут сарқардам!
Кинданларим узиб, сўрайсан ёрдам.

Мен қасам ичганман тоҷу таҳт ҳаққи,
Мирриху Зуҳрою қуёш, баҳт ҳаққи,

Агар Бекан ҳалос бўлмаса банддан,
Гургин ҳам яхшилик кўрмагай мендан.

Бундан бошқа нима хоҳласанг -- бергум,
Таҳт, муҳр, тоҷ, шамшир олтин рағн -- бергум».

Шунда Рустам деди шоҳга жавобан:
«Эй улуг шаҳриёр, сўрайман сендан,

У ёмон иш қилиб, чекмоқда азоб,
Уни бу аҳволдан қутқармоқ савоб,

Қутқармасанг, мангу бўлар беимон,
У тайёр жонни этмакка қурбон.

Кимки, ўз ақлини бир бор йўқотар,
Ўз қилмишларидан у азоб тортар.

Эсламоқ керакдир хизматларини,
Жангларда матонат, журъатларини.

Авладларинг билан сафда бел боғлаб,
Жангга кирди ёвлар багрини додлаб.

Мен учун кечирсанг уни, подишаҳ,
Балки баҳт юлдузи нур сочар ишоҳ».

Фолиб шоҳ Рустам-чуи кечди гуноҳин,
Гургин ташлаб чиқди қоронги ҷоҳин.

РУСТАМНИНГ ЎЗ ЛАШКАРИНИ ТҮПЛАГАНИ

Рустамдан сўради кейин шаҳриёр:
«Бу ишга қай йўсин бориш фикринг бор?

Қанча лашкар керак, қанча хазина,
Ёнингга кимларни оласан яна?

Кўрқаман бадкирдор шум Афросиёб
Бежанга берар деб ортиқча азоб.

Енгилтак бўлса ҳам, ёвуз дев йўсин
Унинг ҳунаридир маккорлик, ағсун.

Аҳриман жунбушга келтирса дилин,
Бежан нобуд бўлур, биламан феълин».

Рустам шоҳга деди: «Улуғ шаҳриёр!
Бу ишни яширин таёrlаш даркор.

У чоҳнинг қалити ҳийладир фақат,
Бу ишда ур-йиқит келтирар кулфат.

Савдогар тусига кириб борамиз,
Туронда сабр ила қутиб турамиз.

Бу ишда турзи, тиг, найза на ҳожат,
Бунда эҳтиёткорлик керакдир фақат.

Менга анча гавҳар, кумуш, зар даркор,
Умидим йўлдошим, мен эса ҳушёр.

Гиламлар, лиbosлар даркор бўлади,
Инъом этиш учун тайёр бўлади».

Рустамнинг сўзидан шоҳ бўлиб масрур —
Буюрди, хизматга шайланди ганжур.

Хазинани очди: ана кумуш, зар,
Ҳисобсиз динорлар, ҳисобсиз гавҳар.

Таҳамтап кўзидан кечирди барии,
Танлаб олди фақат йўлга керагин.

Юз туяга дипор юкланди шул дам,
Яна юз туяга юкланди дирҳам.

Рустамни тинглади сарой сардори:
«Лашкардан ташлагил мингта сувори!

Уларнинг ичидан бир нечта ботир —
Доим камарбаста, голиб баҳодир,

Гургину Шоварон ўғли Занга ҳам,
Жанговар паҳлавон ботир Густаҳам.

Тўртламчи, Гуроза сипоҳдор бўлсин,
Тахтбон Фаррухи ҳам тап-тайёр бўлсин.

Руҳом билан Фарод қаторда бўлсин
Ва улар сафида Ашқаш ҳам юрсии.

Қуролланисин ғолиб етти баҳодир,
Ганж сақлаш ва лашкар бошлишга қодир»,

Тожлару бёзаклар олиб ташланди,
Шу хилда гаройиб юриш бошлианди.

**РУСТАМИНИНГ ХЎТАН ШАҲРИГА,
ПИРОН ЕШИГА ЙУЛ ОЛГАНИ**

Магрур ботирларга сўнг етди мужда,
Ү қиличбозларнинг тиги зўр жуда.

Сарайбон қопқонга чиққанда кўрди:
Баҳодирлар белга камар боғларди.

Найзабозлар бари йўлга шайланган,
Беллари роса ҳам тортиб бойланган.

Туяларга найза, ўқлар ортилган,
Йўлга зарур ҳамма юклар ортилган.

Саф сағга уланди пайдар-пай бўлиб,
Қўулларни ювдилар жангга шай бўлиб.

Хўроzlар қичқирган тиниқ субҳидам
Туяга боғланди ногоралар ҳам.

Сарвдай отлиқ қелди Рустам паҳлавон,
Қўлида гурзиси, эгарда арқон.

Позвонлар олдинда, қолганлар ортда,
Улар тайёрдирлар ёниига ўтда.

Мақтовлар ўқигач она диёрга,
Рустам ўз тўни-ла чиқди қаторга.

Турон тупрогига етгани замон,
Сардорларни сафдан ажратди чаққон.

Лашкарга таъкидлаб деди паҳлавон;
«Яхши билиб олинг, келди имтиҳон,

Токи олмас экан жонимни тангри,
Сиз асло қўзғолмай, тура беринг жим.

Жангга тайёр бўлиб турингиз доим,
Faflatда босмасин қойим».

Эрон сарҳадида қолди мард лашкар,
У сардорлар билан бошлади сафар.

Камар ечилган, тўплар рўдано
Савдогарларга хос тижорий сарно.

Кумуш камарларин ечган полвонлар
Кийиб олган эди узун чақмонлар.

Қимматли молларни ортиб карвонга,
Шундай йўл олишди шаҳри Туронга.

Етти от борарди тақира-туқур,
Бири Рахш, олтоби ел каби учқур.

Юз туюда қиммат хазина -- тортиқ
Юз туюга лашкар либоси ортиқ.

Жаранг-журунглару ҳайё-ҳуй чунон
Янгради Таҳмурас карнайисимон.

Шаҳардан шаҳарга чўзилиб карвон,
Ниҳоят, олдинда кўринди Турон.

Хўтанга етдилар улар даشت онна,
Эркак-аёл чиқиб қилди томоша.

Туронда бор эди гўзал бир макон,
Ором олар эди у ерда Пирон.

Вис ўғли Пироннинг олдида қатор
Турон ботирлари турарди тайёр.

Нирон улар билан овдан қайтаркан,
Йўлда кўриб қолди уни Таҳамтан.

Гавҳар тўлдирилган зар жом қўлида,
Рустам турар эди унинг йўлида.

Олтий жомга ҳарир пардани ёлди,
Ва ҳарир пардани оҳиста ўпди.

Кейин ўита оти тўпдан ажратди,
Олтий эгар уриб боплаб ясатди.

Хизматкорларига ушлатиб жилов,
Ўзи юрди Пирон қасрига дарров.

Пиронга деди у: «Эй помдор Пирон!
Эрону Туронда довруғинг достон!

Заминда топилмас сен каби бир зот,
Шону шуҳратнинг билар коинот».

Рустам ўзгартирган эди тусини,
Пирон танимади заррача уни.

Пирон сўради: «Айт, қайси әлдан сен?
Кимсан, етиб келдинг қайси йўлдан сен?»

Рустам жавоб қилиди: «Мен бир хизматкор,
Шаҳрингга йўллади ҳақ-нарвардигор.

Эрондан Туронга йўл босиб етдим,
Тижорат йўлида азият чекдим.

Мен ҳам сотувчиман ва ҳам харидор,
Сотаман, оламан пиманки бор.

Дилда умид билан келдим, шаҳриёр,
Мен илтифотингга бўлай сазовор.

Ҳимоянгга олсалг, улуг паҳлавои,
Дурдоналар сотиб, оларман ҳайвон.

Одилсан, ҳеч киши бермади озор,
Марҳаматнинг билан қизигай бозор».

Шу ёзларни айтиб, жомни узатди,
Пирон ботирлари уни кузатди.

Пироннинг олдига тўқди хазина,
Ўнта от келтирди — тенгсиз дафина,

Отларки, ҳар бири арабий тулпор,
Уларға ҳатто ел сочмаган ғубор.

Офаринилар айтиб, берди кўп эҳсон
Рустамнинг ишлари юришди осон.

У жомдан жилгадай оққанда гавҳар,
Пирон ташлар эди юмшоқ бир назар.

Рустамга улуғ шоҳ мақтоворлар айтди,
Феруза тахтига сўнг таклиф этди.

Деди: «Сенга очиқ юртим, ўйнаб-кул,
Маржаматимизга лойиқсан буткул.

Қаршилик қўрсатмас сенга ҳеч кимса,
Хавф-хатар важидан тортмагил гусса.

Молингни бемалол олиб-сотабер,
Ҳаридорни ҳар ён юриб тона бер.

Ўғлимнинг уйин қўналға этгили,
Ўзинни қариндош-урӯядай туттил».

Рустам жавоб қилди: «Улуғ паҳлавон!
Шу ёрда қолади биз билан карвон.

Карвонда бўлади турли одамлар,
Мбл-тавҳарларимиз бўлсени бехатар».

Пирон деди: «Майли, ўзинг яой ташла,
Мен посбон бераман, қолади сен-ла».

Рустам уй танлади, ишга киришиди,
Молларни у уйга олиб киришиди.

Хабар тарқалди, олисдан Эрон
Улугъ подшоҳга йўллабди карвон.

Гавҳар сотувчининг доврури нетиб,
Қанча харидор иелдилар етиб.

Шоҳи, гилам, дурнинг ишқибовлари
Оқди улут Нирон саройи сари.

Қуёш қоинотни этгач шуъладор,
Карвон туштән уйда қизиди бозор.

МАНИЖАНИНГ РУСТАМ ҲУЗУРИГА КЕЛГАНИ

Манижага этгач карвондан дарак,
У шаҳарга чопди ютганча юрак.

Афросиёб қизи юпун, бошиланг
Етиб келди карвон қонига аранг.

Шўрли нимяланғоч, яланғбош эди,
Толиққан кўзлари жиққа ёш эди.

Енгига артаркан қонли ёшини,
Рустам қаршисида әгди бомини:

«Агар сен нечсанг ҳам жонинг, ташнингдан,
Пушаймон бўлмайсан тортган рапжингдан.

Фалак ореумаг томон айласни доим,
Сени ёмон кўздан асраб худойим.

Сенинг дилингдеги умид ва армон,
Илойим, амалга ошгай тез осоп.

Ақлинг сенинг мангу йўлдошинг бўлсин,
Донолигинг ёринг, қўлдошинг бўлсин,

Фронг мамлакати гўзал диёрдир,
Сен кабилар учун баҳтли баҳодир!

Паҳлавонлар шоҳи омонми, сорми?
Гев ва Гударвларнинг кайфлари човми?

Эронга Бекандан етдими хабар?
Айт, бобоси қандай ҳайла ишлатар?

Гударз авлодидан павиқирон ботир
Чоҳ тубида тун-кун қийналаётир.

Оёқларин эзар чўнг оғир кишан,
Катта михлар билан қўли михлајган.

Оғир замжирларга ўрајган тани,
Қонидан кўлобдир у чоҳ — маскани.

У паҳловон дея туиларим бедор,
Тун-кун кўзларимда ёшим шашқатор.

Рустамни чўчитди қизнинг сўзлари,
Унга бир бақириб, ҳайдади нари.

Деди: «Йўқол бундан! Хусрав ўзи ким?
Паҳлавонлардан йўқ менинг тапишим.

На Гев, на Гударздан хабарим бордир,
Сўзларинг мен учун ётдир, бекордир».

Рустамга қиз маъюс тикилди аброр,
Яла қўздан ёши оқди шашқатор.

Унга деди: «Эй сен, доно паҳлавон!
Қўпол сўзлаш сенга ярашмас, инон.

Майли, истамасанг сўзлашма, фақат
Мени ҳайдамагил, дил тўяла ҳасрат.

Иаҳотки, Эронда шундай одат бор,
Фамгинлар бехабар чекади озор?»

Рустам сўради: «Эй хотин, нима гаи?
Аҳриман сени зор этдими қийиаб?

Савдо-сотигимга етказдинг шутур,
Шунинг учун қаттиқ гапирдим узур.

Менинг сўзларимдан чекмагил озор,
Не қиласай, шупақа бўлади бозор.

Билгил, Кайхусравнинг шаҳри менга ёт,
Мен ىечирмаганман у ерда ҳаёт.

Мен Геву Гударзни ҳеч кўрмагаиман,
Уларнинг юртида ҳеч бўлмаганиман».

Рустам, оби-овқат келтиринг, деди,
Бечора аёлни тўйдиринг, деди.

Рустам ундан секин сўради: «Аёл,
Нега тақдир сенга келтириди завол?

Нега сўрайсан сен лашкарни, шоҳни,
Эрон ёқдан узмай мунгли нигоҳни?»

Манижа жавоби: «Бу қандай савол?
Нега ғам-қайғумдан сўрайсан аҳвол?

Ўшал чоҳ ёнидан, дилим тўла қон,
Елдай учиб келдим сепга, паҳлавон!

Одиллар одили ҳукми сеп учун
Наҳотки, беписанд? Қичқирдинг нечун?

Афросиёб қизи Манижа мемман,
Юзими қуёш ҳам очиқ кўрмаган.

Энди дилда қайгу, кўзларим гирён,
Дарбадар юрибман, юзим заъфарон.

Яздонда бошимга келди шўр тақдир,
Мұҳтожликда увоқ тераман бир-бир.

Бундан ортиқ яна қандай хўрлик бор?
Жонимни ола қол, ё парвардигор!

Гежап чуқур чоҳда чекади азоб,
Уига кўриғади на ой, на офтоби

Кинап занжирда у михланиб ётар.
Тангридан ўлимни илтижо этар;

Дардим ошиб борар менинг кун сайин,
Кўзимдан қопли ёш оқар тинмайин.

Мабодо Эронга этсанг сен сафар,
Кашвод Гударзидан ололсанг хабар,

Хусрав саройида Гевни кўролсанг,
Ёки Рустам билан ҳамдам бўлолсанг,

Бежан чоҳдалигин уларга сўзла,
Кечиксангиз хароб бўлар, деб бўвла.

Темир уни қийнар, тош босиб ётар,
Улар тез келсинлар, мудҳишdir хатар».

Рустам унга деди: «Эй соҳибжамол!
Топсин муҳаббатинг қуёши камол!

Нега сўрамадинг отангдан ёрдам?
Унга юбормадинг мардларни илдам?

Балки шафқат қилган бўларди падар,
Қайгуриб, бағрида ўртаниб жигар?

Гар отанг олмаса мендан интиқом,
Сенга хазиналар этардим инъом!»

Ошпазга буюрди дастурхон ёзи,·
Ошупта аёлни роса тўйғазди.

Пиширилган товуқ буюрди Рустам
Иссиқ нон ичига ўралган тамтам,

Уни келтирганда ошпаз, паҳлавон
Орасига узук қистирди чаққон.

Жувонга деди: «Тез чоҳга олиб бор,
Сен жабрдийдага бўлгил халоскор».

БЕЖАНИИГ РУСТАМ КЕЛГАНИДАН ХАБАР ТОПГАНИ

Мавижга таомни олиб тез турди,
Сўнг ўша чоҳ томон елдай юурди.

Қатта тугун билан у чоҳга етди,
Эгилиб барини Бежанга тутди.

Буни кўриб Бежан бўлди кўп ҳайрон,
Кулиб турар эди у моҳитобон.

Деди: «Сен қаердан шамолдай келдигин?
Бу нози неъматни қаердан олдинг?»

Қайларда тиланиб юрдинг мен учун?
Сен қаччалар авоб нўрдинг мен учун!»

Манижа: «Эроидав келмини бир карвон,
Унда бир савдогар жуда меҳрибон,

Йўлда кўп манаққат чеккан бўлса ҳам,
Кўп фойда кўришни ўйлар у одам.

Бу яхшияж унинг учун бир саъоб,
Унинг дур-тавҳария нўрдим — беҳисоб.

Унинг уйи ҳудди қаср ғанича,
Бозори — саройнинг кенг майдонида.

Қўлимга дастурхон берилб у одам:
Дуо қилгил,— деди,— хотин менин ҳам.

Бути сен ҷоҳдаги бандига бергил,
Нима керак бўлса, бемалол олгини.

Иссиқ дастурхонни Бежан ёэди-да;
Ваҳми ёлиб келди танпри олдида.

Дуо ўқиб, қўлин чўэди таомга,
Шунда кўзи тушди узук — инъомга.

Узук ёзувини ўқиган замон
Қувониб кулди у, бўлиб кўп ҳайрон.

Феруза кўз узра «Рустам» ёзилган,
Наққош қўли билан возик чизилган.

Вафо дарахтининг мевасин кўрди,
Ғам-ҳайгудан најот певасин кўрди.

Шоҳона қаҳқаҳа янгради дилдан —
Фалакка отилди у ҷоҳ сабилдан.

Қоронги чуқурдан янграган ханда
Ҳайрон Манижага келиб етганда.

**Ҳайратда қотганча у туриб қолди,
Девона кулгиси деб фараз қилди.**

**Шу сабаб сўради: «Нега куласан?
Ахир, сен зулматда тун-кун сўласан?»**

**Бу қандай сир бўлди, айлагил иаҳор?
Еки кўрсатдими баҳт сенга дийдор?»**

**Бежан унга деди: «Ҳа, қийин аҳвол,
Аммо менга кулиб кўринди иқбол.**

**Агар сен онт ичиб, сўз берсанг менга,
Агар вафо қилсанг эзгу аҳдингга,**

**Ва агар паймонинг бўлса астойдил,
Мен сўзлаб бераман сенга батағсил.**

**Ҳавф ёмон; лабингни тикмогинг керак,
Чунки хотинларнинг тили бесуяк».**

**Бу сўздан Манижа йиглаб дод солди:
«Менинг бошим қандай қупларга қолди!**

**Эсиз, қўлдан кетган баҳтли ҳаётим!
Эсиз, кўз ёшларим, оҳу фарёдим!**

**Бежанга дилимни, боримни бердим,
Менга ишонмайди, оҳ, нелар кўрдим.**

**Унга бердим мулким, дурдона тоҳим,
Энди нима қилай, надир иложим?**

**Өтам, қариндошлар кепдилар бутуни,
Одамлар ичида елармаи юнун.**

**Бежан деб ҳаётда қолдим сурурсиза,
Дунём қоронгию, кўзларим нурсиз.**

**У мендан сирини тутади пинҳони,
Эй танглим, бу фақат сенгадир аён».**

**Бежан унга деди: «Тўғри сўзларинг,
Мени деб саргайди ғамда юзларинг.**

Эй меҳрибон дўстим, доно азизам,
Айтган сўзим учун чекаман алам.

Ақлдан оздириди мени дард-гамим,
Арзийди ҳар ишда бўлсанг ҳамдамим.

Билгил сенга таом берган у инсон,
Ўша гавҳарфурущ, ўша меҳрибон,

На тош, на олтинни у ҳавас қилган;
Мени қутқармоқ-чун Туронга келган!

Яратганинг юмшаб менга шағиати,
Келгандир ер юзин кўриш фурсати;

Мени азоблардан халос этажак,
Сенинг ҳам сарсонлик, дардинг кетажак.

Бориб, савдогарга сен дегил пинҳон:
«Эй жаҳон шоҳининг марди, паҳлавон!»

Ботинда меҳрибон, зоҳирда маккор!
Рахш соҳиби бўлсанг, айлагил иқрор!»

Манижа ел каби чопганча кетди,
Бежандан Рустамга саломлар айтди.

Ой юазли сўзини Рустам әшиитди,
Келиш сабабини у идроқ этди.

Сарвда ўсган лола — Манижага у
Сирни очмоқ учун келди рўбарў,

Унга шағиат қилди: «Эй соҳибжамол!
Сенга Бежан ишқи кўрмасин завол!

Унга дегил: ҳа, Рахш соҳиби экан!
Сени қутқариш-чун тангри юборган.

Мен Зобулдан Эрон, Эрондан Турон —
Йўл босиб келдим сен бўлгил деб омон.

Унга яна дегил: бизлар сен учун
Ҳамлага тайёрмиз арслондай букун.

Бу сўэларни айтиб, сирни дилда тут,
Ўзинг ҳар бир сасга қулоқ солиб кут,

Ўрмонга олиб кел етарли ўтин,
Гулхан ёқиб ўтири келганида тун».

Бу сўзлардан бўлди Манижа кўп шод,
Дили ташвишлардан бўлди пок-озод.

Ошиги азобда ётган чоҳ томон
Яна учиб келди маъшуқа омон.

Деди: «Сўзларингни етказдим унга —
Ўша меҳрибонга, одамохунга. 19,5

У айтди: «Тўғри, мен ўша одамман,
Исмимни, белгимни билиди Бежаи.

Етар, шунча сарсон бўлдинг, дилинг хун,
Етар, қонли ёшлар тўкмак ёр учун.

Энди сен кўрсатдинг йўл — аниқ нишон,
Киличим кучини кўрарсан аён.

Гурзим билан ерни пора қилурмен,
Оғир тошни кўйка улоқтиурмен».

Яна деди менга: «Бошланганди тун,
Қуёш яширганди юзини бутун,

Тоғдай баланд гулхан ёқиб қўй, токи
Кўринсин тош билан Бежанинг чоҳи.

Мен ўша чуқурни аён кўрайин,
Гулхан ёргида етиб борайин».

Бежан унга деди: Майли, боплаб ёқ!
Биз учун маҳв бўлсин қора тун — фироқ!»

Бошини қўтариб осмонга Бежаи,
Таңгрига илтижо қилди у дилдан:

«Эй сен,adolatli, shaфқatli tangrim!
Мени балолардан халос айлаким,

Евим тан-жонини нора-нора қил,
Дарду қулфатимга бутқул чора қил!

Менга азоб берган душманни қийрат,
Сен қасос олишда бўлгил бешафқат!

Шояд, она элга мен етсам омон,
Шумлик юлдузини әтардим яксон.

Эй сен, шунча жафо чеккан рафиқам,
Фидо әтдинг дилинг, бойлигинги ҳам,

Тожинг, хазинангни қурбонлар қиядинг,
Кўрган знёнингни фойда деб билдинг,

Мен учун сен кечдинг ҳамма самардан,
Қариандош-уруғдан, модар, падардан.

Токи қувватим бор, то мен навқирон,
Аждаҳо комидан қутулсан омон,

Жоним, қўл-оёғим, таним аямай,
Тангрি таъзимига эгилган марддай

Хизмат қиласар әдим сенга умрбод,
Шоҳлар хизматини ўтагандай шөд».

Манижа ўтипга югурди чаққон,
У дарахт шохига чиқди қушсимон,

Қўлтиқда ўтину қўёшда кўзи,
Тоғ ортидан тунни кутади ўзи.

Қўёш кўздан тойиб бўлдими, демак,
Кеча тоққа аста ёяди этак.

Бу асно оромга чўмади жаҳон,
Кўринган нарсалар бўлади ниҳон.

Кунга қарши қўшин тортган чогда тун,
Нурли қуёш боши беркинар бутун.

Манижа гулханга ўт ёқди дарҳол,
Короңги тун топди шу йўсин завол.

**Мис карпайлар энди янгратар садо,
Пўлат тақали Рахш бўлади пайдо.**

**РУСТАМНИНГ БЕЖАННИ
ЗИНДОНДАН ЧИҚАРГАНИ**

**Рустам чакмонини ечиб ташлади,
Кўкрагига совут торта бошлади.**

**Қуёш, Ой яратган тангри олдида
Саждага юз тутди, умид қалбидা.**

**Деди: «Ёмонларниң қўзи кўр бўлсин!
Бежан деб кучимиз ўбдан зўр бўлсин!»**

**Ботирларга ҳам берди у фармон,
Пўлат совутларни боғланглар дебон.**

**Жанг қуролларини олдилар қўлга,
Отларни әгарлаб чиқдилар йўлга.**

**Таҳамтан тикилиб у гулхан томон,
Олдинда йўл очиб борарди чаққон.**

**У Аквон тошини аниқ кўрганда,
Ғам-азоб чоҳига етиб келганда**

**Етти паҳлавонга буюрди Рустам:
«Чоҳ ёнидан ерни ковлайлик илдам!**

**Кейин кучийгизни бир ерга тўплаб,
Чоҳ оғзидан тошни сурасиз кўплаб!»**

**Синоҳ бошлиқлари ишга киришди,
Тошини сурин учун кўп уришишди,**

**Лекин сурилмади у оғир-эйл тош,
Етмади мардларда куч билан бардош.**

**Ботирлар юзидан оқар эди тер,
Бироқ тош қўяғолмас очилмасди ер.**

**Инунда отдан туниди нар шер — паҳлавон,
Қаляқонни тагига босди у чаққон,**

Ҳаётбахи тангриининг номини айтди
Ва тошини кўтариб, ҳавога отди.

У Чин ўрмонини мўлжалга олди,
Зарбидан ер-замин тебраниб қолди.

Рустам фарёд чскиб, деди Бежанга:
«Эҳ, қанча кулфатлар бор экан сенга!

Кўрмишдинг сен фақат баҳт айёмини,
Нега қўлга олдинг заҳар жомини?»

Зулмат чоҳдан Бежан қайтарди жавоб:
«Паҳлавон, тортибсан йўлда кўп азоб!

Натърангни әннитган оним, бор заҳар
Менга бўлиб қолди шифобахи шакар.

Кўриб турибсан, бу менинг маконим,
Темир ер — масканим ва тош — осмоним.

Бевафо дунёдан умидим узиб
Яшадим ғам, кулфат наҳрида сузуб».

Рустам унга деди: «Тангрига шукур,
Сенга бағиплади омонлик, умр.

Эди, эй оқил мард, танти паҳлавон,
Битта илтимосим бор сенга бу он:

Қалбинигдаги нафрат, қасосни упут,
Мен учун Гургининг гуноҳидан ўт!»

Бежан унга деди: «Эй улуғ жомий!
Сенга маълум әмас жанглар давоми.

Сен, эй мард паҳлавон, билмайсан уни,
Бошимга солганин у қандай кунни.

Агар уни кўрсам, ўч олиб албат,
Бошига соларман мудҳии қиёмат».

Рустам унга деди: «Иш бўлса бундоқ,
Терс туриб, сўзимга солмасанг қулоқ,

Чоҳда қолдираман сени кишанбанд,
Рахшимга ўтириб, бундан кетаман».

Рустам сўзларини эшитган замон
У қоронги чоҳда кўтарди фіғон.

Бундай деди: «Нетай, шўрdir қисматим,
Йироқда дўстларим, қавмийм, элатим.

Бошимга Гургиндан келди бу бало,
Бўлгайман меп унга қайта мубтало.

Кўп маشاқцат чекдим, чoram йўқ энди,
Юрагимда унга нафратим сўнди».

Чуқурга арқонни тушириб Рустам,
Тортди кишандаги Бежанини шу дам.

У ялонғоч әди, соч, тирноқ узун,
Азоб ческа бериб аҳволи забун.

Занглапган занжирдан абгор, нотавон,
Бадани қонталаш, ранги заъфарон.

Темир бориб етган әди сүякка,
Рустам кўриб, оҳи етди фалакка;

Кўйл бериб, занжирдан уни бўшатди,
Ҳалқаю кишандан сўнг халос әтди.

Кетишиди уй томон у мудҳиш жойдан,
Бир ёнда Манижа, бир ёнда Бежан.

Таҳамтаи Бежанинг боини ювдирди,
Мажруҳ таинга янги либос кийдирди.

Сўнг ушинг олдида тиз чўқди Гургин.
Ўбдан тавба қилиб, ер ўнди Гургин.

Евуз иши учун бўлиб пушаймон,
Ў узр сўради, дил тўла армон.

Бежан юрагида гина қолмади,
Гургинни кечирди — қасос олмади.

**Совут, қалқонига ўралди Рустам,
Йўлга тайёрланди от, туялар ҳам.**

**Ботирлар отларга миндилар дарҳол,
Қўлларда яланточ қиличу қурол.**

**Рустам жанг чоғидек ботир норларни —
Кузатди карвону турзидорларни.**

**Карвон билан йўлга чиқди қув Ашқаш,
У ёвни кузатиб туради яккаш.**

**Рустам Бежанга дер: «Бас, сен ҳам қўзгол,
Манижани олиб, Ашқаш-ла йўл ол!**

**Бу тун Афросиёб билан бўлар жанг,
Толиқсан ҳам ҳолин этажакмиз танг.**

**Унинг саройида шундай иш бўлгай,
Эртага устидан ўз эли кулгай».**

**Бежан унга жавоб берди: «Паҳлавон!
Мен сенинг олдингда боргумдир бу он,**

**Менинг мардлигимга шоҳид бўленилар,
Қави мендан қасос олиб кўрсинилар!»**

«Шоҳнома»да «Бежан ва Манижа» достонидам кейин «Ўи
мки жанг» достони берилади. Бу достонда зронийларнинг Ту-
ронга яна бир юриши ҳисоб қилинади. Ўи мки марта жанг бў-
либ, буларда Турон лашкари асосан тор-мор этилади. Пирон,
Бармон, Ҳумон, Фарширвард ва Туроннинг исуда кўп бошқа
наҳлавонлари бу жангларда ҳалек бўладилар.

«Шоҳнома»га тизилган наъбатдаги достонда Кайхусравнинг
Афросиёбга қарши даҳшатли уруши ҳақида нақл этилади. Кай-
хусрав бекордан-бекорта ўйдирилган ўз отаси Сийбуши учун қа-
сос олиш мақсадида Афросиёбга қарши юришига шахсан ўзи
бошчилик қиласди. Узоқ давом этган жангларда Кайхусрав
Афросиёбнинг тўдаларини бир неча марта тор-мор этиди; Афро-
сиёбнинг ўз уласи Гарсеваз билан бирга горга яширишиб олгани
ҳам ёрдам бермайди. Ҳаум исмли дарвиш Афросиёбни қўлга ту-
шириб, Кайхусрав ҳуаурига олиб келади. Кайхусрав Афросиёбни
унинг уласи Гарсеваз билан бирга қўшиб жазолайди.

Ўз отаси учун қасос олган Кайхусрав Эронга қайтиб келиб, таҳтини узоқ қариндоши Луҳраспга топширади ва жуда кўп наҳлавонлари билан биргаликда тоққа чиқиб кетади ва унда қорбўонда ғойиб бўлади.

Луҳрасининг Зарир ва Гуштаси ислми ўғиллари ўсиб улеаидилар. Гуштаси отасининг таҳтига ўтироқчи бўлади, бироқ отасидан рад жавоби олиб, Эроидан чиқиб кетади. У Румога келиб, кўигина жасоратлар кўрсатади ва Қайсарнинг қизи Катонга уйланади.

Гуштаси Румодан қайтиб келгач, Луҳраси таҳтини унга беради. Бу срда Фирдавсий шоир Дақиқийни тушда кўрганини айтади ва у ёзиб қолдирган миср байтини «Шоҳнома» таркибиға кўшади.

Эроидан Гуштаси ҳукмровлик қилган даврда Зардушт ислми пайгамбар пайдо бўлади. Гуштаси ўз фуқаролари билан бирганинда Зардуштнинг яиги динини қабул қиласди.

Аммо Туроннинг ҳукмдори Аржасп Гуштасидан бу яиги диндан чиқишиб талаб этади ва шуни баҳона қилиб, жанжал чиқаради. Турон билан Эрон ўргасида яна уруш бошланади.

Бу яиги урунда Турон наҳлавони Бидарафш бурчакдан шайза отаб, подшоҳ Гуштасининг ивиси Зарирни ва Эроннинг яна бир энг кучли наҳлавонини ўлдиради. Шундан кейин Эрон лашкарита ювдоҳишиг ўғли Исфандиёр бошчилик қиласди. У Зарир учум қасос олади ва туронийларни тор-мор келтиради.

Бироқ, Исфандиёрга рашиқ қилиб юрган эроний наҳлавон Гуразм Гуштасига ўғли устидан чақимчилик қиласди-да, подшоҳ ўғли Исфандиёрини Губбадандиж қалъасига ҳисб этади.

Исфандиёрининг кишаибанд этилгапидан хабар топган Турон шоҳи Аржасп яна Эронга бостириб киради, шоҳ Гуштасининг кекса отаси Луҳраспни қўлга тушириб ўлдиради, Гуштасининг қизларини олиб кетади.

Гуштаси дошишманд Жамасидан маслаҳат сўраганида, у туронийларни фақат Исфандиёргина енга олишини башпорат қиласди. Бу маслаҳатга қулоқ солган Гуштаси Жамасини Гуибадандижга юбориб, Исфандиёрини эзод этиради.

Исфандиёр пойтахтга етиб келганда Гуштаси ундан Аржасини тор-мор келтиришини ва сингиллари Хумой билан Беко-Фаридни Турон подшоҳи асоратидан оюд этишини илтимос қиласди. Исфандиёр унга рози бўлади. У Туронга сафар вақтида, етти хил жасорат кўрсатади: у икки бўрини икки шер, аждаҳо, жодугар хотун ва Симругни ўлдиради ҳамда қаттиқ совуқ ва қорбўондан омон чиқиб, дарёдан ўтади ва Бўри бошлиқ алвастини бошини олади.

Сўнг Исфандиёр Эронга қайтиб келади ва отаси ваъда қили-

ган тахту төжни ундан талаб этади. Аммо Гуштаси уага ялги шарт қўйиб, ўглини Зобулистонга жўшатади. Исфандиёр ундан Рустамни банди қилиб олиб келиши керак эди.

Донишманд мұббад Жамаси Лухраси ўгли Несфандиёрининг Рустам қўлидан ўлим топишини башорат қиласган эди. Лухраси буни била туриб ўғлига шундай шарт қўяди. Зоро, у тахту төжни ўғлига ҳам топширгиси келмас эди.

Исфандиёр Зобулга келиб ўз ўғли Баҳмани Рустам ҳузурига юборади ва Рустами тақдирга тан бериб, бандга рози бўлишга ундейди. Рустам рад жавобини қилади. Рустам қийин аҳволда эди. У шоҳ авлодига қарши қилич кўтариши жиноят әканлигини тан олар, руҳий эзилар эди, аммо замжирбанд бўлишга ҳам эркин руҳи йўл қўймас эди.

Бунда икки ахлоқий йўналиш тўқишаши — Исфандиёрининг мансабпарастлик, ҳокимиятпарастлиги билан Рустамиning қудратли озод руҳи. Ниҳоят Рустам билан жангда Исфандиёр ҳалок бўлади.

Рустамиning ҳам куни битган эди. Тез орада алдов чоҳига тушиб, ул ҳам ҳалок бўлади. Шу билан Шоҳноманинг афсонавий қисми тугайди. Бундан кейинги бобларда Фирдавсий Эрон ва Ўрта Осиё ҳалиқлари ҳаётида бўлиб ўтган тарихий воқеаларни тарихчи олимларга хос аниқлик билан, аммо «Шоҳнома» услубишига хос бадини бўёқлар таъриф ва таъсиф этиб беради.

Достон араб саркардаси Саъди Воққоснинг араб ҳалифаси Умарининг амри билан Эронга ҳужуми ва охириги сосоний шоҳи Яздинирдининг ўлими билан тугайди.

Бу бўлимдан биз «Искандар» ва Баҳром Гўр ҳақидаги достоналарни китобхон эътиборига тақдим этмоқдамиз. Бу қисмдан янва бир сира достонлар ўзбек тилида чон этилган. (Фирдавсий, Шоҳнома, II, III китоблар, Ташкент 1976-77 йиллар.)

ИСКАНДАРНИНГ ПОДШОХЛИГИ

Ўн тўрт йил давом этди

Достон муқаддимаси

ИСКАНДАРНИНГ ЭРОН ТАХТИГА ЎТИРГАНИ

Энди достонимни тилга олурман,
Қадим гуфторларни шеърга солурман.

Искандар ўлтириб тахтга улуғвор,
Деди: «Шоҳ жонига хирад бўлғай ёр.

Дунёда музaffer яздондир фақат,
Жаҳондор ҳам унга бандадир албат.

Шубҳасиз ўтғуси яхшию ёмон,
Замон чапгалидан ким қолгай омон.

Кимки бу боргоҳга қўяркан қадам,
Адолат истагай, шаксиз, у одам.

Ярим тун пайтида келса ҳам агар,
Мақбул жавобига бўлсин мұяссар.

Ўша голиб берган бизга бу шопни,
Эҳсон айлагандир баҳту давронни.

Баҳра топсан биздан ҳар бир афтода,
Тоғда ҳам, чўлда ҳам, шаҳру дарёда.

Беш йил олмагаймиз жаҳондан хирож,
Барча бизникидир, йўқдир эҳтиёж.

Муҳтоҷга берурмиз биз молу давлат,
Бойдан керак эмас бизга иноят».

Барча фазилатин айтди Искандар,
Шоҳ қалбин адолат чулғаб сар-басар.

«Офарин!» нидоси тутди Эронни,
Мубаракбод этиб шоҳи жаҳонни.

Шундан сўнг тарқалди ушбу издиҳом,
Хослар ила қояди шоҳ — олий мақом,

ИСКАНДАРНИНГ РАВШАНАК ОНАСИ ДИЛОРОЙГА НОМА ЕЗГАНИ

Дабирни сўратди ул шоҳи мумтоз,
Тайёр румий қалам ва чиний қоғоз.

Мирзоқи, қўлига тутди хомани,
Дилорой номига битди номани.

Муродга етказсан сени худойим,
Дарддан фориг бўлсан вужудинг дойим.

Аввалги мактубда ёздиқ банди-банд
Кўпроқ бу галгидан пасиҳату наанд.

Битган экан жуфти ҳалолинг куни,
Бир нокас жонидан айирди уни.

Шоҳлар одатича тикдиму кафсан,
Мудҳиш аза ичра куйдим дафъатан.

Уриндим: беҳуда тўкилмасин қони,
Аммо у шаштидал қайтмасди ҳамон.

Солди ўлимни ҳам душманга ҷаҳнат,
Самодан руҳига ёғилсии раҳмат.

Яхшилар ёнидан унга якой бўйсинц,
Емонларининг ҳоли оҳувой бўлсин.

Ўлим чангалидан ким қолур йирроқ,
Ўлим — боди хазон, биз эса япроқ.

Жаҳон бошдан-ёбқ ҳукмингиздадир,
Доронинг шавкати тамом сиздадир.

Менга Равшанакни этингиз инъом,
Қўзинеиз ўнгидаги тоғтай эҳтиром.

Уни хизматкор, йўл-йўриқлар билан;
Эроний маҳрамлар, улуглар билан.

Олдимга юборинг кечикмай, дарҳол,
Еришса қоронги дилим, эҳтимол:

Ҳукмингизда бўлсин, майли, Исфаҳон;
Ишни билғувчилар бўлсин ҳукмроен.

Улар одим бўлсин, саховатпеша;
Тутсинлар Дорони ёдда ҳамиша.

У ерки, номақбул бўлса мабодо;
Жами Эрон шахри сизгадир ато.

Жаҳонда Дородек ном беринг менга,
Кўнглимдаги янглиғ ком беринг менга*.

Равшанақ номига битилди сўнг хат,
Орзуи ихтиёр унда қатма-қат.

Таҳсинлар айлади номига изҳор,
Сўнгра шундай леди шоҳи жаҳондор:

«Ул шоҳки, гавҳари покидан фақат
Кўнгли пок кишилар тугилгай албат,

Дилоро бўлгуси ҳаёти, пози,
Оромбахш ўлгуси сўзи, овози.

Отанг менга сени этганди инъом,
Оламдан ўтди-ю қолдирди нек ном.

Келгини, нафисоним ёритсип юзинг,
Мепинг кетаганим ўзингасап, ўзинге.

Бонулар сардори, тожум лийнати;
Узугим кўзи-ю тахтим шавкати;

Биз ошанг номига йўлладик хатни,
Ихҳор этиб аҳду ҳам садоқатни;

Қаттиқ тутиб шоҳлар удумин бил кун,
Пешкаш этмоқдамиз Исфаҳон мулкин.

**Сенгадир тожимда неки ҳикмат бор,
Сенгадир суту бол эмган бу диёр.**

**Бизнинг жонимизга нур берсии жонинг,
Бонулар ичидан зўр бўлсин шонинг.**

**Сенинг хоҳишингча айлансин дунё,
Сени ёмон кўздан асрасин худо».**

**Келди бир файласуф шамолдай шу он,
Шоҳнинг айтгапларин айлади баён.**

ДИЛОРОЙНИНГ ИСКАНДАР НОМАСИГА ЖАВОБИ

**Мактубни ўқигач мажруҳ Дилорой,
Ҳасратли жигардан чекди оҳувой.**

**Доронинг ҳажрида андоқ тортди ғам,
Унинг кўз ёшидан замин бўлди нам.**

**Сирғалиб киприкдан ёногига қон,
Нома ёзгувчини чорлатди шу он.**

**Мактубга тезда у ёздириди жавоб,
Маъпо дурларини тизиб беҳисоб.**

**Офаринлар айтиб ул зотга аввал,
Мақсаду матлабин очди галма-гал.**

**Деди, яздон помин олиб у тилга:
•Жангу сулҳ ва шафқат сендандир элга.**

**Биз тилдан қўймасдик Доро номини,
Ҳамиша истардик матлаб-комини.**

**Ўтиб Доро даврин чек, ниҳояси,
Тобутга айланди тахтип пояси.**

**Энди сен омаднинг сийпагоҳи бўл,
Шоили бўл, голиб бўл, жаҳон шоҳи бўл.**

**Истагим, бу олам измингда бўлсин,
Барча орзуларим изингда бўлсин.**

Эшитдим меҳр ила демиш сўзларинг,
Оlamга эзгулик эмиш сўзларинг.

Кимки ўз шоҳининг тўкса қонини,
Ўшал дам чулғагай ажал жонини.

Яна сўз очибсан сен ярашмоқдин,
Ўгитлар қилибсан яқин-йироқдин.

Подиоҳга ярашмас сарафкандалиқ,
Ҳеч ким талаб қилмас уидан баңдалиқ.

Доронинг ўриида шаҳаниоҳ ўзинг,
Қуёш сўнгап эса, нурли моҳ ўзинг.

Сенинг амрииг билан айлансин дунё,
Номинг девонларда бўлсин доимо.

Яна Равшанакни олибсан тилга,
Ажиб бу орзудан шавқ тушиди дилга.

У сенга канизак, биз сенга баnda,
Амринг воқиб бўлсии не истаганида.

Сенга деб Равшанак йўллади салом,
Беҳишт бўстонидан нозли бир қалом.

Замона аҳлига бўлибсанми шоҳ,
Кимdir у сўзингни бўлгувчи бадҳоҳ?

Буюрдик улуғ зот, аъёнларга биз,
Номдор паҳлавонлар, бойларга биз,

Доро амри бўлсип — сенинг фармонинг,
Ҳар кимга воқибдир аҳду наймоининг».

Қосидга кийгазди шоҳона либос
Ва берди мол-дунё улугларга хос.

У румий Искандар ёнига етди,
Қўрган-эшитганин ҳикоят этди.

Сўзлади у даргоҳ расму русумин,
Барҳаёт кўргандай Доро удумин.

Искандар бу сўздан шод бўлиб жуда,
Гавҳар тожин кийди, бўлиб осуда.

ИСКАНДАРНИНГ РАВШАНАККА УЙЛАПИШИ

Чорлатиб онасин Аммуриядан
Айтди муддаосин ўғил дафъатан.

«Дилорой олдига боргил,— деди у,—
Англат недир менда матлабу орзу.

Равшанак жамолин албат қўриб қайт,
Номимдан минг қатла оғаринлар айт.

Олиб бор ҳалқаю сиргаю хироқ,
Гавҳарлар қадалгани шоҳона бир тож.

Юз пор кўтаргудек матолар юкла,
Румий баҳмал юкла, сийму зар юкла.

Ўттиз минг олиб бор ганж ила динор,
Бошидан этишга ҳар лаҳза нисор.

Олти юз капизак румийлардан ол,
Яна хоҳишингча, майли, ола қол.

Ҳар бир капизакка тутқизгил қадаҳ,
Улуг шоҳ шаънига қўшенип шон, фараҳ.

Ўзингга ҳамроҳ эт юзлаб мулозим,
Қйл шоҳ русумида не бўлса лозим».

Йўлга тушиб она таржимон билан,
Ўнта файласуфи хуш забон билан.

Етгач Исафаҳонга бу азиз меҳмон,
Иzzату икром-ла кутди кўн мезбон.

Чиқди йўлларига Дилорой пешваз,
Улуглар кўрсатиб ҳурмат ва эъзоз.

Меҳмонлар йўлига тапга сочдилар,
Саховат ганжининг кўзин очдилар.

Айвонни тўлдириди аъёну кибор,
Қанча маслаҳатчи ва талай номдор.

Жаҳон бозорининг ҳолин этиб таңг,
Дилорой бисотин ёйди ранго-ранг.

Туялар белида қанча бойлик жам,
Мўл эди олтину нуқраю сийм ҳам.

Өламнинг матоҳи унда бор эди,
Еру кўк рағидан гулузор эди.

Заррипдур тулпорлар эгар-қамчини,
Олтиндан мунаққаш шамширлар қини.

Чўқмору дубулға, совут ва қалқон,
Тиллодан қилинган гурзию гарон.

Кўзни қамаштирас минг тусда **кийим**,
Буичасин оламда кўрмаган ҳеч ким.

Чокарлар хизматда бўлиб муҳайё,
Кирқта заррип тахтга беришар оро.

Бир тахтга ходимлар тутди соябон,
Равшанак ўтириди унга шодмон.

Дилорой қасридан йўл ярмитача,
Динору гавҳарлар сочилиди қанча.

Йўл олди ул шаҳри Ситаҳр сари
Равшанак аталмиш дилдор бир пари.

Кирдилар шаҳерга савлат, шон **блъза**,
Лабларда кулигию дилда қон билган.

Дирҳамлар ёғилиб ул соябонга,
Хайру эҳсон оқди ҳар бир инсонга.

Подшоҳнинг кўшкига кирганда ой **юз**,
Ҳуснидан Искандар узоямасди кўз.

Чедраси гул эди, қомати баланд,
Мехру хирад гўё чамбарчас пайванд.

Бошдан сёғи зар, тожу тахти зар,
Жопин садқа қилди унга Искандар.

Бир ҳафта силжимай ёр ёнидан шоҳ,
Жаҳоний сирлардан айларди огоҳ.

Барқ ураг ҳуснида улугвор маъно,
Идроку тамкинлик, шарм ила ҳаё.

Ёрдан зарра нуқсон тополмасди у,
Мехридан ёгилиб қалбига ёғду.

Сеп этиб Эрондан келтирмиш ул ёр,
Подшоҳга муносиб гавҳару динор.

Эрону Турону Чин шаҳри — бари
Таҳсиплар йўлларди подшиш сари.

Адлу ипсоф бўлиб оламда бунёд,
Вайроналар бўлди ҳар жойда обод.

ҚАИНУЧ ПОДШОСИ КАЙДНИНГ ТУШ КҮРГАНИ

Наҳлавий равийси этди қийлу қол,
Бу сўзга инонмас эсанг, эҳтимол.

Ҳиндда бир шоҳ ўтмиш, Кайд эди номи,
Хирадманд, равишандил, яхнилик коми.

Қалби — меҳру идрок макони эди,
Ўтириб-туриши каёний эди.

Үстма-уст ўн кечаги кўриб чиқди туш,
Ү тушши эсласа бошдан учар ҳуши.

Ҳинд элин жамийки оқил-доносин,
Йлму ҳикмат аро печа яктосин

Дарборга чақириб, бир-бир кутдилар,
Дошолар подшоҳга қулоқ тутдилар.

Кўрган тушларида парда очди у,
Кўнглида борини тўкиб-сочди у.

Аммо ҳеч ким таъбир қила олмади,
Оқиллар бу сирни била олмади.

Бири айтди Кайдга: «Эшит, шахриёр,
Буюклар зотидан эрурсан ёдгор,

Бордир бир донишманц, Мехрондир исми,
Уига равшан эрур жаҳон тилисми.

Үйқудан, роҳатдан бегонадир у,
Ҳайвонотлар ила ҳамхонадир у.

Тоғдаги гиёҳлар ризқу рўзидир,
Бизни тан олмас у, танҳо — ўзидир.

Алқору кийиклар унинг улфати,
Уига хуш келмайди инсон сухбати,

Дунёда ҳеч кимдан етмас шикаст, панд,
Ўзи бир бандаю толеи балаңд».

Кайдшоҳ айтди, уни қўрмогим даркор,
У билан учрашмай топмасман қарор.

Шундай дея минди учқур отини,
Мехрон сари қистаб қуш қанотини,

Дарддан йироқ бўлсин, деб, шоҳпинг боини,
Ҳакимлар бўлдилар унинг йўлдоши.

Синаҳсолор элтди манзилга омон,
Қандай топдинг дея сўради Мехрон.

Кайд деди: «Энит, эй художўй одам,
Енингга еткурди мени шундай гам.

Қулоқ сол, тушимни айтайип бир-бир,
Аввал эшит, сўнгра айлагил таъбир.

Гуноҳдан пок бўлиб, ётдим бир оқшом,
Йироқ эди мендан қўрқув, ҳирс тамом.

Тушда бир уй кўрдим — осмонўпар қаср,
Уйда бир фил кўрдим ҳазин ва асир.

**Кўзга кўринмасди қаср эшити,
Бер эди ёлғиз бир туйнук-тешиги.**

**Ўтарди тешикдан ўша ваҳший фил,
Заррача машаққат этмайин ҳосил.**

**Гавдаси туйнукдан ўтиб бемалол,
Хартуми уй ичра қоларди алҳол.**

**Яна бир кечаси туш кўрдим: тахтим
Менсиз, холи туарар ўшал нек баҳтим.**

**Ўтириди ул тахтга шу пайт бир кини,
Атрофии ёритиб ҳусн-оройини.**

**Учиичи тушимга тополмасман сўз,
Ўтар кўз ўнгимдан бир матоким — бўй**

**Осилиб борарди унга тўрт эркак,
Кўкариб кетганди юзу кўз, энгак.**

**Аммо йиртилмасди бўзниинг ҳеч жойи,
Осилганларнинг ҳам йўқди парвойи.**

**Тўртинчи кеча туш кўрдим, эй номдөр,
Бир киши ариқда юрар сувга зор.**

**Балиқлар унга сув — инжу сочарди,
Аммо у таниналаб одам қочарди.**

**Қочарди, сув қувлар чонгаг ҳамонио,
Тушимнинг таъбири педир, эй доно?**

**Бешипчи тушимни нақ саҳар кўрдим,
Сув бўйида гўзал бир шаҳар кўрдим.**

**У шаҳар аҳлинииг қўр эди қўзи,
Бироқ полишилардан йироқдир сўзи.**

**Бермогу олмоги савдо-сотиқда,
Кўзи очиқлардан эди ортиқча.**

**Олтинчи тушим шу бўлди, эй улур,
Битта шаҳар әмиш, беморга тўлиқ.**

Тапи соғ улардан сўраб ҳоли зор,
Ҳамдард эканлигин қилишса изҳор,

Яъни десаларки, шифо топсип жон,
Ташанг дард қўлида, қалбинг тўла қон!

Бу сўзни аиглабон беморлар таҳқир,
Согломга кўришар чораю тадбир.

Ғалат бир туш кўрдим еттигчи кечা,
Учқур бир от эмиш биёбон ичра.

Жуфт эмиш оёғу оғиз, думу ёл,
Фарчиллатиб ермиш ўтии бемалол.

Икки оғиз билан ўтларди ул от,
Тапида ҳеч тешик йўқ әди, ҳайҳот.

Саккизинчи кечा кўрдим учта хум,
Ёпма-ён турарди кўзим тушган зум.

Иккиси тўла сув, биттаси бўм-бўш,
Йиллар оби ҳаёт этмаган эл нўш.

Икки тўла хумдан шу пайт икки мард
Совуқ сув қуярди муздай ложувард.

Шунча қўйган билан суви кам бўлмас,
Сувидан қуруқ ер зарра нам бўлмас...

Тўққизинчи тушида бир сигир кўрдим,
Офтобда ётарди — ажиб сир кўрдим.

Евнада бузоқча турарди якка,
Териси ёпишган бориб суюкка.

Сигир эмар әди ўшал бузоқни,
Мадори қолмаган ожиз — ушоқни.

Яна галатироқдир ўнинчи тушим,
Илтимос, ранижима, ҳолимни тушун.

Бир булоқ кўрибман бепоён чўлда,
Ҳар ёнга таралиб оқармиш йўлда.

Биёбон сув билан тўлгану бироқ,
Ўз қақроқ лабини нам этмас булоқ.

Агар бу тушларим этолсанг таъбир,
Жаҳоннинг сирларин аиглардим 'бир-бир».

МЕҲРОНИНГ КАЙДГА БЕРГАН ЖАВОБИ

Типглаб Қайд сўзларин Меҳрони улуг,
Деди: «Бу тушлардан қўнглиниг бўлсин тўқ.

Бундан кам бўлмагай мўътабар номинг,
Шикаст томмагайдир шоҳлик кироминг.

Мулкингга етгайдир шоҳи Искандар,
Рум ила Эрондан тортиб қўп лашкар.

Агар оқил эсанг, урушима зинҳор,
Ўшандада тоғтайсен обрў-эътибор.

Сенда тўрт парса бор ушбу жаҳонда,
Кўрмаган ҳеч кимса пиҳон-аёнда.

Биттаси қизнингдир — беҳишт ҳуридир,
Тахтинг шуъласидир, тоҷиниг нуридир.

Яна бор измингда файласуғ устоз,
Оlam сирларидан огоҳу мумтоз.

Яна учта улуғ ҳакимињки бор,
Хукамолар аро азизу номдор.

Тўртингчиси — жомдир, сув қўйсанг, унда,
Муздай сақланур сув оловли қунда.

Қанча ичсанг ҳамки, суви бўлмас кам,
Ҳамиша тобида тутгайсан маҳкам.

Урунни майл этма, келса Искандар,
Яхшилик билан сен амрини бажар.

Зеро, қўшинига келоммассан бас,
Ганжу иқтидори чегара билмас.

Мен сенинг ишингга омад тилайман,
Энди тушларингни таъбир қиласи ман!

Тушингда кўринди бир уй, бир туйнук,
Туйнукдан битта фил чиқарди буюк.

Ул уйни бамисли бир жаҳон деб бил,
Кўрнамак шоҳ эрур аён бўлган фил.

Фитнаю бедодлик маккорнинг ини,
Шоҳликка муносиб эмас қилмиши.

Иккинчи тушингда кўриши бўш тахт,
Ул тахтга бошқа шоҳ ўлтирди бир вақт.

Ақл бу тушингни шу тарзда йўяр,
Тақдир бирни олиб, бошқани қўяр.

Кўнгли ғаразлию жисми потавон,
Хирс қўкида қанот қоқсам дер осон.

Оқибат оламдан ўтар бир куни,
Лаънат дея эслар халойиқ уни.

Яна бир тушингда кўришибди бўз,
Дили пок тўрт киши унга тиккан кўз.

Тортишдан йиртилмас аммо у мато,
Тортиб, тўртовлон ҳам толиқмас асло.

Мато — дин. У худо эҳсони эрур,
Тортишганилар унинг посбони эрур.

Бир ёни — ўтпараст деҳқон дини ул,
Талай әлатларнинг йўл, ойини ул.

Бошқаси Мусоваш — яҳудий дини,
Фақат бизга дерлар яздон таҳсими.

Бири машҳур эмиш юони элида,
Адолат қўзғормиши шоҳнинг дилида.

Тўртинчи дин эмиш ажиду олий,
Оқиллар манглайин ёритган толе.

Бир-бирла талашиб ётар тўртта дин,
Улардан ҳосилдир ёвлик, иифоқ, кин.

Буидан кейин келур яна бир поргуя,
Найзали отлиқлар сафидандир ул.

Иисофли, пок қалбли бўлур ул шахским,
Қилур яздон дипин тўрт қисм тақсим.

Сувсаган одамни кўрдинг ариқда,
Қочарди сув сепган печа балиқдан.

Бир замон келур, у покиза шиор,
Ичиг илм сувин, бўлгай хору зор.

Балиқ рафтори-ла кирап дарёга,
Етгай ёмон боши нақ сурайёга.

Сувга даъват этар ким бўлса чанқоқ,
Илмга ташнани учратмас бироқ.

Илмли кишидан қочар оломон,
Оқиллар қавмини англашиб ёмон.

Бенинчи тушингда кўрдинг бир шаҳар,
Кўзингга ташланди гаройиб мапзар.

Авжда савдо-сотиқ, бозор зўр эди,
Аммо шаҳр элининг кўзи кўр эди.

Улар кўришолмас эди бир-бирин,
Ошкора ҳис этмас пуксону кирип.

Дунё етажакдир шундай замонига,
Қолгайдир дононинг куни нодонга.

Донининг шаънига айтур дуолар,
Авинг фазл дарахти бесамар, бежон.

Нодоннинг шаънига айтур дуолар,
Тиз чўниб қилгайдир юз илтижолар.

Бу маддедлии ёғон бўлса-да, гарчанд,
Хеч ким бера оймас насиҳату панд.

Олтинчи түшингда соглар ва носор
Ҳол-аҳвол сўрарди, қилди кўп фироқ.

Бир замон келурки, дарвиш хор-зор,
Топгай давлатманддан кўп раңжу озор:

Мулкдор атрофида чарх урад фақир,
Ҳеч нарса ололмай қолгай лол, ахир.

Хизматкор меҳнати кетгай беҳуда,
Бандапинг баҳоси паст бўлгай жуда.

Еттинчи кўрганинг икки бошли от,
Ердю чиқармоқ йўли йўқ, ҳайҳот.

Бир замон келурки, бойиб кетар эл,
Бою, қорни тўқмас, шунчалик тор феъл.

На дарвиш топгайдир ундан бир савоб,
На доно, на номдор бўлгуси комёб.

Фақат ўз пафини ўйлар эрта-кеч,
Бўлаклар фарёдин эшитмайди ҳеч.

Учта хум кўргандинг саккизинчи туи,
Иккиси — тўла сув, бири — бўш бутун.

Икки хумнинг суви ҳеч кам бўлмасди,
Аммо учинчиси ҳеч нам бўлмасди.

Бундан кейин келур шундайин рўзгор,
Бўлур дарвиш ғоят bemадoru хор.

Ҳатто сувга тўла абри пайсон ҳам,
Унга ёғдирмагай қатрагина нам.

Бир томчи ютмоқда тополмай чора,
Дарвиш қалби бўлур дардан юз нора.

Бойдадир бир-бирга эъзоз, аниша,
Бир-бирин таърифин айтур ҳамиша.

Дарвиш мұяссармас бу ҳил эҳсонга,
Машаққат-ла улар кечани тонгга:

Тўққизинчи тушда кўринди сигир,
Ориқ бир бузоқни эмар, нечук сир?

Тарозу буржига кирганда қайвон,
Билак зўрига бўй әггайдир жаҳон.

Бемор бўлиб қолган дарвишдан, билки,
Таъмагир бўлармиш давлатманд илки.

Ҳеч қачон очмайди унга ганижипи,
Аммо юклайверар барча ранжини.

Ўнинчи тушингда бир булоқ кўрдинг,
Ўзи серсув, лабин кўп қақроқ кўрдинг.

На унга қуюлар четдан томчи сув,
На четга чиқарар бир қатра ишику.

Демак, келажакидир шундай бир замон,
Бир ёлгиз подшоҳга бўйсунгай жаҳон.

Илмдан бўлмагай унинг иқболи,
Ва қалби қайғудан бўлмагай холи.

Жаҳон зулмат бўлгай унинг раңжидан,
Бир яхшилик кўрмас улус ганижидан.

Лашкар тузмоқ ила бўлгай овора,
Бу ишда номдорлик истар тобора.

Оқибат, на лашкар, на ишоҳ тонур от,
Яши қонун тузиб келур бўлак зот.

У пайтда ёмонлик бўлгуси поймол,
Диллар яхшиликдан тонгайдир камол.

Хозир салтанатда якто Искандар,
Номдорлар олами ичра у раҳбар.

Келса, тўрт нарсангни бергил қўлига,
Қаноат қилур у, қайтар йўлига.

Сенга озор бермас, әтсанг шодмон,
Назаркарда одам, доно, билимдон.

Шаҳриёлар ичра йўқ ундаи салим,
Не-не доноларга бергудек таълим.

Шавкатда, илмда, ҳунарда иодир,
Ҳар ишда, ҳар жойда ғолиб, баҳодир».

Меҳрондан тилглабон бу сўзларни **Кайд**,
Дунё равшан тортди кўзига бу пайт.

Бориб ўпди унинг кўзу юзидан,
Сарфароз бўлганди унинг сўзидан.

У доно қошидан йўлга тушди шоҳ,
Дарборгача бўлиб ҳакимлар ҳамроҳ.

ИСКАНДАРНИНГ КАЙД ТОМОН ҚЎШИН ТОРТГАНИ

Кўз ташлаб Искандар Эрон элига,
Ҳокимлик туйгусин солди дилига.

Сўнг қўшини тортди у ҳиндий **Кайд томон**,
Йўли гоҳ сўқмоғу гоҳидаравон.

Қаёникум урмасин Искандар қадам,
Шаҳар эшиклари очилди шу дам.

У жойда ҳеч кимга бермай эътибор,
Яна тонг-ла йўлни этди ихтиёр.

Бир улкан шаҳарга етди суриб от,
Бу шаҳар номин Кайд атарди Милод.

Кўшинни тўхтатиб шу манзил аро,
Сипоҳни уйма-уй этди жо-бажо.

Искандар қошига чорланди дабир
Ва анинг буйруғин кутди бесабр.

Бир мактуб ёздириди ўқисин деб Кайд,
Ўзин арслон деса, Кайдни билиб сайд.

Ғолибдир бу жаҳон ичра Искандар,
Үнгадир бу туйғу, бу тоҷу қамар.

**Тангряга таҳсидан бошлади ганин,
У солмиши дилига илму матлабни.**

**Деди: «Ишнинг кўзин билгай ҳар ёқил
Ва ганжни ранж ила қилгай у ҳосил.**

**У дилга жо қилиб яздони покни,
Увдан пайдо этар ақлу идрокни.**

**Билар у бизни тахт соябони деб,
Салтанат тан эса, унишг жони деб.**

**Бу номада тилга олдик номингни,
Токим равшан этсин қора шомингни.**

**Уни дабир сенга ўқиган маҳал,
Мазмунин англаю тезда эттил ҳал.**

**Агар тунда етса, тонгни кутмагил,
Тезда ижро эттил, ортиқ тутмагил.**

**Гар шундай қилмасанг қародир баҳтинг,
Ер билан яксондир тож била тахтинг!»**

ҲИНДИЙ КАЙДНИНГ ИСКАНДАР НОМАСИГА ЖАВОБИ ВА ТУРТТА МУЪЖИЗАДАН ХАБАР ЕТКАЗГАНИ

**Мактуб ҳиндий Кайдга етиб келган пайт,
Подшоҳ әлчисили шод қаршилаб Найд,**

**Уви кўўп сийлади, қилди эҳтиром,
Утқазиб ёнига, бошлади қалом.**

**Дедики: «Мамнуумман шоҳ фармонидан,
Фармонда битилтган аҳд-арменидан.**

**Аммо мен шу тахлит, шу ҳолу аҳвол
Уи зет ўтрусиға борморим маҳол.**

**Муборак шигехга мос келмас бу иш,
Кутлурестенаға қун-қуруқ етиш!»**

Шу лаҳза буюрди, келди дабири,
Қўлда ҳиндий қалам, чиний ҳарири.

Тез жавоб ёздириди ўнал номага,
Беҳишт сувин бериб ўткир ҳемага.

Аввал оғаринилар деди ишонга,
Ғолиб ва бунёдкор шоҳи жаҳенга.

Адолат, саковат, паноҳидир ул,
Мардлик ва ҳақиқат даргоҳидир ул.

Деди хатда сўнгра: «Эй номдор подишио,
Хизматингда шайдир бор аҳли порсо.

Ярашмас, мол-ҳолни гар тутсам дарир,
Сенинг амрингдадир лашкар, тоҷу тир.

Менинг бу жаҳонда тўрт нимарсам бор,
Сиррин этоямаган ҳеч кимса оникор.

Қолгай мендан сўнг ҳам бу сирлар ниҳод
Бу тўрт нарса сирин билмагай жаҳон.

Амр этсанг, йўллайин сенга уларни,
Аритиб дилдаги дот-қайгуларни.

Сўнг майли шаҳриёр қўлинни тутай
Ва ўла-ўлгунча йўлинни тутай».

ИСКАНДАРНИНГ ЎША ТЎРТТА ҒАЛАТИ НАРСАНИ ТОПМОҚ УЧУН ЭЛЧИСИНИ ҚАЙТА ЙОБОРГАНИ

Элчи етиб келди шамолдай илдам,
Эшитганин айтиб, берди хатни ҳам.

Искандар элчига буюрди: «Қайтгил,
Бориб ул цомдорга талабим айтгил.

Сўрагин не экан бу олам аро
Фоят маҳфий бўлган ул тўртта анъ.

Кўрдик кўп нарсани ушбу дунёда,
Яздио яратганин этмас зиёда».

Шоҳ ёнидан элчи чиқдию дарров,
Йўлга равон бўлди бамисли олов.

Кайдга шундай деди: «Тўрт парсанг педир,
Уларнинг помини шоҳимга билдири.

Улар бор нарсами ё йўқми ўзи,
Кўрса бўлгаймикин инсоннинг кўзи?»

Кайд тинглаб, сўнг холи қилдириди жойни,
Ёнида қолдириди бир раҳнамойни.

Элчили ўтқазиб ўзига яқни,
Иззату икромлар кўрсатди тагин.

Ва деди: «Сўзимга бергил эътибор,
Хонадоним ичра битта қизим бор.

Агар кўрса уни, мунаввар офтоб
Шармдан қораю беролмасдан тоб.

Тундай қоп-қорадир зулфи — нарғиси,
Лабидап ҳар лаҳза келур сут иси.

Адил қоматига сарвлар баида,
Дур сочар, лафз учун лабин очганда.

Дийдорин кўргапда оиг ҳайрои қолур,
Ақлу дошишидан инсон жоп олур.

Буткул хулқ-атвори ҳаё тимсоли,
Бу жаҳон ичиди йўқдир мисоли.

Ким кўрмиши бундоқ бир художўй қизни,
Шарм ила йўғрилган мукаммал ҳисни.

Яна бир жомим бор, тўлдирсанг бода
Ва ёхуд муздай сув қўйсанг мабода,

Икки кун ичсанг ҳам улфату аҳбоб,
Асло камаймайди жомдаги шароб.

**Ул жом ҳам май берур, ҳам зилолий сув,
Кам бўлмас ичганинг билан бу инжу!**

**Учинчиси — менинг бир ҳакимим бор,
Кўз ёшингдан этур дардингни изҳор.**

**Бор экан даргоҳда шундоқ доно мард,
Жаҳондор шоҳ билмас пе эканин дард.**

**Тўртингчиси — доно ғайласуғ киши,
Бошида айлануп коинот иши.**

**Воқиф этар олам сиридан тоҳни,
Аён қилур ҳатто қуёшу тоҳни».**

**Элчи изга қайтди шу лаҳза дарҳол
Ва тезкор йўл босди мисоли шамол.**

**Келиб Искандарни хабардор этди,
Шоҳ дилин шодлиқдан навбаҳор этди.**

**Шоҳ деди: «Бу сўзинг рост бўлса агар,
Ул тўртнинг баҳоси дунё баробар.**

**Агар Кайд тўртовин этса армугон,
Қоронғу дилимни этгай чарогон.**

**Унинг мол-мулкига юқтирумайин гард,
Яхшилик бирла ким қайтмаса — помард».**

**ИСКАНДАРНИНГ ТЎРТ ҒАЛАТИ
НАРСАНИ КЎРМОҚ УЧУП ТЎҚҚИЗ
ДОНО МАРДИИ ЮБОРГАНИ**

**Румийлардан ташлаб бир неча мардни,
Хирадманд, билимдои, покдил жўмардни,**

**Шаҳриёр ёздириди нома Кайдга деб,
Берид ширин сўздан ҳар жумлага зеб:**

**«Яъни йўлладим мен тўққиз номдорни,
Мумтоз жаҳонгашта, доно, ҳушёри.**

Улар ҳар бир ишда моҳир эрурлар,
Билимда, донишда қодир эрурлар.

Уларни қабул әт, етишган фурсат
Ва мозик ишларинг ошкоро кўрсат.

Тўрт парсанг нелигин улар билсиилар,
Барига бирма-бир разм қилсиплар.

То жавоб олгаизда биз ёронлардан,
Ушал жаҳонга шта қадроплардан,

Десинларким, кўрдик тўрт мўякиза биз,
Ҳар бири жаҳонда яктою тейгиз.

Сўнг шунда сенга бир пома битурмиз,
Кайд ҳинднинг шоҳи деб машҳур этурмиз.

Искандар ёнидан Кайд томон шитоб
Йўл солди тўққизата румий мағд арбоб.

Ҳинд шоҳи кўргани чоғ тўққиз сардорни,
Хол сўраб, ауглари барча ахборни.

Сўнг сийлаб муносиб ҳурмат билдириди,
Барига яхни жой тайин қилдириди.

Эртаси осмон бўлганида цуриош
Найзасин самога урганида қуёш,

Шоҳ қизига оро бердилар гоят,
Гарчанд ойга оро бермоқ на ҳожат?

Уйга ўрнатилиб бир тахти заррин,
Музайян этилди тортиб нақши чин.

Ул тахтга ўтирди офтоб юз гўзал,
Чиройи қошида ожиздир зуҳал.

Саройда эдилар тўққиз доно ҳам,
Тилидан бол томиб, ҳам фикри ўқтам.

Уларни йўллади келин томон шоҳ,
Искандар амридан шоҳ әди оғөҳ.

**Улар қиз жамолин кўрдилар бир вақт:
Нуридан порларди бу уй, тоғу тахт.**

**Ақлдан озгудай улар қолди лол,
Тандан дармон кетиб бўлди бемажон.**

**У тўққиз румийда қайдадир тоқат,
Худога офарин дердилар фақат.**

**Бу ҳусн барчасин эди заволи,
Үидан кўз узмоққа йўқ эди ҳоли.**

**Элчилар ҳаяллаб қолганин сезиб,
Подшоҳ чақиртириди одам киргизиб.**

**Румийлардан подшоҳ сўради шунда:
«Не учун ҳаяллаб қолдингиз уида?**

**Иисон зотидан-ку ўшал барно юз,
Нурини баҳш этган кўнгина юлдуз».**

**Румий жавоб қилди: «Аё шаҳриёр,
Ҳеч ким кўрмагандир бу янглиғ ингор.**

**Бу чирой мадҳида биз суриб хома,
Шеҳимиз номига йўллаймиз нома...»**

**Кейин файласуфлар ўйга толдилар,
Қўлга қоғоз билан қалам олдилар.**

**Ўз фикрин ёзарди ҳар битта мўъбад,
Бош-оёқ таҳсинга тўлар эди хат.**

**Румийлар ёнидан бир чопар шул дам,
Искандар қўшига жўнади илдам.**

**Ўқиб номаларни жаҳоннинг шоҳи,
Кўксини тўлдирди ҳайрат ва оҳи.**

**Ҳар битта номада ул чирой мадҳи,
Яъни тимсоли йўқ тўлии ой мадҳи.**

**Жаҳондер уларга ёди жавоб хат,
Деди: «Нўрганингиз беҳишт ва жаннат.**

Ўшал тўрт нарсани ётинг муҳайё,
Бундан ортиғини тиламанг асло.

Менинг фармонимга ётингиз амал,
Ҳарамдан кўч боғлаб, қайтингиз жадал.

Уларга қилмангиз озор, адоват,
Улардан кўрдим мен инсоф, адолат».

**ТҮҚҚИЗ ДОПОНИНГ ҲИНД
КАИДИДАН ИСКАНДАРГА ТЎРТ
НАРСАНИ ОЛИБ КЕЛГАНИ**

Ул олис манзилдан қайтгани ҳамон,
Элчи борди румий муъбадлар томон.

Шаҳриёр хатидан не эрур матлаб,
Азият чеккан ул чопардан англаб,

Муъбадлар боргоҳга юрдилар, алҳол,
Шоҳнинг ҳузурига кирдилар дарҳол.

Етказдилар унга подшоҳ қаломин,
Худбин жаҳондорнинг аҳду пайғомин.

Ҳинднинг сипоҳдори бундан бўлди шод,
Искандар жабридан бўлдим деб озод.

Ҳиндийлардан сайлаб олди юз мардни,
Оқил, сұхбат оро, ширип сўз мардни.

Очди гапж эшигини хурсанд бўлиб хўб,
Ундан зару зевар ташлаб олди кўп.

Қашча гавҳар олди, либосу кимхоб,
Не бўлса шоиста қилди интихоб.

Бунчалик шоҳона якомаю гавҳар,
Уч юз пор туяга юкланди яқсар.

Ортди ўн туяга тоза динор ҳам,
Яна ўн туяга юкланди дирҳам.

Яна бир сандиқки удга лиммо-лим,
Ҳар ёни музайян: гавҳар ила сим.

Ўнта фил устига зар тахт қурилди,
Шуидоқ шавқат билан олга юрилди.

Кайд қизи — Фугистон кўздан тўкиб ёш,
Бўлди файласуфу табибга йўлдони.

Бир номдор қадаҳлар улашди пайваст,
Ботирлар ул майдан бўлдилар сармаст.

Қўидириб қора мушк тоқни бошига,
Етишди Фугистон шоҳнинг қонига.

Чирмашгандай қизил ва сариқ гуллар,
Моҳрўйда силкинар хушбўй кокуллар.

Сарв узра қўнгандай гўё тўлин ой,
Кўрганини лол этар бу ажиб чирой.

Кўзлари беҳинитдан бир жуфт нарғисми,
Нозу истиғнодан йўғрилган ижисми.

Искандар боқибон ушиниг қаддига,
Чехраю зулғилю гўзал ҳаддига,

Офарин ўқирди дилдан ниҳона,
Хусни — чароғ, дерди, буткул жаҳона.

Эгамга шукронга қилурди беҳад,
Унинг ижодидир бу ҳусну бу қад.

Буюрди Искандар, то ҳар бир оқил,
Лашкари Рум ичра муъбади одил,

Тўпланиб, ул қизнинг раъйин билдилар,
Замона расми-ла ҳамижуфт қилдилар.

Пойига мўл динор тўқдирди подшоҳ,
Динор хирмонидан кўринмасди моҳ.

**ИСКАНДАРНИНГ КАИД ЮБОРГАЦ
ФАЙЛАСУФ, ТАБИБ ВА ЖОМНИ
СИНАГАНИ**

Битказиб сарвқад ёр муаммосин,
Тайин этиб унинг манзил-маъбосин,

Файласуф иши-ла шоҳ бўлди машғул,
Синамоқ истади нечук доно ул.

Чўнг жомга мол ёғин обдан тўлатди,
Сўнг жомни файласуф сари йўлатди.

Дедиким: «Бу ёғни суртсин танига,
Сону бел, кифт-кўкрак — бор баданига.

Олгай йўл азобин бу ажиб дори,
Ошгай тафаккури, зеҳи-иқтидори».

Ёнга боқиб деди ўшал донишманд,
«Мени бу йўл билан қилиб бўлмас банд».

Жомга минг игнани ташлаб ўшал кез,
Шаҳриёр ёнига жўнаттирди тез.

Боқиб игналарга ул шоҳи жаҳон,
Барча оҳангарию чорлатди пинҳон.

Буюрди, эритиб игнани бирдан,
Бир муҳра ясасини улар темирдан.

Донога йўллашди муҳрани жадал,
Ул доно темирга баҳш этиб сайқал,

Қоп-қора темирдан ёрқин бир кўзгу —
Яратиб, шоҳ сари равон қилди у.

Олди бу ҳадяни оқшом чоғи шоҳ,
Бу сирдан елли ҳам этмайни огоҳ,

Бир намхуш ўринига қўйди кўзгуни,
Боқди, қорайгуяча узмай кўзни.

Оина етишгач темир ҳолига
Яна қайтарди шоҳ доно олдига.

Темирни эритиб, этиб айни об,
Ул доно шоҳ сари қайтарди шитоб.

Унинг таркибиға солди бир дору,
Токим нам текканда қораймасин у.

Искандар кўз солиб, чорлатди дарҳол,
Ул доно келганда сўрди ҳол-аҳвол.

Ёвига ўтқазиб, ёгдан очди гап,
Файласуф ҳунарип билмоқдир матлаб.

Шундай сўз бошлади ул марди оқил:
«Еҳ ипсон жисмига таъсир этмас, бил».

Дедингким: «Шаҳр ичра бўлса не олим,
Боридан ортиқдир илму аъмолим».

Бу гапга жавобан айтди: «Эй подшо,
Ҳақиқий донишманд, билимдон, порсо,

Игнадек суюкни тепгайдир билсанг,
Ҳатто ёриб ўтгай дуч келса ҳам санг.

Бу сўзим маъносин англагил бир-бир,
Жону дилимдандир бу фикру тадбир.

Доно сўзи қилдан нозик юз бора,
Сенинг дилинг эмас темирдан қора.

Дедингким, неча йил ўтди бу ишга,
Қон бўлдим, тоб бермай бундоқ ташвишига.

Қайдан пайдо бўлур ушбу тийралин,
Нечун бу сўзлардан дилда хиралик?

Осмон билимидан сенга сўзладим,
Дилингни губордан поклаш кўзладим».

Ёгочга сув рангин берур экан ул,
Бу ишни писанд ҳам, этмагай буткул.

Бу сўзлар маъносин ақлини этиб банд,
Бу ишни писанд ҳам, кўрсатди баланд.

Амр этди, ғазнабон келтирди кўп зар,
Жомаю олтин жом — серпақш, сергуҳар.

Донога бердилар... деди ул доно:
«Ўзимда бир гавҳар бордир бебаҳо.

Ундан ризқ топурман, у менга эзту,
Ғазнадек аҳриман жуфти әмас у.

Пул деб, посбон турмас тун қучогида,
Қўрқмасдан ўгридан сафар чогида!

Билим — тун бағрида посбоним әрур,
Хирад — вужудимга хақоним әрур,

Ҳақиқат қилмоқ-чуп, керакдир билим,
Әгрилик — пуксонга бошлагай дилим.

Билки, шаҳриёрдан ошкору ниҳон —
Егулик, кийгулик менда бир жаҳон.

Нечун бойликтан мен бўлайин хурсанд,
Мол-дунё қалбимни нечун этсин банд?

Буларни жойига қўйисинлар, буюр,
Хирад баҳш айласин вужудингга нур».

Искандар ҳайратда қолганди ундан,
Хаёлга чулғаниб бу хил якундаи.

Сўнг деди: «Бўлса гар әпди гуноҳим,
Кечирсин офтобу ойдек додҳоҳим.

Бу фикру пандингга ошиқ әрурман,
Ҳар битта сўзишингга содиқ әрурман».

ИСКАНДАРНИНГ ҲИДДИСТОН ТАБИБИНИ СИНАГАНИ

Келди шоҳ амри-ла саройга табиб,
Кўз ёшдан билтай у иллатни таниб.

Шоҳ деди: «Не әрур бетоблик боши,
Керакдир дардмандга тўқмоқ кўз ёши?»

Табиб жавоб қилди: «Хаста бўлур ул,
Ким айлар овқатни мўл-кўл танаввул.

Таомни ортиқча емоқ заардир,
Нафсини тийганилар, бил, мўътабардир.

Териб ҳар тарафдан аввойи гиёҳ,
Сенга бир доруни ўргатай, эй шоҳ.

Ундан тапу жонинг доим соғ бўлур,
Юзинг чайиб юрсанг, вақтинг чоғ бўлур.

Орзуларинг амал топгай мукаммал,
Неки таом есанг тезда бўлгай ҳал.

Бу яхши ўйтит гар бўлса паймонинг,
Илигинг тўқ бўлиб, кўпаюр қопинг.

Бўлгайсан жисмингга ўзинг ҳукмдор,
Қалбингда ҳамиша барқ ургай баҳор.

Раигу чеҳранг бўлгай типиқ ва тоза,
Ҳиммат ҳар ишингга бўлур алдоза.

Сочинг тушимагай ҳам оқармас сира,
Соч оқи таъбингни айлагай хира».

Искандар дедики: «Кўрмадим, алҳол,
Шоҳлар орасида бу янглиғ бир ҳол.

Бундоқ яхши дору келтирсанг агар,
Мен сени ўзимга айлагум раҳбар.

Харидоринг бўлай мен жону дилдан,
Сақлай ёмон кўзли манфур баҳилдан».

Унга ҳадя этиб жомаю либос,
Дено табибларга сайлади устоз.

Тоғ томон йўл олди ул мумтоз табиб,
Олиб ул гуруҳдан бир неча ҳабиб,

Неча билимлардан олганди баҳр,
Унга аён эди тарёку заҳр.

Жамлади тогдан мўл гиёҳу алаф,
Ташланди ортиғи бермас эса наф.

Ундан ҳосил этиб бир неча тарёқ,
Қориб, дору қилди ноёб ҳамда иок.

Ўшал дору билан шоҳ ювиб танин,
Дарддап фориг этди бори баданин.

Тун бўйи кўзига илинмай уйқу;
Эм билан қилди у шодлик ва кулку.

Юмшоқ бир ўринни истаб шаҳриёр,
Хотинлар оғушин этди ихтиёр.

Шундан сўнг ўзини нохуш сезди шоҳ,
Ҳеч кимни бу сирдан қилмади огоҳ.

Кунлардан бир куни келдию табиб,
Билди кўз ёшидан: шоҳ эди заиф.

Деди: «Хотинга кўп ёндоңган ёмоň,
Қўшилмоқ — ёш жонни этгай нотавон.

Менимча, билмабсан ором уч кеча,
Ростин баён қилгил, яширмай нича».

Искандар дедиким: «Дилимдир ёруғ,
Таним ранж-озордан тамоман фориг».

Допо ҳминд табиби мумтозу сарвар,
Лек шоҳнииг ишидан эди бехабар.

Яна қони қорайгач тайёрлаб дору,
Берди Искандарга шифо истаб у.

Ўшал тун Искандар ухлади ёғиз,
Моҳнайкар ёрлардан очмади оғиз.

Садар чоғи табиб шоҳ сари етди,
Шоҳни кўза ёнидан имтиҳон отди.

Сўнг тўкиб деруни бомилади нафо,
Кўнда шедон тутиб бир жоми сахбо.

Шоҳнинг амри билан ёзиб дастурхон,
Маю созандани истади ёрон.

Табибга деди шоҳ: «Сен бу доруни
Ранж-ла тоидинг, нечун тўкарсан уни?»

Табиб деди: «Кечак шоҳи жаҳоним
Ёрсиз танҳо ётди, садқадир жоним.

Агар ёлгиз ётсанг, аё шаҳриёр,
Сенга дору зоти бўлмагай даркор».

Искандар кулдию бўлди ундан шод,
Деди: «Хиндсиз жаҳон бўлмасин бунёд!»

Табибу мунажжим, олими олам
Аниқ Ҳиндистонда бўялан жамулжам.

Келтириинг, деди шоҳ бир халта динор
Ва олтин жабдуқли бир қора тулиор.

Уларни табибга айлади ҳадия,
Яздан адли сенга ёр бўлсин дея.

ИСКАНДАРИНИГ КАЙД ЖОМИНИ СИНАГАНИ

Сўнг подшоҳ амри-ла келтирдилар жом,
Совуқ сув лиммо-лим косайи гулғом.

Азондан тушгунча токи қоронгу,
Ул заррин жомдан эл ичардилар сув.

Қониб ичардилар бўлиб шод-хуррам,
Аммо жомнинг суви бўлмасди ҳеч кам.

Ўшал файласуғга кўрсатиб ихлос,
Шоҳ деди: «Жаҳонда Қайдга йўқ қўёс.

Бугундан ҳинд юртни мақтаб атай биз,
Қайди жодустоннинг уйи атамиз.

Чеҳраю ҳусидан балки биз устун,
Аммо ҳайратлидир бу банду афсун».

Файласуфга деди яна шоҳ жаҳон:
«Биздан бу амални тутмагил ниҳон.

Нечун ҳеч камаймас бу жомнинг суви,
Бу само илмими ё ҳинд уқуви?»

Шунида жавоб қилди шоҳга дошишманд:
«Бу жомнинг қадрипи этма иописанд.

Бу жомни ясаш-чун кетди кўп йиллар,
Қанча ранж тортдилар неча оқиллар.

Бўлса қай элдаки номдор мунажжим,
Барча мунажжимга сардор мунажжим,

Кайдпинг ҳузурида ясашди жомни,
Фарқ этмай куандузу зимиштои шомни.

Юлдузлар сеҳридан ўргандилар фан,
Орому ҳордиқни ҳис этмади тан.

Оҳанрабонинг бу гаройиб иши,
Оҳанрабони ҳам яратган — киши.

Обкашлик таъбидা бўлниб у асили,
Фалакдан ширин сўз олур муттасил.

Тоза сув олур у, бўлса суви кам,
Аммоқи кўз билан кўрмагай одам».

Шоҳга мақбул бўлди дононинг фикри,
Беҳуда эмасди бу фикру зикри.

Миёд пешвосига у тилаб омад,
«Кайд билан боғланган адлу мулоқат —

Аҳдин бузмам, деди, баланд иззати,
Барчага фарз эрур унинг хизмати.

Ундан тўрт мўъжиза олдик, бас бизга,
Бундан ортиқ нарса керакмас бизга».

Икки юз туяга мол орттириб шоҳ,
Яна юклаб юзта гавҳариша қулоҳ,

Тоққа кўмдирди у ҳар на борини,
Бебаҳо гавҳару зар динорини.

Ушбу хазинани тоққа кўмган чор,
Кўмгандар юзини кўрмади ҳеч зор.

Кўздан яширингач ўшал сийму зар,
Жаҳонда ҳеч кимса топмади асар.

Бор ганжин тое ичра айлаб у пинҳон,
Олди ўзига у биргина пишон.

ИСКАНДАРНИНГ ҲИНД ФУРГА НОМАСИ

Милоддап Қашнужга худ қуюп мисол,
Лашкар тортди, унда қолди ганжу мол.

Фурнинг яқинига етиб аскари,
Нома ёздирди шоҳ, таҳдидир бари:

«Искандар Филқусдан — жаҳон шоҳидан,
Билим ва зулматнинг оташгоҳидан,

Яъни ул Фургаким, спиоҳдор Ҳиндда,
Лашкаркашлик поми машҳурдир Синдан.

Яздан мадҳин этдик мактубда аввал,
Чунки у оламни кўргай мукаммал.

Кимгаким берса гар омад ила бахт,
Унга насиб этур мулку тоҷу таҳт.

Кимни хор этса, у чиқмагай гамдан,
Қуёш ҳам юз бургай ундан одамдан.

Огоҳсан албатта язданни покдан,
Не берган бизларга бу қора хокдан?

Айшу иқболдану шодлик ва баҳтдан,
Молу дунёдану шоҳлик ва таҳтдан.

Кунимиз битган сўнг, қолмас ҳечвақо,
Қўлдан-қўлга ўтиб боргай, бебақо.

Истайман, бу еру бу осмон ичра —
Яхши ном қолдирсан бу жаҳон ичра.

Сенга ушбу нома етишган замон,
Кўксинг адолатга айлагил макон.

Тушиб баланд тахтдан, тулпорни мингил,
Саройга маслаҳат солмай, тез ингил.

Омонлик тилаб кел, бўлак йўл тутма,
Чора — яхшилика элтмас, упутма.

Магар бу фармонни қуруқ сўз билсанг,
Уни менсимаёдан қайсарлик қиласанг,

Мен суриб лашкарим, киурмап жантга,
Унда ўрин қолмас оҳу атташгга».

Бу сўзлар қоғозга ёзилгач бир-бир,
Қаламдан қўйл узди ёзгувчи дабир.

Искандар муҳрини мактубга босиб,
Чопар танладилар зийрак, муносиб.

Фурнинг дарборига элчи тез етди,
Жангу базм нақлида гуфторлар этди.

Уни киргиздилар шөхнитиг қөшига,
Яқин ўтқаздилар тахт ёлибонита.

ФУРНИНГ ИСКАНДАР НӨМАСИГА ЖАВОБИ

Үқиб номани Фур бўлди газабноқ,
Ул улуғ номдорнинг мақсади нопок.

Шу лаҳза терс жавоб ёзdirди дарҳол,
Кийна даштига худ ўтқазди ниҳол.

Язден номи билан бошлишиб хатни,
Деди: «Ундан кўргум нек ила бадни.

Бежуда сўаларни айтмагай ёрлар,
Леф урган одамини бечора дерлар.

Олдимга жел дебсан, ҳаёй йўқ сенда,
Ақлдан пишона — зиёй йўқ сенда.

Филқус ҳам вақтида ёзганди иома,
Тўйини мотам қилгай мудҳиш ҳангома.

Доро ҳам сенчалик бўлмаган ғаддор,
Ундан тўйган әди бу чархи даввор.

Биз қавмнинг айбидан кўз юмса толе,
Унда не устознинг наанду аъмоли?

Сенга базм бўлди ўшал жангиги Кайд,
Ўйлайсан, бор пюҳлар сенга бўлур сайд?

Бу унвон, бу хилда сўз билан мутлақ
Бизга бирор кимса хат ёзмаган — ҳақ.

Фур — менинг отимдир, Фур — менга ажодод,
Қилмадик ҳеч қандоқ қайсарни биз ёд.

Ёр истаб бизларни кутганди Доро,
Дилу баҳтии унга кўрмадик раво.

Мен юбордим ўшал жангий филларни,
Унга кўмак учун боғлаб дилларни.

Бир банда қўлида қатл этилгач у,
Бўлди эронийлар баҳти қоронгу.

Дородан ёр юзи бўлгани-чуя иёк,
Сенга ўтирир заҳар бўлибди тарёк.

У ёмон феълидан тоиди жазосин,
Ақлдан озишининг аччиқ сазосин.

Юриш бошлийман деб кеккайма бунча,
Аввал ўйлаб олгил, то гапиргунча.

Филлар ва сипоҳим чиқса майдонга,
Шамел ҳам йўл тоимас дашту ёбонга.

Ўзингни юқори қўймоқдир ишинг,
Аҳримандан мерос ушбу қилмиснинг.

**Емонлик уругин сепма жаҳонда
Зиёну зарарин кўурсан жонда.**

**Бу хатда яхшилик тиладик сенга,
Рўшиолик солмоқчи бўлдик дилингта».**

ИСКАНДАРНИНГ ФУР ЖАНГИГА ҚУШИН ТОРТГАНИ

**Жавоб Искандарга бўлганда зоҳир,
Лашкәрдан танлади минг-минглаб ботир.**

**Ҳар бири шойиста, довюрак ва мард,
Ўзи ёш эса-да, билимда жўмард.**

**Қўшиқи тортиб борди ҳинд Фури сари,
Дарёдай оқарди шоҳнинг аскари.**

**Сипоҳ қўшийларди ўнгдан ҳам сўлдан,
Олга силжишарди мингларча йўлдан.**

**Барча тогу дара, дарёю сўқмоқ
Жангжў лашкар билан тўлганди бу чоқ.**

**Сипоҳни толдирди чўлнинг азоби,
Гўр азоби эди — йўлпинг азоби.**

**Сипоҳ бир маизилга етишган маҳал,
Бир гурӯҳ шоҳ сари бордилар жадал.**

**Дедилар: «Эшиитгили, эй қайсари Рум,
Сипоҳни дуниёни этгудек маҳкум,**

**Сенга бас келолмас на ҳинднинг Фури,
На Синд солорию на Чин фагфури.**

**Керакму лашкарни қийнамоқ ортиқ,
Бу яйдоқ саҳрода йўқ зарра ҳордиқ.**

**Қолмади сипоҳда бирор дуруст от,
То бизга жанг вақти бўлсин у қанот.**

**Бу жангда орқага гар қайтса синоҳ,
Отлиқми, яёвми — қийналур бeroҳ.**

Зафар қучиб келдик шу пайтгача то
Бадгараз ёвларни енгиб бехато.

Олдимиз сарбасар тоғ, дарё, тақир,
Хеч ким ўз жонидан тўймаган, ахир.

Истаймиз, тушмасин номимизга доғ,
Тошу сув била жанг қилур қай посоғ?»

Искандар бу гапдан бўлдию ғамгин,
Жаҳл ила қайтарди уларпинг шаштин.

Деди у: «Хеч румий кўрдими зиёп,
Урушиб эроний билан ҳеч замон?

Доронинг бошига солдик печа ғам,
Лек сиздан ҳеч кимса бўлмади-ку кам.

Сизсиз ҳам бормоқнинг йўлини тутарман,
Аждаҳо дамидан яёв ўтарман.

Кўурман, ўшандаги тобе бўлган Фур
Жангу фарогатда мепи ёд қилур.

У ердан Рум сари қўйиб қадамии,
Забт этиб олгумдир буткул оламии.

Менга ёр яздону Эрон лашкари,
Истайман, румийлар шод бўлсин барни».

Бу сўзларни айтиб бўлганида шоҳ,
Кечирим сўрашга лаб очди сипоҳ.

Дедилар: «Барчамиз сенга бандамиа,
Ҳар битта амриигга сарафкандамиз.

Майли, бедов толса ўру қиёда,
Сипоҳ жангга кирап пойи пиёда,

Қонимиздан ерда оқса ҳам дарё,
Танимиздан тоғлиқ бўлса ҳам пайдо,

Асло сиртимизни кўрмагайдир ёв,
Фалак тош ёғдириб этса ҳам синов.

Сен бизниң раҳнамо, соябонимиз,
Сепга садқа бўлсин ширип жонимиз».

Искандар англабон улар кўнглини,
Ташлади урушинг бошқа йўлини.

Сайлацди ўттиз минг эроний ўғлои,
Бари уруш кўрган, бари паҳлавои.

Уларга эрганиди румий ботирлар,
Барчаси зирҳ кийган жангда мөҳирлар.

Барчаси суворий, уруш арслони,
Қирқ мингга етарди уларнинг сони.

Румийлар кетидан йўл олди тезкор,
Ҳазар жангчилари — ўттиз минг номдөр.

Кўя әди қўшинлар араб аҳлидан,
Шомдану Ҳижоздаи, Ямаи шаҳридан.

Барчаси найзадор, қўшии сарвари,
Ўн икки минг әди уларда аскари.

Борарди қўшинлар турӯҳ ва турӯҳ,
Тоғдай баланд әди уларда шукуҳ.

Неча мунажжимлар ва мұбаддардаи,
Оқилу жаҳонни кўрган мардлардан.

Олди ўзи бирла олтмини кишини,
Ҳар бири биларди уруш ишини.

Сипоҳ етганида огоҳ бўлиб Фур,
Қароргоҳ ташлади майдонда мағрур.

Дашт узра қўшинин жамулжам этди,
Ер филлар изидан қабариб кетди.

Тўйт милга саф тортди ҳинд аҳллари,
Орқада — ботирлар, олдда — филлари.

Ҳиндда айгоқчилик қиласан неча зот,
Искандар қошига етиб шу заҳот,

**Ара қилдилар: «Фурда кўп эрур филдан,
Отни хароб қилур нақ икки миldaн.**

**Енига суворий боролмас яқин,
Дамидан уфураг олов ва чақин.**

**Хар бирин хартуми ўйнар ҳавода,
Туташ унга Зуҳал чархи самода».**

**Филнинг қиёфасин чизиб батағсил,
Шоҳга кўрсатдилар не эканин фил.**

**Румий дополарга деди шаҳриёр:
«Мумдан фил жасадин этишгиз тайёр!**

**Ўйланг аҳли дониш ва аҳли ҳаким,
Бунинг чорасини топа олур ким?»**

**Донишмандлар қилиб маслаҳат бир-бир,
Озми-кўп шу хилда топдилар тадбир.**

**Темирчи аҳлидан сайланди тўда,
Пухтакор, ҳупарманд, билимдон жуда.**

**Румийдир, мирийдир, япа әропий,
Уч мингга етарди темирчи сони.**

**Бир от ясадилар — темир бадани,
Устида отлиқнинг темирдан тани.**

**Мих билан, мис билан кавшарлаб чекин,
Сўнг ўтда тоблашди отлиқ ва отип.**

**Бу иш Искандарга тушиб кўп маҳбул,
Оқиллар ақлидан мамнун бўлди ул.**

**Темирдан ясаниб минг от шу алфов,
Минидри темирдан мингта чавандоз.**

**Тизилди минг чавкар, тўриқ ва жийром,
Бундоқ темир сипоҳ кўрмаган жаҳон.**

**Иншар тамом бўлди ойнинг бешида,
Тадбиркор ишд эди шоҳнинг қомида:**

**Темир қўшин тортди у ғарбдан то шарқ,
Суворий жангидан қилмасди ҳеч ғарқ.**

**ИСКАНДАРНИНГ ҲИНДЛАР БИЛАН ЖАНГ
ҚИЛГАНИ ВА УНИНГ ҚУЛИДА
ФУРНИНГ ҮЛДИРИЛГАНИ**

**Фур томоп Искандар яқин борган чор,
Синоҳлар бир-бирин кўрди аниқроқ.**

**Бурқесиб жанг тўзони икки тарафдан,
Ботирлар наъравор қўзголди сафдан.**

**От билан нафтга ўт ёққан эдилар,
Даҳшатга тушдилар барча ҳидилар.**

**Қора нафт оловдан ёнди гувуллаб
Ва қўзголди темир синоҳ гуруллаб.**

**Ҳиндлар шовқин-сурон ичра қолдилар,
Ниқталиб филларни жангта солдилар.**

**Олов етганда ҳар фил хартумига,
Филбоининг тиқилди жон халқумига.**

**Барча ҳинд лашкари қочди изига,
Филлар тизгип бермас эга измига.**

**Ғанимнинг қочинин кўриб бу тахлит,
Искандар лашкари ёприлди яхлит.**

**Қувларкан душмани мисоли шамол,
Бадғараз қочарди шармандаю лол.**

**Ҳаво касб этгуича токи нилий ранг,
Лашкарга йўқ эди бир манзили жанг.**

**Румийлар олдига бориб шаҳаншоҳ,
Икки төғ бағрида тўхташи погоҳ.**

**Юборди тўрт ёнга сўнгра кўп соқчи,
Душмандан лашкари шоҳ асрароқчи.**

Кўнда қуёш тожи кўринган чоги,
Биллур жило олди жаҳон қучоги

Оlamни тўлдирди карнай садоси.
Нагора гумбури, сурнай павоси.

Сипоҳ сипоҳ билан бошлади урущ,
То чархи фалакка кўтариб хуруш.

Искандар қўлида бир румий қилич,
Сафпи ёриб чиқди, гарчанд эди зич.

Бир чопар юборди Фур ёнига шоҳ,
Фикримдан этсин деб ул Фурни огоҳ.

Чопар сачраб чиқиб ёвга рў-барў:
Сени чорлаётир шоҳим, деди у.

Арзингни эшитиб, айтур деди роз,
Омонлик тиласанг, этгай сарафroz.

Хинд Фури эшитиб чопар сўзини,
Сипоҳнинг олдига олди ўзини,

Искандар дедики: «Аё эй помдор,
Бехуда бу жангдан пе манфаат бор.

Йиртқичга ем бўлиб кетмоқда ишсон,
От наъли остида беҳад устихон.

Не керак бемаъно бу қатлу ажал,
Жангдан тирик қайтмоқ эмасму ағзал?

Мардмиз иккимиз ҳам, навқирои ва дов,
Нотигу оқилу ботирмиз икков.

Жаңг қиласайлик маҳкам bogлаб белларни,
Ким енгса, олгай у мулку элларни.

Кимки ғолиб чиқса у хушбахт бўлсин,
Униги лашқару филу тахт бўлсин».

Румийдан эшитиб бу сўзларни Фур,
Жаңгни қабул этди хўрсанду масрур.

Ва деди: «Бу таклиф мақбулдир менга,
Лашкарсиз курашни кўрсатгум сенга!»

Шер тахлит ҳис этиб куч-иқтидорин,
Аждаҳодай англаб мингани тулнорин,

Наздида Искандар позикдай ғоят,
Отию қуроли ожиз, ниҳоят.

Ханжарин ўйнатиб қўлда икковлон,
Майдонда рўбарў урдилар жавлон.

Кўрди маст ғил узра ёвин Искандар,
Гўё төғ устида мисоли аждар.

Танг қолиб у ҳайрат-ҳаяжонидан,
Кўнглига ғам тўлиб, кечди жонидан.

От суриб, Фур сари сапчиганда ишоҳ,
Даҳшатли бир пидо кўтарди синоҳ,

Фур дилин дардиок этди бу садо,
Наҳотки бу жангда бўлгайдир адo?!

Искандар шамолдай елиб майдонда,
Фурни чоғлаб қилич туширган онда,

Бошини шарт кесди бўйнига қадар,
Тани от устидан учди гўё пар.

Солди ғалаёшта лашкарни бу жанг,
Эрон ботирларин яйраши қаранг.

Арслон терисидан эди ногора,
Садоси булатни этгудек пора,

Янгради яъёр бўлиб карнай овози,
Титради бу чўлнинг еру ҳавоси.

Димоғдор ҳиндулар ғурбат чекдилар,
Уларга чорасиз қўзни тикдилар.

Даштдан ийдо чиқди, аё жўмардлар,
Ҳиндистон мулкининг сарвари мардлар,

**Тупроққа қорилди ҳинд Фурин боши,
Бир ёнда фил янглиғ гавдаси — лоши.**

**Не керак сизларга урушмоқ эпди,
Шамширлар захмини билмасин ҳинди.**

**Әнди Искандардур сизга раҳнамо,
Ү сизга бахш этгай фарогат, сафо,**

**Ҳинднинг лашкаридан кетдию ниғоқ,
Бунда қарор тонди дўстлик, иттиғоқ.**

**Кўрдилар Фур бошин тупроқ ичинда,
Шамширдан танаси минг доғ ичинда.**

**Зорланиб, нидолар чиқариб аскар,
Аслаҳа — қуролин ташлашиб яксар.**

**Келдилар қайсарнинг ёнига юриб,
Оҳ чекиб, бошларин тупроққа суриб.**

**Ботирлар ярогин қайтиб бериб шоҳ,
Уларнинг кўнглини этмоқ бўлди чоғ.**

**Дедиким, ҳинд Фури ўлган эса, бас,
Ғам чекмоқ бу ишдан асло керакмас.**

**Әнди бошингизни ўзим силайман,
Араб ғам-қўрқувдан, сизни сийлайман.**

**Даштдан Фур тахтига шоҳ юрди илдам,
Үнда шард мотам, бунга-чи, байрам.**

**Шул эрур ўткипчи дунёнииг иши,
Үндан шод эса гоҳ, гоҳ ғампок кипи.**

**Неки давлат тоидинг қилгил истеъмол,
Қөлдирма бошқага дунё ила мол.**

**Иккى ой-ҳукм этиб бул тахтгоҳга,
Иекандар улашиб гаңжин синоҳга.**

**Савург деган асил бир мард бор эди,
Ҳинд ичра ул ўёлон кўп номдор эди.**

Савургга топшириб шоҳлик ила таҳт,
Дедики, динорни бекитма ҳеч бақт.

Не топсанг, баҳам кўр элу жой билан,
Кеккайма ўткинчи тојк-сарой билан.

Гоҳ бунда Искандар бўлур, гоҳи Фур,
Гоҳи дарду ҳашму гоҳи базми сур.

Лашкарга улашди дирҳаму динор,
Мулкнинг ботирларин әтди баҳтиёр.

**ИСКАНДАРНИНГ ОНАСИГА
ИУЛЛАГАН НОМАСИ ВА ОНАСИННИГ
НАСИҲАТ. ҚИЛГАНИ**

Ўшал кун Бобулда бўлди дардманд,
Билдиким, ажалга бериб бўлмас панд.

Чорлатиб ёнига мирзони дарҳол,
Қилди дилда борин хатга шарҳи ҳол,

Онасин номига хат ёзди дабир,
Ўлимнинг хабарин сақлаб бўлмас сир:

«Шу экан оламдан насибам, она,
Бу ишдан кўпу кам бўлмас замона.

Ғам ема, сен менинг мотамим ўйлаб,
Ўлмоқ — жаҳон ичра эмас яиги гап.

Тугилган ҳар кимса бир кун ўлгайдир,
Хоҳи шаҳриёр, хоҳ чокар бўлгайдир.

Дермен энди Румнинг сардорларига,
Бу мулкдан қайтишгач диёrlарига.

Фақат сенинг амринг право билғайлар,
Ҳар бир фармонингни бажо қилғайлар.

Эроний зотидан бўлса ким агар,
Румийта етказар эди кўп заرار.

Ҳар бир зодагонга бир мулк ҳадия —
Айладим, ул мулкка бош бўлсин дей,

Румга эҳтиёжи тушмасин токим,
Бўлсин ўз юртига ул ўзи ҳоким,

Диноримдан ҳар йил ажратиб юз минг
Деҳқонлар аҳлига армугон қилинг.

Мисрниг ҳокига қўйинг танимни,
Ерда қолдирмангиз бу айтганимни.

Магар ўғил ҳадя этса Равшанак.
Ота номин боқий этгайдир бензак.

Рум мулкига фақат ул шоҳ бўлғуси,
Диёр ободидан огоҳ бўлғуси.

Ғам чоги туғилса ёхуд қиз ғарзанд,
Файлақус наслига айлангиз пайванд.

У менга ғарзандир, бўлмагай домод,
У билан жаҳонда номим бўлур ёд.

Озор етказмангиз Кайднинг қизига,
Истаса, борсип у ота измига.

Қузатинг ҳамёну ғуломлар билан,
Тахтиравон узра икромлар билан.

Барча тожу гавҳар, олтин ва кумуш,
Отасин уйидан келтирган улуши —

Ўзига берилсин ўшал замони,
Хиндистон мулкига юборинг они.

Бу барча пандимга амал қилингиз,
Ҳар битта сўзимни қатъни билангиз.

Тиллодан қилингиз ғобутим меним,
Анбар ҳидин сочсин тоза кафаним.

Чиний зарбофт эрур танимга лойиқ,
Азамда бор бўлсан жумла ҳалойиқ.

**Мум суринг тобутим дарзитга бир-бир,
Ишлатипг кофуру мушк ила абири.**

**Бол солинг тобутим ичига аввал,
Сўнгра ёйиб қўйинг кимхобу кундал.**

**Шундан сўнг тобутга қўйинг ўзимни,
Ғамгин паво бошлиғ, ёпгач юзимни,**

**Сен мепиниг пацдимни, мушфиқ онажон,
Эсдан чиқармагиа то борича жон:**

**Не келтирган бўлсам меп Ҳинду Чиндан,
Турону Эрону Микропзамидан,**

**Ишлатгин, ортиғин айлагин тортиқ,
Гўдак ҳисобидаи по бўлса ортиқ.**

**Сендан бир истатим шул эрур яна,
Зийрак бўл, бардош қил, меҳрибон она.**

**Рашж ила азобга қўксингни тутма,
Оlamда боқийлик йўқдир, унутма.**

**Замониниг бошига тушиганде маҳшар,
Аминман, жонимиз яна учрашар.**

**Бардони бу — меҳрдан улугроқ эрур,
Завфдир, тоқати кимниг тоқ эрур.**

**Меҳринг кетмас эди тан ила жондан,
Эди пок руҳимни тила яздондан.**

**Доим одил бўлғил, яхшилик қилғил,
Кунишгга яхшилик ярайдир, билғил.**

**Боққил, жаҳон ичра кимниги қўресанг,
Ўлимниг дастидан ҳоли эрур тавг».**

**Муҳрин босган заҳот ушибу хабарга,
Амру фармон этди зийрак чонариа,**

**То етсиин Бобулдан Румга бу дарак,
Сўндиримекуда шоҳлик фаррин, деб фалак.**

ИСКАНДАРНИНГ БОБУЛДА ҲЛГАНИ

Лашкар шоҳ дардидан огоҳ бўлган он,
Номдорларга бўлди қоронғу жаҳон.

Улар тахт сарига йўл олди шитоб,
Оlamга саросар кетди бу хитоб.

Лашкар етганини эшиттан чоги,
Билди шоҳ, сўймоқда умрин чароги.

Буюрди, то тахтин олиб чиқсиилар,
Саҳрого элтсиилар, даштда тиксиилар.

Ғамгин бўлди сипоҳ кўриб шоҳ ҳолки,
Юзидан ҳис этмас тақдир малолин.

Оҳ уриб, нолага беролмасдан тоб,
Гўё олов ичра бўлдилар кабоб.

«Не ёмон кундир бу, дерди ҳар бири,
Қолса шаҳриёrsиз румийлар ери.

Қора тақдир бизни этди ҳайрона,
Мулки Рум бундан сўнг бўлур вайрона.

Муродга етгайдир энди барча ёв,
Кўзлаган манзилни топтаб беаёв.

Энди танг бўлгайдир бизларга жаҳон,
Фигонлар чекурмиз ошкору ниҳон».

Шунда Ғайсар леди майин сас билди:
«Яздондан қўрқинглар бу нафас билди.

Жону тан роҳатин истасангиз гар,
Айтган ўгитимга амал қилинглар.

Мендан сўнг сизга ҳам келур ушбу кун,
Кимни бу қисматдан сақлабди очун?!»

Сўзиини тугатган чоғ узилди жопи,
Кўз юмди оламнинг шоҳи жаҳони.

Лашкар фигонига тўлиб ер-само,
Қулоқни қоматга келтирди садо.

Сочиб бошларидаň эл бари тупроқ,
Мужғон-ла дил қопин әларди бў чоқ.

Саройга ўт қўйиб аламли чўёдан,
Кесдилар минг отишг думин қўйруғдан.

Отларга тескари эгар урдилар,
Заминда гўё қоп наҳрин кўрдилар.

Ул заррин сандиқни элтдилар даштга,
Ноладин само ҳам тушди титрашга.

Мушки гулоб билан ювчию гассол,
Кофуру иоб сенди жасадга дарҳол.

Зарбофтий дебодан тикиниб кафац,
Шахриёр мотамин тузди анижуман,

Танин баҳмал ила ўраб қўйдилар,
Бошдан-оёққача асал қўйдилар.

Сўнг тобут қопқасин ёпдилар бир вақт,
Унда қолди азим соядор дарахт.

Абадий қолмассап фоний саройда,
Тахту ганик ғурурин қилмоқ пе фойда?

Даштдан лаҳад сари олишганда йўл,
Эл шоҳининг тобутин этди қўлма-қўл.

Сўзлашиб борарди форсий ва румий,
Ҳаёт хусусида фикри мавҳумий.

Форсийлар дердики, ўлса шоҳи мард,
Ўлган заминида дафи әтмоқлик шарт.

Бунда шаҳанишоҳлар хоки поки бор,
Тобут-ла жаҳонни кезмоқ па даркор?

Деди: «Румийлардан раҳнамо бир зот,
Шоҳи бунда кўммоқ бизларга ўёт.

Гар қулоқ берсангиз бу ишда менга,
Шоҳни дағи әтурмиз ўсган заминга».

Шунда форсдан бири сўз олди ногоҳ,
Деди: «Минг уринма, тирилмагай шоҳ.

Сизга кўрсатайин бир маргзорни,
Ўтган подшолардан қолган ёдгорни.

Уни Хурм дерлар — бу кексалар сўзи,
Бор унда жангалзор ичра ҳовузи.

Савол қилсанг, тоғдан жавоб қилур руҳ,
Овозин эшитар бунда ҳар гуруҳ.

Элting мен кексани ул ерга ҳозир
Ва туting тобутни ҳозиру нозир.

Сўранглар, ул тоғдан жавоб ётгуси,
Сизга тўғри йўлни аён этгуси».

Жадаллаб бордилар буткул оломон.
Ўшал Хурм аталмиш жангалзор томон.

Савол бериб, жавоб олишди шундоқ:
«Нечун шоҳ тобутин элтасиз узоқ?

Искандарнинг хоки Искандарийда,
У ерда туғилиб, очгандир дийда».

Овозни эшитиб, лашкар йўл олди,
Сандиқни жангалдан қўлма-қўл олди.

ИСКАНДАРГА ҲОКИМЛАРИНИГ НОЛАСИ

Искандарияга етгач Искандар,
Оlam ўзга маъно олди саросар.

Даштга қўйишдилар унинг тобутин,
Жаҳон овозага тўлмишди бутун.

Тобутин ёнида бўлди жамулжам
Барча эл — эр-аёл, кекса ҳам, ёш ҳам.

Агар эл ҳисобин олса бирор зот,
Керакдир муҳандис юз мингдан зиёд.

Борар Аристолис олдинда ғамгин,
Кўзига қон ичра кўриниб замин.

Ўшал тобут ичра энгапиб ногоҳ,
Дедиким, аё эй, яздонпараст шоҳ,

Қаён кетди ҳушиңг, идроку ройинг,
Наҳотки, тор тобут бўлмишдир жойинт?

Ёшлик айёмида, навқирон фасл,
Нечун ерга кирдинг, ниҳоли асил?

Жамулжам бўлдилар румий ҳакимон,
Бири шундай деди: «Филтан наҳлавон,

Ким тортиб пойингдан, ўрнииг олди ким,
Қайда ўшал Хурму ҳақ тадбир ёким?»

Бири деди: «Пинҳон этдинг шунча зар,
Наҳот бу зар энди ташингни безар?»

Бири деди: «Борлиқ әди-ку қулинг,
Нечун, эй шоҳ, бердинг ўлимга қўлипг?»

Бири деди: «Типчсан эпди дарл-рапиждан,
Шоҳлик ташвишию гавгойи гапждан».

Бири деди: «Савол этганда додхоҳ,
Не әкансан, шуни ўтарсан, подшоҳ!»

Бири деди: «Улдир ожиз, нотавон,
Кимки шоҳлар қонин тўқди фаровон!»

Бири деди: «Биз ҳам тезда ўлурмиз,
Сен гавҳар әдинг, биз тупроқ бўлурмиз».

Бири деди: «Кўрса бу ишинг устод,
Билмаганин бундан ўрганурди ёд».

Бири дер: «Огоҳмиз инсон ҳолидан,
Лозимдир қўл тийсак дунё молидап».

Бири дер: «Э ою офтобдан ортиқ,
Халқдан гўзал чеҳранг не учун ёпиқ?»

Бири дер: «Серҳунар сезса мард ўзин,
Азм этмас зар ила ёпмоққа юзин.

Аё довюрак мард, яхши ўйлаб кўр,
Сени оёқ ости этган зарру зўр».

Бири дер: «Ёнишиб асил дебони,
Биздан яширибсан ҳусни зебони.

Бошингни кўтарки, ул истар тожни,
Забаржад нигину ҳам тахти ожни».

Бири дер: «Моҳирўй — канизаклардан,
Чинию румийлик хуш безаклардан

Олдинг сен ўзингта неча бир зебо,
Каёний расмин қил, тутма зар-дебо!»

Бири дер: «У ерда этсалар савол,
Ёдинга не жавоб келур баркамол?

Нечун поднолардан сен тўқдинг қонни,
Урушлар бошладинг аямай жонни?

Ўлган ўшал шоҳлар бани одамдан,
Фақат яхши ном-ла кетди оламдан».

Бири деди: «Тунга айланди қунишг,
Сўзламоқ бўлсанг ҳам чиқмагай упинг.

Кимки кўрган бўлса тоҷу таҳтишни,
Орзу қилмагайдир шоҳлик баҳтишни.

Сенгаки ул вафо қилмади, демак
Салтапат дарахтин экмоқ не керак?»

Бири дер: «Кирдоринг ўтди мисли бод,
Бўлди пе-пе мардлар дастингдан озод.

Энди кўрасан сен боргоҳ зўрини,
Худди ажратгандай қўйдан бўрини».

Бири деди: «Фоний шу дунё учун
Ўзни раңж, кулфаттга отдинг пе учун?

Оламда не топдинг тортиб шунчча рапж,
Фақат танг тобутдир орттирганинг гапж.

Энди ошиқмайсан карнай сасига,
Тушдинг-ку сандиқнинг тор қафасига».

Бири дер: «Лашкаринг қайтур кўмибоқ,
Бу тақир сахрова сен қолурсан тоқ.

Уларнинг ортидан маъюс боқурсан,
Ҳаёт қадрин ўйлаб, дилни ёқурсан».

ИСКАНДАРГА ОНАСИ ВА ХОТИНИ НОЛА ҚИЛГАНИ

Шувдан сўнг онаси етиб қопшига,
Юзин сурди йиглаб ўғлини бошига.

Қайта-қайта дерди: «Эй помвар шоҳо,
Жаҳондор, толен сарбаланд порсо,

Наҳотки узоқсан бугун мандап ҳам,
Кишвару лашкару аникумандан ҳам?

Жоним бўлсин сепинг жопипига қурбон,
Душманинг умрида бўймасин шодмон!»

Равшанак ўртаниб, уриб келди оҳ,
Дедиким: «Эй жўмард, эй диловар шоҳ,

Қайда ул мислсиз Доробу Доро,
Оlamнинг устуци ул жаҳон оро?

Қави ул Хусраву Ашқ, Фарёну Фур,
Сивдинг мулкдорию ҳукмдори Зур?

Жанг чоги яна кўп шаҳриёри мард,
Куюндеқ варбишгдан учдилар гард-гард.

Булутдай гар ҳамла қиласиг пяъравор,
Лердимки, ўлим ҳам сепга этмас кор.

**Гоҳ танҳо, гоҳида лашкар суребон,
Жангут қирғин аро тўқмогингни қон**

**Дердим, рухсат этган сенга замона,
Тутарсан элингдан буни ниҳона.**

**Қирқиб не-не шоҳнинг савлат, ривожини,
Бугун бошдан отдинг ўзинг шоҳ тоғини.**

**Ўтқазган дарахтинг мева қилған чоғ,
Сени марҳум қўрдим хок ичра бундоқ».**

**Тоғин йигиб олгач қуёш шуъласи,
Тинди сардорларнинг оҳ-гулғуласи.**

**Тупроққа кўмдилар унинг тобутин,
Фалак бу ташвишдан бепарво бутун.**

**Елдан келиб яна елга қарамдир,
Бу не ситамкорлик, бу не қарамдир?!**

**Сабабин ахтариб топмассаи тақир,
Бу ўйлда тенг эрур подиноҳу фақир.**

**Керақдир яхшилиқ, одам ободлик,
Жавонмардлик, яна ҳузур ва шодлик.**

**Хоҳ фақир бўлгину хоҳи шаҳриёр,
Бундан ортиқ баҳра сенга бўлмас ёр.**

**Агар бунда қолса сендан ёмон ном,
Шаксиз, хуррам беҳишт сенгадир ҳаром.**

**Бу кўҳна дунёда шул расм ўзи,
Искандар ўтгаю қолгайдир сўзи.**

**Қўлида жон берди ўттиз олти шоҳ,
Ўзи бу оламдан пе олди, э вол!**

**Ўнта бой шаҳристон айлади бунёд,
Энди ул шаҳарлар бўлғуси барбод.**

**Иалади жаҳондан тенгиз бир ихлос,
Ўндан бу оламда сўз қетди, ҳолос.**

Сўз яхшидир, чунким на ёмайр, на ёнр —
Унинг биносига қила олгай көр.

Искандар садидан биз энди ўтдик,
Яхшилик, хўшбахтлик йўлини тутдик.

Жаҳон шаҳриёрин дили шод бўлсин
Ҳам руҳи тубордан пок, озод бўлсин.

БАҲРОМ ГҮРНИНГ ПОДШОҲЛИТИ

Олтмиш ийл давом этган

**БАҲРОМНИНГ ТАХТГА ЎТИРГАНИ,
САРДОРЛАРГА НАСИҲАТ ҚИЛГАНИ ВА ҲУКМДОРЛИК
НОМАЛАРИ ЕЗДИРГАНИ**

Баҳром Гүр тахтига ўтирган замон,
Еғдириди баҳт нурии бошига осмон.

Таҳсинлар айтилди парвардигорга,
Огоҳу оламбин ул жаҳондорга.

Ўшалким, равнақу баҳт худованди,
Ризқу рўз, тоҷ ила тахт худованди.

Сўнг Баҳром дедики: «Бу тахт била тоҷ —
Эгамдан ҳадидир, ундан — бу ривож.

Ундандир умидим, ундан ташвишим,
Шарофати учун шукр этмоқ ишнин.

Сизлар ҳам сақлангиз унга садоқат,
Садоқат келтиргай, билинг, саодат».

Эронийлар деди: «Сўзинг — дилимиз,
Бўлса пе хизматнинг, боғлиқ белимиз.

Подшоҳим, буюрсин сенга тоқу тахт,
Ёрининг бўлсени мудом бу ривожу баҳт!»

Таҳсину эҳтиром этишиб зоҳир,
Сочдилар бошидан дурру жавоҳир.

Баҳром сўз қотдики: «Аё азизлар,
Ороҳсиз кўп яхши-ёмондан сизлар.

Еиз эгам бандаси барча ҳалойиқ,
Ёлиз бир тангридир саждага лойиқ.

Сизларга ёмонни қўрмасман рапо,
Тушмагай ишингиз бадҳоҳга асло».

Оғаринлар деди эл яна тақороп,
Иzzату икромни әтиб устивор.

Суҳбату анжуман қизиб бобма-боб,
Шомдан давом этди чиққунча офтоб.

Эл-улус тарқалгач, олмоқ-чун ором
Таҳт узра осуда ўлтириди Баҳром.

Сўнгра улуғларни тўплаб, айтди панд:
«Сизлар номдорларсиз, толеи баланд,

Сигиниб, баҳт-роҳат тиланг яздондан,
Ўтайлик камлики билмай жаҳондан.

Музайян этипгиз қасру айвонни,
Чақириңг элдаги мард, паҳлавонни».

Учинчи кун таҳтда ўлтиаркан шод,
«Сажда этини расмин, деди, қилинг ёд.

То яздон номини олиб забонга,
Рӯшполик солайлик қалб ила жонга.

Беҳишт бор, дўзах бор, бор ҳайт-мамот,
Яхши-ёмонни у этгай ҳисобот.

Ким бу ҳақиқатни агар олмас тац,
Дину дошиш йироқ ундай покасдан».

Тўртингчи кун таҳтга чиқди, таҳти — ож,
Бошига қўндириди забаржадли тоҷ.

Дедиким: «Мен ганиждан етмасман турур,
Элимнинг шодлиги — мен учун сурур.

Беш куплик дупёга ҳирс қўймоқ печун,
Орттиromoқ учумми гам-аңдуҳ кучин?

У дунё боқийдир, бул эса фоний,
Тамадан парҳез қил, тана — гам кони».

Бешинчи қун деди: «Бирор чекса дард,
Дардига маҳрамлиқ әрур менга шарт.

Яхшилик изламоқ мени учун аҳддир,
Яхшилик уруғин эккан ҳушбахтдир».

Деди олтинчи кун: «Аҳли меҳнатга
Шикаст етқазса ким қолур қулфатга.

Лашкарни душмандан сақлай олайлик,
Бадгараз галимга даҳшат солайлик».

Еттинчи кун деди: «Аё доиолар,
Жаҳонгашта, ҳушёр, ақли расолар,

Хасисга хасисча әтайлик жавоб,
Яхшиларга йўлдош бўлмоқ кўн савоб.

Ким бизга қовушмас, этмас мардумлик,
Қилган шумлигидан топгайдир шумлик.

Амримизга ҳар ким қилса итоат,
Дарду гамдан ариб, тоғай саодат».

Саккизинчи куни подшоҳ буюрди:
Хушхат мирзо келиб, пойида турди.

Деди: «Нома битгил ҳар бир диёрга,
Ҳар бир диёрдаги шоҳи номдорга,

Меҳру адолатга йўғрилсин шайғом,
Ёзгилки, тахтга шод ўтирди Баҳром.

Ростгўйлик, саҳийлик — жон-тани, деб ёз,
Әгрилик, баҳиллик душмани, деб ёз,

Де: ўзи шавкатли, меҳрли қўли,
Тутган йўли әрур яхшилар йўли.

Кимки бўйинсунса, баҳтиёр бўлгай,
Кимки шак келтирса, гуноҳкор бўлгай.

Тахтга чиқдим отам қўлини тутиб,
Одил Таҳмурасининг йўлини тутиб.

Ҳар ким-ла ростликни құлурманш пеша,
Мабодо бўлса ҳам ул: беандеша.

Аждодлар расмига эҳтиром сақлаб,
Сизни ҳам шу йўлдан элтум ардоқлаб.

Валломат бўлай мени зардушт динига,
Содиқман аждодлар йўл-оинига.

Бу динни муқаддас тутмоқ менга фара,
Валий Иброҳимдан эрур менга дарс.

Ҳар ким ўз уйида мисоли подиоҳ,
Ўз мулку динига бўлгайдир-паниҳ.

Фарзаңду аёли упга қарамадир,
Порсою зийрак эр-соҳиб қарамадир.

Мағсад на бойлиқдир, на тўйламоқ ганиж,
Ганиждан аҳли дарвеш тортажакдир ранж.

Агар худо берса бизларга ҳаёт,
Чархи қажрафтordan этса эҳтиёт,

Бу мактуб мағзидан топурсиз камол,
Обрўю эътибор, бойлик ила мол.

Биздан барча шоҳга саломлар бўлсин,
Мехри баландларга киромлар бўлсин!»

Элчиларга айтиб миннатдорлигин,
Шоҳ босди помалар остига нигин.

Мактубларни бир-бир олишиб қўлга,
Сувори музъбадлар тушдилар йўлга.

**БАҲРОМ ГУРНИНГ МАНЗАР ВА НҰЙМОН
БИЛАН ВИДОЛАШГАНИ ВА ЭРОНИПЛАРНИНГ ҚОЛГАЦ
БОЯНИИ
УЗЛАРИГА БАҒИШЛАГАНИ**

Эртаси, тоғи ਯوز очиб қуёшг,
Тоглар оғумидан кўтаргандা бош,

Манзар ҳузурига келди бир гурӯҳ,
Шөх қалбига андин етганди андуҳ.

Дедилар: «Сўрагил мард шоҳимиздан,
То кечсин қилмишу гуноҳимиздан.

Яздигирд зугуми бунгадир сабаб,
Қизиққонлик ила бузилди асаб.

Унинг иғво сўзи бу қўйга солди,
Бедоду озори шу ўйга солди.

Бизким Яздигирддан кўриб кўп жафо,
Кўрсата олмадик Баҳромга вафо».

Манзар жўнаб кетди шоҳ қасри томон,
Оташин сўзларни такорлаб чуон.

Кимда қусур топди ва қанча гуноҳ,
Кечди олижаноб, адолатли шоҳ.

Буюрди, безалсин шоҳона айвон,
Донолар, улуглар бўлсин намоён.

Номдорлар олинин тўрга атайин,
Хар кимга маҳсус жой этилди тайин.

Хар ён нозу неъмат дастурхони хос,
Мажлисга жон берур маю мутриб, соз.

Иккинчи кун япа бир гурӯҳ ҳалқ шай,
Яна базму сафо, япа созу май.

Уч кун давом этди зиёфат, байрам,
Шоҳнинг саройидан йироқланди гам.

Шоҳ дерди: «Икки мард — Нўъмону **Манзар**
Менинг путфимдандир озода назар».

Сардорлар айтишди таҳсин ул зотга,
Қасосигир мардларга, дашти ободга.

Сўнгра ганиж эшигин очдириб шитоб,
Подноҳ келтирди дипору кимхоб,

Яна туплорларки, кўрган неча жанг,
Ёқуту гавҳарлар яна ранг-бараанг —

Барчаси Нўймони Манзарга тортиқ,
Жавонўй ҳисоблаб топширди ортиқ.

Ким қўрган бу янглиғ совғаю салом?
Саховатда тенгсиз эди шоҳ Баҳром.

Тегди мәхмонларга ҳадялар зиёд,
Барча шоҳ қошидан чиқар эди шод.

Сўнгра кейтирилди шоҳона сарпо,
Мардлик жомаси-ю, тулипори ташо.

Буларни Хусравга инъом айлади,
Толе даргоҳига маҳрам сайлади.

Сўнг Нарси ёнига ўтди оҳиста,
Меҳри ёлқинлайниб, юракда-ҳисда.

Укаси бир сўэли, бериё эди,
Номдор йигит эди, бебаҳо эди.

Шу важдан осуда бўлсин деб кишвар,
Үнга топширилди қўшин ва лашкар.

Нарси сипоҳ суриб ўнгу сўлига,
Адл ила кўп юртни олди қўлига.

Шоҳ Баҳром аямай хазина очди,
Лашкарни шод этиб, динорлар сочди.

Амр этди элсевар подиоҳ, ўша он
Гушаси мирзо бўлди қошида аён.

Зийрак Жавонўй ҳам турар ёпица,
У — ганжур; калитбон динор конида.

Истаб ўз адлиинг равиқ, ривожин,
Кечди шоҳ эроний аҳлиниңг божин.

Кирдилар дабирлар шоҳ девонига,
Бордилар дирам-чун Кайвон ёнига.

Чупки у замоннинг мумтози эди,
Хазина ҳисобин устози эди.

Бојдан холи бўлиб Эроп сарёсар,
Бир-бирип қучарди ҳамма баробар.

Тўқсон уч бор ҳисоб-китоб қилингач,
Юз минглаб дирҳамлар аниқ билингач,

Дирҳами тарқатиб, ёқди девонии,
Шодлик шуъласига чулгаб Эронни.

Бундан огоҳ бўлган ҳар ёни қари
Шоҳга офариллар айтарди бари.

Оташкада сари боғлаб маҳкам бел,
Наврўз эҳромига оқар эди эл.

Оловга сепиншиб мушку анбариш,
Баҳромга айтарди барча офарин.

Ҳар ёнга жарчилар йўлланди шу дам,
Токи воқиф бўлсини бу сирдан олам.

Яздигирд зулмидан қочқин оломон
Тўпланиш, бир юртда тутдилар макон.

Фармони олий шон ўқилди яна,
Улугларга сарой бўлди бошана.

Ҳар бирига хилъат этилди тортиқ,
Молу мулк берилди помига лойиқ.

Оқилу, муъбаду, доною ҳаким,
Баҳром овозасин эшитгани ҳар ким

Шоҳпинг даргоҳига қайтди туни куи,
Кўнгиллар хурраму чеҳралар гулгун.

Буюрди, арзталаб билса ким ўзиш,
Муъбадлар муъбади эшитгай сўзин.

Юрт бўйлаб кезаркан ушбу йўл-йўриқ,
Яна бир жарчига берилди буйруқ:

«Аё шоҳ бандаси бўлган азизлар,
Гуноҳу ғам юзин ҳеч кўрмангизлар,

Бундан сўнг яздонга айтинг оғарин,
Унинг адлидандир обод бу замин.

Дунёда яздондир ягона папоҳ,
Кору борингиздан ўшадир огоҳ.

Кимки маъқул қилса ушбу фармонни,
Тутар у биз тутган йўлу паймопни.

Биз унга яхшилик этурмиз фақат,
Кинаю дардларни қувиб бешафқат.

Кимки бу адлни этаркан инкор,
Бизнинг жазомизга бўлгай гирифтор.

Агар бизга қудрат ёр этса тақдир,
Оlam бўйсунажак — бу муҳаққақдир.

Яхшиликни элда зиёд этингиз;
Кўнгилларни яна обод этингиз».

Бу сўзлардан қувнаб Эрон диёри,
Бўлди адл йўлида азм ихтиёри.

Баҳромининг шоҳлиги кўп довруг солди,
Шодликлар кўпайиб, ғамлар йўқолди.

Ову чавгон бўлди шоҳнинг қилимини,
Базму, оту майдон — севилган иши.

БАҲРОМ ГҮР ВА ЛАНБАҚ МЕШКОБЧИ ҚИССАСИ

Шоҳ бир кун, ёнида печа паҳлавон,
Қасдлаб кийик овип ошарди довон.

Баҳогоҳ дуч келди асо тутган чол,
Деди: «Яздоншунос шоҳим, қулоқ сол!

Яшар шаҳримизда иккита инсон,
Бири бой, бириси — гирт фақир, инон.

Бироҳомда кўндири олтину гудар,
Фирибгар жуҳуддир, воят бадхунар.

Ланбакчи, гар ўзи бўлса ҳам мешкоб;
Саховатда эрур кўп олижаноб...»

«Ким улар? — сўради улуғлардан шоҳ,—
Бу кенса сўзида айлангиз огоҳ!»

Шунда жаюб қилди унга бир порео:
«Эшит, эй иомдору покгавҳар подшо,

Хожатбарор эрур мешкобчи Ланбак,
Очиқ қўл, ширин сўз, меҳмондўст мардак.

Тушгача мешкоблик банд этса қўлини,
Тушдан сўнг пойлайди меҳмоннииг йўлни.

Не топса тарқатар, шу кун мукаммал,
Бир мири сақламас уйда лоақал.

Мумсику искасдир жуҳуд Бироҳом,
Бахиллиги билан чиқаргандир иом.

Кўндири дирҳамию, ганику дипори,
Ҳарир пояндоzu моли рўзгори».

Буюрди подшоҳ: «Жарчи солсин жар,
Бозор жойга шундай ёйилсин хабар:

Ланбак мешкобчидан кимки сув ичса,
Ичган суви макруҳ билсин ҳар кимса».

Кўргач ботаётган қуёни руҳсорин,
Подшиоҳ йўлга тушди тезлаб тулипорин.

Ланбакнииг уйига лаҳзада етди,
Эшик тақиллатиб арзини айтди:

«Эрон сипоҳидан мен бир паҳлавон,
Тунда йўл йўқотиб, бўлдим саргардон.

Бир кечада қулбангдан менга берсанг жой,
Кўп хурсанд бўлардим, соҳиби сарой».

**Ланбакни шод этди бу ширин овоз,
Очди эшигини ул меҳмоннавоз.**

**Деди: «Тезда киргил, эй яхши одам,
Сендан хушнуд бўлсии подшоҳи олам.**

**Енингда бўлсайди яна ўн йўлдош,
Шодлиқдан осмонга етарди бу бош».**

**Подшоҳ, узангидан олмасдан оёқ,
От жиловин тутди ўша ондаёқ.**

**Отнинг ёлу думин силаб бирпасда,
Бўйнига арқон ҳам солди ораста.**

**Баҳром ўтиргач, у слиб-югуриб,
Шатранж ҳам келтирди зумда улгуриб.**

**Сўнгра овқат учун ушаб қозонга,
Келтирди хилма-хил таом меҳмонга.**

**Деди сўнг Баҳромга: «Мўҳраларни қўй,
Бадавлат, мард йигит, таомлардан тўй!»**

**Меҳмон яхши овқат қилгач танааввул,
Май тўла қадаҳлар ҳозир қилди ул.**

**Ҳайратга туинганди шоҳ зиёфатдан,
Ширин сўзлардану бу саховатдан.**

**Туп бўйи шоҳ Баҳром осуда ётди,
Тонгда Ланбак сўзи уни уйғотди.**

**Баҳром Гўрга Ланбак этди илтижо:
«Узр, этолмадим ҳурматинг байко.**

**Бугун бўлгил менга энг азиз меҳмони,
Ёлғизман десанг гар, чақирай ёрон.**

**Кўнглинг тортганини муҳайё этай,
Хурсандчиликларни бир дунё этай».**

**Мешкобчига жавоб этди шаҳриёр:
«Қолсам қола қолай, майли, вақтим бор».**

Неча меш сув тортиб эртадан то кеч,
Ланбак харидорга дуч келмади ҳеч.

Ечиб қўйлагини, дил пора-пора,
Мешу жомасини сотди — шу чора.

Яна дасторига харидор топди,
Гўшту сузма олиб уйига чонди.

Келиб қозон осди, ёқиб манқолин,
Дам-бадам сўради меҳмоннинг ҳомин.

Яна зиёфату яна ичиб май,
Суҳбатни қизитди улар пайдар-пай.

Баҳромнинг қўлидан тушмади қадаҳ,
Ланбак соқий эди, кўнглида фараҳ.

Яна уйқу-ором... Тонг отган маҳал
Баҳромнинг ёшига келди у жадал.

Деди у: «Ҳамиша хурраму шод бўл,
Рашжу ғам-гуссадан буткул озод бўл.

Бугун ҳам мен билан ҳамдамлик қилигил,
Ўзингни баракат фарруҳи билгил».

«Майли,— деди Баҳром,— учинчи кун ҳам
Сен билан шодликни кўрайин баҳам».

Мешкобчи таҳсинлар айлади изҳор:
«Жўш урсин юрагинг, бўлгини бахтиёр».

Мешу абзал әлтди у бозор жойга,
Уларни гаров деб берди бир бойга.

Қеракли нарсани тезда олди-да,
Тез қайтди сарфароз Баҳром олдинга.

Деди: «Пиширмоқда менга қил ёрдам,
Овқатдан мард киши бўлади бардам».

Баҳром гўштни унинг қўлидан олди,
Олов ёндиридию қозонга солди.

**Яна зиёфату яна май-бода,
Шоҳ номига таҳсин бўлди зиёда.**

**Майдан сўнг ўраниб Баҳром олди дам,
Боши узра Ланбак ёқиб қўйди шам.**

**Учинчи тун ўтиб, тонг ёйганда нур,
Ўйқудан кўз очди подшоҳ Баҳром Гўр.**

**Келиб мезбон деди: «Эшит, эй номдор,
Қийин тонг оттирдинг, уйим тангутор.**

**Роҳатга бўлмадинг лаҳза муяссар,
Эрон подшосидан қўрқмасанг агар,**

**Бу бенаво уйда икки ҳафта қол,
Агар маъқул бўлса, илтимосим ол».**

**Унга оғаринилар деди Баҳром шоҳ;
«Яшагин дилшоду хуррам, солу моҳ,**

**Биз ушбу кулбада уч куп бўлдик шод,
Дунё подшоҳларин номин этиб ёд.**

**Қилурман ҳар жойда сепипг таърифинг,
Мадху пурга чултаб исми шарифинг.**

**Бундоқ меҳмондўстлик — гоят олий баҳт,
Бу йўлда топурсан ҳатто тоҷу таҳт».**

**Отии әгарлади, бориб наҳлавон,
Яна ов сарига бўлди у равон.**

**Кун бўйи ов аро қилиб тантана,
Тунда аъёнлардан айрилди яна.**

БАҲРОМ ГҮР БИЛАН БИРОҲОМ ЖУҲУД ҚИССАСИ

**Баҳром лашкаридан ажралган заҳот
Бироҳом уйига жадал сурди от.**

**Эник қоқиб деди: «Шоҳ билан бирта
Шикоргга чиққандик даалаю қирга,**

**Шом тушиб, йўлимдағ адашдим беҳол,
Подшоҳу лашкарни топмогим маҳол.**

Агар қўноқ бўлсам уйингда бир кеч,
Сенга оғирлигим тушмас эди ҳеч».

Бироҳом өлдига бориб хизматкор,
Ул номдор жоҳинин айлади изҳор.

Бироҳом дедики: «Менда жой қайдა,
Айтгиз, ранжимасин, ранжики бефойда».

Хизматкор келдию эшикка яқин,
Деди: «Жой ийӯқ экан, ранжима тагин».

Уига Баҳром деди: «Бориб айт яна,
Бундан бўлак менга йўқдир бошнана.

Елгиз бир кечалик истайдурмал жой,
Менга керак эмас зарра иону чой».

Хизматкор бу сўзни эшифтган ҳамон,
Тезда қайтиб борди Бироҳом томон.

Деди: «Бир кечалик қўноқ эмиш, рост,
Илтимос устига қиди илтимос».

Бироҳом дедики: «Тезда яна бор,
Дегилки, ижоимиз жуда тангу тор.

Бечора жуҳуднинг ҳоли хароб де,
Тунда ётар жойи хоку туроб де...»

Баҳром дер: «Бўлмаса бўлмасин ўриш,
Мен талаб этмайман уйининг тўриш,

Дарвоза ёнида ётиб чиқсан бас,
Ортиқ мулозамат асло керакмас».

Бироҳом дедики: «Эй паҳлавон мард,
Кўнглимга тўлдиридинг азоб билан дард.

Ётсангу парсапгиз тўпаса бирор,
Бошимга тушади кўп раражу синов.

**Киргил, майли, олам шунча бўлса танг,
Кўп гапириб, қилдинг бошимни гаранг.**

**Шарт шуки, сўрама мендан ҳеч парса,
Хатто кафалигим йўқ, куним битса.**

**Мабодо саманинг ташласа тезак
Ё оғил ғиштига дарз берса жиндак.**

**Ўша он ташқари элтгин ахлатин,
Эшигим олдини тоза сақлагин.**

**Ғиштининг синигига тўлайсан товоп,
Ҳаққимни узасан тонг-ла турибои».**

**«Розиман,— сўз қотди Баҳром ҳам дарров,—
Қўярман бу йўлда бошимни гаров».**

**Отидаи тушдию тулиории бойлаб,
Қиличин қинидан олди авайлаб.**

**Жулни тўшак қилиб, эгарни — ёстиқ,
Баҳром ёнбошлиди олмоқ-чун ҳордиқ.**

**Жуҳуд уй эшигиги уриб илгакка,
Ўзи овқат еди ёлғизу якка.**

**Сўнг деди Баҳромга: «Сувори қўноқ,
Бир ҳикмат айтайнин, сен солгини қулоқ.**

**«Истаганин ейди, кимда бор бўлса,
Ғамдан саргаяди ким почор бўлса».**

**Унга Баҳром деди: «Бу кўп эски гап,
Утмиш нақллардан билгандим тинглаб.**

**Неки тинглагандим, кўрдим ўзини,
Сен хўп ошкор әтдинг улар сўзини».**

**Овқатдаи сўпг жуҳуд сипқориб бода,
Кайф ила шодлигин әтди зиёда.**

**Жўн уриб айтдики: «Эй рапж тортган мард,
Эйди бу достонни эшигмогинг шарт.**

Дили равшан әрур, кимдаки пул бор,
Қалқон бўлур унга дирҳаму динор.

Кимда пул бўлмаса, қовжираб лаби,
Кечалар дайдийди сен гарип каби».

Баҳром деди: «Бу гап ростлигин билдим,
Кўрганим барини дилга жо қилдим.

Агар жомдап тоисанг лаззату ором,
Бахтли соқийурсан, созидир маю жем».

Кўтаргапда тоғдан пайзасин қуёш,
Уйқудан Баҳром Гўр кўтардию бош,

Урди саманига эгару жабдуқ,
Ўзи оч, оти оч, охур қуп-қуруқ.

Бироҳом келдию деди: «Эй отлиқ,
Аҳдга бевафолик бўлурми тортиқ?

Отингнииг тезагу ахлатини ҳам
Чиқарib ташланига ичгандинг қасам.

Қани, супуриб ол, кўзимдан йўқот,
Ноодил меҳмоннииг дастидан минг дод!»

Баҳром деди: «Чақир, келсин хизматкор,
Тезакни супуриб олсин у дастёр

Ва әлтиб ташласин уйнингдан пари,
Унга ҳадя бўлгай ҳамёним зари».

Бироҳом дедики: «Кўпглииг бўлсип тўқ,
Ахлат тозаловчи хизматкорим йўқ.

Сўз бердингми, лафзиниг бўлмасин ҳаром,
Йўқса, ситамкор деб этурман бадном».

Бу сўапи эшигтгач ундан Баҳром шоҳ,
Бир фикр боинига келди бандоҳ:

Бор-эли қўйинда бир ҳарир рўмол,
Гоят қимматбаҳо, хушбўй, бемиқол:

Шу билан тезакни супуриб-йигиб,
Хандаққа иргитди ташқари чиқиб.

Бироҳом ўзини отди рўмолга,
Ҳайрат-ла боқарди Баҳром бу ҳолга.

Баҳром айтди унга: «Билғил, эй порсо,
Озода таъблигинг эшитса подишо,

Сенга кўп молу мулк этгуси инъом,
Топарсан улуғлар ичра улуғ ном».

БАҲРОМ ГЎРНИНГ БИРОҲОМ БОПЛИГИНИ ЛАНБАККА БЕРГАНИ

Бироҳом уйидап қайтди-ю, Баҳром,
Тун бўйи қасрида олди у ором.

Хаёл суриб ётди кўшқда оламгир,
Ўзича кулар-у, аммо бермас сир.

Тонгда тоқин кийиб, буюрди подшоҳ,
Майдону қасрга тўлди кўп синоҳ.

Лашиб мешкобчиши чорлатди, зумда
Ў ҳам етиб келди ҳурмат-таъзимда.

Яна Бироҳом ҳам келтирилди зуд,
Ўзсал баандини ва бадном жуҳуд.

Улар тахт пойида чўкканида тиз,
Покдил бир муъбад ҳам ҳозир бўлди тез.

Шоҳ деди: «Бир отни мингил-да шитоб,
Бироҳом уйига етиб бор шу тоб.

Келтиргил уйида бўлса неки мол,
Адолат юзидан иш туттил ҳалол».

Жуҳудининг уйида, кўрсаки муъбад,
Олтину кимхоблар тахлапган беҳад.

Беҳисоб матолар унда бор эди,
Жиҳозу безаклар бешумор эди.

Уй эмас, юк тўла зўр карвонсарой,
Мол-дунё қўймоққа мос эди бу жой.

Кўзаю хумчалар тўла ёкут, зар,
Бунча дурру гуҳар қайдан, алҳазар!

Муъбад ҳисобига етолмай қолди
Ва Жаҳрам даштидан минг тую олди.

Шуларга ортди-ю бу бойлик — конни,
Йўлга бошлаб кетди улқап карвонни.

Қўнғироқ садосин эшитгач боргоҳ,
Подшоҳни бу ҳолдан этдилар огоҳ.

Дедилар: «Сенда йўқ бунча ганиж, бешак,
Борин ҳам кўтарур икки юз эшак».

Таажубга тушиб подшоҳи Эрон,
Дунёнинг зайлидан туради ҳайрон.

Шунча мол-давлатни йигсаю жуҳуд,
Хузури бўлмаса — пе фойда, пе суд?

Карвондан ажратиб юз тую дарҳол,
Сийму зар, безагу жиҳоз — ноёб мол,

Ланбакка жаҳондор айлади тортиқ,
Ланбак жўнаб кетди, шод бўлиб ортиқ.

Сўнгра Бироҳомни чақирибиш шоҳ,
Дедики: «Эй зиқна, покас, хоки роҳ,

Менга найгамбаринг ёнини аёни қили,
Давлатга ҳирсингни яна баёни қили.

Эшиитган эдим мен ҳикоятлардан,
Қадимий достону ривоятлардан:

«Истагапин ейди, кимда бор бўлса,
Ғамдан сарғаяди ким начор бўлса».

Эди кетди тамом қўлингдаги қўр,
Эди мепкобчининг еб-ичморин қўр».

Үтган бўлса жуҳуд уйида не сир,
Нокас Бироҳомга эслатди бир-бир.

Тўрт дирҳам берди сўнг: «Моя қил,— деди,
Қандай кун ўтказсанг, ўзинг бил,— деди.—

Бундан ортиғига эмассан лойиқ,
Бойлигинг баҳрасин кўрсии халойиқ».

Фақирларга бўлиб берди мол-мулкин,
Жуҳуд кўтаролмас фарёлар юкин.

Уйида бор бойлик бўлганди торож,
Унга эга бўлмиш мингларча муҳтож.

БАҲРОМ ГЎР БИЛАН МЕҲРБАНДОД ҚИССАСИ

Ётгач този билан ов қилиш чоги,
Баҳромда қўзгалди ов иштиёқи.

Овчи лочинини қўцириб қўлга,
Учқур отин солди дашит сари йўлга.

Кўринди қўзига сердараҳт чамац,
Қандай баҳтли әлга манзил бу маскан?

Беҳиштдай сабзазор, сўлим, хуши ҳаво,
Аммо кўрипмасди одам ё чорво.

Деди у: «Бу жойда яшагай шерлар,
Юрак ютиб киргай фақат мард эрлар».

Чакалакзор ичини кезиб чиқди шоҳ,
Бурчак-бурчаккача ташларкан нигоҳ,

Чиқди қаршисидан бапогоҳ бир шер,
Деди шоҳ: «Бу шернинг чораси — шамшер».

Наррашерга қарши бир наъра уриб,
Ул мард ёйни тортди, олдинга юриб.

Ўқ шернинг юрагигү этганди чок-чок,
Бу ҳолдаш мода шер бўлди ғазабпок.

Отилди лаҳзада Баҳромга томон,
Титраб даҳшатидан воҳаю ўрмон.

Сувори тиғ билан урди шиддаткор,
Йиқилди қонталаб шер ҳам бемадор.

Бу лавҳани мамнун қузатувчи чол
Чиқди чақалакзор ичидан хушхол.

Меҳрбандод эди кексанинг номи,
Ҳосил эди Баҳром жангидан коми.

Меҳнаткаш, художкўй, мўйсафид доно
Манзим туттанди шу ўрмон аро.

У Баҳром олдига келди сарафроз,
Офарин деб, дуо айлади оғоз.

Сўнгра бундай деди: «Эй улуг помдор,
Бошингдан айлансин бу олам — рўзгор.

Бир мулқдор одамман, эй покиза рой,
Меники бу кишту, бу дашту сарой.

Қўйим бор, эшагим, сигир-молим бор,
Бу ваҳший шерлардан чекардим озор.

Худойим етказди сени мен томон,
Тиғ билан мушкулим айладинг осон.

Меҳмон бўй мулкимиз аро бир мулдат,
Келтирай қошининг суту май, шарбат.

Агар қўнглиниг бўйса мевага мойил,
Сенгадир богимда этишган ҳосил».

Отидан тушди-ю, шунда Баҳром шоҳ,
Бу кўркам манзилга ташлади нигоҳ.

Ҳар тараф ям-яшил, сув оқар равон,
Ботир йигитларга бўлгудек макон.

Мутрибу помдорлар келди бу ерга,
АЗИЗ меҳмон билан бўлгали бирга.

Меҳмон шарағига қўйлар сўйилди,
Заррин қадаҳларга майлар қўйилди.

Овқатдан сўнг суҳбат қурдилар улар,
Кўзларин әрқалар анвойи гуллар.

Май ичар кексанинг қўлидан Баҳром,
Жонга роҳат берар жозибали жом.

Меҳрбандод майдан шод бўлган эди,
Лутфу эъзоз ила Баҳромга деди:

«Шоҳона салобат сенгадир чирой,
Сен ярим кечада худди тўлини ой».

Баҳром жавоб қилди: «Бу сўзинграво,
Чеҳрамиз тарҳини чизгандир худо.

Ўзи истаганича яратмиш эгам,
На ортиқ қилмишидир, на қилмишидир кам.

Агар пазаригда мен эрсам подшоҳ,
Сенга ҳадя бўлсин ушбу маизимигоҳ».

Шундай ғебон Баҳром ўрнидан турди,
Гўзал кўшки томон яна от сурди.

Лича вақт бўлди у дўстлар билан ишод,
Турфа достоплардан қилишарди ёд.

БАҲРОМ ГҮР БИЛАН КАБРУЙ ҚИССАСИ ВА УНИНГ МАНИН ҲАГОМ ҚИЛГАНИ

Бомдод билан Баҳром хоҳиши этди май,
Лашкар непшволари ҳузурида шай.

Шу пайт кириб келди мўътабар бир зот,
Қишлоқдан келтирмиш турли ҳосилот:

Иеча тия олма, беҳню апор,
Яна тулдасталар шоҳона, рангдор.

Шахриёр шод бўлиб, кўрсатди сийлов,
Ботирлар ёнидан жой берди дарров.

Меваю гуллари қўн хушбўй эди,
Номи паҳлавийда мард Қабрўй эди.

Хуррам бўлди шоҳпинг дийдорин кўриб.
Ёнида улуғлар помдорин кўриб.

Кўргач биллур жомда майни лабо-лаб,
Дилида жўш урди орзу ва талаб.

Шаҳанишоҳга этиб беҳад эҳтиром,
Деди: «Бир майхўрман, Қабрўй менга ном».

Бода тўла жомни қўлга олди-да,
Даст кўтариб ичди шоҳнинг олдида.

Яна етти жомни ичди мастона,
Ҳайратга тушганди аҳли майхона.

Олиб шоҳ руҳсатин, чиқди ташқари,
Ким билгай, балки бу кайфнинг асари?

Шаҳардан маст чиқаб, даштга солди йўл,
Кўкси ёнап эди, шароб ичган мўл.

Гуруҳдан ажралиб, елдирди отни,
Даштдан тоққа буриб учқур қанотни.

Бир овлоқ бор эди тогда сердараҳт,
Шунинг соясига чўзилди карахт.

Карахт ётар экан билмай ўзини,
Қузгун ўйиб еди икки кўзини.

Кетидан отлиқлар илдам чоидилар,
Уининг ўлигини тоздан тоидилар.

Қузгунга ем бўлиб, сўммини ҳабти,
Ёнида туарди эгасиз оти.

Қавм буни кўриб солди дод-фарёд,
Ул жому мајклисада кўнгиллар барбод.

Баҳром уйқусидан тургани маҳал,
Кириб таъзим қилди бир киши жадал.

Деди: «Кабрўй кўзин ўймиш қузгун-зог,
Бадмаст ётар экан макон бўлиб тог».

Маъюс этиб шоҳни Кабрўйнинг дарди,
Чехраси бу машъум гамдан саргарди.

Шу заҳот саройдан чиқди бир фармон:
«Эшитинг; ақлу хуш ёр бўлган инсон!

Жаҳонда барчага ҳаромдир шароб,
Хоҳ ботир бўлсин у, хоҳ косиб, арбоб».

**КАФШДУЗ ЎГЛОН БИЛАН
ШЕР ҚИССАСИ ВА БАҲРОМ ГЎРНИНГ
МАЙНИ ҲАЛОЛ ҚИЛГАНИ**

Шу йўсин ўртадан ўтди нақ бир йил,
Шаробни макруҳ, деб санар эди эл.

Шаҳанишоҳ зиёфат қургандга ҳар вақт
Едига тушарди Кабрўйни бадбаҳт.

Кунлардан бир куни кафшдўз бир ўглон
Хотин олди номдор, молдор, ҳунарвон.

Илк кечада чорасин қилолмай, аммо
Онасин қалбига солди муаммо.

Енига ўғлини чақириди она,
Сақларди бир кўза майни пишқона.

Дедиким: «Бу майдан ичгил етти жом,
Маңсадинг ҳал бўлиб, тоғайсан ором.

Шояд таанг йўлларни бу кечада очсанг,
Намат теша билан ушалмас-ку санг?»

Етти ё саккиз жом ўғлон ичди май,
Бирдан тараанг тортди уида шўсту пай.

Йигит майдан бўлиб дадил ва эркин,
Кириб, очиб чиқди уйнинг эшигин.

Ернинг висолидан бўлиб у маъмур,
Онасин қошига кирди шод, мағрур...

Шерхона занжирин узганча шу ои
Кўчага чиққанди бир шери ғаррон.

Ҳанузгача кафшдўз майдан әди маст,
Қуввати жўш уриб ҳам марду чаңдаст

Ўкирган шерга у иргишлаб илдам,
Қулогу бўйиндан зич тутди маҳқам.

Бандин узган шернинг қорни тўқ әди,
Шер минган йигитда қўрқув йўқ әди.

Шербон югуради, қарамай ҳалққа,
Бир қўлда занжири бир қўлда ҳалқа.

Кўрдники, шер узра борар кафшдўз,
Эшакка мингандай бемалол, бесўз...

Шербон тезда етди шоҳ айвонига,
Кирди журъат билан подшоҳ ёнига.

Шоҳга айтиб берди бу ажиб ҳолни,
Қулоқ эшитмаган турға аҳволни.

Жаҳондор бу гапдан бўлиб ғоят лол,
Марду муъбадларни чорлатди дарҳол.

Муъбадга буюрди: «Аниқла токим,
Билай кафшдўзнииг асил зоти ким?

Бу мардлик раводур, бўлса мабодо,
Сен айтгани ўл йигит наҳлавоизода».

Онаси тошишиб этди нар савол,
Отага тортганими дея, эҳтимол.

Гап роса чувалгач, муштипар она
Шоҳга бу асрордан берди нишона:

Шаҳриёр номига айлаб кўп дуо,
Деди: «Шод яшагин борича дуяё!

**Камолға етмаган ўёлим, чиройлик
Бир хотин танлади, бўлди уй-жойлик.**

**Бола сустлик қилди биринчи кеча,
Қиз дебди: «Ўртамма, чиққай патижа...»**

**Воқиф бўлмагай деб бу спрдан исен,
Ўглимга уч коса май бердим пиҳон.**

**Ичгач, юзи ёниб бамисоли лаъл,
Кигиздан устухон чиқди шу маҳал.**

**Ота-бобоси ҳам кафшдўз асли,
Шу қасбдандир бутун пасабу насли.**

**Уч коса май бўлмин унга қувват, зеб,
Ким ўйлабди шоҳим хабар топгай деб?»**

**Кампирнинг сўзидан қулдину подиоҳ,
Қилинсип, деди, эл бу спрдан огоҳ.**

**Мульбадга буюрди: «Шу бугундан май
Ҳалолдир, майхўрлик гуноҳ бўлмагай.**

**Шундоқ ичилсинки, шерни мингандা,
Майхўрга паррашер бўлолсин банда».**

**Саройдан тараалди шу хилда хабар:
«Аё зар камарли паҳлавон мардиар;**

**Меърдан оцирмай майхўрлик қилинг,
Ичгаида аввалу охирин билинг.**

**Бу ишда раҳнамо бўлса гар шайтон,
Қўлдан қўйинг жомни, ҳалок бўлмай жон».**

**БАҲРОМ ГЎРНИНГ МУЪБАДИ
ТОМОПИДАН ҚИШЛОҚНИНГ ВАЙРОН
ВА ҚЛЯТАДАН ОБОД ҚИЛИНГАНИ**

**Бир куни тонг чоги ёнида сипоҳ
Ов учун дашт сари чиқди Баҳром шоҳ,**

Ҳурмузд вазир борар унинг чапида,
Иш ништ мутъбади ўнг тарафида.

Йўл бўйн подшоҳга ҳузур кўзлашар,
Жаму Фаридундан достон сўзлашар.

Тозилар олдида, лочинлар қўлда,
Кун бўйи дашт аро бўлдилар йўлда.

Гумбазга чиқса ҳам офтоб-нурфинэн
Гўрхару оҳудан кўринмас нишон.

Қуёш оташидан бўлиб бемадор,
Орқага қайтишга этдилар қарор.

Йўл узра учради бир сўлим макон,
Чорвадор элату талай хонадон.

Қишлоқ аҳли чиқди уларга пенивозд,
Қўшинни кўрмакка, балки, ишқибоз.

Жаҳондор ҳоргину газабкор эди,
Бир муддат дам олиш фикри бор эди.

Бироқ шоҳ сезмади таҳсину сийлов,
Гўё чиқишган эл барчаси соқов.

Бу қишлоқ аҳлидан дилтанг бўлди шоҳ,
Солмади меҳр ила уларга нигоҳ.

Баҳром шоҳ мутъбадга деди: «**Бу манзил**
Бахти қайтган элдир, шумтоле; разил.

Бунда маскан қиласин шер ила оҳу,
Оқсиз аригиди сув эмас, оғу».

Шоҳ амрини тинглаб, мутъбад ўшаёт дам
Йўлдан қишлоқ сари ташлади қадам.

Уларга дедики: «**Жойингиз маҳбуб,**
Меваси, чорваси, одамлари кўп.

Еқиб қолди шоҳга бу манзил ғоят,
Лутфу қарам қилди сизага ишонт.

**Сизнинг ҳаммангизни арбоб сайлади,
Қишлоқни шаҳр этмоқ ният айлади.**

**Ўзича арбобдир гўдагу аёл,
Мутеликни ҳеч ким этмасин хаёл.**

**Хожаю ҳизматчи — барча биродар,
Хуқуқу мансабда бўлгай баробар.**

**Улуғдир гўдагу, аёлу эркак,
Барчангиз арбосиз, ортиқ не керак?»**

**Давлатманд қишлоқдан чиқди шод садо,
Барчада арбоблик бўлиб муддао.**

**Арбобу фуқаро яна тенгу тўш,
Тенг бўлиб аёлу эрда ақлу ҳуш,**

**Ноноқлик забт этди қўп қишлоқ ёшин,
Шарт ҳесиб кетдилар арбобнинг бошин.**

**Уртада бошлианди низою пифоқ,
Бегуноҳ қон тўқар бу шаккор қишлоқ.**

**Ҷиёмат авж олиб бу манзил аро,
Ҳар ён питраб кетди буткул фуқаро.**

**Қолишди поилож қарию қартанг,
Нобуд бўлди экип, тирикчилик таңг.**

**Қишлоқ бошдан-оёқ вайрон шу тариқ,
Сўлиди дарахтлар, қуриди ариқ.**

**Дала ҳам вайрону сарой ҳам вайрон,
Тарқ этди бу ерни чорваю инсон.**

**Орадан йил ўтиб, келганда баҳор,
Яна овга чиқди даштга шаҳриёр.**

**Ўшал сўлим жойга подшоҳ етган дам
Кўрмади ободлик пишопасин ҳам.**

**Бу ҳолдан қўш ғамгин бўлиб Баҳром шоҳ,
Чехраси саргайиб, тортди мунгли оҳ.**

Муъбаду Рўзбеҳга юзланиб шу он,
Деди: «Хайф, сўлим жой бўлиди вайрон.

Тез бору ганж сарфла, уни обод қили,
Эли ранж тортмасин, бир умр шод қили».

Шаҳаншоҳ олдидан йўл солиб тезда,
Муъбад вайронага етди шу кезда.

Ҳовлидан-ҳовлига ўтар экан у,
Онкиз бир кексага келди рўбарў.

Отидан тушдию хуш найғом билан
Ёнига ўтқазди эҳтиром билан.

Деди: «Улуғ ёшли эй муҳтарам зот,
Шундай обод жойни ким этди барбод?»

Жавобан деди у: «Бир куни ногоҳ
Ўтиб қолди бизнинг қишлоғдан подшоҳ».

Бизга йўллади у ёвуз муъбадин,
Фикри бузуқ, ипок совуқ сумбатин.

Келиб деди: «Энди барчангиз арбоб,
Ҳар ким ўзича хон, ўзича жаноб.

Барчангиз қишлоққа ҳомий ва саркор,
Хотинми, эрқакми — ҳаммангиз сардор.

Бу сўздан тинч қилшоқ пурғавғо бўлди,
Форату оғату тобутга тўлди.

Муъбад бўлсин худо қаҳрига дучор,
Боши гамдан чиқмай, бўлсин хору зор.

Бу жойда барча иш қабоҳат эрур,
Йиғла ҳолимизга, бу оғат эрур».

Рўзбеҳни ўртади чол берган жавоб,
Деди: «Айтгил, сизда ким ҳозир арбоб?»

Чол деди: «Қайдаки арбоб агар бор,
Ривож топғусидир элу кишту кор».

Рўзбех деди: «Агар рост бўлса сўзинг,
Ҳар инга бошу қош ўзинг бўл, ўзинг.

Жаҳондор гавжидан динор талаб қил,
Ургулик, мол-ҳўкиз ва пор талаб қил.

Ишсизга ҳип беру молсизга мол-ҳол,
Барча тобе сенга, сепсан оқсоқол.

Ул кекса муъбадга қилмагил нафрат,
У бирор хоҳишин бажарган фақат.

Агар одам десанг, одам берайлик,
Канча лозим бўлса, ёрдам берайлик».

Мўйсағид бу сўадан беҳад бўлди шод,
Эски дард-ҳасратдан тамоман озод.

Бирма-бир бориб у элнинг уйига,
Барчани тўплади ҳовуз бўйига.

Ободонликка у белни боғлади,
Экин-тикинга ҳам элини чоғлади.

Қўшилардан олиб ашагу ҳўкиз,
Даштии яшватдилар тўлаю тўкис.

Ғайрат-ла киришиди леҳқонлар инга,
Қўчатлар экиншиб боғ-рот этинга.

Ўша қишлоқ япа кўн обод бўлди.
Мардумларни дили япа шод бўлди.

Кимки, кўзларидаи оқиб қонли ёпи,
Бу қишлоқдан олиб кетган бўлеа бош,

Эпиниб бу сўлим манзил таърифии
Ва кекса арбобиниг исми шарифин.

Бир-бир қайтишдилар эски манзилга,
Ободонлик шавқин солишиб дилга.

Япа наррандаю, қўю мол, хачир
Овозига тўлиб кетди ўру қир.

Ниҳоллари тутиб, бўлди боғу роғ,
Беҳиштга айланди ҳароба қишлоқ.

Уч йилда шунчалик камолу ҳусн,
Мехнатдан топдилар улус орзусин.

Вақт ўтиб, келганда хуш баҳра баҳор,
Подшоҳ нах chir овин этди ихтиёр.

Мульбади Рӯзбек-ла яна Баҳром шоҳ
Бу қишлоқ ёнидан ўтаркан, нөгоҳ.

Кўзига ташлаанди кўркам бу манзил:
Обод экинзорлар, ҳайвонот хил-хил;

Қомат кўтарибди қанча иморат,
Яйловлар чорваю молдан иборат.

Бу богоу, анҳору бу дону маҳсул,
Даштлари лолазор, бўстони сергул.

Иккўй-кўзига тўла ҳатто тоғлари,
Ҳар ёнда қуалғ урган эрам боғлари.

Подшоҳ деди: «Рӯзбек, менга эт аёп,
Бу қишлоқни қандай этгандинг вайрон?»

Нега қочиб кетди мардуму жонзод,
Яна қандай қайта айладинг обод?»

Мульбад деди: «Бир сўз бўлиб баҳона,
Бу қадим қишлоқни қучди вайрона.

Яна бир оғиз сўз обод айлади,
Эрон шоҳи қалбин кўп шод айлади.

Шоҳим буюрдики, ишлатиб динор
Бу сўлим қишлоқни этай тор-мор.

Аммо мен худованд қаҳридан қўрқдим,
Яна эл-улуснинг заҳридан қўрқдим.

Билдимки, бир бошда бўлса қўш хаёл,
Бири енгиб, бири топғуси завол.

**Иичунин, бир жойда икки катхудой
Бўлса, ўша шаҳар аҳволигавой.**

**Тўплаб бу қишлоғнинг барча уяугин,
Англатдим уларга тенглик ҳуқуқин.**

**Дедим, вру хотин ва шайху шабоб,
Малайми, сардорми — ҳаммаангиз арбоб.**

**Фуқаро арбоблик даъво өтдилар,
Чин арбоб бошни узиб кетдилар.**

**Бир сўздан бўлди бу қиёмат-қойим,
Гуноҳимни кечсин, дейман, худоим.**

**Сўнг шафқат қилдинга, подиоҳи олам,
Яна бу қишлоғи ташладим қадам.**

**Учради вуктадон, донишманд бир чол,
Мен уни сайладим танҳо оқсанол.**

**У өтди бу вайрон қишлоғни обод,
Фуқаро дилини япа қилди шод.**

**Раҳбар битта бўлга, йўл бўлди равон,
Яхшилик кўпайиб, йўқолди ёмон.**

**Аввал ёмон йўлга элии йўлладим,
Сўнгра яхши йўлда яна қўлладим.**

**Ҳар сўз ўз ўрнида ишлатилса-гар,
Унга тенг келомас ёқуту гавҳар.**

**Ақл — подиоҳ бўлса, тил — паҳлавондир,
Ким тўғри ишласа, йўли равондир.**

**Шоҳимизнинг дили доим шод бўлсин,
Ранждан холи бўлсин ва обод бўлсин».**

**Подиоҳ хурсанд бўлиб Рўзбек ишидан,
Дели: «Тожга лойиқ асиљ кишисан!»**

**Пурҳикмат мутъбадни сийлабон такрор,
Баҳром ҳади қийди кўн олтин, динор.**

**Шоҳова либослар кийдириб унга,
Бошини етказди чархи гардунга.**

БАҲРОМ ГҮР ВА ТҮРТ ОПА-СИНГИЛ ҚИССАСИ

**Муъбадлар, улуглар билан шаҳриёр
Яна нахчир овин қилди ихтиёр.**

**Бир ой нахчир овлаб ҳамроҳлар билан,
Майхўрлик қилди хўп сипоҳлар билан.**

**Бу — тоғ нахчирию, бу — чўл нахчири,
Ўлжалар мўлу соз биридан бирип.**

**Шаҳарга шод бўлиб қайтишган чоги
Зулматга чўмганди олам қучоги.**

**Ўтган подшоҳлардан айтиб нақллар
Енма-ён борарди шоҳга яқинлар.**

**Узоқдаи кўрииди бəхос бир гулхап,
Гўё базм этарди у ерда Бахман.**

**От суриб шоҳ шуъла кўришган ёққа,
Кирди сипоҳ билан сўлим қишлоққа.**

**Бир тегирмон кўрди қишлоқ ёнида,
Мардлар давра қурган олд майдонида.**

**Ажиб базмгоҳнинг бўлиб ардоғи,
Ял-ял ёпар эди қизлар ёноғи.**

**Бопнига гулдан тож кийган барнолар
Соз чалиб, япратар дилбар садолар.**

**Хусрав тимсолини оҳангта қўшиб,
Галма-гал айтарди қизлар шўх қўшиқ.**

**Барчаси моҳрёю чилвир соч бари,
Хушсухан, муаттар вафасли пари.**

**Майсалар устига солишиб гилам.
Гавжум бир оломон бўлган эди жам.**

Хар бирин қўлида бир дастадап гул,
Ўтираш шодлигу шароб-ла машғул.

Базмгоҳдан чиқди бир садо масрӯр:
«Баҳром шоҳ шаънига таҳсин, ташаккур.

Яъни у шонли мард, подири даврон,
Уни таянч билгай бу ҷархи замон.

Юзидан нур томар, лабларидан бол,
Сочидан мушк бўйин таратар шамол.

Ов қилса, сайд бўлур гўрхару шерлар,
Шу боис номини Баҳром Гўр дерлар».

Жаҳондор эшиғиб улар мақтенин,
Бурди ўша ёнга учқур бедовин.

Муганий қизлариниг келиб ёнига,
Кўз солди бу давра оломонига.

Ойларга лиммо-лим әди гўё чўл,
Шаҳарга қайтмоққа тошилмасди йўя.

Подшоҳ буюрди: «Келтиринг, бода,
Эл билан ичайлик ушбу маъвода».

Соқий тўла тутди унга билур жом,
Бодани қўлига олди шоҳ Баҳром.

Қизлар ўртасида чиқди тўрт гўзая,
Гўзалларки, номи эл аро ғазал.

Бири Муникинозу бири Муникинак,
Бири Нозёб әди, бири Савсанак.

Гул тутиб шоҳ сари келди улар инод,
Юзлари баҳору қадлари шамшод.

Дуо қилишдилар улар Баҳромни,
Донишманд подишоҳ — олий мақомни.

У тўртта гўзалга боқсан лаҳзада,
Қалби шавққа тўлиб, деди ларзада:

«Кимнинг қизларисиз, тўрт гулруҳ санам,
Надир бу базмдан муддаонгиз ҳам?»

Бири жавоб қилди: «Аё шахриёр,
Саховатпешаю марди баҳтиёр!

Отамиз — бир кекса тегирмончиидир,
Шу тоғ этагида овлайди нахчир.

Кеч тушибди, ҳозироқ қайтажак ўзи,
Қоронғида яхши кўрмайди кўзи».

Шу пайт келиб қолди тегирмончи чол,
Тоғдан нахчир овлаб қайтганди хушҳол.

Баҳромни кўрдию ер ўниб ул зот,
Таъзиму ҳадик-ла турди эҳтиёт.

«Заррин жом келтиринг! — буюрди Баҳром,—
Кекса ҳориб қайтган, сал олсин ором.—

Сўнгра чолга деди:— Бу тўрт офтоб юз
Нечун өрга чиқмай юрурлар ҳануз?»

Шоҳга таҳсин айтиб мўйсафиид деди:
«Қанийди тенгдоши топилса эди...

Улар етуқ ёшда бўлса-да гарчанд,
Қизлик иффатини тутурлар баланд.

Аммо бебаҳралар сепу давлатдан,
Тиллою нуқрадап — зебу зийнатдан».

Шоҳ деди! «Менга бер тўрт гўзалини ҳам,
Үйингда сақлашдан фойда бўлур кам».

Уига жавоб берди мўйсафиид шу зайл:
«Эй мард, бу фикрни эта кўрма майл.

Менда на жома бер, на еру на сой,
На нуқра, на эшак, на от, на сарой».

Баҳром деди: «Менга сени керакмас,
Қизларнинг мол-мулки, зеби керакмас».

Чол деди: «Ола қол, сенга ҳавола
Багримда етишган бу тўрт қиз бола.

Яхши-ёмоидан ўзинг воқифсан,
Маъқул нигоҳ ила магар боқибсан».

Деди унга Баҳром: «Бу тўрт нигорни —
Қабул этгум, алқаб парвардигорни».

Шундай дебон турди ўрнидан подшоҳ
Наъра тортиб сўнгра қўзғалди синоҳ.

Шоҳ деди: «Амримни бажо әтиңгиз,
Қизларни ҳарамим сари элtingиз!»

Биёбондан келди пёча минг аскар,
Даштдан лашкар ўтди то тонгга қадар.

Тегирмончи бундан беҳад бўлиб лол,
Тонг оттирди қуршаб ҳар турли хаёл.

Деди хотинига: «Бу олий помдор,
Шунча шон-шавкату ва давлатга ёр.

Ізайдан тунда сурмиш бу ёп отини?»
«Гулхапни кўрибди,— деди хотини,—

Эшитиб қизларнинг қўшиқ, созин ҳам,
Ўтирди май ичиб, куй тинглаб хуррам».

Айтди хотинига тегирмончи чол:
«Бу иш якунидан менга очгили фол.

Бунинг оқибати яхшими, ёмон?»
«Бу — саховат,— деди хотини шодон.—

Мулку сеп демади, тоят мард әкан,
Саховат бобида марди фард әкан.

Ердан излар әкан ой юзли гўзал,
Қизиқтирмас динор, шоҳ қизи, амал.

Агар уни кўрса бутпарасти Чин,
Сажда қилмас әди бутга — бу гаш чин»,

Тун пардасин йиртиб қүёш чиққац ои
Равшанчароғ бўлди саросар жаҳон.

Эр-хотин нақллар айтди хилма-хил,
Бадхоҳ қарғишланиб, мақталиб покдил.

Кеч маҳал қишлоқдан келди бир улуғ,
Деди: «Аё ботир, баҳт бўлсин қутлуг».

Үтган кун қоронғу тунда Баҳром шоҳ
Нахчир овлаб даштдан қайтаркан, ногоҳ,

Бу базму гулхангга тушибди кўзи,
От бошин шул ёнга бурибди ўзи.

Қизларингни этмиш у жуфти ҳалол,
Энди фарогатда яшарлар хушдол.

Гўзалдир зулфу юз, етук эс-ақли,
Шоҳга муносиблик қиссалар ҳақли.

Сенинг куёвингдир Баҳроми помдор,
Сени ҳам танигай энди кўп диёр.

Бу мулку, бу ерни сенга баҳи этди,
Ғам ема, шодликни сенга нақш этди.

Энди хизматингда бўлур барча эл,
Чокарлик ишига боғлагаймиз бел.

Кўнглинг хоҳишип айт, фармонингдамиз,
Чокармиз, ҳар аҳду паймонингдамиз,

Лол қолиниди бундан эр ила хотини,
Тилга олишарди худонинг отини.

Арбоб деди, этиб зулфу юз мадҳин:
«Тўртинчи осмоидан топдилар баҳти».

БАҲРОМ ГУРНИНГ ЖАМИИД ГАНЖИНИ ТОПГАПИ

Муъбаду сардорлар билан бир сафда
Яна овга чиқди шоҳ сўнгги ҳафта.

Бир деҳқон учради ӯлар йўлида.
Елдай югуарди, чўкич қўлида.

Дуч келган одамга арз этиб дарҳол:
«Баҳром шоҳ ким?» — дея қиласарди савол.

Унга муъбад деди: «Истагинигни айт,
Аммо шоҳни кўрмоқ ҳаёлидан қайт».

Жавоб қилди: «Шоҳни кўрмай, қайтмасман,
Лекин сипоҳига сирни айтмасман».

Сўнг уни әлтдилар шоҳнинг қошига,
Ўзи истаганинг нақ ёнбошига.

Баҳромни кўрдии деди: «Шаҳриёр,
Ёлғиз бир ўзинигга айтур гапим бор».

Баҳром от жиловип буриб парироқ,
Хос бир жой танлади лашкардан йироқ,

Ул мард сўз бошлади: «Эй жаҳондор шоҳ,
Сўзим мазмунидан этайин огоҳ».

Мехман бу қишлоққа арбоб, кадхудой,
Менини бу еру экинзор, сарой.

Бугун сув очгаидим экин оримга,
Барака қайтгай деб тўккан теримга.

Ногаҳон бир ўпқон очилиб ердан,
Сувин торта кетди қаърига бирдан.

Ўпқондан чиқарди ғалати бир сас,
Хайратдан ичимга ютдим мен пафас.

Сувдан келар эди санжиниг овози,
На санжининг, балки бир гашиниг овози».

Бу сўзни эшишиб, Баҳром от бурди,
Серсув ҳам сабзавор бир даштии кўрди.

Шоҳ амр айлади: кетмон ила бел —
Кўтариб, ҳар ёндан этиб келди эл.

Тушди тулпорйдан подшоҳи аъзам,
Шу ерга тикдирди ўтовини ҳам.

Кеч кирди, ботирлар ёқдилар машъал,
Гулханлар ёнарди ҳар ерда ял-ял.

Кўтаргач байроғин дарёдан офтоб,
Уфқ чеҳрасини тутди заррин тоб.

Ҳар томондан етиб ишчи оломон,
Лашкарга тўлгандай бўлди кенг майдон.

Улар ўпқон тагии ковлай бошлаши,
Фордай бир чуқурлик, ўйиб ташлаши.

Баногоҳ дуч келиб харсангдай нарса,
Қазишни тўхтатди улар шу лаҳза.

Бир бино кўрдилар қурч пухта гиштдан,
Бамисли бир гўша эди беҳиштдан.

Ўйнинг деворига болта урдилар,
Олисдан бир эшик ўринин кўрдилар.

Муъбад йўлдош билан олдинма-кетин
Ул бино ичига юрдилар секни.

Бир уй кўрди улар кенг, узун эди,
Деворлари баланд ва мавзун эди.

Икки олтини буқа ҳайкал этилмиш,
Охури тиллодан сайқал этилмиш.

Асил забарқадга лиқ тўла охур,
Забарқад ичида ёқут, жавоҳир.

Хўқизлар қорнида хил-хил мева бори
Бу олма, бу беҳи, бу ҳақиқ аюор.

Беҳининг ичида дур қатра-қатра,
Дур дема, бамисли нур қатра-қатра.

Ул икки буқанинг ёқутдан кўзи,
Еоши-ю, шоҳида замонлар изи.

**Атрофии қуршамиш шер йла тўрхар,
Бирин кўзи биллур, биринниг — гуҳар.**

**Қирғовул, товуслар пари тиллодан,
Кўкрагу кўзлари, бари тиллодан.**

**Муъбад буни кўриб, бўлиб сарфароз,
Шоҳ сарига жадал юрди у пешваз.**

**Подшоҳи жаҳонга бўлиб рўбарў:
«Чексиз бир хазина топдик,— деди у.—**

**Шундай хазинаким, гавҳар лиммо-лим,
Чархи фалакдадир қалити, балким».**

**Шоҳ деди: «Кимки бу ганижин бекитмиш,
Шубҳасив, номини унга сабт этмиш.**

**Бориб, разм солиб, ул номни топинг,
Қачон кўмғанлар, ул айёмни топинг».**

**Муъбад ҳосил этиб шоҳнинг комини,
Ўқиди ул говда Жамшид номини.**

**Сўнгра шоҳни әтди бу сирдан огоҳ,
Деди: «Тилло говда ёзиқ «Жамшид шоҳ».**

**Шоҳ деди: «Муъбадлар аро аълоси,
Ҳар ишда донолар ичра доноси,**

**Айтгин, Жамшид қўйган ганижина юкин —
Қандай хазинамга қўшимогум мумкин?**

**Тигу адолат-ла мен ганиж топарман,
Бундан ўзгасидан мен ранж топарман.**

**Ул ганижнинг бор-йўгин почорларга бер,
Йўқса, иззат-нафсим менинг озор ер.**

**Агар пом чиқармоқ бўлса муддао,
Адлу шамшир ила ганиж тоғмоқ раво.**

**Менинг сипоҳимга бу ганиж не даркор,
Ҳақиқий мардликка дунё әмас тор.**

Боболар расмига садоқат ила
Бу ганжни тарқатинг адөлат ила.

Гавҳару, тиллою, нуқраю зарин
Беваю етимга тенг бўлинг барин.

Кўмки фақир эрур, бенаво, маҳкум,
Мақсаду орзудан ё бўлса маҳрум.

Вайрону ободдан барин йиғингиз,
Жам этиб, бирма-бир санаб чиқингиз.

Улашинг сўнг ганжу дирҳам, дипорни,
Дуо қилишсалар Жамшид помдорни.

Токи жиссими аро жоним бор экан,
Менга Жамшид ганжи не даркор экан?

Ганждан бир ҳиссасин йўлбонга беринг,
Мени излаб топган дехқонга беринг.

Ҳар кимки Жамшиддан кафаллик кутгай,
Оlam шодлигидан ноумид ўтгай.

Лашкарим билан мен тортсам ҳамки ранж,
Турону Чиндан мен келтиргумдир ганж.

Токи бу тулпорим, ўткир тигим бор,
Фирибга тушмасман, қочмасман почор».

Сўнгра Баҳром юрди ўз ганжи сари,
Ганжким, ўз кучи-ла топилган бари.

Юртнинг ботирларин тўйлаб, этиб жам,
Улашди лашкарга бир йиллик дирҳам.

Бир базмгоҳ қурди фэсли павбаҳор,
Ясатди бир қасер чун гавҳарнигор.

Биллур жомда майлар лаъл каби ёниб,
Баҳром Гўр шодликлар қилди қувониб.

Деди ёронларга: «Аё ботирлар,
Улуғлар тахтидан огоҳ шотирлар,

**Бу тахтким, Хушангү Нўзварни кўрди,
Бунда Офариудун даврини сурди.**

**Яна Кайқубод ҳам бошга кийиб тож,
Топди бу тахт узра давлату ривож.**

**Айтинг, ул зотлардан тирик қолди ким?
Адл учун мангулик шуҳрат олди ким?**

**Бу чархи гардундан ўтди кўп номдор,
Қолди ҳикоятлар улардан ёдгор,**

**Яхшию ёмон от бўлиб мұяссар,
Бири бадном бўлди, бири мўътабар.**

**Биз ҳам наебат билан бир-бир ўтармиз,
Нечун ёмоиликка юзни тутармиз?**

**Ўтганлар ганижидан менга не фойда?
Динорга ҳире қўймоқ, билинг, бефойда.**

**Бу фоний дунёга дил боғламасман,
Бу тожу, бу ганждан вақт чоғламасман.**

**Куним шодлик билап ўтса, менга бас,
Оқил кишиларга андуҳ ярашмас.**

**Қўл остимда бўлган бирорта кимса,
Деҳқонми, коргарми, ёними ё кекса.**

**Нолиса мабодо менинг раижимдан,
Бу юрмасин менга тожу ганижимдан!»**

**Бор эди йиғинда Моҳиёр номли зот,
Юзу олтмиш тўрт йил кечирган ҳаёт.**

**Бу сўзни эшитиб турди бандоҳ,
Деди: «Адолатли, ҳақиқатгўй шоҳ!**

**Жаму Фаридундан огоҳ кишиман,
Озми-кўп билгайман улар ишидан.**

**Аммо сендай шоҳни кўрмаган жаҳон,
Сен — эллинг умиди ҳам фахри замон.**

Дилинг дарё бўлса кенглиқда баравж,
Ундан туғён уриб чиққайки бир мавж,

Бу мавждан таралур антиқа бир нур,
Бу нур доноларни ҳайратга солур.

Жаҳонда шундай ганиж айладинг пайдо,
Унинг тимсолини кўрмаган дунё.

Жамдан сўзлагандо доною зариф,
Гапики Гавон дея берганилар таъриф.

Ҳеч ким билмас эди қайда ул ганижлар,
Хокдами ё сақлар комида аждар?

Сен уни тошдингу қиё боқмадинг,
Оринг баланд келди, дилни ёқмадинг.

Бунча дурру гавҳар дарёда ҳам йўқ,
Не дарё, балки ул дунёда ҳам йўқ.

Дарвишларга бердинг гавҳару дурни,
Ул тилло говнию олгин охурии.

Сенга насиб қиссин бу тоҷу камар,
Ёринг бўлсин мудом баҳт ила зафар.

Токи олам бордир, ўчмагай отинг,
Тилдан тилга ўтар мадҳу сифотинг».

БАҲРОМ ГЎР БИЛАН ТОЖИР ВА УНИНГ ШОГИРДИ ҲАҚИДА ҚИССА

Ўқу ўқдои билан сўнгги ҳафта ҳам
Наҳчир овлади шоҳ ёлтиз ва шурғам.

Офтоб оташидан ёнар эди чўл,
Даштдан маъюс бурди шаҳар сари йўя.

Бир тожир қасрига етди шу замон,
Ҳеч ким кўринмасди, боқмасин қаёш.

Тожирга дедики, бизни меҳмон қија,
Биздан рапижу озор кўрмагайсан, бил.

**Савдогар таклифни айлади қабул,
Үйидан муносиб бир жой берди ул.**

**Қорин оғриғидан чекиб ранжу гам,
Шоҳ берди мезбонга бир ҳовуч дирҳам.**

**Дедики: «Келтиргил менга қоқ нишлоқ,
Бодом мағзи ила этиб қовурдоқ».**

**Мезбон бу таклифни этмади адо,
Үйда бодом мағзи йўқ эди асло.**

**Аммо уйга кириб у кечга ёвуқ,
Меҳмонга келтирди қоврилган товуқ.**

**Дастурхон ёзаркан Баҳромга мезбон,
Деди савдогарга Баҳром наҳлавон:**

**«Мен пишилоқ этувдим сендан илтимос,
Кўнглимга шу овқат ҳозир эди мос.**

**Шу важдан сенга мен дирҳам бергандим,
Қорин оғриғидан сўз ҳам дегандим».**

**Тожир деди: «Аё ишкур меҳмон,
Жонинг ҳузурини билмаган подон,**

**Қоврилган товуқни келтирдим ҳозир,
Бундан ортигин сўраннинг нацир?»**

**Тожирдан бу сўзни эннатиб Баҳром,
Пишилоқ орзусидан воз кечди тамом.**

**Нон еди, пушаймон бўлиб сўзидан,
Умидини узиб ўз орзусидан.**

**Үйқу голиб келиб, ўринга ётди,
На сирни бой берди, на бир сўз қотди.**

**Тонг отди, офтоб чиқди зар ёйиб,
Кўздан туи чодраси бўлганда ғойиб,**

**Шогирдига қилиб дўқу писанда,
Магрур тожир дерди: «Эй, галварс банда,**

Бир дирҳам бўлмаған товуқни нега
Қимматга олдингу жавр әтдинг менга?

Хуш кўрганда эди таоминг савор,
Қора тунда бунча тортмасдим озор.

Бир тангага олсанг пишлогин агар,
Кечам бўлғай эди шаҳд ила шакар».

Шогирд деди: «Товуқ менинг ҳиссамдан,
Менинг ҳисобимдан, менинг киссамдан.

Иккингиз меҳмоним бўлдингиз бу кеч,
Ортиқча жанжалга ўрин йўқдир ҳеч».

Фароғат уйқудан уйғониб Баҳром,
Бу жойдан кетмоққа айлади мақом,

То чиқиб шаҳр аро кўшку айвонга,
Тожини етказсин баланд Ҳайвонга.

Баҳром фикрин англаб у шогирд ўғил,
Деди: «Бугун менинг меҳмоним бўлгил!»

Шоҳ бориб ўтириди унинг тахтига,
Ҳайрат-ла термилиб тахту баҳтига.

Келтирди ул йигит икки юз тухум,
Яна пазандага буюрди шул зум:

«Келтир бодом мағзин қовуриб чаққон,
Тайёрла қоқ пишлоқ билан иссиқ ион!»

Меҳмониниг оразуси шу эди оқном,
Дастурхонлар ёзиб, этгиш эҳтиром!»

Баҳроминиг олдига келиб деди у:
«Кеча сен тухумни этгандинг орзу,

Ушбу орзийнини этурмиз бажо,
Хилма-хил таомни қилиб муҳайё».

Шундай дебон кетди у бозор ёққа,
Турфа хил поз-пельмат ҳарид әтмоққа.

Олди шакар, бодом, товуқ ва қўзи,
Тўкин бўлсин дея меҳмон ризқ-рўзи.

Сотиб олди шароб ва мушку гулоб,
Кейин қайта қолди уйига шитоб.

Йигит сахий эди ва ақли расо,
Хушхўр таомларни этди жо-бажо.

Овқат ейилгач, у май қуийб жомга,
Аввало узатди шоҳ Бахромга.

Яна қайтарилди май тўла қадаҳ,
Сұхбатга жон бериб шодлик ва фараҳ.

Мезбонга боқдию деди шаҳриёр:
«Мени Баҳром истар, қайтмогим даркор.

Айшу иўш ила сен ғароғат қилгил,
Сұхбатни бузмагил ва роҳат қилгил».

Отии эгарлади, ёл-думин тараб,
Майдан шод, юраркан гулшанг қараб,

Савдогарга деди: «Сал ҳоврингдан туш,
Мол-дунб гадоси, эй арзоиғуруни,

Кеча бир чақата сен мени сотдинг,
Шогирдинг кўвига чанг-тупроқ отдинг.

Дедингки, товуниг кўп қимматбаҳо,
Мени ютгай, дединг, коми аждаҳо».

Тожирга шундай деб, йўлга тушди-да,
Жадал етди ўзин шоҳлик кўшкига.

Уғқда офтоб кўрсатганда тож,
Тахтига ўтириди, тахти эди ож.

Боргоҳ сипоҳига у этди фармон:
«Савдогарни дарров келтирипг бўён!»

Кўн ўтмай шу ёрда бўлдилар ҳозир.
Шодон шогирд ила ул ғамик токир.

Шоғирдни қаршилаб подшоҳ хуашчирой,
Улутлар ёнидан тайип этди жой.

Бир ҳамён қўйдилар унинг қонига,
Ой чиққандай бўлди ичу тошига.

Деди тоғирга шоҳ: «Жонинг бор таңда,
Чунутма, сен буга бўларсан баңда.

Ҳар ойда икки бор берурсан маош,
Олтмини ганиж дирҳамга ўзи бўясин бош.

Сенинг молинг билан меҳмон кутсии **у**,
Покдиллар кўнглини хандон этси **у**.

Муъбадга дедиким: «Бундан сўнг пөдноқ
То олам ишига қилмасдан нигоҳ,

Қайдан билсин элнинг қай бири улуве,
Яхшию ёмонга педир йўл-йўруг?

Бундан сўнг, эй оқил ва доно олам,
Шуни унумасдан, эсла дамо-дам:

«Агар иисоп бўлсанг баҳилликдан кеч,
Билки, баҳил боғи кўкармагай ҳеч».

**БАҲРОМ ГУРНИНГ АЖДАҲОНИ
УЛДИРГАНИ ВА БОҒБОННИНГ ХОТИМИ
ҲАҚИДА ҚИССА**

Кўп вақт бирга бўлиб сардору мумтоз,
Мусаффо май ичиб, тинглаб кую соз,

Баҳорга чиқдилар. Беҳиштдай ҳар ён,
Ерга лола гўё эклишиди осмон.

Даштларга тўлгапди қулону оҳу,
Маю сутдай оқар ариқларда сув.

Олиқару кийиклар ўйнашур қирда,
Сабза гиламлари ёйиқ ҳар ерда.

Мушкин ҳидга тўлиб оқарди анҳор,
Ҳумларда май — мисли сиқилган анор.

Мардлар Баҳром Гўрга арзи ҳоя этди,
Яъни нахчир овин нақ пайти етди.

Шоҳ деди: «Майлига, анжомни шайланг,
Лашкардан минг ботир йигитни сайланг,

Тайёр этмоқ керак лочину шоҳбоз,
Бургуту қарчигай бўлсин яна соз.

Турондир ов қиммоқ учун ажиб жой,
Биз нахчир овлайлик у ерда бир ой».

Туронга йўл олди шоҳи нахчирижүй,
Йирарди оламда минг хил раңгу бўй.

Қулону, олқару оҳу бунда мўл,
Сардорлар урдилар улкан овга қўл.

Шу зайл икки қун ов этди давом,
Баҳромнинг қўлидан тушмас әди жом.

Учинчи қун қуёш кўрсатди жамол,
Шаҳдидан қора тун чекинди дарҳол.

Офтоби мунавар кийди бошга тоғ,
Ер бўлди зумуррад, дарёю тоғ — ож.

Яна ов ишқида от сураркан шоҳ,
Шердай бир аждаҳо учради ногоҳ.

Бўйни, боши сержун ва ёлдор әди,
Кўкрагида қўша пистон бор әди.

Шоҳ камонин олиб, ўқини солди,
Аждаҳо кўксини мўлжалга олди.

Яна бир ўқ отди болига шу он,
Жисмидан тирқираб чиқди заҳру қон.

Отидан тушдию олиб ҳанжарни,
Чониб ташлади у ёвуз аждарни.

Бир барни йигитни ютган эди у,
Вужудин емириб захр ила оғу.

Шоҳ ўшал барнога йиғлади зор-зор,
Захридан кўзлари тортганди озор.

У ердан шитобан шоҳ тушди йўлга,
Ўйқиу сув истаб, боқиб ўнг-сўлга.

Қаршисидан чиқди ободгина жой,
Воҳа ўртасида сўлим бир сарой.

Шу пайт кўзали бир аёлни кўрди,
Аёл Баҳром шоҳдан уялиб турди.

Баҳром деди: «Паноҳ берсанг, эй аёл,
Етказмасдим сенга равж ила малол».

Хотин деди: «Аё паҳлавон йигит,
Уйимни уйингдай, майли, қабул эт».

Бу сўздан сўнг отни уйга бурди шоҳ,
Эрини чақирди хотин хайриҳоҳ.

Деди унга: «Отни боқ сомон ила,
Ел-тапни тароқ ё жул билан сила».

Меҳмоннинг ётоғин әтдию тайин,
Хонани озода қилди атайин.

Бўйра солди, ёзди кўрпаю гилам,
Баҳром шоҳни әтди ёду дую ҳам.

Сув, ўтии тайёрлаб у аёл мебони,
Эрини чақирди меҳмондан пинҳон.

Бу водоп мўйсафид тик қотар жойда,
Бирорта кимсани кўрса саройда.

Бу иш хотинларнинг ишимас гарчанд,
Сипоҳ хизматига ўзи бўлди банд.

Баҳром шоҳ юз-қўлини ювиб, ўша чоғ
Билдики, аждардан бўлмишди носоғ.

Дастурхон келтириб ёди ул хотин,
Шай этиб сабза, пон, сут, қандолатин.

Озроқ пон едию шоҳ ётди полиб,
Чиний дасторини юзига солиб.

Үйғониб, шовурни тинглади бирнас,
Хотин дер әрига: «Бандайи нокас,

Бир қўзи сўймогинг керак, бу отлиқ
Кўринур мўътабар, шаҳриёр зотлиқ.

Келбати шоҳона моҳ таълат юзи,
Балки, шудир подшоҳ Баҳромнинг ўзи».

Хотинига қараб ул бенаво эр:
«Беҳуда гапларни вайсамагин, — дер,—

Уйда на гўптинг бор, на иону туз бор,
На иш йигирасан, қилгали рўзгор.

Қўзингни сувори еб кетар фақат,
Йўловчидан теккай нима манфаат?

Аёзу бўрон-ла келиб қолса қиши,
Бошимизга тушибай ҳали кўп ташвиш».

Хотин тингламади әрнинг сўзини,
Заковатда ортиқ созиб ўзини,

Эрига ўтказди ирода кучин,
Қўзини сўйдирди йўловчи учун.

Гўшту сабзавотни этиб омухта
Бир қозон овқатни пинирди шухта.

Шаҳриёр олдига тортилди таом,
Тухуму сабзаю гўшт ила қиём.

Қўзининг бир сонин қўйди у яхлит,
Безаб дастурхонни худди шу тахлит.

Баҳром овқатни еб, қўл ювди шу он,
Тани нософ эди, номирди ҳамон.

Тун ўтиб, анжуман қурганда офтоб,
Келтирди ул хотин жийдаю шароб.

Деди унга подшоҳ: «Эй, яхни аёл,
Қадим достонлардан этгил қийлу қол,

Токи, сўзинг тинглаб ичайин бода,
Дилим дарддан бўлса шояд озода.

Сендан илтимосим, арази ҳолим шу,
Шудир шоҳ дилида муроду оғзу».

Хотин жавоб қилди: «Жуда яхни гап,
Ҳар иш равишига оллодир сабаб».

«Сўзларинг рост,— деди Баҳром ҳам шу тоб,—
Ҳар ким тилар ундан адл ила иисоғ».

Деди ул оқила: «Эшит, эй нокрой,
Бу жойда одам кўп, кўп эрур сарой.

Бу ердан жуда кўп сувори ўтар,
Шоҳнинг синоҳлари тоғ маҳани тутар.

Бир-бирин ўгри деб аташиб сардор,
Бир-бирин дилига етказар озор.

Беш-олти дирҳам-чун кўтариб жанжал,
Фарогат дамига урулар чапгал.

Ёмонотлиқ қилиб поктан аёлни,
Нобон ишга бурав фикру хаёлни.

Бу хил зиён ишдан пайдо бўлмас гапиж,
Подшоҳи жаҳондан шундай етур ранж».

Бу сўздан кўп маҳвун бўлди шаҳриёр,
Ёмонотлиқ қилди уни хизматкор.

Кўнглидан ўтказди шоҳи мўътабар,
Шу бўлса одиллик ҳурмати агар,

Қиласай бир неча кун ситамгарлик, то
Жабрим элда меҳр айласин пайдо.

**Бу нохуш хаёл-ла ётди түн бўйи,
Жабру ситам билан банд бўлиб ўйи.**

**Тун пардасин йиртиб офтоби тобон,
Нуридан мунаввар бўлганда жаҳон,**

**Хотин уйдан чиқиб, эрига шу чоқ —
Деди: «Қозон-ўтга ушагил тезроқ,**

**Сувга турли-туман тухумларни бос,
Қозонни қоронғи бир бурчакка ос.**

**Мен бориб соғайин сигирнинг сутин,
Сенга ҳам осонмас қозону ўтин».**

**Яйловдан сигирни келтириб аёл,
Олдига ўт-ўлан ташлади дарҳол.**

**Худо номи билан жуғтлаб дилини,
Қафти билан силаб тортди елинни.**

**Елиндан келмади бир қатра сут ҳам,
Мезбон аёл кўнглин босди ғусса-ғам.**

**Эрига дедики: «Аё, катхудой,
Шаҳаншоҳ даргазаб бўлган, ҳойнаҳой.**

**Шаҳриёр тузгандир ситамкор режа,
Кўнглидан ёмон гап ўтгандир кечা».**

**Эри деди унга: «Нечун бу сўзлар,
Кўнглинг мудом ёмон ҳаёлни кўзлар».**

**Хотин деди: «Фикрим эмасдир ғалат,
Сўзларим беҳуда эмасдир, албат.**

**Ситамкор бўлганда жаҳондор подшоҳ,
Юзин кўрсатмайди ҳатто кўкда моҳ.**

**Елиндан сут қочиб, бўлгай бесамар,
Атрин йўқотади мушк ила анбар.**

**Фош бўлур ҳар нечук зинову риё,
Юмшоқ дил ҳам бўлур чўн санги хоро.**

**Бўрига ем бўлар дашт аро инсон,
Доно четга қочгай қўринса нодон.**

**Адолатсизликдан шоҳ этса зуғум,
Палағда бўлгайдир товуқда тухум.**

**Сигир яйловида ўт-ку кўп эди,
Ему ҳашаги ҳам созу хўб эди.**

**Бироқ бир томчи сут йиғмабди жонвор,
На танды мажолу, на рангда ранг бор».**

**Бу сўзларни тинглаб подиоҳи олам,
Кўп афсуслар ила чекди ғам-алам.**

**Худога дедики: «Эй парвардигор,
Сенинг амрингдандир бу дунё — рўзгор.**

**Бош тортса иисоффдан мабодо дилим,
Буюрмасин шоҳлик тахти — манзилим»**

**Покдилу художўй хотин шу лаҳза
Сигирининг ёнига етишди аста.**

**Худованд иоми-ла, ниятлар тилаб,
Елинни ушлади оҳиста силаб.**

**Сигир вужудидан сут келди шу дам,
Мезбон аёл дерди: «Эй, қодир эгам,**

**Бедодгар қалбига солдинг адолат,
Йўқса, рўй бермасди ундан бу ҳолат».**

**Сўнг деди эрига: «Лё катхудо,
Адлу иисофф бўлди яна жо-бажо.**

**Дилхушу сарфароз бўлурмиз яна,
Жаҳонофариндан ушбу тантана».**

**Қозонда мавжланиб пишар экан сут,
Яна эр-хотиннинг кўнгли бўлди бут.**

**Меҳмонга кўрсатиб пиззату икром,
Эр-хотин келтириди хилма-хил таом.**

Косада ширгуруч турарди сермой,
Бир томон гўшт бўлса, бир томонда чой.

Ширгурчдан озроқ еди-да подшоҳ,
Фикридан хотинни айлади огоҳ.

Қамчи бериб деди: «Бир даргоҳга ил,
Муқаддас жой бўлсин, тугаргоҳга ил.

Бир шоҳга пълинким, кўп баланд бўлсин,
Шамолу бўронга ионисанд бўлсин.

Сўнг кузат қамчидан кўз узмай асло,
Пўловчи феълидан бўлма бенарбо».

Шитоб има борди аёл даргоҳга,
Шоҳнинг қамчисини илди бир шоҳга.

Бир қанча вақт унга айлади нигоҳ,
Шу пайт келиб қолди беҳисоб сипоҳ.

Қамчини баландда кўрган ҳар одам
Баҳромга офарин айтарди шул дам.

Отдан тушиб, қамчи пойига етиб,
Дастасин ўпарди таъзимлар этиб.

Эр-хотин дейиниди: «Бу — шоҳ бегумон,
Чеҳрасида шоҳлик белгиси аён».

Хижолат тортишиб қайтишди икков
Ва шоҳнинг ёнига бордилар дарров.

Дедилар: «Улуг шоҳ, паҳлақон, оқим,
Муъбадлар муъбади, жаҳондор, одил!

Бу уйиниг эгаси дарвиш бир инсон,
Аёли бепаво, эри полизбон.

Бизнинг тилагимиз — шоҳга бандалик.
Тамагир эмасмиз, бу — шармандалик.

Меҳмон бўлмогингни бу манзил аро
Хаёл ҳам этмовдик, эй шоҳи доно!»

Жағобан уларга Баҳром шундай дер:
«Сизники бу экин, бу ўлка, бу ер.

Фақат мезбопликни айлавгиз пеша
Егбопликни әнді билманг андеша».

Шундай деб саройдан чиқди у дилшод,
Йұлға равон бўлди яна учқур от.

Бенаво қинилоқдан чиқди шаҳриёр,
Гавҳарнитор қасрии этиб иктиёр.

**БАҲРОМ ГҮРНИНГ НАХЧИРГОҲГА
БОРГАНИ ВА БАРЗИН ДЕҲҚОИ
ҚИЗЛАРИГА СОВЧИ БЎЛГАНИ**

Наҳчиргоҳ сарига бошлиб кўн сипоҳ,
Уч қунлиқ сафарга йўл тутди подшоҳ.

Әрои улугидан уч юз отлиқ мард
Бўлдилар бу йўлда ҳамроуз ҳамдард.

Яна уч юз чогли хизматкор кини,—
Ов абзалини ташиб бормоқдир ини.

Ўн туя ҳарирдан қилинди зеб баҳи,
Узангиси зардан, тоза дурдан нақши.

Подшоҳ чодирини қурдилар баланд,
Оро топди яна таҳти аржиманд.

Етти фил олдинда одимлар шахдам,
Устида осмон ранг феруза таҳт ҳам.

Таҳтиниг поялари зар ила биллур,
Чайқалиб борарди шоҳ Баҳроми Гўр.

Қиличбоз ўттизта гулом ҳамроҳи,
Барчаси заркамар, заррин кулоҳи.

Юз хачирда борар мутрибу машшоқ
Гавҳар тож бошида порлар ярқироқ.

Бир юз олтмиш шаҳбоз қушдор қўлида,
Икки юз чарғ шоҳин ўнгу сўлида.

Бордир бир қора қуш шу қушлар аро,
У шоҳнинг кўзида кўп қимматбаҳо.

Чангали қоп-қора, тумшуги сариқ,
Ярқираб турарди нақ юлдуз янглиг.

Унга Турго дебон бермишдилар ном,
Кўзлари бамисли қон тўла қўш жом.

Хоқон ҳадя этмиш шоҳга бож ила,
Шоҳона тахту ҳам ёқут тож ила.

Яна заррин ҳалқа юбормиш бирга,
Қирқта билакузук, иккаки қирқ сирға.

Яна уч юз туя чиний қиммат мол
Ва уч юз ёқут кўз узук — ранги ол.

Қушдорлар кетидан ул шоҳи яхон
Кўйди юз йигирма нахчиргир қоплон.

Қоплонлар ҳалқаси гавҳардан эди,
Ҳалқалар зангири соғ зардан эди.

Қаршидан жуда кенг дарё чиқди боз,
Сувга юз тутдилар синоҳу сарбоз.

Шу сувга келарди ҳар етти йилда
Шаҳаншоҳ муборак ният-ла дилда.

Лашкар етганида дарёга яқин,
Қушга тўла кўрди шоҳ дарё сатҳин.

Табл урилди, Турго ҳавога учди,
Бетоқат олғир қуш фазони қучди.

Учиб бир туриага урди у чангал,
На турна, йўлбарсга бергудек ажал.

Яна бир бургутни шиддат-ла олди,
Шўнгигиб-шўнгигиб, охир кўздан йўқолди.

Йўқолди камондан учган ўқ мисол,
Бир қушдор ортидан еларди беҳол.

Унинг парвозидан маюс бўлиб шоҳ,
Занг саси кетидан чопаркан, ногоҳ

Бир боққа дуч келди, нақ гулзор эди,
Богнинг бурчагида бир кўшик бор эди.

Нахчиргоҳда қолиб подшоҳ лашкари,
Ўзи синоҳ билан кирди боя сари.

Боя беҳад эдию сўлим эди кўп,
Шоҳ кўзида эди ҳам созу, ҳам хўб.

Гулзор ўртасида бир ҳавзи зилол,
Ўй суриб ўтирас лабида бир чол.

Зийнатланган эди бу боя саросар,
Бир ён гуломлару бур ён сийму зар.

Енида уч малак, бадаилар — садаф,
Олмишлар тожига ғерузга қадаб,

Еноқлар баҳору қад — сарви мавзун,
Қошлари камону соchlари узун.

Қўлларида биллур жом тўла бода,
Баҳром Гўр уларга боқди афтода.

Қизлар чеҳрасидан кўзи қамашди,
Тугро хаёлидан фикри адаши.

Давлатманд кўрдию шоҳни ўша он
Шашбалиддай қотди раангি заъфарон.

Барзин эди доно мўйсафид оти,
Унга орзу эди шоҳ гултифоти.

Барзин шамолдай тез ўрнидан қўпди,
Бориб шоҳ олдига, у ерни ўпди.

Деди унга: «Аё шоҳи офтоб чеҳр,
Сенга насиб бўлсин гардуни сипеҳр!

**Богимга келибсан, раҳмат, омон бўл,
Икки юз сувори билан меҳмон бўл.**

Барзин боши ойга етарди күшод,
Бу bogдан шаҳапшоҳ агар бўлса шод».

**Барзинга деди ул подшоҳи жаҳон:
«Бугун Туғро бўлди кўзлардан ишон.**

Тезчангал бу қушдан дилим бўлди танг,
Тутқич бермай учар, оёғида занг».

**Жавоб қилди Барзип деҳқон: «Аё шоҳ,
Бир қуш кўрган эдим қаноти сиёҳ.**

**Қўнгироги зардан, тани қон-қора,
Чангали, тумшуғи мисли зогора.**

Туғро илинминидир бое дарахтига,
Әниди қўлга кирар, шоҳим баҳтига».

**Дарҳол бир гуломга буюрди подшоҳ:
«Қизғил ул дарахтга синчилаб нигоҳ!»**

Мя гулом тез бориб, келтириди хабар:
«Шод бўлсин подноҳим, Туғро бехатар.

Туғро илинибди ёнгоққа бехое,
Фақат қуандор уни этгайдир халос».

**Келтирдилар қушни, шод сўзлади чол:
«Оlam ягонаси, марди безавол,**

**Кўзимга тўтиё хоки қадами,
Сенга башда бўлсин тоҷдорлар жами!**

Зоди бу шодлик-чун бир қадаҳ май ич,
Дилипг ором тоиди, хижил бўлмай ич».

**Мўйсағид сўзлари бўлиб шойиста,
Шоҳ ҳовуз бўйига қўнди охиста.**

Етиб келли вазар ёнига шул дам,
Суворилар ила ҳазинабон ҳам.

Барзин май базмини шод, обод қилди,
Жаҳондор номини аввал ёд қилди.

Сўнг май келтиришиб, биллур жом ила
Тутдилар Баҳромга эҳтиром ила.

Жаҳондор шу лаҳза майни кўриб хуш,
Кўнгли тортганича ундан қилди нўш.

Бундан Барзин дили шод бўлиб ғоят,
Кўза-кўза майлар келди ниҳоят.

Барзин маст бўлибон қизларга деди:
«Санъатчи қизларим, тинглангиз энди:

Келган меҳмон әмас оддий бир сипоҳ,
Ташриф буюрмишдир, балки Баҳром шоҳ.

Эй газалгўй, энди бирор газал айт,
Сен чанг чал, ой юзлим, келди айни пайт».

Бордилар учовлон шоҳнинг қошига,
Гавҳар тоқларини кийиб бошига.

Бири — чаигзан, бири бўлиб хушхиром,
Бири газал айтиб, шоҳни этди ром.

Уларни мадҳ этиб, боқаркан мафтун,
Бодани сипқариб, шоҳ бўлди мамнун.

«Бу қизлар ким эрур?— деб сўради шоҳ
Ва бу шодликлардан эт мени огоҳ!»

Барзин деди: «Шинит, аё шаҳриёр,
Сенингиз ўтмасин бу олам — рўзгор.

Билгилки, бу қизлар — менинг қизларим,
Жону жигариму қолар изларим.

Бири газалхону бири чангнавоз,
Бири нозук адo раққоса мумтоз.

Менинг ҳеч нарсадан йўқ зарра камим,
Етарли боғу ер динор, дирҳамим.

**Уч қизим ҳуснда хуррам баҳордир,
Кўриб турибсан-ку, шонли баҳодир!»**

**Ғазалхонга деди: «Эй моҳрўй гўзал,
Шоҳнинг таърифида айтгин бир ғазал».**

**Бири қўшиқ бошлаб, бири чертиб соз,
Дилдан ғамни қувиб этди сарафароз.**

**Ғазалхон қиз буриб сўнг шоҳга юзин,
Деди: «Хусравпишон, эшит дил сўзин!**

**Сен кўк юзидағи моҳга ўхшайсан.
Тахтга энг муносиб шоҳга ўхшайсан.**

**Юзинг худди моҳу қадинг — нақ шамшод,
Бу шоҳлик, тахту тоғ сен билан обод.**

**Хушбаҳтдир, ким юзинг саҳарда кўрса,
Сочинг димогига анбар уфурса.**

**Желбату қоматинг — йўлбарсу шоҳин,
Гардунгача етсин шавкатинг, шоҳим,**

**Чеҳранг бамисоли гулнор япроғи,
Мехрингдан яшнайди кўнгиллар боги.**

**Дилинг дарё әрур, сахий қўлсан, дов,
Камонингга йўлбарс, шерлар бўлур ов.**

**Қилини тешиб ўтар ўқинг бехато,
Адлингдан сув сутга айланур ҳатто.**

**Сипоҳлар кўрганда сенинг камонинг
Ва қувватга тўлган қадду камолинг,**

**Ҳисобсиз бўлса ҳам лашкарда аскар,
Сенга тенг келолмас шиддатда яксар».**

**Бу ғазални тинглаб ул шоҳи Баҳром
Сипқарди май тўла яна биллур жом.**

**Шоҳ Барзинга деди: «Эй сарфароз мард,
Жаҳонда кўп кўрган шодлик, ғаму дард,**

Топмагайсан мендан афзал бир күёв,
Мен шоҳлар шоҳиман, шоҳликда **Хусрав**.

Уч қизинг баҳш айла шоҳи жаҳонга,
Тожинг шуъласини етказ **Кайвонга**».

Барзин жавоб қилди: «Аё шаҳриёр,
Шодлик бўлсин сенга маю майгусор,

Борми бу жаҳонда журъатли бўлған,
Шоҳим, матлабингдан терсга бурилған?

Мени ғулом каби, шоҳим, қабул эт,
Тахтингни эъзозлаб, сийловчи қул эт.

Сийлайман мен сенинг тоҷу таҳтигни,
Шону шавкатингни, таҳту баҳтигни.

Хизматингда бўлсин уч қизим, майли,
Майли, банданг бўлсин лутфинг туфайли».

Подшоҳ хуш кўрибон бу уч чиройни,
Кўрганидек бўлди нақ уч тўлини ойни.

Қадлари сарв эрур, чеҳралари ол,
Таҳту тож зийнати уч соҳибжамол.

«Кўнглимда иски бор яхшию ёмон,
Сенга изҳор этай, эй шоҳи жаҳон.

Палосу, либосу, зебу заридан,
Емоқлик, ичмоқлик — бари-баридан.

Бешубҳа икки юз тую молим бор,
Балки, бундан ҳам кўн, эҳтимолим бор.

Билагузук, ҳалқа ва тоҷу таҳтим,
Бари шу қизларга — шулардир баҳтиш».

Барзин сўзин тинглаб қулдию **Баҳром**,
Деди: «Бисотингда бор мулку анжом.

Бари жой-жойида қолсии, мен тегмай,
Сен ғазал бошлатгиш ва келтиргил май».

Унга Барзин деди: «Ойдай бу уч қиз
Қаюмаре ва Хушанг ўйлида тёнгсиз.

Булар сеникидир, хоки роҳингдир,
Севинг бахшидангдир, ҳалол моҳнингдир,

Кенжак қизим номи, бил, Маҳфарид,
Бири Фаронакдир, бири Шанбалид».

Хуш кўрди шаҳанишоҳ бу уч дилдорни;
Қабул этди уччов маҳбуба ёрни.

Буюрди, лашкардан бир улуғ номдор
Тўртта заррин таҳти айлади тайёр.

Маҳмилга ўтириди уч нозанин ҳам,
Олтмиш румий ходим хизматда ҳамдам.

Уларни таърифлаб ширин забонда,
Олиб боришидилар таҳти равонда.

Заррин шабистонга кирдилар уч моҳ,
Улар жамолидан маст эди подшоҳ.

Шаҳанишоҳ қамчисин олиб бир гулом
Илди даргоҳ аро, этиб эҳтиром.

Иш қамчидаи бошқа ҳеч қандай инсон
Йўқ эди, сипоҳга бергай бунча шон.

Ҳар кимки кўраркан қамчини, шитоб
Бориб ўпарди-ю, этарди тавоф.

Мастона бўлгунча ичди шаҳриёр,
Маҳмилга ўтириди шоду баҳтиёр!

Заррин шабистонга етдию Баҳром,
Гавҳарзеб қасерда олди хўб ором.

Бир ҳафта айш этиб, қуриб суҳбатлар,
Улашди инъому, нозу пеъматлар.

БАҲРОМНИНГ ОВДАГИ ЖАСОРАТИ

Саккизинчи куни овга чиқди шоҳ,
Рӯзбеху минг сипоҳ ёнида ҳамроҳ.

Тўлганди қулонга дашту биёbon,
Ўйнар шоҳ қўлида каёний камон.

Икки ўтқир ўқни ўрнатиб ёйга,
Илтижо қилди у қодир худойга.

Фасли баҳор эди, қулон кўп эди,
Бир-бирин қувлашар, неча тўп эди.

Бир-бирин гажишиб қиласдилар жанг,
Бўлганди биёbon қондан ҳақиқ раи.

Баҳром қарадики, икки нар қулон,
Бир-бирин бўғизлаб, янчур беомон.

Бири голиб келиб бу майдон аро,
Ургочи қулонни боєди у танҳо.

Бу ҳолатни кўриб Баҳром бўлиб шод,
Таранг тортиб ёйнинг торини кушод,

Ўқ узди жуфтлашган қўш қулон **сари**,
Чамбарчас михланди урғочи, нари.

Бир ўқ-ла иккисин урди бемалол,
Бу аниқ мўлжалдан ланикар эди лол.

Кўриб мерғаниликнинг бу ақиб баҳси,
Ҳамма шаҳриёрга айтарди таҳси:

«Ёмон кўздан сени әгам сақласин,
Ҳар кунинг байрамдай шод чаракласин.

Сен мардлик бобида соҳибқиронсан,
Ҳам шоҳсан, хусравсан, ҳам паҳлавонсан».

**БАҲРОМНИНГ ШЕРЛАРИ
УЛДИРГАНИ ВА ГАВҲАРФУРУШНИНГ УИИГА БОРИБ,
УНИНГ ҚИЗИНИ СҮРАГАНИ**

Подшоҳ қамчи босиб шабранг тулпорга,
Йўл қувиб, дуч келди бир тўқайзорга.

Чиқди чангалзордан икки шер ногоҳ,
Камонни мўлжалга аниқ тортди шоҳ.

Бир шернинг кўксини ўқ ёриб кирди,
Токи пойнаккача қўпориб кирди.

Мода шер ёнига бориб бирпасда,
Уни белбоғ билан айлади баста.

Шоҳ деди: «Бу ўқининг нати йўқ эди,
Ўзи ҳам ўтмасроқ, оддий ўқ эди».

Сипоҳлар айтдилар шоҳга оғарин:
«Номинг баланд бўлсин, эй шоҳи замин!

Теки барно бўлиб бу тахти олам,
Сендайин подшоҳни кўрмади одам.

Учсиз ўқ биланки қулатдинг шерни,
Тогни ҳам янчгунгдир сермаб шампирни».

Чангалзор ичига отни сурдилар,
Содиқ сипоҳлар бирга юрдилар.

Кўрдилар қўй тўла бир сўлим яйлов,
Чўпон қўрққанидан қочарди яёв.

Чўпонлар сардори кўрди Баҳромни,
Шер хавфи олганди ундан оромни.

Баҳром сўради: «Бу даҳшат тўқайда
Кимдир қўй боқувчи ва ўзи қайда?»

Чўпонбоши деди: «Аё, эй номдор,
Елгиз мен бу ишни этдим ихтиёр.

Заргарга қарамдир сен кўрган бу мол,
Тогдан ҳайдаб тушдим кеча bemalol.

Этмас хўжайиним даҳшатни писанд,
Фоят бадавлатдир, тоят аржуманд.

Унинг молу мулки, сийму зари кўп,
Ёктуу, биллуру ҳам гавҳари кўп.

Ёлғиз бир қизи бор, чангзан у әлда,
Қоп-қора зулғлари ўйнайди белда.

Шу қизин қўлидан ичар фақат май,
Дунё кўрмагандир бир кекса бундай.

Агар бўлмаганда Баҳром шоҳ адли,
Бўлмасди буичалик номдор, давлатли.

Шаҳанишоҳ интилмас бойлигу зарга,
Шундай ўргатгандир у муъбадларга.

Йиртқични ўлдирган, айтгил, қайси **мард**,
Оялоҳ қўндирамасин кипригига гард!»

Баҳром жавоб қилди: «Бу иккита **шер**
Бир ботир ўқидаи бўлди қаро ер.

Сўнг етти дўстини ёнига олиб,
Қайгадир кетди у сувори, ғолиб.

Сен бизга заргарнинг уйини кўрсат,
Бекитмасдан, кўча-кўйини кўрсат».

Чўпонбоши деди: «Суринг аргумоқ,
Қаршингиздан чиқар сўлим бир қишлоқ».

Юрт аро машҳурдир у жойининг номи,
Баҳром шоҳ қасрига отган найноми.

Тым сиёҳ ҳаририн ёйғаи маҳал туи,
У ерда бошланур базми гуногуи.

Бориб, яқинроқдан қулоқ сол бирпас,
Базму чанг садоси сени этгай мааст».

Бу сўани эшитиб, отга минди шоҳ,
Шоҳона либослар кийғизди синоҳ.

**Ажралди қўшиндан ҳам вазирдан у,
Бошида чарх ураг ҳилма-хил орзу.**

**Рўзбех боқиб аъён ўтирган ёққа,
Деди: «Эрон шоҳи бориб қишлоққа;**

**Заргар эшигини очар, шубҳасиз.
Дилдаги борини сочар, шубҳасиз.**

**У заргар қизинни сўраши аниқ,
Бошини тож билан ўраши аниқ.**

**Сўнг заррин ҳарамга гўзални элтар,
Барзин ўйда ҳам маишат этар.**

**Айшу ишратга у асло тўймайди,
Тонггача ёр зулғин қўлдан қўймайди.**

**Унинг ҳарамлари юздан ҳам ошиқ,
Ёмондир шоҳ бўлса бу тахлит ошиқ.**

**Хозир тўққиз юзу ўттизта барно,
Бошию эгнида шоҳона сарпо,**

**Уларнинг ҳар бири, ходим сўзича,
Подишаҳлик ганжини ютар ўзича.**

**Бу йўлда бор мулкин этмоқда торож,
Бир ойда йўқ бўлди Румдан тушган бож.**

**Минг ҳайф, бу қомату, бу ҳусну камол,
Минг ҳайф, мажлис аро бу нурли жамоя!**

**Ким кўрган бу қадар полвону зўрни,
Бир ўқда ургай қўш нахчиру тўрни.**

**Аёллар айшидан бўлмаса адо,
Бадани суст тортиб, қомати дуто.**

**Қабоги салқийди, сарғаяр юзи,
Нурдан жудо бўлгай тобора кўзи.**

**Хонимлар исидан оқаргайдир соч,
Соч оқи умидсиз этгай, па илож!**

**Шаҳват ён қоматни этиб ташлагай,
Хотин-ла кўп бўлмоқ бало бошлагай.**

**Яқинлашмоқ керак бир ойда бир бор,
Буидан ошиб кетса етказур озор.**

**Насл қолдирмоққа яралган бу иш,
Оқил кишиларга ортиғи — ташвиш.**

**Кимки кўи майл этди бу шаҳват томон,
Камайиб боргайдир жисемидаги қон».**

**Йўлин йўқотгуича осмонда қўёни
Шу зайл кетдилар бўлиб сұхбатдош.**

**Қоронги кечада, ёнда навкари,
Баҳром елиб борар у қишлоқ сари.**

**Етишди мўл юриб, заргар уйига,
Қулоқ солиб турди чангнинг куйига.**

**Чанг саси мафтункор янграркан тағин,
Савдогар қасрига шоҳ борди яқин.**

**Худонинг номини дилда этиб ёд,
Энник ҳалқасини қоқди ботма-бот.**

**«Ким у?— товуш қилди хизматкор аёл,—
Тунда эшик қоқиб юргаи бемалол?»**

Жавоб шундоқ бўлди: «Шоҳ билан **бирга
Овга чиққан эдик дашти нахчирга,**

**Кеч бўлиб, оғсоқлааб қолди бедовим,
Йўлда қолиб кетдим, юриимай овим.**

**Отим ўғирланур қолсам кўчада,
Олтин жабдуғ кетгай зулмат кечада».**

**Канизак хўжасин айлади огоҳ:
«Бир йигит сўрайди кечалик паноҳ,**

**Жўчада қолсам дер, йўқолур отим,
Олтин жабдуғларим, бору бисотим».**

**Жавоб бўлди: «Очгил әшикни, тез бор,
Меҳмоннавозликка биз доим тайёр».**

**Капизак әшикни очдию дарҳол,
Баҳромга дедики, ўғлон кира қол!**

**Шоҳ кириб, ажойиб бир жойни кўрди,
Хизматкорлар тўла саройни кўрди.**

**Ҳайратда дедики: «Қодир худойим,
Бандангга раҳнамо ўзингсан доим.**

**Ҳамиша одиллик бўлсин оиним.
Фориғ бўлсин ҳирсу тамадан дилим.**

**Бўлсин ҳар ишимда адолат қапот,
Фуқаро давримда яшасинилар шод.**

**Донину карамим бўлса зиёда,
Шуҳратим яшагай ушбу дунёда.**

**Барча улус худди шу заргар монаанд
Чанг чалиб, базм этиб, бўлсенилар хурсанд».**

**Шаҳаншоҳ чиқаркан баланд айвонга,
Ногоҳ кўзи тушди дилбар жопонга.**

**Үй өгаси солиб меҳмонга разм,
Ўрнидан қўзгајди қилиганча татзим**

**Ва деди: «Бу оқшом баҳтинг ёр бўлсин,
Барча душманларинг хору зор бўлсин».**

**Тўшак ёйиб, болиш қўйиб шул заҳот,
Меҳмон дийдоридан мезbon бўлди шод.**

**Амр этди, ёзилди тўқин дастурхон,
Келтирилди рангин таом: ошу ион.**

**Буюрди, хизматкор отга қарасин,
Ем солсин, ёл-танин ювиб тарасин.**

**Алоҳида қилиб навкарнинг жойин,
Овқату емишин этдилар тайин.**

Курсими яқинроқ сурдию шоҳга,
Мезбон қамти бўлди олампапоҳга.

Беҳад илтифотлар айлаб ул мезбои,
Баҳромга дер эди: «Эй марди майдон,

Менинг уйимни сен ўз уйингдек бил,
Ушбу таклифимни дилдан қабул қил.

Лозим овқатдан сўнг олмоқ қўлга жом,
Жом бергай уйқуга ҳаловат, ором.

Вақт ҳам алламаҳал, ўтлидир бода,
Ухлаб ол, кайфият сезсанг мобода.

Эрталаб уйқудан уйғонган маҳал,
Подшоҳ хизматига жўнарсан жадал».

Баҳром дер: «Бемаҳал кечада, ҳайҳот,
Ким қилур меҳмонга бунча илтифот?

Ташаккурлар бўлсин яздонга минг бор,
Шукр этмаган кимса бўлгусидир хор».

Канизак келтириди обдастада сув,
Меҳмондан кўз олмас, бағоят сулув.

Қўллар ювилгач, сўнг у жом сўради,
Жом билан дилига ором сўради.

Келтириди лолагун майнин канизак,
Муаттар гулдаста ёнида безак.

Мезбон майдан ичиб ўзи аввало,
Сўнг жомини гулоб-ла этди мусаффо.

Баҳромга узатиб ул дилором жом,
Сўради: «Не эрур, меҳмон, сенга ном?

Сенга содиқликка паймон этарман,
Баҳром шоҳ номи-ла қасам ичарман».

Бу гаплардан кулиб роса шаҳриёр,
Деди: «Номим Гушасп, ўзим бир сувбр.

Бу ёнга келдим мён чанг сасин тинглаб,
Маю ҳузур эмас аслида матлаб».

Мезбон деди: «Бу қиз дилпорам эрур,
Юрагим пайванди, кўз қорам эрур.

Ҳам чангзан, ҳам ҳофиз, ҳам сузур бода,
Қалбимни андуҳдан этур озода.

Ушбу дилоромнинг Орзудир номи,
Ҳам гамгусор эрур, ҳам дил ороми».

Деди сарвқадга: «Чангни қўлга ол,
Гушасп ёнига ўт ва шўх куйлар чол!»

Подшоҳнинг ёнига ўтди чангзан қиз,
Яман Суҳайлидай хуширом тенгсиз.

Баҳромга дедики: «Эй ботир ўглон,
Сенда подшоҳликдан кўурман нишон.

Билгил бу уйни сен ўз хонадонинг,
Отам мезбонигу хазинабонинг.

Қоропгу кечангда кўнглинг чоғ бўлсин,
Бошинг булутлардан баландроғ бўлсин!»

Баҳром қизага деди: «Ўтири, чалгин чанг,
Бир қўшиқ бошлигил яна хушиҳанг.

Моҳёр қалби куйдан ёшарса шояд,
Отанг меҳмоннавоз экан багоят».

Чангзан қиз чалғуни тутиб қўлида,
Созни жарапглатди «Мугон» йўлида,

Сўзга кирар экан сеҳирли торлар,
Қиздан тараларди хушбўй ифорлар.

Сўнг Моҳёр қўшигин әтаркан талқия,
Сарв-санобарга ўхшарди тагип.

Қизил гул оқ гулни чирмаган янглия
Сўзи оташ эса, юраги ёниқ:

«Душманинг наст келиб, ортсин шукуҳинг,
Илму дониш ила юксалсии руҳинг.

Озода хулқурсан Фаридун монанд,
Мен — Орзу, бўлайин хизматингга банд.

Жангда лашкарини ғолеб кўрган шоҳ
Янглиғ ташрифингдан хурсандман, эй моҳ!»

Шу сўзларни айтиб юрди шоҳ томон,
Куйларди, чангини янгратиб ҳамон.

Меҳмонга дер эди: «Эй шоҳ савлатли,
Мунаввар юлдузли, доно, давлатли,

Кимики кўрмаган бўлса Баҳромни,
Ўшал олижаноб, мард, дилоромни,

Бир қараса басдир сенинг юзингта,
Уни нақш этгансан гўё ўзингта.

Келбатиниг улуггор, сарвдир қаддинг,
Магрур хиромингда бор чексиз ҳаддинг.

Ўзинг шер юраксан, танинг мисли фия,
Жанг аро шиддатинг юз шерчадир, бил.

Ёногинг ўхшайди гулиорга буткул,
Балки, айтмоқ мумкин бу лолаю гул.

Кенг елканг нор ўмров қаддингга пайваст,
Бисутун тогини кўтаргудек даст.

Хоки нойиниг эрур Орзанинг тани,
Сенга фидо бўлсан ҳаётим мани!»

Тинглаб бу мақомда созу ширини сўз,
Ул маҳлиқодан шоҳ узолмасди кўз.

Мафтун боқар эди бўлиб мубтало,
Қалбини забт этиб ишқ номли бало.

Баҳром ҳузурида мааст бўлгач Моҳёр,
Мезбонга сўз қотди шунида шаҳриёр:

«Дин йўлии туттилу қизинг бер менга,
Офарин айтўрман бу ҳимматингга».

Орзудан шу лаҳза сўради Моҳёр:
«Бу шердилдан қанча истарсен нисор?»

Яхшилаб боққил-чи, кўнглингга ёқса,
Не ажабки, баҳтинг гар қулиб боқса».

Отасига жавоб айлади Орзу:
«Отажон, ҳар сўзинг мен учун эзгу!»

Дилингда бўлса гар шу яхши ният,
Майли, мен Гушаспга ёр бўлай фақат.

Баҳромеифат эрур бу ажиб ўглони,
Таклифи рад ётур қайси бир нодон?»

Қизнииг жавобидан ота бўлиб лол,
Баҳромга деди: «Эй марди баркамол,

Сен қизни кузатдинг бошидан-оёқ,
Ақлу донишини энди сипаб боқ.

Уни қалбиг ила имтиҳон қилгил,
Фурсатни ўтказмай феълини билгил.

Қизим бадавлат ҳам тенгесиз чиройда,
Ортиқ таърифимдан бормикини фойда?

Моҳёр тавҳарларни ҳисобласа ким,
Шоҳ ганижидан мўлроқ келгайдир балким.

Шошилма, бу кеча олгин тинч ором,
Хозирча қўлингта туттил тўлиқ жом.

Кайфда ҳал қилинмас бундоқ нозик иш,
Улуғлар бажаргай ишии осойиши.

Ухлагил, то яна чиққунча офтоб,
Яна тўплангунча муъбаду арбоб.

Тонгда доноларни этажакмиз жам,
Чорлармиз аллома улувларни ҳам.

Тундаги рёжага йўқдир инобат,
Фаридун давридан қолган бу одат.

Кайфда уйланмоқлик кори хайр эмас,
Оқиллар бу ишни инсофдан демас».

Баҳром жавоб қилди: «Бу — оллоҳ қиши,
Бу йўлда фол очмас ақли бор киши.

Дилим чангзан қизга мойилдир бу кеч,
Сен турли шубҳанинг баҳридан тез кеч!»

Бузруквор сўради: «Сўзла, эй Орзу,
Сенга эр бўлмоққа арзирмикини у?»

Қиз деди: «Илк бора кўрган чоғимда,
Түрилди унга майл кўнгил bogимда.

Дуо қил, яздонга барча ихтиёр,
Моҳёр қилмишидан бўлмас ғазабкор».

Ота дер: «Сен энди унга ёстиқдош,
Пок пият йўлида, майли, қўшгили бош».

Қизин жуфт айлади Баҳромга ул зот.
Тонг отди... Хизматкор келиб шу заҳот,

Баҳром қамчисини аржиманд қилди,
Моҳёр даргоҳида баландроқ илди,

Орзу ўтаркан ўз хонаси сари,
Ухлаб ётарди уй аҳлининг бари.

Бўлак хоналарни айланиб Моҳёр,
Гушасп ишларидаи бўлди хабардор,

Сўнгра хизматкорга шу бўлди сўзи:
«Тез келтир сурувдан юмшоқ бир қўзи!

Дастурхон зийнати бўлгайдир барра,
Барра миқти бўлсин, соғлом ва сара..

Гушасп уйғонгандга бўл ундан оғаҳ,
Тез келтир ёнига бўза билан ях.

**Кофурий жом тўла гулоб элтиб қўй,
Хонасин тўлдирсин антиқа хушбўй.**

**Кечаги майдан мени карахтман ҳамон,
Кекса заргар учун ортиқ кайф — ёмсан».**

**Бу гапларни айтиб, ётди тўшакка,
Уйқу, ором билан кетди пинакка.**

**Мунаввар офтоб кўрсатганда тож,
Замин порлаб кетди, бошланди ривож.**

**Қамчи сари келар гурросу гуррос —
Қалқон, найза тутган мингларча сарбоз.**

**Майдонга тўлганди қўшину синоҳ,
Чунки бу даргоҳга қўнгани эди шоҳ.**

**Қамчига халойиқ кўзи тушиған тоб,
Уни кўзга суреб, этарди тавоғ.**

**Барида найзаю, гурзию қалқон —
Бувчалик қўшиндан ҳайиқкан дарбон**

**Тез кириб, хожасин у бедор қилди,
Майи ноб кайфидан тез ҳашёр қилди.**

**Дедики: «Тез чиқиб, ташқарига бок,
Уйқуу ланикликтан борми ёмонроқ?**

**Меҳмонинг ўхнайди шоҳи жаҳонга,
Қўнибди бенаво бу хонадонга».**

**Сергак тортиб гандан бой гавҳарфуруш,
Қалбида гулгула айлади хуруни.**

**Сўради: «Не боис бу гапни қилдинг,
Шаҳриёр эканин қаердан билдинг?»**

**Шундай деб, ўрнидан турди газабионк,
Ҳамон этолмасди бу сирни идрок.**

**Ҳайқириб деди у: «Бу гап рост эмас,
Ақли бор донолар бу сўзни демас!»**

Хизматкори деди: «Эй жаҳондийда,
Эрон шоҳлигидир сенга насиба.

Даргоҳинг қовинда қўшин шунча мўл,
Ериб чиқмоқликка тополмассан йўл.

Кимки бу даргоҳга келса сарфароз,
Бу эски палосда ўқигай намоз.

Ҳали шуъласини сочмасдан офтоб,
Навқари хонадан чиқди-ю, шитоб,

Қўлида меҳмоннинг заррин қамчиси,
Яна гавҳар билан рангин қамчиси.

Дарвозанг устига илди бандогоҳ,
Муқаддас жой бўлди бизнинг гузаргоҳ.

Энди май кайфили унутгил тамом,
Бекорга эмасдир бунча эҳтиром!»

Дарбоннинг сўзини тинглаб, ўшал дам,
Кекса мард дилинни чулғади алам:

«Шаҳаншоҳ олдида нечун бўлдим маст,
Қизимни ҳам этдим яна майшараст».

Сўнг юриб Орзунинг хонаси сари,
Деди: «Озода хулқ, сий юзли пари!

Кечакийизга ташриф этган зот
Шаҳаншоҳ Баҳромдир, шубҳасиз, ҳайдот!

Наҳчиргоҳ дайнтидан қайтар экан шоҳ,
Унга лозим бўлганинг оромгоҳ.

Кийиб чиққил румий шоҳи либосият,
Бошингга қўндиргил пок тожи хосият,

Бисотингдан учта қизил ёқут ол,
Шоҳга ҳадя учун, эй соҳибжамол!

Хуршедчеҳра шоҳни қўрганинг зўмда
Кўксингга қўл қўйиб, бўлгил таъзимда.

Кўзига тик боқмай, ҳаё билан боқ,
Ташмаҳрамлик ила туттил яқинроқ.

Меҳр-ла жавоб бер гар этса савол,
Шарму карашмада бўлгил bemисол.

Фақат чорлатса шоҳ, қонига киргум,
Қул ўрнида кўрса, тобе ўлтиргум.

Билмай, ўтирибман кеча ёнма-ён,
Танам пора бўлиб, синсин устухон!

Бирга май ичибмиз, мен билан ул шоҳ,
Ешдир ё кексадир — май ичмоқ гуноҳ».

Шу маҳал хизматкор етказди хабар:
«Ўйқудан уйгонди шоҳи мўътабар!

Боққа чиқиб тетик, барваста, ҳунёр,
Бош-танини ювди улуг шаҳриёр.

Қуёшига рўбарў туриб ул сиймо
Яэдонга минг қатла айтди тасанно.

Сўнгра хонасига кирди у қайтиб,
Буюрди бир жомда келтилинг май, деб.

Сўнг лашкар ҳолидан бўлди-да огоҳ,
Тайёр турсинлар деб буюрди подиоҳ.

Сўнг айтди ёнимга кирсин деб Орзу,
Орзуни этурман деди у оразу».

Орау канизак-ла бордилар бирга,
Қўлда маю совга, бошда тоҷ, сирға.

Букилиб, ер ўпид таъзим айлади,
Шоҳ қулиб, гўзалга разм айлади.

Сўнг деди: «Сўзлагил, бу нечук аҳвол,
Қочминсан сен мени этиб маству лол?

Бизга етарлидир қўшиқ чангу соз,
Аёллар совгаси этмас сарфароз.

Кечакида айтдинг бир қўшиқ,
Такрор айт, янграсин найза билан тиғ!»

Сўнг сўради: «Қани у гавҳарфуруш,
Мен билан масти бўлиб май айлаган нўш?»

Бу гапни эшитиб, отасин дарҳол
Чақиртириди қизи. Кириб келди чол.

Кирди қимтишиброқ, таъзим билан у,
Офтобчехра шоҳга бўлди рўбарў

Ва деди: «Доною мардона шоҳо,
Нодиру баҳодир кишварпаноҳо!

Бу олам ҳамиша амрингда бўлсин,
Тожинг овозаси дунёга тўлсин.

Беҳушлик дорусин ичган эса ким,
Қошингда тургайдир гуноҳкору жим.

Мен подон ёнингда кўп май ичибман,
Девонаман, ўзин билмай ичибман.

Тилардим, кечсайдинг бу гуноҳимни,
Чарогон этсайдинг офтоб, моҳимни.

Эшигинг олдида қул бўлай мудом,
Менга инсонликни этмагил ҳаром!»

Жавоб шундай бўлди: «Кимки бўлса масти,
Донолар у мастдан ҳеч нарса олмас.

Кимгаки майи ноб келтирса андуҳ,
Майдан изламасин ҳузур ва шукуҳ.

Кайфингда ёмон хулқ сесмадим, аниқ,
Бу сўзни Орзу ҳам этгайдир тасдиқ.

Яхвиси дуо қил, чангзан бу гўзал
Лолаю сумандан айтсан бир ғазал.

У қўшиқ куйласин, сўнг ичайлик май,
Ноҳуш кунлар ғамин бошга келтирмай».

**Мўйсағид ер ўзиб, бўлди шодмон,
Муҳайё айлади тўкин дастурхон.**

**Ташқарида турган кўп улуглар ҳам
Шоҳнинг ҳузурига кирдилар бу дам.**

**Кўнглига хуш келмай бунча оломон
Оразу юриб кетди хонаси томон.**

**Ўтирди тун қаро либос ёйтунча,
Ойнинг атрофида юлдуз ёнгунча.**

**Оразуни чорлатди базмдан сўнг шоҳ,
Олтин курси узра ўлтириди ул моҳ.**

**Қўлга чангни олиб, бошлади мақом,
Худди шу қўшиқни истарди Баҳром.**

**Кўйларди: «Шаҳриёр, улуг баҳодир,
Номингдан шерларга тушгай хавотир.**

**Зафарбахш султонсан, ёвнинг заволи,
Чеҳранг суман аро лола мисоли.**

**Жаҳонда сен каби шавкатли шоҳ йўқ,
Фалакда сен каби шурафини моҳ йўқ.**

**Кулоҳинг яріпраб жанг қилсанг агар,
Жанг аро шиддатинг кўрганди лашикар,**

**Даҳшат ёнишгайдир ақлу юракка,
Зер забун этурсан душманин якка!»**

**Шу тарз давом этди зиёфату май,
Бодалар қўйилиб жомга пайдар-пай,**

**Кириб келди Рўзбек вазири шу он,
У қишлоқ четида туттапди макон.**

**Енида бор эди қириқ тўзали кениз,
Барчаси моҳрўй, соҳибжамол қиз.**

**Румий шоҳи янглиқ чеҳраси софлар,
Хуснидан нурланиб барча атрофиар.**

Шоҳнинг ҳарамига йўл олди Ораз,
Бошида гавҳар тож сочарди ёғду.

**БАҲРОМ ГУР БИЛАН УИ ЭГАСИ
ФАРШЕДВАРД ВА ҮТИНЧИ
ҚИССАСИ**

Салтанат қасридан чиқди шаҳаншоҳ,
Шод әди, ёнида Рӯзбеки ҳамроҳ.

От суреб борарди шабистонига,
Ўшал суманбўйли ёрлар ёнига.

Ул кеча ётдию тонг отган маҳал
Наҳчир дашти сари йўл солди жадај.

Кўп баланд-пастлардан ўтишиб йўлда,
Бир ойча қолдилар нахчирли чўлда.

Қурилди шоҳона чодиру ўтов,
Бароридан келди, расо бунда ов.

Кўзларда уйқу йўқ, қуёйилар шароб,
Базмга жон берар чанг ила рубоб.

Гулхан шуъласига тўлган эди чўл,
Енарди ўтида қуруқ билан ҳўл.

Шаҳардан қелмишди кўпдан-кўп одам,
Динордан баҳраманд неча тўп одам.

Олиб-сотиш ила эл суарди гашт,
Кўзга чалинмасди лашкардан ул дашт.

Ўнлаб оҳуларни печа мард тужжор
Сотиб олардилар, тўлашиб динор.

Бу чўл нахчири-ю, бу-чи, мурғи об,
Истаганча мумкин қилмогинг кабоб.

Эшаклар устида юқ хуржун-хуржун,
Бола-чақа учун, меҳмонлар учун.

**Бир ой наҳчиргоҳда этилгач мақом,
Жононлар сафосин қўмсади Баҳром.**

**Қўзғатди лашкарин бу азим чўлдан,
Бурқсиб кўтарилар эди чанг йўлдан.**

**Лашкар шитоб ила илдам кўчарди,
Аргумоқлар гўё елдек учарди.**

**Баногоҳ қаршидан чиқди бир шаҳар,
Ховлию кўчаси бозор сарбасар.**

**Лашкарга буюрди подшоҳ: «Бу оқшом
Шу ерда тунаймиз, олурмиз ором».**

**Шаҳар оқсоқолин сўроқлатиб сўнг,
Шаҳр аро кездилар гоҳ сўлу, гоҳ ўнг.**

**Хароб уй қошида тўхташди бир зум,
Уй эгаси чиқиб, айлади таъзим.**

**Шоҳ деди: «Вайрондир бу хона нечун,
Обод ўртасида вайрона нечун?»**

**Чоҳ деди: «Меники бу бузуқ сарой,
Толеим шу хилда бўлди раҳнамой.**

**На говмиш, на кийим ва на отим бор,
На илму, на мардлик, на қувватим бор,**

**Мени кўрдинг, энди саройимга боқ,
Бу уйга раҳматдан лаънатдир мосроқ».**

**Отдан тушиб, уйни кўрган замони,
Куригандай бўлди шоҳнинг дармони.**

**Қўй қийига тўлиб кетганди ҳона,
Билиб бўлмас қайда шифту остона.**

**Шоҳ деди: «Адо эт мезбонлик бурчин,
Келтир бирор нарса ўлтиromoқ учун».**

**Уй эгаси деди: «Аё, эй номдор,
Мезбоннинг устидан кулмоқ на даркор?**

Ерга солмоқ учун бўлганда палос,
Мен бу андишадан бўлардим халос.

На палосим бордир, на ошу ноним,
На бордир кийимим, на дастурхоним.

Яхшиси, бошпана топ бўлак жойда,
Йўқса, бу ишингдан чиқмас ҳеч фойда».

Шоҳ деди: «Ақалли келтири бир болиш,
Кийинми бир лаҳза бунда дам олиш?»

Уй эгаси деди: «Бу қандай талаб,
Қуш сутин сўраш-ла баробар бу гап».

Шоҳ деди: «Келтиргил бир пиёла сут,
Ҳеч бўлмаса менга иссиқроқ нон тут!»

Жавоб бўлди: «Қилгил тасаввур, меҳмон,
Яъни сут ичдим деб ва едим деб нон.

Танда жон бўларди, бўлсайди ноним,
Гарчи азиэроқдир пондан бу жоним».

Шоҳ деди: «Бўлмаса қўй-қўзинг агар,
Қайдан келди бунча қийлар, тезаклар?»

Чол деди: «Кеч бўлди, ганини калта қили,
Кўнглимни айнитдинг, борми ҳеч ақл?»

Яхшиси палосли бир уй излагин,
Эгаси жойига қўйисин иззатинг.

Заррача дилхунилик қўрмассан бунда,
Дараҳт япроғидир тўшагим тунда.

Заррин узанги-ю зарин тигинг бор,
Ўгрилардан яна етмасин озор.

Мешинг бу вайронга, гариб саройим
Ўгрию шерларга макон ҳар доим».

Деди шоҳ: «Гар ўғри олса ҳам тигим,
Сенга бўлмагайдир ҳеч ёмонлигим.

Бу кеч тунамоққа кўрсатгия бир жой,
Керакмас ҳеч нарсанг менга, ҳойнаҳой».

Деди уй эгаси: «Ранжима, сипоҳ,
Бу уйдан ҳеч кимса тоғмаган паноҳ».

Шоҳ унга дедики: «Эй хирадманд чөз,
Бу нечук хасислик, беандиша ҳол?!»

Бир коса совуқ сув келтир, ақалли,
Сахий, мардлигингга мен дейй балли».

Жавоб бўлди: «Икки чақиримча юр,
Қаршиングдан бинойи бир ҳовуза чиқур.

Бориб ичгил увдац, қанча истайсан,
Нечун бир ғарибни мунча қистайсан?

Мен эса бир дарвииш, бечора қиши,
Мадорим қутирган бу дунё иши».

Баҳром унга деди: «Гар улуг бўлсанг,
Сув учун лашкар-ла бунча қилма жанг».

Деди ул Фаршедвард: «Улуғлик қайдা,
Мен — ерсиз, кийимсиз, сувсиз бир банд».

Баҳром дер: «Ақалли ўз нафинг учун
Нон тоғмоққа ишлат идрокинг кучин?»

Жавобан деди чол: «Ё парвардиғор,
Жонимга тегди-ку бу ғариб рўзгор!

Сендан холи кўрсам бу айвонимни.
Муборакбод этгум мен яздонимни.

Нега кулбам сари қўйдинг сен қадам,
Неклидан бебаҳра бўлгур, эй одам!»

Дея чол ёш тўкиб, йиглади зор-зор,
Овозидан қочиб чиқди шаҳриёр.

Буни кўриб кулди йиглаб турган чол...
Шоҳ ортидан сипоҳ борар эди лол.

**УТИНЧИНИГ УЙ ЭГАСИ ФАРИЕДВАРДНИНГ
ХОЛИНИ ФОН ЭТГАНИ ВА БАҲРОМ
УНИНГ МОЛИНИ АРЗОНГА
БЕРГАНИ**

Шаҳристондан чиқиб бораркан номдор,
Йўлида учради қуюқ янтоқзор.

Ўтинчи чопарди дасталаб янтоқ,
Лашкардан чиқиб шоҳ, борди яқинроқ

Ва деди: «Айт менга, ўтинчи, дарҳол,
Кимдир бу шаҳр ичра ташҳо оқсоқол?»

Жавоб бўйди: «Унинг номи Фаршедвард,
Бадҳирсу мумсиклик аро эрур фард.

Қўйларин ҳисоби юз мингдан знёд,
Бундан ҳам кўпроқдир тuya билан от.

Заминга еткулик бордир динори,
Ўзига буюрмас лек шунча бори.

Қорни мудом очу тани ялангоч,
На фарзанд, на хеш бор, яшайди мухтож.

Чўпонин уйида гўшту сут қайнар,
Ўзи зогораю қоқ пинилоқ чайнар.

Бир кўйлаги икки бўлмайди асло,
Жабр этур ўзига ўзи доимо».

Ўтинчига шундай деди шаҳриёр:
«Чамангда, қўйлардан унда қанча бор?

Билурсами, қайда унинг галаси,
Қайда оту тuya, ўтлоқ даласи?»

Ўтинчи деди: «Эй номдор, англагил,
Анинг молу мулкин ҳисобсиз деб бил.

Қайга боқма, унинг тuya, моли бор,
Қўвллимда буларвинг кўп малоли бор».

Ўтинчига бериб бир қанча динор,
Шоҳ деди: «Бўлурсан энди бахтиёр».

Буюрди лашкардан чиқиб бир доно
Сафар жабдуғин этди жо-байко.

Ул дононинг номи мард Беҳрӯз эди,
Сувори, паҳлавон, дилафрӯз эди.

Ишбилармон марди майдонлардан шоҳ
Номдорга қўштириди юз отлиқ сипоҳ.

Топди бир тўғри дил мирзойи одил,
Ҳисобу китобда мумтозу бўйил.

Ўтиничига деди: «Борурсан бирга,
Хизматнинг чулғанур зар-жавоҳирга.

Бўл бу одамларга ҳақиқий сорбон,
Мулкининг юздан бири сенгадир эҳсон».

Дилафрӯз дердилар ўтинчи номин,
Тер тўкиб, ҳалоллаб ер эди нонин.

Үнга бир тулиорни бериб, деди шоҳ:
Бу йўлда хупбахтлик сенгадир ҳамроҳ.

Дилафрӯз бошига қўйиган эди баҳт,
Лутғ этди ул мардга шоҳ ер билан таҳт.

Лашкарни бошлади яйловга илдам,
Қўйлар саногига етмасди рақам.

Чўлда туялардан ўн карвон эди,
Ҳар карвон бошида бир сарбон эди.

Ҳўқиз, сигирларни санаб бирма-бир,
Ўн икки мингдан ҳам ошириди дабир.

Оту туяларнинг ҳисобини олди
Йигирма мингтага бориб тақалди.

Биёбон тўлганди мол туёғига,
Хумлар лим-лим эди говмиш ёғига.

Уч юз минг туяга юк бўлгулик мол
Зебу ганж бор эди бунда bemalol.

Дашту тог оғуши ўтлоқ бепоён,
Ҳали эшитмаган таърифи жаҳон.

Беҳрӯз мужда хати ёздири бирдан,
Токи воқиф бўлсин Баҳром бу сирдан:

«Улуғ яздон, сенга оғарин минг бор,
Ўзингсан музaffer, эй парвардигор».

Сўнг шоҳга оғарин айтди қатма-қат:
«Ранждан қутқазгувчи ўшадир фақат».

Хатда битди: «Аё подиҳоҳи жаҳон,
Еарча әл лутфингдан хушбахт ва шодмон.

Адолатинг эрур ҳадлан зиёда,
Паришон бўлмасин ганжинг дунёда.

Яхшиидир ҳар ишда бўлса андоза,
Андозадан бўлур шоҳ дили тоза.

Мулкингда яшайди Фаршедвард ном зот,
На базму майдонда чиқарган ул от,

На номин эшитган жаҳонда бир кас,
На катта, на кичик кимлигин билмас.

На хусравшунос у, на яздоншупос,
Нонукурлик эрур ул одамга хос.

Оламниг мол-мулкин тўплаган ўзи,
Аммо кўрининида йўқ ризқу рўзи.

Бунда йўқ кўринур мутлоқ адли шоҳ,
Менинг бу сўзимни санама гуноҳ.

Бир ганжин очмоқ-чун уч йилинг кетар
Ва уч йилга бу ганж bemalol етар.

Дено дабирларни даъват этдик биз,
Бирма-бир бойлигий хатга битдик биз.

Ҳанузгача апиқ эмас ҳисоби,
Езмоқдан қолмади дабирнинг тоби.

Дерлар, ер ичра ҳам гапжи — зари мўл,
У ерда бундан ҳам сийм, гавҳари мўя.

Кўзим йўлда әрур, масканимдир тоғ,
Амру фармонингга әрурман муштоқ.

Салом етсии мендан Эрон шоҳига,
Соф бўлсин бир умр қадамгоҳида».

Подшоҳга етсии деб бу хату хитоб,
Йўлга тушди чопар эттанча шитоб.

Баҳром гўр помани ўқиган заҳот,
Даргазаблик ёзди қалбиди қанот.

Ғамгин бўлди, оқди кўзларидан ёш,
Камондай тортилди қабоқ узра қош.

Чақирди ёнига, тез келди дабир,
Кўйда румий қалам ва чиний ҳарир.

У тангрига аввал айтди оғарив:
«Удир голиб, ундан осмону замин.

Донолик ва шодлик худованди у,
Тожу тахт ва шоҳлик худованди у,

Ёзибсан, гар одил бўлганида шоҳ,
Жазосиз қолмасди бунчалик гуноҳ.

Буни ўғрилиқдан жамламаган у,
Буни ёмонлиқдан ғамламаган у.

Ёмони шундаки, у ишуқурдир,
Худодан қўрқмайди, манглайи шўрдир.

Бу мол-мулкка гўё у пособон эрди,
Дили мол ҳирсига бир зиндои эрди.

Бўрими ё қўйми, бўлса ул жойда,
Барчаси бекору барি бефойда.

**Тенгдир ер қаърида гавҳар ҳам, тош ҳам,
Унинг манфаатин билмаса одам.**

Бу ранждан ганиж бунёд этмоқ нораво,
Нечув қўнгил қўймоқ, ўтар бу дунё.

Жаҳондан ўтди-ку шундоқ Фаридуи,
Эражу Салму Тур кўз юмиб маҳзун.

**Ҳамон шоҳ Кайковус, ҳамон Кайқубод,
Булардан бошидани эл этмагай ёд!**

Дардга тўла ўтди отаминг дили,
Бўлолмай бу жаҳон аҳлини одили.

Улуғлардан тирик қолмади ҳеч ким.
Ва эгамдан полий олмади ҳеч ким.

Жам эт, ҳар на бўлса унда мулку мол,
Элга баҳш эт, тама этмасдан хаёл.

Кимки әҳтиёжин тута олса сир,
Қалбини ёмонлик этолмас асир.

Ўнал қарияким, бекор юрганди,
Муликдорлар кўзида хор-зор юрганди,

Кимки бор-йўгини ичди ва еди,
Дарди бедавога гирифтор эди.

Кимнинг қарзи бөру йўқдир динори,
Ҳеч кимса бўломмас савлода ёри.

Яна гўдакзарки, қолгайлар сийм,
На бор оталари ва на зарру сийм.

Хотивларки, бева ва бечоралар,
Қўлидан или келмас ва овералар —

Уларға мол-мулкни айла аргумон,
Токи тайларида пайдо бўлсаня жон.

Яна шаҳар ҳомон қўйгацда қадам,
Бу гавждав баҳравор бўлгайсан сен ҳам.

Ўшал қарияки, озурда дил эр,
Үнга Фаршедварднинг кўмган мулкин бер.

Фаршедварда динор, тупроқ ва гавҳар
Барчаси бир хилда ётар бесамар.

Сенинг ёринг бўлсин бу фоний дунё,
Адлу инсоф сенга бўлсин раҳнамо».

Мактубга шоҳ муҳри босилган маҳал,
Чопар қайтди келган йўлига жадал.

БАҲРОМ ГЎРНИНГ ПАХЧИРГОҲГА БОРГАНИ ВА ШЕРЛАРИНГ УЛДИРГАНИ

Буюрди шаҳанишоҳ, гўзал бог аро
Шоҳ тахтин чокарлар қурди жо-бажо.

Баҳор оғушида эди нақшин таҳт,
Устида соябахш гулафшон дарахт.

Соқийлар тутарди ҳақиқ майи жом,
Шоҳга ҳамдам эди аъёну аҳком.

Муъбадларга шундай деди шаҳриёр:
«Улусга хуррамлик келтиурсин рўзгор.

Ўлганда, ҳар кимга бир қабр бўлгай,
Шоҳми, гадомидир — бир тақдир бўлгай.

Ўлим вайрон қилур барча девонни,
Ер-ла яксон қилур қасру айвонни.

Шоҳдир ё дарвишдир — ўлгандан кейин
Яхши ё ёмон ном қолмоги тайин.

Тортган ранжларининг бари бефойда,
Ранж ҳам даф бўлгайдир у ўлган жойда.

Яхши ном қолдирсанг дунёда, басдир,
Бу тоҷу бу белбог абад эмасдир.

Ростгўйлик ва шафқат бўлсин кутганинг
Ош бўлсиз тоинки топган-тутганинг.

Ўттиз саккиз эрур менинг ҳам ёшим,
Кўп шодлик кунларни кўрди бу бошим,

Қирққа етганида йигит қадами
Дилга ўринашади ўлчманинг ғами.

Сочининг бир толаси оппоқ бўлган чор
Яхшидир шодликдан умидни узмоқ.

Оқ соч — бу умрга эмасдир шодлик,
Оқ соч келтирмагай тожга ободлик.

Яна икки йилча сафо сурайин,
Сўнг бошга не келса, майли, кўрайин.

Яздоннинг олдида кияйин палос,
Ношукур эмасман, бандаман, холос.

Кўп йиллар яшадим шоду сарбаланд,
Подшоҳлик тожидан бўлиб баҳраманд.

Энди керак менга ноз-незъмат боли,
Майдан заррин косам бўлмасин холи.

Нақши олмалар юзга олган фасли қон,
Йўлбарс сағрисидай кўриигай осмои.

Хушбўю серҳосил баҳордир бу дам,
Қизил май худди ғамгузордир бу дам.

Ҳаво мўътадиллар, форомдир жуда,
Замин покизаю сувлар осуда.

Ипак либос кийиб кирганида кув,
Нахчироҳ овидан яйрагайдир кўв.

Жаз даштида шундоқ бир кор этайлик,
Жаҳонда қолгулик ёдгор этайлик,

Роса етилгандир гўрхарлар унда,
Шер қудратин тўплаб таңда, бўгинда.

Тозию, қоплону, чағру шоҳин, боз
Ҳозирдан сағарга бўлсин тахту соёз.

Гўрхар даштида биз ўйнатиб камон
Югурайлик ором топмасдан бир он.

Бир биёбон бордир Жазнинг чўлида,
Ҳар бута наизадай ўнгу сўлида.

У ерда ўнгидан келар овимиз,
Тахт бўлур овқатлик ва ўтовимиз».

Сузиб келганида кузнинг булути
Лашкарга тўлди дашт, йўқдир ҳудуди.

Ҳар мулқдан чиқиб бир жангталаб лашкар,
Эрон шоҳи сари елди саросар.

Улардан подшоҳ ажратди тайлаб,
Неча мардларники, бари онталааб.

Лашкар етиб келди нахчир лаштига,
Тонг келиб чўл ўн минг отлиқ шаштига.

Шоҳона чодирлар қурилди ҳар ён,
От, чорво, охурга тўлди биёбон.

Чокарлар сипоҳнинг олдида бориб,
Қудуқлар қаздилар, сувлар чиқариб,

Баҳраманд бўлсии доб сувидан аскар,
Қудуқларга чигриқ ўрпатиб яксар.

Лашкарният ортидан борар эди шоҳ,
Нахчироҳни кўзлаб аъёну сипоҳ.

Биёбон кўриди, қулон лиқ тўла,
Шерлар наърасидан ўрмон гулғула.

Шоҳ деди: «Бу кеча қуринг базми май,
Эртан шер овимиз ўнгидан келгай.

Бу кеч ётмоқ лозим хотиржаму шод,
Тонг-ла шер овими этурмиз обод.

Тонггача май ичмоқ — дил эҳтиёжи,
Нурафшон бўлганда оламнинг токи,

Тиғ билан уармиз биз ўша шерни,
Яъни ишга солиб олмос шамширни.

Жангалзор шерлардан бўлганда холи
Қўлимизда бўлгай қулон заволи».

Ул кеча дам олиб, тонг билан подшоҳ
Жангалзорга борди, ёнида сипоҳ.

Уидан чиқаб келди бир қудратли шер,
Вазмин қадамидан титрагудай ер.

Деди ёронларга Баҳром паҳлавон:
«Қўлимда кучим бор ва тийру камон.

Шер жангига кирай ўткир тиғ билан,
Мардга хос шиддату ярашиқ билан».

Эгнига кийиб шоҳ ширкорий либос,
Учқур отга минди, қўлда тиғ олмос.

Шер уни кўрдиву турди оёққа,
Наъра тортиб чонди шоҳ турган ёққа.

От бўйнидан олмоқ истади арслон,
Пошина билан тепди уни паҳлавон.

Сўнг шернинг бошига тиғ билан солди,
Шернинг жуфти кўриб, гангираб қолди.

Бошдан белигача кесганди шамшир,
Талвасада қулаб тушди паррасер.

Яна бир шер келди унга қасдма-қасд,
Болали ургочи шер ҳам басма-бас.

Бўйнига шоҳ ханжар урган палласи,
Шернинг танасидаи учди калласи.

Бир синоҳ деди: «Эй шоҳи хурshedчехр,
Бу маҳлуқ зотига кўрсат зарра меҳр.

Шеру шербаччага бу тўқай тўла,
Билки, қириб бўлмас барин бир йўла.

Шердан ҳушёр бўлмоқ пайти бу, асли,
Чунки ёз фаслидир — болалаш фасли.

Тўқай узуплиги келур уч фарсанг,
Шери ҳеч камаймас йил бўйи қирсанг.

Жаҳон ҳам бўлмагай шерлардан холи,
Бунча ранж азобнинг йўқми малоли?

Аввало, шоҳ тахтга ўтирган замон,
Шер жангин қилмаган эди аҳд-паймон.

Хозир сен Эронга шаҳриёр — мард эр,
Қулолга келгансан, нечун овлаш шер?»

Унга деди подшоҳ: «Эй хирадманд нир,
Не бўлур бу оту бу қулои, бу тир?»

Баҳодир мардларга бу тийри камон,
Шон-шараф бермаган ҳеч вақт, ҳеч замон,

Бермоқчи бўлсак гар мардлик додили,
Үйутмайлик гурзи, шамшир ёдини».

Муъбад деди: «Жаңгда сен каби сарвар
Ўята суворийим бўлсайди агар,

Бўлмасди Рум ила Чинда тожу тахт,
Жаҳон салтанати менга эди нақд.

Ёмон кўз тегмасин шаъннингга асло,
Бўлсин баҳт гулшани сен учун маъво».

Тўқайдан чодири сари қайтур шоҳ,
Енида ҳамроҳдир муъбаду сипоҳ.

Лашкарлар ўқирди унга оғарин:
Бўлмасин сенсиз деб бу тожу нигин.

Сўнг кириб хосхона ичра улуг шоҳ,
Ювишиб-тараниб бўлди мисли моҳ.

Меҳрибон чокари хизматда туриб,
Ҳар ёни мусаффо қилди супуриб.

Ўрнию болиши ёнига шитоб
Келтириб қўйдилар мушк ила гулоб.

Фаровон дастурхон ёзилди роса,
Майга тўлди биллур ва заррин коса.

Барралар гўштики, кўзни этур ром,
Муҳайё этилмиш неча хил таом.

Таомни еб бўлиб шоҳ Баҳроми Гўр,
Буюорди: «Берилсин бир жоми биллур!»

Паричехра соқий қўлда тутиб жом,
Таъзим-ла узатди, олди шоҳ Баҳром

Ва деди: «Ардашер сурганида тахт,
Даврида кекса ҳам топди ёшлиқ, баҳт.

У давлатдор эди, биз оддий султон,
Шуни уddaлаш ҳам бизга зўр имкон.

Жангу базм, азм ила саховат аро
Жаҳон шаҳриёри ўшалдир танҳо.

Искандар Эронга Румдан келган вақт,
Вайрона бўлғанди мулк ҳам тоҷу тахт.

Борди номардликнинг оғир йўлидан,
Ўттиз олти подшоҳ ўлди қўлидан.

Хусравлар ёғдирур номига нафрат,
Мулкка тўлган эди ундан адсоват.

Офарин айтилур Офаридунга,
Фақат кинажўйлар тош отур унга.

Жаҳон ичра мудом қўнгил нақшидек,
Қолса дейман мендан фақат яхшилик».

Буюорди шаҳаншоҳ: «Топилсин жарчи,
Бўлсин хушловозу номдор хабарчи.

Қўшинни айланиб ул даста-даста,
Шу гапни ҳайқирсан баланду пастда.

**Десивки, Баркўҳу Жазда шу тартиб →
Гаэҳару зар дебо, инакдан тортиб**

**Арзимас ҳас ёхуд ҳашакка қадар,
Кимки нопок қўлия чўзаркан агар,**

**Тескари миндирай уни отига,
Жыловин тутқазай икки ботирга.**

**Оёқларин отнинг қорнига боғлаб,
Озаргушаси сари элтсин таёғлаб.**

**То бош этиб, ундан најот истасин,
Парвардигоримдан ҳаёт истасин.**

**Жимга ауям этиб ул ҷулғади гамга,
Молу мулкин берай ўшал одамга.**

**От билан иполизни ким увол этса,
Мевали дараҳтга ё завол етса,**

**Ботиру бебаҳо бўлганида ҳам,
Нақ бир йил зиндоңда чеккайдир ситам.**

**Равж бериб, бу даштдан ким оларкан баҳр,
Унга насиб әтмас, билиб қўйсин, шаҳр».**

**Шаҳар тоғирлари — кекса-ёш бари
Баркўҳ, Жаздан чиқиб келди дашт сари.**

**Шаҳриёр лашкари тутган дала-дашт
Чин бозори янглиғ бўлганди сергашт.**

БАҲРОМНИНГ НАҲЧИРГОҲДА ХУНАР КЎРСАТГАНИ

**Әртаси, кўрингач қўёшиниг зари,
Жаҳондор йўл тутди наҳчиргоҳ сари.**

**Олдинда борарди камондор синоҳ,
Ортидан от суриб борар эди шоҳ.**

Деди у: «Камонга ким бўлса моҳир,
Мўлжалсиз, мергағлик айлабои зоҳир,

Гўрхар қўйругига аниқ ўқ тиқсан,
То ул ўқ сийнасин ҳам тенишб чиқсан!»

Бир паҳлавон деди: «Аё шаҳриёр,
Номдор лашкар туур тўнингда тайёр,

Лек ҳеч бир камонлик бунга қодирмас,
Бу нозик ҳупарда сендек моҳирмас.

Бу ишда бир сенинг бордир иложинг,
То жаҳон борича порласин тожинг.

Қоматинг чинору келбатинг пақ шер,
Қўлингга тутганда ўқ билан шамшир,

Журъатинг лашкарга ғулрула солур,
Улар ҳам камонни қўлига олур».

Шоҳ деди: «Гар борсак оллоҳ йўлидан,
Бирор иш келар-ку Баҳром қўлидан!»

Шоҳ Баҳром тагида ўйнаб аргумоқ,
Бир парра гўр томон борди яқинроқ.

Қўлай пайт келганда узди бирдан ўқ,
Бир бутун михланди сийнаю қўйруқ.

Ерга гурса қулади ўшал ваҳний зет,
Заркамар ботирлар суреб келди от.

Заҳм изин қўрганилар лол эди андоқ,
Таҳсин ўқиншарди шоҳга бесано.

Шундоқ ўқ тортмишди паҳлавон Баҳром,
Ўқ қулои ичига кирганиди тамом.

Жангчил суворилар, тенгсиз мерганлар
Шоҳга қайта-қайта таҳсин дерканлар,

Барчанинг мақсади: «Аё шаҳриёр,
Саодат ҳамиша сенга бўлсин ёр.

**Сен — мардсан, биз — сенга ҳамроҳ кишимиз,
Балки, бундан ҳам кам қилар ишимиз».**

**«Бу — менинг ўқиммас,— деди унга шоҳ,—
Бу — эгам имдоди, ғолибдир оллоҳ.**

**Кимнингки худойим бўлмас йўлдоши,
Хору зорлиқдан ҳеч чиқмагай боши».**

**Шундай деб отига қамчи босди шоҳ,
Хумо янглиғ учди тулпори ногоҳ.**

**Бир модагўр чиқди йўлидан яна,
Енида боласи чопқиллар, ана.**

**Шаҳаншоҳ белидан тиг солди чунон,
Иккига бўлинди лаҳзада қулон.**

**Келдилар у жойга барча ботирлар,
Сарфароз қиличбоз, содиқ шотирлар.**

**Бир хирадманд кўриб этди гуфтугў:
«Шамшир ва билакнинг қудратидир бу.**

**Ёмон кўздан шоҳни асрасин худой,
Үнга тимсол ичра фақат ўхшар ой.**

**Чокар бўлсин унга жаҳон улуғи,
Фалакни банд әтгай тиғи, йўриги».**

**Сипоҳлар киришиб овга ўшал найт,
Даштдаги бор гўрни айладилар сайд.**

**Шоҳ дер: «Зар ҳалқалар тайёр этингиз
Ва ҳар бир ҳалқага номим битингиз».**

**Гўрлар қулогига ҳалқа осдилар,
Уч юз галасига тамга босдилар.**

**Қўйиб юбордилар шоҳ номи билан,
Подшоҳнинг шафиғали пайгоми билан.**

**Қўшинни оралаб жар солди бир мард:
«Эй дашти азимда юргувчи жўмард,**

**Аҳли тожирларга сотмайгиз овни,
Халойиққа қилинг барча сийловни!»**

**Баркўҳу Жаз ёқдан келар кўп номдор,
Илагу кимхоблар айлашди нисор.**

**Шоҳ кечиб оқиллар келтирган бождан,
Деди: «Баҳра олсин бу бож — хирождан,**

**Кимки дарвиш бўлса шаҳарлар аро,
Тер тўкиб ион еган жами ғуқаро!»**

**Унинг сийловидан бўлар давлатманд,
Саодатли бўлар, толеи баланд.**

**Нахчиргоҳдан қайтиб шаҳр ичра Баҳром
Бир ҳафта базм әтди қўлларида жом.**

**Майдонда шоҳ учун ясалди боргоҳ,
Хизматда турди ёнида сипоҳ.**

**Айланиб ўртада мутриб сўзларди,
Ул хирадманд доно мақсад кўзларди.**

**Дерди: «Эй адолат истаб юрган эл,
Худони меҳрибон билган банда, кел!**

**Кимки воқиф бўлса ранжимиздан гар
Ва бебаҳра бўлса ганжимиздан гар,**

**Кирсин бу майдонга, токи шаҳриёр
Қилур сийловидан уни баҳтиёр.**

**Кимки кекса бўлса, ожиз, шикаста
Ва ёхуд ёш бўлиб — бўлса гар хаста,**

**Ёки кимнинг бўлса бирорда қарзи,
Қарзин узолмасдан бўлса дард-арзи,**

**Ёки гўдаклар бор етим-есир, оч,
Молдорнинг қўлида бўлсалар муҳтоҷ,**

**Гўдекнинг онаси иочор бўлса-ю,
Сир тутса ўзининг иочорлигин у,**

Е ўлган бўлса бир давлатманд қинни,
Қолган бўлса ундан гўдак ташини,

Аммо мол-мулкини олиб бир беөр,
Худойимдан қўрқмай бўлса мансабдор —

Ҳаммасин бирма-бир айланг боз баён,
Токи менга бўлсин барча роз аён.

Давлатманд қилайн марди дарванини,
Диёнатли қилай осий, бадкешни.

Кимнинг дасти қисқа, йўқ қўлида пул,
Ҳожатин чиқарай, хурсанд бўлсин ул.

Кимки муҳтожликда чекар экан раиж,
Саховат кўрсатиб, анга очгай ганиж.

Ким қилиб мансабни сунистъемол,
Сагирлардан тортиб олар бўлса мол,

«Поинсофни тирик осайин дорга,
Шу жазо лойиқдир ўшал гаддорга».

Нахчиргоҳдан қилди сўнг азми Бағдод,
Ёрқин хаёллардан кўнгли бўлиб шод.

Ботирлар бордилар унга бўлиб эш,
Бир бўлиб бегона ақрабою хеш.

Амр этди, орқага қайтсин деб синоҳ,
Дилорой қасрига танҳо юрди шоҳ.

Заррин шабистонга берилди оро,
Чокарлар мушку май айлаб муҳайё.

Дилбарлар чанг чертиб, айтдилар ғазал,
Номаҳрамдан холи базми мукаммал.

Руду май, пай ва чанг хўн оҳанг бериб,
Ҳавони тўлдирур хуш жаранг бериб.

Ҳар кеч бир ҳужрада бир гўзал билан,
Тонгни оттирас шоҳ ишқ-ғазал билан.

**Икки ҳафта ўтди худди шу йўсими,
Газна эшиклари очиқ туну кун.**

**Сўнг қайтди шараф-ла Ситаҳр томон
Каёний тож кийиб подшоҳи жаҳон**

**Ҳаррод шабистонин эшигни очди,
Гўзаллар бошидан дирҳамлар сочди.**

**Кимгаки қулмаган бўлса алда баҳт
Ва иасиб этмаган бўлса заррин тахт,**

**Эрон шоҳи бундан бўлди ғазабиони,
Рўзбекга буюрди ул тоза идрок.**

**Дедики: «Улашгил Рум, Ҳазар божини,
Қондирмоқлик учун эл эҳтиёжини**

**Ва тайёр айлагил бир ҳачир динор,
Исфахон, Рай ганжин олсин талабгор.**

**Шабистон бу хилда бўлса гар хароб,
Эрон шоҳи қалбин бостай изтироб».**

**Янги бояқ олдилар ҳар бир кишвардан,
Элга оро бериб дебою зардан.**

**Ову шароб унга ҳамнафас эди,
Гўзаллар васлидан шоду масти эди.**

**ЧИН ХОҚОННИНИГ ЭГОНГА ҚУИНИНГ
ТОРТГАНИ ВА ЭРОИЛЛАРИНИНГ
УНДАН ОМОНЛИК ТИЛАГАНИ**

**Кейин хабар етди Ҳинд ила Румга,
Обод Турку, Чину Қорақурумга:**

**Яъни Баҳром кўнгли ишрат билан банд,
Юрт шаънига асло эмас ҳавасманд.**

**На бор сарҳадбони, ва посбони бор,
На диёр ичра бир паҳлавони бор.**

Чин хоқони тинглаб бу хилда хабар,
Чин — Хўтан мулкидан тортди кўп лашкар.

Дирҳам сочиб, сурди Эрон сари от,
Ҳеч ким Баҳром Гўрни қилмас эди ёд.

Румдан хабар етди шунда дафъатан
Босиб келмоқда деб Чин ила Хўтан,

Яъни қўшин суриб, Чиннинг қайсари
Яқинлашиб келар нақ Эрон сари.

Эрондаги пешво, улуғларки бор,
Яъни дунё кўрган доною номдор,

Баҳром Гўр қонига стишиб тезда,
Ташвиш, газабларин айтди шул кезда.

Шоҳга аччиқ сўзлар айтилди дангал,
Ошкоро этилди бўлса не чигал.

«Шоҳ фикри банд бўлгай доим жанг билан,
Сеп-чи банд эурсан базм-оҳанг билан.

Наздингда хор эрур бу ганжу сипоҳ,
Бу Эрон мулкию, бу тахту боргоҳ».

Шунда жавоб қилди шоҳи яхондор:
«Аё йўлбошли-ю, мульбаду сардор,

Билингки, жаҳоннинг одили — әгам
Менга раҳнамодир, тортманг ортиқ ғам.

Куч олиб мен ўшал одил яздондан,
Бўрини ҳайдарман мулки Эрондан.

Бор әкан бу баҳту, бу қўшин, бу ганж,
Мулкка яқин келгай на дарду, на рапиж».

Шу эди подшоҳнинг дўстларга сўзи,
Бундан қонга тўлди ботирлар кўзи.

Бедор эди аммо Баҳром шоҳ дили,
Дилин ўртаб нохуш бу хабар тили,

Лашкар ғамин ерди у хаёлида,
Зафар әди режа ва аъмолида.

Қўрқувга тушганди бор Эрон шаҳри,
Дилларни ёргудай гумоннинг захри.

Барча эл подшоҳдан умидин узиб,
Таъна қилишарди, дил ўйин бузиб,

Хабар стказдилар: «Аё Баҳром шоҳ,
Чиндан кириб келди Эронга сипоҳ».

Густаҳмни олдига шоҳ даъват этди,
Сўради: «Наҳот Чин лашкари етди?!»

Густаҳм ҳам паҳлавон, ҳам вазир ғали,
Уруш майдонида беназир әди.

Келди Мехрпирўз ва яна Ҳаррод,
Мехрбарзин келди ва яна Фарҳод.

Кирди музaffer шоҳ қошига шул он
Руҳому Ҳазарвон билан Андимон.

Бири Гелон шоҳи, бири Рой шоҳи,
Уруш майдонида мулкнинг паноҳи.

Додбарзин ботир ҳам ўрдага кирди,
Зобул мулкида у бемисол эрди.

Қораний Бурзмеҳр буюрди ташриф
Ва Родбарзин келди нурчехра, зариф.

Шоҳ бунча лашкарни бир-бир оралаб,
Ўи икки минг мардни олди саралаб.

Укасма бериб таҳт ила кулоҳ,
Лашкар иҳтиёрин тошириди подиоҳ.

Нарси ҳам мард әди, доною оқил,
Ҳам дин фахри әди, хушчехра, одил.

Етакда ҳисоблик ботир лашкари
Йўл солди Озарбодогон сари.

Гавғо қилиб неча сирдаи бехабар,
Дердилар: кам әкан форс ичра аскар.

Дердилар: майдондан қочди Баҳроминеҳ,
Кетди Озаргушасп бўлгай деб паноҳ.

Озаргушасп сари йўл оларкан ул,
Қайсадан шамолдай келди бир расуҳ.

Озгина лапикар-ла манзилгоҳ тутиб,
Нарси қулай пайтни ётарди кутиб.

Эя дер: «Завол бериб Баҳром таҳтига
Қаролик келтириди эли баҳтига.

Бошқа шоҳлар каби у тўпламас танж,
Балки, бор ганижини сочади берапиж.

Дуч келган жойда у жонбозлик қилар,
На ёшлик қиймати, қадриши билар.

Пароканда эрур шаҳру лашкари,
Овора эрурлар барча хешлари».

Бу сўзлар айтилиб бўлгани ҳамон,
Шундай қарор қилди барча оламон:

«Эрондан топайлик бир фозил одам,
Чиш хоқони сари етсин у илдам.

Форат, ёмонликни у кам айласин,
Агар хоқон бўлса, карам айласин.

Шояд Эрон мулки жойида қолса,
Катхудойсиз юртга у шафқат солса».

Нарси жавоб қилди: «Чидамас юзим,
Афзал эрур бундан ўлганим ўзим.

Чин шоҳидан напоҳ тиламам элга,
Ерпи тўлдиурман лашкару филга.

Бизда қуролу ганж, мард ботирлар бор,
Хапжаридан олов чаңновчи девкор,

**Баҳромки, нөумид әтган бўлса ҳам,
Камчил синөҳ билан кетган бўлса ҳам,**

**Яхши ният қилинг, етур омонлик,
Ёмон андишанинг таги ёмонлик».**

**Эронликлар тинглаб Нарси сўзин шод,
Яиги бир ҳангома қилдилар бунёд.**

**Баҳром шоҳ бу ердан кетган сипоҳсиз,
Тутқин бўлса, диллар қолмагай оҳсиз.**

**Жанг бирла кирса гар Эронга хоқон,
Талон-торож бўлур барча ошиён.**

**Нарсининг қўшини гар бўлса ҳалок,
Оёқ ости қилгай ёв бизни бебок.**

**Лозимдир кўрмоқлик бир тадбир — чора,
Юртдан узилмаса пойимиз зора.**

**Бир мульбад бор эди, дердилар Ҳумой,
Хирадманд, билимдон ва идрокка бой.**

**Эронликлар уни интиҳоб айлаб,
Дедилар: «Чора топ тез, шитоб айлаб».**

**Ейтдилар бандавор сўнгра бир нома,
Хоқонга эл дардин ёзарди хома.**

**Даставвал ёздилар: «Сенга бандамиз,
Амру матлабингга сарафкандамиз.**

**Эронзамишдан сен ҳар на истасанг
Ўзру таҳсии ила берайлик бексанг.**

**Совғаю бож-хироҷ ол, қаҳрингдан кеч,
Турклар билан жангга тобимиз йўқ ҳеч».**

**Номдор улуғлардан олиб ёнига,
Ҳумой етиб келди Чин хоқонига.**

**Пайғомни топширгач хоқонга ул зот,
Турон шоҳи бўлди бу пайғомдан шод.**

Билдики, Эроннинг қопқасин очиб,
Баҳром шоҳ сипоҳ-ла кетмишдир қочиб.

Хабар мазмунидан хурсанд бўлиб ул,
Тани яйраб, қалби очилди гул-гул.

Сўнгра туркларига сўз қотди хоқон,
Яъни: «Таъзим қилди бизларга Эрон.

Жангиз зафар қучдик бу заминда биз,
Ишимиз ўнг қилди тадбиру тамиз!»

Элчига кўпдан-кўп бериб у сийлов,
Дирҳаму динорлар сочтирди дарров.

Хатга бундай жавоб қилди шаҳриёр:
«Оқиллар жонига хирад бўлсин ёр.

Сиёга дўст деб билай энди ўзимни,
Чин деб қабул қилинг ҳар бир сўзимни,

Сипоҳ билан Марвга кирганим куни,
Қирғовул патидай яшнатай уни.

Инсоғу тадбир-ла баҳш этайин қут,
Оқтирай ариқда сув ўрнига сут.

Марвда биз кутармиз Эроннинг божин,
Ботирлар мулкининг сийлов-хирожин.

Марвдан у ёғига босмасман қадам,
Ранждан фориғ бўлсин сипоҳларим ҳам».

Шитоб айлаб қайтди Эронга расул,
Кўрган-эшитганин бир-бир айтди ул.

Сипоҳ тортиб Марвга йўл олди хоқон,
Туёқлар чангидан қорайди жаҳон.

Осуда ўтарди бунда ҳаёти,
Ҳеч кимда йўқ әди Баҳромнинг ёди.

Марвда авжга чиқиб суруду чолғу,
Кўзга илинмаеди бир лаҳза уйқу.

Даштда ўз майлига қўйилди синоҳ,
Соқчию галага йўқ эди паноҳ.

Шикору, шаробу, базми, наю чанг,
Йўқ эрди ҳеч кимнинг хаёлида жанг.

Эронийлар божин кутар әдилар,
Ғазабдан ёниб, кўз тутар әдилар.

**БАҲРОМ ГЎРНИНГ ЧИН
ХОҚОНИГА ҲУЖКУМ ҚИЛГАНИ**

Баҳром ўша ондан қасос кутарди,
Лашкарни душмандан омон тутарди.

Унутиб базму май завқин эрта-кеч,
Унинг жосуслари тинмасдилар ҳеч.

Улар етказдилар Баҳромга хабар:
Хоқон Марвда турар йиғиб мўл аскар.

Озаргушасп сари етди ўшал ёт,
Ҳар бир аскарида қўша-қўша от.

Кийиб румий кулоҳ, туркона либос,
Елдай учиб борар, солиб айҳанинос.

Тоғдан тушган селдай келаётир тез,
Үтиб Ардабелдан Омул сари хез —

Этиб, сўнг етдилар шаҳри Гурғонга,
Қанча улуғларни олганча ёнга.

Гурғондан етдилар то шаҳри Нисо,
Раҳнамоси бўлиб борар бир порсо.

Гоҳо тог, гоҳида кезиб саҳро, чўл,
Туну кун бетипим босардилар йўл.

Қундуз соқчи қўйиб, кечаси посбон,
Интилар тўхтамай сарҳадга томон.

Тезкор парвоз қилиб қирғовул янглане,
Марвга яқин етиб қолгани аниқ.

**Шоҳги оғоҳ этиб ҳөқон ишидан,
Дедилар: «У ҳоли жанг ташвишидан,**

**Аҳрамандир унта пешвойи олий,
Кашмеҳон ваҳчирин овлаш ҳаёли».**

**Баҳром бу хабардан шод бўлди гоят,
Фориг бўлиб барча ранждан ниҳоят.**

**Бир кун дам олишиди ўша манзилда,
Осудалик сезиб шоҳ, сипоҳ дилда.**

**Төғ ортидан қүёш кўз очган чоги
Кашмеҳонга етди қўшин түёғи.**

**Табл садосидан қулоқлар батанг,
Кўзни олгудайин байроқдаги ранг.**

**Чиқди нахчиригоҳдан ажаб гулгула,
Шоҳ, сипоҳ диққатин тортиб бир йўла.**

**Ҳатто кар қилгудай шерни бу пола,
Гўёки булутдан ёғарди жола.**

**Қон билан ювилди лаҳзада майдон,
Гўёки осмондан ёгар эди қон.**

**Хоқон паҳчиригоҳда қўрқиб уйғонди
Ва бўлди ҳазарбон қўлида балди.**

**Чинпинг номдоридан нақ уч юз чорлик
Отларга тиркалди, қўл-оёқ боғлик.**

**Кашмеҳондан Марвга томон йўл солиб,
Баҳром шоҳ лашкари еларди ғолиб.**

**Марвда ҳам чинийдан қолмади асар,
Ғапимлар тору мор бўлганди яксар.**

**Қочиб қутулмоқчи бўлса ҳар бир ёв,
Баҳром шитоб билан етарди дарров.**

**Ўттиз фарсанғ йўлни шундоқ ўтди шоҳ,
Қорон форсий бўлиб ёнида ҳамроҳ.**

Қайтиб нахчиргоҳга, тошиб иқбелин,
Лашкарга улашди чинийлар молин.

Чин жангига Баҳром бўлди сарфароз,
Бу зафар яздондан эҳсону пиёз.

Яхшию ёмонга мол берган ўша,
Офтобу ойга ҳам соҳиб ҳамиша.

**БАҲРОМ ГҮРНИИГ
ЭРОП ВА ТУРОН ЧЕГЛАСИГА
ДЕВОР ҚУРДИРГАНИ**

Отлару қўшинлар олсин деб ором,
Марвда маскан тутиб ётди шоҳ Баҳром.

Жанг-жадал ҳаваси дилда ортарди,
Кўнглини Бухоро завқи тортарди.

Бир кечакундузлик манзилдир Ому,
Базм этиб, ҳам овлаб қулону оҳу,

Сўнгра от сурди у Фороб чўлида,
Қумлоғу сув кечиб олис йўлида.

Офтоб кўк юзини этганди заррин,
Ложувард либоси соғ эди, сарин.

Чанг турди, қанотин ёғандек қузгун,
Жаҳонгир қўлида Мою Марғ бутуна.

Яксон этиб унда лапкари туркия,
Ендиридилар мавжуд мол ила мулини.

Юлдузлар уйқуга бўлганда машгул,
Бир-бирии излашиб отаю ўгил,

Туркдаги жамийки саркору сардор,
Кексаю ёш аро довруғли номдер,

Бош эгиб, қон ютиб пойи пиёда,
Келиб шоҳ олдига хору афтода,

Дедилар: «Эй улуг шоҳи аржиманд,
Паҳлавонлар аро толеи баланд,

Бўлса гар ул ҳоқон гуноҳкор, осий,
Жаҳондор хукмидан эрур савдоси.

Гуноҳсизлар қонин тўқма, илтимос,
Бу қилмиш номдорга бўлмагайдир хос.

Агар бож истасанг, биз берайлик бож,
Номдорлар қатлига борми эҳтиёж?

Барча аёлу эр сенга бандамиз,
Сенга таслиммизу сарафкадамиз».

Уларнинг ҳолига раҳм этди Баҳром,
Қалби шафқат билан бўлиб яна ром.

Қон тўқинидаи тийиб мардлар қўлни,
Тутди яздонишунос шафқат йўлни.

Бўлди шоҳнинг кўнгли меҳрга пайванд,
Орому андиша уни этиб банд.

Ҳар йиллик улкан бож ҳисобига ул
Улар илтимосин айлади қабул.

Бу ишдан жаҳонжўй тошиб улуг ком,
Турклардан бож, сийлов ундириди Баҳром.

Сўнг Фороб шаҳрига яна қайтди у,
Чеҳрасида хандा, лабида кулгу.

Бир ҳафта бу ерни тутди манзилгоҳ,
Чиннинг улуғларин даъват этиб шоҳ.

Бир девор қурдирди тош ила ганичдан,
Ким келса Турқдану ёхуд Халаждан,

Ўтмас Эрон ёққа шоҳдан берухсат,
Жайхундай тургуси абадул-абад.

Лашкарда Шамр отли бир мард бор эди,
Хирадманду оқил ва номдор эди.

Туронзаминга у тайин бўлди шоҳ,
Безаб тахту тожин офтоб ила моҳ.

Шамр кумуш тахтга ўтириди масрур,
Қўлин очиб, айлаб дуо, ташаккур.

Бошига тилло тож қўндириди кушод,
Барча Турон шаҳри ундан бўлди шод.

**БАҲРОМ ГЎРПИИГ УКАСИ
НАРСИГА ВА ЭРОНИЙЛАРГА НОМАСИ**

Туронзамин иши битиб шу зайдил,
Шоҳ дили оромни әтганди майл,

Сўнг Нарси номига ёздириди нома,
Туркларнинг жангидан қилиб ҳангома.

Яздону ва ўтган барча улуг зот
Таҳсин-ла номада қилиндилар ёд:

«Зафарлар молу жоҳ худовандига,
Кайвону Баҳром, моҳ худовандига.

Бахт ёр бўлур унинг паймони билан,
Борлиқ яшар унинг фармони билан.

Чин мулкидан Эрон сарига мактуб
Йўлладик, укамиз номига матлуб.

Эроний мардларга етсии бу сўзим,
Номани ёздиридим пар билан ўзим.

Ким хоқон жангини кўрмаган эса,
Эшитсин бу жангдан ҳаққоний қисса.

Сипоҳи чалгидан ҳатто қундузи
Қорайиб кетганди осмоннинг юзи.

Бу мулк аро оқди дарё-дарё хун,
Бедодгарнинг бахти бўлди сарнагун.

Уруш балосига у этди дучор,
Оlam эли ундан бўяганди безор.

**Уни олиб келдим туяга боғлаб,
Кўзидан қен оқар жигарин додглаб.**

**Бўйин эгди менга у саркаш эллар,
Тиллар ширин бўлди, жўш уриб диллар.**

**Бож бермоқчи бўлди жамъи бадҳоҳлар,
Йўя топди адашган барча гумроҳлар.**

**Номага изма-из борурман етиб,
Мурод-мақсадларни мен ҳосил этиб».**

**Кўпиклар сачратиб бамисли тўфон,
Кўзголди туялар карвон ва карвон.**

**Нома етиб келди Нарси қўлига,
Шодликлар тўлдириб унинг кўнглига.**

**Муъбадлар муъбади қошида эди,
Оға-инилар ёнбошида эди.**

**Хуружга келганди шодликдан Эрон,
Бу пайғом тилларда бўлганди достон.**

**Номдорлар дилини тиларди бўри,
Ўзин қилмишидан қуриб ўз шўри.**

**Улар тўлдирилар муъбал ҳузурин,
Хирад йўли билан айтмоққа узрни:**

**«Ёмон андишаю хирад восьоси
Бизни йўлдан уриб, айлади осий.**

**Биз қилган гумонлар бўлди беҳуда,
Хирад-ла мушкулни у этди удда.**

**Яхшию ёмондан гар ёзсанг иншо,
Бизнинг узримизни айлагил ифшо.**

**Ахир, улуглардан ўтди кўп гуноҳ,
Шоядки, кечирса помдор шаҳанишоҳ».**

**Деди: «Қабул этиб Нарси илтимос,
Шоҳ дилини кинадан этгайдир хаолос».**

Дарҳол жавоб ёзди сўнг у номага,
Яхшию ёмонни олиб хомага.

Деди: «Эронийлар тортиб ситам-ранж,
Қўлдан кетмасин деб фарзанд, мулку танж,

Пушти шаноҳ этиб Чиннинг хоқонин,
Ноумид кўришди шоҳи жаҳонин.

Кина, адоватдан эмасди бу ҳол,
Янги шоҳ ташлашдан очмагандик фой.

Энди, голиб шоҳим, гуноҳимиз кеч,
Кундуз бўлсин дилга чўккан қора кеч».

Мендан воситалик кутар әдилар,
«Узримиз етказгин шоҳга», дедилар.

Бир муъбад бор эди — Бурзмеҳр доноғо,
Қўл урди бу ишни этмоққа адө.

Келди шоҳи жаҳон ҳузурига у,
Ифшо этиб дилда бўлса не туйғу.

Унинг сўзларидан шоҳ бўлди хушнуд,
Тез ёнган оловдай шуълавор бедуд..

Жағоний, хатлию балхий азизлар,
Бухорли, гарчали аҳли тамизлар

Келдилар, қўлларда бож ила хироҷ,
Оташпаст шоҳга тилашиб ривож.

Ҳар ким тоғанини келтирас шоҳга,
Хурматлар билдириб олий даргоҳга.

БАҲРОМ ГҮРНИНГ ЭРОНЗАМИНГА ҚАЙТГАНИ

Оташкада иши топиб саранжом,
Наврӯз сайиллари бўлгандада тамом,

Озарбодогонга йўл солди яна,
Номдор мардлар ила қилиб тантана.

Барча сажда қилиб, қилишиб шукр,
Муъбад ҳузурига келарди бир-бир.

Сажда қилишганлар олади инъом,
Оташкада аҳли топишиб икром.

Хиромон келди сўнг Ситахр шахрига,
Чунки лойиқ эди шоҳнинг фахрига.

Говмишлар чармини юклаб филларга,
Боришарди қувонч солиб дилларга.

Бир мингу юз олтмиш филу пор эди,
Юки дирҳам эди ва динор эди.

Бунча тилло таңга ва бунчалик зеб
Форсийда аталар пайдавосий деб.

Яна дарвишларга беришиб улуш,
Шодлик билан тўкиб солдилар кумуш.

Вайрон бўлган кўпrik учраса йўлда,
Ё хароб бир работ кўринса чўлда,

Шоҳ буюрди: этинг обод тўкиб ганиж
Ва бу ишда ҳеч ким топмас эди ранж.

Дунёда бўлса гар дарвииш, қаландар,
Заҳмат-ла ион топган одам бўлса гар,

Бахш этиб уларга устма-уст дирҳам,
Қалби саховатдан чекмас эди ғам.

Беваю бечора етимларга деб,
Ҳадя этар эди сийму, зару зеб.

Қари-қартанглар ҳам олур улушкин,
Ҳазипанинг дирҳам ила кумунини.

Бешинчиси, кимки бўлса асил зот,
Ва тавонгар уни этмаса ҳеч ёд,

Олтинчиси, кимки узоқдан келиб,
Дарвишлигин тутса у пинҳон қилиб,

Ганж инъом этарди уларга подшоҳ,
Сахийлиқда бўлиб нақ олампаноҳ.

Лашкарга улашиб ўлжаларни у,
Ганж асрани ҳақида чекмасди қайғу.

Шоҳнинг амри билан бир мұбадд охир
Чин хоқони тоғин айлади ҳозир.

Үндати озода гүҳар барини
Олиб, оташкада деворларини

Зарру гавҳар билан әтди мұнаққаш,
Озарий тахтига зеб бериб яккаш.

У ердан йўл олди Тайсафун томон,
Нарси-ю, мұбадлар бўлиб ёнма-ёни.

Барча меҳтарларга берарди тортиқ,
Эрон улуғларин эъзолаб ортиқ.

Нарси кўриб шоҳу подшоҳлик тоғин,
Дилафрўз байроту синоҳ ривожин,

Отдан тушиб, таъзим айлади бажо,
Ёнида мұбадлар туриб жо-бажо.

Баҳром амри билан ўрнидан туриб,
Қўлин қўлга олди қошига юриб.

Заррин таҳт олдида ўтиromoқ шараф,
Заррин камар мардлар ёнида саф-саф.

Муҳтоҷларга ганижу давлатин сочиб,
Тор зинди эшигин қўйди шоҳ опиб.

Адлу адолатга тўлди замона,
Ғам кетиб, шодликка дил бўлди хона.

Диллардан чекимиб андуҳлар бутун
Базм-сурур бошланди улуғлар учун.

Кимки ул мажлисга бўлди муюссар,
Ҳарир хилъат кийди барча сар-басар.

БАҲРОМ ГҮРНИНГ САРДОРЛАРИГА ПАНДНОМА ЁЗДИРГАНИ

Бошланди учинчи кун базми қабир,
Бор эди даврада хуш хат бир дабир.

Яшнатгач юзларни май сеҳр билан,
Бир нома ёздири шоҳ меҳр билан.

Номанинг бошида офарин қат-қат
Хирад бахш айлаган яздонга раҳмат.

Хирад бўлди унинг корин доқси,
Одамийлик бўлди унинг пояси.

Барча яхшилики билди худодан,
Хирадни излади марду донодан.

Билди: яхшиликтан келар омонлик,
Ёмонлик эшигин очмоқ — ёмонлик.

«Кимки қўлимдаги саркорларимдан,
Хирадманд, сунори, сардорларимдан

Нолиса уларни кутар чоҳу дор,
Ёки йўлда қолар ўлиги хор-зор.

Азм этинг, то ранжни доим кам этинг,
Фамгинлар дилини шод-бегам этинг.

Ҳеч ким бу дунёга бўлолмас устун,
Адлу озорсизлик изланг туну кун.

Адлимдан нишона бўлгай бу сўзим,
Ростғўйлик йўлида хомийман ўзим.

Қанча синоҳ қилди қатлим учун қасд,
Номдор анжуманим этмоқ бўлиб паст.

**Шараф топдим, бешлаб камчил сипоҳи,
Ихши йўлга солдим барча бадҳоҳи.**

**Чиндайип элатда номдор бир хоқон,
Тож-тахтли, муҳрли соҳиби даврон**

**Асир бўлиб туанди қўлимга буқун,
Туркларнинг тахт-тожи бўлиб сарнагуи.**

**Мени голиб этди ул, язданни пок,
Душманлар бўлдилар йўлимда ҳалок.**

**Бандалик — дилдаги мақсадимдир соғ,
Андинам бўлгайдир адл ила инсоғ.**

**Етти йил олмасман жаҳондан хироҳ,
Чекарми, чериқми, бермагайлар бож.**

**Паҳлавий тилида битилди калом,
Буни билиб қўйсин саркору авом.**

**Тобеларга чўзинг адолат қўлини,
Токи ёмонликка бурмасин йўлин.**

**Кимки дарвиш бўлса ушибу шаҳарда,
Шодликдан бебаҳра бўлса агарда.**

**Бизга маълум этинг унинг номини,
Ҳосил қилажакмиз барча комини.**

**Яна кимки бўлса гар асилзода,
Мол-мулқдан ажраган покдил, озода,**

**Беринг ганикимиздан ҳадию ииёз,
Хунармандни этинг шоду сарфароз.**

**Улки қарзи бору, аммо моли йўқ,
Пушти паноҳсиздир ва атъмоли йўқ,**

**Ганиждан канда қилинг учинг қарзнии,
Эшитинг бечора элнинг арзини.**

**Яздондан астойдил тиланг, токи ул
Лутф ила дилимиз бўритсия бутқул.**

**Бизнинг давримизда хушвақтлик қилинг,
Ақлу хирад билан хушбахтлик қилинг.**

**Бандилар илдизин айламанг кашда,
Катта-кичик ҳар ким худога башда.**

**Кимнингки етарли молу идроки,
Хирадмандга берсин фарзандин, токи**

**Илм ила дилини муниаввар этсиин,
Хирад-ла ўзини мўътабар этсиин.**

**Бошқалар молига чўзманг қўлингиз,
Язданпарамст бўлинг, мушфиқ бўлингиз.**

**Бу аҳду паймонии муқаддас тутиинг,
Ёмошлик илдизин мутлақ қурутинг.**

**Аҳду паймон этинг язданга ҳаргиз,
Дилини гаров қўйинг мөхри учун сиз.**

**Қўшиларга асло бермангиз озор,
Улуғларни айблаб, этманг бадкирдор.**

**Кимки иочор эди, топди давлат, мол,
Фақирлик сарҳадин оиди безавол.**

**Кимки шукр этмас, билингиз шуни,
Япа фақирликка етказар уни.**

**Дарвишдан давлатни дариг тутмангиз,
Ҳожат чиқармоқни ҳеч упутмангиз.**

**Соф дилга яхшилик қилинг доимо,
Чўқдирманг муҳтожлар кўнглини асло.**

**Бўлса гар ҳар кимса бебурд, истисанд,
Хавфу хатар или бўлгай боши банд.**

**Кимки азиз тутса инсонлик шонин,
Эгам ёрлақагай унинг жаҳонин».**

**Ул нағис ҳариргә ёзилди нома,
Котибнинг қўлида мушк бўйли хома.**

Номага битилди жаҳондор оти,
Адлу доноликнинг толмас қаноти.

Улки, саховатда эрур бекиёс,
Кучда-адолатда эрур бекиёс.

Огоҳ этмоқ учун ёшу қарини,
Оқилу сардорни, элнинг барини,

Чопарлар, әлчилар номани олиб,
Ҳар ёнга жўнашди тезда от солиб.

Нома етган заҳот ҳар бир кишварга,
Ҳар бир помдоргаю ҳар бир меҳтарга,

Дердилар: «Худога минг қатла шукур,
Язданшуносликда шоҳ танҳо эрур».

Хотинми, эркакми, ёшмидир, қари —
Барча пешвоз чиқиб шаҳардан нари,

Офарип дердилар подшоҳга беҳад,
Одил шаҳриёрги қилишиб иззат.

Шундан сўнг бошланди базм ила суруд,
Ҳозир бўлди маю мутриб, наю руд.

Ярим кун ноз-неъмат этиб танаввул,
Ярим кун иш билан очиши кўнгил.

Шоҳнинг даргоҳидан ҳар эрта саҳар
Таралиб туарди элга хушхабар,

Яъни еб-едирсип кимда бўлса бор,
Неъмат учун биздан бўлиб миннатдор.

Кимки битирмоғчи бўлса кўст-камин,
Келиб гапикхонадап олсин дирҳамиш.

Бодалар мўл эди хушхўру рангин,
Эслатар сафсар гул, аноргул рангин.

Барча хурсандликдан иchar ўткир май,
Майхўрлар садоси лаҳза тўхтамай,

Ўзгариб бойликнинг нарху павеси,
Икки динор бўлди толнинг баҳоси.

Наргиснинг бир шохи бўлиб бир дирҳам,
Бу савдодаи ҳеч ким тортмас эди гам,

Шодликдан барчанинг багри бўлди бут,
Булоқда оқарди сув ўрнига сут.

Барча жаҳондории айлар эди ёд,
Оlam эли ундан бўлғанди кўп шод.

**БАҲРОМ ГЎРНИНГ УКАСИ —
НАРСИНИ ХУРОСОНГА
ЮБОРГАНИ ВА ҚАЙСАР
ҚОСИДИНИ ДАРГОҲИГА ЧАҚИРГАНИ**

Бир куни Нарсига деди улуг шоҳ:
«Йўлга туш, сангадир муҳр ила кулоҳ,

Хурросонни бердим, боргил, обод қилас,
Фуқаро дилини ҳамиша шод қилас.

Хушёр бўл, одиллик йўлида толма,
Ҳар бир ўткинчига чаңгалинг солма.

Юз ўғир, ҳар кимки қиласа ёмонлик,
Ёмонликдан келмас элга омонлик».

Буюрди, кийдириб шоҳона либос,
Фаровон молу ганик берди хосу мос.

Яна деди: «Яздон бўлсанн паноҳинг,
Офтоб тахти бўлсанн мудом даргоҳинг».

Ўтмай икки ҳафта орадан, осон
Қўлга кирди кўркам, хушҳол Хурросон.

Нарси кетгандан сўнг бир ҳафта ўтгаҷ,
Қолмай шоҳ дилида аидишаи каж,

Муъбадлар муъбадин чорлатти подшоҳ,
Ү келди, донолар ёнида ҳамроҳ.

**Шөх деди: «Чўзилди Қайсарнинг иши,
Кетмоқ истар хоқон юборган кини.**

**Ўзи қандай одам, дониши печук.
Илму ҳикмат аро шунчами етук?»**

**Муъбад жавоб қилди: «Не илмки бор,
Барида мумтоздир, яна устивор.**

**Андиша, ҳаёда некном эрур ул,
Хушифельду сұхбати фором эрур ул.**

**Үстоди бўлмишдир унинг Афлотун,
Хирадманд, доғиниманд, идроки бутуи.**

**Румдан келган чоги сарбаланд эди,
Бу элда ғариблик билан банд энди.**

**Кишдаги илондай ҳоли эрур танг,
Жисми суст, чехраси қамишга ҳамранг.**

**Барча хизматкори тайёр қонида,
Ов қиласа, итлари бор ёнбонида.**

**Одамни одамча санаамас лекин,
Ёнар нигоҳида хусумат ва кин».**

**Шунда жавоб қилди муъбадга Баҳром:
«Худо бергай шавкат, тојку қувват, ном.**

**Жаҳондор этгаидир мени музaffer,
Қоронги тунимни яна мунаввар.**

**Ўшалким, рум элии шаҳаниоҳидир,
Диёр ҳукмдори ва наноҳидир.**

**Улугдир, Салмдан олган ривожкин,
Фаридун бошига кийдирган тоқкин.**

**Ул-ку одамийлик, доғолик қилиб,
Келмишдир бегараз бизга интилиб,**

**Үни чақирайлик, этайлик қабул,
Сўзин тинглаб, мағзип чацмоқ кўп мақбул.**

Яхшилик бирла сўнг жўнатурмиз боз,
Бундан жаҳон эли бўлмас қўпу оз.

Бири уруш истаб, сипоҳ келтиур,
Бири базму заррин кулоҳ келтиур.

Уларнинг фарқини яхши билурман,
Ўзига муносиб ҳурмат қилурман».

Таҳсин айтди муъбад печа ва печа,
«Хуррам яша, деди, дунё борича.

Фақат яхшиликдан очилур сўзинг,
Улуғлар улуғи ўзингсан, ўзинг!»

**РУМЛИК РАСУЛНИНГ ЭРОП
МУЪБАДЛАРИ БИЛАН ҚИЛГАН
САВОЛ-ЖАВОБЛАРИ**

Тожин кўрсатганда эртаси қуёш,
Осмон этагини қилгандан нурфош,

Енига расулни подшоҳ чорлади,
Ож тахти садафдек нурда порлади.

Келди дунё кўрган мўйсафид доно,
Нуктадон устоду илм ичра ташҳо.

Қўли кўксидо бошини қилиб ҳам,
Расул тахт қошида туради бул дам.

Ҳол-аҳвол сўрабон сийлади Баҳром,
Яқинроқ ўтказди қилиб эҳтиром.

Деди: «Мен кутдириб қўйдим сени кўн,
Бу эл дийдорига тўймадинг ҳам хўб.

Сени кўришимни қилди кўп душвор
Хоқонинг уруши айлаб гирифтор.

Энди ташвишлардан фориғмиз бутқул,
Ҳар нарсанинг ҳадди бўлмоғи мақбул.

Мен жавоб қилайин, берсанг не савол.
Хар сўзингдан очай бахтим учун фол».

Офаринлар айтди мўйсафида расул,
«Еру кўк сенингсиз бўлмас,— деди ул.—

Шоҳ қалби хирадга бўлса агар банд,
Хирадманд сўзидан бўлур баҳраманд.

Хирадманд яздонга турар яқинроқ,
Бадғараз қалбидан ёшмагай чироқ.

Сен ҳам шаҳриёрсан ва ҳам сарварсан,
Олиймақомсану ва элшарварсан.

Тилинг тарозудир, сўзларинг түхар,
Гуҳаршунос дилини ром этмагай зар.

Сенда илму дониш, тадбир, шукуҳ мўл,
Музффар подшоҳлар оини бу йўл.

Мақсадинг иокиза, бошингда ҳумой.
Барча оқилларга ўзинг катхудой.

Агарчи Қайсардан расулман ўзим,
Қулингга қул бўлай, англа чин сўзим.

Қабул эт Қайсарнинг саломин подшоҳ,
Пойдор бўлсин доим бу тоқу даргоҳ.

Қайсар буюрдики, доноларингдан
Еттита саволга жавоб олай ман».

Үнга подшоҳ деди: «Сўрагинц, майли,
Мардлар обрў тонар сўзи туфайли».

Муъбадлар муъбади ишоҳ амри-ли тоз
Жавобга шай бўлди қилиб рустаҳоз.

Сўровчи одамга синовчан боқиб,
Шоҳ турди бир муддат бағрини ёқиб.

Румий сўрайдирган ул етти нарса —
Не дея, ўйларди подшоҳ шу лаҳза.

**Тинглади мульбаду неча дополар,
Тинглашди илмда ақли расолар.**

**Кўнгил бандин очди қайсарий расул,
Хоқон сўзип айтди муъбадларга ул.**

**Дедики: «Жавоб қил, аё раҳнамой,
Недур ул нарсаким, ичда тутур жой?**

**Яна педур сиртга чиқаргунча то
Номини билмоғинг бўлгай муаммо?**

**Зеру забар нима? Айлагил изҳор!
Нима бепоёндир, нима хору зор?**

**Ул нимадир номи эрур фаровон
Ва ҳар ерда эрур соҳиби фармон?»**

**Мульбад жавоб қилди: «Эй фарзона мард,
Шитоб қилмай, сўзим эшитмогинг шарт.**

**Саволингда бўлса неча пинҳон сир,
Жавобини мендан эшитгил бир-бир.**

**Биринчиси сўздир, ичда тутур жой,
Ичдан тишга тиқиб топғуси орой.**

**Оғмон маскан эрур обу ҳавога,
Забар шукуҳ эрур қодир худога.**

**На эни, на бўйи бор улуг яздан,
Унга илм билан етгайдир инсон.**

**Забар беҳишт эса, зер — дўзаҳдир, бил,
Язданшуносга ёмонга манзил.**

**Ул нарсаким, номи эрур фаровон,
Ундан орзу-ният ушалгай равон,**

**Хирад леб аталгай, номи мўл эрур,
Порсони мақсадга элтар йўл эрур.**

**Бири меҳр дейди, бошқаси вафо,
Хирадсиз инсонга ёр дарду жафо.**

**Хушбаёллар уни санарлар ростлик,
Яна зийраклик-ла этадир мослиқ.**

**Гоҳида бовиқор, гоҳида раздор,
Бўлур сўз улар-чун доим устивор.**

**Фаҳму фаросатдир хираднинг номи,
Хисоби чексиздир, беҳад давоми.**

**Хираддан ағзалроқ йўқдир оламда,
У олий фазилат ҳар бир одамда.**

**Хирад жаҳон сирин айлар намоённ,
Оддий кўзга бўлмас у сирлар аёп.**

**Кимда илму дониш бўлса мукаммај,
Ҳар не муаммони осон этур ҳал.**

**Гардуннинг авжида порлайди юлдуз,
Хисобин билмоққа эрурмиз ожиз.**

**Бир тошлиқ йўл әмас осмону фалак,
Үнга отишни ким майл этур андак,**

**Кимки кўрса ўқшинг учишиш олис,
Фаҳмига бўй бергай барча эл холис.**

**Билиб бўлмас анижум ададин осон,
Унда қанча гардиш, қабат ва замон.**

**Доим санай берсанг осмон юлдузинп,
Бундан осон ишинг кўрмассан юзин.**

**Шу эрур билганим, бошига хил жавоб
Таклиф этар бўлсанг сўзла, эй арбоби!**

**Бу жавоб лол этиб Қайсар доносинп,
Ер ўтиб, ёғдириди минг тасаниносин.**

**Сўнг шоҳга деди: «Эй жаҳондор, ҳоч ~~валит~~
Худодан тилама бундан ортиқ баҳт.**

**Оlam бошдан-оёқ фармонингдадур,
Ботирларнинг боши паймошишгдадур;**

Сийлабсан фаррухзод жами улугни,
Бу олам кўрмагай бундоқ йўруғни.

Муъбадлар муъбадинг ушбу дунёда
Барча оқиллардан эрур зиёда.

Бари файласуфлар унга бандадир,
Донини қопида сарафкандадир».

Бу сўзлардан Баҳром кайфи бўлди чоғ,
Кўнгли порлар эди бамисли чароқ.

Талай дирҳам берди муъбадга дарҳол,
Ипъом этди жома, оту сонсиз мол.

Қайсашинг элчиси бўлган доиниманд
Шаҳриёр олдидан чиқди шод-хурсанд.

БАҲРОМ ГҮРНИНГ ҚАЙСАР РАСУЛИ БИЛАП ХАЙР-ХЎШ ҚИЛГАНИ

Қўлин етказганда фалакка офтоб
Шоҳ чиқди тахтига, тахтки, заррин тоб.

Боргоҳга етганди расул ҳам бу дам,
Келганди нурхунар улуг муъбад ҳам.

Бордилар шаҳаниноҳ олдига дилинод
Ўтган-кетгапларни бир-бир қилиб ёд.

Расулга юзланиб шоҳининг муъбади,
Тадбиркор донодап савол сўради:

«Дунёда кўп зиён бергувчи иш не,
Инеонни йиглатур оғир ташвииш не?»

Не нарсадан тонур инсон фойда — суд,
Ки ундан мард бўлур доимо масъуд!»

Расул жавоб қилди: «Улки, донодур,
Ҳаммина улугдур ва тавонодур.

Тупроқдан паст эрур нодоннинг жисми,
Некликка сазовор эмасдир исми.

Доною нодондан очдинг ҳикоят,
Ростгўйлар жавобин билгайсан, шод».

Яна деди муъбад: «Ўйла яхшироқ,
Қуруқликка қўйма балиқни, бироқ».

Расул деди: «Аё писандийда мард,
Донолар сўзини эсламогинг шарт.

Бошқа хил жавобинг бўлса изҳор қил,
Обрўни оширур илм ила оқил».

Унга муъбад деди: «Қилгил андиша,
Андиша сўз шаъни эрур ҳамиша.

Ҳар кимки беозор бўлса дунёда,
Ўлими әл учун ғамдир зиёда.

Ёмонлар ўлганда шод бўлсанг раво,
Гарчи биз ҳам бир куни бўлурмиз адo.

Бундан фойда бордир, ундан-чи, зарап,
Хирад фарқ этгуси буни сар-басар».

Румий бу жавобни топди кўп маъқул,
Муъбад сўзларида ҳикмат кўрди ул.

Кулиб, шаҳаншоҳга айтиб офарин
Деди: «Муборакдир бу Эронзамии.

Шаҳанишоҳ таҳтини кўрар ҳамиша,
Муъбаднинг баҳтини кўрар ҳамиша.

Илмда мумтозсан жаҳонда, шоҳо,
Муъбаднинг ҳар қандай донодан доно.

Раводир Қайсардан истар эсанг божк,
Вазиринг хирадда нақ соҳиби тоњ».

Унинг сўзларидан яйраб шаҳриёр,
Дилида гул ёзди мисоли баҳор.

Чиқда шоҳ, ёнидан ул расуя мамнуи,
Қора чодир ёйгач олам узара туи,

Ул мушкбўй пардасин ёйганда олам,
Анбарга бекитди юзин қуёш ҳам.

Яна шитоб айлаб бу чархи гардун,
Фарогат уйқудан уйгоцди мамнуи,

Яна перлаб кетди офтоб чашмаси,
Ёйилиб оламга нур карашмаси.

Даргоҳ эшигини очганда дарбон,
Заррип тахтга чиқди яна шоҳжадон.

Буюрди, хилъатлар тайёр қилдилар,
Расулга ҳурматлар изҳор қилдилар.

Сийму зар, от-абваал берилди шу тоб,
Ҳавидий шамширлару ва заррип гилоф.

Лебову, гавҷару, мушку фом берди,
Расул кўзлагандан кўп инъом берди.

БАҲРОМНИНГ САРДОРЛАРГА АДОЛАТДАН СУЗЛАГАНИ

Етказиб поёнга шоҳ румий ишии,
Шоҳ ўйлай бошлиди синоҳ ташвишии.

Сарой мұнбағига у берди буйруқ,
То түсиси анжуман номдору улур,

Марди майдопларга Баҳром ном-баном,
Олам бойликларин айлади ипъом.

Улашиб динору, тулзору кулоҳ,
Саркорларга берди мулку тож, даргоҳ.

Ростликка тўлдириди олам юзини,
Эл барчаси хушиуд сезди ўзини.

Кимки бедоянадир, жазога маҳқум,
Мулку шиғин сўздан қилинди маҳрум.

Шундан еўнг сўз қотди музъбадларга шоҳ.
«Сизлар доноларсиз, пок дилу огоҳ.

Одилу ноодил шоҳлар йўргани
Сўзлаб, воқиғ этниг юртниг улугин.

Шоҳлар ўтди, ёмон йўлни тутдилар,
Орому роҳатдан йироқ ўтдилар.

Евуз жабрин тортди кўп жаҳон эли,
Рамдан қутулмади яхшилар дилни.

Барча ҳаром ишга уриб қўлини,
Хеч ким ўйламади худо йўлани.

Девлар чангалида эл полон эли,
Олам подшоҳидан диллар қон эли.

Барча яхшилигу ёмонлик қўли,
Билим этигига оқиллик йўли,

Поклигу попоклик боғлиқдир поҳга,
У ботшлар ө зғри, ө тўғри роҳга.

Отам бедодликка урган әкап даст,
Покдилу художўй ҳеч бўлгап эмас.

Унинг қилмишидан бўлмангиз дилганг,
Кўнгил ойнасин босган эди запг.

Кўринг Жамшид шоҳу ҳамда поҳ Ковус —
Иблис йўлин тутиб, пе топди ёвуз?

Отам ҳам ўшалар йўлпни тутди,
Ақл ила иш тутмоқ дарсни унутди.

Барча тобелари рапж тортиб зивд,
Унинг қўрелигидан чекдилар фарёд,

Қолди оқибатда уидан ёмон ном.
Шаънига офарин демаслар авом.

Майли, биз айтайлик унга офарин,
Биздан лойиқ әмас кудурату кин.

Ҳозир бизда эрур унинг даргоҳи,
Бегумон осмонга бошлайди роҳи.

Жаҳон яратгандан тиларман ҳар он —
Ким қувват баҳш әтсин ошкору ниҳон.

Фуқаромиз ила әтиб мадоро,
Тупроқдан олайлик биз мушк өаро.

Таним бўлганида тупроқ билан бир,
Ҳеч кимса бўлмасин мендан домангир.

Сизлар ҳам ростликни айлангиз пеша,
Қолмасин дилларда ёмон андиша.

Ҳар кимниң бошида бир ўлим бордир,
Уидан бош тортмоқлик, билинг, бекордир.

Шернинг ҳамласи бор ўлим шастида,
Ҳеч ким қутулмагай упинг дастидан.

У шердайин ҳужум қилган чоғида.
Аждаҳо емрилгай ҳар тирноғида.

Шаҳаншоҳлар боши ва тожи қани,
Не-не улуғларнинг иложи қани?

Қайдадир қанчалар суворий ўғлон,
Кўрмасман улардан дунёда нишон.

Қайда паричеҳра, гулгуи рухсорлар,
Яхшилар дилини шод этгани ёрлар?

Кимниңки чодир-ла ёпарлар юзин,
Тупроқ-ла жуфт бўлган сананглар ўзин.

Поклик, яхшиликка биз урайлик қўл,
Бадкор қилмишига берманг асло йўл.

Яздан поми ила ичурман қасам,
У берди тоҷу тахт, шавкату баҳт ҳам.

Агар бирор сардор бир қисим хокни
Ғараз-ла олса гар, топтаб идрокни,

Кўйдирмасам агар ўтда лошини,
Дорнинг ҳалқасида кўрур бошини.

Агар қаро тунда бир ўгри, ифлос,
Ўғирласа дарвиш уйидан палос,

Товонига динор берурман гапждан,
Ғамгусорлар дилин юварман рапждан.

Зим-зиё тунда ё бўропли кунда
Қўйин ўғирлатса бир кимса, унда

Товонига учқур бир от берурман,
Шукропа айтса бас, қанот берурман.

Бирор аскаримни жанг-жадал чоги
Ўртаса, ранж бериб заҳмнинг доги,

Бир йиллик ризқи-чун берурман дирҳам,
Билмасин рўзгори недур ғам-алам.

Одил эгамга сиз шукр қилингиз,
Барча яхшиликни ундан билингиз.

Оташпарат мардлар ўтии сақлар пок,
Оловни хор әтмас покиза идрок.

Гуноҳdir тўқмоқлик ҳўқизлар қонин,
Ё узмоқ саҳрода говмишнинг жонин.

Фақат қариса мол, чиққайдир ишдан,
Эгаси қутулгай шунда ташвишдан.

Йўловчи ҳўқизни ўлдирманг ҳаргиз,
Саҳродан барака йўқолур беиз.

Маслаҳат қилисангиз, топилгай доно,
Ешларнинг кўнглини синдираманг асло.

Мастлиқдан қўл ювинг қариган чоги,
Қарининг мастлиги — касофат доги.

Девнинг ниятидан бўлинг узоқда,
Айига берилмангиз ёв босган чогда.

Агар тобелардан ундирам хирож,
Билингки, ҳаромдир унда тахти оғи.

Отам Яэдигирдким, бадкор ўтди кўн,
Адолат йўлидир билалар учун хўб.

Худойим гуноҳин кечирса шояд,
Дўзахдан жанинатга ўтса ниҳоят.

Худонинг олдида бўлманг дил хира,
Қарилик қисматин унуманғ сира.

Биздан адолатгар шод бўлса, шу бае,
Эртанинг ташвишин қилиш даркормас.

Бизга тобеларнинг дили шод бўлсии,
Мардлар боши ғамдан пок — озод бўлсии,

Эътибор беришиб шоҳнинг сўзига,
Номдорлар меҳр ила боқди юзига.

Кўзлардан тўкилди қатра-қатра ёш,
Зийраку билимдон шоҳдир юртга бош.

Унга оғарилилар айтишиди минг бор,
Жаҳоннинг шоҳи деб Баҳроми помдор.

**БАҲРОМ ГҮРНИНГ ҲИНД
НОДШОСИ ШАЛГУЛГА НОМА
ЕЗГАНИ**

Ўрнидал қўзгалиб донипиманд вазир,
Деди: «Одил шоҳим, эшит бирма-бир.

Жаҳон бадгараздан қилинди холи,
Мулқдан даф қилинди ғурбат малоли.

Фақат ёлгизгина ҳинд шоҳи Шапгул,
Ҳамон адолатдан юз ўгирадар ул.

Ўғирлик-ла Ҳинддан Чип мулкигача,
Эл типчин бузмоқда қанчадан-қанча.

Евуз қўлин чўзар Эронга доим,
Бундан ташвишлансанг арзиди, шоҳим.

Сем шоҳсану Шанггу пигоҳбон Ҳиндга,
Нечун бож солур у Чин билан Синдга?

Бупинг бир чорасин топмоқ раводир,
Токи бир фалокат бўлмасин содир».

Шоҳ тинглаб, хаёлга чўмди шул замон,
Қоронги кўринди кўзига жаҳон.

Сўнг деди: «Бу ишга чораю тадбир
Кўруман пинҳона, фош бўлмасин сир.

Кўрай ўз кўзим-ла унинг сипоҳин,
Ҳам шоҳлик расми-ю, сарой-боргоҳин.

Элчидай боргум Ҳинд шоҳи ёнига,
Бу сир очилмасин ҳеч Эронийга.

Шангуга бир юма биттил, эй мульбад,
Мехру газаб билан ёзилсин ул хат».

Борди дабир билан ул фаррух вазир,
Адуу фаросатда марди бепазир.

Маслаҳат ганини пухта қурдилар,
Қоғоз узра мушкин қалам сурдилар.

Битдилар нуржикмат номайи шариф,
Халқнинг эзгу йўлини зилишиб таъриф.

Худога таҳсиллар айттиб аввало,
Лашалик таърифини этдилар иши:

«Узи раҳнамодир икки жаҳонга,
Ташдолик нисбатдир ёлгиз яздонга.

Ҳар бир бандасига ризқ-рўз берур у,
Хизматкорми ёхуд тоқдор эрур у.

Хираддан улугроқ йўқдир оламда,
Йўният ёритгай у ҳар бир қадамда.

Ким ақлу хирадда бўлса гар тенгсиз,
Бадкирдорга бермас жаҳонни ҳаргиз.

Ким қисса яхшилик, йўқотмас баҳтии,
Ёмонлик билимнинг кеткизар шахтин.

Илмдан даф бўлур ҳар нечук бало,
Балога бўлмасин ҳеч ким мубтало.

Билгилки, хирадманд бўлса ҳар одам,
Ёмонлик йўлига босмагай қадам.

Манманлики асло ёқтирас ақл,
Хирад кўзи билан оламга боққил.

Хирад шаҳриёrlар бошида тоқдир,
Не-не номдорларга баҳту ривождир.

Бехабар эрурсан балаид-пастингдан,
Диллар қоп бўлмоқда сенинг дастингдан.

Агар мен тоқдори замонадурман,
Яхшию ёмонга баҳонадурман.

Сенинг шоҳлигингда ростлик эрур кам,
Қаллоб ишларингдан эл чекади кам.

Шоҳлар расми эмас талону торој,
Ёмонлиқдан шуҳрат тоғмагайдир тој.

Ажоддиниг бўйсуниб келган-ку бизга,
Отаиг қарам эди шоҳларимизга.

Улардан ҳеч бири бузмасди аҳдин
Ва кандо қилмасди божимиз вақтин.

Чиндан келган эди Эронзаминга,
Кўрдинг, не кун тушди хоқони Чинга.

Талон-торој бўлди тўплаган моли,
Ёмон қилемшидап танг бўлиб ҳоли.

Ўшанга ўҳшайдир оининг сенинг,
Тутган йўл-йўруғинг ва дининг сенинг.

Гавжим бор, лашкарим турур сағма сағ,
Бўлгайми оламда менга ҳеч тараф?

Мардларим жангига етмас бардошиаг,
Чунки йўқ мулкингда зўр лашкарбошинг.

Кучингга ишончинг йўқлиги аниқ,
Мен бир дарё бўлсам, сеп кичик ариқ.

Сен томон йўл олди доно бир расул,
Нуктадон, олимлар ичра моҳир ул.

Ё божни юборгил, ё бошлатил жанг,
Бўлмас бу жумбоқни энди ечмасани.

Эгамга таҳсиллар тўлдирди дилни,
Пайваста қилмини у ақлу адлни.

Езилиб, мукаммал бўлганда ишишо,
Унга шоҳ номини қайд этди мирзо.

Езди унвонига «Олий мақом», деб,
«Жаҳондор, худоқўй улуг Баҳром» деб,

Баҳромки, Яздинирд тоғин сарвари.
Оташкада аҳлини олий раҳбари.

Элнинг синоҳдори, мулкка баҳт-ривож,
Суқлобу румлардан олур бож-хирож,

Қанинуждан Сипдгача ҳукмрон Шангул,
Ўшал шоҳ қошига йўллаанди расул.

БАҲРОМ ГЎРНИНГ ҲИНДИСТОНГА ЎЗ НОМАСИ БИЛАИ БОРГАНИ

Мактубга муҳрини босдию Баҳром
Шоҳ овга чиқур, деб ёйилди шайғом.

Бу сирдан ҳеч аскар эмасди огоҳ,
Бир неча номдорлар бўлишди ҳамроҳ,

Шундай қилиб, келди Ҳиндистонга у,
Дарё кечиб, етди Жодустонга у.

Шангулнинг қасрига етишган маҳал,
Кўрди бир боргоҳу айвон мукаммал.

Бир қалъа кўтармиш эди бунда қад,
Дарвоза олдиди сарбозу сарвад.

Филу отлиқ қўшип турар сафма-саф,
Жаранглаб зангўла, карнай билан даф.

Бу боргоҳни кўриб Баҳром қолди яол,
Дилини забт этиб бир неча хаёл.

Сўнгра дарбонларга айтилди хабар,
То билсин бундаги ходиму аскар,

Музaffer Баҳром шоҳ юбормиш расул,
Шангул даргоҳида айласин қабул.

Шаҳриёр қонига кириб кетдилар,
Бу хабарни унга маълум этдилар.

Эшиклар очилди амр айлагач шоҳ,
Баҳромга кўринди ичкари даргоҳ.

Бу сарой ичида шоҳ Баҳроми Гўр
Кўрди бир биноки, шифтлари биллур.

Шангулнинг ёнига кирган вақтида,
Кўрди у тождорни фаҳр тахтида.

Тахти зар-биллурдан, кўп бебаҳодир,
Унда ўлтиради шоҳи Баҳодир.

Чеҳраю сиймоси тамом сийму зар,
Хилъатин эпг асиш гуҳарлар безар.

Ёнида акаси, ўлтирадир ул шоҳ,
Бошда жилоланиб гавҳарий кулоҳ.

Тураг ҳузурида улуғ раҳпамой,
Үгли ҳам шу ердан олган эди жой.

Қўлида помани тутгапча Баҳром,
Таъзим-ла кўрсатди шоҳга эҳтиром.

**Деди сўнг: «Бу нома сизгадир матлуб,
Жаҳондор Баҳромдан келтирдим мактуб.**

**Ҳиндлар шоҳигадир бу хат ҳар қати,
Ҳарирга ёзилган паҳлавий хати».**

**Шоҳ Баҳром номини эшитгач Шангул,
Зар курси келтиринг, деб буюрди ул.**

**Заррин курси билан эътиборлаши.
Яна ҳамроҳларин бир-бир чорлаши.**

**Баҳром сўнг кўнглини айлабон изҳор,
Деди: «Эшитгил, эй улуг шаҳрибр!**

**Буюрсанг, арзимни айтай изма-из,
Поклигу улуғлик бўлмасин сенсиз».**

**Шангул деди: «Сўзла арзингни дарҳол,
Арз этганлар топгай оламда камол».**

**Баҳром деди: «Эшит, эй хусравнажот,
Келмаган оламга Баҳром янглиғ зот.**

**Әрур у мулк аро сардору сарвар,
Адлидан асалга айланур заҳар.**

**Үнга бож тўлайди не улув әрлар,
У нахчир даштида овлайди шерлар.**

**Саваш майдонида у тиф тутган он.
Дарё бўлиб оқар сахро узра қоп.**

**Саховатда әрур абри нашибаҳор
Қошида динорлар ганики әрур хор.**

**Саломлар битказиб ҳарир шоҳига,
Биз билан йўллади ҳиндлар шоҳига».**

ШАНГУЛНИНГ БАҲРОМ НОМАСИГА ЖАВОБ БЕРГАНИ

**Шангул огоҳ бўлгач ушбу номадан,
Ҳайратга чулгаиди бу ҳангомадан.**

Фарруҳ дабир упи ўқиган замон,
Тождорнинг чеҳраси бўлди заъфарон.

Дердиким: «Тингладим мумтоз сўзингни,
Ортиқ шитоб қилмай, тутгил ўзингни.

Ғазабнок кўринур сенинг подшоҳинг,
Бу йўлда бўлмишdir жаҳл ҳамроҳинг.

Кимки Ҳиндистондан истар экан бож,
Бизга ҳамроҳ бўлмас ва тоимас ривож.

Хоҳ таниждан гапир, хоҳ сипоҳий ишдан,
Хоҳ шаҳру кишварни поймол қилишдан,

Шоҳлар қулагирдир, мен-чи, бир уқоб,
Улар тупроқ эса, мен — дарёйи об. 19,5

Юлдуз билан ҳеч ким азми жанг қилмас,
Бундан хорлик тошиб, дилин тағ қилмас.

Ҳунар майманлиқдаш аълодир минг бор,
Майманлик доноолар ичра бўлур хор.

Сиазда на мардлик бор, на дониш, на шаҳр,
Шоҳлиқдаш гап сотиб олажаксиз баҳр.

Барча ер меники, ганиким беҳад мўл,
Үнга ажоддларим урмаганилар қўл.

Үруши аниқомидаш ганиким бор — шоним,
Қулфиш очай деса хазипабоним,

Калит тортмоқ учун керак неча фил,
Фақат энг қудратли фил очгайдир, бил.

Қилич-қалқонимни билмоқчи бўлсанг,
Ҳатто юлдузлардан кўп эрур, билсанг.

Синоҳим заминга сигмас қадар кўп,
Филларим оламга солгай тало-тўп.

Агар кўпайтирсанг мингларни мингга,
Шунча эл шоҳ дея сиғинар менга.

Тоғ, дарё газнаси ўнгу сўлимда,
Жаҳоннинг тақдирин менинг қўлимда.

Менини анбар, уд, мушк чашмалари,
Наботот — дов-дараҳт менини бари.

Мендадир дардманлар дору иложи,
Мендан баҳраманддир олам муҳтожи.

Менинг гапжимдадир қаинча зар десаиг,
Сийму ёқут десаиг ё гавҳар десаиг.

Саксонта зар тоқли шоҳу шаҳрийр
Амру фармонимга ҳар лаҳза таййр.

Шунчалик бойликдан менинг баҳраманд,
Унга йўл тополмас ҳеч бир ахриман.

Қаннуждан то Эрон тупрогигача,
Ўндан Суқлобу Чин қирғогигача.

Барча юртлар мени ҳомий билурлар,
Менга таслим бўлиб, хизмат қилурлар.

Ҳиндуду Чин, Хўтанде не элларки бор,
Бари менинг номим қилурлар такрор.

Ҳаммаси тоғимни эъзоҳ этурлар,
Чокарлик йўлида ихлос этурлар.

Фагфури Чин қизи шабистонимда,
Офаринлар ўқир ҳар бир онимда.

Ундан бир ўғлим бор ботир ва шердил,
Тиг уриб, тогни ҳам айлагай чили-чили.

Ковусдан Қайқубод даврига қадар
Ҳеч ким бу киниварга солмаган хатар.

Лашкарда уч юз минг паҳлавоним бор,
Улар атайдилар мени шаҳриёр.

Бордир минг икки юз қавм-қариндошим,
Ҳар печук бадкордан холидур бошим.

Улар ажоддод-авлод менга пайваста,
Барчаси қўлимда мард, камарбаста.

Шерлар тўқайзорда қилишганда жанг,
Улар ваърасидан кўтарилигай чанг.

Расулини ўлимга этмоқлик маҳкум,
Агар подшоҳликда бўлсайди русум,

Бошингни танангдан жудо қилардим,
Либосинг қон қилиб, бағринг тилардим».

Унга Баҳром деди: «Эшит, эй тоҷдор,
Экмоқ жаҳл уругин шоҳга не даркор?

Подшоҳим деганди, бориб унга айт,
У шайтон йўлини тутмасин ҳеч пайт.

Даргоҳдан кўрсатсии икки донони,
Доноларки, чақсии сўзда маънини.

Ақлу билимларин қилсии имтиҳон,
Бордир орамизда допои жаҳон.

Молу мулкинг билан фикрим эмас банд,
Оқиллар сўз қадрии тутгайлар баланд.

Жангчи мардларингдан сайлагил ёки
Чўқмор ўйнатолсин қўлида токи.

Майли, Хиндистоидан юз сувори мард
Бизанинг бир киши-ла куч сиашисин — шарт.

Бу синовда бизни эта олсанг ром,
Божингнинг баҳридан ўтурмиз тамом».

**БАҲРОМ ГҮРНИНГ ШАНГУЛ
БОРГОҲИДА КУРАШ ТУШГАНИ
ВА ҲУНАР КЎРСАТГАНИ**

Баҳром гапин тинглаб, сўз қотди Шангур,
«Сенинг бу хоҳишинг эмасдир мақбул.

Бирнас ўтиргину дам ол бу жойда,
Ортиқ сўзламоқдан бўлмагай фойда».

Дилрабо бир кўшикка берилди зийнат,
Кўрсатиб меҳмонга ҳурмату иззат.

Баҳром ҳузур қилди то тушга қадар,
Авжга минганида хуршеди ҳовар,

Шоҳининг амри билан мажлис қурдилар,
Чокарлар хизматда тайёр турдилар.

Дастурхон ёзилгач, шоҳ берди фармон:
«У, бизнинг меҳмонни келтиринг буёни!

У — элчи. Йўлламиш Эрониниг шоҳи,
Хусравнааст мардлар эмили ҳамроҳи.

Келсин йўлдошлиари олиб ёнига,
Ташриф қисип мардлар дастурхонига».

Баҳром зиёфатга келди-ю шу он,
Тановул айлади бир оз ошу ион.

Таомдан сўнг қизиб базму руду най,
Сафо аҳли учун қўйиларди май.

Келур таомлардан мунис-аибар иси,
Солинган тўшаклар зарбоғ бариси.

Диллардан ғам-гусса қилиниб унут,
Сардорлар бодадап бўлдилар хушнуд.

Икки девқоматни чорлатди Шангул,
«Қурашда баҳтингиз сипанг!» — деди ул.

Ул марди майдонлар маҳкам бел боғлаб,
Даврага тушдилар курашини чоғлаб.

Чирманиб икаки зўр олишардилар,
Бир бирига шердай чаңг солишардилар.

Баҳром биллур жомда ячаркан шароб,
Шароб вужудига солди инқилоб.

Шангулга деди у: «Аё Шахриёр,
Буюр, мен курашни этгум ихтиёр.

Майхўрлик қилгуича ушбу айвонда,
Куч сипай полвонинг билан майдонда».

Шаңгұл қулиб деди: «Майли, тура қол,
Гар йиқсанг, қонин түк ва бошини ол».

Бу сүзни әшитиб тик турди Баҳром,
Гардан әгиб, қилди майдонда хиром.

Худди қулуи томон чопгал шердай маст,
Бирипнинг белидаи кўтардию даст,

Ерга чунон урди, бўлди чилпора,
Суяги тўкилиб, қон оқди қора.

Шаңгул ҳайрон әди бу қадар зарбдан,
Қудратга лиммо-лим, қомати алпдан.

Худонинг иомини олиб тилига,
Ул мардни шоҳ маҳкам тугди дилига.

Дилқушо шаробдаи яйраб кўнгиллар,
Гавҳарнигор кўнкдан чиқишиди улар.

Фалак кийгунича то мушки ҳарир,
Зиёфатда бўлди ҳам ёшу, ҳам пир.

Сўнг барча чўзилди олмоқ учун дам,
Подиоҳ ҳам, жангталаб паҳлавонлар ҳам.

Заррин бўлганида олам либоси,
Ейилганд қуёни тожини жилоси,

Ўтириб ҳинд шоҳи бир аргумоққа,
Қўлга камон тутди, майдон қурмоққа.

Чавғон, тиру камон қилинди тайёр,
То синовдан ўтсили барчаси якбор.

Отланди шоҳ амри билап Баҳром ҳам
Каёний камонин тутганча маҳкам.

Деди у Шаңгулга: «Шаҳриёр, эшит,
Мен билан Ҳроидан келмиш кўни йигит,

Тир-камонни қилур барчаси орзу
Озода дил шоҳга маъқулмидир бу?»

Шапгул жавоб қилди: «Бу тишу камон
Сувори белгиси әрур бегумон.

Хұнару кучингни энди күрсағыл,
Үқни таранг тортиб ёйнгни отғыл!»

Баҳром шиддат ила аргумоқ суріб,
Құшиқанот устида лочиндей туриб,

Ейга ўқ қүйіди-ю, тортди якбора,
Бир зарбда мұлжанни қилди миң пора.

Офарин садоси тутди майдонни,
Хайрат чулғағанды әл-оломонни.

**ШАНГУЛНИНГ БАҲРОМДАН ШУВҲА
ҚИЛГАНИ ВА ЭРОНГА ҚАЙТИШГА РУХСАТ
БЕРМАГАНИ**

Баҳром ҳұнарига Шангул боқиб лол:
«Бу не құдрат,— деди,— не авжу **камон**?»

Элчига ўхшамас бу келған киши,
Бу на турқ, на әрон, на ҳиндү иши!

Е шоҳга қариндош, ё улуғ вазир,
Е шоҳ биродари саналса арзир».

Жилмайиб Баҳромга сўз қотди ул шоҳ:
«Наслу насабингдан айлагил огоҳ?»

Бу азму, бу зўру, бу тишу камон
Шоҳнинг укаси дер сени бегумон.

Каёний келбатиниг, инердай кучинг бор,
Эҳтимол, бир жасур әрурсан номдор?»

Үнга Баҳром деди: «Дий шоҳи ҳинди,
Ёмонотлиқ бўлиб қолмайни энди.

Яэдигирд наслидан эмасман мутлоқ,
Үнга биродарман демасман мутлоқ.

Эрон мулкиданман, бир бегонаман,
На доништалабман, на фарзопаман.

**Менга рухсат берсанг, бўлгай яхшироқ,
Теэроқ йўлга тушай, манзилим йироқ»,**

**Шоҳ деди: «Тундликнинг эмасдир гали,
Сенга айтар анча гапим бор ҳали.**

**Яхшимас кетмоққа қилмоғинг шитоб,
Шитобли ишда йўқ ҳеч файзу савоб.**

**Биз билан бирга бўл, дилга бер ором,
Мева е, май ичгил, топиб эҳтиром».**

**Шундан сўнг чорлади вазирини шоҳ,
Баҳром ҳолатидан қилмоқ-чун огоҳ,**

**Фарзона вазирга дил қилиб изҳор,
Деди: «Сенга айтар хуфя гапим бор.**

**Гар Баҳром қардоши бўлмаса бу мард,
Мардлафи ичинда бўлмаса гар фард,**

**Нечун инсон дилини солур ҳайратга,
Қиссасин ёймайлик унинг әлатга.**

**Бу ердан кетмасин, яхшиликча айт,
Сарлашкар қилурмиз, яна әтгил қайд.**

**Буни ҳийла билан унга етказгил,
Кўнглидан шубҳаю гашни кетказгил.**

**Бу ганини сен айтсанг бўлур яхшироқ,
Ширин сўзларингни аяма бироқ.**

**Айтгилким, Ҳинид шоҳи ҳузурида у
Тонгайдур шуҳрату, савобу обру...**

**Ёвига етгавинг пайтида хушҳол,
Увиги мақсадини гезда ашлаб ол.**

**Айт, олесин истаган вилоят тоғини,
Сипоҳдорликни юна мулкими бойкин.**

**Бу мулкда барқ ураг ҳамина баҳор,
Уғураг тулларният атрини ашор,**

Қаннуждан дил узмас ким истаса баҳт,
Йилда ҳосил берур икки бор даражт.

Бунда дирҳам бору, гуҳару ганиж бор,
Дирҳам бўлган жойда нағам, на раиж бор.

Кўнсанг, бу мулк шоҳи сийлар ўзингни,
Шод бўлур кўрганда нурли юзингни.

Юзма юз бўлгандга сен расул билан,
Шу хил сўзлар айтгил минг усул билан

Ва тап асносида помини сўрагил,
Бундап шод бўлгуси кўксим аро дил.

Бизнинг элимизга ром бўлса шояд,
Мулкимиз шавкати ошгайдир гоят.

Уни биз лашкарга сардор қилурмиз,
Не иш лозим бўлса, сўнгра билурмиз».

Келди кўшии кўрган шоҳнинг вазири,
Баҳром асрорининг бир муентазири.

Сўнг Баҳром помини сўради ул зот,
Айтсанг, жавоб теккай, деди, шул заҳот.

Бу сўз маъносидан Баҳром бўлди лол,
Билмай не дейишин, қолди bemажкол.

Ўйлаб-ўйлаб деди: «Эй сухандоп мард,
Рапгим сомон қилиб, дилга солма дард.

Мулки Эрон аро бор менинг ганижим,
Йўлга тушибасам гар, ортгайдир раижим.

Бундан фориг эрур бизнинг динимиз,
Бизнинг расму русм ва оинимиз.

Кимки юз ўтирса ўз подшосидан,
Шармсор бўлгайдир шум хатосидан.

Сотмас ўзин ганижга ақли бор одам,
Ўтгайдир жаҳондап яхни, ёмон ҳам.

**Қани тож сарвари ул Фариудун шоҳ,
У эрди замона аҳлига паноҳ?**

**Қани хусрави нақод неча улуғ зот,
Қайда Қайхисраву қани Қайқубод?**

**Баҳром Гўрни ўзинг билурсан яна,
Жаҳонжўйликда у қилмиш тантана.**

**Гар унинг йўлидан товласам бўйин,
Бошимга солгайдир минг турли ўйин.**

**Талон-торож этар Ҳиндистон мулкин,
Жодустон элини айлагай кукун.**

**Яхсиси, йўлимга қайтмогим даркор,
Музофғар шоҳ билан кўришай дийдор.**

**Мени Барзўй дебон чорлар шоҳим ҳам,
Отаму опам ҳам — қиблагоҳим ҳам.**

**Барча жавобимни Шангулга билдири,
Бунда узоқ қолдим, мени тез жилдири».**

**Баҳром сўзин тинглаб донишманд вазир,
Жавобларин шоҳга етказди бир-бир.**

**Бу гапдан шоҳ бўлиб маъюс, дилхира,
Деди: «Йўл бермангиз кетинига сира.**

**Топарман мени бугун бир тадбир-чора,
Тан берсан бу лашкар яктоси зора».**

БАҲРОМНИНГ КАРКИДОН БИЛАН ЖАНГИ ВА КАРКИДОННИ ҮЛДИРГАНИ

**Яшарди бу мулкда ваҳший каркидон,
Шамоллар йўлини тўсив тогсимон.**

**Дамидан шерларга тушарди даҳшат,
Қочарди осмонда қузгуну калхат.**

**Мулкка ларза тушар тинглаб наърасин,
Наъраси йиртгудай қулоқ пардасин.**

**Баҳромга деди шоҳ: «Тутдим йўлингдан,
Бир иш бор, келгайми сенинг қўлингдан?**

**Шаҳрим яқинида бир жапгалазор бор,
Тўлдирур дилга у даҳшат ва озор.**

**Унда бир каркидон яшар худ наҳанг,
Қўрқар шиддатидан шер ила фаланг.**

**Даркордир каркидон сари бормогинг,
Талин ғалвир қилиб, қонга қормогинг.**

**Токи бу мулк эли ундаи қутулсин,
Аё мард, шавкатинг юртимга тўлсин.**

**Унда баланд бўлур мартабанг яна,
Сенга насиб этгай шукуҳ, тантана.**

**Ҳинду Чин мулкида ящаган ҳар зот
Офаринлар айтиб, номинг қилур ёд».**

**Баҳром деди: «Хизмат қилайин сенга,
Фақат бир раҳнамой керакдир менга.**

**Бу йўлда мададкор бўлса гар яздон,
Махлуқни қилурман ер билан яксон».**

**Қўшди бир ҳамроҳни Шангул ҳам илдам:
Каркидон жойини билгувчи одам.**

**Борарди раҳнамой билан у покдил,
Каркидон ящаган жапгалга дадил.**

**Баҳром билди: қай вақт упинг ороми,
Нечукдир жасади, сирти, апдоми.**

**Йўлчи қайтди, айтиб бормогин қайга,
Баҳром шитоб билап юри тўқайга.**

**Бир неча эроний борди изма-из,
Бу жангда бўлмасин Баҳром деб ёлғиз.**

**Каркидоннинг қўриб хартумин учин,
Қўйчилик йўқотди ирода кучин.**

**Баҳромта дедилар: «Йўлдан қайт, шоҳо,
Гарчи жасоратда эрурсан танҳо.**

**Гарчи голиб келур жанг аро шоҳлар,
Тоғ билан жангни, лек қайси мард хоҳлар?**

**Шангулга дегилким, бунинг йўли йўқ,
Бу жангга шоҳимнинг муҳри — қўли йўқ.**

**Амринг-ла жанг қилсам, әшигча шоҳим,
Талон-торејк бўлур, дегил, даргоҳим».**

**Баҳром жавоб қилди: «Гар яздан пок
Насиб әтган бўлса Ҳиндда қисим ҳок,**

**Бу элдан қочмогим бўйгай помаъқул,
Бундай авдишани кўтармас ақл».**

**Камонни паҳлавон қўлига олиб,
Шайлацини жанг аро бўлмоққа голиб.**

**Каркидон ёнига шиддат-ла етди,
Ажалининг кўзига тик қарааш әтди.**

**Кўлига тез олиб ёйи каённи,
Каркидон пишон қилиб, тортди камонни.**

**Ёйдан ёга кетди ўқ мисли жола,
Каркидон багрини қилиб паргола.**

**Англаб каркидоннинг шаксин ажалин,
Қинидан чиқарди Баҳром ханжарин.**

**Каркидон бошини узиб ул жасур,
Деди: «Худойимга мипг бор ташаккур!**

**Ундандир мендаги қудрату шитоб,
Унинг амри билан пур сочгай офтоб,**

**Элтинг, деди, бундан говиннинг лопини,
Тўқайдан итиҳитинг каркиннинг бошини».**

**Узоқдан каркидон сари солиб разм,
Муҳайё қилдириди Шапгул улуғ базм.**

**Тахтга ўтирган чор ул шоқи ҳинду,
Ёнига ўтқаади Баҳромни ҳам у.**

**Ҳиндий синоқлару чиний ботирлар
Уни олқишларди неча мард эрлар.**

**Сардорлар келтириб совгалар бисёр,
Дердилар Баҳромга: «Эшит, эй номдор!**

**Баробар келолмас сенга ҳеч бир зот,
Даргоҳинг муқаддас бўлгай умрбод».**

**Бундан Шангул ҳам шод, ҳам маъюс эди,
Гоҳ очиқ чеҳраю гоҳи суст эди.**

БАҲРОМ ГҮРНИНГ АЖДАҲОНИ ЎЛДИРГАНИ

**Йашарди сувда гоҳ, қуруқда гоҳо
Юртга даҳшат солиб мудҳиш аждаҳо.**

**Дамига тортарли ҳаттоки филни,
Жунбушга соларди дарёйи Нилни.**

**Шангул кўнглин ёрди дўсту ёронга,
Мумтоз фаросатли кўп билимдонга:**

**«Мени ўйлантириб қўйди әлчи мард,
Бундан гоҳ шодману гоҳ чекурман дард.**

**Қанотим бўлурди мулкимда қолса,
Қапнужки қилиур олса.**

**Мабодо Эронга бўлса равона,
Баҳром бу Қаниужки қилиур вайропа.**

**Чокари мундоқки, сардори шедур?
Бизни ҳаловатдан бебаҳра этур.**

**Ўйлаб тонгта қадар, бўлдим овора,
Хаёлимга келди бўлак бир чора.**

**Аждаҳо комига йўлларман уви,
Ўшал аждаҳодан битгайдир куни.**

**Агар аждарни ҳам этолса мағлуб,
Таъна қилмоқлигим бўлмагай матлуб».**

**Шундай деб чақирди Баҳромни Шангул,
Мардлар ҳикоятин бир-бир сўзлаб ул,**

**Деди: «Адолатли әгам амриидан
Келмишсан бу ерга Эронзаминданд.**

**Номдорлар исмидан қилгум илтимос,
Қаннужни балодан айлагил халос.**

**Олдда бир иш кутар сени кўп ранжли,
Аввали ранжлию охири ганжли.**

**Бу ишини битирсанг, майли, шу заҳот
Йўлипгга қайта қол, мен ҳам бўлай шод».**

**Шангулга жавобан сўзлади Баҳром:
«Бажармай хизматинг топмасман ором.**

**Қайтармай, буйругинг ижро қилурман,
Фалак гардишидан амринг билурман».**

**Унга Шангул деди: «Бордир бир бало,
Тушган бошимизга оғат — аждаҳо.**

**Гоҳ қуруқ, гоҳи сув манзилдир унга,
Қутурган наҳанг ҳам ҳазилдир унга.**

**Шунинг чорасини балки топарсан,
Ҳинд әлин қутқариб, бошин чопарсан.**

**Сўнг элтгили Эронга ҳинд божин, майли,
Қадрдон бўлайлик бу иш туфайли.**

**Бож билан олурсан неча юз хил мол,
Үдмидир, қиличми... не истасанг ол».**

**Унга Баҳром деди: «Лё, эй подио,
Сенсан ҳинд мулкида шоҳ-фармонраво.**

**Сенинг фармонингни дармон этурман,
Аждарни ер била яксон этурман,**

Фақат билмагайман қайда макони,
Кўрсатсанг, ушалгай кўнгил армони!»

Баҳромга қўшди шоҳ бир раҳнамойин,
Токи у кўрсатсан аждаҳо ижоин.

Баҳром-ла борарди ҳар ишга қодир
Ўттиз эроний мард, қиличбоз, моҳир.

Улар шитоб билан дарёга етгач,
Аждар шарпасини яқин ҳис этгач,

Кўрдилар гавдасини, ўтлар пуркини,
Кўзларин оловдай ёниб туришини.

Аждар даҳшатидан дилларда қўрқув,
Эроний ботирлар кўтарди ғулув.

Баҳромга дедилар: «Аё шаҳриёр,
Сен буни каркидан ўйлама зинҳор.

Буни деб мулкимиз этмагил барбод,
Ёвимиз бўлмасин бу манзилда шод».

Шундай жавоб қилди Баҳроми номдор:
«Ҳар кимнинг бошида бир кун ўлмоқ бор.

Гар аждар измида бўлса ҳаётим,
Бундан озор топмас мардлик — саботим!»

Камон торин тортиб, ўқини отди,
Заҳар ўқ аждарнинг талига ботди.

Қолди ўқ остида бирдан аждаҳо,
Сувори чаңгига замину само.

Оғзин тикиб қўйди гўё иўлат ўқ,
Заҳридан тушигудай ўт-ўланга чўғ.

Бонига чўқмор-ла урди сўнг чунон,
Оқди вужудидан сувдек заҳру қон.

Бунчалик даҳшатли зарбдан устма-уст,
Аждар ҳолдаён тойиб, тани кетди суст.

**Баҳром қиндан олиб ўтқир ханжарни,
Барғин тилка-тилка қилди аждарни.**

**Чўрт кесиб болтада махлуқ гарданин,
Туироққа тенг қилди аждаҳо танин.**

**Шангул сари элтгач аждар бошин шод,
Шөҳ бу хил мардликни кўргани заҳот,**

**Хиндистон таҳсими тутиб ҳар ёни,
Барча муборакбод этди Эронни.**

**Эрон ўғлонига ёғилди шараф,
Ўғлонки, аждарни этди бартараф.**

**Алпга ҳавас билан ҳиндулар қарашур,
Шаҳриёрик қилса унга яратшур.**

**БАҲРОМ ГУРНИНГ ҲИНД
ШОҲИ ҚИЗИНИ ХОТИШЛИККА
ОЛГАНИ**

**Ҳамма шод, Шангулнинг ортганди дарди,
Баҳром мардлигидан рапги саргарди.**

**Келди шоҳ амри-ла тунда фарзона,
Барча қавм-қарибони, ҳатто бегона.**

**Шоҳ деди: «Баҳром шоҳ йўллаган нақиль
Жасоратда эрур ташюю асил.**

**У муқом қололмас бизнинг заминда,
Кўп синаб, шу фикр туғилди менда.**

**Кетса ёнимиздан Эронига у,
Етса гар баҳодир шоҳ ёнига у,**

**Деса: «Ҳинд синоҳи майдонда заиф,
Ҳиндда топилмайди полвони зариф».**

**Унда менинг ёвим сарфароз бўлгай,
Элчи бошини кессам, билинг, соз бўлгай.**

**Ҳолимни таиг қилди бу иш, азизлар,
Маъқулми бу режа, не дейсиз сизлар?»**

**Фарзонаси деди: «Аё шаҳриёр,
Бу ишни қилмагил асло ихтиёр.**

**Элчиви ўлдирмоқ — гуноҳи азим,
Бу хilda подоилик сепдаи не лозим?**

**Ҳеч ким бундай йўлни тутмаган ҳеч вақт,
Шум ийнат келтирмас шараф ила баҳт.**

**Бу йигит бошини кессанг сен агар.
Мулкка келтирурсан кўп ранжу зарар.**

**Эншитиб, Эрондан келгайдир сипоҳ,
Сипоҳки, сардори эрур Баҳром шоҳ.**

**Унда тирик қолмас мулкда бирор зот,
Эрур бу мақсадинг яхшилилкка ёт.**

**Аждардан қутқазди бизни баҳодир,
Наҳотки, бу рапжга ўлим — баҳодир?**

**Пок этди аждару каркдан мулк юзин,
Ўлдириш ўринига умрин эт узуун».**

**Бу сўздан Шангулнинг боши ғовлади,
Дено панди дилин хўб эговлади.**

**Тонг отгач, Баҳромнинг қошига Шангуд
Йўллади бир қосид — суҳбати мақбуя.**

**Баҳром ўтиради маъюс ва таниҳо,
На вазир ёнида ва на бор доно.**

**Шоҳ сўзини деди: «Эй диловар мард,
Бою бадавлатсан, мардлик аро фард.**

**Билки, сўзим билан пайвастдир иншум,
Сенга қизларимни бермоқ — хоҳиншум.**

**Бу ердан кетмагил, ҳузуримда қол,
Аҳдим қатъий эрур, қизларимни ол.**

**Сени сипоҳ ичра сардор қилурман,
Ҳиндистон мулкига саркор қилурман».**

Баҳром ўйга чўмди бу хил саволдан,
Тахту, номусу ор солған аҳволдан.

Ўзича дерди у: «Ҳолим бўлур таңг,
Шоҳ бўлса қайнотам, қилолмасман жанг.

Бошқа бир томони — қолурман омон,
Эрондан айрилиқ — ўлимдан ёмон.

Мени узоқ тутиб қолди-ку бу ер,
Илинди тулкининг тузоғига шер».

Сўнг деди: «Амрингда бўлурман, Шангул,
Жон деб фармонингни этурман қабул.

Аммо қизларингдан ташла биттасин,
Токи бир кўришда айтайин таҳсин».

Жавоб хурсанд этиб ҳинду шоҳини,
Ҳарир-ла безатди кўшк-даргоҳини.

Уч қиз келди гўё уч хуррам баҳор,
Хушаебу, хушбўю хушраинг уч ниғор.

**Баҳромга деди шоҳ: «Бирин ушилагил,
Янги жамол билан кўлгил хушлагил».**

Баҳром айвон сари шитоб айлади,
Гўзал моҳрўйлардан бирин сайлади.

Нозанин бир гулки, Сапенуд номи,
Мужассам ҳусну поз, шарм-эҳтироми.

Сапенудни берди Баҳромга Шангул,
Сарви равон эрди, офтоб жамол ул.

Ташлашиб муқаммал бир ганижинани,
Баҳромга берди шоҳ бу ҳазинани.

Чорлатиб Баҳромнинг ёру йўлдошин,
Хушқомат, сувори неча қўлдошин,

Улашди дирҳаму динор, сийму зар,
Кўлдан-кўп бисоту, кофуру анбар.

Гавҳарнигор кўшкка зеб берилгач хўб,
Қаннуж номдорлари келишиб тўп-тўп,

Чиқдилар боргоҳга хиромон, мағрур,
Бўлиб шоҳ қошида хурсанду масур.

Бир ҳафта майи поб ичдилар пайваст,
Шодлигу хуррамлик ичра бўлиб маст.

Қўйгандек лола май биллурип жомга,
Сапенуд ярашган эди Баҳромга...

БАҲРОМ ГЎРНИНГ ШАНГУЛ ҚИЗИ БИЛАН ҲИНДИСТОНДАН ҚОЧГЛИИ

Етгач Шангул қизини васлига Баҳром,
Кўрди ўшал ёрдан беҳад эҳтиром.

Севинч ашки ила ювганича юзини,
Нурли чеҳрасидан узмасди кўзини.

Бунчалик меҳрдан топаркан асар,
Шангул гумонлари бўлди муҳтасар.

Бир кун эру хотини шод ўтирилар,
Яхнию ёмондан сұхбат қурдилар.

Санепудга Баҳром сўз қотди шул дам:
«Хайриҳоҳ эрурсан менга, маликам.

Сенга айтмоқчиман дилда розимини,
Фақат ошкор этма илтимосимни.

Кетмоқ Ҳиндистондин хаёл қилиб мен,
Бу йўлда бир сени ҳамкор билибмен.

Мен билан Эронга борурсан бирга,
Ҳеч кимни ошино этма бу сирга.

Эронда мартабам улугвор бўлгай,
Жаҳон бунёдкори мададкор бўлгай.

Мен билан кетмоқни этсанг муддао,
Бу йўлда гар хирад бўлса раҳнамо,

Бонулик шарафи бордир бошингда,
Отанг ҳам тиз чўкур тахting қошинда».

Сапенуд деди: «Эй баҳти баланд мард,
Ақлинг буюрганин бажармоғинг шарт.

Жаҳонда хотинга олий андиша
Эрни шод айламоқ әрур ҳамиша.

Йўлингга тикилмис озода жоним,
Фармонингда бўлмоқ — орзу-армоним».

Баҳром деди: «Йўқса, бир чорасин қил,
Бу сирни ҳеч кимга айта кўрма, бил!»

Сапенуд деди: «Эй арзандай таҳт,
Изминингда әрурман ёрим бўлса баҳт.

Бу жой яқинида бир сайлгоҳ бор,
Отамга базмгоҳ ўшал тўқайзор.

У ерни ораста тутурлар доим,
Үнда гўзал бутлар қўйилмиш қойим.

Йигирма чақирим келур ул беша,
Бутга сажда қилур улар ҳамиша.

У ерда мўл әрур нахчиру қулон,
Ов қилур қаннужлик неча мард ўғлон.

Шоҳу лашкаргадир у ер сайлгоҳ,
Бошқалар бўлмагай бу йўлда ҳамроҳ.

Агар кетмоқ бўлсанг, чора әрур шул:
Сен ҳам мурод топиб, базминиг очсин гул.

Бу ердан беш кунга ўша жойга бор,
Офтоб ҳам уфқдан кўрсатгач рухсор,

Шаҳриёр шаҳардан чиққани заҳот,
Кетмоққа шайлангил, тайёр турсин от».

Баҳром деди: «Пинҳон бўлсин ушбу сир,
Энди иккимизнинг тақдиримиз бир».

Кутдилар боришин сайлгоҳ томон —
Шоҳи Шангул ила печа зодагон.

Дапт сари сафарга Шангул бўлгач шай,
«Барзўй нотоб», — деди Сапенуд атай.—

Маъзур тутсин,— дейди,— мени шаҳриёр,
Шоҳимнинг дилига етмасин озор.

Хастага муносиб келмас, шоҳим, сайл,
Бемор маишатни этмагайдир майл».

Унга Шангул деди: «Гар бўлса носор,
Инсофдан эмасдир йўлга чорламоқ».

Қаниуждан жўнади Шангул саҳарда,
Шитоб қанот эди ушбу сафарда.

Тун бўлгач Баҳромга Сапенуд айтди:
«Етди, умрдошим, жўнамоқ пайти».

Сипоҳий жомасин кийиб турди у,
Бир қўлда каманду, бир қўлда гурзу.

Тезда Сапенудни миндирди отга
Ва яздон помими келтирди ёдга.

Етди от чоптириб дарёга қадар,
Кўринди бир гуруҳ аҳли савдогар.

Барчаси Эроний тожир эдилар,
Дарё-ю, заминда моҳир эдилар.

Бири таниб қолди Баҳромни нохос,
Шаҳашшоҳ лаб тишлаб, деди: «Ўзни бос!»

Тавозе этгали бермади имкон,
Чунки тутар эди бу сирни пинҳон.

У деди: «Оғзингни очма, савдогар,
Фойдаю зиённи ғарқ этсанг агар.

Бу сир Ҳиндистонда гар иғтио бўлса,
Ажабмас, Эроннинг қони тўкилса.

Гар оғиз очмасанг, келгайдир омад,
Етгаймиз диёрга соғу саломат.

Онт ичинг, то боғлиқ бўлсин тилингиз,
Тахтга етгумимча — шундоқ қилингиз!

Баҳром шоҳ йўлидан, айтинг, қайтмаймиз,
Бу сирни ҳеч кимга ҳеч вақт айтмаймиз!»

Савдогарлар бир-бир ичдилар қасам,
Кетди шоҳ дилидан ташвиш ила ғам.

Тожирларга деди япа шаҳриёр:
«Розимпи, ёронлар, зинҳор-базинҳор,

Жоп билап баробар тутингиз дилда,
Сўнг, майли, тожу тахт берайип элда.

Лагар тахтга чиқиб ўтирасам ҳозир,
Бўлиб ҳинд лашкари ҳозиру нозир,

Бу ерда на тожир қолур ва на шоҳ,
На деҳқен, на лашкар, на тахту қулоҳ».

Шоҳдан бу сўзларни эшишиб улар,
Маъюс оқизарди кўздан инжуулар.

Дердилар: «Фидойинг бўлсин жонимиз,
Навқирон шоҳликда бўл пособонимиз.

Розинг ганикин очсак, бўлурмиз қурбон,
Билурмиз, кинварда сувдек оқур қон.

Кимки қилур экан бундоқ апдиша,
Ақли табар бўлса, юраги — теша».

Шоҳ буни эшишиб, деди: «Офарин!
Номдорлар эрурсиз ва покиза дин».

Шитоб билан соҳил сари том ургач,
Барча эронийни уйқуда кўргач,

Бир қайиқ ясатди қиргоқда шинам,
Унга Сапенудни ўтқазди илдам...

Кўринди қуруқлик тонготар маҳал,
Уфққа хуршед ҳам сочар эди ҳал.

ШАНГУЛНИИГ БАҲРОМ КЕТИДАИ БОРГАНИ ВА УНИ ТАНИГАНИ

Қаннуждан бир чопар елиб келди, шоҳ
Ушбу ҳодисотдан бўлсин деб огоҳ.

Шангул чопар сўзин эшитиб, дарров
Сайлгоҳдан чиқди мисли ўт-олов.

Етди от чоптириб дарёга яқин,
Кўрди Сапенудни, Баҳромни тағин.

Қийпалди дарёдан ўтса-да гарчанд,
Қизига деди ул: «Ноқобил ғарзанд,

Фирибгар бу йигит сенга бўлиб эр,
Дарёдан ўтибсан бамисоли шер.

Бормоқчи бўлибсан олис Эронга,
Обод мулкни ташлаб, ўшал вайронга.

Энди кутма мепдан падар раҳмини,
Кўурсан энди сен шайзам заҳмини!»

Деди унга Баҳром: «Эй бадният зот,
Нечун телбаларча суриб келдинг от?!

Синадинг кучимни жаанг майдонида,
Каргу аждар билан кураш онида.

Билурсан, ҳиндудан юз минг бўлса ҳам,
Қошимда баҳоси бир сипоҳдан кам.

Ёнимда бўлса бас форсий бир жўмард,
Зирҳли шамшир тутган эроний бир мард.

**Лахта қон қилгайман ҳиндлар кўзини,
Ким омон сақлагай мендан ўзини?!»**

**Шангул англаб етди рост гапнинг кучин,
Мардлик, ботирлигин яширмоқ нечун?**

**Шунда деди: «Сенга бериб қизимни,
Қондош бўлиб, тутсанг девдим изимни.**

**Сени кўз нуримдай эъзоз айладим,
Бошингга тож бериб, ихлос айладим.**

**Барча истагингни келтирдим бажо,
Яхшига ёмонлик бўлгайми раво?**

**Вафо ўрнига бу жафо эмасму,
Вафога жафо — бу жазо эмасму?**

**Не десаңг ҳам меңга у фарзанд эди,
Менинг ёдим билан хирадманд эди.**

**Ёύлибди у энди сенинг билан ёр,
Гўёки, ўзича шоду баҳтиёр.**

**Эроний дилида бўлмагай вафо,
Үнга ёрдам қиласанг, қайтарур жафо.**

**Шернинг боласи ҳам улгайтган замон
Доялар ташидан оқизармиш қон.**

**Ўткир бўлгандан сўнг тирноги-тиши,
Яздан-ла жанг қилмоқ бўлур хоҳиши».**

**Үнга Баҳром деди: «Сен алданарсан,
Нечун билмай мени ёвуз санаарсан?**

**Таънага лойиқмас менинг қарорим,
Дилозорлик билан йўқ иҳтиёrim.**

**Эрону Туроннинг шаҳанишоҳиман,
Ботирлар сардори ва паноҳиман.**

**Яхшилик қилмоқдир сенга — хоҳишим,
Ёмонлар бошини кесмоқдир ишим.**

Эронда отам бўл отам ўрнига,
Ҳам мулку божингта ўзингсан әга.

Шамъи ҳовар әрур сенинг бул қизинг,
Бонулар бонуси бўлсин гул қизинг».

Шангулни бу сўзлар ҳайратга солди,
Ҳиндий дасторини бошидан олди.

Сипоҳдан ажралиб, суреб чиқди от,
Баҳромдан кечирим сўраб шул заҳот,

Шодон қучоқлади шаҳаншоҳни у,
Деди: «Сўзларимдан тортма ҳеч қайгу!»

Унинг дийдоридан шод бўлиб Баҳром,
Дастурхонлар ёзиб, қўйди олтин жом.

Сўнгра неки солган бўлса кўнгулга,
Барчасин бирма-бир айтди Шангулга.

Гуфтору андиша ислигин айтди,
Бу ишлардан пеша ислигин айтди.

Талай майлар ичиб сўнгра турдилар,
Ўзру маънилардан гуфтор урдилар.

ШАНГУЛНИНГ ҲИНДГА ВА БАҲРОМНИНГ ЭРОНГА ҚАЙТГАНЛАРИ

Яздонпуюнос шоҳлар бериб қўлга қўл,
ОНт ичиб, тиланиди сидқиди оқ йўл:

«Бундан сўнг нешамиз бўлса адолат,
Илдиздан қуригай кину адоварат.

Бўлсин вафо билан дилларимиз банд,
Тинглайлик оқилу донолардан наанд».

Ота хайрлашди Сапенуд билан,
Баҳромга вобаста ул хушиуд билан.

Таъналардан холи қилишиб дилини,
Икки шоҳ қўзлади икки манзилни.

Бири қуруқлиқда, бири дарёда
Шитоб-ла йўл олди ғамдан озода.

**ЭРОНИИЛАРНИНГ ШОҲ БАҲРОМ
ГУРНИ КУТИБ ОЛГАНЛАРИ**

Аҳли Эрон бўлди хабардан огоҳ:
Қаннуждан қайтмόқда улуғ Баҳром шоҳ.

Саросар безанди шаҳр ила майдон,
Пайғом қувончидан чеҳралар шодмон.

Сочилди дирҳамлар, сийму зарлар ҳам,
Сочилди динору музик-анбарлар ҳам.

Яздигирд әшитиб Баҳром хабарни,
Бир манзилга йигди тарқоқ лашкарин.

Пешвоз чиқди Нарси сармуъбад билан,
Чиқди хирадманлар кўп ҳурмат билан.

Баҳромни кўргани замоноқ фарзанд
Отдан тушиб ўпди заминни хурсанд.

Бир ёнда мульбаду Нарси бир тараф,
Ётилар Баҳромга чекнисиз шон-шараф.

Шу йўсун чиқаркан қасеру айвонига.
Жонин бағишларди улуг язданга.

Дам олди, оламга тушгач қоронгу,
Кумуш ой самодан сочарди ёғду.

Туннинг либосини чок айлатач тонг,
Оlam ҷароғбони ургач нурли бонг,

Шаҳанишоҳ ўтирип заррии тахтига,
Боргоҳни кепг очиб сарой аҳлига.

Хозир бўлишдилар барча сардорлар,
Барча оқиллару дўсту аброрлар.

Жаҳондор тахтида тик тутиб ўзни,
Адолат бобидан бошлиди сўзни.

Жаҳоноғаринни аввал ёд қилди,
Бўйнини ҳақ қарзидан озод қилди.

Дедики: «Жаҳоннинг бунёдкорини,
Ошкору ниҳоннинг хабардорини

Ҳамиша бош узра муқаддас билинг,
Кечаш кундузлар дуосин қилинг.

У берди бу фатҳу давлату шонни,
Мунаввар қуёшу ойдин жаҳонни.

Дилингизда бўлса гар беҳинит майли,
Ёмонотлиқ бўлманг, ёмои туфайли.

Қайда саховату, адлу ростлик бор,
Кажалигу камлиқдан дил чекмас озор.

Бехатар яшасин юртда ҳар одам,
Зардан төғ, кумушдан ганижи бўлса ҳам.

Даф этинг диллардан қўрқувни буткул,
Яхшилик ишларни этингиз мўл-кўл.

Деҳқону заминдор эл орасинда
Адолат тенг бўлсин ҳақ борасинда.

Ҳар кимга биз тожу ёхуд тахт берсак,
Худо инъоми деб билсиллар бешак.

Яздоннинг хоҳини бўлмаса агар,
Дил бўлмас толедан равшан, жилнагар.

Яхшилик кўйида бўлай раҳнамун,
Адлимдан эл кўнгли бўлсин шод, мамини.

Ҳазина тўплашга бўлмагач саъйим,
Элнинг ношодлигин истамас раъйим.

Адолат ганжини тўплаш — шукуҳим,
То ўлгач, шод бўлсин арвоҳу руҳим.

Агар лашкаримдан, сардорларимдан,
Ул жангчи сувори дўст-брларимдан

Бирор ранж топсаю ошкор этмаса,
Бу ранжнинг сирлари менга етмаса,

Унинг ўз гуноҳи ўзидандир, бас,
Оқил киши бу хил йўлни тапламас.

Унда мен даъвогар бўлгумдир аниқ,
У абр ичра ойни яширган янглиқ.

Феълу атвор ичра фарқ қилур ҳар ким,
Сизда бордир бўлак андиша балким,

Ҳайиқмай менга сиз сўзлангиз уни,
Шояд янгилатсан эски орзуни.

Ҳаммангиз итоат этинг фармонга,
Бу пандларни зийнат этингиз жонга!»

Шундай деб, тахтига шод ўтирди шоҳ,
Қўндириб бошига мунаққаш кулоҳ.

Сардорлар дедилар унга: «Оғарин!
Сендан айрилмасин бу тожу нигин.

Шоҳки, доно бўлса, кулгай унга баҳт,
Ундац ривож топур мулки тожу тахт.

Сенинг донолигинг, мардлик, шавкатинг
Неча салтанатлар умри билан тесиг.

Улуғлик, адлу ганиж аро бу жаҳон
Кўрмаган сенингдек мумтоз бир сulton.

Арзигай минг таҳспин этсак сенга ғош
Ҳаммамиз бир йўла, барча қари-ёш.

Дермиз биз оғарин яздон олдида,
Ҳамма яздонпараст мардон олдида.

Эронийлар тахтии зебисан, эй шоҳ,
Адлу ғолибият, молу мулк, дастгоҳ

Муқаддас сўзингдан олгайдир қанот,
Сўзинг ўликка ҳам бағишлар ҳаёт.

**Олам бунёдкори сенга ёр бўлсин,
Иқбол оғушингда барқарор бўлсин!»**

Некбаҳт фарзонаю сардору доно
Боргоҳдан чиқдилар бўлиб сержило.

Шу дам отга миниб подшоҳу лашкар
Озаргушаси томон қилдилар сафар.

Зарру гуҳар олди дарвишу муҳтоҷ,
То ортиқ қонгуича ҳамма эҳтиёж.

Зардушт оташига қилиб эҳтиром,
Муҳиб қарнишига боради Баҳром.

Муҳиб Сапенудга ўргатди динни,
Расму одатни барча оинни.

Тоза сув, хуш диндан диллар бўлиб пок,
Ювилди тайлардан чангу губор, хок.

Тангу тор зиндоллар очиб ташланди,
Элга дирҳам бермоқ иши бошланди.

ШАНГУЛНИНГ ЕТТИ ПОДШОҲ БИЛАН БАҲРОМ ГЎР ОЛДИГА КЕЛГАНИ

Хабар топди шоҳнинг ишидан Шангул
Ҳам билди қизининг бонулигин ул.

Сўнг кўрмоқ истади Эрон дийдорип,
Олий ҳиммат шоҳу фарзанд рухсорин.

Бир әлчи юборди Ҳиниддан Эронга,
Тошибиринлар бериб мард сухандонга.

Шаҳриёрдан янги паймон истади,
Едгор бўлгилик бир армон истади.

Беҳиштдай нурафшон боғ ичра **Баҳром**
Янги аҳдномани ёзди хушкалом.

Паҳлавий номани олиб қўлига,
Элчи шоду мампун қайтди йўлига.

Етиб келгач ҳинду элига сафири,
Қаннуж шоҳи хатни ўқиди бир-бир.

Чиний қардошлардан пишон тутарак,
Эрон сафаридан берди у дарак.

Баҳром даргоҳига келди етти шоҳ,
Йўлда Шангул билан бўлишиб ҳамроҳ:

Бири Кобул шоҳи, Синд шоҳи бири,
Жўгиён мулкидир бирининг ери.

Бири номдорларнинг шоҳи Сандалдир,
Бири тенгсиз полвон шоҳдир — Йаңдалдир.

Бири Қашмир шоҳи — давлатли, молли,
Бири Мўлитанишоҳ — жоҳу жалолли.

Ҳаммаси номдору ҳаммаси тоҷдор,
Ҳаммаси ботиру, марду бузруквор.

Бари совға қилмиш гавҳар, заридан,
Ҳиндий соябонлар товус паридан.

Дебою зеб билап ясаимиш кўп фил,
Лашкар борар эди босиб печа мил.

Гавҳару, сийму зар айланур иисор,
Шаҳриёр кўзида динор бўлди хор.

Йўлдош бўлиб Шангул етти шоҳ билан,
Манзил-манзил юрди кўп сипоҳ билан.

Улар ташриғидан шод бўлиб Баҳром
Йўлга пешвоз чиқди қилиб эҳтиром.

Шаҳар бузруклари қалқди оёққа,
Азиз меҳмонларин қутиб олмоққа.

Наҳравонга қадар нешвоз борди шоҳ,
Оқилу ҳушёру мард давлатианоҳ.

Икки давлатманд шоҳ, тушиб кўзга-кўз,
Бўлдилар бир-бири билан юзма-юз.

Яқиплашгач, отдан тушиб, пиёда,
Бир-бирини ҳурмат этди зиёда.

Икки сарфароз шоҳ очишиб қучоқ,
Қадрдонлик билан кўришиди шу чоқ.

Икки ёндан лашкар сағма-сағ бўлди,
Оlam овозаю шодлика тўлди.

Икки кишвар шоҳи кўришиб дийдор,
Турли маънилардан қилдилар гуфтор.

Сўнг йўлга тушдилар иккиси отда,
Пурхунар лашкарлар икки қанотда.

Айвонларга заррин тахтлар қўйилди,
Жомларга лолагун майлар қўйилди.

Бир ўқ масоғага ёзиб дастурхон,
Қўзию қуил гўптии қилдияр хирмон.

Овқатдан сўнг қизиб шоҳона мажлис,
Хилма-хил рангу бўй ёйилди нағис.

Маю мутриб базми дилларга сафо,
Тутди ҳамма ёқни нағмаю наво.

Барча май жомлари билурдан эди,
Табоқу косалар зар-нурдан эди.

Соқийнинг бопида кулоҳи зардан,
Кийган ковуининг нақини гуҳардан.

Шангулни лом этди бу қасру сайл,
Кўнгли май ичмоқни айлади майл.

Эрон беҳиштмидир ёхуд тулдаста,
Дўстлардан мушк ҳиди келур пайваста.

Сўнг Эрон шоҳига очиб у кўнгил,
Қизин кўрмоқликни истади Шангул.

Буюрди Баҳром шоҳ ўз дарбонига:
Отасин қўйишини ул ой ёнига.

Ходимлар билан шоҳ ичкари юрди,
Яна навбаҳордай бир сарой кўрди.

Тахт узра ўтирас қизи — тахти ож,
Ярашиб кўркига мундоқ баҳту тоҷ.

Ота бориб ўпди унинг бошидан,
Бўсалар олди у қўзу қошидан.

Ота зор йиғлади фарзанд меҳридан,
Қиз ҳам гирён эди соғинч сеҳридан.

Бу қасру айвонда Шангул бўлиб шод,
Қўл очиб, қилди у кўп муборакбод.

Сапенудга деди: «Беҳништдир бу жой,
Бундадир саодат, бундадир чирой».

Сўнг барча ҳадисин айлади тортиқ,
Чўрими, ҳамёни — ҳаддидан ортиқ.

Шаҳриёр совғасин қўшиб берди у,
Қасрга тўлгандек баҳору ёғду.

Мўл эди тавҳару тоқ ила хилъат,
Баҳосин ҳаттоқи билолмас муъбад.

Қайтди шоҳ ёнига сўнг яна хурсанд,
Қўмсарди бодани, кўнгли майга банд.

Шод бўлиб шаробдан сардору сипоҳ,
Шангулга танлашди кўркам оромгоҳ.

Мушкранг чодир ёйиб, тун бўлгач пайдо,
Юлдуздан қоплонсирт бўлганди само.

Майхўрлар уйқуга кетди бир йўли,
Ҳизматкорлар тураг кўксига қўли.

Уфқда кўринди яна заррин жом,
Ул жомга азалдан офтоб эрур ном.

Ложувард чодирни пора қилди нур,
Биёбонга ёзи ҳақиқу биллур.

Ҳиндистон шоҳини әтдию ҳамроҳ,
Наҳчиргоҳ овига юрди Баҳром шоҳ.

Даштга учирилди лочину шоҳбоз,
Яна чарғу шоҳин айлади парвоз.

Қулону кийиклар ов қилинди бой,
Дашт аро шу зайл юрдилар бир ой.

Хурсанд ўтказдилар бунда ҳар дамни,
Унутиб ов ичра гамини, оламини.

Янги ой чиққанда шаҳар қайтдилар,
Бодаю базмдан сўзлар айтдилар.

Шангул Баҳром билан истироҳатда,
Наҳчиргоҳда бўлди айшу рөҳатда.

Майдону мажлисда бўлиб иттифоқ,
Бир кун ҳам Баҳромдан бўлмади йироқ.

ШАЛГУЛНИИГ ЭРОПДАН ҲИНДИСТОНГА ҚАЙТГАНИ

Ўтди шу йўсинда кўп шому саҳар,
Ҳиндулар подшоси майл әтди сафар.

Наҳчиргоҳ овидан қайтгани ҳамон.
Қизининг қошига кирди шу замон.

Қизидан сўради қаламу қогоз,
Қора мушкин сиёҳ келтир, деди боз.

Ҳиндий алғозида ёзди бир нома,
Паҳлавий адлидан сурди у хома.

Аввал муборакбод әтди яздонни,
Ўшадир қутқарган ғамдан жаҳонни.

«Поклигу ростликни ўша бор әтди.
Кажлик, ноҳақликни тору мор әтди.

Сапенуд Баҳромга умрдош бўлсии,
Нурли даргоҳ аро машгу ёш бўлсии.

Шаҳаншоҳ яшасин абадул абад,
Хизматкори бўлсин сардору мульбад.

Бу тождор амридан товламанг бўйин,
Мурдалар танини ўт ичра қўйинг.

Беринг Баҳром шоҳга ганижу божимни,
Ҳам мулку, ҳам қасру, тахту тожимни».

Ҳарир қоғозга у ҳиндча берди зеб:
Ҳинд мулки тааллуқ Сапенудга деб.

Икки ой Эронда бўлди-да Шангул,
Сўнг шоҳнинг олдига юборди расул.

Тўла адо этиб меҳмонлик бурчиш,
Ижозат сўради қайтмоғи учун.

Шангулиниг бу сўзи топиб инобат,
Ҳиндга қайтмоғига тегди ижозат.

Баҳром мульбадга дер: мулк ичра не бор,
Майли танлаб олсин, айлангиз нисор.

Динору, гавҳару ҳам сийм ила зар,
Ҳам тахту, ҳам тоҷу, ҳам тийгу камар,

Дебову, кимхобу, матою либос
Берилди меҳмонига кўрсатиб ихлос.

Яна Шангул ила ҳамроҳ сардорлар
Олди чиний дебо, учқур тулпорлар.

Шоҳ ўзи шод-масрур уни кузатди,
Уч манзил нарига ўзи узатди.

Кўриниб кўзига шунчча инъом кам,
Баҳром берди талай ем-озуқа ҳам.

БАҲРОМ ГЎРИНИНГ ДЕҲҚОНЛАРГА ХИРОЖ БАФИШЛАГАНИ

Шангулини кузатиб қайтгач шоҳ Баҳром,
Олди пешгоҳ ичра бир лаҳза ором.

Ўлиму ёмон кун хаёлин сурди,
Маъюс бир андиша малолин сурди.

Амр этди, қошига тез етди дабир,
Сарғароз мұтбадки, дердилар вазир.

Билмоқ ганж ҳисобин истар эди шоҳ,
То бўлсин хазина ҳолидан өгоҳ.

Мунажжим берганди унга бир дарак,
Ушбу башоратдан эди жонсарак.

Демиши: «Умринг уч йигирма әрур,
Тўртиччи йигирма — мотаминг турур».

Баҳром ўйлади: «Илк йигирма йилни
Шодликда ўтказай яиратиб дилни.

Иккинчи йигирма — бўлгайдир нақшим,
Жаҳонга тўлгайдир адл ила баҳшим.

Давримда бир гўша бўлмагай вайрон,
Мендан инсон топрай хайр ила эҳсон.

Учинчи йигирма — язонга инъом,
Тоат-ибодатда ўтмоқ муддаом».

Умринг олтмиш уч йил, демиши мунажжим,
Лек сўнгги уч йилин сир тутди у, жим.

Мунажжим сўзидан Баҳром чекди рацж,
Бор эди агарчи унда чексиз ганиж.

Поклик билан бўлса агар шаҳрибр,
Ранжу гамдан озод яшар баҳтибр.

Хазина ҳисобин олгач ул вазир,
Келиб шоҳ олдида турди мунтазир,

Деди: «Йигирма уч — қолган умрда
Эҳтиёж нелигин билмассан бирда.

Барча бойликларни этдим сарҳисоб,
Лашкар, дирҳамларин айладим **китоб**.

**Яна дарак бергай бўлак бир расул,
Номдор кишвар аро билимдондир ул.**

**Ганжинг кўп — кўп йилга етгай бир йўла,
Ганжина сийму зар, матога тўла».**

**Буни тинглаб, Баҳром дилни шод қилди,
Кўнглини ғаму туссадан озод қилди.**

**Деди у: «Беш кунлик дунё экан бу,
Даврон сурдик, энди керакму қайгу?**

**Тун ўтди, эртамиз келмаган ҳали,
Бугун қад букмоқнинг әмасдир гали.**

**Бўлса молу, мулку, бўлса тахту тож,
Олмайлик бундан сўнг оламдан хирожъ.**

**Буюрди: «Бундан сўнг жаҳондин хирож
Олмайлик, чунки йўқ бунга эҳтиёж».**

**Йўллаб ҳар шаҳарга қосид шаҳриёр
Деди: «Ғофилларни айланг хабардор,**

**Юрт ичра қолмасин токи ёмонлиқ,
Ёмонлиқ келтирмас әлга омонлиқ».**

**Ганждан керагича олдириб мато
Гиламу, тўшагу, либосу сарпо**

**Муъбадларга берди бу армуғонни,
Деди: «Сир тутмангиз яхши-ёмовни.**

**Мени ҳар бир ишдан воқиф қилинниза,
Шоҳидлик хизмагин қутлуғ биликгиз.**

**Токи огоҳ этинг эл аро ишдан
Ҳамда ҳалос этинг мени ташвишдан».**

**Тарқалди ушбу сўя оламга дарҳол,
Муъбад кўзиладир яхши-ёмон ҳол.**

**Сқиллар бу ишга тезда чоғлацди,
Алоқа кишварлар билан боғлатди.**

Бу адлу марҳамат, ҳайру саҳоват
Эл аро туғидирди кийну адсоват.

Жаҳснда авж олди жангу хунрезлик,
Ёш-яланг қон тўкиб, қиласарди тезлик.

Дунёга ҳирс қўйган эл инсоф билмас,
Муъбаду шоҳдан ҳам андиша қилмас.

Келиб шу мазмупда хатлар пайваста,
Бўлди бу ишлардан шоҳ қўнгли хаста.

Сайлади ҳар жойга биттадан саркор,
Пурадл донишманд, хун ҳулқли сардор.

Ганждан эди кийим, озуңа — бари
Ганждан эди эҳсон ҳам тўшаклари.

Маҳкама очибон, олти ой улар
Олди фуқародан дирҳаму пуллар.

Хирож эди ушбу дирҳаминиг номи,
Тождор девончинниг қатъий аҳкоми.

Олти ой ундириб, олти ой берди,
Бундан на шод эрди, на гамгин эрди.

Бир чора тоғинида, то ҳар бир киши
Бекор қолиб, бадлик бўлмасин иши.

Шоирлар ёздилар, бу тадбирдан сўнг
Оlamда адл иили бўлди яна ўнг.

Бирорта дирҳамдор бермаса хирож,
Бонида ҳукм этиб турар тахту тож.

Бойлиқдан нақлийка боғдилар қадам,
Пурозор бўлдилар энда бор одам.

Ўқиди номани шоҳи Баҳром Гўр,
Дилида бу ишдан пайдо бўлди шўр.

Сайлади ҳар мулқдан биттадан ҳоким,
Қўнгли пок, инсофли бўлсан у тоғим.

Деди: «Қонин тўкинг, кимки тўкса қон,
Емонни қўймангиз дунёда омон.

Яздан фармонини ёйинг шу соат,
Барча одам қилсин бунга итоат.

Шоҳнинг бу амридан ўтгач талай вақт,
Ява бир номани шоҳ қилдирди тахт.

Қосидлар илгига етгач бу хабар,
Тутди жаҳон саҳнин яна саросар.

Сўралди: «Жаҳонда недур бефойда
Ва берур шоҳликка зиён ҳар жойда?»

Жавоб ёздиларки, «Шоҳга бериб панд,
Ким расму русмни этмаса писанд,

Ҳам кимнинг майлида бўлса гар озор,
Ҳароба бўлгайдир боғу экинзор.

Ҳўқизу, кипту кор бўлиб паришон,
Дашту воҳа бўлгайдир тамом шип-шийдон».

Шунда жавоб кетди бутун шоҳликка:
«Оламафрўз қуёш бўлгунча тикка,

Ҳамма ер ҳайдашига бўлсенилар машгул,
Деҳқончилик бўлсени барчага усул.

Тушдан кейин хобу роҳат қилсенилар,
Еб-ичиб, айшии ҳар соат қилсенилар.

Кимдаки бўлмаса уруглик ҳам гов,
Сен унга боқмагил хасис, беаёв.

Барчани баҳраманд қилсин бизнинг ганж,
Токи ноҷорлиқдан тортмасинлар раңж.

Мабодо тўсқинлик қилса об-ҳаво,
Подшоҳлик бу ишга тошмагай даво.

Қайдаки чигиртка етказиб заарар
Деҳқоннинг ризқини топтаса агар,

Ганиждан бериңг унинг ҳаққига товоң,
Мулкка эълон қилинг сабабин аён.

Экилмай қолса гар биронта майдон,
Ундан олинимаса фойдаю эҳсон,

Кимдир, қўл урмади бу ишга, демак,
Шунинг-чун ерида унгандир кесак.

Менинг сўзларимдаи бўлманг **тамагир**,
Меҳнатдир ҳаётга чораю тадбир.

Менинг қарамимда бўлса ҳар иши,
Язданга садоқат бўлса гар иши,

Ўлса ҳам табаррук тутарман номин,
Яна баланд этай элда мақомин».

Номага шоҳ муҳри босилган кезда,
Қосидлар сафарга чиқдилар тезда.

**БАҲРОМ ГҮРНИНГ
ХИДИСТОНДАН ЛЎЛИЛАРИИ
ДАЪВАТ ЭТГАНИ**

Сўнг ҳар бир мутьбадга ёздириди **нома**,
Қайдা дарвиш бўлса кийидирди **жома**.

Савол қилди Баҳром: «Ранжиз эрур **ким?**
Юрт аро дарвинау ганижиз эрур **ким?**

Айтингиз, не эрур жаҳонинг иши,
Недир эл шодлиги ва юрт ташниши».

Келди жавоб унга ҳар бир мутьбаддан,
Ҳар бир иш бошидан, доинисифатдан,

Яъни: «Замин саҳнин қўурмиз обод,
Номнингни қилурлар эл муборакбод.

Фақат шаҳриёрдан яолигай дарвиш,
Нолийдир тақдирдан тортиб кўп ташниш.

Дерларки, давлатманд май ичтан чоги
Бошида тож бўлгай гуллар япроги.

Май ичра муганий навосин тинглаб,
Бизни санашибас ҳеч одамга тенглаб.

Камбагал навосиз, гулсиз ичар май,
Бойлар ўз ҳузурин ўйлар пайдар-пай».

Кулди Баҳром тинглаб бундай хабарни,
Йўлга ҳозирлади битта чопарни.

Шангулга англатиб розу тилагин,
Деди: «Олиҳиммат эй шоҳ, тинглагин,

Ўн минг лўли юбор, бўлсин сарфароз,
Бўлсинлар хушновоз ҳам барбатнавоз».

Лўли етиб келди даргоҳ сари мўл,
Шоҳ амри-ла катта очилганди йўл.

Хар бирига хачир ва сигир берди,
Деҳқончилик қилинг дея ер берди.

Бугдойдан минг хирмон берди уларга,
Берди неки керак эди уларга.

Ҳўқиз, эшак билап то ер ҳайдасин,
Бугдой әкиб, олсин ҳосил фойдасин.

Мугавпийлик қилсин дарвиш олдида,
Бемузд хизмат қилсин ҳар иш бобида.

Лўлилар буғдою сигирни ошаб,
Лиги йилда келди яна қон қақшаб.

Шоҳ деди: «Ер ҳайдаб ва сениб уруғ,
Ҳосил олмоқ сизга бўлмади йўриқ.

Фақат эшак қолди, эгарлаб уни,
Дарбадар кезингиз юртни ҳар куни».

Шувдан бери лўли бўлиб овора,
Олам кезиб юрар, истаб бир чора.

**Ит, бўри ҳамсоя-ҳамроҳи әрур,
Туну кун ўғридай ризқини терур.**

**БАҲРОМ ГЎРПИНГ
ЛАЙМОНАСИ ТУЛГАНИ**

Ўтди шу алғозда олтмиш уч йил вақт,
Замона кўрмади унингдек хушбахт.

Кирди йил бошида ёнига вазир —
Ҳам оқил мутьбаду ҳам эрди дабир.

Деди: «Тамом бўлди ганжинг, шаҳанишоҳ,
Не фармон берурсан, эт мени огоҳ!»

Деди шоҳ: «Истаса ким тахтга ривож,
Тезда олиб келсин бир йиллик хирож!»

Жавоб қилди вазир: «Талаб этма кўп,
Бу хил талабдан биз ғани бўлдик хўб.

Жаҳонофаринга қўй бу жаҳонии,
Удир пайдо қилган чархи гардонни.

Замонлар ўтару бир яздон қолур,
Бир у яхшиликка раҳнамо бўлур».

Ўтди ул кечаю эрта тоиг-сабоҳ,
Келди бу даргоҳга беҳисоб сипоҳ.

Керакли гуруҳни шоҳ айлагач жам,
Шоҳ олдига келди Язғирд — ўғли ҳам.

Улуғлар олдида унга берди тоғ,
Берди бозубандин, берди тахти ож.

Сўнг яздон дуосин майл этиб Баҳром,
Тожин бошдан олди, олмоқ-чун ором.

Дунё кирдоридан нолинилар этди,
Тун чўккан заҳоти уйқуга кетди.

Жамол кўрсатганда уғидан офтоб,
Мульбад дилин босди бирдан изтироб:

Нечун шоҳни бунча забт әтди уйқу?
Наҳот, бу гўшадан қочмоқ истар у?!

Отасин ёнига Яздинирд чопди,
Уни кўриб, оғзиң кафт ила ёпди.

Кўрди ранги ўчгар, ёногин хазон,
Зарбоф тўшагида узилганди жон.

Куйдирма юрагинг ғам-ҳасрат билан,
Азалдан ошномиз шу қисмат билан.

Қўрқгайдир ўлимдан тош-темир ҳатто,
Барчага оқибат ғолибдир қазо.

Истамасанг қўнглиниг куйишин бир дам.
Бўлгин беозору, бўлгин чил одам.

Кетди шоҳ Баҳромдай жасуру сарбаст,
Жаҳонда йўқ эди бундоқ қадду баст.

Йўқ эрди, бўлмагай бундоқ улуғ шоҳ,
Худоё, раҳм этиб, кечиргил гуноҳ,

Жонини жаннатга равона қилгил,
Аҳли бесҳишт ила ҳамхона қилгил.

Мотам тутди қирқ кун отасига шоҳ,
Іораю қўқ либос кийди бор сипоҳ.

Ботир ул шаҳанишоҳ етгач даҳмага,
Кўнгиллар тушганди оғир ваҳмага.

Кўрмишди на Ою офтоб бундоқ шоҳ,
На Зуҳро, на кайвон, на тахту кулоҳ.

Дариг, ул шукуҳу ул чеҳраю қад,
Дариг, ул мунаввар баҳту салтанат.

У билан ораста эди таҳти ож,
Руму Чиндан олан эди бож-хирој.

ХУСРАВ ПАРВЕЗ ПОДШОҲЛИГИ

Ўттиз саккиз йил давом этган

ДОСТОННИНГ БОШЛАНИШИ

Озаргушасп, Биндуй ҳам Густаҳм бот,
Бир евтили кишига бериб икки от.

Йўлладилар уни шоҳзода томон,
Тез хабар етиказ деб: не ҳолда Эрон?

Қаро тунда ўтиб ул янги ойдан,
Чопар етиб келди кўп узоқ жойдан.

Багдод тала-тўпин сўзлаб берган он,
Ёш шоҳ юзи бўлди қоқигулсимон.

Деди: «Кимки агар ацл йўлидан
Шошиб, тойиб кетар жаҳли мўлидан,

Үнда чарх ишидан қўрқмоқлик қайда,
Дувёда ҳаёти ўтар бефойда.

Бу ёмон хабаринг менга хуни келур,
Еб-ичмоқ, ухламоқ, отани туни келур.

Падар хуихорзинка ҷўзганида қўл,
Эронда турмоқла қидирмадим йўл.

Лек уига бул куни қулдекман андоқ,
Не деса сўзинга соламан қулоқ».

Синоҳ йиғди дилу жон ўтда ёна,
Алангадек бўлди йўлга равона.

Синоҳ йўллаганди Бардаъ, Ардабил,
Немдорлар келишиди, қўпин хилма-хил.

Армениядан ҳам келди кўн қўшин,
Шамолдек йўл олди тезлаб туни кун.

Унинг юришидан Бағдодда миш-мисп,
Улуғлик таҳтига ҳаридор келмиш.

Бутун ҳалқ бу гандан оромин тонди,
Бу тинчликдан подио ўз комин тонди.

Улуғликдан огоҳ кишини қутиб,
Аъёнлар чиқишиди савғолар тутиб.

Олдига қўйишиди фил тишидан таҳт,
Қимматбаҳо тожу маржонлар ҳам таҳт.

Шаҳар ичра кирди Хусрав, дилда дард,
Ота ҳузурита келди ғамнок мард.

Не деяй тез юрар бу чархфалакдан,
Бир аум ором билмас ишчан фалакдан?

Бирип шоҳ этару тож берар шоҳга,
Дарёда бирин ем қиласр тимсоҳга.

Бири ялавг оёқ, устда жул чакмон,
На ухлапта жой бор, на ором бир он.

Бирининг овқати шаҳду-шакар, сут,
Кийими атласу шоҳию мовут.

Ҳар иккисин бирдек этади ҳалоқ,
Охир ором жойи қора тупроқ — хок.

Агар туғилмаса хирадманд киши,
Курап помус талаш бўлмайди иши.

Каттами, кичикми бари бир одам,
Жаҳон яхшилигин кўрмаган бир дам.

Эй одам, кичиксан ёки каттасан,
Жаҳон яхшилигин кўрдингми тубдан?

Буқун сўз бошлайлик Хусрав ранжидан,
Китобхонга қисса бошлаб янгидан.

ХУСРАВНИНГ ТАХТГА ЎЛТИРГАНИ ВА АЪЁНЛАРГА НАСИҲАТ ҚИЛГАНИ

Хусрав шоҳ ўлтирас, тожу тахти зар,
Ҳузурига келди зукко одамлар.

Юртдан йиғилишди аъёну ақбар,
Янги тож устидан сочишди гавҳар.

Муъбадга шоҳ деди: «Бундай тожу тахт,
Насиб этмас эрди гар кулмаса баҳт.

Гар мен тўғриликдан тойсам бир муддат,
Эгриликдан этар бедодлик шиддат.

Фақат яхшилик — бу банда хаёли,
Адолатсизликдан дилу бош холи.

Худодан иноят менга — янги тахт,
Мунаввар, мустаҳкам бўлсин янги баҳт.

Сиз ҳам энди шоҳнинг фармонин қилинг,
Ҳар ишда уч нарса паймонин қилинг:

Порсо кишиларга озор беришдан,
Подшодан бошингиз товлаб юришдан,

Учинчиси: киши бошига бало
Келиб турса, ундан қочманг мутлақо.

Кишини куйдирманг вақти бемаҳал,
Бошига бесабаб келтирманг ажал.

Букун бундай ишдан қўл ювингиз, қўл,
Букундан адолат, ростлик бўлсин ўйл.

Мардум билан бошқа не юмуни даркор,
Барчасига ақлу идрок бўлсин ёр.

Аммо кимки истар узугим, тожим,
Адоватдан ўзга йўқдир иложим.

Това бўлса кимнинг асл гавҳари,
Адолатдан ўзга бўлмас сўзлари.

Барчага омонлик наасб этсин ҳаллоқ,
Ахриман йўлидан бўлайлик узоқ».

Еши подшо сўзларин эшигтган ҳар ким
Уига дилдан таҳсив ўқирди муқим.

Шод кетишиди равнақ тираб тахтига,
Ривожу ёруғлик тираб баҳтига.

Шаҳзода ҳам тушди тахтидан дил шод,
Туни бўйи қилди Ҳурмузд шоҳни ёд.

ХУСРАВНИНГ ОТАСИ ЁНИГА КЕЛГАНИ ВА УЗРХОНЛИК ҚИЛГАНИ

Тун қаро чодири қаёққа котди,
Хўроz қичқириғи қулоққа етди.

Падар ҳуазурига келди жаҳонгир,
Жигар-бағри обу ғамғину дилгир.

Кўрди: шоҳ ибодат қилади нолон,
Бир сўз деёлмайин кутди кўп замон.

Деди: «Эй бўлмаган баҳт-иқболга ёр,
Эй Нуширавондан қолган ёдгор.

Биласан, бўлсан ҳам сенинг пунитингдан,
Ҳеч ким бўлолмайди забуни дастингдан.

Фармонингга ҳозир туриб мен бул кун,
Бошингга ғам тушди, менинг дилим хун.

Остонангда фармон кутгав қулингман,
Бошинг иносибони — қоровулингман.

Менга на тоғ даркор, на тахту сипоҳ,
Боним фидо этгум пойингга, эй шоҳ!»

Уига Ҳурмузд деди: «Эй ақли оқсоқ,
Мушкул кун бонимдан ўтиб бораф, боғ!

Бу иши қилган ҳам қолмагай узоқ,
У билан ўтади ҳирс, нафсу қийин.

**Менинг уч истагим бор энди сендан,
Уйдан ортигини истамам чиндан.**

**Бири шулки, ҳар шом ва ҳар кун бомдод
Овозинг қулогим этиб турсин шод;**

**Яна бири: юбор битта паҳлавон,
Қадимий жанглардан билгувчи пипон.**

**Менга жаңг, урушдан қылсиян ҳикоят,
Ов қылсиян, юрипдан қылсиян ҳикоят,**

**У билан бир кекса билимдон кини —
Қадимий шоҳлардан сўзламоқ иши.**

**Тарихимиз сўзлаб, ёэсин бир китоб,
Дилга таскин бўлсии, кўзларимга хоб.**

**Учинчи истагим: сенинг ишингдан,
Сенга кўнгил берган яқин кишингдан...**

**Илдизин юл, кўзин юмсии оламдан,
Хешлари чиқмасин дарду мотамдан».**

**Хусрав унга деди: «Аё шаҳриёр,
Дилингни мотам, ғам босмасин зинҳор.**

**Ёмонлиқ бўлса-да ҳар ерда ниҳон,
Сейга уни раво кўрмасин жаҳон.**

**Ақл кўзи билан боқ, эй шаҳриёр,
Баҳром шон-шуҳратли, қўшинига сардор,**

**Ихтиёридаги ланикар эмас оз;
Наҳлавон отлиқлар, бари қилинчбоз.**

**Агар Густаҳмга қиласак адоват,
Жаҳонда тоимасмиз ором, ҳаловат.**

**Густаҳмдан кўрма, тақдир шеваси —
Ўйламай қилинган ишлар меваси.**

**Кекса дабир, дединг, билимдон ғоят,
Қадимий тарихдан қылсиян ҳикоят.**

Яна, дединг, келсин дунёй кеаган мард,
Жанглардан сўзласин, токи кетсин дард.

Буларви биттадаи юбориб тургум,
Кўнглинг таскин топсии, дардинг бўлсии гум.

Бунга ҳам шукр қиля, доим бўл хурсавл,
Сабру тоқат бўлсин дилингга пайванд».

Шундай деб ёш тўкиб, чиқди у йўлга,
Бу сирни мустаҳкам яшириди дилга.

Мехрибонроқ чиқди отадав ўғил,
Бир ҳушёр дер эди: буни достон қил!

Одобли, меҳрибон, ширинмақол ёш,
Дагал сўз кексага бўла олур бош.

Хунарманду аммо одобсиз кекса,
Ажабмас охири надомат чекса.

**БАҲРОМ ЧУБИНАНИНГ ҲУРМУЗДИННИГ
ҚУЛҚИЛИНГАНИДАН ХАБАР ТОПГАНИ ВА ҲУСРАВ
ПАРВЕЗГА ҚАРШИ ЛАШКАР ТОРТГАНИ**

Шаҳриёрга пе иши кўрсатди фалак,
Баҳромга бу ҳақда етишди дарак:

Икки кўзига мил чекилганидан,
Бахти богига ғам әкилганидан,

Ўғли олганидан унинг тахтини,
Қаро қилганидан равшан бахтини.

Бир дам ҳайратланиб қолди Баҳром ял,
Хаёл сурди ичи ачишиб сагал.

Деди: «Ногоралар тортилсин чўлга,
Шарафли байроқлар олинин қўлга!»

Сипоҳин сафлади ортида бўна,
Хусрав-ла жангга бел боғлади яна.

Лашкари мисоли тебранувчи төг,
Наҳравонга бориб етди ўшал чөг.

Баҳром кирдикори Хусравга аён
Бўлдию қоронги кўринди жаҳон.

Айгоқчи юборди, не ҳол билай, деб,
Жаҳон ишларига чора қиласай деб.

Айгоқчига деди: «Ишни аввало
Лашкардан бошлигил, билгил: не бало?

Лашкар билан бирми Баҳром ходиши,
Узоқ чўзилурми унинг бу иши?

Яна билгил: Баҳром қайдада юради,
Лашкар ичида ё айрим туради?

Саройида қандай ўлтирас сардор,
Еки даштга қиласми шикор?»

Айгоқчилар чиқиб кетишди бир-бир,
Лашкардан ҳам қолди яшириш бу сир.

Бориб, ҳамма сирдан оғоҳ бўлдишлар,
Яна ниҳон қайтиб, шоҳга дедиллар:

«Баҳром билан лашкар бир тану бир жон
Хоҳи кекса бўлсин, хоҳи навқрон.

Қачон лашкар йўлга тушгани ҳангом,
Улар орасида борадир Баҳром.

Баъзан ўнг қанотда, баъзида сўлда,
Баъзан бўна томон от чонар йўлда.

Эътибордан қочмас унда ҳеч канин.
Бегонадан йўқидир улар ташинин.

Шоҳона ўлтирас таҳтда улугвор,
Ҳар замон юз билан қиласми шикор.

Енида доимо билимдои одам,
Ҳар онда, ҳар ишда Баҳромтга ҳамдам,

Бажо келтиради шоҳлар одобин,
Ўқитиб эштар «Димна» китобин».

Хусрав вазирига деди: «Эй иблис,
Вазифамиз оғир, йўлимиз олис.

Агар Баҳром ёвлар томон қўйса от,
Дарёда қиласди аждаҳони мот.

Шоҳларнинг удумин, одатин бир-бир
Жаҳоншоҳдан ёдлаб олибди қашқир.

«Калила-Димна»ни ўқиса вазир,
Кимда бор бундақа билимдон дабир?»

Сўиг деди Биндуй билан Густаҳмга:
«Ўйласам тушади дилим ваҳмга».

Маслаҳатга келди ботир Аидиён,
Гурдую, Шопуру армани Родмон.

Эрон шоҳи билан ўлтирас бир саф
Фарзона улуғлар, аъёну ашраф.

Катталарга шундай сўз деди Хусрав:
«Эй сарафroz гурдлар, кишварда пешрав.

Қайси бошда ақлу идрок чарогон,
Билимдан тортади танага қалиқон.

Кимдаки, билим бор, кимда ақл бор,
Ажалдан ўзга тиғ унга қилмас кор.

Кимники, дилида илми серунум,
Қаттиқ пўлат упинг қўлида бир мум.

Букун сиздан анча кичикдир ёшим,
Жаҳондан кетмоқчи эмас ёш бошим.

Гапирипг, бу ишга но бўлур чора,
Айтинг, но илож бор инҳон, онкора?»

Муъбал унга деди: «Сенсан раҳнамо,
Сенинг фикринг бизга маёқ доимо.

Пайдо бўлганданоқ бу чархи фалак,
Ақлни яратди қилиб тўрт бўлак.

Қоқ ярмиси бўлди шоҳларга бўнак,
Ақлу идрок аввал шуларга керак.

Яна бир бўлаги порсоларга,
Тўртдан бири тегди ақраболарга;

Шоҳи жаҳонга гар бўлсалар яқин,
Ақл улардан қолмас яширин.

Кичик бир бўлаги ўолди, алқисса,
Уни дехқонларга айлади ҳисса.

Ношуқр кишига қолмади карам,
Худони танимас кишиларга ҳам.

Агар шунга қилсанг қулоғингни банд,
Буни айтиб ўтмиш қадим донишманд.

Сўзни эшитишда дил бўлса қулоқ,
Үндан ўтгач бўлар дилингга қуроқ».

Шоҳ деди: «Бу ганга кўнгилни қўйиб,
Езиб қўйсак арзир, тиллога ўйиб.

Муъбадлар сухани гавҳар, маънодор,
Дилимизда букун шундай фикр бор.

Агар икки лашкар жангга дуч келса,
Икки ёқдан гураи, найза, куч келса,

Тахтдан тушиб борсам, бўлмасми **уят**,
Аскар орасига кирсам покиният.

Қичқириб чақирсам ўнал Баҳромни,
Ўзбошимча сардор, орсиза бадномни.

Навозишлар қилсам, мақтасам қиттак,
Тотув ярашмоққа билдирсам истак.

Агар қабул этса, барча иш яхши,
Яна қасримизнинг бўлур у **натшак**.

**Агар жаңг истаса, биз ҳам жаңг тараф,
Рў-барў иелади сипоҳлар саф-саф».**

**Улуглар оғарин, таҳсив дедилар,
Сенсан жаҳоншоҳи замин, дедилар.**

**Барча ишбилиармон, эс-ҳуши бедор
Хусравга бу ишда бўлдилар ҳамкор.**

**Ҳар бири дер эди: «Аё шаҳриёр,
Сендан узоқ бўлсин ғам-андуҳ зинҳор.**

**Ғолиблиқ, улуглик, абадий бўлсин,
Шоҳлигу қутлуғлик абадий бўлсин.**

**Ғалаба-ю, баҳтинг абадий бўлсин!»
Шоҳлик тоғи тахтинг абадий бўлсин!»**

**Хусрав деди: «Худди шундайин бўлсин,
Барча дилга зағар шодлиги тўлсин.**

**Қўшивларни сафлаб Бағдоддан юринг,
Чодиру тахтимни дашт узра қўринг!»**

**Икки ёқда икки лашкар беором.
Бир томони Хусрав, бир ёқда Баҳром,**

**Ерга кирганида жаҳон чироги,
Қаре кечака зулғин ёйгани чоги.**

**Ҳар икки сипоҳдан қўйилди пособон,
Токи юз бермасин бирор иш ёмон.**

**Қўёш ханжаридан қочганида шаб,
Дилда ваҳму тани титроқ, қуршоқ лаб,**

**Икки ёқдан келди довул овози,
Қўёш ўзи эди жаҳон жангсози.**

**Густаҳмга шул чоқ фармон этди шоҳ,
Бошинига кий, деди, оҳанин кудоҳ.**

**Келишди ёнида акрабо, аъён,
Наҳравон чашмаси ёнига шул он.**

**Соқчилар Баҳромга еткаэди, ҳабар,
Икки ўқ масофа ганим кўринар.**

**Баҳром эпитибоқ ланикарни сурди,
Иш кўрган мардларни ёнга чақирди.**

**Човкар минди отга, ёл-думи мушкин,
Түёғи зарбидан титради замин.**

**Қўлидаги ҳиндий қиличи порлөқ,
Зарварли ва кескир мисоли чақмоқ.**

**Ярқироқ чақмоқдек суриб кетди аси,
Чап ёнида борар гурд Эзадгушаси.**

**Ҳамдонгушаси каби Ялонсинадек
Паҳлавоплар борар дили тўла кек.**

**Хоқон алларидан учта паҳлавон
Баҳром шиши учун елади чаққон.**

**Учовин ишти шюҳининг юзини —
Узоқдан бўлса ҳам кўрмак ўзини.**

**Уни ё ўлдириб, ё олиб асир,
Лашкар қаршислига келтириш ахир.**

**У томонда Хусрав, бунда паҳлавон,
Ўртадан оқарди анҳор Наҳравон.**

**Лашкар икки ёқдан туришар қараб,
Баҳром дадил юриб борар шоҳ тараф.**

ХУСРАВ ПАРВЕЗ ВА БАҲРОМ ЧУБИНАНИНГ УЧРАШГАНЛАРИ

**Учрашцилар шунда Баҳром ва Хусрав,
Бири очиқ чеҳра, бири қўрс, қажкрав.**

**Шаҳриёр остида оппоқ аргумоқ,
Бошидаги тожи зар, ёқут — порлок.**

**Зар билан тўқилган шоҳидан қабо,
Атрофла ботирлар, алп Гурдуй пешло.**

Бир томонда Густаҳм, Биндўй баҳодир,
Бир ёқда Ҳарроди Барзин — мард ботир,

Ҳаммаси ёпинган темир, сийму зар,
Ёқуту тиллодан белларда камар.

Шаҳаншоҳ юзини кўрганда Баҳром
Ғазабидан ўзин йўқотди тамом.

Сўнг бебошлирига деди хитобан:
«Манов ҳаромзода, Хусрав байталмон,

Паст, тўпориликдан мардликка етмиш,
Қудрат топиб аллар олдида кетмиси.

Тахти фил тишидан, либоси гулгун.
Гурзию тоғини кўр, мисли Фаридуни.

Шоҳлар расму русмин аранг олиб ёд,
Ўзини жаҳоншоҳ ҳис қиласар бедод.

Лашкарларини ҳам Нуширавондак,
Сурмоқчи бўлади бул қаро юрак.

Аммо қўшинига боқиб бирма-бир
Кўрмадим шуҳратли бирон баҳодир.

Сувори ичра йўқ бирон зўр тушила,
Мен билан баробар урушига ташна.

Букуп мардлар ишин кўрап фақат мард,
От тасир-тусири ва гарди набард;

Гурзи зарбини ўқ бўронини,
Аллар хурушию тўполонини.

Мабодо қўшиним жойидан жилса,
Оёқ босмоққа жой қолмайди филга.

Зарбимдан тог қулаб, тошар денигизлар,
Ваҳший шер қочмоқлик йўлини излар.

Қиличим зарбидаи дарёлар забун,
Биёбон саросар бўлар қизил хун», —

Деди-ю, отини сурди паҳлавон,
От ҳам учиб кетди ҳумо қушсимон.

Ташнаб олди битта ташу тор жанггоҳ,
Барча қўшин ҳайрат билан чекди оҳ.

Ундан отин сурди Наҳравон тараф,
Унда эронийлар тураг чекиб сағ,

Хусрав хизматига боғлаган белин,
Бари ёш подшога баҳш этган дилип.

Хусрав дер: «Эй саркаш, эй шўр ишона,
Баҳром Чубинадан борми ишона?»

Гардуй унга деди: «Аё шаҳриёр,
Човкар от устида паҳлавон сардор,

Нибоси оппогу, тасмаси сиёҳ,
Човкар отин сурар кўрмаган сипоҳ».

Жаҳоншоҳ кўриши билан Баҳромни,
Тушунди иш бошин ва ҳам анжомни.

«Ановми қорача, бўйи ҳам дароз,
Човкарда ўлтирас магрур, сарафroz?»

Гардуй деди: «Худди ўшанинг ўзи,
Яхшилик кутмагил, заҳар ҳар сўзи».

Деди: «Не сўз десанг агар букирига,
Ҳингир жавоб айтар унинг зикрига.

Ул қобонга кўзиниг тушса ҳам гуноҳ,
Кўнгилга ғам тўлар, дилга оҳу воҳ.

Уига қарамоқлик аслида ҳаром,
Аҳриманга дилин тоширмиш Баҳром.

Бошида подшолик фарри кўринмас,
Уига фармонбардор бўлмоқлик абас».

Сўнгра Густаҳм ила Биндуйга демиш:
«Бир сўз бор бу ҳолга берар күшойин».

**Гар эшак келмаса юкка мулойим,
Юкии олиб бориб ортмоқлик лозим.**

**Дев забт этиб олмиш Баҳромнинг дилин,
У қандай билади подшолар йўлини.**

**Ким ҳаёсизликни қиттак ор билмас,
Катта-кичик панди унга кор қилмас.**

**Жангга киргач сўзни айлагил адок,
Сен ишга разм сол бошидан-аёқ.**

**Ким билади, кимнинг улуши зафар,
Қайси лашкар голиб келар бу сафар.**

**Лашкар тўзиб турагар, қаршимизда ёв,
Жанг қидирган дев у, ваҳниний беаёв.**

**Қутурган қўтос у, қўшиилар шўри,
Аскарин ҳар бири — қутурган бўри.**

**Агар кўнса уни ҳамкор қиласдим,
Бу ишдан на уят, на ор қиласдим.**

**Майли, ундан аввал мен айлай сўроқ,
Жангда суст келгандан яраш яхшироқ.**

**Гар рисоладаги жавобни олсам,
Адоват тугайди, гуноҳлари ҳам.**

**Бир ўлкани берай мамлакатимдан,
Шукронага тўлсин бундан қалбу тан.**

**Тинчликка айланар унда жангимиз,
Ором-тинчлик бўлар куй-оҳангимиз.**

**Сулҳинг фойдаси кўп, кишвар бехатар,
Ақл солим бўлса ўлим чекинар.**

**Уруш әмас, савдо қиласа поднишо,
Ундан хурсанд бўлар оқилу доно».**

**Унга Густаҳм дер: «Аё шаҳриёр,
То дунё бор экан, яша баҳтиёр.**

**Сўзларингдан сочдиг фаровон гавҳар,
Донолигинг бутун оламга етар.**

Сен оқил, у подон, билганингча қили,
Аммо боши тўлиқ ҳаво, буни бил».

**Хусрав йўлга тушди бу гапдан кейин,
Етиб келди қўшин олдига секин.**

**Уасқдан Баҳромни чорлар шаҳриёр,
Сулҳ истаб сўз бошлар, урушга тайёр.**

Баҳромга деди шоҳ: «Эй сарафroz мард,
Ишларинг нечукдир, нечукдир набард?

**Подшолик даргоҳин зийнати сенсан,
Тахту тож таянчи, тийнати сенсан.**

Аскарлар қароги разм чоғида,
Анжуман чароги базм чоғида.

**Жаҳонжўй, паҳлавон, эй яздоннараст,
Худо наноҳида бўлгил ҳар нафас.**

**Ўйладим мен сенинг ҳаёт-мамотинг,
Кўп андишна қилдим сенинг пажотинг.**

Бутун синоҳинг-ла меҳмон қилайин,
Дийдорингга жоним қурбон қилайин,

Яратган помини дилдан этиб ёд,
Эрон синоҳдори, қилай сени бот!»

Бу сўёни Хусравдан эннитган ҳангом,
Човкар от жиловин бўшатди Баҳром.

Эгардан тушмайин саломга эгик,
Анча фурсат ўтди, қаддин этмай тик.

Сўнг шундай сўз деди човкарий отлиқ:
«Мен замондан рози, дил тўла шодлик.

**Сен эса кўрмассан замондан шодлик.
Дилингда на адл ва па бедодлик**

Нечук бўлсин сендеқ кизни шаҳриёр,
Агар унга бадбаҳт одам дўсту ёр?

Кўп ўйладим сенга фалакнинг ишии,
Тортиб кўрдим умринг камон, тиркишви.

Тезда бир дор қурай баланддан-баланд,
Икки қўл, оёгинг этиб банду банд,

Фақат сен бўлурсан дорга сазовор,
Кўрарсан ҳаётда не аччиқ кун бор!»

Бу сўз бўлди Хусрав дилига наштар,
Гулгун юзи бўлди худди гулсафсар.

Тушундики, Баҳром дилини әтминн ром --
Тахту тож оруси, қайтмайди Баҳром.

Деди: «Эй пошукур, нопок, шарманда,
Бундай демас кимки худога банда,

Ҳузурингга меҳмон келса узоқдан,
Адоват қўзғатиб турсанг бу ёқдан.

Бу на шаҳриёрлар удмидан нишон,
Баҳодирлар учун каттакон нуқсон.

Бундай одат на форс, на арабда бор,
Юз йилдан ҳисоблаб кўрсанг ўттиз бор.

Буни ор билмаса нечук хирадманд,
Ношукурчиликка дилинг әтма банд.

Иқбол овозасин келтирас мөхмон,
Яхшилик яшнагай, маҳв бўлур ёмон.

Қўрқамен бошингга келур можаро,
Феълинг қилур сарсон, келтирур бало.

Бони товлами баҳтиинг, ҳам неъматингдан,
Тирик шоҳ -- фармондор валламатингдан.

Ношукурлик бўлса тавлаган йўлинг,
Ором топа билмас тану жон, дилинг.

**Мен эса Алоншоҳ номи-ла машҳур,
Тухмим тавҳари пок, шайтон әмас, ҳур.**

**Менга лойиқмасми подшолик тахти,
Менга ярашмасми тоҷиу бахти?!**

**Бобом Ҳисро бўлса, отам Ҳурмуздишоҳ,
Мендан кўра кимга лойиқ бу даргоҳ?!»**

**Унга Баҳром деди: «Эй баджинс киши,
Ақлсизлар каби сўзи, қилмиши!**

**Аввало меҳмондан сўзлаб очдинг лаб,
Сўзинг — тўни янги, ўзи эски ган.**

**Шоҳлар сўзи билан нима ишинг бор,
Сен на бир фарзона, на бир жанговор.**

**Алоншоҳман дейсан, кимга маҳрамсан.
Банданинг бандаси, қулдан ҳам камсан!**

**Жаҳонда ҳудудсиз гуноҳкор сенсан,
Шоҳлик даъво қилган шум, беор сенсан.**

**Менга насиб этар шоҳлик ва шуҳрат,
Қадамингни ердан қуритгум албат.**

**Яна айтайин, эй юлдузи хира,
Шоҳлик тоҷи сенга ярашмас сира.**

**Мен сенга айтай, эй сохта нодинио,
Асло бўломмассан пешрав, раҳнамо.**

**Сени ёмои кўрар тамоми Эрон,
Илдизингдан юлиб ташлашар осон.**

**Пора-пора қилиб томир, тўшингни,
Итларга ташлашар суюк, гўшингни!»**

**Хусрав жавобида деди: «Эй бадкор,
Мунча қўпол сўзли бўлибсан ғаддор!**

**Баъзиларга хато, қўполлик одат,
Сенга-чи, дагаллик — асл табият.**

Бошингдан кетибдир ақыл ва идрок,
Ақысиз улуғлик истар ҳар нопок.

Замон агар девни қўтарса баланд,
Баландпарвоз сўзга тили бўлур банд.

Истамасдим сендеқ машҳур паҳлавон
Гуноҳкор бўлсаю мақруҳ, нотавон.

Цилдан газабни сур, шайтонга таскин,
Тезликка хотима бериб ҳам кўргин.

Яратгувчи номин дилингда ёд эт,
Унинг ёди билан ақлинг «бод эт.

Қаршингда бир тоғ бор, ағдармоқ учун
Кучинг етармикан, бу тоғ Бестуни?

Агар сендан чиқса Эрон подшоҳи,
Мева берар эди тиканак шоҳи.

Шоҳлик орзусидир дилинг ташвиши,
Кўйармиз не бўлур худо хоҳиши?

Билмадим, устозинг қай нопок киши,
Ахриман иши — ул ўргатган иши.

Ким сенга бу ишни қўрмиш маслаҳат,
Ўлиминг истамиш, жонингга оғат».

Шундай деб оқ отдан тушди шаҳзода,
Бошдан тожин олиб, бўлиб пиёда.

Қулоҳсиз бошини тутди қуёшга,
Яздонга сигинди, кўз тўлдя ёшга.

Деди: «Эй одибу пок парвардигор,
Ўмид дарахтига сенсан миришкор!

Мен кимману у ким, ўзингга мальум,
Тож даъвосин қиласр букун ул малъун.

Қаёний шоҳликка етса гар завол,
Белинг боғлаб, жангга кирмай қўя қол.

**Оташгоҳга кириб, бўлай хизматкор,
Куним ибодатда, ишим оҳу зор.**

**Менга тун-кун манзил бўлсии оғашгоҳ,
Ичишим сут бўлсин, емишим гиёҳ.**

**Дунё бойлигидан воз кечайин, воз,
Олиб борай фақат битта жойнамоз.**

**Агар шоҳлик менинг бўлса насибам,
Ростлик ва адолат дилимга ҳамдам.**

**Менга ато қилгил ўзинг зафар, баҳт,
Насибам бўлмасин қаёний тоқ-тахт.**

**Агар мақсадимга етсам шул замон,
От бошини қўйяй оташгоҳ томон.**

**Бўйнимда, қўлимда не бўлса безак:
Зарбоф тўну узук, маржону зирак,**

**Яна ўн челякда соғ олтин динор,
Ибодатхонага айлайн писор.**

**Яна порсоларга юз минг соғ дирҳам —
Юборай урушдан омон чиққан дам.**

**Баҳром аскаридан ким тушса асир,
Ҳузуримга келса қанчаки дастгир,**

**Оташ хизмагкори этай барчасин,
Муъбаллар сўзидаи бири чиқмасин.**

**Адолатсизликдан шаҳр ўлса вайрон,
Унда изгиб юрса гар ваҳший ҳайвои,**

**Ободончиликка этармен шитоб,
Бир қарич ер қолмас тиканзор, ҳароб».**

**Шундай деб, у яна оёққа қалқди,
Яздовга сифниб қуёшдек балқди.**

**Ибодат жойидан келиб шаҳриёр,
Баҳром Чубинага деди: «Эй ғаддор,**

Эй ахриман қули, дев арзандаси.
Худонинг ақлдан маҳрум бандаси!

Деву жин қалбингта зап келибди зўр,
Шунинг утун сенинг ақл кўзинг кўр.

Ақл ўрнин олмиш адовату кин,
Сенга фақат девлар ўқир офарин.

Сенга тиканзорни бўстон кўрсатмиш,
Дўзахни гулистон, осон кўрсатмиш.

Кўз ўнгингда ақл чироғи хира,
Дилингда қолмабди равшанлик сира.

Йўлингда учраса жоду ҳам фириб,
Жарликни кўрсатур баландлик қилиб.

Букун сен қўлингни узатган дараҳт,
Заҳар мева берар, ҳеч келтирмас баҳт.

Тож даъво қилганми бирор аждодинг,
Лаънат ўқимасми сенга авлодинг?

Аждодларинг оддий саркарда Милод,
Гургинлар бўлган-ку, қилмайсанми ёд?

Қисқичбақа маҳрум бургут қанотдан,
Бургут ҳам ўтолмас қуёшдек зотдан.

Эй бадбахт, ўлимга айла тараддуд,
Ҳеч гумон этмагил, бўлурсан нобуд!

Гувоҳим пок яздон, шоҳона кулоҳ,
Мабодо қўлимга тушсанг бесипоҳ,

Агар кўрсам сенга ўлимни право,
Ўзим ҳам жонимдан ажрай мутлақо.

Неча сўзни менга сўзладинг дагал,
Андиша қилмадинг ҳақдан ҳам сагал.

Мен сулҳу юмшоқлик тарафин олдим,
Ҳақдан паноҳ излаб, худога солдим.

Тахтдан қувса мени фалак газанда,
Худойим қўлмасин ўзгача банда»,

Баҳром газаб бйдай тингларкан сухан,
Жавобида дері «Эй девдан ғарқатан,

Отанг не шоҳ эди, жаҳондор порсо,
Ҳеч ким ранжимаган одил подишо.

Шундай одамни ҳам билмадинг, беор,
Тахтидан ағдариб, хор айладинг, хор.

Ул ҳали кўп тетик жаҳондор эди,
Одилу ақлли ва бедор эди.

Сен эса нопоку худо бехабар,
Борми эзгуликдан дилингда асар?

Мабодо Ҳурмуздшоҳ бўлганда бедод,
Замону халойиқ қиласарди фарёд.

Фарзандсану лойиқ эмассан асло,
Эрону Туронга бўлмоққа подшо.

Сенга ҳаёт, тожу тахт лойиқ эмас,
Икки газлик гўру дахма бўлса бас.

Эрон ичра менман букун шаҳриёр,
Ҳурмузд қассосини олмоққа тайёр.

Букун менга ростин сўзла, эй одам,
Топилурми сенга тарихда ҳамдам?

Шоҳ қўзин кўр қилиб, олган тахтини,
Ота кўрлигидан топсин бахтини.

Энди рози бўлким, мен жаҳон шоҳи,
Менга тебе замин қўёши, моҳи!»

Унга Хусрав деди: «Чарх этсин барбод,
Отаси дардидан кимки бўлса шод.

Певионага нима ёзгани бўлди,
Майли, жаҳон мини-мини гапларга тўлди.

Сен шоҳ ясамоқчи бўлдинг ўзингдан,
Билмайсанки, ўлсанг топилмас каған.

Остингда аргумоқ, қуллару сипоҳ,
Бари биронники, эй ноком подшоҳ!

На ер-сув, на аждод ва на хонумон --
Билмаган подпони кўрганини жаҳон!

Номинг бўлса сохта, лашкаринг шумшук,
Дараҳшон шоҳ таҳтин оласан нечук?

Сендан олдин ўтмиш неча паҳлавон,
Жаҳонни титратмиш турзиси гарон,

Шоҳлик истамаган, хизматда бўлган,
Тож ҳам изламаган, иззатда бўлган.

Сарафроа бўлгаилар забт этиб дунё,
Аммо дилда виждон, кўзларда ҳаё.

Замона газабга келар ҳар замон,
Дунёда қайвайди ёмонлик, гумон.

Парвардигор шоҳни адолат билан
Яратар ул ўзи саодат билан.

Шоҳлик берар бўлса ким сазоворроқ,
Ким ақллирогу, ким беозорроқ.

Аълоноҳ бўлмишдир менинг падарим,
Сендан озор чекди отам, жигарим.

Букун менга бермиси шаҳанишоҳликни,
Таҳтигу баҳтиликни, зар кулоҳликни.

Қабул қилиб олдим буни яздондан,
Ул ўзи хабардор ошкор-ниҳондан.

Хурмуздиноҳ буюрди, улуг шаҳриёр,
Ўнга отасидан тоҷу таҳт ёдгор.

Мульбадлар мульбади айлади дуо,
Улуглар, киборлар ҳам марди худо.

**Ул динни, аслида мисоли биҳишт,
Жаинатдан келтирмиш ўни Зардуҳишт.**

**Худо пайғомини Луҳрасига бермиш,
Қабул қилиб, кейин Гуштасига бермиш.**

**Ҳар ким бизнинг учун андак чекар ранж
Ва ё кимдан бизга насиб этар ганиж,**

**Барчага соябон паноҳим менинг,
Дўст-душманга бирдир нигоҳим менинг.**

**Вайронани боғу бир жаннат қилай,
Дарвешини бою бадавлат қилай.**

**Ҳамма биёбонни қилай боғу роғ,
Мардуму чорвага тўлсин ҳаммаёқ.**

**Жаҳонда яхшилик бўлур пойдор,
Ёмонлик йўқолар, киши қилур ор.**

**Ҳар ким қилганига яраша топар,
Ҳар ишви ўлчапига дилимиз чопар.**

**Ҳар яхши-ёмонлик кирса юракка,
Шунга яраша куч чиқар билакка.**

**Адолатда Ҳурмузд чин устод эди.
Замину замона ундач шод эди.**

**Ўғли отасидан таҳтини топди,
Тожиу камари, баҳтини топди.**

**Сенмасми гуноҳкор, риёкор, номард,
Ҳурмузд-ла аввал бор бошлаган набард?**

**Сендан яхшиликни кимлар кўрибдир,
Еарча ишинг ёлуни, мақру фирибдир.**

**Худо мадад берса, дея алқасос,
Равшан кунинг қаро қилсан бор асос.**

**Еукун тож талашнинг ижодкори ким?
Мен нолойиқ бўлсан, сазовори ким?»**

Унга Баҳром деди: «Эй мард баҳодир,
Тортиб олсам сендан шоҳликни арзир.

Сен Бобак қизидан тарқаган авлод,
Ардашер эмасми сенларга ажло?

Ардавондан тахтин олган Ардашер,
Шоҳлардан тарқаган эмас-ку, у шер?

Букун бундан беш юз йил ўтиб кетди,
Сосон салтанати охирга етди.

Бизницидир шоҳлик, тожу тахт бул кун,
Чечак ота бошлар бизнинг баҳт бул кун.

Қачон сенинг тожу тахtingни кўрсам,
Сипоҳинг, чеҳрангу баҳtingни кўрсам,

Жанг қилгим келадир Сосонга қарши,
Қачонлардир гушна арслонга қарши.

Китобдан ўчириб ташлай бу номни,
Сосон тахтин йиқиб, тиклай Баҳромни.

Шоҳлик әнди лойиқ Ашконий зотга,
Билгич киши шундай демишиш шерзодга».

Хусрав шундай қилди бу сўзга жавоб:
«Эй хомтама жангчи, иияти хароб!

Агар шоҳлик тухуми бўлса Қаёндан,
Сен кимсану чиқиб қолдинг қаёндан?

Райлилар аслида кимдир ўзлари?
Икки юзлама-ю, риё сўзлари!

Исфандиёр тухмини қуритган одам,
Райдан эмасмиди ўшал ғаддор ҳам.

Искандар Эронга босиб келган кун,
Райданмасми унга қўйилган қўниш?

Румийларга ўзни қурбон этган ким,
Қаёний тахтини вайрон этган ким?

Парвардигорга ҳам ёқмади бу иш,
Бошларига тушди саноқсиз ташвиш.

Кай тожин Ардашер бошига ҳамои
Қўйганди барчага ҳукмроп замон.

Каёний тожга у сазовор эди,
Чунки аждодлари жаҳондор эди.

Букун ул ҳукамо барчаси ўтди,
Бизнинг сўзларни ҳам ел олиб кетди.

Қани букун тахтинг сазовори ким,
Бу фоний давролнинг ҳукмдори ким?!»

Уига Баҳром деди: «Жанговар издан
Бориб, Сосон тахтин юлай илдиздан!»

Унга Хусрав деди: «Эскидан қолган
Бир гап эсга тушди, жуда синалган:

«Улуғлик салоҳин бериб гумроҳга,
Паст, нодон ишидан ботма гуноҳга».

Нодонга, болага, яна гумроҳга
Қудрат, қурол берсанг, қолдинг гуноҳга.

Бебошни ҳеч қўлга олиб бўлмайди,
Гумроҳни ҳақ йўлга солиб бўлмайди.

Не хуш сўзлар демиш ул ақли расо:
«Таги пастга амал бермагил асло!»

Бундай иш охирни бўлур ранжу дард,
Ношукур киши ҳеч бўлмагай жўмард.

Отам андешали покиза подшоҳ
Сенга амал бериб, қилмиш иштибоҳ.

Улуғ мард кишилар кўп эди унда,
Сен таги пастни у танлади шунда.

Сени ботирларга этди у сардор,
Сен кушанди бўлдинг обрўли номдор.

Шуҳратта берилданг ғалаба ғаслииг,
Бузуқ мева берди ярамас аслинг.

Кумуш тахту тожу, шоҳга севидинг,
Бошинг айлантию эгри иш қалдинг.

Букун Баҳром бўлди Чубина номинг,
Кумуш тахтиниг бўлди ғирибгар доминг.

Тахтда ўлтирмоқчи бўлдинг мисли моҳ,
Сипоҳдор бўлдингу бўлмоқчисан шоҳ.

Донолар бу ишни этмайди маъқул,
Жин домига тушиб, девга бўлдинг қул».

Уига Баҳром деди: «Эй бадғосъл кини,
Сенга ярапади жаҳон койини.

Сен худо қовлии сақлаёлмайсан,
Тахту тоҷ шонини оқлаёлмайсан.

Жаҳоншоҳ кўзига сен чектирдинг мил,
Бу сир ниҳон эмас, айтар ҳар бир тил.

Дўстларинг ҳам энди дўлиниг душмани,
Сен-ла сўзлаб туриб ўйлашар мали.

Хоқон ҳам мен билан, у монга ёрдир,
Эрону Чинда кўп лапики бордир.

Адолат, муҳаббат, тиф бизга наиваст
Бўлгач, ҳеч бир ғаним беролмас шикаст.

Улуглини Форсдан тортиб олур Рай,
Жаҳондан ўчади энди номи Кай.

Бедодлик ўрнини адолат олур,
Номлар ичра эпди Милоди қолур.

Мен Ором наслидан чиққан бургутман,
Жангга кирсам ваҳший ёввойи ўтман.

Бобоси жаҳонжўй Гургин мен ўзим,
Теалиқда мисоли Бағзи мен ўзим.

Эролга нима деб келди Соваршоҳ,
На тахти қолур деб, на муҳру кулоҳ.

Яксон бўлур эди оташкадамиз,
На павруз қолар, на жашни садамиз.

Эронлилар бари бўлгандা асир,
Белии боғлаб чиқсан менман-ку, ахир!

Сен унинг аскарин сонин билмасанг,
Бил: минг бор тўрт юзи келди истаб жанг.

Жанговар физилардан минг икки юзи!
Тўлиб кетмадими бутун ер юзи!

Мендек жанговар шер айлагач газаб,
Тўп-тўп қочмадими бари рўзу шаб?

Билиб қўй, бўлмаса кимда бир ҳунар,
У не деб улуғлик тахтини истар?

Менга шоҳ тоғини баҳш этар кучим,
Улуглик тахтини берар қиличим.

Агар сенга душман бўлса бир чибин,
Тахtingдан қулатиб, қиласар чилиарчин!»

Унга Хусрав яна деди: «Шумқадам,
Гургинни ёд этар қай оқил одам?

Жаҳонда ҳеч кини эсламас тахтин,
Унинг ҳаёти-ю, қоп-қаро баҳтин.

Номингни биларми эрди кенг жаҳон,
Аслинг кимлиги ҳам номаълум, ниҳон.

Пайдо бўлиб Мехроиситад паҳлавон
Жаҳонга ёйилди сендан ном-нишон.

Сени кўтардилар қаро балчиқдан,
Сен эсдан чиқардинг, тубансан, тубан!

Сенга бойлик берди, салоҳу сиҳоҳ,
Таҳамтән байротин сенга берди шоҳ.

Обод Эрон ерин бўлишин хароб,
Яздано хоҳламади, турк бўлди хуноб.

Сенинг урушингда яздон ёр бўлди,
Кулоҳинг осмонда, номинг бор бўлди,

Ер-осмон эгасин хоҳиши бўлди,
Турон подипосин поймони тўлди.

Ўзингга боғлабсан ўзгалар ишин,
Ёдингга олмайсан худо хоҳишин.

Шоҳликка лойиқdir каёний пасаб,
Нечук сен бел боғлаб, этасан талаб?

Шоҳликларни барбод этмоққа, демак,
Жаҳонда Искандар бўлмоқлик керак.

Сенинг чеҳраинг деву ақлинг ҳали гўр,
Жаҳонда жувонмарг кетгил, ютсин гўр!

Сенинг гаддорлигинг туфайли, гумроҳ,
Ёргуғ куни қаро, кўёсиз қолди шоҳ.

Менинг помим чекиб чиқординг дирҳам,
Дунёдан йўқ қилмоқ бўлдинг мени ҳам.

Ёмонлик мояси дунёда сенсан,
Ёвузлик полси дунёда сенсан.

Дунёда тўкилмисш қанча ноҳақ хун,
Барчасида сенинг қўлинг бор, малъун!

Кундуз тополмаган нарсанг, эй палид,
Тунда топурман деб қилма ҳеч умид.

Сўзимга қулоқ ос, эй баҳти қаро,
Умрингни ўтказма эгрилик аро.

Яздано хоҳишини алдиша айла,
Оқиллик, ростликни сен пеша айла.

Менга ҳам, сенга ҳам қолмас бу дунё,
Бу чарх қилган эмас ҳеч кимга вафо.

**Ким айтди: Ростликдан әгрилик яхши?
Нечун әгриликни қилдинг дил нақши?**

**Истаган нарсангни олақол бейканг,
Кишварнинг бир қисмин олғил истасанг.**

**Дунёда яшагил тамсиз, шодмон,
Тананг тинчу сендан узоқ бадгумон.**

**Беш кунлик дунёда ўтгайсан ҳарчанд,
Лек ҳаракат қилсанг, қайтмоқ йўли банд.**

**Мумкинми қисматни ортиқ-кам қилмоқ,
Зардушт нелар айтиб, Зандга ёзмиш, бок!**

**«Ким худо қаҳрини ўйламас сира,
Дилида поклик йўқ, имони хира.**

**Ундайга йил бўйи қилсанг насиҳат,
Фойдаси бўлмайди, қисмати гафлат.**

**Кесмоқ лозим ундей қайсар бошини,
Йўлга ташлаш керак малъун лошини.**

**Ким олам шоҳига бўлса бадгумон,
Ўлдирмоқ лозимдир худди шул замон».**

**Сенинг қонингни ҳам тўкишар албат,
Қаро баҳтинг шундан берар далолат.**

**То тириксан умринг дардкаш бўлади,
Ўлсанг яна жойинг оташ бўлади.**

**Агар шоҳу яздон йўлидан тойиб,
Қартайиш насибанг бўлса мунгайиб,**

**Пушаймон бўлурсан кирдикорингдан,
Бу гуноҳ ўйингдан, наст гуфторингдан.**

**Сен беморга даво — насиҳат билдим,
Соғаярсан дея ҳаракат қилдим.**

**Гар ҳасаддан кетмиш дилинг мадори,
Бошқа табиб топай ва бошқа дори.**

Табибинг — насиҳат, ақлдир дао,
Тожу таҳт ҳарсидан бўлгил мосув!

Зафар ғуруридан айланди бошнинг,
Хазина ташвиши дилдаги ғашнинг.

Биласан не бўлди ишукур Захҳок,
Деву жоду қилди дилини ишонк.

Улуғлар дилини ул айлагач хун,
Нима қилди охир уни Фариудун?

Аскарларинг бари менга бандадир,
Хоҳи мурда бўлсин, хоҳи зиннададир.

Бир оз бўлиб шуҳрат-шонига сазовор,
Адлдан бош тортиб, бўлди гуноҳкор.

Агар мен ҳазипам ошкор қилсам,
Жаңгчилар дилини мен шикор қилсам,

Енингда қолмагай улардан бири,
Сенда на бойлик бор, на яздон нури.

Совапюҳ устидан топибон зафар,
Хушин ўйқотдими сипоҳиг аксар?

Биз бўлдик дейдими, энди енгилмас,
Ғалабадан бўлиб бари телба, маст?

Истамасдим бебок баҳодирларинг
Қўлимда маҳв ўлсин алли ботирлариняг.

Юртимиз посбони — донгдор аскарлар,
Барча баҳодирлар, ғолиб лашкарлар.

Эроним бор экан, бор бўлсин дейман,
Шуҳрату зафарга ёр бўлсин дейман!..

Орош даврида ким шиҳ әди, билсалг,
Ким баҳодир әди, ким қиларди жониг?»

«Синоҳ, тож эгаси!— дер унга Бэҳром,—
Манучехр әди подшо ул ҳангом».

«Биласанми нима ишлар бўлганин,
Нима ганга ул вақт жаҳон тўлганини!

Билмайсалми, Орош унга хизматкор,
Фармону раъйини бажарди такрор.

Яна Кайхусравни биз этайлик ёд,
Рустам шогирд эди, юрт эди обод.

Дунёда ягона Рустам баҳодир,
Тожу тахт, жаҳонни олишга қодир.

Шоҳлар одатини сақлаб муқаддас,
Кўз олайтирмади тахтга бир нағас».

Баҳром дер: «Адолат билан айтганда,
Сен Сосон тухмидан, аждодинг ганда.

Чўпонзода эди аслида Сосон,
Бобак қилмадими уни ҳам чўпон?»

Хусрав унга деди: «Эй ақли ямоқ,
Сени одам қилган Сосонмасми, боқ!»

Сўзларинг ёлғондир, эгри, сар-басар,
Ёлғон сўз бўлмагай ҳеч яхши ҳунар.

Сен ношуқур банда, асли паст инсон,
Сосонлар туфайли топмадингми нон?»

Унга Баҳром деди: «Ҳеч вақт, ҳеч замон
Сосон чўпонлиги қолмагай ниҳон».

Унга Хусрав деди: «Улуғ шоҳ Доро —
Тахтии этмадими Сосонга совго?

Зотидан не фойда баҳти гум бўлса?
Адолат чиқмайди сўзи шум бўлса!

Шу ақлу ҳуш билан қистайсан нечук,
Шаҳанишоҳ тахтини истайсан нечук?»

БАҲРОМ ВА ХУСРАВНИНГ ЎЗ ЎРДУЛАРИГА ҚАЙТГАНИ

Истеҳзо ила шу гапларни айтиб,
Қаҳ-қаҳ уриб, келди ўрдуга қайтиб.

Хоқон лашкаридан анов уч киши,
Йиртқич бўридан ҳам ваҳшийлик иши,

Баҳромга дердилар: «Жанг бўлган замон
Қучмоқни истаймиз шараф ҳамда шон.

Подишоҳ танасин, ўликми, тириқ,
Хузурингга олиб келтирамиз тик!»

Улардан биттаси кўп ионок эди,
Тез эди, қиличбоз ҳам бебок эди.

Арғумоқ ўйнатиб келарди чопиб,
Бир қўлига каманд ҳалқасин осиб.

Оқ отга яқинлаб келгани ҳамон,
Кимматбаҳо тожни кўриб паҳлавон.

Шоҳ бошига отди тобланган каманд,
Унинг тождор бошин шундай этди банд.

Густаҳм қиличин солди-ю, чаққон,
Подишоҳнинг бонни сақланди омон.

Зудлик-ла камонин тортди қаҳрамон,
Зулматга чулғанди бундан ер-осмон.

Бир ўқ отди яна жойлаб янгисин,
Юзин буриб кетди турон жангчиси.

Туронлика Баҳром дер эди секин:
«Сендеқ бефаҳмни қаро ер ютсин!

Ким айтди камандинг от деб шоҳ ёқиқа,
Кўрдинг-ку, навдида турдим оёққал!»

Сўнгра бул ҳам қайтди лашкари томов,
Дилида дард эди, қуяр эди жон.

ГУРДИЯНИНГ ЎЗ АКАСИ БАҲРОМГА НАСИҲАТ ҚИЛГАНИ

Синглиси кўрдики, қайтмиш акаси,
Келди, чиқиб юрак така-пукаси.

Бонидан кулоҳин ташлаб у донгдор,
Деди чодирбонга: «Ҳани, айт, ким бор?»

Акаси ёнига келди ул чопиб,
Руҳи эзилгани, дили дард топиб.

Саркаш акасига савол берди зан:
«Айт-чи, Хусрав билан бўлди қандай гаш?»

У гар ёшлик қилиб, кўрсатса тезлик,
Сен сулҳдан бош тортма, қилма хунрезлик!»

Синглисига шундай сўз деди Баҳром:
«Уни шоҳ санама, ҳали жуда хом.

На жангчи суворий, на баҳшанда ул,
На доно бошлиқ, на дурахшанда ул.

Донгдорликдан кўра ҳунар кўп афзал,
Шаҳриёр шахси ҳам ҳунардан гўзал».

Бундай деди унга билимдон сингил:
«Эй зийрак, заранг мард, эй ҳушёр кўнгил!»

Нечук сўзларимга солмадинг қулоқ,
Гап ишингдан, ишинг сўздан қўполроқ.

Қулоқ сол не демин Балх донишманди,
Аччиқ туюлса-да кексалар панди.

Айбинг юзингга айтган ҳар киши,
Ростлика юз тутмиш, дўстликдир иши.

Вайронга қилмагил шаҳрингни, ака,
Жаҳондан олмишсан баҳрингни, ака.

Бу ҳақда бир киши қилмис ҳикоят,
Билимли, донишманд эди у ғоят:

«Эшак ҳўқиз шоҳин истаб қилди жанг,
Күлогидан ажраб, қутулди аранг».

Оlam кулгисига қолма, биродар,
Оддий халидан ҳеч ким бўлмас тоҷвар.

Агар бўлмагандга бу ёш подишио,
Мен бунча куймасдим қидириб даво.

Отаси тирикдир, ўз жойида тоҷ,
Нечун сен орада сарсон, бемлож?

Билмадим охири не бўлур бу иш,
Кўзларим хун тўқар, дилимда ташниш.

Бу ишинг охири келтирас нафрат,
Заҳар гулии исказ тоғмассан лаззат.

Не бўлур Чубина бадномли бўлса,
Баҳромга эл сўзи дашномли бўлса?

Шундай бўлса унга яздон газаби,
Сенга дучор бўлур дўзах азоби.

Кўзинг оч, пошукур Ҳурмуздоҳга боқ,
Борми сенга ҳомий ундан яхшироқ.

Совашоҳ тожини олибон қўлга,
Шошиб, бошга кийиб, тушдинг бу йўлга.

Шундан бу жаҳонда бўлибон донгдор.
Шаҳаншоҳлар таҳтин этдинг ихтиёр.

Яздондан келади барча яхшилик,
Тождерликка қилма пошукурчилик.

Қилган жангларингда сурма кўп сурур,
Ҳупар кўрсатдим деб, бўлмагил магрур.

Дилилга гурурдан дев бўлибди ёр,
Пок яздон олдида бўлдинг гувоҳкор.

Ҳурмузни бостандга жаҳлу жаҳолат,
Оингушаси памид қилганда горат,

Уни шундай кўйта сололганида,
Ўғли адноватга йўл олганида,

Сен сабрни қилсанг бўларди неша,
Нодонлик — тақдирга кўтармак теша.

Ёш шоҳ ҳузурига бормотинг даркор,
Унинг раъи билан янги саркор.

Шаҳзода раъийнгиз иш тутмас эди,
Фалак ҳам ишингни унумтмас эди.

Хотиржам бўлардинг ҳам уйғоқ баҳтиинг!
Нечун таҳт орзусин юракка тақдинг?

Биласен Ардашер шоҳга ким авлод,
Шоҳлик қилар ёшу кекса, бари шод.

Ҳали ҳам қудратли, саноқсиз лашкар,
Сени Эронда ким шоҳ дер, биродар.

Агар шоҳлик келса бойлик синоҳдан,
Иборат олса бўлур ул Совашоҳдан.

Үндан бойроқ киши бўлмас жаҳонда,
Саноқсиз лашкари қолди Эронда.

Сени юборди-ку покиза яздоп,
Охир шу заминда таслим этди жон.

Жаҳондор дунёни яратган замон,
Устига тўшкарди ложувард осмон.

Сомдек баҳодирни кўрмади олам,
Унинг олдида шер қўймасди қадам.

Нугзар ўз баҳтидан шошиб қолганда,
Отаси раъийдан чет йўл олганда,

Феруза таҳти ҳам қилиб муҳайё,
Сомни шоҳ деганда барча ақрабо,

Улуғларга деди: «Хеч кўрмас ёду
Синоҳдор шоҳ таҳти айласа оразу.

**Маңучеҳр хоки менинг тахтимдир,
Нувзар оёқ гарди менинг бахтимдир».**

Буни шунинг учун айтдим, биродар,
Ҳеч бир паҳлавон тахт истамас магар,

**Ажододи бўлмаса шоҳлар наслидан,
Шоҳлик фарри унда аждод, аслидан.**

**Билолмадим сенга яе бўлди нишон,
Ақлу идрокингдан қолмади нишон?»**

**Унга Баҳром деди: «Гапинг рост, эвоҳ,
Гапинг ростлигига пок яздан гувоҳ.**

**Аммо энди қўлдан чиқиб кетди иш,
Бошим ғамга, дилим аламга тўлмиш.**

**Энди ё музаффар подишо бўлгум
Еки ҳаммасидан мосуво бўлгум».**

Шундан сўнг Хусрав Парвез ўз лашкарбошилари ва музъбадлари билан маслаҳатлашди. Бу орада Баҳром кечаси Хусрав ўрдасига ҳужум қиласди, Хусрав бу қирғиндан Румга қочиб қутулади, унинг отаси Ҳурмузд ўлдирилади. Эронликлар Баҳромни подишо кўтариб тахтга ўтказадилар. Хусрав Парвез Рум қайсари билан мактуб ёзишиб, унинг ёрдамини кутади. Рум қайсарига аҳднома ҳам ёзиб юборади. Охири румликлар тилсим ясаб, эронликларни синааб кўрадилар.

РУМЛИКЛАРИНИНГ ТИЛСИМ ИЖОД ЭТГАНИ

Айланувчи офтоб раингиз бўлган чоқ,
Осмон ҳар бурчидা ёқилгач чироқ,

Қайсар найрангбозга буюорди дарҳол:
«Ўзоқ бир ҳикоят тўқисия хаёл,

Бир ажойиб жойда яратсин тилсим,
Ҳеч ким билмайдиган мўъжиза жисм.

Бир тахтда ўлтирасин нозанин гўзал,
Кўзларида ҳаёл, ҳусни ҳам азал.

**У ёқ-бу ёғида хизматкор, чўри,
Қуллар хизматида, унга тахт тўри.**

**Тахт узра ўлтирсн бир сўз демай жим,
Моҳрўй гўзал қўздан ёш тўкиб юм-юм.**

**Ҳар замон кўлинни кўтариб хаста,
Киприклардан ёшин сидирсн аста.**

**Ким уни узоқдан кўрса баҳузур,
Ажиг гўзал десин, чехрасида нур.**

**Десин Масиҳога йиглайди зор-зор,
Икки кўзи булат ҳангоми баҳор».**

**Тилсим битди, бари бўлди жо-бажо,
Қайсар ҳузурига келди раҳнамо.**

**Тилсим битганидан топдию хабар,
Уни кўрмоқ учун югурди қайсар.**

**Бу жодуни кўриб, ҳайратда қолиб,
Густаҳмни чақирди, одам юбориб.**

**Жодугарга берди ҳадя-ю, савғо;
Бойлик, дурру дирҳам ва аъло мато.**

**Густаҳмга деди: «Қара, эй донгдор,
Танҳо бир қизим бор мисоли баҳор.**

**Улгайиб, нозланиб етди бўйига,
Барча донгдорларни чорлаб тўйига,**

**Хешлардан бирининг ўғлига бердим,
Юракда Масиҳо чўғлига бердим.**

**Йигит саройига юбордим упи,
Аммо йигит вафот этди шул куни.**

**Йиглаб ўлтиради дилда мотам-дард,
Куни қаро бўлди, ёноқлари зард.**

**Насиҳатим олмас за бир сўз демас,
Дувё ҳам кўзига нурсиз хору хас.**

Сепга ранж бўлса ҳам уни бориб кўр,
Донолар сўзидан сўзлаб, ҳолин сўр.

Паҳлавонзотсану гўзал навқирон,
Зора сени кўриб очилса забоп».

Унга Густаҳм дер: «Борайин албат,
Ғамгин дилдан зора кетса муҳаббат».

Тилсим ҳузурига келди донгдор, мард,
Тилида ширин сўз, юрагида дард.

Қаршидаги тахтга ўлтириди бир зум.
Қиз ҳам шул тарафга айлади таъзим.

Оликаноб Густаҳм ўтиб юзма-юз,
Азадор хонимга бошлади бир сўз.

Аввалги сўzlари шанду насиҳат
Фойдали сўzlарни тахлади қат-қат.

Гўзалга деди: «Эй қайсарнажод қиз,
Фалакнинг ишидан бунча куярсиз?

Ажал сувда балиқ, осмонда бургут,
Чангалзорда шерга солади човут».

Шамолга кетарди не дер паҳлавон,
Қиз қимир этмасди беруҳ, безабон.

Ҳар замон қўлинни кўтариб аста,
Кўз ёшин сидириб қўяр оҳиста.

Густаҳм ҳам ҳайрон бўлди, янг қолди,
Қайсар уни шул он чақириб олди.

«Қизимни кўрдингми, деди азадор,
Унинг дарди билан юрак бемадор».

Густаҳм деди: «Қилдим шанду насиҳат,
Сўвларимдан фойда чиқмади фақат».

Иккинчи куни Қайсар Болуїга деяр:
«Андиённи олиб бирга, баробар,

Шөпур ёнига бор уч киши бўлиб,
Қизим ёнига бор шодланиб, кулиб.

Азадор жувоннинг ёнига боргина,
Шаҳриёр помидан дилнинг ёрни.

Зора жавоб берса сенга очиб лаб,
Юрагим ўртанаар қизимга қараб.

Бу ғамимга агар бўлсанг кўмакдош,
Ул асилизод қизга айт, тўқмасин ёш.

Сенинг насиҳатнинг агар қиласа кор,
Демак, аслу наслинг эътибори бор.

Умидвормен, бул кун берар бир жавоб,
Овози жаранглаб, чеҳраси офтоб.

Мен ҳам қутулурман бунинг ғамидан,
Дилим қонга тўлди қиз мотамидан».

Қизнинг ҳузурига бориб уч ботир,
Разму базмлардан сўзлашаётир.

Аммо яна қиздан чиқмади садо,
Тилсиз аёл жимжит ва лол мутлақо.

Қайтиниб келишди Қайсар ёнига,
Оро киришолмай унинг жонига:

«Ҳар қанча гап бўлса дедик-ку зинҳор
Мотам тўла дилга этолмадик кор».

Қайсар деди: «Қандай қасди бор олам,
Бунинг мотамидан дилимда мотам.

Бу доигдорлардан ҳам чиқмади бир иш,
Керак Ҳаррод Барзин томон югуриш».

Ҳарроди Барзинни чақиритириб дер:
«Ардашер авлоди ичра мумтоз эр!

Сен ўзинг азадор қиз томонга бор,
Зора бир сўз деса кўзлари хупбор».

**Тилсим томоп келди Ҳарроди Барзин,
Азадор ўлтирас қиз йиғлаб сокин.**

**Ҳаррод яқин келиб, ташлабон назар,
Тож-тахти, рангию рўйига қарап.**

**Шундай хаёлларда Ҳаррод дили ром,
Узоқ турди аёл қилганда салом.**

**Яна қўл-оёғи, қаддига боқди,
Хизматкорларини ва ҳамма ёқни**

**Синчилаб қааркан, деди неча сўз,
Лек жавоб бермади унга оҳу кўз.**

**Асилизода ўйлаб дилдан ўтиказар:
«Аёл-ку азадор, нечун чўрилар —**

**Бирор сўз дейишмас, қизининг ҳам ёши
Оқавергаш билан битмас бардоши.**

**Чеҳрасида бирор ўзгариши йўқ,
Кўз ёш оққан билан кўзлар доим лўқ.**

**Кўз ёши оқади, оёқ, сонига,
Қимир этмайди-ку ўнг-сўл ёнига.**

**Кўли билан фақат кирикни артар,
Ўзгасини сезмас, тирикни магар?**

**Агар бу қоматда бўлгапида жони,
Оёқ-қўлмас, тана бўларди жунбон.**

**Кўз ёшини артса бир қўл кирикдан,
Іозини артарди бошқа қўл билан...**

**Танида жони йўқ, йўқ қимирилаши,
Бу тилсим эмасми, фирибгар иши?»**

**Қайсар ҳуаурига қўярқап оёқ,
Қулиб дер: «Ул ойдан ақлу ҳуш йироқ!**

**Румийлар ясаган жонсиз тана ул,
Болую Густаҳм тонолмай хижил.**

Эроний устидан кулмоқ бўлдингиз,
Мени ҳам қўзим қўр қилмоқ бўлдингиз!..»

Шоҳ кула бошлади кетиб ташвиши,
Лаблари очилди, нуқрадек тиши.

ҲАРРОДНИНГ ҲИНДИЛАР ДИНИНИ БАЁН ЭТГАНИ

Ҳарродга Қайсар дер: «Яша, баҳодир,
Арзийди шоҳларга бўлсанг сен вазир!

Менда бир хона бор ажабдан ажаб,
Ундан ажойпин топмассан истаб.

Унинг сирин билмас ҳеч кўрган киши:
Бу тилсимми ёки яздоннинг иши?»

Бу сўзни әшитиб Ҳарроди Барзин
Үйга етиб келди мисоли лочин.

Кўрдики, ўртада отлиқ муаллақ,
Қайсар томон келар, ўқ тўла садақ.

Деди: «Соф темирдан ясалган отлиқ,
Гумбази гавҳардан, гавҳар ҳам отлиқ,

Унинг отин магнит дейишар албат,
Темир отга ўша берар ҳаракат.

Ҳинду китобларин ўқиган одам
Бу ишдан хабардор бўлар шод-хуррам».

Қайсар савол бериб, деди Ҳарродга:
Ҳинду йўли борар қайси иршодга?

Нимага ишонар, динлари нима,
Бутнастми? Ҳудо-жинлари нима?»

Ҳаррод деди: «Улар йўлидир бежой,
Ерда сигир бўлур ва осмонда ой.

На ўзига меҳри бор на яздонга,
На айланниб турган баланд осмонга.

**Ҳатто Қуёшдан ҳам бурған юзини,
Биздан билимдовроқ билар ўзини.**

**Ким олов ёқаркан — ўзин ёқади.
Хиндулар бизларга шундай боқади.**

**Бир оловни билар улар ҳавода,
Худо амри билан ёқар самода.**

**Ҳинд донишмандлари чироили сўзлар,
Сўзлари нақ юрак торини кўзлар.**

**Дерларки, ўт ўтга келгандага тўқнаш,
Гуноҳни ёндирап бу икки отани.**

**Шушинг учун улар ўзларин ёқар,
Шу йўлни энг тўғри йўл дея боқар».**

**Ўнга Қайсар деди: «Ҳақ йўл бу эмас,
Исо руҳи бунга гувоҳ бўлса бас.**

**Нима деган Марям — Исо онаси,
Сирлар тугунини ечар хонаси».**

**«Кишига охирги либосинг берсанг,
Тезлик қилма ундаё ёмонлик кўрсанг,**

**Агар у юзингга урса шаналоқ,
Бу зарбадан бўлса юз моматалоқ,**

**Зулм йўлини тутма, айлама газаб,
Юзига гуноҳин солиб очма лаб.**

**Ёмонликни асло айлама одат,
Оага қаноат қил, очликка тоқат.**

**Ёмонлик учраса дема ёмонлик,
Уидан безор ўт, тонгил омонлик.**

**Эй адл йўлидан адашган писон,
Ақлинига кибру ҳаво ҳукмрон.**

**Саройлар пештоқи кайвонга етар,
Хазина сонига санаб ким етар?**

**Яна қўлингизда саноқсиз сипоҳ,
Румий зириҳлару темирдан қулоҳ.**

**Ҳар ёққа тортасиз лашкари хунрез,
На адолат бор, на гуноҳдан парҳез.**

**Қон чашмалар пайдо бўлади чўлда,
Исо раҳнамолик қилмас бу йўлда.**

**Бир киши бор эди дарвеш-бенаво,
Ўз иониии ўзи топгувчи гадо.**

**Емиши турупу ичар эди сут,
Бир кун ўтиб қолда буидан бир жуҳуд,**

**Уни қўриб юпуш, қашшоқ, потавон,
Гирибондан нақ бўғиб, олди жон.**

**Ўлдириб, тапасин шунда дор қилди,
Гёёки бу билан динин хор қилди».**

**Келинмас шоҳларга динифурӯш бўлмоқ,
Яздан фармонига солишсин қулоқ.**

**Гавҳару динордан бўлишмасин шод,
Фақат адолатдан дил бўлсан ин обод.**

**Баланд сарой қуриб қилгандан обод
Яхшидир бир ғариб дилин қилсанг инод.**

**Агар душман қилса ватанга юриш
Ва агар бошланса хунрезлик уруш,**

**Мардлар сақламоққа ватан тупроғин,
Кияр темир совут, пўлат қалноғин.**

**Кимки тўғриликни ўйламас диндан,
Нафратга сазовор ул киши чиндан,**

**Бу гаплар Қайсарга тушганди маъқул,
Сўалари фойдали панд эди нуқул.**

**Унга деди: «Ул ким тузди жаҳонни,
Барчага бопш қилди сендеқ инсонни,**

Пок сўзларни сендан эшитмоқ керак,
Сирлар калити бор сўзингда, демак.

Кимки сендек камтар, сўзи бўлса панд,
Боши осмон ойи тожидан баландъ.

Келтиринглар, деди динору дирҳам,
Инъом этди унга бирзаррин тож ҳам.

Уни мақтаб, ўқиб бисёр офариш,
«Сен-ла обод бўлсин, дер, Эронзамиш!»

Иш тинчлик билан ҳал бўлмагач, Баҳром ва Хусрав жанглари бошлианди. Уч карра юз берган тўқнашувда гоҳ Баҳромнинг, гоҳ Хусравнинг қўли баланд келади.

Учишчи жангда Баҳром Хусравдан оғилиб, Чин ҳоқови ҳимоясига боради. Хусравни эса Рум қайсари табриклайди ва совғалар юборади. Шу ерда Фирдавсий бевақт вафот этган ўғли ҳақида марсияшамо бир нарса ёзиб, ўз андуҳини изҳор қиласди ва Баҳром ҳақидаги қиссадини давом эттиради.

ФИРДАВСИЙНИНГ ЎЗ ЎҒЛИ УЛИМИДАН ФИОН ҚИЛГАНИ

Букуп олтмиш бенидан ошгапча ёшим,
Хазина кетидан югурмас бошим.

Ўз ишимдан ўзим гар олсан ибрат,
Дилимга ўтилимдан тушди гам-кулфат.

Навбат мениккийди, кетди ёш ўғил,
Жонсиз танам қолди, дард тўла кўнгил.

Уни учратмоқга айласам шитоб,
Учратсан, сўзимга бергайман жавоб.

Навбат мениккийди, қолдириб додда,
Нечун ташлаб кетдинг қариган чогда?

Отири кунида қўлим тутқувчим, нечун,
Ҳамроҳингни ташлаб кетдинг сен бу кун?

Ё навқирон ҳамроҳ топиб кетдингми,
Мендан улар томон шитоб этдингми?

Ёшинг энди ўттиз еттига стиб,
Оразу-умидимни қаро ер этиб...

Менга ёмонликни кўрмасди раво,
Бир йўла айрилдим, мен мотамсаро.

Кетдию далимда алами қолди,
Юрак хун бўлдию ситами қолди.

Ё букун етишди ёргу оламга,
Жой таплаб турай деб шўрлик отамга.

Оҳ шундай бир жойга стиб бордиким,
У сурдан қайтмади ҳеч қаҷон ҳеч ким.

Кутиб ётибдими мени интизор,
Кеч қолдим, дилида гипаси ҳам бор.

Мен олтмиш бешда-ю, ўттиз етти у,
Бу чолдан сўрамай танҳо кетди у.

У шитоб этди, мен ивирсиб қолдим,
Бу дунё ишидан нима ололдим?

Парвардигор этсин руҳинг ҷароғон,
Жонингга ақлинигни айласин қалқон.

Жаҳон қозисидап бир тилагим бор,
Қиёмат кунида пок парваридор.

Бору йўқ гуноҳинг бир йўла ўтсин,
Қоронги манзилинг нурланиб кетсин!

**«ШОҲНОМА»НИЕГ ХОТИМАСИ
ТАРИХИ**

Умрим ўтганида олтминдан беш йил,
Дарду рашж юқидан букилганда бел,

Шоҳлар тарихига урдим қаламни,
Бу ишда унутдим буткул оламни.

Ёзиб кўрмоқ бўлди кўп донолар ҳам,
Аммо эвазига олди кам дирҳам.

Аҳволда улардан хароброқ әдим,
Йъни бой қошида бир қашноқ әдим.

Улардан таҳсиллар эшитсан-да кўп,
Лек заҳру қаҳридан азоб тортдим хўб.

Улар равшан дилим ҳаста қалдилар,
Ҳасад тифи билан багрим тилдилар.

Камбагаллик әди дардимнинг оти,
Дайламий Алига монаанд сифоти.

Мен унинг мададин англадим жонда,
Меҳру шафқат топдим ушбу жаҳонда.

Қутайба ўғлидир, Ҳусайн -- номи,
У -- менга тақдирининг улуғ инъоми.

Овқатим, либосим, зарим ҳам ундан,
Парвоз қилмоқ эсам, парим ҳам ундан.

У мени қутқарди хирожку божқан,
Қутқарди муҳтоҷлик ва эҳтиёждан.

Умрим етмиш бирга қўйганда қадам,
Шеърим довруғига тўлди бу олам.

Тортдим ўттиз беш йил бу ишнинг ранжин,
Умид қилиб шоҳнинг мурувват гапжин.

Лек барча умидим қилиниди барбод,
Ўттиз беш заҳматин ким қилгуси ёд.

Вақтики, саксонга етганда ёшим,
Қапча заҳматларни кўрди бу бошим.

Исфандармуз ойи, худди ирд куни,
Кўрилиди асарнинг сўнгги якуни.

Хижратдан ўтганда тўрт юзинчи йил,
Сўнг нуқта қўйдим мен бу асарга, бил...

Неча тарихлардан қилдим ҳикоят,
Овозам заминга ёйилди гоят.

Мен асло ўлмасман, мангу яшарман,
Айтган ҳар сўзимда қайта яшварман.

Иисофи ёътиқод кимга бўлса ёр,
Мевра таҳсин айтиб, этай баҳтиёр.